

215

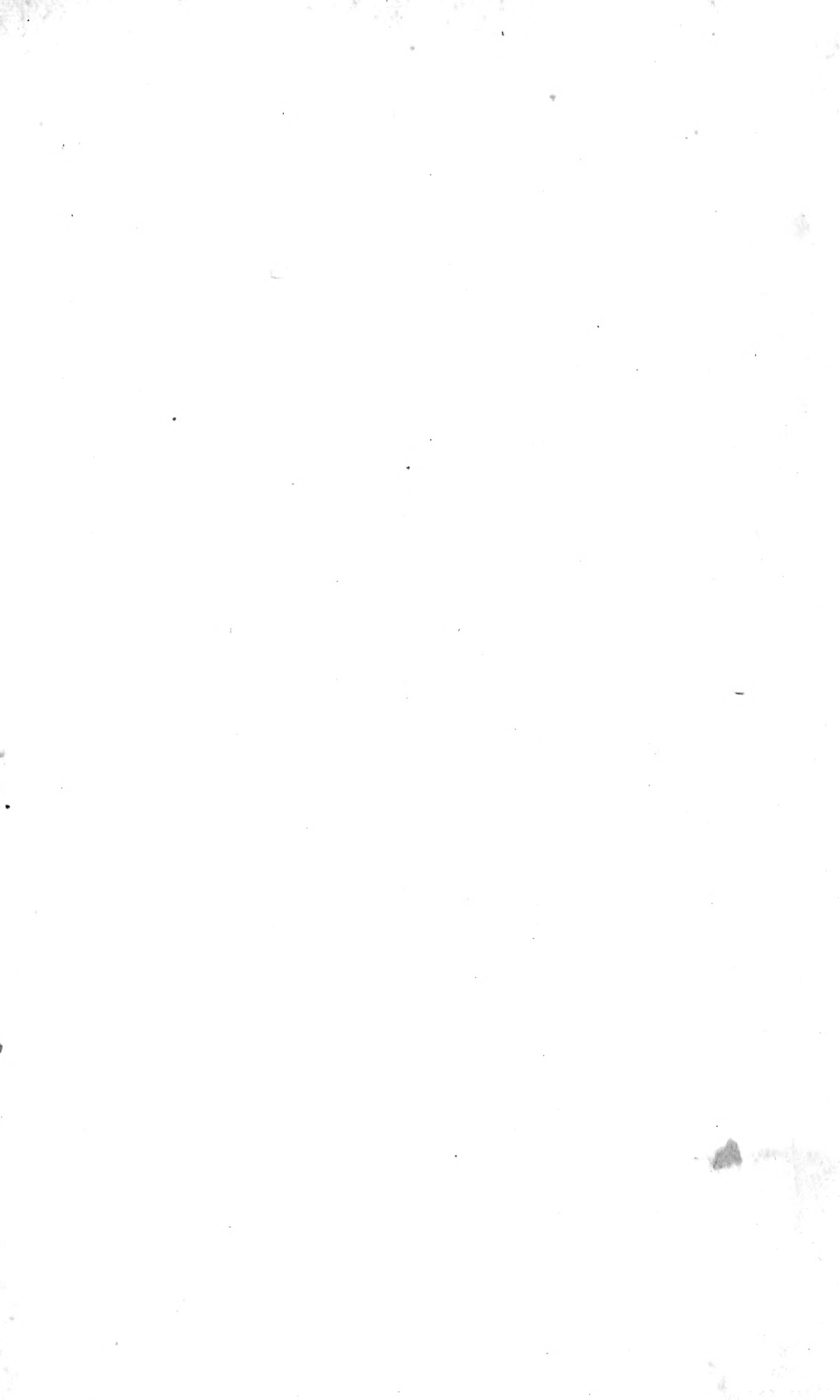
YAN III

MUZIO

ATZU

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

**TEMPLI VATICANI
HISTORIA.**

NUMISMATA
SUMMORUM PONTIFICUM
TEMPLI VATICANI FABRICAM
INDICANTIA,

Chronologica ejusdem Fabricæ narratione, ac multiplici
eruditione explicata.

*Atque uberiori Numismatum omnium Pontificiorum Lucubrationi
veluti Prodromus præmissa,*

Opus secundò impressum cum correctione, & additamento,

A T Q U E

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO PRINCIPI

EMMANUELI CARD. BULLIONE

O B L A T U M

A PATRE PHILIPPO BONANNI SOCIETATIS JESU.

ROMÆ, 1696. & iterum Anno Magni JUBILÆI 1700.

Ex Typographia Dominici Antonii Herculis in via Parionis.) Superiorum permissu.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE 10

STATISTICAL MECHANICS

PROF. J. K. JOHNSON

© 1998

EMINENTISSIME, AC REVERENDISSIME
P R I N C E P S.

VATICANÆ Basilicæ Fabricam à prima origine ad præsens usque tempus productam describens Eminentissime Princeps, atque in paginis præcipuas ejusdem partes scalpro exprimens, omnium oculis ipsam Basilicam quodammodo referavi, ut quisque hominum, etiam remotissimo sub Cœlo degens, illam intueri pro libito posset, ac è structura tum recenti tum antiqua, non solùm Constantini Magni ejus primi Fundatoris pietatem dignosceret; sed Summorum Pontificum Religionem, qui in eadem reparanda ingentem auri copiam insumpserunt, imò in novam formam construentes, nobilem adeo speciem illi addidere, ut meritò illud dici possit. *Magna erit gloria Domus istius novissima plusquam prima*, ut olim Aggeus Propheta de Templo Hierosolymitano pronuntiavit.

Volumen, in quo hæc omnia retuleram, ad pedes Beatissimi Principis Apostolorum, ut opus erat, deposui: tum quia fructus collegeram in campo, quem sibi proprio sanguine ille coëmerat, tum etiam, ut erroribus parceret, qui procul dubio irrepererunt, & tenuitatem scribentis excusaret, qui non digno, ut Princeps Apostolorum merebatur, calamo de opere egregio, & præclaro agere non dubitaverit.

Cum igitur nova hac ejusdem operis editione eandem Basilicam omnium oculis iterum exponam, Eminentissime Princeps, non alii, quàm Tibi tradere profecto debueram, qui tuis manibus Portam ejus auream referasti, per quam aditus mihi patuit, ut solertiori studio Basilicam ipsam perlustrans accuratius describerem. Patuit (inquam) aditus,

cum Summo Pontifice Innocentio XII. per invaletudinem, impedito, ac Eminentissimo Alderano Cybo Sacri Senatus Decano ob senium laborante, Tibi inter Purpuratos Patres antiquissimo, & Antistiti Portuensi fors obtigit Portam Sanctam aperiendi, ac munus Vicarii Christi exercens in terra, cælestes Thesauros, omnium bono expositos esse declarasti. Sex integra sæcula numerabamus ab eo tempore, quo inclitus, ac celeberrimus Hæros Godefridus Bullioneus, à quo Serenissimi Supremi Duces Bullionei maternum genus ducunt, armata manu Portas Urbis Hierosolymitanæ aperuit, ut eam Christiani Milites victoriam concinentes ingrederentur, verum unica die in Te, Princeps Eminentissime, duplicata est gloriosi Nominis fama, cum peculiari Dei Providentia Cælum ipsum universis Fidei Romanæ Alumnis quodammodo aperuisti, aureo malleo parietem evertens, quo Basilica Vaticana obstruebatur.

Cum igitur actus aperiendi, atque ingressus ipse Dominium indicet, & ejusdem loci possessionem, delegata quamvis potestate, ac Pontificio nomine id egeris, Eminentissime Princeps, Tibi deberi clamat hoc opus, quod in Basilica per Te aperta velut enatum, atque adultum iterum prodit in lucem. Ad illud Sacris Tuis manibus porrigendum eximia Tui excelsi animi benignitas excitavit, qua ejus paginas primò editas percurrere dignata est, quaque clementer excipere soles quodcunque obsequium hujus minimæ Societatis, que Te ubique Protectorem amantissimum experitur.

Denique sicut à Summo Apostolorum Principe veniam mihi sponendi, si adeò excelsi Operis argumentum minus digno calamo pertractaverim, sic à Te humanissimo Purpurati Senatus Principe veniam exopto, si volumini exiguo, excelsum Eminentissimi Principis Emmanuelis Bullionei Nomen inscribo.

Eminentiaæ Tuæ.

Humilissimus & obsequentissimus Servus

Philippus Bonanni Soc. Jesu.

THYRSUS GONZALEZ

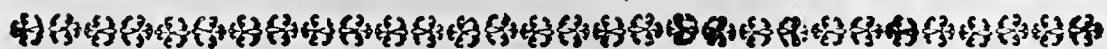
PRAEPOSITUS GENERALIS SOCIETATIS JESU.

CUM Librum , cui tiulus : *Numismata Summorum Pontificum Templi Vaticani Fabricam indicantia , &c.* à Patre Philippo Bonanni Societatis nostræ Sacerdote compositum , aliquot ejusdem Societatis Theologi recognoverint , & in lucem edi posse probaverint facultatem facimus , ut typis mandetur , si iis , ad quos pertinet ità videbitur cujus rei gratia has literas manu nostra subscriptas , & sigillo nostro munitas dedimus .

Romæ 7. Martii 1696.

Thyrus Gonzalez.

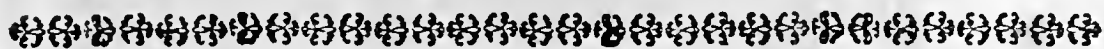
Loco † Sigilli.

REIMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Sacri Palatii Apostolici Magistro .

Dominicus B. de Bellis Episc. Melficten. Vicefg.

REIMPRIMATUR,

Fr. Paulinus Bernardinius Ordinis Prædicatorum,
Sacri Apostolici Palatii Magister .

L E C T O R I.

EN Tibi ornatissime Lector
Ornatissimum opus,
Aeternitati destinatum, ac Famæ.
Si teneris eruditionis studio,
Explebis animum.
Si Historicæ veritatis, venustatisque
Amans, & cultor es,
Plaude, ac proba.
Citrà Religionis incuriam;
In Sacrorum Curiam, Veneres omnes
Author induxit.
Tuum hinc obsequium
Ergà Basilicam verè Basilicam,
Orbisque Principem,
Hac lectione augeatur oportet
Summorum Pontificum magnificentiam;
Pietatem, Historiam, & Numismata
Illustrat ritè PHILIPPUS,
LAMPAS scribentium BONA, imò optima.
Fatendum sanè,
Dignissimum tantæ Ecclesiæ Scriptorem,
Tantoque Scriptore dignam Ecclesiam
Esse.
Sæculis omnibus
Admiranda erit hujus Templi Descriptio,
Absoluta, ac perfecta,
Qualia sunt omnia
A PHILIPPI perfecta Calmo,
Qui
Ad RECREANDUM Mortalium MENTES,
Et OCULOS.
Videtur jugiter factus.

Scribebat Eques Prosper Mandosius.

PER L'ISTORIA
DE L
TEMPIO VATICANO

DAL REVERENDO PADRE FILIPPO BONANNI
Della Compagnia di GIESU' ;

Dalle Medaglie de' Sommi Pontefici dedotta

S O N E T T O

Dell'Abbate Giacomo Badiale trà Pellegrini Lindamoro del Sebeto .

*O L Ferro edace il Vecchio Dio degli Anni
Del Tempio VATICAN strugger la Gloria
Volea, con isvenar d' obliò ne' danni
La mai sempre immortal nobil memoria .*

*E già di debil Fama à i foschi inganni
Erger credea l' infausta, empia Vittoria,
Quando in sueller FILIPPO da suoi vanni
Arguta Penna, ne formò l' Istoria .*

*Da cui gonfia la Tromba à FAMA altera,
L' Ara di PIERO acquistò tal splendore
Ch' Eterna in Carte non vedrà mai sera .*

*Così d' alto Scrittor saggio valore,
Cangiando in Stral la Penna, à Invidia fera
Dà Morte, al Tempio Vita, à Se dà Onore .*

In occasione, che si ristampa l'Eruditissima Opera

D E L

TEMPIO VATICANO

DEL MOLTO REVERENDO PADRE FILIPPO BONANNI
Della Compagnia di GIESU'.

Così si parla alla Medesima.

S O N E T T O.

RAN Volume erudito, i Fogli Tuoi
Bacia l'Eternità, veneran gl'Anni,
E con linee ben fosche ancor Tù puoi
Formar contro l'Età lucidi inganni.

Del Colle VATICANO i prischi Eroi
Sprezzan per Tè di prima morte i danni,
Ed una Penna con i voli suoi
Giunge à dare all'oblio nobili affanni.

Prestò quel MONTE il ben dovuto omaggio
Del Veglio predatore all'urto insano,
Ma tua mercè rinasce à più bel raggio;

Fermati, ò Tempo, ah che Tù voli invano,
Se dentro i Fogli di *FILIPPO* il saggio
Sorge à Vita più bella il *VATICANO*.

Di Francesco Posterla Accademico Infecondo.

INDEX

INDEX CAPITUM.

DEDICATIO Operis	Pagina 1.
CAP. I. Præfatio, qua occasione, quoque consilio scriptus hic Liber, ejus argumentum, & Auctoris intentio.	pag. 5.
CAP. II. De Vaticano Colle, ac Basilica à Constantino Imperatore primùm in eo excitata.	pag. 9.
CAP. III. De mensuris antiquæ Basilicæ.	pag. 12.
CAP. IV. De Atrio, ejusque mensuris Januis, & Scalis.	pag. 13.
CAP. V. De partibus Basilicæ interioribus.	pag. 13.
CAP. VI. De Circo Neroniano sub Basilica latente.	pag. 17.
CAP. VII. De Fabricis exterioribus Basilicæ additis.	pag. 22.
CAP. VIII. De Sacris Altaribus Basilicæ.	pag. 25.
CAP. IX. De Apfide, Picturis, Fencstris, ac Tecto.	pag. 33.
CAP. X. De Porticu, & Fronte Basilicæ.	pag. 38.
CAP. XI. De novæ Basilicæ constructione sub Nicolao V. Summo Pontifice.	pag. 46.
CAP. XII. Acta Julii II. in nova Basilicæ fabrica.	pag. 50.
CAP. XIII. Acta sub Leone X.	pag. 55.
CAP. XIV. Acta sub Adriano VI. Clemente VIII. & Paulo III.	pag. 57.
CAP. XV. Acta sub Julio III.	pag. 63.
CAP. XVI. De Tholi idea à Bramante delineata.	pag. 70.
CAP. XVII. Acta sub Pio IV. & Gregorio XIII.	pag. 72.
CAP. XVIII. Acta sub Sixto V. & præsertim in Tholi constructione.	pag. 75.
CAP. XIX. Acta sub Urbano VII. Gregorio XIV. Innocentio IX. & Clemente VIII.	pag. 77.
CAP. XX. Acta sub Paulo V.	pag. 80.
CAP. XXI. De Sacellis, & Altaribus Basilicæ.	pag. 88.
CAP. XXII. De Cathedra B. Petri ab Alexandro VII. exornata.	pag. 97.
CAP. XXIII. De ultimo Sacello ubi S. Baptismatis Fons asservatur.	pag. 108.
CAP. XXIV. De Sacra B. Petri Confessione à variis Pontificibus, præcipuè ab Urbano VIII. exornata.	pag. 113.
CAP. XXV. De aliis Basilicæ ornamentis ab Urbano VIII. & Innocentio X. additis.	pag. 132.
CAP. XXVI. De Porticu à Paulo V. excitata.	pag. 137.
CAP. XXVII. De Templi Januis.	p. 139.
CAP. XXVIII. De porticu superiori, & Mœnians.	pag. 144.
CAP. XXIX. De Turribus Campanariis.	pag. 146.
CAP. XXX. De Scalis ante Basilicam.	pag. 153.
CAP. XXXI. De Porticibus ab Alexandro VII. extractis.	pag. 155.
CAP. XXXII. De Fontibus in Foro collocatis.	pag. 159.
CAP. XXXIII. De Obelisco à Sixto V. in medio Foro erecto.	pag. 162.
CAP. XXXIV. De parte Basilicæ exteriori, & minoribus Tholis.	pag. 171.
CAP. XXXV. De Porta Palatii Vaticani, & Scalis Regiis ab Alexandro VII. extractis.	pag. 174.
CAP. XXXVI. Palatii Vaticani Ichnographia, ejusque Chronologica descriptio.	pag. 177.
CAP. XXXVII. Ichnographiæ Palatii Vaticani uberior explicatio.	pag. 185.

TABULARUM ÆNEARUM

E L E N C H U S.

T A B U L A I.

PONTIFICUM Romanorum Numismata Templi Vaticani Fabricam Chronologiam indicantia. pagina 9.

TAB.2. Ichnographia Basilicæ Vaticanæ à Constantino Magno Imperatore ædificatæ cum atrio quadriportico. pag.11.

TAB.3. Ichnographia Basilicæ Vaticanæ cum mensuris variorum Authorum. p.12

TAB.4. Ichnographia Atrii Quadriportici cum mensuris variorum Authorum. pag.13.

TAB.5. *Fig. 1.* Scenographia Basilicæ. *Fig. 2.* Frons Basilicæ. *Fig. 3.* Scenographia Basilicæ per longum dissecta. p.14.

TAB.6. Ichnographia Basilicæ antiquæ, & novæ simul cum Circo Neroniano. pag.19.

TAB.7. Ichnographia Basilicæ cum Sacellis exterioribus Basilicæ additis. pag.22.

TAB.8. Ichnographia Basilicæ antiquæ cum Altaribus. pag.25.

TAB.9. Trabium compositio sub tecto antiquæ Basilicæ, & regularum icones. Et trabium compositio pro fornicibus ædificandis. pag.54.

TAB.10. Ichnographia Basilicæ à Bramante delineatæ. pag.54.n.1.

TAB.11. Delineatio Tholi Basilicæ Vaticanæ juxta Typum Bramantis. p.54.n.2

TAB.12. Ichnographia ejusdem Tholi à Bramante delineati. pag.54.n.3.

TAB.13. Ichnographia Basilicæ sub Leone X. à Balthasare Peruzio excogitatæ. pag.56.

TAB.14. Ichnographia Basilicæ ab Antonio Sangallo excogitatæ. pag.58.n.1.

TAB.15. Frons Basilicæ Vaticanæ ab Antonio Sangallo delineatæ. pag.58.n.2.

TAB.16. Latus Basilicæ, partes ejusdem interiores, & exteriores ostendens. pag.58.n.3.

TAB.17. Ichnographia novæ Basilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineatæ. pag.61.

TAB.18. Descriptio Scenographica ejusdem Basilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineatæ. pag.61.

TAB.19. Forma ejusdem novæ Basilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineatæ.

TAB.20. Forma Basilicæ, quam cum porticu itidem aperta excogitavit Eques Dominicus Fontana sub Sixto Quinto. pag.70.n.2.

TAB.21. Ichnographia Maximi Tholi Basilicæ Vaticanæ à Sixto V. ædificati. p.70.n.3.

TAB.22. Textura lignorum, ac trabium ad sustinendam Tholi Fabricam. p.76.

TAB.23. Ichnographia maximi Tholi, in qua quatuor veluti contignationes ejusdem indicantur. p.76.

TAB.24. Laternæ Tholo impositæ scenographica delineatio. p.78.

TAB.25. Tholi maximi Scenographia, partes interiores, & exteriores ostendens. p.78.

TAB.26. Ichnographia Laternæ maximo Tholo impositæ. p.79.

TAB.27. Ichnographia Templi à Bonarota delineati cum additamento incæpto sub Paulo V. p.84.

TAB.28. Ichnographia Basilicæ cum additamento Caroli Maderni sub Paulo V. p.84.

TAB.29. Scenographica delineatio Basilicæ cum additamento Pauli V. p.87.

TAB.30. Ichnographia Basilicæ ejusdem, in qua indicantur Altaria. p.88.

TAB.31. Tumulus, quem Urbanus VIII. ædificari jussit Comitissæ Mathildi. p.88.

TAB.32. Sepulchrum Innocentii XII. p.89.

TAB.33. Sepulchrum Gregorii XIII. p.90

TAB.34. Sepulchrum Clementi X. erectum ab Eminentiss. & Reverendiss. Cardinali Palutio de Alteriis S.R.Ecclesiæ Camerario. p.91.

TAB.35. Sepulchrum Urbani VIII. ab Equite Laurentio Bernino extractum. p.91.

TAB.36. Sepulchrum Pauli III. Sum. Pontif. p.91.

TAB.37. Sepulchrum Alexandri VII. p.93

TAB.38. Sepulchrû Leonis XI. P.M. p.94.

TAB.39. Sepulchrum Innocentii XI. p.94

TAB.40. Sepulchrum æneum Innocentii VIII. P.M. p.96.

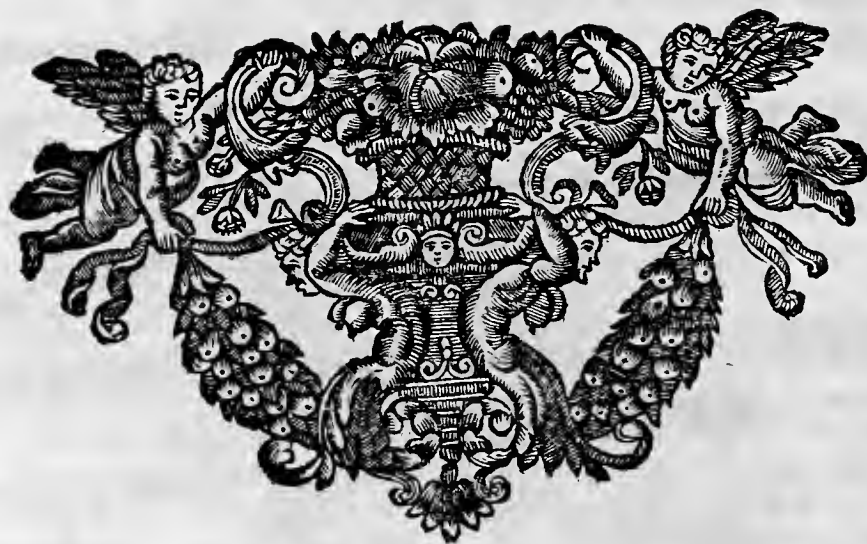
Sepulchrum Christianæ Svecorum Reginae. pag.104.

TAB.41. Idea Fontis pro Baptismate ab Equite

- Equite Carolo Fontana concepta. p.103
n.1.
- TAB.42. Alia Fontis delineatio ejusdem,
Auctoris. p.103.n.2
- TAB.43. Vas porphireticum æneis, aureis-
que ornamentis ditatum pro Sacro Bap-
tismate. p.103.n.3.
- TAB.44. Cathedra S. Petri ab Equite Jo:
Laurentio Bernino exornata sub Ale-
xandro VII. p.111:
- TAB.45: Confessio D. Petri à Martino
Ferrabosco delineata. p.123:
- TAB:46. Eadem sacra Confessio marmori-
bus, & picturis exornata sub Paulo Quin-
to. p.124.
- TAB.47. Ichnographia Cryptarum sub pa-
vimento Basilicę. p.124.n.2.
- TAB.48. Ornamentum impositum D. Petri
Confessioni sub Paulo V. p.127.
- TAB.49: Ænea moles qua Divi Petri A-
ram Urbanus VIII. exornavit. p.129-
n.1.
- TAB.50. Ænea moles, quam Eques Ber-
ninus imponere meditabatur Altari Divi
Petri. p.129.n.3.
- TAB.51. Aliud ornamentum marmoreum,
cum columnis vitineis antiquæ Basili-
cæ. p.130.
- TAB.52. Simulacrum S. Veronicę à Fran-
cisco Mocho exculptum. p.134 n.1.
- TAB.53. Simulacrum Sancti Longini Mar-
tyris ab Equite Laurentio Bernino ex-
culptum. p.134.n.2.
- TAB.54. Simulacrum S. Elenę ab Andrea
Bolgio exculptæ. 134.n.3.
- TAB.55. Simulacrum S. Andreę Aposto-
li à Francisco dū Quesnoy vulgò (il Fia-
mengo) exculptum. p.134.n.4
- TAB.56. Ichnographia, & Scenographia
loculamentorum, in quibus supradiçtæ
Statuę sunt collocatę. p.135.
- TAB.57. Facies interior Basilicę Vatica-
nę, in qua januę patent cum ornatu ab
Innocentio X. addito. p.137.n.1.
- TABULÆ TRES Sub eodem numero fi-
gnatę, quę Infantes marmoreos osten-
tant, in parastatis anaglyphico opere ex-
pressos jussu Innocentii X. p.137.n.2.
- TAB.58. Ichnographia Porticus à Paulo
V. ædificatę. p.137.n.1.
- TAB.59: Porticus à Paulo V. extructę,
tüm inferioris, tüm superioris Scenogra-
phica delineatio. p.137.n.2:
- TAB.60. Ejusdem porticus extremitas.
p.137. n.3.
- TAB.61. Frons Templi, & Palatii Vati-
cani sub Sixto V. delineata. p.144:
- TAB.62. Frons Basilicę Vaticanę à Paulo
V. ædificata. p.146:
- TAB.63. In qua exprimitur Turris Cam-
panaria à Carolo Maderno delineata, &
alia duplex Turris à Martino Ferrabosco
excogitata. p.147:
- TAB.64. Turris Campanaria ab Equite Jo:
Laurentio Bernino sub Urbano VIII.
excitata, & sub Innocentio X. destru-
cta. p.151.
- TAB.65. Alia Turris Campanaria ab E-
quite Francisco Rainaldo delineata.
p.153;
- TAB.66. Frons Basilicę Vaticanę cum
Turri Campanaria ab Equite Rainaldo
delineata. Itidem alia à Cæsare Braccio
excogitata. p.153.n.2.
- TAB.67. Ichnographia Areę Vaticanę
cum porticibus duplici inflexione dispo-
sitis ab Equite Francisco Rainaldo. p.156
n.1.
- TAB.68. Idea Porticus, quam Eques
Berninus moliri meditabatur in area Va-
ticana. p.156.n.2.
- TAB.69: Delineatio ab Equite Bernino
inventata. p.156.n.3.
- TAB:70: Alia ejusdem Bernini Porticus
Idea. p.156.n.4
- TAB.71. Ichnographia Porticus ante Ba-
silicam Vaticanam ab Equite Bernino ex-
tructa. p.157.
- TAB:72: Partes ejusdem porticus cum
mensuris. p.158:
- TAB.73. Fons à Paulo V. extructus in A-
rea Vaticana, & ejusdem fontis ichno-
nographia. p.161.
- TAB.74. Prospectus lateralis antiquæ Ba-
silicę, & locus ubi erat Obeliscus ante
Pontificatum Sixti V. p.163.
- TAB.75: Obeliscus Vaticanus à Sixto V.
erectus in area Vaticana cum mensuris
ejusdem. p.170.
- TAB:76: Orthographia lateris externi Ba-
silicę Vaticanę. p.171:n:1:
- TAB:77: Pars lateris exterioris Basilicę,
cum ornatu, ejusque mensuris. p:171:
n:2:
- TAB:78: Imago duplicis Tholi, cui Basi-
licę Sacella in navibus minoribus subja-
cent. p:172:
- TAB:79: Porta Palatii Vaticani à Martino
Ferrabosco delineata. p:174.n.1.
- TAB:80: Alia Palatii Vaticani Porta ab
ab eodem Ferrabosco delineata. p.174:
n:2;

- TAB:81: Porta Palatii Vaticani sub Paulo V. extructa. p:174:n:3:
 TAB:82: Transversa scalarum delineatio cum Ichnographia earundem. p:176:n:1.
 TAB:83: Prospectus Scale Regiæ ab Equite Bernino extructæ sub Alexandro VII. p:176:n:2:

- TAB:84. Constantini Magni Imperatoris equo insidentis simulacrum ab Equite Bernino exculptum.
 TAB:85. Ichnographia Palatii Vaticani sub Sixto V. delineata. p:176:
 TAB:86. Alia ejusdem Palatii Ichnographia sub Paulo V. delineata. p:184:

B E A T I S S I M O

P E T R O

APOSTOLORUM PRINCIPI

(1) Primo in Orbe Sacerdoti. (2) Venerabili Apostolicæ Sedis Antisti. (3) Totius Fidei Capiti

(4) Claviculario ostii, quod Christus est. (5) Christianæ Religionis Fundamento. (6) Christianorum Consiliario (7) Ovium Christi Curatori Vicario

(8) Majestatis Apostolicæ Fastigio. (9) Orbis Terrarum Supremo Doctore. (10) Sancto, Beato, Prædicabili, Et Adorando Apostolico Patri

Omni veneratione dignissimo

(11) Fundamento magno Ecclesiæ, & Petræ solidissimæ, Supra quam Christus fundavit Ecclesiam,

(12) Ac Ædificicii Ecclesiastici altitudo confurgit,

TEMPLI VATICANI

Chronologicam enarrationem

Humillimus Cliens offert, ac dicat.

UIDQUID vel in Vaticanæ Basilicæ molitione artifex manus operata est sapienter, vel in eroganda argenti, auriq[ue] copia Pietas Pontificia longa annorum serie liberaliter effecit, compendioso in volumine enarratum, rudique stylo licet expressum,

BEATISSIME APOSTOLORUM PRINCEPS, tuis pedibus advolutus, in infimo Pontificii Solii

(1) Rabanus ad Pascha- lem Pap.

(2) August. ep. 151.

(3) Philip. Legatus Cœlestini P. in Conc. Ephesino.

(4) Ivo serm. de Cath. S. Petri.

(5) Chrysost. hom. 3. in act.

(6) Idem in Encom. SS. P. & P.

(7) S. Fulgent. serm. 57.

(8) Arnulphus Lexovien. ep. 21.

(9) S. Damascen. in hist. Barlaam c. 11.

(10) Theodorus ad Hormisdā.

(11) Orig. hom. 5. in exod.

(12) S. Aug. serm. 15. de Sanctis.

gradu deponere non dubitavi. Opus quidem aggredior Sanctorum Patrum, Oratorum, ac Poëtarum encomiis clarum, trophæis augustum, vetustate venerabile, ac religione inclitum, ut ipsi vidimus, ut ex fida relatione Seniorum accepimus.

Opus, inquam, quo multorum Auctorum præeuntium arcana monumenta complecti conabor, ut Templi tui admirabilem majestatem omnium oculi intueri aliquo modo possint, remota quamvis regione ab eo diffiti. Vehementer enim verendum erat, ne præclarissimarum memoria rerum penitus intercideret, & unâ cum everfa veteris Basilicæ mole, sermonibusque mortalium paulatim evanescens, nisi qualicumque stylo revivifceret. Nec ab ullo illud quærere sibi debuerat patrocinium, quam à Te ⁽¹³⁾ *omnium Arbitro*, ⁽¹⁴⁾ *ac Orbis Terrarum Magistro*. Quærant illud ab aliis, quorum valdè valere dignitatem credunt; Æquum est Te bonorum multorum largitorem à me agnosci, qui Tuæ gloriæ argumenta desumpsi, ac propterea tuum opus, tuumque munus tibi acceptum referre, meaque ibi vota litare, ubi fixas primùm habui cogitationes. Dum igitur ad pedes tuos me totum depono **BEATISSIME PATER**, ac Pontificiæ tuæ sublimitatis argumentum; non quidem de meo censu, sed de ipsa Basilica depromo, in aliquibus Pontificiis Numismatibus indicata; liceat illud usurpare, quod in nummo à se cuso Leo X. enunciavit, *Templum Tibi offerens Vaticanum. Petre, ecce Templum tuum*. Hanc enuncians epigraphem, nulla audaciæ nota videri possum reus, ac si tenuitatis meæ munus exile, totius Orbis, omniumque Ecclesiarum Capiti supremo volverim offerre, & proprio veluti in disco alienas opes depromere.

Tuæ sunt divitiæ quas produco, tua universa hæc gloria, quam in Basilica Vaticana splendidissimè micantem gratulamur, & tribuendum cuique suum Jura omnia clamant. Tua, inquam, Vaticani Templi gloria, eo quod Tibi à Constantino piissimo Imperatore

pri-

(13) Anast. in Præfat. ad vitam S. Jo: Eleemos.

(14) Chrysof. hom. de Petro, & Elia.

primùm dicatum , cæteri deinde Romani Antistites consecrarunt , Tua insuper , quia in solo erectum , quod antea Pontificiæ jurisdictionis exercitio propriam in ditionem redegeras , sanguine deinde coemeras , ac venerabili demum in sepulchro depositus , pacifica possessione illud retinere declarasti . Tua refumo , cum ad tuæ sacrosanctæ Basilicæ descriptionem , ob obsequium erga te , meum calamus impulisti , ac tuis munus auspiciis , studium in ea exponenda collocavi .

Feci id ego pro viribus , ut *Apostolica hæc Aula* etiam absentibus panderetur , quam admirabilem dixit Seraphicus Doctor Sanctus Bonaventura , Orbis miraculum , & cœleste refugium divinitus præscriptum eruditissimus Baronius . Quod si Pontificio aliquo nomine inscriptam intueri par erat , tuo profecto justius insignitam , qui Omnium Pontificum Primus , tamquam in Regia aula jura dicis Orbi Terrarum universo , & Vicaria Dei potestate tanquam *Deus in Terris* meritò dominaris .

Dum igitur Basilicam toti Orbi Terrarum venerabilem refero , quam sanctissimo tuo nomini excitatam ingens quotidie multitudo veneratur , in qua gloriæ tuæ temporale additamentum accedit , dum potentissimi , ac nobilissimi Reges , imò Imperii *Romani eminentissimum culmen* (ut cum S. Augustino loquar) *ad Sepulchrum Piscatoris submisso diademate supplicat* , tuisque pedibus rebellium etiam cervices diademate decorata , sese subiiciunt , tuam bonitatem precor *Regni Cælorum Janitor clementissime* , ut fidam æternæ vitæ stationem pandas , & sicut ut doces hominem scientiam tanquam luminare majus , quod illuminat terram , latentem lucem manifestare digneris , qua ex Divino Agno Beatorum Regio præfulget .

Tu ab humana captivitate me libera , qui *Peregrinantium Dux* omnibus viam salutis ostendis . Gloriæ tuæ solium adivi , in mentem revocans , quod de Te facer Historicus narrat , *Et ponebant infirmos suos , ut umbra saltem transeuntis Petri obumbraret eos* . Ibi que nulla dubitatione agitatus spem erigo , cum S. Augustino inquires

Anast. in
Leone IV.In Vita S.
Francisci
In Martyr.
18. Novem-
bris .Glossa in
Procem.
Clement.
& alii apud
Rainaud.Ep. 4. ad
Madauren-
ses .Petr. Dam.
serm. 26.Nicolaus
Monachus
Ep. 7.Jo: Ale-
xand. ad
Eug. X.

Si tunc opem ferre poterat umbra corporis, quantò magis nunc plenitudine virtutis, si tunc supplicantibus proderat aura quædam pertransientis, quantò magis gratia nunc permanentis. Si ad præsidia supplicantium, tam potens fuit ante Martyrium, quantò magis efficax post Triumphum?

Dum igitur hisce in paginis de Vaticana Basilica acturus, triumphalem veluti Sedem exponam, in qua Tibi mortalium obsequia deferuntur, meos qualescunque labores dico, & humillimi Clientis preces ne despicias demississime postulo.

ILLUSTRISSIMO PRAESULI
 JOANNI CIAMPINO
 ROMANO
 PRÆFATIO, ET CAPUT I.

*Qua occasione, quove consilio scriptus hic Liber.
 Ejus Argumentum, & Auctoris intentio.*

AUCIS me præfari oportet, & Tibi Illustrissime Præsul, suscepti operis rationem reddere. Postquam Pontificiorum Numismatum accuratam indaginem, præsertim, quæ à Martini V. tempore ad nostram usque ætatem prodire, tuo consilio, seu potius dicam jussu incæptam, ea occupatus, ejus generis multa recognovi, quibus Vaticanæ Basilicæ moles diversis temporibus extructa exprimebatur (sunt enim Numismata expressæ historiæ, longè meliores, quàm quæ calamo describuntur). Hæc dum peculiari observatione adnotarem, prout singula monebant, ut ea publici juris facerem, iisque sacræ antiquitatis studiosis pabulum non ingratum offerrem, animadverti, si ea sola, & dispersa prodissent, futurum, ut tanquam mutila, & detruncata membra, è solido corpore abstracta, viderentur.

Quamobrem ejusdem fabricæ quodammodo ætatem veluti in chronologicis tabulis indicatam advertens, cupido incessit singula quæque ad eam spectantia, intimè perlustrandi, omnesque magni nominis viros, qui operam suam in ea potissimum extruenda collocarunt; opes insuper erogatas, lapidum, argenti, aurique ornamenta, quibus obsequium suum erga Apostolorum Principem Sanctissimi Romani Pontifices conati sunt universo Ferrarum Orbi significare. Itaque, quod ædificantiis solet accidere, ut destinati sumptus majori structuræ accessione augeantur: sic mihi, amplificato rerum cumulo, factum est prolixioris operæ incrementum.

Deterrebat animum variæ molis opus, arcebat ingentis operis labor, & ob id maximè, quòd scirem, ejusmodi laborem me subiturum, in quo doctissimos Viros eximia cum laude defudasse cognoveram. Scripserunt enim de Vaticana Basilica Auctores permulti: quorum præcipui Romanus Canonicus, seu verius dicam Petrus Mallius, Maffæus Veggius, Onuphrius Panvinius, & Tyberius Alpharanus; at non omnia horum scripta sunt typis excusa. Edidit Romæ anno 1646. Paulus de Angelis descriptionem veteris Basilicæ, à suprascripto Romano Canonico exaratam, cui suas annotationes addidit, & brevissimam novi Templi enarationem, cum utriusque Ichnographia. Qui Auctor in epistola ad Lectorem ait [Semper in animo suo desiderium habuisse, nonnulla de Principis Apostolorum
 ,, Divi PETRI in Vaticano Basilica tradere, non ut alii quidam, qui sine ullo ordine de eadem locuti sunt, sed nec rerum, & temporum ordine diligenter servato, & veritatis fide sanctissimè custodita. Et quia cum de hac re cogitaret, Messanæ
 ,, inciderit in descriptionem hujus Basilicæ, editam tempore Eugenii IV. ab Romano ejusdem Basilicæ Canonico, illum se esse sequutum affirmat; diligentiore rerum
 ,, ad eandem Basilicam pertinentium, collectione illi libenter relicta, quem in eam
 ,, curam jamdiu incumbere in hac Urbe pro certo habebat] Quisnam ille fuerit adèò accuratus scriptor omninò tacet, nec mea possum assequi conjectura.

Postquam, disiecta vetus Basilica, quæ adhuc superstes erat sub Paulo V. nobilissimum novi Templi additamentum fecerat magnanimus Pontifex, molis præstantiam

tiam admiratus Martinus Ferraboscus, sub eodem Pontifice Vaticanis Quirinalibusque Fontibus Praefectus, singula vasti illius corporis membra accuratè delineata, ac diligenter exprimenda curavit, Auctore consilii praecipuè, & suis opibus rem juvante Illustris. D. Joanne Baptista Costaguto seniore, Pontificiae Domus Praefecto, viro ad benè merendum de bonarum Artium studiis, naturae bonitate, & diuturna exercitatione formato, totumque opus, & partes singulas est ea ratione complexus. Cum verò Ferraboschi typos incomptos prodire, Pontifici nequam probaretur, ejus nutu Ferdinandus Carolus Parmensis cognomine dictus *Gianfattore*, in Vaticanum accitus, ex insigni Vaticana Bibliotheca supellectilem haud exiguam ex plurimorum Auctorum observatione diu, noctuque sollicitè augebat, ut illos explicaret eruditè, atque opus in hominum ora ea specie produceretur, quae augustam Templi majestatem haud omninò dedeceret. Imprimebat ille anno 1622. primum ex tribus voluminibus, quae scripserat sacra eruditione plena, at morte è vivis sublatus opus non absolvit, simulque cum illo ejus scripta periere. Superfunt tamen aliqua fragmenta ad veterem Basilicam spectantia summo studio ab Equite Carolo de Puteo collecta, quorum pauca suis locis inferemus.

Multa edidit Joannes Severanus agens de septem Urbis Ecclesiis, multa Franciscus Maria Torrigius, & Pompejus Ugonius: quamplurima etiam de eadem eruditissimo tuo calamo Illustris. Praesul exarasti in opere de sacris aedificiis, à Constantino Magno constructis; & nuperrimè Eques Carolus Fontana deputatus ejusdem Templi Architectus opus edidit, in quo illud tabulis aeneis oculis subjecit eleganter expressum; verum quia non omnia, quae ad Basilicae fabricam spectant, quisque eorum complexus est, servato aetatum ordine (ut desideravit supradictus Paulus de Angelis) sed, aut breviter indicata, cum plerisque aliis permixta, quae vel ad diversi generis historias, vel ad Architecturae operationes pertinent, animum induxi, ut accuratè (licet postremus, & in eorum numerum, qui eruditione praediti hanc aetatem condecorant, minimè enumerandus) pervestigatis, designatisque, singillatim ejus Basilicae partibus, ac servata in singulis temporum omnium periodo prout assequi possem, separato volumine multa comprehenderem, ex quibus Templum Vaticanum à prima origine ad nostra usque tempora deductum, inspicere posset; & quamvis Romanae Ecclesiae hostes infestissimi illud devastare pluries studuerint, firmitus è vulneribus, ex ignibus illustrius, nobilius, è ruinis idem surrexisse videretur.

Humanas quippè vices frequentissimè illud perpeffum esse pro comperto habemus, at nunc pulchrius se, quam multa antè saecula splendescere. Romani enim Pontifices post Ethnicorum everfiones, atque incendia, plurimi numerantur, qui de restituenda, excolendaque hac Basilica contenderunt, & nulla interrupta eorum serie, splendorem illi, ac majestatem adjicere conati sunt, quae marmoris, quae picturatis, quae inauratis ex metallo ornamentis, ut jam non Roma tantum suspiciat, sed Orbis admirabundus ejus excelsae molis excellentiam, & illud aptari possit praekonium, quod olim de ipso Hierosolymae Templo ab Aggaeo Propheta prolatum est, videlicet: **MAGNA ERIT GLORIA DOMVS ISTIVS NOVISSIMAE.**

Nec à solis Viris Architectonicae Artis peritissimis agendum esse de fabricis sum arbitratus, ut in suis paginis peritus Auctor affirmavit, exemplo enim praeverere duo illa Nostrae Societatis lumina Pradus, & Villalpandus, quorum calamo Templum Hierosolymitanum, ex tot saeculorum caligine clarum in lucem est foelici contentione productum; meumque calamum incitaverunt, ut in Beatissimi Coelorum Janitoris venerationem, Opusculum conficerem, quo ea tantum comprehenderem monumenta, quae ad solam ejus fabricam spectantia, & penè omninò perditata, meo conatui licuit expiscari, ut si minus pro dignitate expressa levi saltem descriptione adumbrata species Basilicae, toto quondam Orbe terrarum inclytata, transmittatur ad Posterum.

Hac de causa, & veteris aream Basilicae, ejus figuram, partes praecipuas Architecturae modum, Auctores, per quos erecta, & restituta, tempora per quae stetit, aut esse desiit, illius prospectus varios, & quaecumque memoratu digna, vel interiere vel superfunt, complectar, illa tamen veriùs attingam, quam penè innumera numero.

Leo Allacius de Vaticanis Illustr. pag. 93.

Fontana pag. 3.

rabo. Historiam enim nimis prolixam contexere opus esset (inquit Joannes Seve-
ranus) *Si omnia , & singula describenda essent, quæ ad Vaticanæ Basilicæ structuram* Pag. 47.
spectant servata temporum omnium exacta periodo . Qua de causa ea tantum deliba-
vit Auctor iste præclarus , quæ in suis scriptis recensuerat Alpharanus .

Quis autem omnia antiquitatis monumenta perscrutari valet, seu marmoris
in tabulis illa fuerint, seu M. S. codicibus consignata? Miramur enim rerum huma-
narum vicissitudinem, & rerum quantumvis egregiarum jacturam, ac fluxarum
ætatum damna, quibus vel ipsi æternitati quodamodò excitare ab Antiquis fabri-
cæ nomen etiam perdidere, ut proindè Poëtæ Epiphonema conveniat, *relatum*
ab eruditissimo Fabretto ejusdem Basilicæ Canonico, videlicet: De Aquis
num. 5.

Così se bene un tempo al Tempo guerra

Fanno l' opre famose , a passo lento.

E l' opre , e i nomi insieme il Tempo atterra.

Quamobrèm in eisdem *justissimo casu oblitos fuisse tanta vanitatis Auctores* Hist. lib. 36.
cap. 7.
exclamat Plinius; sed indignius multarum rerum fama silentio Scriptorum profus
evanuit. Et ne ab ipsa Vaticana mole discedamus, conqueri cum Maffeo Veggio
meritò possumus, qui dixit, *se multa non potuisse invenire, nam tot ex iis, quæ ad*
Basilicam pertinebant, deperierunt, ut dolendum sit, quantum vel negligentia vel mali-
gnitas hominum omnia consumat, omnia delet, & conficiat. Lib. 4.

Cum ergò ejus Basilicæ ætatem, qua in hoc usque tempore magnificentissimè
adolevit, Pontificum Numismata proponant, illa hisce in paginis proferam, in
unam seriem collectis lineamentis, quæ dispersa, & separata profusiori in Opere
de Numismatibus Pontificiis proferre debuissim, simul cum locis è probatorum
Scriptorum monumentis acceptis, quorum ope omnia exarata, meisque insuper
oculis, vel in manuscriptis fide dignis, vel in marmoribus recognita fuerunt cum
licuit, ut nihil vel adderem, vel minuerem, quod non veritate constaret, aut pra-
vo affectu ductus, aut negligentia reus, quemadmodum scimus ab aliquibus factitari.
[Inter omnes enim artes (ait Maffeus Veggius) duas tantum ab imperitissimis,
vilissimisque quibusque, quasi violenter injecta manu, nescio qua infelicitate
usurpari, quotidie conspicimus, Medicinam scilicet, & Historiam, ut sicut
neminem non Rusticum, aut Stabularium, aut Circulatorem, aut vilissimam
etiam quamvis Mulierculam videmus medendi aliqua præcepta, quibus omnem
bonam valetudinem polliceantur, semper in promptu habere, ita qui de re aliqua
gesta sunt, sacra, seu prophana loqui præsumat audaciter id affirmat, ac si oculis
conspexerit, ut nec ullus sit jam Nauta, nec Capuo, nec Tonfor, nec Scurra,
nec balbutiens ulla jam anicula, cui narrandæ magnæ alicujus rei gestæ ingens
animus desit. Peccat enim graviter quisquis ea, quæ nunquam gesta fuerint
non erubescit litteris mandare]. Hactenus Veggius. MS. lib. 5.

Itaque Numismata, quæ ad Vaticanam Basilicam spectant, fidelissimè decla-
raturus (Præsul Illustrissime) methodum, qua labores meos comprehendam Tibi
breviter indico, ut si me in aliquibus defecisse animadverteris, Tua, qua præ-
ditus es humanitate, errores meæ voluntati non tribuas, sed vastæ Operis moli
in brevissimam Epitomen, quinque tantummodò mensium spatio, & horis quidem
succellivis coarctatæ; notitiarum insuper inopiæ, quæ ad perfectum Opus conferre
potuissent, aut è publicis monumentis abrasæ, aut imperviis Archivorum latebris
penitus consulptæ. Quod, ut Tua gratificandi percupida indole libentius pera-
gere valeas, paucis Te monitum cupio.

Et primò, me alienis opibus divitem nullo profus modò cenferi velle, si quæ
ab aliis relata necessè fuerit adducere; aut aeneis in tabulis delineata, iterum à me Epit. ann.
epist. ad Le-
ctor.
exarata proferre. Utar enim verbis eruditissimi Spondani, videlicet: *Quæ excer-
psimus, è libris publicis habuimus. Quæ publica sunt nullius sunt, sed sunt occupantium
nec ad aliud, qui pecuniam spargit in vulgus, id agit, quam, ut fiat arripientis. Qui
partes agit Historici, ea quæ fuerant oculis legentium exponit; secus Pictor, &
Poëta, ea sæpè, quæ possunt esse, conantur exprimere. Dum in meis Chronolo-
gicis enarrationibus Templi Vaticani partes delineatas depromere necessè erit,
cas, prout vel existunt, vel extiterint, repræsentabo, è publicis prototypis ac-
ceptas, ut consideranti patèbit.*

Secundò, in recensendis Pontificum operibus, qui Basilicam illustrarunt, ubi de tempore dubitavero, quo ea peracta sint, annos adducam, quibus quisque eorum Ecclesiæ regimini præerat.

Tertiò, Numismata indicabo, quæ fabricæ Vaticanæ argumentum suppeditabunt, multis rejectis, quibus Numismata ipsa clariùs possent illustrari, videlicet eorum forma, magnitudine, anno, quo cusa fuerunt à quibus insuper delineata, quæ omnia in uberiori, quam typis dedi, tractatione Numismatum, quæ ad Pontifices Romanos spectant, iterùm resumpsi, ne quid desit, ad omnimodam eorundem Historiam exponendam.

Quartò, in adducendis fabricæ mensuris aliorum sententias referam, qui illas accuratè à se deprehensas in suis paginis asseruerunt; quamvis enim Romæ degens Basilicam adire pro libito valuerim, totam ejus vastissimam molem ulnis, seu decempeda ad amissim recognoscere, temporis angustia, improbusque labor, non unico perficiendus adjutore, vetarunt. Quorum omnium ordinem, atque rationes ita exequar, ut in alienis dictis confutandis, quando id nonnunquam accidet, parcus neminem lædam, in firmandis propriis, gravissimos Auctores sequar, nihilque præmittam, ut veras, certasque origines, tempora, & eventus proferam, & Sanctis. Templo aliquid venerationis ob veritatem apud venturas ætates accedat.

Quod si scribendi stylum in aliquibus claudicare, & à latini sermonis puritate deflectere animadverteris, scias me alienis potiùs verbis multoties usurum, quàm propriis, ut sine fucis nuda veritas elucescat, nihilque depravatas stylo elegantiori, aliorum Auctorum enarrationes oculis legentium fideliter subiiciam; sicque tessellata quodammodò compositione, ex diversis veluti discoloribus lapillis elegantissimum opus emanaturum putavi, quo Vaticana Basilica ad vivum exprimeretur.

Illud demùm Tibi expono, me consiliis Tuis libenter paruisse, in hac dissertatione publico juri tradenda, nempe ut veluti Prodrômus uberiori Numismatum tractationi præiret, ad quæ illustranda multiplici eruditione anno superiori animum adjeci, ejusdemque defectibus recognitis, futuros errores vitare possem, quibus mortales subiiciuntur, quos inter, licet invitus, *quandoque bonus dormitat Homerus*.

Cæterùm in Chronologica narratione texenda à verbis abstinerebo supervacaneis nec oratorium stylum prosequutus, planam comparabo lectionem, ut sine temporis pretiosi jactura, maturos potiùs fructus, quàm frondium inutilem apparatus oculis inspiciat, interjectis, ubi opus erit, æneis tabulis, in quibus Basilicæ delineamenta exprimantur per orthographiam, vel ex sciographia ostendatur prospectus exterior, vel interior scenographiæ beneficio aperiatur. Post enim multa volumina evoluta, ex iis diligenter excerpere cœpi, quæcunque dispersa latebant in diversarum rerum congerie, & ad propositum argumentum spectare visa sunt ut iis, quasi lapidibus ejus, è ruderibus simul compactis, ac in primævo situ collocatis, antiqua iterùm exurgeret Vaticanæ Basilicæ fabrica, & novam cum veteri longè magnificentiorem oculis compararet.

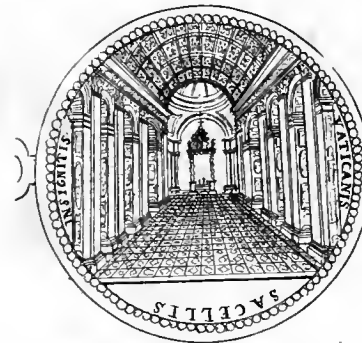
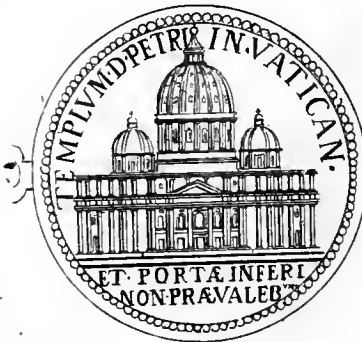
In hoc peragendo meam erga Te observantiam aliquomodo significari posse existimavi, qua Te non solum illiterati, sed eruditissimi Viri, toto penè Orbe Româ diffusi, ac Religione remoti, arcanis modis attracti prosequuntur. Harum magneticarum Virium causas, quibus polles, hic exponere si vellem deficeret calamus, ac Tua modestia vetaret. Satis illas indicant volumina, à Te bonarum Artium Promotore præclaro per totam Europam dispersa, satis liberales Facultates, quæ Tibi in dies gratulantur, quòd splendidam sedem obtinuerint, non in Musæo tantùm ædium tuarum, sed quod rarum est, ac pretiosius, in mente Tua, recentium, veterumque Auctorum doctrinam foeliciter hauriendo retinente in publicam utilitatem; quamvis negotiis publicis assiduè detentus, ab eruditissimis studiis nunquam animum abstrahis, ex quibus omnes intelligunt ejus levamen in litterario labore; quietem in eruditis vigiliis, solatium in bonis artibus Te semper invenire. Satis denique volumen illud in Urbe Firmana hoc anno impressum, cui titulus est: *Il merito applaudito, e gli applausi premiati*, quo Doctor Ferdinandus Fabianus laudes Tuas comprehendit, quibus Scriptores hujus ætatis quamplurimi,

PONTIFICVM ROMANORVM NUMISMATA TEMPLI VATICANI FABRICAM CHRONOLOGICAM INDICANTIA

Virreyes de Francia

PON TEMPLI VATICANIA

mi, ac Viti varia eruditione præclari suas paginas cumularunt. Quamobrem dum de Te à se edito Roma gratulatur, nil ultrà addam, sed Vaticanæ Basilicæ descriptionem exordior. Et primo in hac sequenti Tabula Numismata expono, quæ ad eandem pertinent, servata Pontificum serie, quorum auctoritate, seu auspiciis prodierunt, in lucem singula deindè luculenter explicaturus, quæ in eisdem brevissima epigraphæ, ac rerum expressione suboscure indicantur. Fig. I.

C P U T I I.

*De Vaticano Colle, ac Basilica à Constantino Imperatore
primum in eo excitata.*

PRIMO igitur, ut gradatim, claraque cum methodo procedamus, ab antiquo Templo exordiamur necesse est, quod in Divi PETRI Apostolorum Principis honorem Constantinus Imperator in Vaticano Campo excitavit. Erat hic olim, quamvis triumphalis viæ terminus existeret, Incolis, præsertim pauperibus, aeris insalubritate odibilis, ut pluribus in locis Martialis innuit, cui Ammianus quoque Marcellinus subscribit de Lampridio Urbis Præfesto loquens. Quapropter Tacitus de quodam Vitellii Milite sermonem instituens, infamem Vaticanum appellat. Verùm perantiquo adhuc retento nomine, omine tamen in melius commutato, Venerabilis dicendus est Collis Vaticanus, ac Populorum omnium laudibus celebrandus, qui non tantùm Ethnicorum turpia dedecora excussit, sed prophanum solum in Principis Apostolorum obsequium præbuit, & reliquorum Urbis Collium famam nobiliori titulo, & singulari gloriæ decore superavit. Ubi enim aer insuavis procul Romanos Cives arcebat, ibi PETRI Successores Sedem firmarunt, & sacris veræ Religionis functionibus expiatus, admodum salubris incolentibus evasit. Ibi loco triumphalium Curruum, qui in Regiis ludis ab ipsis Romanis Imperatoribus per eum agrum ducebantur, potentissimi nunc Reges, invictissimiq; Cæsares aurea sceptrâ, & diademata ab ipsis Pontificibus Romanis accipiunt, & ex omni Terrarum Orbis plaga adventantes, suppliciter humi strati, osculis sacrum PETRI tumulum lambunt, seque suaq; Regna venerabundi Vaticanæ Sedi offerunt, cæterique omnes nullo labori parcentes è remotissimis regionibus accedunt, sacra limina veneraturi. Hic loco veteris superstitionis, ob quam inanes Dii Vaticinia proferebant, Suprema Apostolica Sedes locata est, ex qua veri Dei Vicarius infallibilia universi Orbis Fidelibus promulgat oracula. Hic demùm pro Circensibus ludis, in quibus insani populi clamores constrepabant, suavissimis canticis Deum laudantes personant, non in Apollinis, seu Martis Fano, non in Cæii circo, seu Neronis teatro, sed in Divi PETRI Basilica, in qua accedentium auribus illud reor posse repeti effatum, quod olim Moyse *Locus enim, in quo stas, Terra Sancta est.* Exod. 3. Vel quod Jacob Israëliitarum Patriarcha pronuntiavit: *Non est hic aliud, nisi Domus Dei, & Porta Cæli.* Gen. 6.

His perbreve adnotatis, ad Basilicam perlustrandam properemus. Itaque postquam Constantinus Imperator sacro Fontis latice à lepra, culparumque foribus mundatus fuerat, Templum vero Numini erigendi facultatem Christi-fidelibus indulgit, atque, ut ipse omnibus præiret exemplo, celeberrimum spectaculis Circum demolitus (ut ubi falsa Apollinis vaticinia resonabant, infallibilia Divi PETRI oracula enunciarentur) spectabilem Molem excitavit eo in loco, in quo ejusdem Apostoli Corpus fuerat sepultum à Sancto Anacleto Pontifice, de quo scripsit Sanctus Damasus: *Hic memoriam Beati PETRI construxit, & composuit, cum Presbyter ordinatus fuisset à Beato PETRO, ubi Episcoporum corpora in sepultura recondentur.* Eamque Cæmeterii partem conclusit piissimus Imperator, quæ cæteris dignitate præstabat. Fuerat hæc Beati PETRI Confessio, sive Oratorium Sedes prima Pontificis ad quam Fideles conveniebant, ut narrat Tyberius Alpharanus Sixti V. coævus, antiquæ Vaticanæ Basilicæ accuratissimus Scriptor, deindè ejusdem Beatissimi Apostoli sepulchrum, quod omnium Pontificum Sanctitate conspicuo-

rum, ac Martyrum invictissimorum Corpora juxta Apostolorum Principem recondita, veluti Ecclesiæ Romanæ thesaurus continebat.

Die octava post susceptum Baptisma circa annum 324. supplex ad Beati PETRI Confessionem accedens, ibidem Imperiali deposito diademate, Regia exutus clamyde, persolutis Deo votis, fabricæ incoandæ omnium primus manus admovit siquidem sceptri vice ligone desumpto solum effodit, & in Sanctorum duodecim Apostolorum honorem duodecim cophinos augustis humeris asportavit. Longè quidem Vespasiano gloriosior, qui, ut ex Svetonio accepimus, restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit, quæ omnia Sancti Silvestri acta MS. Vaticana testantur apud Baronium, & cùm Baronio quamplurimi. Testantur insuper hanc Foundationem contra Romanæ Ecclesiæ invidiosos, detractores, ænea Numismata, quæ sub Paulo V. anno 1607. in area antiqui Templi reperta fuere, cum Imagine Salvatoris, & in opposita parte cum imaginibus Constantini, ac Helenæ signum crucis manibus strigentium. Alia itidem Numismata confirmant, sub Urbano VIII. inventa circa annum 1628. cum effigie Magni Constantini, & Crucis Dominicæ signo, quando jacta fuerunt fundamenta ad collocandas supra Confessionem quatuor columnas æreas, quas suo loco referemus, ut narrat Torrigius. Testantur insuper duo illa carmina litteris ex mulivo expressa in veteri Tribuna, ex qua, antequam penitus destrueretur, posteritati tradidit Andreas Fulvius lib. 2. Antiquitatum cap. 10. sic:

*Quod duce Te mundus surrexit in astra triumphans,
Hanc Constantinus Victor tibi condidit Aulam.*

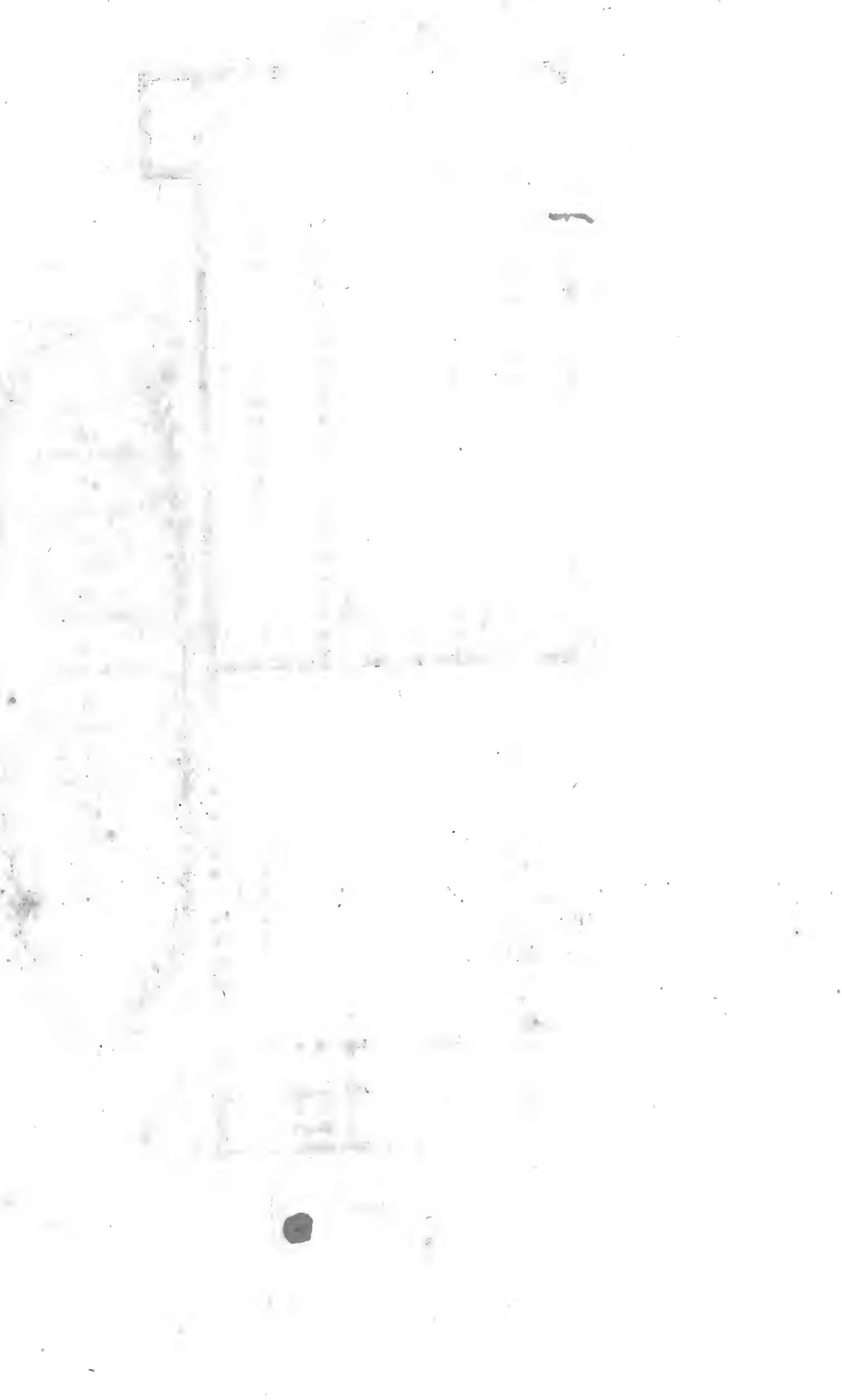
Testantur denique magni lateres in antiquorum parietum demolitione occasione novæ fabricæ inventi, visique à Baronio, ut idem scribit in appendice tomi 3. & refert Torrigius in cryptis Vaticanis, in quibus Constantini nomen impressum erat juxtà morem antiquum obsignandi lateres, ac tegulas, de quibus agit Illustriss. Ciampinus cap. 4. De sac. ædif. Flavius Blondus lib. 2. cap. 12. De Roma instaurata, Octavius Falconerius in Epist. ad Carolum Dati impressa in appendice Operis quod Italicè De Româ veteri vulgavit Famianus Nardinus.

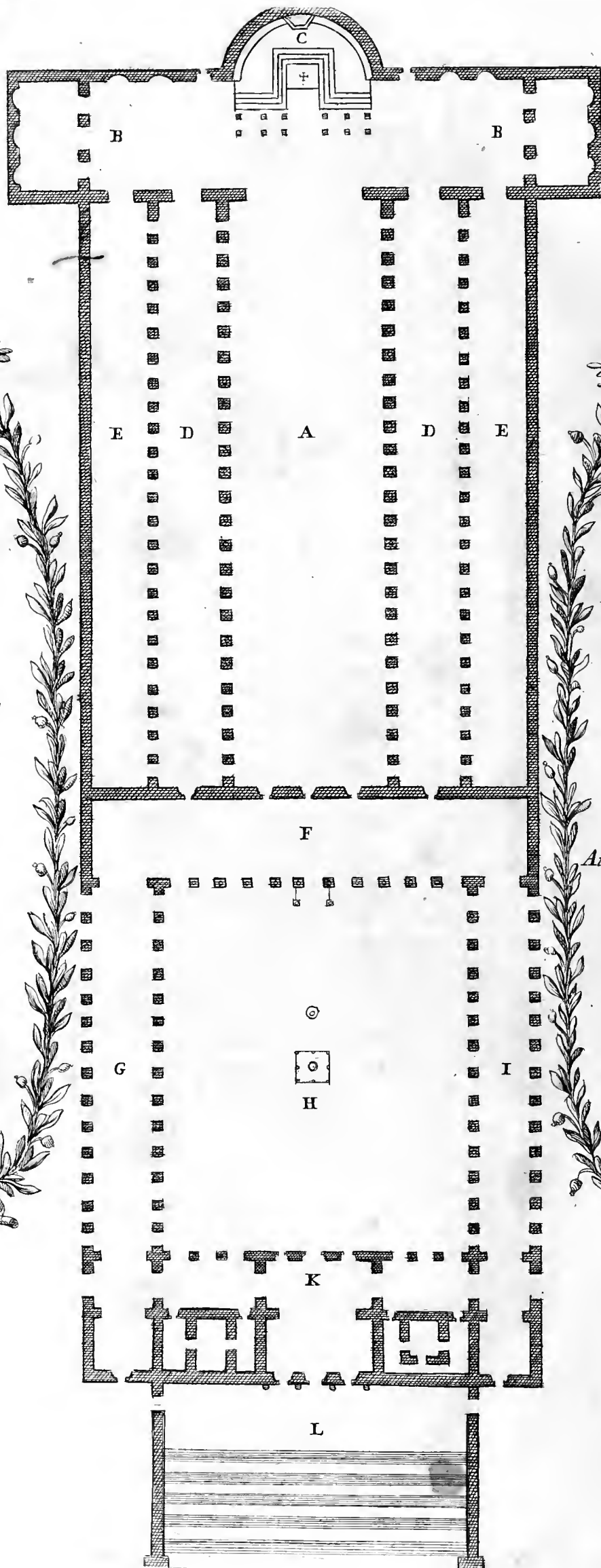
Verùm festinato, vastoque operi pro majestate firmitas haud inerat adversus ævi sequentis injurias; cum rudis illo sæculo ars ædificandi haud quamquam par fuerit soliditati operis in sæcula perennaturi. Ipsa quin etiam cæmenta ex Circi, aliarumque adjacentium ædificationum ruinis fortuitò festinantibus oblata, dùm Basilicæ opus urgeretur, apsidis laterum, & frontis structuram minùs arcto nexu coherentem, infirmam reddidere. Celeri autem, & rudi opere ædificationem illam esse perfectam ipsæ columnarum bases, & capitula partim imperfecta, partim ab ipsis columnis proportionem, & ordine discrepantia, Zophori etiam ipsi, & Coronices; ac Epistylia declarant, undique excepta nullo, aut parvo delectu.

Hujus Vaticanæ Basilicæ à Constantino erectæ Ichnographia extat in Archivo ejusdem ab Alpharano primùm circa annum 1590. delineata, & à pluribus Auctoribus suis in operibus, sed non ab omnibus juxtà prototypum exactè expressa fortassè Pictorum incuria. Vulgavit illam anno 1677. Augustinus Oldoinus Societatis Jesu in tomo 1. suarum additionum ad res gestas Pontificum Romanorum: extat à Martino Ferrabosco anno 1620. exculpta in Opere typis dato ab Illustriss. Præsule Joanne Baptista Costaguto seniore Camerae Pontificæ Præsecto sub Paulo V., deindè anno 1693. Illustriss. Ciampinus retulit in cap. 4. Operis De sacris ædificiis. Demùm anno superiori Eques Carolus Fontana lib. 2. cap. 10. de Templo Vaticano cum suis additionibus delineavit.

Non tamen supervacaneum putò illam in nostris paginis iterùm adducere, quandoquidem diversa methodo à supracitatis præclarissimis Auctoribus in hac Templi Vaticani Chronologia conscribenda procedam. Non enim omnia, quæ ad talem Ichnographiam spectant simul exponam, veluti lautissimæ mensæ copiosa edulia, quæ potiùs fastidio sunt assidentibus, sed gradatim, omnes ejus partes indigitando, ut evitetur confusio, & legentium curiositati abundè satisfiat. Illam è prototypo mutuatam huc afferò, in qua fabricæ partes, & quidem internas à piissimo Imperatore primùm extructæ exprimuntur, eamque iterùm adducam, ut quidquid Constantinianæ Basilicæ Summi Pontifices Romani successivè addiderunt, dilucidè appareat.

Con-

Ichnographia

Basilicæ

Vaticanæ

a Constantino

magno

Imperatore

ædificata

cum Atrio

Quadriportico

A
Navis media

B
Navis transversa

C
Absis

D
Naues minores

E
Naues extremæ

H
Atrium Quadriporticum

F G I K
Porticus

L
Scala

Constabat igitur Basilica à Constantino extructa, sex navibus in formam crucis dispositis, & ut ait Maffeus Veggius lib. 1. centum marmoreis, nobilibusque columnis sublimis, & quidem earum media A omnium amplissima in longum producta veluti crucis hastam efformabat; brachia verò alia transversa B, in cujus medio caput exprimebat Apfis C semicycli formam habens. Quatuor aliæ DE mediæ navi hincindè dispositæ conjungebantur. Pedem insuper crucis Atrium quadriporticum H adumbrabat. Vocabatur autem ob hanc structuræ formam Basilica, quæ vox etsi à Gentilibus accepta videatur, non abhorret tamen à sacrarum litterarum phrasi, cum legamus lib. 2. Paralip. 4. num. 9. atrium illud majus Templi Salomonis Basilicam nominari. Apud Romanos tamen non fuit. Templorum porticus, sed domus ampla columnis subnixæ, in qua teste Plutarco, Jus dicebant, eratque in foro (ut apparet ex lib. 4. act. in ver. Cic.) Fiebant item in concilia privata, judicia, arbitria, interdium etiam convivium, saltationes, & ludi. Quod verò pertinet ad Basilicæ structuram, cum non una esset, sed plures, simul jungebantur in longum porticibus, quæ columnis incumbabant, æquo inter se intervallo distantibus, ut constat ex Vitruvio. Nec verò in uno tantum erant foro, sed in multis, & hyeme potissimum publicæ in ipsis habebantur conciones, & negotiatorum conventus; & quidem in superiori parte judicia, in inferiori negotia exercebantur. Judicia in eis exerceri solita duo insignes ostendunt Auctores Seneca, & Plinius, ille lib. 3. De ira cap. 33. hic autem lib. epist. 5. epist. postrema; & hæc de Basilicis publicis dicta sint, quas constat loca fuisse ampla, & publicis usibus acomodata.

Fig. 2.

In Cap. Utice n.

Libr. 5. Cap. 3.

Cum autem Christi Religio propagaretur Basilicæ illæ gentilium in Ecclesias, & ad sacros usûs convertebantur, nomine retento, licet Valfridus Strabo cap. 6. de rebus Ecclesiast. dicat quod Basilicæ prius vocarentur Regum habitacula, nunc Divina Tempa dicantur, quia ibi Regi omnium Dei cultus, & sacrificia offeruntur, nisi malimus dicere cum Aufonio Gallo, Basilicas olim negotiis plenas, nunc votis, & Christi-fideles in his negotiari de his, quæ ad animi salutem spectant, quæ vera sunt, ac solida negotia. Erant etiam, & privatorum Basilicæ ad inambulandum exadificatæ, & magno sumptu ornatae, quarum meminit S. Hieronymus epist. ad Marcell. de his plura apud Lelium Bisciolam.

Hor. Sub. feciu. lib. 12. cap. 10.

Itaque Constantinus, juxta morem ejus temporis, Basilicam suam erexit in eam formam dispositam, non servatis adamussim regulis, quibus juxta morem antiquum Basilicas erigendas esse postea docuit Leo Baptista Albertus de re ædificatoria: *Basilicas enim*, ait ille, *aream habere oportet ita comparatam, ut sit earum longitudo ad latitudinem dupla. Latitudo areæ dividetur in partes novem, ex quibus dabuntur quinque ambulationi mediæ, singulis autem porticibus binæ. Tùm & longitudo itidem in partes dividetur novem, ex his una dabitur sinui tribunalis, amplitudini verò tribunalis in faucibus dabuntur duæ, &c.* His regulis neglectis (quas tamen apud antiquos in usu fuisse incertum est) Constantinus Basilicam ædificavit in modum crucis, ut indicatum est; non sine arcano Christianæ pietatis documento ait Joannes Severanus; quandoquidem piissimus Imperator, salutifero Crucis signo auspicante, Victoriæ à Maxentio retulit, sicuti in patibulo, ad crucis formam composito, tanquam in curru triumphali Apostolorum Princeps Romanos immò totius Orbis Infideles profligavit.

Lib. 7. c. 14.

De septem Eccl. pag. 37.

Jacobus Grimaldus in suis MS. hæc addidit: Antiquæ Vaticanæ Basilicæ à Constantino Maximo fabræfactæ facies exterior, apsis, & muri extremi, ac illi super columnis surgentes, qui tecta gravi pondere sustinebant à laterum toporumque fragmentis, Circo adjacentibus ædificiis acceptis, celeri opera, rudique arte ædificati fuerant, Basilicam ipsam brevi tempore acceleratam fuisse fides oculata testatur, capitella partim absoluta, partim imperfecta bases multæ columnis abfimiles, fenestrellæ arcuatæ lateritiæ primùm, postea germanico opere marmoreæ effectæ. Limina ex magnis marmoribus, quæ ablata esse ex Circo, vel alterius ædificii ruinis, pars inferior terra obruta indicabat, cum sub uno ex his modicè arcuato rosæ sculptæ erant, in altero litteræ legebantur, *Cum speculator*, quas judicatum est arcum, seu locum speculatorium ipsius forsitan Circi significasse. Huc usque Grimaldus.

Apud Nardinium lib. 7. cap. 13.

CAPUT III.

De Mensuris antiquæ Basilicæ.

MENSURAS autem ejusdem Basilicæ indicatas huc affero ab eodem Severano ex italico in latinum idioma translatas ; Sic enim ille refert lib. De Septem Ecclesiis pag. 37. & seq. Apſis longitudine occidentem verſus protenſa palmis 44. lata 80. Inter Apſidem , & Basilicæ corpus tranſverſa navis excurrebat , à meridie ad Boream palmis 390. , habebatque latitudinem palmorum 70. Naves illi conjunctæ ab oriente ad occidentem protraherentur 406. palmis in longitudine carum media omnium ampliffima 106. palmis, in latitudinem excurrebat , reliquæ hinc indè naves minoris latitudinis erant , illæ namque duæ , quæ à dextro latere ad meridiem , & à ſiniſtro ad Boream mediæ adiacebant , in latitudine 38. palmis conſtabant , poſteriores ante dictis contiguæ ex utraque parte Basilicæ muro adjacentes palmos 39. latitudinis ſeorſim habebant : tota demùm area Basilicæ in latitudine à meridie ad Boream palmis 280. comprehendebatur .

Hæ ſunt Basilicæ menſuræ à Severano relatæ : unde nãm ille eas acceperit omninò ignotum mihi eſt ; at æquè perſpicuum eas nimis immaturè è calamo effluſiſſe , neque menſuris ab aliis Auctõribus relatis coæquari ; quod ex ipſa numerorum ſupputatione clariffimè ſic oſtenditur . Tota Basilicæ area à meridie ad Boream , juxta Severani ſententiam , palmorum 285.

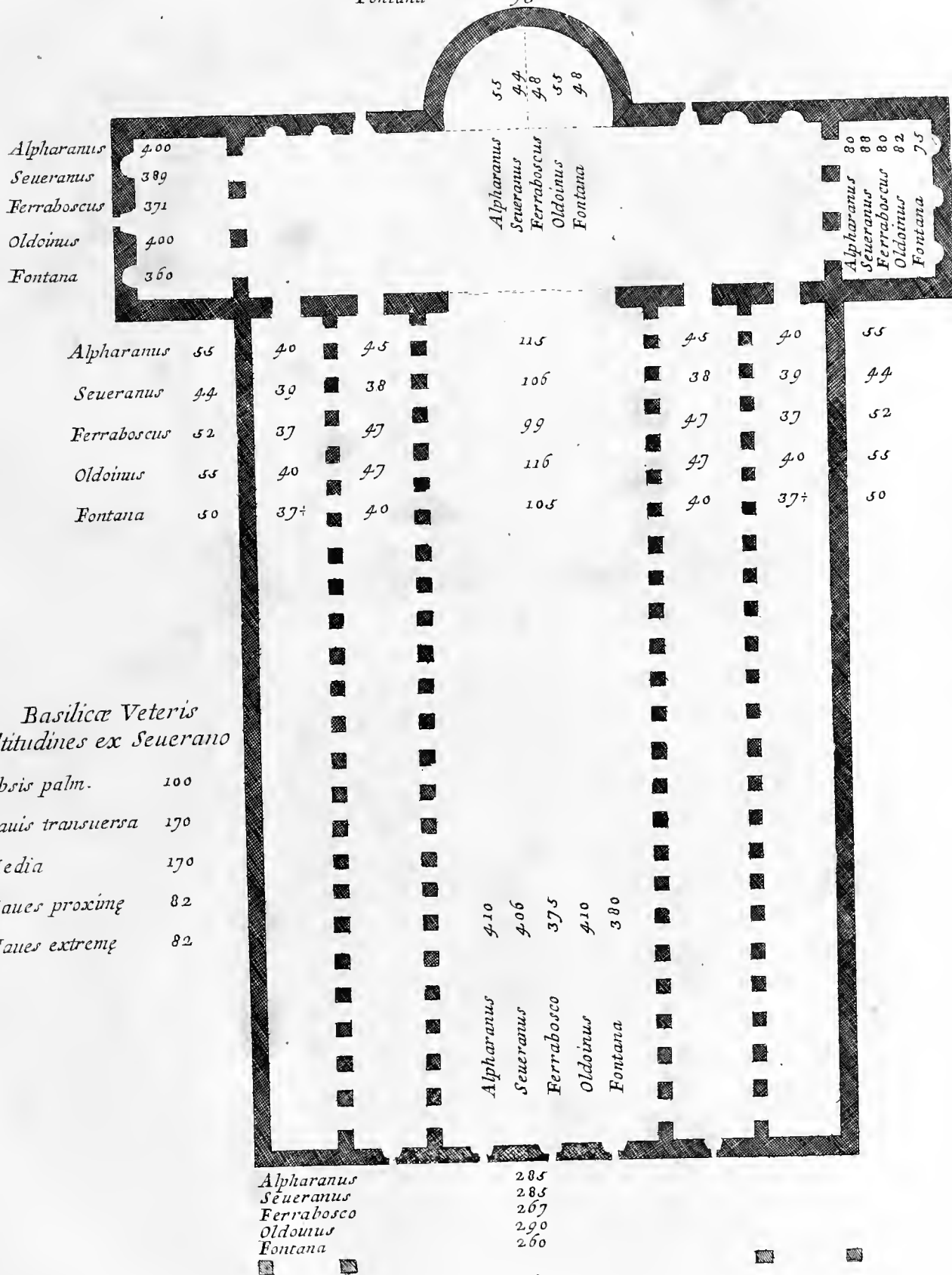
Navis media palmorum	106.	
	38.	
Duæ proximæ	38.	Hi numeri ſi in unam
	39.	
Aliæ binæ extrema	39.	

Summam colligantur, erit ſum. pal. 260. Hic numerus ſi auferatur à ſumma palmorum 285. quibus dicebatur tota area commenſurari , ſupererunt palmi 25. Igitur aut falſò aſſeritur totam aream palmis 285. commenſurari , aut aliàs naves menſuris ſuprapoſitis reſpondere . Inſuper adnotavi falſò dici poſteriores naves muro Basilicæ adjacentes palmos 39. ſeorſim habere in latitudine, quandoquidem ſcimus eas anguſtiores fuiſſe navibus , quæ mediæ adiacebant , quibus tamen palmos 38. Severanus attribuit .

Cupidus itaque veritatem è latebris expiſcandi , ad Ichnographicam tabulam me contuli , quàm in primo tomo de Actis Pontificum vulgavit Oldoinus , eaſque itidem perluftravi, quæ ſtudio Martini Ferrabofci , & Equitis Caroli Fontanæ in lucem prodierunt ; at illas diligenter perſcrutatus , adhibitis palmorum ſcalis , quas iidem ſuis tabulis addidit , valdè inter ſe varias inveni , licèt ſingulis numerorum ſummæ exactiffimè expoſitæ omninò reſpondeant ; adivi propterea Ichnographicam tabulam in Archivo Vaticanæ Basilicæ collocatam , quam Alpharanus tempore Sixti V. delineavit, relatu quondam Jacobi Herculani Romani *Qui* (ut ſcribit Jacobus Grimaldus in ſuo tract. MS. de Lancea) à Paulo I V. Canonice S. Petri , antea Beneficiatus , & adituus animarum Parochus, & Summi Pontificis Eleemoſynarius , vita , & converſationis ſanctiffimæ , obiit anno 1573. & veterem Basilicam , antequam Julius II. deturbaret deſcripſerat, optimè viderat, & multa notatu digna obſervaverat ; atque in ea diſſimiles menſuras inveni . Quiſnam horum auctorum veram antiqui Templi aream deſcripſerit ; cum mihi omniudò impoſſibile ſit dijudicare , ſingulorum Ichnographias in ſequenti tabula numerorum beneficio exponam , ut quandoquidem veritatem indigitare non poſſum , relatoris ſaltèm partes adimpleam utilitati curioſorum , adhibita palmorum menſuræ , quam mihi eadem Alpharani tabula ſuppeditavit .

ICHOGRAPHIA BASILICÆ VATICANÆ CVM MENSVRIS VARIORVM AVTHORVM

Alphar. 88
 Seueran. 80
 Ferrab. 85
 Oldoin. 86
 Fontana 75

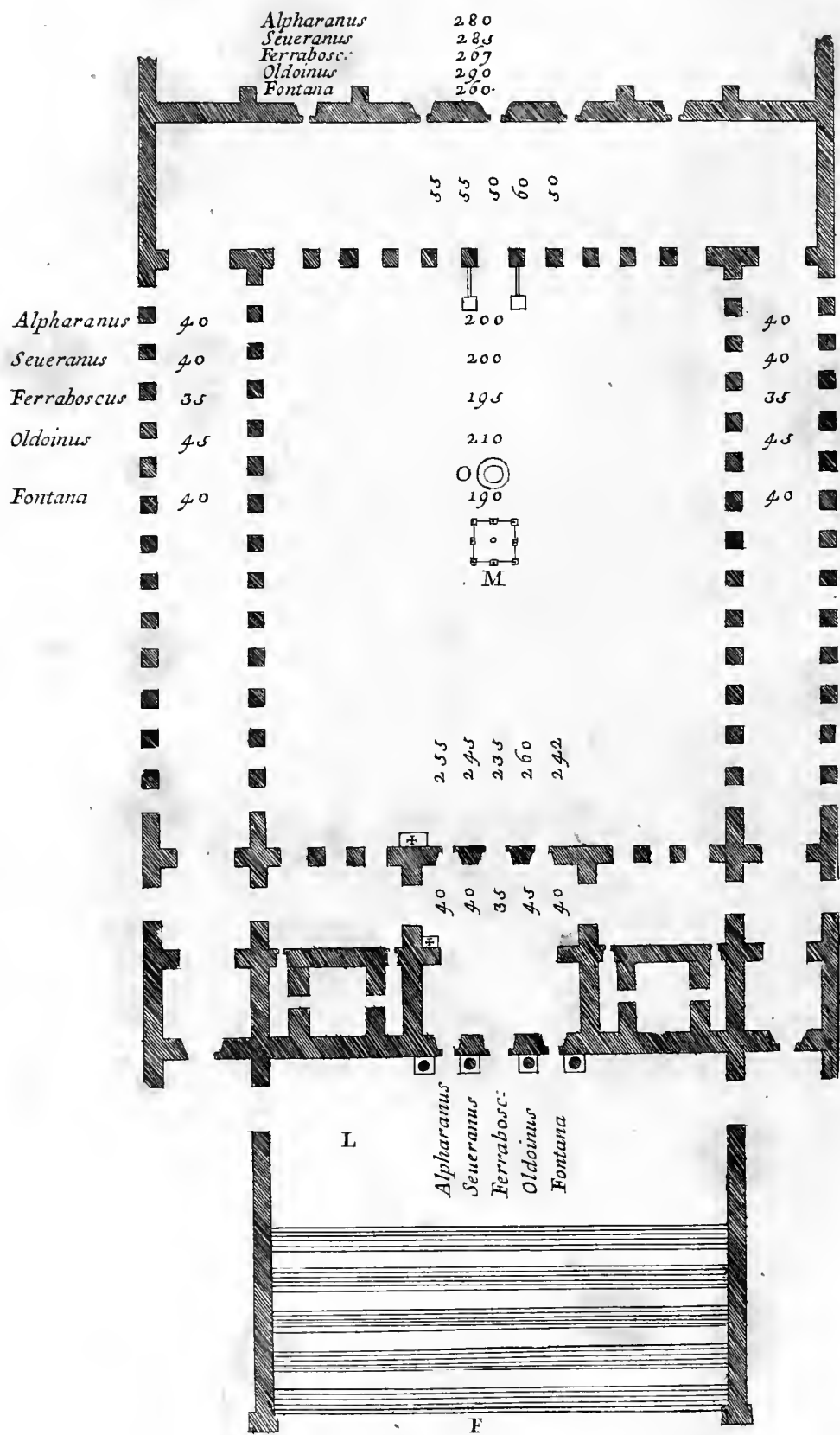

Auctor del. et sculp.

ICHTNOGRAPHIA ATRII QVADRIPORTICI CVM MENSVRIS VARIORVM AVTHORVM

C A P U T IV.

De Atrio, ejusque mensuris, Januis, & Scalis.

IN Basilicam aditus per multiplices januas patebat; in mediana enim majore navi tres æquales erant altæ palmis 29. latæ 16. In pariete, ortum Solis respiciente, apertæ. In duabus navibus medianæ proximis janua una inerat palmis 28. alta, lata verò 14. In pariete transversæ navis occidentem versus duæ aderant, & ad meridiem unica, singulæ in altitudinem 18. palmorum, & latitudinem 10. patefactæ, quas mensuras ab Illustris. Ciampino inveni relatas, ex Archivio Vaticano, ut idem affirmat, acceptas. In utroque insuper latere Basilicæ aliæ quinque januæ à diversis Pontificibus temporis progressu fuerunt apertæ, ut ingressus daretur ad quasdam Ecclesias, seu Oratoria ab iisdem extructa, additaque Costantinianæ Basilicæ, ut infra patebit.

Amplum addidit Costantinus Atrium, cujus Ichnographiam in superiori tabula exposui, quod quadriporticum denominabatur, à quatuor porticibus, & F G I K indicatis. Porticus, quæ Basilicæ hærebat ejus latitudinem sua longitudine æquabat, lata palmis 53. alta verò 55. Decem fulciebatur columnis cum binis Parastatis. Binis porticibus G I in dextera, & sinistra parte atrii excurrentibus, longitudo erat palmorum 256. latitudo 41. tredecim columnis singulis adjectis, quibus tectum fulciebatur. Quarta denique porticus K alteri è diametro oppositæ omninò respondebat sua longitudine, in latitudine verò explebat palmum unum supra octoginta.

Harum mensuras accepi ex eodem cap. 4. Illustris. Ciampini; cæterum in tabulis aliorum Auctorum omninò varias deprehendi, sicuti in superiori Basilicæ Ichnographia, prout in subjecta atrii tabula expressi. Undè nam hæc mensurarum varietas orta sit incompertum prorsus mihi fuit. Temporis dicam injuriam fuisse, cujus edacitate pereunt cum Artis tum Naturæ opera, & ærea quamvis existant, dente nimis invidioso in pulverem redacta ventis ludibrio sunt, ac prorsus evanescent. Illud pro comperto habuimus in hanc porticum per tres januas aditum patuisse, quæ gradus Basilicæ, & Solis ortum spectabant. Ille enim marmoreis postibus, valvis æneis, & quatuor columnis ornata tempore Pauli V. adhuc videbantur ea forma, quam in nostra tabula suo loco indicabimus; fideliter delineatam in Vaticana Bibliotheca, ubi in latere dextero parietis propè januam, jussu Sixti V. dictæ januæ fuerunt coloribus expressæ.

Fig. 4.

Antè has portas supra gradus area magna L jacebat quadris strata marmoribus, habebatque in longitudine palmos 200., ut refert Illustris. Ciampinus, in latitudine verò 76. At juxtà tabulam Ferrabosci palm. 185. longit. latitudinis verò 65. Juxtà delineationem Oldoini longitudinem palmorum 200. latitudinem palmorum 185. latitudinem palmorum 70. Ad eam marmorei gradus 35. ascensum dabant littera F expressi, qui omnes in quinque ordines ità distribuebantur, ut quilibet ordo septem gradus contineret, exiguoque areæ spatio quique ordo distingueretur, qui gradus, & arearum spatiola palmorum 95. latitudinem æquabant, longitudine verò areæ magnæ omninò respondebant.

C A P U T V.

De Partibus Basilicæ Interioribus.

EXPOSITO Basilicæ Vaticanæ Ichnographico veluti fundamento, reliqua sunt adnotanda, quæ ad ejusdem integram molem attinent. Tabulam proindè Quintam Scenographicam expono, quæ partem interiorem Basilicæ ab imo pavimento usque ad apicem tecti comprehendit. Illam delineavi juxtà Archetypum, qui est in cryptis Vaticanis, de quo Torrigius pag. 153. licèt etiàm à Ferrabosco, Illustris. Ciampino, atque Fontana suis in tabulis ostendatur,

Fig. 5.

tur , ut propius à fonte noticiam haurirem . Ille enim jussu Pauli V. antequam Basilica destrueretur , ibi fuit coloribus expressus , ne ob aliorum incisorum vel incuriam , vel importunam delineandi elegantiam ab antiqua veritate aberrarem .

Aflurgebant itaque prædictæ quinque naves non pari altitudine , ut patet . Binæ enim A B mediæ navi propinquæ palmos 82. explebant , extremæ D C 62. totidemque transversa , in qua Apsis erat centum alta palmorum .

Quatuor ordinibus columnarum distinguebantur Naves , hac tamen cum varietate , quòd majoris navis columnæ 40. palmos in longitudine , in crassitie sex continerent ; columnæ verò minorum navium palmos 26. altitudinis , quatuor crassitie juxtà Illustris. Ciampini relationem , vigintifex cum dimidio juxtà Severanum .

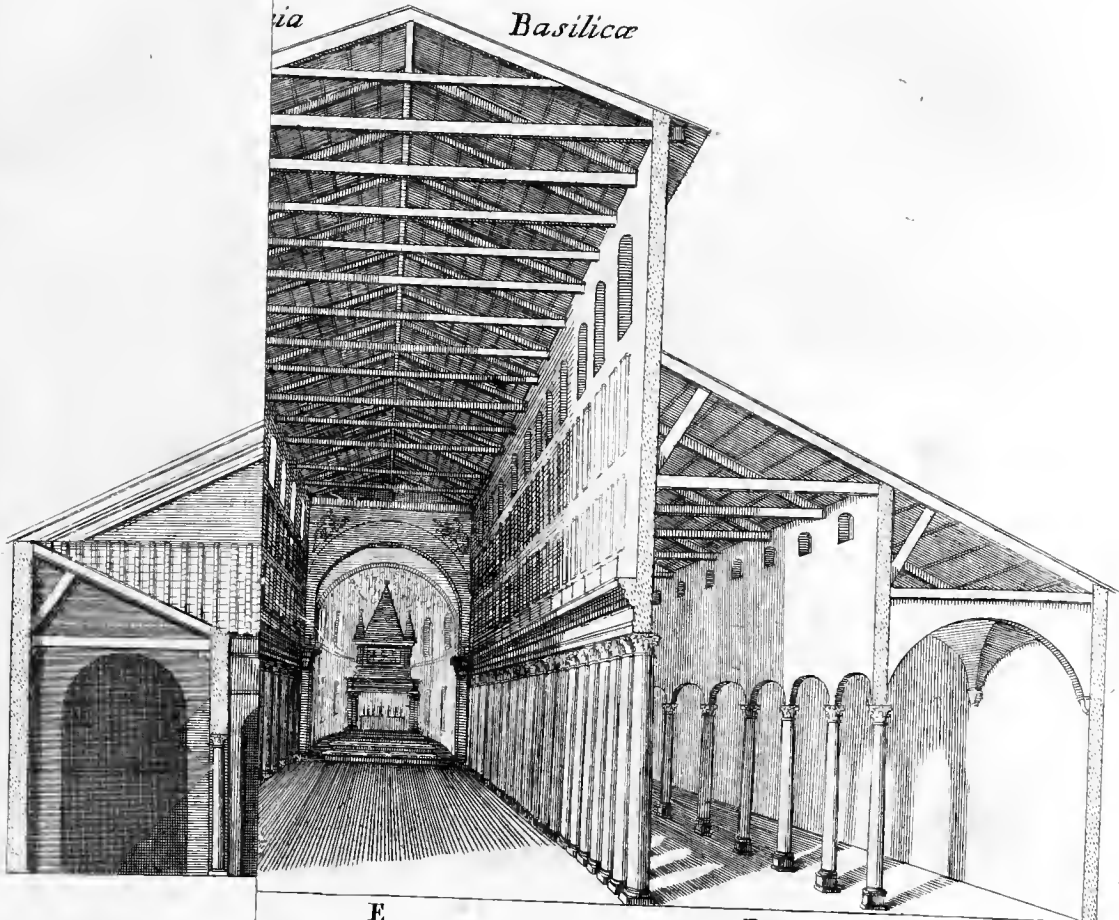
Quoad verò columnarum numerum non omnium Auctorum par est relatio , Martinus Ferraboscus , Joannes Severanus , Illustris. Ciampinus , & Eques Carolus Fontana in suis tabulis Ichnographicis tribuunt singulis ordinibus , juxtà Alphanani delineationem columnas 22. quatuorque indicant in navi transversa , quæ simul numeratæ numerum expleant 92. Oldoinus verò ponit vigintitres , quæ cum aliis quatuor transversæ navis complent numerum 96.

Undè nam Tyberius Alphananus deduxerit singulis ordinibus columnas 22. inhæsisse haud scio . Ille quidem primus omnium expressit suam ichnographiam , nempe anno 1589. sub Sixto V. ne (ut ipsemet scripsit Eminentiss. Cardinali Evangelistæ Palotto Sixti V. Prodatario , & Basilicæ Archipresbytero , novique Templi Protectori) sacræ , ac vetustissimæ ædis devotio periret , & idcò magno labore , studioque , & fidis mensuris se delineasse affirmat ; verùm cum eo tempore antiqua Basilica integra non extaret , sed tantùm pars ejusdem , ab undecima videlicet columna atrium versus extensa , facilè reor illum decipi potuisse exprimendo 22. tantùm columnas . Hanc suspicionem in meam mentem injecit Maffæus Veggius in cap. 1. cum diceret : *Constantinum excitasse Basilicam centum marmoreis nobilibusque columnis sublimem .* Eam auxit S. Gregorii Turonensis relatio . Hic enim Vir Sanctissimus , & Scriptor egregius Basilicam Vaticanam describens , sic ait : *Quatuor ordines columnarum valdè admirabilium numero 96. habens ; habet etiam quatuor in Altare , quæ sunt simul centum .* Ex hac relatione , quæ pro certa habenda profecto est (Ille enim tempore Gregorii Magni limina Apostolorum visitavit è Gallia) inferendum putò singulis ordinibus columnarum columnas 23. fuisse collocatas , & in navi transversa alias quatuor , quibus si totidem addantur columnæ Altaris , efficietur numerus centenarius ab eodem Turonensi relatus .

Præter hunc columnarum numerum Joannes Severanus De Septem Ecclesiis , aliàs duas refert , quibus arcus major in capite navis mediæ incumbebat , qui Arcus triumphalis dicebatur , ob rationes allatas ab Illustris. Ciampino De Veter. Monin. cap. 22. Verùm , quia nullum antiquum citat Auctorem , & à Sancto Gregorio Turonensi numeratæ non fuerunt , illas ultrà centum extitisse affirmare non audeo . De his columnis scribens Pompejus Ugonius affirmat non omnia earum epystilia perfecta fuisse , sicuti nec bases , quod accidisse putat ob vehementis desiderium , quo flagrabat Imperator Basilicæ molem , brevi temporis intervallo absolutam contemplandi . Quamobrem Joannes Severanus refert Inscriptionem cuidam epystilio incisam sic : *DIVO TITO DIVI VESPASIANI F. VESPASIANO AVG. IMP. CESAR D. NERVAE F. NERVA TRAIANVS GERMANICVS DACICVS PONT. MAX. TRIB. POT. COS. PP. FECIT .*

Columnis medianæ navis epystilia imposita parietem sustinebant , singulis verò minorum navium supra capitula , loco epystiliorum arcus imponebantur parietes sustinentes . Per multiplices fenestras lux Basilicam irradiabat , nam frons ejusdem in mediana navi , orientem Solem respiciente , sex habebat in duplici ordine dispositas 22. palmis altas , 14. latas ; supra has unica alia rotunda , cujus diameter palmis 14. erat æqualis . Repræsentantur hæ fenestræ in Tab. 5. Figura 2. sub num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. sicuti pariter Figura 3. ejusdem Tabulæ Scenographicæ indicantur fenestræ , quæ in utroque latere medianæ navis inerant numero undecim , sese è regione spectantes , ejusdem amplitudinis , palmis scilicet septemdecim in altitudine , duodecim verò cum semisse in latitudine . Posteriorum , ac minorum navium parietibus totidem etiam inerant fenestræ .

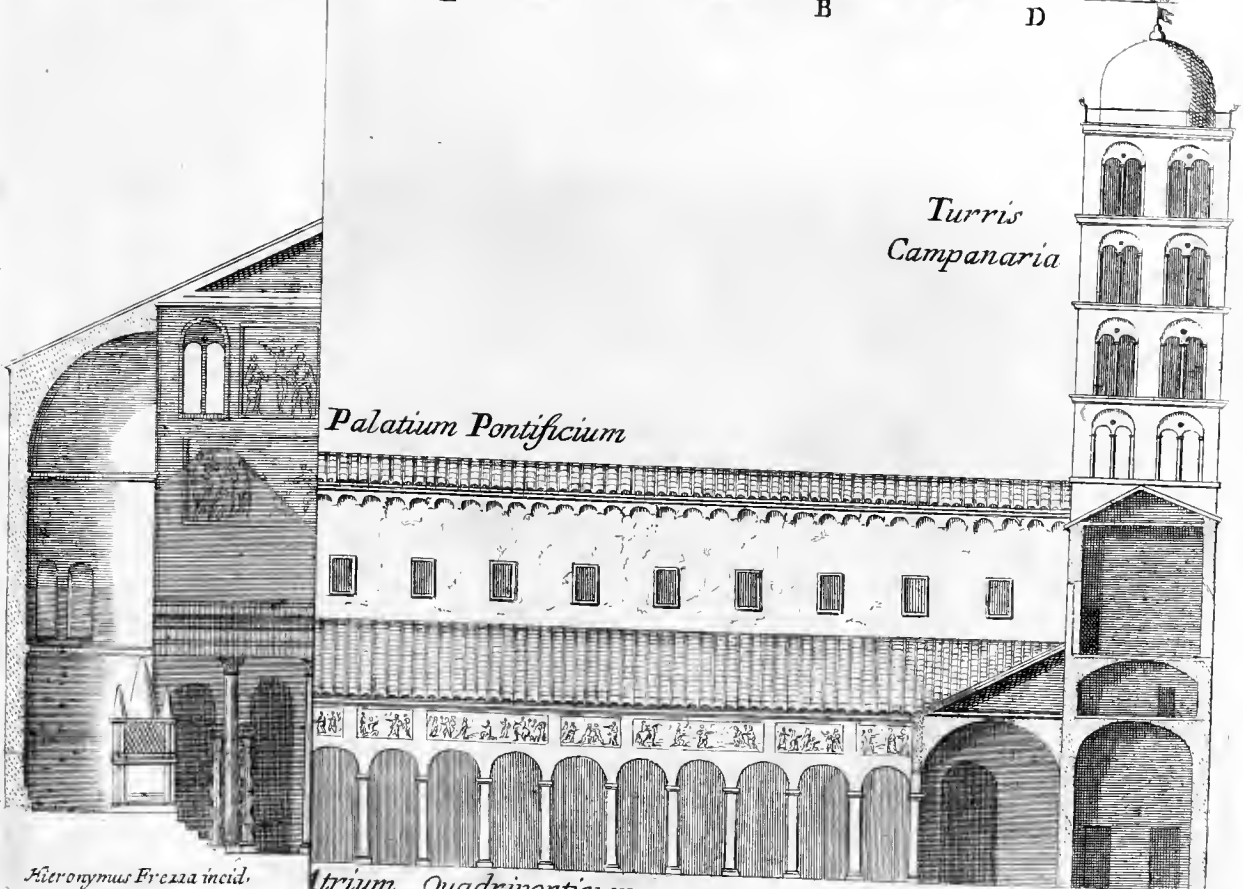
ia Basilica

E B D

Turris Campanaria

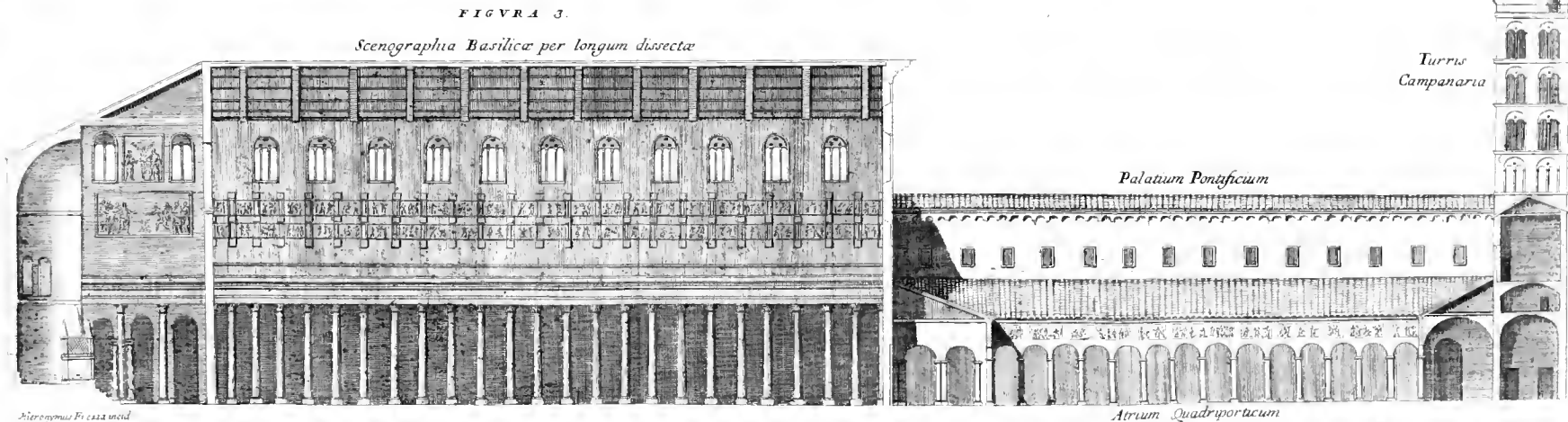
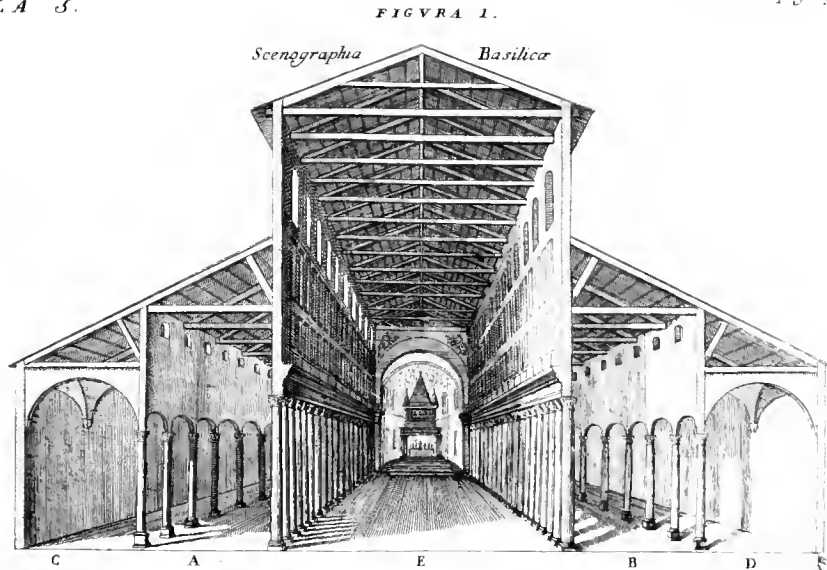
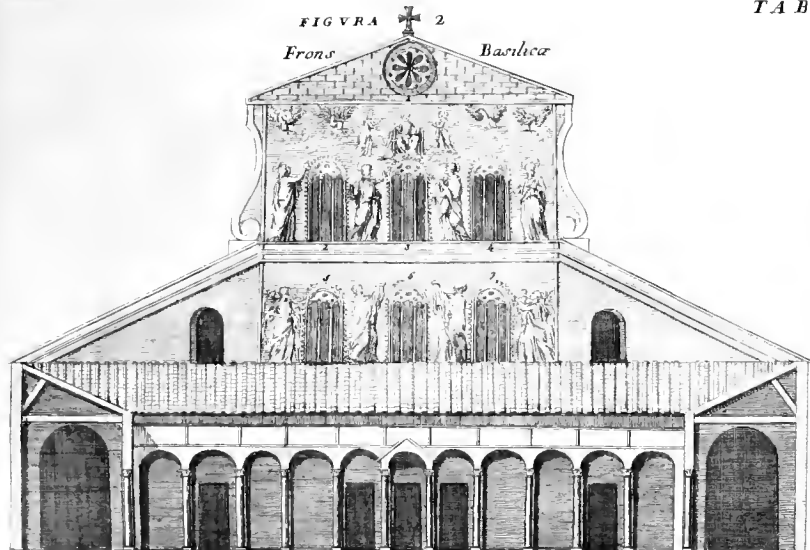
Palatium Pontificium

trium Quadriporticum

Hieronymus Frezza incid.

TABVLA 5.

Hieronymus F. 1212 uncl

Navis insuper transversa sexdecim fenestras ostentabat , quæ fenestris majoris navis omninò pares ità erant dispositæ , ut partem meridionalem binę , & binę Borealem respicerent , orientali verò sex , totidemque occidentali opponerentur . In apsidem quoque per quinque fenestras , palmis tredecim altas , & undecim laticas , lux ingrediebatur . Inerant insuper alię duę minores fenestrę in facie Basilicę , quarum beneficio naves hinc indè medię proximæ illuminabantur ; quæ omnes numerum explent septuagesimumquartum . Has numeratas inveni apud Illustriss. Ciampinum . Quamobrem nescio , quo fundamento ductus præclarus quidam nostræ ætatis Scriptor affirmare possit fuisse octoginta octo , nisi fortassè addendæ sint extremis navium parietibus alię vigintidua , sicuti de aliis navibus dictum est , quarum numerus , si superiori addatur , efficiet summam nonagintafex fenestrarum . At apud nullum Auctorem inveni has postremas fenestras indicari , nec in ulla Ichnographica delineatione exprimentur . Putò tamen aliquas inibi fuisse , sicuti in Basilica Divo Paulo in via Ostiensi dicata videmus , quam scimus à Magno Constantio constructam , Vaticanæ parùm dissimilem .

Basilicę demùm muri ex lateribus coctis ædificati crassitie sex palmos superabant , verùm octo non excedebant . Pavimentum rotundis , quadratis , & discoloribus compactum erat marmoribus . Tectum magnis quadratis trabibus compositum , supra navim majorem , & transversam tegulis sexquipedalibus ex ære corinthio deaurato imbricatum , supra cæteras verò naues lateritiis , quarum aliquas suo tempore superesse tradit idem Alpharanus . Refert Jacobus Grimaldus , qui aderat , cum vetus Basilica sub Paulo V. diruta fuit , quòd *Tectum navis ejusdem majoris opertum erat tegulis aeneis , quas (Anastasius scribit in vita Honorii I.) ex consensu Eracii Imperat. ex Templo Romuli ad hanc Basilicam trastrulit , antea inauratas . In aliquibus tegulis plumbeis legebatur Alex. PP. III. Innocent. PP. II. Innocent. PP. III. Cælestinus PP. III. Benedictus PP. XII. Fratier Romanus , quæ nomina indicant restitutum ab iis Pontificibus . Romanus nomen erat Artificis figlina , & tegule vetustissima , ibi sunt antè Constantini tempora , quarum duæ sunt in Archivo aliæ in tecto Alexandri VI. Pii V. Gregorii XIII. Tegulas non multas à Theodorico Asiano Rege fortassè oblatas fuisse , ipsamet tegule testantur , quarum duæ sunt in Archivo cum his litteris . Regnante D. N. Theodorico . Felix Roma , & regnante D. N. Theodorico bono Romæ .*

His placet adnectere quædam fragmenta M. S. à Ferdinando Carolo , quæ post Auctoris mortem magno studio collecta , Eques Carolus à Putco in suo Museo servavit . Sic enim ille scripsit de antiqua Basilica pag. 124.

„ Illius longitudinem in palmis septingentis , & quinquaginta , latitudinem
 „ in ducentis trigintaquinque produxit (Constantinus) ut vastissimam
 „ Gajani Circi aream utraque dimensione superaret . Longitudinem univer-
 „ sam duas secuit in partes , quarum alteram trecentos quinquagintaquinque
 „ palmos atrio destinabat , Basilicę alteram . Spatium Basilicę duas item in
 „ partes distribuit , alteram navem appellaverant , vel corpus Basilicę Basi-
 „ licamve ipsam , vel ambulationem calcidicam , vel caufidicam , reliquam
 „ partem appellavere , quæ in capite Basilicę in latitudinem Basilicę ità
 „ extendebatur , ut utrinque extenderet bracchia extrà latitudinem Basilicę
 „ per palmos 40. undè T litteræ figuram videretur exprimere , è longitu-
 „ dine media caufidicę caput extat , in semicirculum desinens , cujus pro-
 „ funditas palmorum 40. ut excessus brachiorum supra latera idem esset in
 „ excessu apsidis , supra calcidicam , latitudo verò eadem cum altitudine calci-
 „ dici , scilicet palmorum 70. Basilicę longitudo tres in partes dividebatur ,
 „ quarum media utrinque 44. columnis sepebatur , reliquæ partes duæ duobus
 „ columnarum paulò minorum ordinibus duas item in partes secabantur ,
 „ quapropter cum quatuor columnarum ordines longitudinem Basilicę designa-
 „ rent , ambulationes quinque videbantur , quarum media maxima : perpetuus
 „ murus latitudine palmorum decem universam aream ambiebat , nunquam inter-
 „ ruptus , nisi quàm in utroque apsidis latere spatium duorum ostiorum ad occiden-
 „ tem præfererebat , in fine verò orientem Solem spectante quinque spatia vacua
 „ relicta sunt , tria in ambulatione media , in proximis lateribus duo , singula scili-
 „ cet

cet in singulis . Cuspis apsidis , illiusque summa testudo centenos in palmos assurgit . Septuagenis tamen palmis à culmine calcidici superatur . Maxima porticus , quæ & media , majorque navis etiam appellatur , reliquas utrinque fitas minores porticus pari celsitudine supergreditur , Basilicæ corpus jam antea quinque portibus distingui , perficique docuimus , quæ mediam , maximamque utrinque claudunt , duplo celsitudinis proportione superantur à maxima , minimas verò , & extremas quarta altitudinis parte præstant , maxima namque in altitudinem centesimi septuagesimique palmorum erecta confurgens mediis longè supereminet ad octuaginta quinque palmorum sublimitatem vix assurgentibus , postremas verò ad latera Basilicæ conversas sublimi vertice despicit ægrè ad sexagenos palmos egressas .

Fronti parietem nunc in cacumen elatum , nunc demissum ad minores porticus , & infimas dejectum pluribusque luminibus apertum varia quoque altitudo determinat . Hactenus suprascriptus Auctor , qui in pag. 196. & 198. hæc alia subdit de fenestris , & portis loquens .

Nunc quot , quantisque luminibus pateret , expediam : ab ipsis orientalis oræ portis Basilicæ facies primò quinque januis ingentibus aperiebatur . Tres mediæ pari lumine in senos , & denos pedes latitudine extensa , altitudine undetricos attingente . Duæ etiam portæ in occidentem patentis , quibus altitudo palmorum duo de viginti , latitudo verò decem . Septem luminibus Sol exorients septemplitem Divini spiritus radium , quo Fidelium mentes instruuntur clarè designant ex orientali pariete mediam Basilicæ porticum perlustrans , ingenti luce totam demùm replebat hoc ordine , ut ad summum fastigii culmen paries in orbem excisus , quindecim palmorum diametrum vacuum radiis permeantibus relinqueret , inferne verò paribus inter se intervallis distantes tres fenestras , totidemque sub istis aperire altitudinè vicenum duorum palmorum latitudine ferè quindecim cujus etiam magnitudinis , & formæ fenestris duabus , & viginti introque latere patentibus præclara diurni sideris luce eadem media porticus perfundebar parietum fenestris ita per intervalla distributis , ut cuique tertiæ columnæ parietem ferenti fenestræ responderent , seseque è regione respicientes , non minùs diei claritate , quàm ordinis pulchritudine Basilicam illustrarent , minores porticus utrinque ad mediam sitæ pari quoque numero fenestrarum clarò lumine perfundebar iisdem intervallis dispositis , sed paulò minore amplitudine , cum altitudo palmos septenos , & denos non excederet , nec latitudo ternos , & denos attingeret . Transversa porticus quam calcidicum appellavere , per fenestrarum sexdecim lumina aperto die perfruebatur , ad luminum mediæ porticus amplitudinem , & ordinem prorsus conformata . Eam ordinis dispositionem , ut dextrum crucis brachium octonis luminibus , totidem sinistrum aperiretur , & in ipso dextro duo ad meridiem , ad orientem tria , totidem ad occidentem excisa , è regione se invicem respicientia ; in sinistra ad Boream duo , tria ibidem ad orientem totidemque ad occidentem pari prorsus collocatione paterent . Apsis ipsa quinque fenestrarum luminibus in illius circuitu per æqua intervalla radiantibus dicescebat . Luminum altitudo senis , & denis latitudo undenis palmis continebatur , ut crucis , per quam utraque facta sunt , unum caput , pesque pari prorsus luminum fulgore niteret .

Antiquæ Basilicæ summam adiciemus , si parietibus tectum imposuerimus . Nemo dubitabit lacunaria laquearibus abiegnis miræ longitudinis contexta , cum mediæ porticus latitudo aream centesimum ac senum palmorum occuparet . Superiori anno hujus sæculi sexto ipsi vidimus die , quæ anniversaria dies est obitus Julii II. Pontificis Templi fundatoris , die 21. Februarii hora 21. cum dimitteretur tecti trabs illa , quæ porticus mediæ tectum fulciret , prima fronti Basilicæ orientali proxima , eamque humi jacentem centenos , & terdenos palmos egressam , longitudine solida , & crassitie , non sine Urbis admiratione sumus dimensi , quo tempore superstitem Basilicam deponcbant . Ingentibus trabibus , ingentesque abiegnæ tabulæ fuerant impositæ , quod non exiguum decus , nec iusfirmum lacunariis robur adjecit . Trabes ipsæ tecti universi contignationi transra præstiterant . Transris capita cantariorum quoque , vel tignorū ingentium super imposita , quæ utrinque deducta ad culmen ipsum convenientia simul jungebantur , & firmissimis binis capreolis connectebantur , quorum alter à summo culmine ad medium

tran-

transiri, alter in modum crucis priorem capreolum secans ad cantherios pertingebat. Cantheriis Templa modicis intervallo disposita, Templis asseres impositi, asseribus lateritii imbrices magni superstructi, sicque amplissimi tecti moles adversus sævientis cœli tempestates firmissima contignatione solidata diutissimè perseveravit.

Pavimentum collucentibus lapillis in exiguam magnitudinem sectis, varioque colore micantibus nitens, innumeras rerum formas per laborem plurimum ex ipsorum lapillorum multiplici genere coagmentatas, & circumvenientium sese spirarum nexu distinctas referebat, auro etiam interlito, non sine incredibili divitiarum contemptu in Vaticanæ Basilicæ decus effusarum, inter ingentes marmorum tabulas, maculisque præstantes, à rotunditate rotas appellatas quæ mortaliū pedibus terebantur. Hucusque citatus Auctor, cujus enarrationem cum supra à nobis expositis conferre poterit Lector inspiciendo Tabulam 5. Ichnographicam, quæ Basilicam per longum divisam exhibet.

Illam suo calamo delineavit Florentiæ Eques Carolus Fontana in Bibliotheca MS. Medicea, ubi Autographum mihi retulit à se visum esse, tempore Georgii Vasari Romæ exaratum, eamque exponit in lib. 2. cap. 10. de Templo Vaticano; adverto tamen aliquos errores irrepsisse, fortassè Incisoris incuria; nam numero 7. falsò indicantur domicilia Sacerdotum, & aliorum Basilicæ administrantium, cum certum sit in ea parte fuisse Palatium Pontificium ab Innocentio VIII. extructum, ut refert Oldoinus cum aliis tom. 3. his verbis: Innocentius VIII. ædificandi studiosus insignes in Palatio Vaticano in primo atrio habitationes, inter quas unum amplum, & verè regium habitaculum extruxit. Indicatur hoc Palatium caracteribus expressis in pariete ejusdem Palatii, quod jussu Pauli V. in cryptis Vaticanis depictum fuit, sic: *Palatium Innocentii VIII.* Secundò, in facie Basilicæ non indicantur fenestræ in primo ordine dispositæ. Tertiò, affirmatur sub numero 10. indicante januas Basilicæ, fuisse ipsis impositam Naviculam Divi PETRI à Jotto extructam; cum manifestè constet dictam navem extitisse in parte opposita occidentali plagæ obversam, ut suo loco dicemus. Illud etiam advertendum hanc meam scenographicam tabulam in eo dissentire, quòd 23. columnas in longum dispositas demonstrat, non verò 22. ut præclarus Architectus delineavit in sua.

Col. 97.

C A P U T VI.

De Circo Neroniano sub Basilica latente.

ANTEQUAM ad ulteriora procedamus non incongruum erit indicare Neronianum Circum, supra quem Basilicæ fundamenta Constantinus extruxit, quandoquidem dubitatio circa illum exoritur, quam ad trutinam revocare jucundum æque, ac utile fore arbitror erudito Lectori. In eo (scripsit Maffeus Veggius) non satis summam Dei bonitatem, ac sapientiam admirari, atque laudare possumus, qui locum, ubi omnium libidinum irritamenta, omnia scelera, omniaque mala, & atrocia facinora exercebantur, mutatis contra longe contrariis conditionibus omnium virtutum portum, omnisque Religionis, & Sanctitatis columen esse voluerit.

Lib. 1.

Præmitto igitur relationem, quam ex MS. Jacobi Grimaldi se accepisse narrat Famianus Nardinus his verbis: Anno 1616. dum Scalæ Sancti Petri amoverentur, apparuerunt muri antiqui reticulati crassi, qui videbantur fuisse è ruinis turrium Circi, ibi repertus fuit æreus nummus Agrippinæ Aug. Dum fundaretur hæc altera Vaticani Templi pars sub Paulo V. inspectum est Circi longitudinem fuisse palmorum 720. Romanorum, latitudine 400. Area, ubi ludi edebantur, lata palmorum 230. Incipiebat ab infimis gradibus Basilicæ, desinebat ubi nunc est Ecclesia Sanctæ Marthæ retrò apsidam ad occasum. Obeliscus erat in medio, qui locus nunc est retrò Sacellum Chori. Extremus Basilicæ paries, & duplex columnatum Sanctissimi Crucifixi, & S. Andreæ fundatum erat supra tres magnos parietes

Lib. 7. c. 13.

rietes Circi Caii, & Neronis supradicti. Similis erat Circo Caracallæ, qui hodiè pro majori parte extat, altis utrinque parietibus cinctus erat ternis ab una parte, super quibus extabant dictæ naves Sanctiss. Crucifixi, & S. Andreæ, & ternis ab altera, ubi nunc est Cœmeterium Campi Sancti, qui se in longum trahentes lateritii sustinebant olim arcuatos fornices, in quibus sedilia extabant pro spectatoribus. Inter utrumque parietem spatium latum palmorum 42. & semis erat. A capite ad pedes nullum impedimentum, sed tanquam abulationes, & curritoria è ruinis ipsis conspiciebantur. Horum parietum postremum in Circum respicientem, dum terra fundamenti Chori egeretur, mensurandum curavi. Altus erat paries ipse ab area palmis 35. semis, latus palm. 30. Hactenus Grimaldum scripsisse refert Nardinus loco citato.

Pag. 8. de
Sept. Eccl.

Hæc etiam omnia affirmat Severanus, citatque librum quartum Maffei Veggii, addens hæc verba: *Il che tutto si è osservato nel gittare à terra la Chiesa vecchia di S. Pietro*; sed errorem (ex Scriptoris fortasè incuria, vel Impressoris) irrepsisse arbitror, cum Veggius in lib. 4. nullum prorsus verbum scripserit de Circo Neronis, sed tantum in lib. 1. ubi hæc habet: *Ubi nunc Basilica Sancti Petri est, Circus antè Caii, & Neronis erat, cujus adhuc reliquia magna ex parte extant.*

Quamobrem ne aliorum relationibus in aliquem errorem inducerer in Archivio Vaticanæ Basilicæ Grimaldi Auctographum recognovi, & quamplurima verba inveni à Nardino mutata. Hæc enim scripsit Grimaldus in libro Instrumentorum Authenticorum pag. 116. [Dum fundaretur hæc altera pars Templi, inspectum est
,, Circi longitudinem fuisse pedum 540. qui sunt palmi 720. latitudinem pedum
,, 372. semis, qui sunt palmi 230. Incipiebat ab infimis gradibus Basilicæ, desinebat ubi nunc est Ecclesia Sanctæ Marthæ retrò novam apsidam ad occasum, Viam
,, Triumphalem, nunc Sancti Spiritus appellatam respiciebat. Obeliscus erat in
,, medio, qui locus nunc est retrò Sacellum Sixti IV. brevi demoliendum pro
,, novo ibidem Choro ædificando. Basilicæ ejusque atrii pars illa, quæ ad meridiem vergit cum Palatio Archipresbyteri in summo graduum posito fundata erat
,, supra tres memoratos parietes. Ad ædes ipsas Archipresbyteri circa finem, vel caput fuisse docet hodiè murus ex quadratis lapidibus fabrefactus ab ea parte in semicirculum vergens. Altis utrinque parietibus cinctus erat, ternis ab una parte super quibus extabant naves Sanctissimi Crucifixi, & Sancti Andreæ, & ternis ab altera in loco, ubi nunc est Cœmeterium Campi Sancti. Hi se in longum trahentes lateritii, sustinebant olim arcuatos fornices, in quibus dicta sedilia extabant pro Spectatoribus. Inter utrumque parietem spatium latum pedum 32. semis, qui sunt palmi 42. semis. A capite ad pedes nullum impedimentum, sed abulationes & curritoria è ruinis ipsis hactenus conspiciuntur. Horum siquidem parietum postremum in Circum respicientem, dum terra fundamenti Chori egeretur, mensurandum curavi. Altus erat paries ipse ab area pedes 31. qui sunt palmi 41. semis latus palmis 44. fundatus pal. 30. Hactenus Grimaldus.]

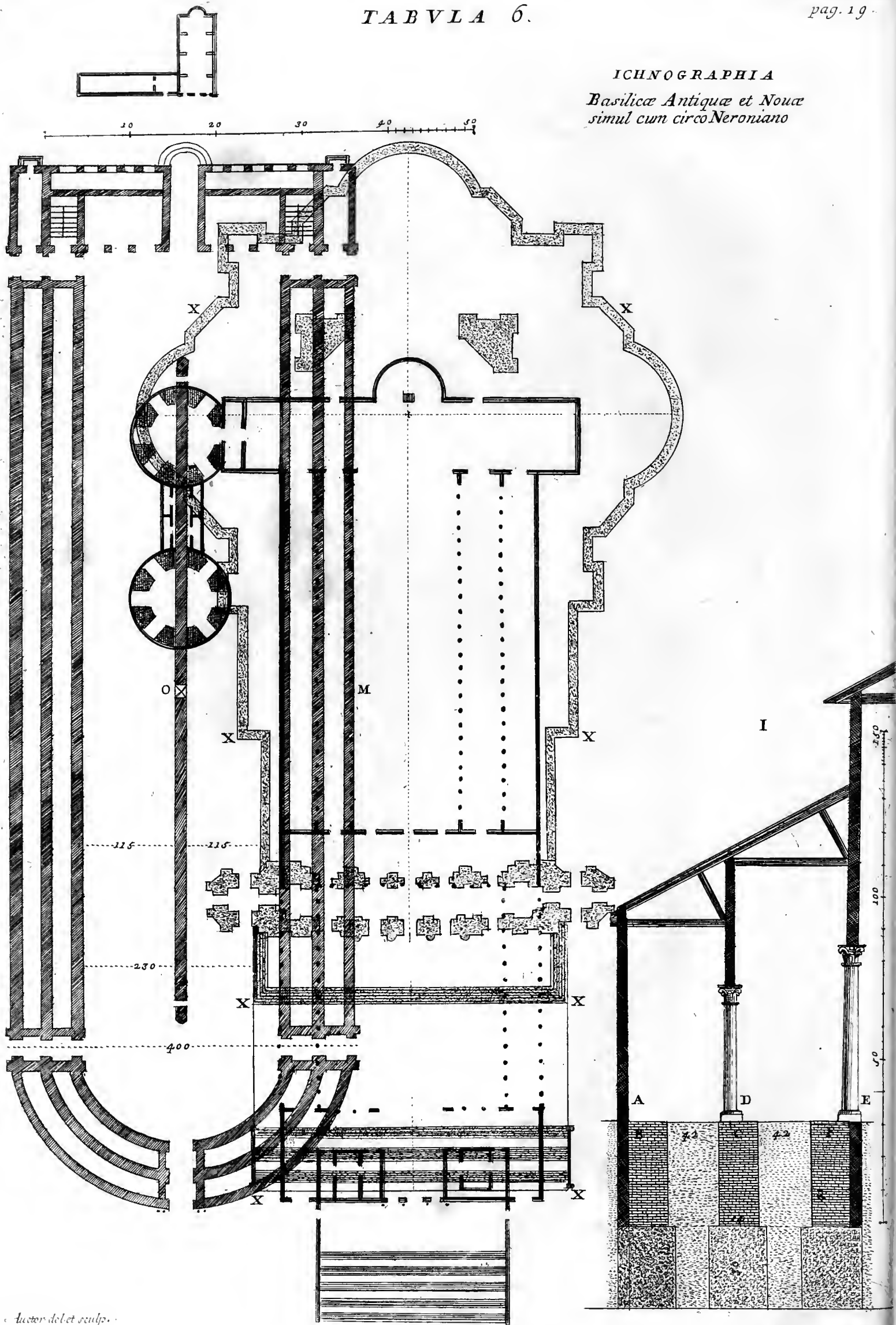
Lib. 1. c. 6.

Huic narrationi averfatur Eques Carolus Fontana duplici quidem titulo. Collocat enim primò Circum diverso in situ; secundò, illum longiorem fuisse putat eo, quem Grimaldus affirmat. Placet hæc duo examinare, & primò de longitudine. Hanc asserit præfactus Auctor, dicendam fuisse à Grimaldo palmorum 1400. *Cum à Divæ Marthæ partibus ad veteris Basilicæ gradus, ab ipso Grimaldo tanquam limites Circi designatos 1400. palmi intercedant.* Errorem derivasse putat ex æquivocatione, supponendo totam Circi longitudinem comprehendi in distantia, quæ inerat inter Carceres, & priorem metam, sexcentos, & octoginta palmos continente: spinam verò (videlicet lineam, quæ inter duas metas intercedebat, sic ab antiquis vocatam) ait fuisse palmorum 1200. aream inter secundam metam, & muros, ubi sedilia pro Spectatoribus erant, habuisse pal. 160. muros palmos 85. qui palmi 85. duplicati, & cum aliis in unam summam collecti, efficiunt pal. 2210. Itaque area Circi juxtà Fontanæ documenta erat palm. 2210. quamvis ipse post mensuras supra indicatas concludat areæ Circi longitudinem se reperisse 2040. palmos adæquare. Subscribit tamen Grimaldo, asserenti latitudinem areæ interioris fuisse palmorum 230., & latitudinem murorum illam concludentium palmos explere singulis in partibus 85. qui in unam summam collecti efficiunt totius areæ latitudinem palmorum 400. Qui

Ibid.

1875
C. H. Frost

ICHTNOGRAPHIA
Basilicæ Antiquæ et Nouæ
simul cum circo Neroniano

Qui nam ex his Auctoribus veritati propius accesserit, ex iis, quæ addam, facile deprehendi à Lectoribus poterit. Grimaldus enim testis ocularus asserit extremum Basilicæ parietem, & duplicem columnarum ordinem Sanctissimi Crucifixi, & S. Andreæ fundatum fuisse supra tres magnos parietes Circi Neronis. Hoc idem Grimaldus confirmat in MS. de Sanctissimo Sudario, ubi ait, quòd die Mercurii 9. Maji 1607. in media nave veteris Vaticanæ Basilicæ juxtà magnos sepultos parietes Circi Caji, & Neronis, columnatum majus sinistrum à Templi ingressu sustentens non longè à loco ubi erat Sacellum Sanctissimi Sacramenti, dum egerentur nova fundamenta subtus terram palmis 30. inventus est humi sepultus æneus nummus quadrata forma habens in una parte claves decussatas, in altera Vultum Sanctum. Hoc pariter demonstrat Iconismus ab ipso Fontana compositus lib. 1. cap. 5. pag. 27. similis illi, quem in majore proportione delineatum ad majorem claritatem hic addimus Tabula 6. sub num. 1. In eo paries A extremus Basilicæ muro Circi B incumbit. Muro C primus columnarum ordo D. Altera verò columnarum series E in muro F. Quibus positis supponi necessariò debet Circi aream talem locum sub Basilica occupasse, qualem in nostra tabula Ichnograficæ assignavimus. In ea partes transversis, & spissis lineolis obumbratæ parietes Circi indicant, lineæ nigerrimæ aream Basilicæ à Constantino extructæ, partes verò, quæ punctis frequentibus exprimuntur sub notis XX. novæ Basilicæ ambitum à Summis Pontificibus ædificatæ.

Pag. 87.

Fig. 6.

Si enim distantia accipiatur ab obelisco O ad columnas secundi ordinis M beneficio scalæ palmorum, quam addidimus, invenietur palm. 200. illam adæquare, qui mensuræ à Grimaldo, & Fontana relatæ omninò respondent; respondent itidem Basilicæ mensuris, quas in sua tabula Ichnografica Alpharanus assignavit, ut consideranti patebit. Si autem aliter Circo præscribatur locus, falsò asseruisset Grimaldus supra ejus muros duplicem columnarum ordinem Basilicæ fundatum, & magis obeliscus distare debuisset à Basilicæ parietibus, quam distabat tempore Sixti V. antequam ab antiqua basi dimoveretur.

Nullò itidem pacto mihi suadere potui, quòd laudatus Fontana exponit, designando Carceres in parte orientali, in occidentali verò partem Circi circumferentiam; nec Circi longitudinem fuisse protensam, usque ad Rusticucciana domicilia: (sunt ejus verba) ubi jam ad extructum recens theatrum patet accessus, quoniam ab eo ultra Divam Martham æquum capit intervallum ad necessariam ludorum in eodem Circo dispositionem.

Lib. 1. c. 6.

Innititur ille quidem auctoritati Pirri Ligori, qui folio 3. loquens de tali Circo, affirmat illum pervenisse usque ad locum, ubi nunc Templum Divæ Mariæ dicatum, vulgò dicte Traspontinæ; verum tali Auctori non esse tutum credere animadvertit Pompejus Ugonius in notis MS. cum litterarum plane rudis ille fuerit, licet antiquitatum curiosissimus indagator. Si enim obeliscus in medio Circi collocatus erat (ut omnibus monumentis clarissimè probatur) nullo profectò modo ipsius longitudinem adeò productam fuisse persuadere nobis licet, ut à meta ad carceres palmi interfuerint 680. à meta verò ad circumferentiam partem palmi 160. sed equali spatio utraq; partes extendi. Id ipsum ex multiplici capite confirmatur. Putat eruditissimus Famianus Nardinus in sua Roma cap. 13. Circi extremitatem in parte occidentali non pervenisse ad locum, ubi Divi Petri Corpus Anacletus humavit, quòd si à veritate hic Auctor aberrar, negari saltè non potest ulterius extendi non potuisse ob imminentis Vaticani collis impedimentum (erat enim, ut idem Nardinus notat ibid.) Circo chiuso in Orti privati, e per ciò non grande. Si autem à meta ad carceres palmi inerant 680. cujus longitudinis Fontana ait fuisse necessitatem ob vehiculorum exitum ingresumque in curriculum commodiorem palmi verò 160. à meta ad circumferentiam partem, profectò obeliscus non fuisset in medio Circi, & totius Circi longitudo adæquasset palmos 2040. juxtà Equitis Fontanæ documentum.

De Antiq. Rom.

Estant in Biblioth. Barberina.

Fontana pag. 64.

Pag. 477.

Quòd si propè Rusticuccianam domum, vel ad eam Beatæ Virginis, vulgò Traspontinæ, aliquod Circi vestigium recognovit Ligorius, ac propterea Circi Gajani finem inibi extare judicavit, eum fuisse deceptum ostendunt documenta eruditissimi Ferdinandi Caroli, qui, cap. 9. sect. 2. notat in agro Vaticano duos

Apud. Sevetan. pag. 283.

Circos à se fuisse repertos, quorum alterum à Gajo inceptum, Nero vel perfecit, vel exornavit, seu potius frequentibus ludis, & ceteris Circensibus spectaculis celebravit, quem lateri collis innixum ad meridiem ponè triumphalem viam reposerunt Auctores, ex vestigiis repertæ rei, & veterum monumentorum fide, supra quem Constantinus Basilicam excitavit; alterum verò invenerunt ad boreales montis radices in Domitiæ Neronis amite hortis, qui Principis scelere quæsitum cognomentum à Domino duxere Gajani autem Circi situs, ita fuit, ut illius carceres ad occasum dici spectarent, meta verò intueretur ortum. Neroniani verò carceres ad ortum, meta ad occasum verteretur, ea loci propinquitate, ac dispositione ut inter utrumque Circum triumphalis ager extenderetur, ad flumen usque productus, & utraque utriusque Circi meta invicem ita sese respicerent, ut linea recta in longitudinem stadii inter utramque deducta desineret in utramque. Hætenus præclarus hic Auctor. Verùm cum alii Auctores referant Circum Neronis fuisse in hortis Domitiæ in pratis Romæ proximis, ejus indaginem omitto, illudque prosequor, quod de Gajano Circo constat ex rationibus indicatis. Non igitur potuit ad talem longitudinem Circus ille protrahi, tùm quia triumphalem viam occupasset, quæ ad latus Circi ad pontem usque Vaticanum rectè protendebatur ut notum est Romanarum antiquitatum Peritis.

Habemus insuper ex narratione Grimaldi Circi caput hoc est partem illamque, *in semicirculum erat inflexa fuisse in parte orientali; nempe, ut ille ait ad ædes Archpresbyteri quod potest primò confirmari ex descriptione allata à Michaele Angelo Rubeo in suo libro, cui titulus Ritratto di Roma moderna, in quo loquens de Templo Divæ Marthæ, ait: Da questa parte si entrava nel Cerchio di Gajo Nerone.* Confirmatur secundò ex antiquæ Urbis imagine delineata ab Onuphrio Panvinio, in qua pars Circi, ubi erant Carceres, occidentalem plagam respicit. Quæ omnia luculentius explicat Relatio Ferdinandi Caroli, qui Templum Vaticanum Martini Ferraboschi cælo expressum illustravit. Hæc ille habet cap. 11. sect. 2. scribens de

„ Circo Caji: Trans ipsius Circi inter Janiculi radices, dextrumque Vaticanum
 „ latus ad Solis occasum vertitur, Carceres, & oppidum ad ipsam Divæ Marthæ
 aram pertingunt. Magnus obeliscus in media parte Circi, atque adeò in ipsius cen-
 tro locatus, ad apsidem novi Templi, quæ in meridiem surgit, attollebatur. Lon-
 gitudinis Circi fuit palmorum vicenum super septingentos, latitudo quadringento-
 rum. Arenæ spatium in latitudine ducentorum triginta palmorum extensum, Circi
 latera ita constituta, ut lævo triumphalis via, dextro triumphalis ager attingere-
 tur. Basilicæque postea conditæ dextra pars dextro Circi latere superincumberet
 sinus verò Basilicæ quas naves vocant Apostoli Andree, & Christi Crucifixi titulis
 insignes, tribus lateris ejusdem parietibus imponderentur; Ternis utriusque late-
 ris parietibus fornices superjecti, fornicibus caveæ gradus impositi; Tres igitur
 lateris cujuscunque parietes spatia duo penitus vacua fornicata, fornicibus medio
 intergerino parietis superstructis, perpetuam in laterum longitudinem ductu
 latitudinis palmorum duum, & quadragenam, cujuscunque spatii celsitudo pro caveæ
 superstructæ modo, interiori depressior, erectior autem exteriori. Caveæ gradus
 & Circi latera ad Carceres non in circulum flexa viscebantur, ut in Circo Maximo
 qui ad ovi figuram fuerat detornatus, sed in oppidi turres, & carcerem parietes
 piinnis conspicuos, in rectumque consistentes incurrentia; in summo autem Circo
 ad gradus Basilicæ gradus caveæ, & Circus ipse in semicirculum hætebatur. Id
 paries in orbem circumactus testatur è quadrato lapidè in dirutarum ædium solo
 repertus, cui pars Basilicæ, & ædes ipsæ impositæ fuerant. Summa circulationis
 extreme curvatura ibi desinebat, ubi nunc imi gradus marmorei in aream Templi
 demittuntur è regione Turris angularis in austrum surgentis. Hucusque præci-
 tatus Auctor, de quo Matthæus Raderus epist. ad Leonem Allatum scripsit: *Fer-
 dinandi Caroli Typus Templi Vaticani, usque adeò placuit ut Judicari nihil posse
 fieri illustrius.*

Pag. 8.

„ Illi adde Joannem Baptistam Severanum, qui de Septem Ecclesiis agens eundem
 „ Circum describit his verbis: Cominciava questo Cerchio dal luogo, ove era
 „ la Chiesa di Santa Marta, d' onde aveva ancora l' entrata, ed arrivava agli
 „ ultimi scalini delle scale antiche di San Pietro, come si è visto nella demoli-
 tio-

„ tione del Palazzo dell'Archipresbiterato, che era già sopra di dette scale, dove
 „ si sono trovati i muri in forma di semicircolo; e si vede ancora nel moverli le
 „ dette scale, quando Paolo Quinto di felice memoria l'anno del Signore 1616.
 „ le fece ritirare più vicino alla Chiesa, trovandosi i vestigi di esso Cerchio, ed
 „ alcuni muri antichi reticolati; e grossi, li quali erano delle torri, che aveva
 „ intorno il medesimo.

Quamobrem ab his magni nominis Auctoribus edoctus, Ichnographiam Circi exposui omninò diversam ab ea, quam mente conceperam, percurrens librum Equitis Caroli Fontanæ, antequam eorum narrationes mihi innotescerent. Porrò illum delineavi rejecta mensura palmorum 680. ab eo assignata spatio, quod inerat inter carceres, & priorem metam, instructus à Bartholomæo Marliano, qui cap. 7. Urbis Typographiæ ait: *In curriculo Circi duas metas pari intervallo utrinque positas fuisse, circum quas equi, & quadrigæ currebant.*

Vidimus hæc metarum æqualia intervalla in Numismate Augusti apud Hubertum Golzium. Vidimus in Numismate Antonii Caracallæ, & Alexandri Imperatoris apud Augustinum. Vidimus in Nummis, quos pag. 50. libri de ludis Circensibus refert Panvinus. Vidimus demùm in Circis à Jacobo Lauro ære incisus Romæ anno 1612. ex antiquis monumentis, in quibus metæ æquè distant à turribus, & carceribus. Quod si in Circo Caracallæ ab Equite Fontana citato, & ab Onuphrio Panvinio pag. 56. expresso, meta, carceres respiciens, magis ab eis distat, quàm alia ab extrema, & opposita Circi parte, vix illa demonstrat distantiam unica vice duplicatam, non verò sexies, quàm Fontana in Circo Caji fuisse vulgavit; nec unius Circi forma, in quo fortassè metæ non æquè distabant, similem statuere ceteris debet, quorum diversam fuisse plurimarum paginarum, tum Nummorum, ac Lapidum monumenta clarissimè contestantur. Dixi fortassè, nam Famianus Nardinus accuratissimus Romæ antiquæ Scriptor, in Icone, quam affert pag. 412. metas ejus describit æquali spatio distantes à Carceribus, & muris oppositis.

Tab. 71.
num. 4. & 6.

Tab. 54.
num. 14.

Itaque ut Grimaldo testi oculato fidem præstemus, afferenti Circum Caji principium habuisse circa finem ædium Archipresbyteri, in has rationabiles mensuras ejusdem aream divisimus videlicet:

Ab obelisco ad caput spinæ, hoc est mensuram spinæ medietatem comprehendentem	palm. 360.
Spatium à meta occupatum	palm. 30.
Spatium pro cursu æquale spatio. latitudinis. mediæ areæ	palm. 115.
Muros, ubi sedilia pro Spectatoribus.	palm. 85.
In altera parte medietatem spinæ	palm. 360.
Spatium pro meta	palm. 30.
Spatium pro cursu	palm. 115.
Spatium occupatum à Turribus, sub quibus erant Carceres	palm. 110.
<hr/>	
Qui in unam summam collecti, efficiunt	palm. 1205.
His si addantur	palm. 35.
<hr/>	
Erit numerus	palm. 1240.

Qui numerus in Tabulis Ichnographicis. tum à Martino Ferrabosco, tum à Fontana, & Alphanano delineatis, repertus est effici à duabus distantis, videlicet à fine ædium Archipresbyteri, ubi Circi principium, juxtà relationem Grimaldi:

Ad obeliscum distantia	palm. 540.
Ab obelisco ad Templum Sactæ Marthæ	palm. 700.
<hr/>	
Qui efficiunt summam supradictam	palm. 1240.

Quod

Quod vero supersint palmi 35. non idè Grimaldi relatio claudicat, dicens Circum desinere, ubi nunc est Ecclesia Sanctæ Marthæ; potest enim intelligi ea in parte finem habuisse, ubi propè inerat talis Ecclesia. Quod si Templum Sanctæ Marthæ tanquam terminum Circi rigorosè putandum esse non nemo iudicet, rribui possunt pro libito palmi 35. qui superfuerunt spatio quadrigis assignato, & carceribus proximo, pro cubiculis, de quo nihil ambigendum puto. Hęc de Circo dicta sint satis. Ad Basilicam igitur, quò jam pridem fertur animus styllum, oculosque vertamus.

C A P U T V I I.

De Fabricis Exterioribus Basilicæ additis.

CONSTAT ex tomo 1. Ughellii pag. 108. quinque Monasteria extructa fuisse circa Vaticanam Basilicam, videlicèt primum Sancti Stephani, secundum Sanctorum Joannis & Pauli, tertium Sancti Martini, quartum Sanctæ Theclæ, quintum Monasterium in Hierusalem dictum, apud Bibliothecarium in vita Leonis III. aitque Ughellius hoc constare ex duabus concessionibus, altera Joannis XIX. qui floruit anno 1014. & altera Benedicti IX. qui vixit anno 1034. in favorem Petri Episcopi Sylvæ candidæ factis. Meffeus verò Veggius lib. 4. asserit nunquam invenire se potuisse fundatorem Monasterii Sancti Stephani, neque apud *Historicos*, neque apud *Privilegia Pontificum*, in quibus magna horum habetur notitia. De his Monasteriis agit Illustris Ciampinus lib. 4. sect. 14. qui prudenter conicit ea Monasteria ibi ædificata fuisse à Pontificibus, ut monasticam vitam veluti in solitudine Monaci ducerent (erat enim Vaticana Basilica extrà Urbem posita) & Romanos Cives ad ejusdem vitæ studium excitarent, postquam circa annum 340. Anastasius Alexandrinorum Episcopus ab Arrianis sua è Sede pulsus Romam venerat, ibique Monachorum institutionem promulgaverat; utcunque hęc se habeant, certum est quamplurima circa Basilicam tùm Monasteria, tùm Tempa, ædificasque fuisse extructa, quæ breviter singillatim indicabo; & præsertim, quæ Basilicæ parietibus conjungebantur, iis relictis, quæ ab eadem aliquo spatio disiuncta assurgebant.

Fig. 7. Adeamus igitur Tabulam 7. in qua gradatim discurremus, ut evitetur confusio, quæ ex inordinata rerum serie legentibus stomachum excitat, ac tædium laboris. Incipiendo à latere sinistro sub numero primo indicatur.

1. Locus, in quo, ut affirmat Fontana, Pontifices *sacris indumentis amiciebantur*. At vestibulum Secretarii illum vocat Illustris. Costagutus cum Alpharano, quod probabiliùs videtur; indecorum enim fuisset Pontificem Summum indui sacris indumentis in loco aperto, & omnibus obvio, ut patet ex ipsius delineatione.

2. Innotuit Secretarium, in quo Pontificum sacra supellex servabatur, & in eo Pontifices vestibus sacris induebantur, cum è Laterano ad sacra conficienda Divi Petri Basilicam peterent. In hoc Secretario aliqua existebant Altaria. In loco q. erat Sacellum præcipuum, in quo Deiparæ Virginis Imago, quæ de Febribus nupabatur, collocata fuerat translata de Templo antiquo quod nunc est Sacrarium Basilicæ. Indicat Altare S. Jo: Baptistæ translatum de Familia Ursinorum, s. Altare Sancti Sebastiani à Christophoro de Jacobatis erectum. t. Aliud sine nomine. u. Altare demonstrat, ad quod fuit translata Imago Beatæ Mariæ ex columnis porticus. In loco X erat janua. In Z extabat Altare sine nomine.

3. Oratorium antiquum.

4. Oratorium, cui Sanctus Thomas Apostolus nomen dederat; illic à Symaco Pontifice circa annum 500. extructum.

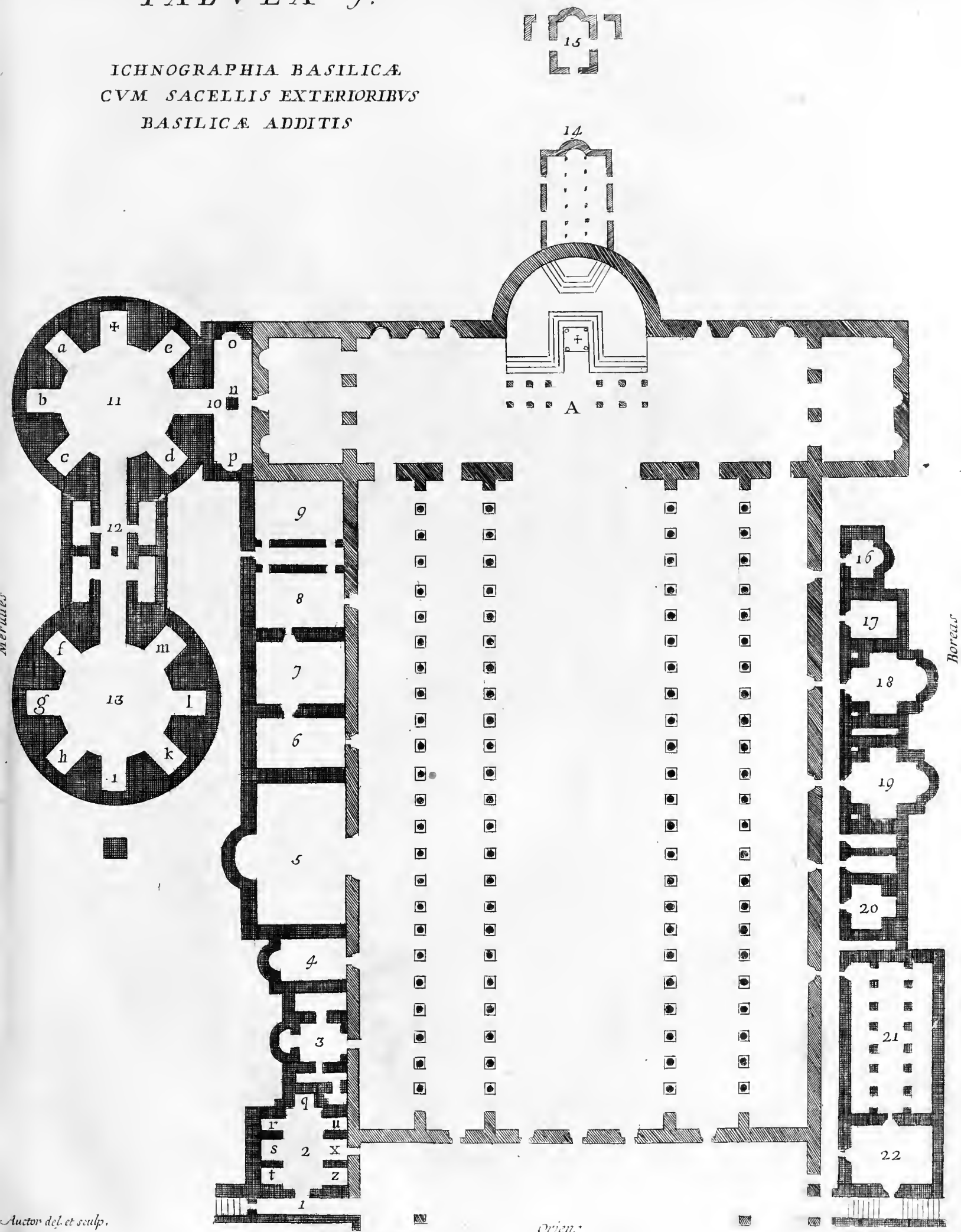
5. Sacellum quod Sixtus IV. ædificavit ornamentis insuper additis. Ibi erant disposita sedilia in triplicem ordinem pro triplici Clericorum ordine Basilicæ inservientium. Addita hæc inscriptio: *Edifitum. Sedere in his subselliis nemo audeat, nisi Sacerdos, initiatusque sacris Prophanè quisquis es, procul esto.* Huic Sacello aditus

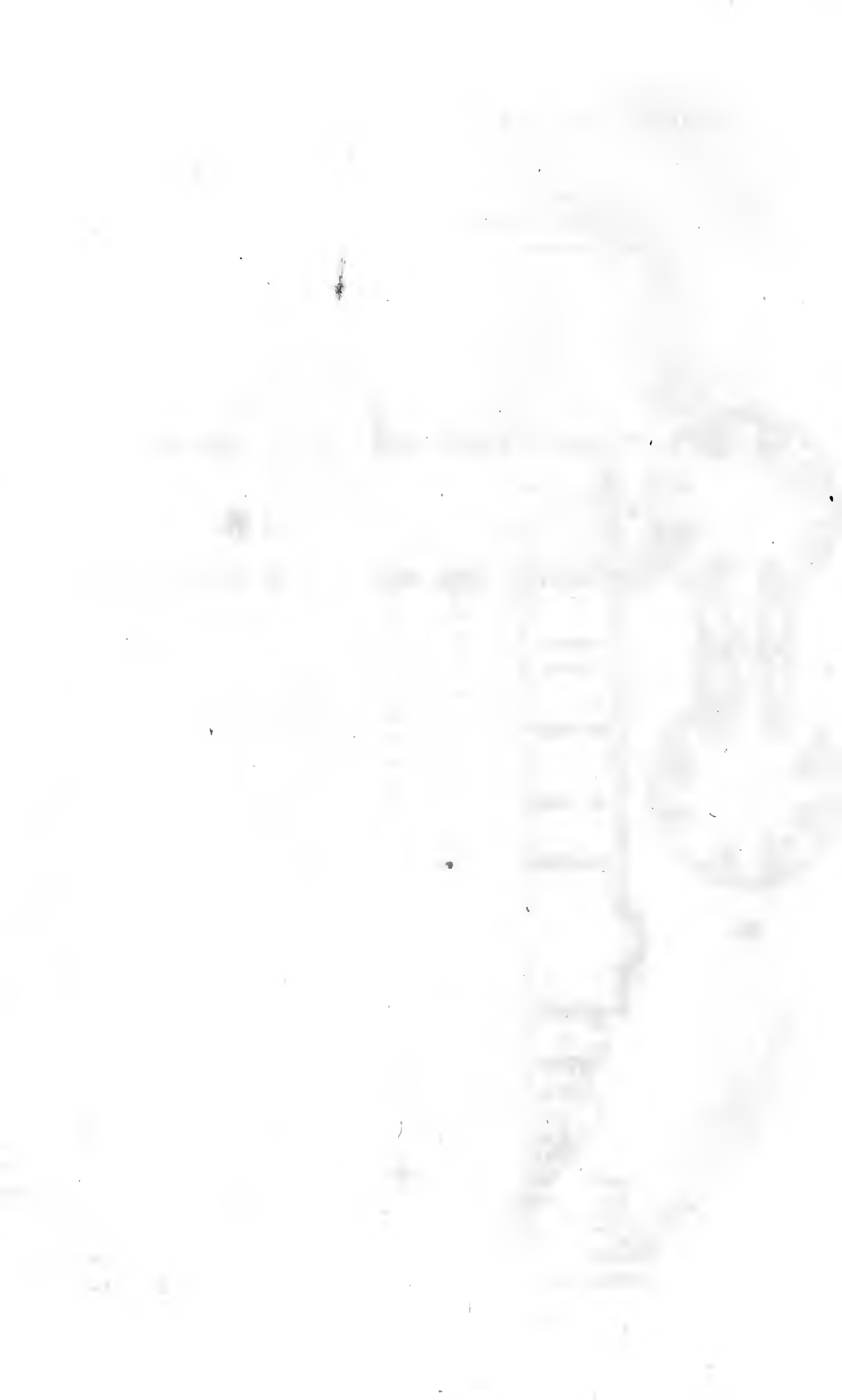
TABVLA J.

Occidens

pag. 22.

ICHTNOGRAPHIA BASILICÆ
CVM SACELLIS EXTERIORIBVS
BASILICÆ ADDITIS

aditus erat per amplius sub magno arcu. Patroni ejusdem, ab eodem Sixto electi erant Beata Virgo, Sanctus Franciscus, & Sanctus Antonius.

6. Sacellum indicat cum Altari, quod Zenus Cardinalis Venetus Sanctæ Mariæ in Porticu ædificavit.

7. Oratorium antiquum, ab Antonio Cardinali Cerdano restitutum, sed sine ullo Patroni nomine.

8. Sacrarium vetus ad sacram supellestem servandam destinatum, supra illud erant cubicula pro Basilicæ Custodibus.

9. Bibliotheca Pontificia, ubi per antiquæ Pontificum, & Basilicæ scripturæ servabantur. Hanc fuisse supra Sacrarium affirmat Severanus, ubi cubicula pro Custodibus extitisse ex Alpharano retulimus.

Pag. 105.

10. Templum Sancti Andreae à Symmaco Papa erectum, ut affirmat Anastasius Bibliothecarius. Hic fecit Basilicam Sancti Andreae Apost. apud Beatum Petrum Apostolum, ubi fecit Cyborium ex argento, & Confessionem pensit libras 120. Romanus verò Canonicus inquit, Symmachus Papa fecit Basilicam Sancti Andreae Apostoli ad Sanctum Petrum, in qua & Altaria statuit, ubi plura Sanctorum Corpora, sicut carmina indicant, statuit. Altare indicavimus primò littera n, quod erat Sancti Andreae dicatum, ubi Summi Pontifices solemnia quædam peragebant. O ostendit Altare Sancti Angeli dictum. p. aliud sine nomine.

Alphar.

11. Templum Sanctæ Petronillæ sacrum, formam orbicularem in muris exterioribus habens, intus verò octangularem, à Paulo I. factum ait Alpharanus littera D Tabulæ Ichnographicæ cum Anastasio. De hoc luculenter differit Illustris. Ciâpinus sub n. 153. c. 4. sect. 12. asseritq; extructum ab Honorio I. Sex ibidem erecta fuisse Altaria denotat Anastasius, octo ait Alpharanus sed falsò nam duo spatia erant aditus. Idem Alpharanus addit talia Sacella fuisse lata, & longa palm. 20. Templi verò diametrum palm. 75. ejus altitudinem pal. 55. Littera e denotat Altare & Salvatoris dictum de Abundantia, à Thoma de Ursinis Cardinali, & Neapolione Comite Manupelli dicatum. † signat Altare Beatæ Mariæ Annunciationis, à Maria de Comitibus erectum, Signum verò a aliud, sine cultu, & nomine. b. suggerit Altare, quod Sanctæ Petronillæ, Ludovicus Rex Francorum dotavit. Proxima nota c notat Altare sine nomine, sub quo ossa è diversis sepulchris eruta, collocata fuere. Aliud idem sine nomine denotat signum d.

Cap. 3.

Apud Severan. pag. 93.

12. Transitus, per quem petebatur Templum Sanctæ Mariæ de Febribus, ibi extabat Altare Z Divo Joanni Chrisostomo erectum, cui Cyborium imminebat à columnis porphireticis sustentatum, sub eo jacebat Corpus ejusdem Sanctæ Ecclesiæ Doctoris. Hinc indè erant cubicula Sanctimonialium, vulgò *le Murate di San Pietro*.

13. Templum Sanctæ Mariæ ob quamdam Imaginem Beatæ Virginis sic vocatum, ibi populi venerationi expositam, postea verò in Sacello, quod Christo in cruce affixo dicatum est, devotè servatam, nunc est Sacrarium Templi, simile superiori S. Petronillæ dicato. Hæc Tempora nonnulli dixerunt Apollini, & Marti sacra, sed quàm à veritate aberrarint, evincit Eques Carolus Fontana solidis argumentis adductis in cap. 8. lib. 2. Templi Vaticani, asseritque hæc duo Tempora, Apollinis, & Martis, quæ dum vana Gentilium superstitione vigeat, insignia erant, ipsomet sita loco fuisse, ubi nunc Beati Petri Basilica magnificentissimo ambitu exedificata consurgit. In eo similiter Templo non deerant Sacella, septemque numerabatur, videlicet sub littera f Altare erat incognitum. Sub g Sacellum SS. Lamberti, & Servatii à Georgio de Cæsarinis Canonico excitatum, ad quod fuit translatum Corpus S. Jo. Chrisostomi. In h erat Sacellum cum Cathedra Divi Petri, & Culcitra Sanctorum Martyrum sanguine resperfa. I ostendit Sacellum, & sepulchrum Calixti III. K innuit Altare Beatæ Mariæ de Febribus dicatum. L Sacellum sine nomine, ut ait Alpharanus; Fontana verò lib. 2. cap. 10. asserit Jesu Christi illud appellatum fuisse, ubi erat sepulchrum Hugonis Angli, Regni Cypri Questoris. M designat Sanctissimæ Trinitatis Sacellum, & Sanctorum Cosmi, & Damiani ubi sepulchrum Clericorum Basilicæ ministrantium. Narrat Severanus, sub his

Pag. 97.

14. Indicatur ædificium juxtà majorem Basilicæ apsidem eleganter ædificatum, marmoreis aliquot columnis suffultum, quod in honorem Probi Anicii Præfecti Prætoriani à clarissima fœmina Proba ejus uxore erectum fuerat ubi illa virum suum, quem unicè diligebat deposuerat, ibique, & ipsa post mortem viri tumulo confociari voluit, de quo Maffæus Veggius. Altari majori, capitique Basilicæ connexum, atque extra porrectum erat Templum magis, præ magnitudine ejus, quam Oratorium, quod nostris temporibus vidimus, nunc autem dirutum (tempore videlicet, quo scribebat) nam quoniam Nicolaus V. cujus summa in ædificando præ omnibus Pontificibus laus fuit, novum, & ingens ad caput Basilicæ, quod morte præventus imperfectum reliquit, ædificium fabricare cepisset hoc in primis Templum demolitus est; erat porrò nobile, magnum, multique marmoreis columnis erectum, sed negligentius habitum, nullique jam accessum quod ignarum vulgus Confessionem Beati Petri, ac viventis ejus etiam habitaculum, nescio quo insomnio fuisse jactabat. At verò fuerat ipsum Templum exstructum in memoriam Probi ab uxore ejus Proba, qui vir fuit summus, ætate sua multis functus in vita magnis, excelsisque dignitatibus (de quo loquitur Divus Paulinus Nolæ Episcopus) vivebat ille tempore S. Athanasii, & propter graves dirasque, quas sustinendæ fidei causa passus est, ac longas persecutiones, Sanctis meritò Martyribus comparandus videatur. In hoc ergò Templum antè sex fortè menses, quàm dirueretur, nescio quo spiritu agente introivi. Videram enim characteres litterarum inscriptos marmoribus, quæ columnis in fronte, atque utroque ex latere superposita erant, quos magno cum labore (nam nato ibi musco, undique penè obscurati erant) excepi, & nisi tunc excepisssem, inscriptio eorum penitus deperiisset; quoniam paulò post marmora illa propter magnitudinem, & pulchritudinem eorum in magnos usus operum fabrilium conversa sunt. Hactenus Maffæus Veggius.

15. Cœmeterium Vaticanum, sive Fontem Sancti Petri designat; post Templum enim Probi (loquor cum eodem Veggio lib. 4.) erat altum quoddam, & vetustum Christianorum Cœmeterium colli ipsi, quem videmus conjunctum cum Oratorio utique semiruto superposito, subtus autem postquam dirutum fuit, repertus est insignis locus sepulturæ Gentilium causa fabricatus, continens etiam urnulas more eorum cineribus plenas. Sed quod ad Cœmeterium Christianorum pertinet, reperti sunt in eo plurimi nobiles marmorei tumuli, inter quos unus dicatus Leoni Papæ &c. Hæc omnia se vidisse affirmat Veggius missus à Nicolao V. *cupiente quid id esset certius ab eo intelligere*. Circa quod Cœmeterium (licet difficillimum, & penè impossibile sit uniuscujusque Cœmeterii originem assequi) nihilominus haud temere de hoc Vaticano affirmari certò potest sub Nerone initia, illud sumpsisse circa annum à Christo nato sexagesimum sextum. Seviente igitur illo in Christi aedelas, præsertim in campo Vaticano. Sanctissimi illi Religionis Christianæ sectatores secretam quandam propinqui montis partem elegerunt, in qua sacrum Cœmeterium aperiendum curarunt, ut ibi occisorum pro Christo corpora humarentur. Immo ad eundem locum cum Christi-fidelibus tunc viventibus ipsi Apostolorum Principes, Petrum præcipuè ad sacra obeunda sæpiùs convenisse, non à ratione absconum esse putant Scriptores Ecclesiastici, præcipuè Arringus, qui lib. 2. cap. 4. num. 4. pro sua sententia Sancti Martialis acta ab Aurelio Lemovicensi Episcopo conscripta allegat. Hoc itaque Cœmeterio à Petro Apostolorum Principe nobilitato Anacletus exornavit, ampliavitque, ut ibi Petri Successores, teste Divo Damaso, post mortem deponerentur.

16. Oratorium antiquum, sine nomine.

17. & 18. Duo Tempia, quorum nomina ignorantur, Illustrissimus tamen Ciampinus cap. 4. litt. T. & V. arbitratur illa fuisse duo Monasteria nempe Sancti Sossii, & Sancti Apollinaris, quæ à Symmacho extructa Panvinius narrat; at quo loco ea fuerint incertum est.

19. Antiquissimum ædificium Sancti Ambrosii denominatum.

20. Antiquum Oratorium, cujus memoria perierat.

21. Templum Sancto Vincentio dicatum, in tres naves divisum. Vocabatur olim Monasterium in Hierusalem; sed Sancti Vincentii sub Alexandro III. vocatum.

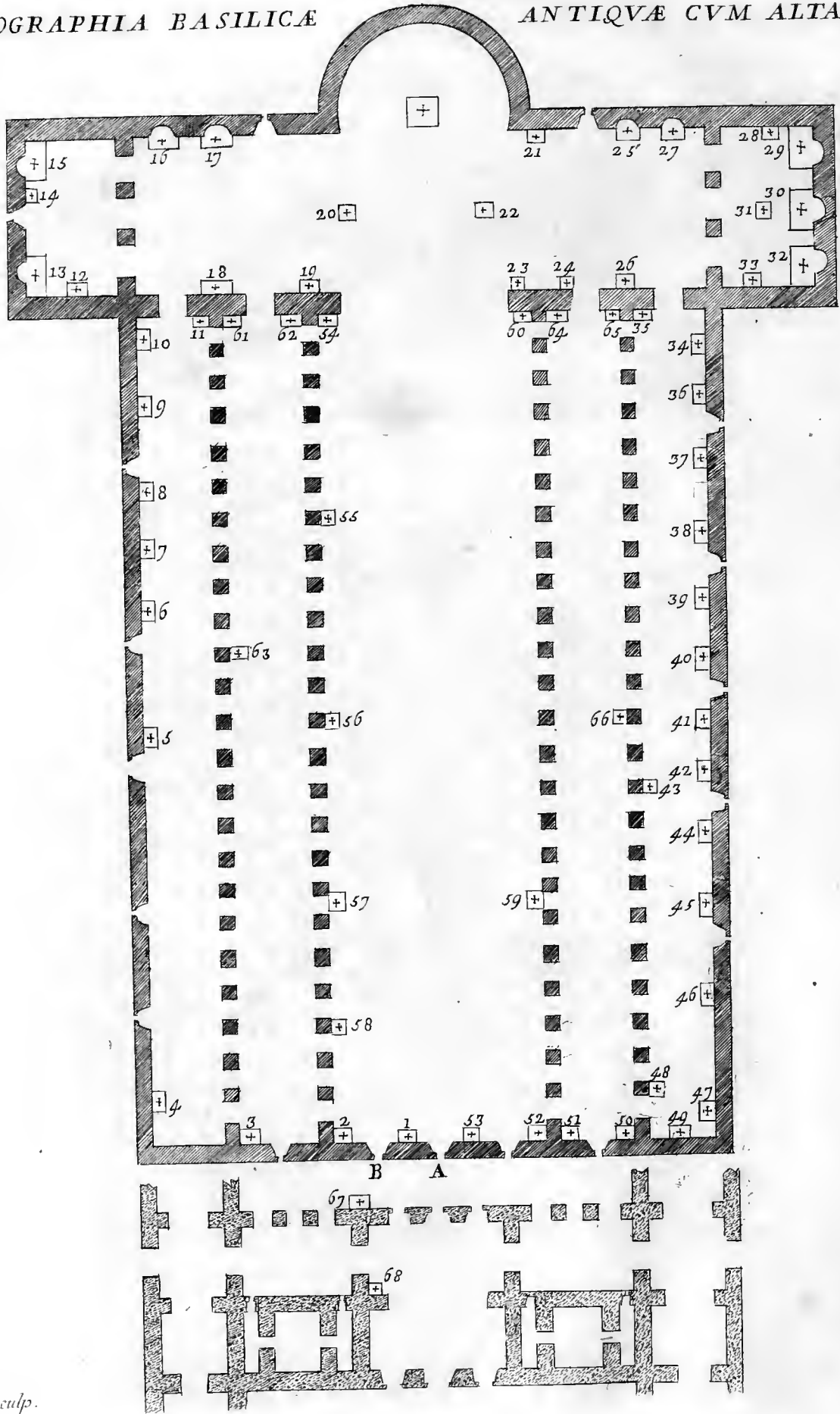
1875

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

TABVLA 8.

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ

ANTIQUÆ CVM ALTARIBVS

Auctor del et sculp.

ratum ait Grimaldus à Martinello citatus . Anno deindè 1561. novi Templi causa detectum est , in quo decem & octo erant columnæ integræ marmoris glareari 20. ferè palmorum . Plura de hoc Templo scribit Severanus de Septem Ecclesiis .

22. Oratorium Sancti Gregorii de Palatio appellatum , ad quod Corpus ejusdem translatum fuit .

Erat præterea propè scalas Basilicæ Ecclesia Sancti Apollinaris ab Honorio I. ædificata . De ea Canonicus Romanus . Hic fecit Ecclesiam in honorem Sancti Apollinaris Martyris in Urbe Româ in porticu Beati Petri Apostoli , quæ appellatur Palmata . Hic fecit constitutum in Ecclesia , & decrevit , ut omni Sabbato exeat Letania ab Ecclesia Sancti Apollinaris ad Sanctum Petrum , nisi festum interveniat &c. Illi suberant Circi Neroniani parietes indicati in nostra Tabula Ichnographica 6. Onuphrius Panvinius lib.3. cap.20. putat talem Ecclesiam à Symmacho fundatam , prout affirmat Anastasius . Severanus verò pag. 47. ponit in latere opposito propè Templum Divi Ambrosii .

Hæc sunt sacra ædificia propè Basilicam diversis temporibus ædificata; quamobrem , ut aditus ad ipsa pateret , in muris , totam Basilicæ aream comprehendentibus , undecim januæ fuerunt aperte , ut in eadem nostra Tabula apparet . Nec ab unico Religionis voto , seu pietate , vel commodo , sed ad ipsammet Basilicam firmiter stabilendam .

Leo Albertus affirmat ab ædibus illis , quæ Basilicæ , sub colle adjacebant , ipsum collem fulciri , ne suo pondere semper ingravescente , Templum opprimeretur , & aquis impedimento fuisse , ne rapido incurfu in eandem impetum facerent , sed aliò præterfluere , saxeo repagulo objecto , sicuti cæteræ lateri meridiem spectanti adnexæ ; suis arcuatis substructionibus collis declivitatem , cui Basilica immincebat , ne corrueret , sustentabant .

Lib. I. de
Archit. c. 3.
num. 18.

C A P U T V I I I .

De Sacris Altaribus Basilicæ :

HIS breviter indicatis , Tabulam iterum Ichnographicam 8. ejusdem Basilicæ perlustremus , ut in ipsa sacras Ædiculas , seu Altaria temporis decursu in Dei honorem , & Sanctorum cultum excitata recognoscamus .

Fig. 8.

Fateor me non levem expertum esse laborem in eorum catalago conficiendo . Quamplurimi enim Auctores illa recensentes ordinem valdè diversum servant , nec apud omnes idem eorum numerus reperitur . Petrus Mallius , qui scripsit anno 1160. in sua Historia ad Alexandrum III. Pontificem Maximum , loquens de Sanctis , qui in Beati Petri Basilica requiescunt , vigintiseptem tantum numeravit . Maffæus autem Veggius Canonicus Sancti Petri , qui floruit tempore Eugenii IV. & obiit anno 1459. in suo opere MS. de rebus antiquis memorabilibus Basilicæ Sancti Petri , quod in Archivo ejusdem Basilicæ custoditur , in lib.4. describens Altaria , vigintiocto recenset . Onuphrius Panvinius , qui vixit anno 1558. pag.41. De Septem Urbis Ecclesiis , præter Altare majus Sancti Petri in antiqua Basilica viginti alia Altaria (inquit) partim Sacellis , vel Oratoriis inclusa , partim sine Ædiculis ipsis fuere , quorum brevem epilogum addit , sed hunc sine ullo ordine fuisse affirmat Pompeus Ugonius . Eundem Alpharanus in lib. De antiquitate , & præstantia Basilicæ Vaticanæ modestè refellit , excusatque Scriptorem alioquin eruditissimum his verbis [Onuphrius Panvinius Ordinis Heremitarum ,
„ in libro , quem scripsit De Antiquitatibus Basilicæ Vaticanæ valdè quidem præ
„ cæteris hujusmodi Scriptoribus laudandus , & extollendus , quamvis omnia
„ benè interpretatus fuerit , tamen situs aliquorum Sacellorum , Altarium , &
„ nonnullorum locorum non benè intellexit . Nam sub organo Corpus Sanctæ
Petronillæ Virginis translatum fuisse scripsit , & Altaria Sanctorum Philippi , &
Jacobi , Simonis , & Judæ , Abundii hujus Basilicæ Mansionarii , & portam , quæ
mittebat ad Ecclesiam Sancti Vincentii alibi fuisse docet , quod quidem non est

Apud Il-
lustrissimum
Ciampinum
pag. 63.

ità . Corpora SS. Processi , & Martiniani Martyrum ; sub organum , Corpus verò Sanctæ Perronillæ in Altare Sanctiss. Crucifixi , & Lancea , qua Christi latus perforatum fuit , ad Cyborium Vultus Sancti translata fuere , ità , & de aliis , quidem ei parcendum est , nàm de hujusmodi locorum spatiis , & traslationibus non habuit antiquiorem , quem consulere possët , sicut ego Jacobum Herculanium Canonicum , & Altaristam ejusdem Basilicæ antiquissimum , qui hujusmodi rerum , & ætionum doctissimus erat . Hæc de Panvinio Alpharanus .

Ugonius item , qui scripsit sub Sixto V. circa annum 1588. ea tantùm recensuit , quæ in Templi veteris parte , vel inibi primùm erecta , vel ex alia jam diruta illuc translata sexdecim numerabantur . Joannes Severanus in lib. De Septem Urbis Ecclesiis impresso anno 1630. pag.70. & seq. vigintiquinque partim Oratoria , partim Altaria descripsit . Tyberius verò Alpharanus , quem nuper citavimus de Panvinio loquentem , antequam tota Basilicæ veteris moles penitùs solo æquaretur , ut Sixtus V. meditabatur , ejus delineationem aggressus per accuratè absolvit , eidem adjectis cum exterioribus interioribus Sacellis , quæ Summorum Pontificum , aliorumque Virorum pietas excitaverat . Servatur ipsa delineatio in Archivo Basilicæ , & in Vaticana itidem Bibliotheca ejus auctographum duobus magnis foliis compactum , in quo Altaria omnia recenset numero sexagintanovem , quæ tamen diversis temporibus in eadem Basilica extiterunt . Porro ille plenam Templi notitiam , ut ipsemet asseruit , à Jacobo Herculano Canonico habuit *ejusmodi rerum doctissimo* . Nos eundem sequuti ea breviter indicamus in Tabula simili Ichnographica , singulis eo in loco collocatis , in quo fuisse , tum ex Alpharani , tum ex aliorum relationibus rationabili conjectura deprehendi potuit . Cæterùm non id mihi præsumo , quod præclaris Scriptoribus tribuendum postulat ratio : quamvis ab eorum methodo longè aberrem , ea ratione ducar , qua faciliori , ac breviori via partes omnes Basilicæ perlustrans , minùs gravetur oculus , inordinatè discurrendo , & numerorum evitetur confusio , quibus singula indicantur . Quamobrem Altaria tantùm , seu sacra Sacella hic exponam , reliquis consultò Sepulchris , ab Alpharano , cæterisque Scriptoribus enumeratis . An ex hac scribendi ratione utilitatem aliquam , seu claritatem Lectori attulerim , Lector ipse diudicabit .

Ingrediamur igitur Templi januam A , quæ olim appellabatur mediana , oculos dirigendo ad Apsidem sub signo ☩ indicabitur Altare majus Divi Petri , sub quo ejusdem Confessio , de qua alibi fusiùs tractandum erit . Ad sinistram spectando , Altaria propè parietes collocata numeremus . Sub numero .

1. Sese offert Altare , quod dicebatur Mortuorum , de quo Alpharanus cap.4. Sic appellatum , eo quòd suffragia pro mortuis illic à Deo sæpiùs flagitabantur . In augustiorem formam fuisse illud erectum à Gregorio XIII. scripsit Illustriss. Ciampinus sub num.48. & in honorem Sanctorum Philippi , & Jacobi , necnon S. Hieronymi consecratum .

Altare
S. Bonifacii.

2. Extabat hoc in loco propè portam B. Judicii dictam , Altare Sancti Bonifacii , ut Severanus affirmat , Illustriss. tamen Ciampinus illud posuit prope januam Ravennatam num.47. in angulo mediæ navis , & restitutum fuisse ait , à Bonifacio VIII. & columnis ornatum , dirigente fabrica quodam Viro nomine Arnulpho .

S. Gregorii Magni.

3. Altare , de Pereriis appellatum , ubi sepulchrum Raymundoz Hierolymitanorum Equitum Magistri .

In Vita
Greg. IV.

4. Sancti Gregorii Magni Oratorium à Gregorio IV. erectum , sub quo idem Pontifex ejus Corpus condidit . Hoc Altare argenteis tabulis undique ornatum fuisse ab eodem Pontifice à Bibliothecario accepimus . Idem Sacellum Pius II. reparavit , posuitque in eo Sancti Andreae Caput . Massæus autem Veggius addidit eundem Gregorium IV. in eodem Oratorio collocasse Corpora Divorum Sebastiani , & Tyburtii , quibus singulis sua Altaria extruxit .

SS. Sebastiani , & Tyburtii .

5. Propè illud extant Sacella antiquissima cum aris : Alterum Sancto Eustachio , Sancto Georgio alterum dicatum , ut colligitur ex verustissimo Vaticanæ Basilicæ Martyrologio .

SS. Eustachii , & Georgii .

6. Deindè Sacellum Annunciationis Beatissimæ Virginis , in quo Beatae Mar-

Margaritæ imago colebatur . Illustrissimus Ciampinus pag.68.

7. Proximum huic Oratorium Sancti Blasii excitavit Poncellus de Urfinis Ciamp. pag.68. B. Mariæ
Annunc.
8. Illud sequebatur Divi Nicolai Episcopi, & Confessoris Altare.
9. Altare dicatum Divo Marco Evangelistæ à Marco Barbo Patriarcha Aquilejensi . Extrabat ubi olim fuerat ara Sanctæ Mariæ de Misericordia , refecta à Nardo Catino Basilicæ Beneficiato , ubi Paulus II. ejus affinis tumulum posuit . S. Blasii .
S. Nicolai
S. Marci
10. Beatæ Mariæ Sacellum ab Eugenio IV. extructum , à Petro Cardinali Barbo refectum , ut Alpharanus affirmat sub num.58. S. Mariæ
11. Altare sine nomine .
12. Sacellum Divæ Catherinæ sacrum , dicatum ab Ægydio Laurentio de Gerla , qui cum suis consanguineis ibi quiescebat . Ciampinus num 21. S. Catherinæ .
13. Dicavit hoc Sacellum Symmachus Sanctis Processo , & Martiniano . Paschalis autem I. illud refecit anno 817. ex Alpharano cap.3. Hujus Iconem exposuit ex Archivo Vaticano in Tabula XVI. sub littera C Illustriss. Ciampinus , qui ait cap.4. num. 20. illud à fundamentis fuisse erectum à Paschale . & musivis emblematis illustratum . Inter multos , qui huic Altari nitorem contulere , fuere Jacobus de Mutis Episcopus Spoletanus , & Gregorii XI. in Urbe Vicarius , Simeon Romanus , Riccardus Oliverius de Angiò Episcopus Portuensis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis . Huic imminet organum ab Alexandro VI. factum , & à Musca præstantissimo artifice cælatum , quod hodiè extat propè Cappellam Sancti Gregorii . SS. Processi , &
Martiniani.
14. Altari huic Beatæ Mariæ dicato peculiaria beneficia prægnantibus Fœminis præstita de Prægnantibus nomen fecere: erectum fuit à Joanne Gajetano Urfino Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diacono Cardinali; Deindè restitutum , ac dotatum à Jordano itidem Urfino , ex Severano de sept. Eccl. S. Mariæ
de Prægnant.
15. In angulo navis transversæ ad occidentem fuit Sacellum Beatæ Mariæ de Cancellis nuncupatum , ob ænea cancella , quibus illud cinxerat Paulus I. anno 757. ibique Deiparæ Imaginem ex argento libras centum pensantem collocavit . Hæc ænea Septa laicos arcebant , & præcipuè fœminas . Alpharanus MS. cap. 3. Appellabatur etiam Sacellum Sanctæ Mariæ in Oratorio , teste Maffæo Veggio , & Petro Mallio , qui addit Paulum Pontificem *ejus parietes optimo mosibo ex diversis metallis depinxisse* . S. Mariæ
de Cancell.
16. Juxtà illud erat Oratorium Sancti Adriani Papæ I. cujus epitaphium , refert Mallius . Illud Maffæus Veggius suo tempore penitus evanuisse , ait , nec apparere aliud , nisi tantum affixum lateri Basilicæ insigne quoddam marmor quadratum , cum insculptis ei versibus , qui ostendunt ipsum ibi , curante Carolo Magno , sepultum esse . In ipso autem Altari Sancti Adriani tunc factum fuisse locum egregiè ornatum , ubi collocata fuit Cathedra , supra quam sedere Beatus Petrus dum solemnia ageret , consueverat . S. Adriani.
17. Juxtà Altare majus Sancti Petri erat Oratorium S. Leonis , in quo Paschalis II. recondidit Corpora Sanctorum Leonum II. III. & IV. Hanc relationem sæpè accepisse à suis Majoribus ; *præsertim Presbytero Cencio priore* , ait Petrus Mallius ; creditur etiam inibi esse Corpus S. Leonis I. S. Leonis
18. In parte opposita dicto Altari erat Altare Sancto Mauritio Martyri dicatum . Ejus illam singularem fuisse dignitatem , ait Veggius , & Mallius , quod Imperator antequam ad Altare Sancti Petri à Romano Pontifice Coronam Imperii , ac gladium defendendæ Ecclesiæ causa susciperet , ibi primùm ab Episcopo Cardinali benedicebatur , & ungebatur . S. Mauri
19. Propè hoc aliud erat Sancto Sylvestro sacrum , in quo fuisse reconditum Bracchium ejus retulit Mallius . S. Silvestri.
20. In medio navis transversæ , ubi erat suggestum pro Evangelio cantando , erectum fuisse Oratorium Sancti Sixti refert Veggius ; ibique positum fuisse , post deprædationem Cœmeterii Calixti , ejus B. Martyris Corpus . Idem ornatum fuisse lapidibus , & *mosibo mirifico* à Paschale I. narrat Mallius . Alpharanus verò cap.3. affirmat illud à Paschale II. extructum , sed falsò , nam Bibliothecarius in

Vita Paschalis I. sic ait . *In B. Petri Basilica antè aditum , qui ducit ad Corpus , in loco ferrato Altare constituit , in quo & venerandum Beati Sixti Martyris , atque Pontificis Corpus honestissimè collocavit . Ubi & desuper arcum musivo exornatum decenter instruxit .*

21. Duo Altaria (magnæ antiquitatis ait Veggius) sine ullo prorsus nomine neglecta , itaut semper obserata nemo ea unquam adiret .

S. Bartholomai.

22. In media navis antè supradicta Altaria extabat aliud Divo Bartholomeo extructum , magnæ olim devotionis .

Alt. de Offibus .

23. In hoc loco fuisse Altare de Offibus Apostolorum dictum , refert Alpharanus cap.7. ubi erat lapis porphireticus , supra quem ex Majorum traditione habetur divisa fuisse Corpora Sanctorum Petri , & Pauli , antequam in Altari majori Basilicæ collocarentur .

S. Antonii .

24. Propè dictum Altare aliud extabat Sancto Antonio dicatum ab Antonio de Pallavicinis Cardinali Episcopo Prænestino .

S. Crucis .

25. In parte adversa huic Altari propè murum Basilicæ occidentem versus erat Oratorium magnum Sanctæ Crucis *magnæ habitum devotioni* , ut Veggius ait , foeminiisque inaccessum , quod Papa Symmachus eximio cum cultu extruxit , *ejusque apsidam columnis porphireticis ex optimo mofibo decorasse* , addit Mallius , & Bibliothecarius scripsit fecisse *Oratorium Sanctæ Crucis ex argento , Confessionem , & Crucem ex auro cum gemmis , ubi inclusit Lignum Sanctissimæ Crucis .*

S. Lucie .

26. Illi opponebatur Sanctæ Lucie Ara , quam Beatus Gregorius Papa consecravit (Veggius , & Mallius) . Illam numeravit etiam Ugonius , aitque fuisse è ruinis Basilicæ creptam , & ad murum collocatam , quem Paulus III. extruxit , ut vetus Basilica à nova divideretur .

S. Annæ .

27. Numero hoc indicatur Altare sub invocatione Sanctæ Annæ ; de quo Alpharanus cap.3. quod Matthias Paparonius Canonicus reddidit . Ad illud statim diebus S.R.E. Cardinalium Famuli , vulgò Parafrenarii conveniebant , ad sacras præces recitandas , ejus Iconem exprimi curavit Illustrissimus Ciampinus in Tab. XIX. litt.H.

B. Virgo Mar.

28. Propè illud erat Altare Beatæ Virgini dicatum .

S. Joan. Evang.

29. Juxtà angulum navis extabat Oratorium S. Joanni Evangelistæ sacrum indicatum ab Alpharano num.32. Illud erexit Symmachus , ac mirificè exornavit , & in Confessione ejusdem arcum argenteum posuisse pens. libras triginta narrat Anastasius .

S. Joan. Bapt.

30. Aliud propinquum Oratorium cum ornamentis similibus extruxit idem Symmachus (ex Anastasio) in honorem S. Jo: Baptistæ , quod deindè à duobus Cardinalibus Ursinis fuit restitutum .

Fons pro Baptismo

31. Antè illud Oratorium Fons extabat pro sacro baptisate conferendo , à Sancto Damaso extructo , ad quem subterranei meatus per multa milliaria aquam ducebant magna arte , ac impensa fabricati ; sed de hoc alibi agendum erit .

SS. Trium Regum .

32. Proximum Oratorio S. Joannis in angulo navis erat Sacellum , quod ex tabula trium Regum Magorum nomen suum vindicavit , vetustate venerabile .

Mortuorum .

33. Ulterius progrediendo apparebat Altare pro Mortuis privilegio dotatum .

S. Aegyptii .

34. Descendenti in navim extremam , quæ Boream respiciebat , occurrebat Altare Sancto Aegydio sacrum , num.48. ab Alpharano expositum . Illud erexit Joannes Tomacellus Bonifacii IX. germanus , qui vixit anno 1400 .

S. Nicolai

35. E regione istius extabat Altare sine nomine .

S. Jacobi

36. Propè parietem ejusdem navis juxtà Altare Sancti Aegyptii erat Ara Divo Nicolao Episcopo , & Confess. extructa .

S. Hieronymi .

37. Sequebatur Altare Sancto Jacobo Apostolo dicatum , ab Antonio de Calvis S.R.E. Cardin. restitutum .

S. Augustini .

38. Deindè Sancti Hieronymi , erectum ab Acherontio de Bovenis .

S. Ambrosii .

39. Postè Altare Sancti Augustini , quod Altarusium Canonicum restaurasse affirmat Illustriss. Ciampinus .

40. Huic proximum erat Altare Sancti Ambrosii .

41. Sub hoc numero indicatur Altare S. Martini, à Joanne Gallo S.R.E. Card. Vivariensi Ostien. Episc. extructum. S. Martini
42. In eadem linea parum distat Altare in honorem Beatæ Agathæ erectum & ab Aegydio de Roffredis restitutum. S. Agathæ
43. Oppositum huic erat alterum dictum Sanctæ Lucie ex antiquiori loco huc translatum, ut dictum est num. 26. S. Lucie.
44. Altare Sancti Marci, quod translatum huc fuit ab alio loco, ubi erat, prout innuimus num. 9. S. Marci.
45. Propinqua huic erit Ara Sancti Abundii Basilicæ Mansionarii, cujus meminit Sanctus Gregorius lib. 3. Dial. cap. 25. S. Abundii.
46. Fuerat hoc in loco aditus ad Ecclesiam Sancti Vincentii, postea Sacellum Beatæ Mariæ Virginis ab Innocentio VIII. ædificatum, & ad hunc locum translatum, plenum Sanctorum Reliquiis, quod Alpharanus sub num. 108. indicavit. B. Mariæ.
47. Ultimatum in hac linea fuit Altare Sancto Laurentio, & S. Georgio extructum, dotatumque à Jacobo Gajetano de Stephaneis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali. SS. Laurentii, & Georgii.
48. Erat Altare coopertum desuper nobilissimo, elaboratissimoque tegmine, in area ejusdem navis propè columnas, ubi summa cum veneratione servabatur Sanctiss. Sudarium Christi, quod Altare vocabatur Veronica. Describitur à Grimaldo in tractatu MS. de Sanctissimo Sudario pag. 31. his verbis [Imminebat
 ,, Cyborium marmorei, vermiculatique operis, seu columnis innixum, quarum
 ,, striatæ duæ ex lapide rubro maculis sanguineis inserto Chiensis insulæ, quem
 ,, ignari lapidicinæ ab hujusmodi lapide, quo Porta Sancta Basilicæ Vaticanæ est
 ,, ornata, Portam Sanctam vocant, dictum Sacrum Sudarium continens, situm
 ,, erat in ultima laterali nave statim dexterâ ingrediendo Basilicam, versus Pala-
 ,, tium Apostolicum, ac in Oratorio Joannis VII. Sum. Pont. qui sedit anno Do-
 ,, mini 705. Hic Beatissimus Pontifex hoc Oratorium cum Cyborio, ad continen-
 ,, dum Sacrosanctum JESU Christi Sudarium, primo sui Pontificatus anno, qui
 ,, fuit à natali Domini 705. variis historiis Salvatoris nostri, & Beati Petri musi-
 ,, vo opere, necnon marmoreis incrustationibus, cum pavimento rotis porphire-
 ,, ticis rotundis, & ovatis, ac serpentinis lapidibus eleganter construxit, ut Ana-
 ,, stasius Bibliothecarius in ejus vita, aliique Auctores optimè testantur, & anno
 ,, sequenti 706. quarta currente indictione, Dei Genitrici Virgini Mariæ di-
 ,, cavit.
 ,, Hoc Oratorium, antequam Fabri demolirentur, exemplandum diligenter
 ,, curavi, ne tam singularis memoria periret, non sine labore, cum historiæ Bea-
 ,, ti Petri versus Palatium Apostolicum ob madentem locum offuscata satis cerne-
 ,, rentur] Id cum historiis, & Cyborio præfato in fine ejus opusculi delineatum
 ,, apponit. Conspicitur etiam expressum in cryptis Vaticanis, juxtâ Aram Deiparæ
 ,, Virginis Prægnantium in ambitu Sacræ Confessionis Beati Petri, illudque luculen-
 ,, ter describit idem Grimaldus.
49. In parte extrema hujus navis infigne Oratorium extabat dictum de Præsepe Domini, ædificatum à Joanne VII. anno 705. ex relatione Bibliothecarii. S. Mariæ de Præsepe.
Hic fecit Oratorium Dei Genitricis intrâ Ecclesiam Beati Petri Apostoli cujus parietes musivo depinxit, illicque auri, & argenti quantitatem multam expendit, & venerabilium Patrum dextrâ, levâque vultus erexit. Columnis vitineis, musivo, & pario marmore ornatum ait sæpè laudatus Illustriss. Ciampinus pag. 75. num. 114.
50. In pariete autem qui claudit navem dexteram propè medium, videbatur Altare Sancto Antonio Martyri sacrum.
51. Huic adjacebat aliud Sancti Tridenti Martyris. S. Tridenti.
52. Ara Sancto Venceslao sacra. S. Venceslai.
53. In hoc loco numeravit Alpharanus Altare Sancti Antonii Abbatis, susceptum alteri vetustiori, de quo num. 24. à Nicolao de Astallis Basilicæ Canonico anno 1343. demum dictum Sanctæ Annæ; postquam ejus Imaginem Parafrenarii è veteri Basilica ad illud transfulerunt. S. Antonii Abbas.
54. His Altaribus recognitis medianam, & majorem navim ingrediamur, S. Gabini. ubi

ubi num. 54. indicatur Altare, vel potius Oratorium Beatæ Mariæ, in quo (inquit Petrus Mallius) beatæ recordationis Gregorius III. recondidit in honorem Salvatoris, Sanctæque ejus Genitricis reliquias Sanctorum, inter quas, ut à majoribus nostris accepimus, recondidit Corpus S. Gabini Presbyteri, cujus Altare mansit ibi usque ad tempora nostra (videlicet ad annum 1160.) nam tempore Divi Eugenii Papæ III. quando ejus præcepto erexitur ibi istud Altare duo Altaria ibi erant, Altare videlicet S. Gabini Presbyteri, & Altare Beatæ Mariæ semper Virginis, quod prænominatus Dominus Gregorius III. fecerat, & consecraverat. In quo etiam Oratorio Imaginem Beatæ Mariæ semper Virginis Filium amplexantis posuit. Alphanus addidit idem Altare fuisse ornatum ab Innocentio VIII. sed ut veritas clarius elucescat, sciendum est non ab Innocentio VIII. sed à Laurentio Cybo nepote Innocentii VIII. post obitum dicti Pontificis Sacellum hoc fuisse extractum, & doratum, ut scilicet in eo sacræ Lanceæ ferrum conservaretur. Totam rei seriem narrat Jacobus Grimaldus in tractatu MS. de sacra Lancea pag. 172. cujus hæc summa est.

» Acceperat Innocentius VIII. anno Domini 1492. sacrosanctum ferrum,
 » Lanceæ, qua nostræ salutis Reparatori latus transfixum fuit, à Magno Turca-
 » rum Imperatore, illudque die 31. Maii festo Ascensionis Domini solemnem pom-
 » pa pedester detulit à Porta Flaminia ad Basilicam S. Petri, ibique è mœniano
 » eodem sacro Ferro signum crucis super populum produxit, & data populo be-
 » nedictione, in Aedes Pontificias illud secum detulit, apud se servaturus, donec
 » Sacellum in eadem Vaticana Basilica cum Cyborio ad id continendum magni-
 » fico sumptu ædificaret. Verùm vix elapso mense incidit in gravem morbum.
 » Antequam ad æternam migraret requiem, accito ad se Laurentio Cardinali Be-
 » neventano suo ex fratre nepote, Ferrum ipsum in eadem Basilica perpetuò asser-
 » vandum reliquit, Sacellumque præfatum perficiendum mandavit. Antequam
 » Innocentius VIII. efflaret animam, ut notat liber Diariorum Magistri Cœre-
 » moniarum, cujus verba relata sunt à Jacobo Bosio in libro de Cruce RR. S.R.E.
 » Cardinales devotè è cubiculo Pontificis in Vaticanam Basilicam detulerunt,
 » atque in Cyborio Sanctissimi Vultus Sancti, ut notat etiam Demetrius Guascel-
 » lus Beneficiatus Sancti Petri libro Instrumentorum ejusdem fol. 410. Piam igitur
 » Sanctissimi Innocentii VIII. voluntatem Laurentius Cybo ejus Nepos dili-
 » genter executus. Sacellum Dei Genitrici Mariæ Virgini sumptuosè construxit,
 » & privilegiis dotavit anno 1493. Situm erat in loco veteris Basilicæ ubi erat fe-
 » pulchrum Pauli III. sub Julio II. anno 1507. demolitum. Hoc Sacellum, ut di-
 » ctum est, à Gregorio III. ædificatum primum fuerat, ut refert Anastasius. De-
 » indè Innocentius VIII. vel devotione motus Sancti eiusdem Sacelli, vel ob me-
 » moriam ipsius Gregorii III. ejus Sacelli fundatoris, statuit illud magnificentius
 » instaurandum, in eoque sacrum ferrum Lanceæ pulcherrimo in Cyborio repo-
 » nendum, quod Cardinalis construxit ipso demortuo. Absolutum illud fuit an-
 » no 1495. & picturis, marmoribus, nobilissimoque è pario lapide albo pul-
 » cherrimè cælato tegmine, in quo Sacratissima Cuspis aservaretur exornavit.
 » In ara ejus Sacelli, cui supernè Cyborium imminebat, hanc marmorè incisam
 » posuit inscriptionem, quæ in demolitione sub Paulo V. Pontifice Maximo veteris
 » Templi servata legitur hodiè muro affixa sub fornice novi pavimenti antè Aram
 » Deiparæ Virginis Prægnantium his verbis:

Genetr. Dei Maria à Gregorio III. P. M. antè postum, & dedic. Innocentius VIII. Cybo Genuen. P. M. Laurentio Nep. S. Cæcilie Præsb. Salvatoris sanctis. Suae Majest. Byzantio missum, à Maximo Turcar. ad servand. reliquit Ann. Domini MCDXCV.

In Zophoro Cyborii hæc legebantur.

B. Mariæ Virg. Dei Genit. Innoc. VIII. Cybo Genuen. Pont. Max. Laurentio Card. S. Cæcilie Benevent. à fundam. renovand. reliquit.

» Ad tale Cyborium anno Jubilæi 1500. Dom. 2. Januarii sacrum Lanceæ
 » ferrum ex Cyborio Vultus Sancti delatum fuit. Ex Diariis Cappellæ Pontificiæ
 » Alexandri Papæ VI. in Bibliotheca Vaticana anno 1507. pro fundanda magna
 » parastata, ubi postea fuit Pauli III. sepulchrum, solo æquatum fuit dictum Cy-
 » borium

borium, & in Tabernaculum Vultus Sancti sacrum Ferrum iterum delatum est, ut notat Demetrius Guafellus lib. Instrument. pag. 410. die 22. mensis Novembris apud eundem Grimaldum pag. 162.

55. Post illud fuisse Chorum Cantorum affirmant varii. Et Maffeus Vegius Sancti Petri Canonicus in lib. 4. refert; illum fuisse supra Oratorium Beatæ Mariæ, ubi sic ait [Erat quoque in pariete ipsius Oratorii depicta Imago Beatæ Mariæ Filium amplexantis, supra quam est locus factus, in quo, conveniente omnique psallente Clero Romano, reponi mandaverat dextrum armum Beati Petri Protomartyris.

56. Altare Sanctorum Processi, & Martiniani sub Paulo III. ex alio loco translatum, ubi erat, de quo num. 13. diximus. Addendum autem hic est, cum eo translatum fuisse simulachrum æneum Divi Petri throno insidentis, quod cernimus in nova Basilica cum pede ad Fidelium oscula porrecto. Simulachrum istud ex ære omnium votis antiquissimum esse affirmat Torrigius de sacris Divi Petri trophæis, haud tamen nobis nota ejus origo. Nonnulli apud Ciacconium pag. 82. auctorem faciunt Riccardum Oliverium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, ac Vaticanæ Basilicæ Archipræsbyterum, eo quod in basi hujusce Principis insignia recognoscunt. Riccardo tamen antiquiorem effigiem hanc Divi Petri judicat Ciacconius ibid. cum apud plerosque ex antiquis Scriptoribus similis statuæ ex ære memoriam invenerit. Fatetur tamen Riccardum illam supra basim collocasse, idcircoque in ea propria insignia posuisse. Illam constatam fuisse ex ære statuæ Jovis Capitolini ex jussu Leonis Magni tradunt Torrigius de Cryptis Vatic. pag. 126. Phœbeus de Identit. Cathedræ pag. 38. ex MS. Arch. Basil. Vatic. additque Torrigius ex eo factam, quod Sancti Petri auxilio ab Attilæ furiis liberata fuerit Roma. Nec quidquam falsi Numinis, cui olim dicatum Æs tale fuerat, nomen, memoriam officere (notat sapienter Phœbeus) quò minùs Petro Pontifici jam sacrum à Fidelibus vero ritu colatur, Ennodio innuente in lib. Apol. adu. Impug. 4. Synodi: *Ecce jam Christo propitio ad novas fornaces simulacra redierunt, ecce jam de obsoleta superstitione usus vester accipit, quod latetur, dum de veteri Tonante nova merito vascula preparantur.*

57. Hoc in loco erat collocatum Altare Sanctorum Simonis, & Judæ. Illud à Pelagio Papa I. inceptum fuisse, quod postea Joannes III. complevit, accepimus à Petro Mallio. Propè decimamoctavam columnam in parte australi medianæ navis hoc fuisse Alphanus narrat. In codice MS. Archivi Vaticanæ Basilicæ denominatur Altare Sanctissimi Crucifixi, & ad Crucifixos, à duplici Christi crucifixi imagine, quarum altera erat in pariete depicta, altera in ligno exculpta. Hanc fuisse translata ad parietem, Ecclesiam dividentem, Severanus refert De Sept. Eccles. pag. 101. Pompejus Ugonius, qui tempore Sixti V. scripsit de sacris Stationibus pag. 100. refert tunc temporis extitisse in veteris Ecclesiæ, quæ superfuerat parte, ac in eo jussu Pauli III. Sacrosanctam Eucharistiam asservari. Idem affirmat Vasarus par. 3. pag. 370. in vita Perini *del Vago* vulgò dicti; ex quo accepimus. Jussu ejusdem Pauli III. ut erga Sacrosanctam Eucharistiam cultus magis augetur extructum fuisse Sacellum ab Antonio à Sancto Gallo nuncupato, ex variis veterum ædificiorum fragmentis; in eo insuper collocatum Cyborium à Donato Florentino exculptum (qui Sculptor egregius antonomasticè Donatellus vocabatur). Perinum etiam coloribus expressisse in fornice sacras Testamenti veteris historias, quæ Divinum Numen sub pane celatum significarunt, quibus Dominicam Cœnam addidit Marcellus Venustus Perini discipulus, ut narrat Baleonus pag. 20. Hoc autem Sacellum excitatum, & exornatum fuisse, cum annus flueret à Christo Servatore 1540. refert Fanuccius lib. 1. cap. 24. deindè sodalitatem institutam sub Eucharistiæ titulo, quæ Sacello cultum procuraret. Paulus deindè V. quod Vaticanæ frontis ædificationem impediret, illud diruit anno 1607. aliam Sodalitati ædem attribuens Divæ Catharinæ sacram in via, quæ dicitur ab Italis *Borgo nuovo*. Eiusdem ornamenta in demolitione partim ad Cardinalem Farnesium, partim ad Cardinalem Burghesium ex Vaticanæ Basilicæ Capituli concessione deventisse affirmat Illustris Ciampinus de sac. ædific. cap. 4. num. 44.

58. Sequebatur Concha marmorea propè columnam collocata, sicuti pariter-

SS. Processi, & Martiniani.

Tom. I.

SS. Simonis, & Judæ.

Vas. pag. 2. 235.

De Operibus Piis Romæ.

S. Mariæ de Concha

ter in parte adversa alia similis Concha, quæ lustrales Undas continebat, ut eas pervetusto Ecclesiæ more Fideles ingredienti aspergerentur, ut docet Cardinalis Baronius ad annum 57. num. 109. In dextera autem columna supra Concham erat Deiparæ Imago, cui Gregorius XIII. Altare crexit.

SS. Philippo, & Jacobo. 59. Post Concham supradictam, quæ in parte sinistra ad meridiem collocabatur in parte Boreali aliud Altare fuit Sanctis Philippo, & Jacobo Apostolis dicatum; à quo autem fuerit erectum apud nullum Auctorem inveni, de eo agit Innocentius III. in epistola Octaviano Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Ostiensi, & Panvinius de antiquitate Basilicæ Sancti Perri lib. 3. cap. 3.

S. Pastoris. 60. Ultimum in hac navi mediana propè Arcum, qui dicebatur triumphalis erat illud Altare perantiquum Sanctis Pastoris, Alpharanus cap. 4. Juxtà hoc erat organum, quod Calistus III. fecerat sustentatum senis columnis propheticis, nunc verò in Sacello Sancti Gregorii servatum. Illud expressit Illustriss. Ciampinus in Tab. 16. litt. A

61. E navi media proximam ingrediamur quæ meridiem respicit num. 61. indicabatur Altare, sed sine nomine, & cultu.

S. Martialis 62. Ex adverso aliud apparet sub num. 62. Sancti Martialis dictum, quod antiquum fuisse, & magna veneratione habitum affirmat Veggius, idem à Neapoleone de filiis Urbi Cardinalis semel restauratum, Ursina de Vrfinis iterum reparavit.

SS. Crucifixi. 63. Altare Sanctissimi Crucifixi, ubi stabat Corpus Sanctæ Petronillæ.

SS. Laurentii, & Georgii. 64. Ab hac navi aliam similem in parte Boreali percurramus, ut ibi alia tria Altaria numeremus. Primum est sub num. 64. dicatum Sanctis Laurentio, & Georgio, à Jacobo Cajetano de Stephanescis S.R.E. Cardinali, dotatum verò à Lello de Milglis.

65. Huic opponebatur aliud Altare valdè antiquum, sine nomine.

B. Mariæ. 66. Ultimum denique sub invocatione Beatæ Mariæ erectum fuerat. Illud sub numero 90. Alpharanus indicavit, Veggius tamen nullam de eo mentionem fecit.

67. Duæ aliæ Ædiculæ supersunt indicandæ, quæ in porticu collocatæ fuerunt. Prima in ejusdem porticus ichnographia notatur num. 67. eratque parvula, continens multas Sanctorum Reliquias.

S. Mariæ in Turri. 68. Secunda verò num. 68. vocabaturque S. Maria in Turri, seu ad Turres, ubi electus Imperator in Cœtum Canonicorum Basilicæ adscribebatur. De hoc Sacello scripsit Floravantus Martinellus in tractatu de origine Imaginis Beatæ Mariæ Monasterii Sanctorum Sixti, & Dominici Observatione prima.

Hæc sunt Altaria omnia, quæ in veteri Divi Petri Basilica extitisse ex Scriptoribus variis colligere potui accurata perquisitione, qua eorum scripta non semel examinavi, ne ob inordinatam aliquorum collocationem confusè scriberem, & veridici Scriptoris partes non adimplerem. Illa tamen eodem tempore simul extitisse haud quidem credendum est, sed diverso. Cum enim post fundatam à Constantino Imperatore Basilicam varii Pontifices, ac S. Romanæ Ecclesiæ Purpurati, Proceresque alii ea omnia excitarint, vario temporum decursu fuere consecrata, & vario ætatum intervallo vel diruta, vel refecta, nomen mutarunt, ac situm.

Operæ hic pretium esset, singula non tantùm calamo describere, sed ob oculos ponere affabre scalpro delineata; sed cum longa annorum serie temporis edacitate consumpta omninò fuerint, impossibile, prorsus est. Præter Sacella hætenus numerata, quamplurima extiterunt Sepulchra, in quibus Summi Pontifices, Ecclesiæ aliquot Purpurati, Proceresque Viri fuerunt conditi. Quadraginta indicavit in sua Tabula Ichnographica Alpharanus, ex quo cæteri Scriptores, inter quos Paulus Aringus in sua Roma Subterranea, qui lib. 2. cap. 8. egit de Summis Pontificibus in Vaticano quiescentibus, cap. 9. de Imperatoribus, ac Regibus, cap. 10. de Viris illustribus ibidem existentibus, exponitque affabre delineatos triginta sarcophagos, & sepulchrales inscriptiones quamplurimas, nec ommittendum hic est, quod Torrigius in MS. refert: idest jussu Pii II. omnium Pontificum monumenta quæ dissipata per Basilicam extabant, ordinatim in girum disposita fuisse

fuisse, totamque ipsius per Basilicæ aream repurgatam. Ea consulto omissi de sola Templi fabrica tractaturus.

C A P U T IX.

De Apſide, Picturis, & Tecto.

REORDIENDO modò est à Basilicæ Apſide, quam Tribunam majorem dixerunt aliqui. Illa emycicli formam præferens ad centum palmos assurgebat ex Severani, & Ferrantis Caroli relatione, ut innuimus. Ejus autem latitudo & longitudo ignoratur, cum varia referatur ab Auctoribus, ut superius observatum est in singulorum Tabulis ad calculum revocatis. At fornicem illi impositum fuisse picturis è musivo exornatum certissimum. Asservatur ejus exemplum in ejusdem Basilicæ Archivo coloribus delineatum, antequam à Sixto V. musivum illud dirueretur. Idem in suis paginis fidelissimè expressum perhibuit Illustriss. Ciampinus Tab. 13. ejusque luculentam pariter, & eruditam explicationem à pag. 42. usque ad 47. apposuit, addiditque Instrumentum Quintiliani Gargarii Norarii Capitolini, qui rogatus collationem cum originali fecit, eique perfectè illud respondere suo fassus est juramento.

Apſidem hanc à Constantino primùm extructam, atque opere vermiculato exornatam temporis diuturnitate collabentem Severinus Summus Pontifex anno 639. referente Anastasio *renovavit ex musivo, quod dirutum erat.* Innocentius deindè III. non VIII. ut affirmat Franciscus Maria Vaitardus circa annum 1200. simile opus musivum restauravit, quod indicabant subjecti versus à Panvinio De Sept. Urb. Eccl. excepti.

Baron. to. 8.
Annal.

Innocentius III. PP.

*Summa Petri Sedes, hæc est Sacra Principis Aedes,
Mater cunctarum, & decor, & decus Ecclesiarum.
Devotus Christo, qui Templo servit in isto,
Flores virtutis capiet, fructusque salutis.*

Idem postmodum Benedictum XI. dictum XII. circa annum 1340. in pristinam formam redegisse narrat Torrigius pag. 62. Jotto celebri Pictore, Florentiâ ad tale opus conficiendum evocato, postquam hic Summus Pontifex vidit circulum in carta rubeum, unico ductu, sine ope circini, ab ipso perfectissimè delineatum, ex quo eximix artis, qua Jottus pollebat, argumentum desumpsit, ut Vasarus refert par. 1. pag. 41. In qua notandum est errorem irrepsisse, fortassè ex Typographi incuria, nam loco Benedicti XII. scriptus est Benedictus IX. sed quamvis ejusdem jussu in Apſidis pariete quinque Christi Domini historias depinxerit, sicuti etiam Tabulam pro Templi Sacratio, ut ipsemet Vasarus ibidem enarrat, nullam prorsus operam in fornice posuit.

Ea demùm Apſis iussu Sixti V. anno 1587. diruta omninò fuit, & lateres reperti fuere quamplurimi octangulares, in quibus legebatur *Constantinus Augustus D.N.* de quibus Baronius Annal. to. 3. ad annum 324.

In medio Ara Principis erecta erat, quæ tantæ semper venerationis fuit, ut nullus unquam Pontificum illam remove ausus sit; sed de ea fusè dicendum erit, cum Urbani VIII. ornamenta referemus, indicata ab ejus Numismate, in quo hæc brevis inscriptio legitur; *Sacra Divi Petri Confessio exornata.*

Alphar. c. 1.

Propè Apſidis parietem locus erat pro Solio Pontificio, sedesque Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, in girum hinc indè collocatæ. Gradus porphyretici descensum præbebant in transversam navim, erantque ii, qui in nova nunc extant Basilica sub Apſide, ubi Cathedram Divi Petri Alexander VII. collocavit.

In ea navi transversa, præter Sacella superius enarrata, erat suggestum mar-

moreum pro Evangelio decantando. Illud indicatur in nostra tabula inchnographica num. 20. erat etiam Candelabrum eximium pro Cereò paschali, & num. 22. extabat etiam Fons pro Baptismo, de quo fufius tractandum est, cum agemus de Sacello in novâ Basilicâ à Paulo V. adificata.

In transversâ navis parte ad caput mediæ imminebat Arcus, qui olim dicebatur Triumphalis, de quo vide Illustris. Ciampinum de Vet. Monument. cap. 22. utramque parastatam sub Arcu olim conjungebat immodicè crassitici trabs quædam, supra quam Crux magna extabat, cum clavibus, ferreis annulis compactis, ait Alpharanus, hinc indè pendentibus, quibus noctu feria quinta majoris hebdomadæ lampades aptabantur. Eas expressit idem Illustris. Ciampinus De Sacris Aedificiis Tab. XV. litt. B. ex eâdem etiam trabe certis anni diebus pende-
 Cap. 3. bat Culcitra, sanguine Martyrum aspersa, quorum Corpora velabat cum ad Cœmeteria deferrentur.

Ciac. in vita - Sub tali Arcu constitutis, ac totum Basilicæ ambitum oculis percurrentibus Picturæ sese offerebant, quas fieri mandavit Formosus Summ. Pont. qui floruit anno 890. Ab illis salutatum cadaver ejusdem Summ. Pontificis, cum ad sepulchrum deferretur, referunt inter multos Vincentius Historicus lib. 22. cap. 8. Sigebertus, Pandulphus Officiarius in vita, Majolus centur. 10. cap. 2. Platina, & Baronius anno 897. in Stephano Papa his verbis: Quantæ autem auctoritatis, quantæque fuerit Religionis Papa Formosus hinc colligere possumus, quoniam dùm ad Beati Petri Apostolorum Principis Ecclesiam deportatur, Sanctorum quoque imaginès hunc in loculo positum venerabiliter salutarunt. Hoc à Religiosissimis Romanæ Urbis Viris persapè se audisse, ait Luitprandus lib. 1. cap. 8. Non tamen dixerim Formosum primùm decorasse picturis Basilicæ parietes; Anastasius enim in vita Gregorii IV. qui vixit anno 827. sic ait: *Hæc denique postquam omnia, Deo favente, à sepe dicto Pootifice decenter expleta sunt, ea quæ in Ecclesia Beati Petri Apostoli foris muros longo jam senio cassata videbantur, ad pristinum statum cultumque perduxit.* Ubi notandum est falsò dici ab Ugonio pag. 96. Picturas, quæ suo tempore videbantur in muris Basilicæ, anno scilicèt 1588. quo scripsit, Formosi jussu factas olim fuisse. Quadringentis enim circiter annis post Formosum elapsis anno 1277. Nicolaus III. ad Petri Sedem evector, ejus Basilicam temporis injuria deformem, & inclinatam renovavit, & picturâ Romanorum Pontificum in zophoris exornavit, quam in Basilica Sancti Pauli præstitisse narrat Ciacconius pag. 217. additque Veggius illum *Basilicam totam renovasse cum depictis etiam supra columnas omnium Summorum Pontificum imaginibus.* Anno deindè 1303. Benedictus XI. dictus XII. quem Jotti in pingendo peritia mirum in modum delectabat, post sexcentos Nummos aureos illi donatos in præmium picturæ in apside Templi expressæ: eundem jussit omnes Basilicæ parietes picturis exornare, quæ in parte Boream respiciente veteris Testamenti sacras historias referrent, in oppositâ vero Novi, ut in vita Jotti narrat Vasarus, qui etiam affirmat Gaddum Gaddi pictorem Florentinum, ea ætate celebrem, musivo opere alias expressisse circa annum 1310. sub Clemente, hujus nominis Pontifice V. sicuti etiam pictor Jotti discipulus à Clemente VI. circa annum 1346. Romam accersitus. Et deindè Petrus Cauallinus Romanus etiam Jotti discipulus pietate celebris anno 1364. jussu Præfectorum Fabricæ depinxit quatuor Evangelistas cum imaginibus Divorum Petri & Pauli, aliorumque in navi morantium in interna Basilicæ facie, & quidem prægrandi forma, quam nullus antea unquam viderat. Dies suos clausisse hic dicitur post octoginta annorum curriculum; in Basilica Divi Pauli sepulchrum obtinuit, hac posita inscriptione;

*Quantum Romanæ Petrus decus attulit Urbi
 Picturâ, tantum dat decus ipse Polo.*

Apud Turrigium in crypt. pag. 353.

Illas omnes indicavit Tab. X. & XI De sacris Aedificiis Illustris Ciampinus, & coloribus expressas habet codex in Archivo Vaticani Templi servatus.

His picturis decorati parietes Laqueare sustinebant trabibus, ac tigillis affabre compactum, & lateritiis imbricibus sub Constantino coopertum. Illis Celi inclementia, ac temporis edacitate perfractis, novos fuisse impòsitos sæculo quinto à Theodorico Gotorum Rege tradunt Historici, quorum aliquos superfuisse suo tem-

tempore narrat Alpharauus, quatuor digitos crassos illos fuisse affirmat Torri-
gius. His notis obfignatos *Regnante Theodorico Domino nostro. Felix Roma. Bono Romæ*, juxta antiquum morem regulas obfignandi, de quo agit Illustris. Ciampinus cap.9. De sacris Aedificiis, & Octavius Falconerius æquè nobilis, ac eruditus Vir, exponens in Epistola ad Carolum Dati Laterculi fragmentum eum antiqua inscriptione inventum anno 1661. quando porticus Templi Pantheonis ab Alexan. VII. restaurabatur. Extat hæc Epistola addita volumini, quod edidit Famianus Nardinus De Roma Vetere anno 1665. Jacobus etiam Grimaldus in tractatu de Sanctissimo Sudario MS. pag.91. scribens de hoc tecto
 ,, hæc retulit; Dùm vetus Basilica Almi Principis Apostolorum anno 1606.
 ,, dissolveretur, ejus tecta visendi gratia conscendi. Majoris navis totum
 ,, æneum erat; lateralium partim æneis, partim figulinis tegulis tecta operie-
 ,, bantur. Supra navem Sanctissimi Sudarii, & S. Andreae erant aliqua tegulæ
 ,, magnæ figulinæ cum nomine Theodorici Gotorum Regis. Duas ex his
 ,, servandas curavi in Archivo ejus sacri Templi, & servantur hætenus, qua-
 ,, rum exemplum infra subiicitur. Estque illud in nostra Tabula expressum
 ,, sub litteris C. & B.

Hoc laqueare temporis decursu paulatim carie consumptum, & pluribus in partibus fatiscens Romani Pontifices refecere. Anno 602. Divum Gregorium trabes illi procurasse, ipsius Epistolis 24.25.26. & 27. lib. 10. indicatur, Baronio sic scribente: Inter multiplicium negotiorum labores, & afflictiones, quibus jugiter tenebatur curam suscepit hoc anno Gregorius Basilicæ Petri, ut collabentia ejus tecta instauraret, cujus rei gratia Sabino Subdiacono injunxit, ut prægrandes trabes incidendas curaret, atque ad Mare deferendas, quo navigio Romam perducì possent; scripsit de his pariter, & ad Arogem Ducem, extant ad eos datæ Epistolæ, sed vitiatum scias codicem ubi perperam legitur de *Partibus Britannorum* esse mittendas. Quommodò enim tam longè petendæ trabes fuere, cum propinquiores essent in diversis Italiæ oris sylvæ ceduæ earundem trabium fertiles? sed si qua in Provincia Sabinus degeret, & negotia Ecclesiæ ageret, intelligemus, planè sciemus non ex Britannia, esse petitas trabes, sed è Brutina Provincia. Etenim ex diversis Epistolis ad eundem Sabinum Subdiaconum superius datis lib. 2. Epist. 48. in quibus de Rhegitanæ Ecclesiæ negotiis agitur, apparet ipsum curasse Sedis Apostolicæ negotia in Brutinorum Provincia, ubi Rhegium est; sicque quòd in litteris Gregorii dicitur de Partibus Brittanorum esse petendas trabes, restituendum est, ut dicere velit de Partibus Brutiorum, quæ Provincia hodiè Calabria dicitur. Confirmat hæc omnia auctoritas Anastasii, qui in Gregorio II. testatur, trabes pro Basilica Sancti Pauli è Calabria esse petitas, ubi ait: Hic maximam partem Basilicæ Beati Pauli Apostoli, quæ ceciderat, allatis de Calabria trabibus cooperuit.

Circa annum 630. Honorio I. presidente (ait Anastasius) *levata sunt trabes in Ecclesia Beati Petri Apostoli, numero sexdecim*, quas putò ablatas, ut novas, ac validiores collocaret ad tecti pondus immanè sustinendum, referente eodem Anastasio, & Canonico Romano illum cooperuisse *tectum totum ex tabulis æreis, quas levavit* (verba sunt Anastasii) *de Templo, quod appellatur Romuli ex consensu piissimi Heraclei Imperatoris*. Non tamen totum cooperuisse tradit Illustris. Ciampinus, ubi scribit: *Mediane navis, & transversa crucis laquearium magnis æneis tegulis sesquipedalibus ex ære Corinthio deaurato coopertum mirificabatur*. Aliarum verò navium minorum tectum lateritiis imbricibus prætectum erat. Ab eodem Anastasio memoriæ proditum est. Hadrianum I. Ecclesiam Beatorum Principum Petri, & Pauli renovasse, in qua & mutasse trabes majores numero quindecim, regnabat Hadrianus anno 780.

Anno autem 800. Leo III. eadem Vaticana tecta restituit, ut refert Jacobus Grimaldus, quæ postea *Benedictus III. anno circiter 855. abiegnis trabibus renovavit*. Scribente Anastasio *Benedictus III. facta tecta Ecclesiæ Beati Apostoli nutritoris sui, idest navem majorem, & aliam navem, quæ super corpus ejus est, magnis trabibus impositis numero septem, procacique artificio elevatis luciflue*

renovavit. Post Benedictum III. non defuere Pontifices, quorum cura plures tecti partes jam collabentes renovatae fuerunt. Annis praecipue 1135. sub Innocentio II. anno 1160. sub Alexandro III. anno 1195. sub Coelestino III. anno 1200. sub Innocentio III. Quorum omnium nomina inscripta in tegulis visa. Pag. 127. fuisse sub Paulo V. veterem Basilicam destruyente, affirmat Severanus.

Benedictum postea XII. anno 1341. in Romana Sede collocatum, eadem iterum restituisse memoriae proditum est in sacris Cryptis Vaticanis, ubi supra ejus effigiem, quae olim erat in facie interiori supra Altare Mortuorum, haec verba leguntur: *Benedictus Papa XII. qui testa veteris Basilicae restituit. Magnis trabibus advectis de Calabria, & aliunde. Constabat etiam ex inscriptione, quae legebatur in parastate in tabula marmorea: Benedictus Papa XII. Tholosanus fecit fieri de novo testa hujus Basilicae anno ab Incarnatione Domini MCCCXLI. Magister Paulus de senis me fecit.*

Apud Ciacc.
con. pag.
452.

Lectori non injucundam fore puto enarrationem, quam in sua historia universalis MS. anno circiter 1339. texuit Rutilius Alberinus Romanus, & ex patrio idiomate repurgatam politioem reddidit Annibal Scardova Bononien- sis. Extat haec Historia MS. apud Illustriss. Ciampinum To. VIII. pag. 130. habita ex Bibliotheca Congregationis Sancti Mauri Romae eiusque meminit Torrigius in Cryptis Vaticanis pag. 128.

Fù creato (inquit praedictus Alberinus) Benedetto XII. che poi fece rinovare tutto il tetto di San Pietro di una bella opera nobile, e pulita, che costò ottantamila fiorini d'oro ed il Capo-mastro di tal'opera ebbe nome Mastro Ballo de Colonna eccellentissimo Falegname, il quale fù di tanta eccellenza, che prima cominciassè quel lavoro, seppe dire per l'appunto il giorno, l'ora, e'l punto, nel quale quel tetto fù finito; e per il suo gran sapere posava li travi vecchi, e tirava in alto li nuovi più prestamente, che se fosse stato un cielo. Un'huomo stava à cavallo da un capo, ed un'altro dall'altro. Jo non vorrei essere stato per bene assai uno di quelli. Quando il tetto vecchio si dismetteva, fù trovato uno smisurato trave, e di mirabil grossezza. Jo lo viddi, che dieci piedi era grosso, e tutto fasciato di funi per la molta sua antichità, e per la sua grande grossezza era tanto durato. Questo trave era di arbore, come gli altri; e vi fù trovato scritto con lettere incavate in questo senso: Questo è uno di quelli travi, i quali pose in questo tetto il buon Constantino, e vi erano scritte quelle tre lettere CON. Era antico quanto che l'Alleluja. Questo trave dunque essendo stato levato, dentro di quello vi furono trovate caverne e canali fatti dall'antichità, ed anche dagli animali, che l'avevano rosicato, e dentro vi avevano fatte le loro abitazioni, poiche vi furono trovati dentro Sorci smisuratissimi con nidate, e vi furono sin trovate delle Martore, e Volpi con i nidi, chi lo vidde non lo poteva credere. Questo nobil trave fù spezzato, e di esso furono fatte tavole necessarie per la nuova opera e molti Gentilhuomini di Roma n'ebbero tavole da magnarvi sopra. Una meraviglia voglio raccontare, che successe in far questo Tetto: Furono radunati tutti i savii Maestri, i quali avere si potero dentro Roma, e fuori ancora, fra' quali fu uno delli buoni del Mondo, il quale ebbe nome Nicola degli Angeletti da Vetralla, questo stava sopra un'architave à lavorare, ed il trave era confitto sù alto nel muro, con una scure in mano lavorava questo Maestro, e bisognava, che stesse in piedi; e perche lo trave non stava forse eguale, anzi stava pendente, ed il peso era grande, lo trave fuinchì fuori, e nello sfuggire si rivoltò, di modo che nel rivoltarsi poco mancò, che il Mastro non cadesse à terra, e di tant'alto facesse un salto, pure rimase in piedi; ma ebbe ben gran paura di non cascare con l'istesso trave; e questa sua paura non la potè nascondere, che subitamente mezza la barba gli diventò canuta: perliche speffe volte usò poi farfela radere; e speffe volte diceva, che quella canutezza fù per quella paura, che ebbe di venir giù co'l trave, che gli si rivoltò sotto.

Martinus postea V. anno 1420. cum ad exornandam patriam, Basilicasque Romanas ab hostibus quietus animum adiecisset, idem tectum pluribus in partibus fatiscens stabilivit, quo in opere quinquaginta mille florenos infum-

sumpsisse narrat in suis Annalibus Albertus Argentinensis .

A Nicolao etiam V. circa anno 1450. quamplurimas tegulas additas fuisse indicat una ex illis gentilitio ejus stemmate insignita, quam Eques Carolus Fontana expressit in pag. 99. eo modo, quo in nostra Tabula 9. littera D. depinximus .

Anno demùm 1482. Ludovicus XI. Galliarum piissimus Rex, & Caroli VII. filius in honorem Principis Apostolorum magnam pecuniæ vim in eo renovando insumpsit. Ejusdem pecuniæ summę notantur in codice Archivi ejusdem Basilicę à Torrigio relato pag. 128. ubi sic habetur : Anno 1482. sequuntur pecuniæ solutæ per R.P.D. Antonium de Forolivio Apostolicę Cameraę Clericum, ac Beati Petri Apostoli de Urbe Canonicum, & Altaristam per manus mei Christophori Sancti Beneficiati pro tectis reformandis ejusdem Basilicę, de pecuniis Serenissimi Regis Franciæ missis, & deputatis pro dicto opere tectorum . Et alio in loco . Anno 1483. & mense Septembris die verò 28. infrascriptæ sunt pecuniæ solutæ per R.P.D. Antonium de Forolivio per manus mei Christophori suprascripti pro fabrica lignorum tecti ejusdem Basilicę videlicet de navi curitori supra Altari majori, die 24. mensis Decembris à præfato D. Antonio, & pro eo ad Banchum de Spinellis ducat. 25. &c.

Ejus tecti contignatio ex duplici trabium ordine composita in Cryptis Vaticanis coloribus expressa habetur, & suo calamo illam delineavit Eques Carolus Fontana in pag. 99. qui pag. 97. fatetur eam cantheriorum, hoc est tignorum à culmine tecti ad extremum subgrundium positorum formam sibi impertitam fuisse à quodam Viro, quem tacet, eamque vulgare voluisse eo quòd valde sibi arriserit trabium compingendarum methodus, ad publicum beneficium; nosque illum imitati indicamus iconismo R. in tabula 9. in minorem formam redactam .

Tecto proximæ erant fenestræ eo modo dispositæ, quo in Figura 3. Tabulæ 5. scenographice delineatæ fuerunt . In Basilicis enim excitandis Christi-fideles Vitruvii præcepta servantes, etiam fenestrarum numerum, & amplitudinem in illis collocarunt, à quo dignitas quædam, & elegantia non sine utilitate proveniebat . Nam copia lucis, præterquamquod animi parit hilaritatem, legendis sacris codicibus ac reliquis Clericorum ministeriis obeundis opitulatur, quemadmodum in Basilicis Ethnicorum juri dicendo extructis, lumen uberrimum querebatur, ut possent facilius tabulæ litigantium recitari, aut transcribi, docente Leone Alberto lib. 7. cap. 14. [Basilicam propter frequentiam tumultuantium litigiosorum, & propter usum litterarum recognoscendarum, subscribendarumque esse oportere itionibus perquam expeditam, & aperitionibus vehementer illustrem, probarique, si ita erit parata, ut qui patronos clientelæ suos quæsitum advenerint, ubi sint primo aspectu comperitum habeant] .

Earum fenestrarum mensuram indicavimus supra, palmorum scilicet 22. in altitudine, in latitudine verò 14. quæ quidem mensura longè distat à præceptis antiquitatis servatis in construendis Basilicis . Leo enim Albertus sic fenestras aperiendas in Basilicis docet, ut earum latitudo non sit arctior, quàm *ut tres capiat quartas totius intervalli, quod inter columnas sit; altitudo verò percommode duas capiat istiusmodi latitudines; quomobrem, ut consideranti patebit juxta hanc normam, earum altitudo octo supra viginti palmos debuisset explere .* Ejusmodi fenestris repagula fuisse aptata metallo, additis deindè vitreis laminis, quæ pervia luci ventorum status simul occluderent, docet Anastasius in Leone III. ubi scribit [Et fenestras ipsius Ecclesiæ ex metallo cyprino decoravit, & alias fenestras de vitro diversis coloribus decoravit] . Quomobrem si conjecturis uti fas est, facillè mihi suadeo eas laminas primùm habuisse, quales in suis præceptis de re ædificatoria præscripsit idem Albertus: videlicet *ex ære plumboæ crebris, & minutis foraminibus expictas, per quas lux penetraret & spiritus mota aura repuresceret .*

Anno verò 1471. à Sixto IV. Pontifice Summo Basilicam antè repurgatam marmoreis, & vitreis fenestris Templo accomodatis dilucidiorē reddidit esse

Tom. 3. esse narrat Ciacconius [Circa annum 1500. Petrus Mediceus Cosmi I. filius
 pag. 30. Magnus Etruriæ Dux easdem vitreis laminis iterum opplevit gentilitio Mediceorum stemmate appposito, quas iterum tempestatum inclementia perfractas
 Torrigius. Paulus III. refecit Liliis Farnesiorum decoratas. Earundem Iconisinus extat in codice Archivi Basilicæ, & in sacris Cryptis: expressæ itidem videntur in Vaticana Bibliotheca, quarum exemplar publicis paginis tradidit Fontana pag. 99. littera I. à duplici columna in tria parallelogrammata distinctum.

Sub fenestris medianæ navis depictæ fuerant sacræ historiæ, ut enarratum jam fuit. At supra epistyliorum coronam per girum proferebatur podium latitudinis palmorum trium in quo repagula lignea palmorum quinque alta, ne in terram cadere circummeuntes. Testatur Alphar. cap. 1. ejus podium vestigia à se visa fuisse, eademque hoc anno vidi in Archivo Vaticano coloribus expressa, jussi Pauli V. ea ratione, qua in sua tabula quinta Martinus Ferraboscus delineavit. Hoc podium in MS. Torrigii voce *Sinino* indicatum inveni (Imbulum mallè dicere ab ambulando cum Isidoro) referentis codicem servatum in Archivo Vaticano Basilicæ, ubi tempore Alexandri III. anno scilicet 1160. hæc verba fuerunt exarata. *Et nos Canonici S. Petri habemus licentiam ligandi funes in eo Sinino, in festivitate Sancti Petri ad pendendas candelas.* Additque Torrigius in præcipuis Sanctorum festis diebus augeri à Fidelibus lam pades, quæ funium ope in diversis Basilicæ partibus appendebantur. Hunc pietatis antiquæ morem indicavit Bibliothecarius in vita Gregorii III. qui Ecclesiæ moderabatur anno 725. scribens *Fecit (Gregorius) in Ecclesia Sancta Maria ad Præsepe per circuitum regulam candelaborum ad instar Sancti Petri.* Quod etiam narrat Ugonius in statione octava pag. 66.

C A P U T X.

De Fronte, & Porticu Basilicæ.

HIS perlustratis Basilicæ partibus, ex ea egredientes, quæ Orientem versus quinque patebant Januæ, Porticus excipiebat, quæ ad quatuor Mundi plagas in quadratam formam extensa atrium cingebat, ab ipsius porticibus Quadriporticum appellatum. Causam cur porticus prophanis Basilicis addebat, tur innuit Leo Albertus, ubi inquit [Sicuti Basilicæ antiqui addidere secundum tribunal transversam ambulationem, quam quidem Causidicam nuncupabant, quia illic Rectorum turmæ Causidicique versarentur; tum & Servorum gratia additas fuisse porticus interpretantur extrinsecus]. De sacris Porticibus alibi habebitur sermo; earum mensuras attulimus supra. Hic solum aliqua adnotamus, videlicet; Tectum hujus quadripartitæ porticus ligneum fuisse magnis imbricibus lateritiis coopertum; & à Solo palmis 55. elevatum. Basilicæ proxima decem fulciebatur columnis, ac binis parastatis, sicuti & altera illi opposita Orientem versus collocata. Laterales verò tredecim columnas numerabant. Antè arcum januam Basilicæ respicientem æneæ valvæ aperiebantur, quas è Templo Salomonis allatas, ibique à Constantino collocatas fuisse retulit in sua historia MS. sub Sixto V. exarata Franciscus *del Sodo* dictus, Canonici in Templo Beatæ Mariæ, quod dicitur Schola Græca: binis parastatis adnectabantur, supra quas Cyborium imminebat æneum cum marmoreo Divi Petri simulachro inter columnas porphyreticas collocato, ut narrat Ugonius stat. 11. quod simulachrum servatur in sacris Cryptis Vaticanis cum inscriptione: *Sancti Petri Apostolorum Principis statua marmorea antiquissima, quæ erat inter columnas porticus veteris Basilicæ supra valvas areas, huc translata à Paulo V. Pont. Max.*

Dictæ porticus ab ipso Constantino primùm extractæ circa ann. 330. cum post

post centum , & triginta annorum curriculum jam penè totè dissolverentur , à Simplicio Pontifice ann. 468. pristinè formè restitutè fuere, ut patebat ex inscriptione , quæ olim in eodem atrio extabat , à Severano relata , ut sequitur :

*Cum subitis peragi fallax clementia veris ,
Et sacer addendo festa vetaret aquis ,
Simplicius Præsul sacraria celsa petentem
Porticibus jactis texit ab imbre diem .*

Eas deindè anno 500. tabulis marmoreis stratas , & musivis signis ornatas à Symmacho Pontifice refert Panvinius his verbis: *Quadriporticum marmoribus ornavit , & ex musivo agnos & cruces , & palmas ornavit , ipsum verò atrium omne compaginavit* , aitque anno 1558. quo scribebat , adhuc extare reliquias . Constantinus autem hujus nominis I. anno 710. eodem Panvinio docente, picturam sex sanctarum Synodorum generalium in illis exprimi iussit , de quo Ciac-
 ,, conius in Constantino hæc retulit [Post occisum Justinianum juniorem Im-
 ,, peratorem anno Christi 712. Philippicus Bardanes Imperium occupavit .
 ,, Hic sextam Synodum adversus Monothelitas habitam impugnare ausus ,
 ,, Cyrum Patriarcham in Pontum relegavit , quòd benè cum Pontifice Roma-
 ,, no sentiret , in cuius locum Joannem Monachum Hæresiarcham suffecit , cu-
 ,, jus quidem dogmata statim Romam misit , mandavitque , ut omnium con-
 ,, sensu approbarentur . At Constantinus Pontifex habita Synodo non modò
 ,, Philippici Imperatoris , & Joannis Monachi opiniones improbat , verùm
 ,, etiam decernit , ut Sanctorum Patrum imagines , qui sex Conciliis ab omni-
 ,, bus probatis interfuerunt , in porticu Beati Petri depingerentur , cum intel-
 ,, lexisset eas à Philippico à parietibus Sanctæ Sophiæ ignominie causa abrasas
 ,, fuisse .

Pag. 500.

Anastasius verò in Constantino earum imaginum picturam Papulo Roma-
 ,, no tribuit , non Constantino , ubi ait [Hujusque rei causa zelo fidei accen-
 ,, sus omnis Coetus Romanæ Urbis , imaginem , quam Græci *Votaream* ; vel , ut
 ,, alii legunt , *Pancaream* vocant sex continentes sanctas , & universales Syno-
 ,, dos in Ecclesia Beati Petri erexerunt] . Quibus verbis Antonius Dandinus
 ,, Alteserra in suis notis ad Anastas. hæc addidit [Imago sex universalium ,
 ,, Conciliorum , quam Græci *Votaream* , vel *Pancaream* vocant , à Romana
 ,, Plebe erecta in Ecclesia Beati Petri . Hæc imago à Philippico Imper. hæreti-
 ,, co deposita , à Theodosio restituta Constantinopoli , ut ait Anastas. in Gre-
 ,, gorio II. Protinus etiam , ut ingressus est Theodosius Reginam Urbem , ima-
 ,, ginem illam venerandam , in qua sanctæ erant sex Synodi depictæ , & à Phi-
 ,, lippico fuerat deposita , in pristino erexit loco] .

Adrianum deindè anno 780. has porticus in utriusque lateribus , in quibus confractæ trabes inerant , & tectum ruine vicinum positum erat , positis novis trabibus ipsum tectum noviter restaurasse , expressis verbis idem Bibliothecarius affirmat .

Anastasius
in vit.

Rursus anno 827. Gregorius IV. penè totam porticum , quæ mediana dicitur , noviter ex trabibus , ceterisque lignis ob decorem Basilicæ decoravit . Immodè & etiam similiter porticum antè valvas argenteas novo opere , cultuque præcipuo perfecit ,

Sub Urbano IV. Pictor quidam egregius patria Aretinus , nomine Margaritonus , multa suo pennicillo expressit , Græcorum quidem more in iis porticibus anno 1262. ut refert Vasarus ; & anno 134. Benedicto XII. regnante Simone Memmus ; Jotto Pictore ejus Magistro è vivis erepto , exteriores arcus picturis ornavit , ex Vasaro .

Parte 1.
pag. 33.Parte 1.
pag. 90.

Anno demùm sacri Jubilei recurrente 1575. Gregorius XIII. ligneam earum contignationem novam construi mandavit , parietesque dealbari , additis colorum ornamentis , quæ à se visa Ugonius scripsit , & Torrigius MS. cap. 6. narrat sub eodem Pontifice Casarem Urbevetanum , & Raphaelem Aretinum
 Pictores supra quinque januas historias Divi Petri , ex Actis Apostolorum acce-
 ptas , expressisse .

Stat. 11.
pag. 95.

Nec silentio præterire fas est Martinum V. qui expositis à nobis Numif-
 ma-

matibus, Vaticanum Templum experimentibus, fecit initium, hujusque de ipsius fabrica tractatus chronologici non ignobile rudimentum: Scribit Platina in Lib. 4. c. 9. vita Martini V. citatus à Donato, verba, quæ subiicio [Et Martinus V. celsi generis Columna tandem reversus Romam, adeò disruptam, & vastam, invenit, ut nulla Civitatis facies in ea videretur. Collabentes vidisses Domos collapsa Tempia, desertos vicos, cœnosam, & oblitam Urbem]. Quare pernotus Pontifex optimus animum ad exornandam Civitatem adjecit, & pecuniis ad dignitatem Pontificis conservandam destinatis (ut affirmat in ejusdem vita Contelorius Archivi Vaticani Præfectus) Porticum S. Petri collabentem restituit, rationes deducente Laurentio Pauli Omnia sancti Cive Romano. Vide Bullam 5. idus Februarii anno X. & lib. Thesaurii 1429. Immò inter leges, quas anno 1424. Martinus imposuit, exordiendo à Cardinalibus curæ reformationem, erat hæc: *Procurent reparationem Ecclesiarum suorum Titulorum*; additque Platina: *Hujus autem studia Cardinales secuti, Titulos suos ita certatim restituunt, ut jam aliqua facies redisse Urbi Romæ videretur*. Romanus tamen Canonicus Basilicæ Vaticanæ in descriptione illius tum veteris, tum novæ Romæ impressa anno 1649. ubi recenset Pontifices, qui in eadem aliquid ædificaverunt, nullam mentionem fecit de Martino V. At tamen dubitationem omnem adimunt ejus Pontificis gentilitia stemmata in jis porticibus appicta, quæ à se ipso visa testatus est Ugonius, additque Martini V. Decreto picturas quamplurimas fuisse resectas. Fateor in Martini Numismate porticum Ecclesiæ Vaticanæ non exprimi, tres enim portæ, non quinque, quales erant in porticu Vaticana, in eo indicantur; attamen incuriæ tribuendum non esse judico, sed studio Sculptoris; quippè qui ad indicandas multiplices fabricas à Martino V. extractas in Templis, porticum exculperit arbitrariam.

Sar. 11.
Pag. 95.

Quandoquidem in porticu versamur, de januis Basilicæ aliqua delibabimus, fusiùs de illius tractaturi in descriptione porticus à Paulo V. magnificentissimè constructæ. Quinque igitur illas olim fuisse indubitatum est; easque annum 1300. quo sæcularem Jubilæi annum Bonifacius VIII. celebrans (seu institutor, seu restitutor ille fuerit) Portam Sanctam, seu Auream addi jussit, juxtà aliquorum sententiam, de qua re Pontificia Numismata copiosam dicendi segetem suo loco suppeditabunt; earumque singulæ proprio nomine distinguebantur. Quæ medium locum occupabat, Mediana dicebatur, seu Argentea, quæ in parte Templi dextra, Ravenniana, ea de causa, quam docet Mallius, sic dicta videlicet, quoniam antiquitus Ravennates, & omnes Longobardi, & Tusci de consuetudine per eam intrabant; vel quia Translyberini per eam intrare solebant, cum Trastyberina Civitas Ravennatum vocaretur. Huic proxima dicebatur Judicii, per quam defuncti inferebantur. Alia in sinistra, Romana dicta, quoniam, teste Mallio, *Romanæ Mulieres antiquitus per eam intrabant*. Ultima demùm in eadem parte appellabatur Guidonea, quoniam Guidones (ait idem Mallius in descript. Basil. Vatic. num. 44.) *qui ducebant Oratores venientes per porticale, quod est juxtà Nolarium majus frequenter per eam intrabant, undè usque ad nostra tempora facula, & cerci ibi vendebantur*. Ex Mallii verbis conjicit Illustriss. Ciampinus, quòd Peregrini, voce *Oratores* indicati faces emebant, seu candelas, quas postea Beati Petri sepulchro offerebant accensas.

Pag. 79.

Supra portam Ravennianam fuerant appensa insignia, & catena portus Smirnenfis sub Sixto IV. Pont. teste Alpharano in tabula ichnographica. Supra Romanam erant appensi vectes portarum Urbis Tunetanæ vulgo *Tunisi*, cum decem vexillis, à Carolo V. Imperatore ad Paulum III. missis. Inter Romanam, & mediam tabula marmorea fuit collocata, in qua Bulla anni Jubilæi à Bonifacio VIII. emanata *Antiquorum habet fida relatio &c.* Inter mediam, & Ravennianam aliæ erant tabulæ lapideæ, in quibus scalpro exaratæ fuerant donationes S. Gregorii Magni Basilicæ factæ, quarum unicam, ceteris temporis decursu deperditis, refert Illustriss. Ciampinus.

Pag. 81.

Claudebant hæc porticus, quæ etiam Palmata dicebantur, ob Palmas æneas fonti additas à Symmacho, atrium, cujus mensuras superius indicavimus.

Magis

Magis quidem longum , quàm latum . In loco palmis 95. distante à colum- nis , quæ medianæ portæ opponerentur , ut indicatur in tabula 4. Fons erat O à Symmacho circa ann.500. Peregrinorum commodo erectus . In medio au- tem Atrii Pineæ æneæ M ab eodem Symmacho ibidem collocata , de quibus alibi dicendum erit .

Hoc atrium Constantinus primùm minutis lapillis musivo artificio de- coravit , cujus fragmenta reperta fuisse sub Paulo V. refert Grimaldus MS. fol.156. apud Severanum. Anno postea 678. magnis marmoribus stravit Pon- tificex Dominus , ut affirmat Bibliothecarius ; aliique Pontifices alia ornamenta addidere , prout indicabat antiquissima ibi apposita inscriptio à Grutero relata.

In vita.

*Quamvis clara fides multum de luminis aula ,
Plusque loci meritis nobilitatur opus ;
Est tamen his pulchris specialis gratia rebus ,
Spectantumque oculos , ars pretiosa rapit .*

Pag. 1166:

Narrat Ugonius stat.11. se vidisse sub porticu superstite tempore Sixti V. coloribus expressam inventionem Corporum Beatorum Apostolorum Petri , & Pauli , quæ accidit circa ann. 254. sub Beato Cornelio , cui dubitanti , quænam essent Petri , quænam Pauli ossa , precesque Christi-fidelibus effun- dentibus , vox Cælo divinitus emissa dubitationem omnem ademit , cum di- xit : *Majora Ossa sunt Predicatoris , minora verò Piscatoris .* Ob quæ orna- menta , scripserunt Paulus Diaconus , Anastasius , & alii , tale Atrium Para- disii nomine antiquitus appellatum fuisse .

Notandum tamen hic est , quòd etiam Oldoinus in Cornelio cum mul- tis Historicis referat Cornelium simul cum Lucina Sanctissimâ Foemina cor- pora SS. Apostolorum Petri , & Pauli è Catacumbis in opportuniorem lo- cum transtulisse , Pauli scilicet cineres collocando in via Ostiensi in prædio Lucinæ prope locum , in quo gladio percussus fuerat ; alios tamen affir- mare , ut idem Oldoinus narrat , non Cornelium , sed S. Sylvestrum hujus nomine primum Sanctorum Apostolorum Petri , & Pauli cineres præviis ora- tionibus jejuniisque ponderibus divisisse . Indicatur hoc à lapide in Vatica- no ipso Templo adhuc servato , supra quem hanc divisionem factam fuisse , sequens narrat Inscripção Antiqua quam Torrigius refert .

Tom.1. col. 162.

Col.68.

De Crypt. Vatic. pag. 50.

SVPER ISTO LAPIDE PORPHIRETICO
FVERVNT DIVISA OSSA
SANCTORVM PETRI , ET PAVLI
ET PONDERATA
PER B. SYLVESTRVM PAPAM
SVB ANNO DOMINI CCCXIX.

In hoc atrio rete æneum extendebatur , cui ligabantur lucernæ , qua- rum lumen Peregrinis interviret , noctu Divi Petri Sepulchrum visitantibus , additque Torrigius in Archivo Vaticano Bullas servari Pontificias quibus , facultas datur valvas habendi apertas noctis tempore in commodum Pere- grinorum . Quem morem etiam Petrus Mallius memorat , ubi ait [Rete
,, magnum , quod est in atrio Ecclesiæ antè portam argenteam in festo San-
,, cti Petri , & octavâ tantum accendatur , præterea quatuor funes de antiqua
,, consuetudine extenduntur in atrio ejusdem Ecclesiæ in Paradiso in modo
,, Crucis , ligantur de porticalibus ad Pineam æneam , quæ est in Paradiso ; &
,, utroque fune sex candelæ suspenduntur .

Antequam ex atrio discedamus Basilicæ Frontem perlustremus . Assurgebat hæc ad altitudinem palmorum 170. ex relatione Severani , ea- ratione acuminata , qua expressimus in Tab. 5. Fig. 2. atque in Cryptis Vaticanis depicta fuit cum sequenti inscriptione : *Exemplum atrii porticus cum anteriori facie Basilicæ veteris à Gregorio Papa I X. musaico ornatu*

in demolitione anni M. D. C. V I. Pauli V. Pont. Max. jussu asservatum .
 Mulivo opere illam exornatam fuisse anno 827. à Gregorio I V. narrat Tor-
 rignus, & ex verbis Anastasii deducitur ab eo Pontifice tale opus resectum
 fuisse, dicentis : *In fronte Paradisi jam facta Ecclesia (Beati Petri)*
principali musivo cuncta, qua Priscis temporibus in eodem pariete erant diruta,
velocitate nimia pingere; ac restaurare decrevit.

De sacr.
 Crypta pag.
 154.

Anno deinde 1230. Gregorius IX. eandem Basilicæ frontem novo
 opere musivo texisse affirmat idem Torrignus ibidem : Severanus pag.65.
 Raynaldus tom.13. Annal. his verbis : *Tunc (idest anno Pontificis 4.)*
in Basilica Duodecim Apostolorum Principis in majoris portæ vestibulo pa-
rietem altitudine prægrandi resectum vestivit lapide deaurato nobilium imagi-
num decore distinctum. Verùm quia Raynaldus addit, *ut affirmat ejus*
Scriptor Anastasius; de narrationis veritate dubitatio suboritur, cum gesta
 Gregorii IX. ab Anastasio nunquam scripta fuerint, sed IV. Anastasius
 enim scripsit historiam Romanorum Pontificum à Beato Petro Apostolo;
 usque ad sua tempora tantum, nempe ad Nicolaum I. qui anno à Deiparæ
 partu 867. è vivis excessit, Gregorius verò IX. anno 1241. Utcunque
 hæc sint, pro comperto habemus talem frontem resectam fuisse ab Euge-
 nio IV. anno 1431. cum Beati Petri Basilicam reparavit, ut notat Oldoinus
 pag.876. Insuper & à Nicolao V. circa ann.1447. prout indicabant utriusque
 Pontificis gentilia stemmata in eadem fronte depicta; ut præfert ejus frontis
 exemplar in Cryptis Vaticanis delineatum.

Pag. 408.
 Pag. 112.

In eo etiam videntur figuræ, quæ fuerant musivo expressæ; videlicet
 in medio frontis erat Christus sedens, & manu elata benedictionem imper-
 tiens. Ad Christi pedes imago Pontificis genuflexi, putà Gregorii IV. offe-
 rentis aureum Numisma, in dextera parte Beata Virgo, in sinistra Divus
 Petrus stantes. Bos, Homo, Aquila, & Leo eo ordine, quo delineavimus,
 prout vidimus in Cryptis Vaticanis. Tabulæ autem aliquorum Auctorum
 diversimodè illas imagines representant. In quatuor spatiis à tribus fenestris
 relictis, quatuor erant Evangelistæ stantes, librumque singuli manu perfe-
 rebant. Sub his quatuor carmina legebantur vetustatem redolentia, ab Onu-
 phrio Panvinio de Sept. Eccles. & ab Alpharano cap. 2. relata.

Pag. 49.

*Ceu Sol fervescit sydus, super omne nitescit,
 Et velut est aurum rutilans super omne metallum,
 Doctrina, quæ fide callet, & sic pollet ubique,
 Ista Domus. Petra super fabricata quieta.*

In linea inferiori hinc inde mediæ fenestræ adjacebant duo senes, manibus
 pallio tectis Christo Servatori coronas offerentes. In partibus extremis quin-
 que alii Senes stantes similique habitu circumtecti exprimebantur. Propè
 binas fenestras, per quas lumen naves minores irradiabat, nescio qua de
 causa non expressas in tabula Equitis Caroli Fontanæ, grandioribus chara-
 cteribus duo verba exarata fuere, videlicet *Hierusalem* in dextera, in sinistra
 verò *Betelem*.

In apice ejusdem frontis Crucem collocaverat Sanctus Sylvester ex
 albo marmore ad Græcæ Crucis formam exculptam, altam decem, octo
 palmis latam, quæ adhuc extat in Cryptis Vaticanis cum hac inscriptione:
Hæc Crux erat in summitate exterioris faciei veteris Basilicæ M D C V I.
 Illam fideliter exprimi curavimus in nostra tabula, ne Incisoris arbitrium,
 ut alibi factum recognovimus, ab historiæ veritate aberraret. Non enim
 erat radiata, nec eo modo exculpta, ut in pag.99. Equitis Fontanæ Sculptor
 effinxit. In ejusdem Crucis marmorea basi nomen Agrippinæ græcis cha-
 racteribus erat insculptum, ut nempe indicaretur (ait Torrignus) Ethni-
 corum impietatem salutifero Crucis signo subiici, ac penitus conculcari.
 De hac Cruce loquens Grimaldus, ait [Die 8. Februarii, cum cæpisset
 ,, tectum discooperiri, Reverendissimus Vicarius mandavit, ut demitterent
 ,, Crucem marmoream octangularem antiquissimam, quæ extabat in fa-
 ,, stigio frontis Basilicæ, ubi musivum Gregori IX. cernitur, quam die 16.

Pag. 42

Februa-

„ Februarii deposuerunt, & ex præcepto sub Pontificibus novi pavimenti re-
 „ posuerunt. Socculum tenens Crucem sculptum erat litteris Græcis Gen-
 „ tilium: *Sepulchrum Flaviae Agrippinae* partim mutilatis.

In parte fronti Basilicæ opposita supra porticum paries alter elevabatur, in quo Petri navicula videbatur à Jotto Pictore Florentino musivo opere expressa, cujus sacras Apostolorum imagines populus venerari solebat. De illa in præsentiarum nihil addimus, fusiùs tractaturi, cum de Porticu à Paulo V. extructa agendum erit, sub cujus fornice servatur ab Alexandro VII. collocata

Ab indicato pariete Palatium claudebatur, quod ab Archipresbytero Basilicæ ædificatum fuerat, imminabatque porticui subjectæ, palm. 81. latæ; juxtâ relationem Severani, quæ porticus in tres januas laxabatur quatuor para-
 „ ratis divisas. His januis totidem aliæ opponebantur respicientes Solis
 „ ortum, & gradus Basilicæ, ut alibi inuimus, ea divisæ ratione, qua in
 „ tab. 4. indicantur. Eas valvæ claudebant æneæ, quæ anno 1160. quo vixit
 „ Petrus Mallius insculpta proferebant nomina Urbium, & Provinciarum, quæ
 „ in Ecclesiæ Romanæ ditionem evenerunt ex donatione Caroli Magni tempo-
 „ re Adriani I. circa ann. 755. de quibus januis æneis sic Anastasius refert:
 „ [Adrianus I. Sacratissimus Præsul portas æneas majores miræ magnitu-
 „ dinis decoratas à Civitate Perusina deducens in Basilicam Beati Petri
 „ Apostoli, ad Turrem comptè erexit]. Petrus verò Mallius scripsit:
 „ [Putamus in memoriam tam magnificæ donationis, ut legitur in vita
 „ Adriani I. 774. nomina Civitatum, quæ prænominatus Rom. Imperat.
 „ (Carolus) huic Sacrosanctæ Ecclesiæ contulit, in portis æneis, quæ super
 „ gradus Beati Petri fuerant, videlicet in introitu Ecclesiæ Sanctæ Mariæ in
 „ Turre, argenteis litteris, sicut nos vidimus, & cum fratribus nostris
 „ sapissimè legimus adnotata fuerunt]. Eam narrationem ferè narrat Ba-
 „ ronius ad ann. 774. ubi hæc habet [Carolus Magnus, Romæ cum esset,
 „ cum promissionem, quæ in Francia facta est, sibi legi fecisset, complacuit
 „ illi, & ejus Ducibus, omnia, quæ ibi erant adnexa confirmare, & pro-
 „ pria voluntate bono, ac libenti animo aliam donationis promissionem
 „ adinstar anterioris, ipse antedictus, & revera Christianissimus Caro-
 „ lus Francorum Rex conscribi jussit per Etherium Religiosum, ac pru-
 „ dentissimum Cappellanum, & Notarium suum, ubi concessit easdem
 „ Civitates, & Territoria Divo Petro, atque Pontifici Adriano &c.

Pag. 42.

Tom. 9.

Eadem januæ quatuor Columnis ornabantur ex marmore Sienite, quæ deindè jussu Pauli V. ad Fontem aquæ ab ejus nomine Paulæ nuncupatæ translatae sunt, illumque miricè condecorant. [At æneæ valvæ modò in-
 „ dicatæ combustæ fuere à Friderico Imperatore, qui (ut narrat Baronius)
 „ anno 1167. sub Alexandro III. furore commotus Ecclesiam Apostolo-
 „ rum, quæ à Fidelibus Ecclesiæ tenebatur in custodia, cum Balistis, &
 „ Sagittariis violenter egressus est. Sed cum eam expugnare non posset,
 „ postposita reverentia Dei, & ejusdem Regni Cælorum Clavigeri, tan-
 „ quam sacrilegus, & prophanus ignem fecit apponi. Custodes verò Ba-
 „ silicæ formidantes ne tota fabrica incendio solveretur, post combustam
 „ Sanctæ Mariæ in Turri Ecclesiam, cum æneis portis, & vicinis porticibus
 „ Beati Petri, Basilicam in manu, & potestate sævientis Principis tradide-
 „ runt. Huc usque Baronius, ex cujus narratione confirmatur fuisse sub hac
 „ extrema porticu in parte dextera Sacellum dicatum Sanctæ Mariæ, in Turri
 „ dictum à Turri campanaria illi proxima. Illud Alpharanus in sua tabula
 „ ostendit num. 149. nos verò num. 68. Easdem januas à Nicolao V. fuisse
 „ deindè restitutas affirmat nostri Ævi Scriptor insignis, ac in earum æneis
 „ valvis nomina Civitatum Apostolicæ Sedi donatarum insculpta fuisse, ar-
 „ genteis Characteribus, *quas se vidisse, & legisse testatur Petrus Mallius* (ait
 „ hic Auctor) At bona ejus venia notandum hic est, hæc nomina non fuisse
 „ à Nicolao V. insculpta. Nam Petrus Mallius vixit anno 1160. Nicolaus
 „ verò V. anno 1450. hoc est annis circiter 290. antè Nicolaum. Potuit

quidem Nicolaus restituere valvas , iterùm que in illis nomina Civitatum inscribere , sed an hoc ab eo sit factum , nullus quem sciam antiquus Auctor enarrat , non tamen potuit nomina illa Mallius legere sub Nicolao V. insculpta .

Ancè Basilicæ ingressum Area videbatur palmorum 65. longitudinem adæquans , latitudinem verò 200. juxtà atrii latitudinem ex calculo Alpharani . Ad illam ascensum præbebant quinque graduum ordines , quorum singulos septem gradus implebant , ab alia parva area interdistingtos . Multa dicenda essent de his gradibus à Constantino primùm antè Basilicæ fores collocatis , sed alibi de illis differendi locus erit opportunior , ac etiam alibi de Turri campanaria uberiori disertatione agemus : Ità pariter de Mœnians , quæ in parte læva aræ antè Turrim campanariam extabant , ab Innocentio VIII. inchoata , ab Alexandro V I. postea absoluta , ut populis ad sacralimina accedentibus possent Romani Pontifices magnificentius Sacras Benedictiones impartiri . Multa enim notatu digna de similibus Mœnians erunt referenda .

Hæc sunt veteris Basilicæ Vaticanæ monimenta , ac veluti (ut ità dicam) ejus augustæ molis reliquæ , quas aut ignis , aut temporis ingluvie penitus non absumptas , huc illucque dispersas colligere potui , ut servata temporum serie , earum memoriam Annalibus consecrarem . Pauca illa quidem , ut adèò augustam molem testandam , iterumque ad publicam lucem revocandam idonea existimarem . Attamen non audaciæ crimini hoc tribuendum judico , sed legibus necessitatis . Quot enim vicibus Divi Petri Basilicam perditorum hominum insania nudavit ornamentis , quot flammæ ab impiis Barbarorum manibus admotæ penè totam absumpserunt , quot annorum decursu spontè sua ejus ædificii membra humi prostrata jacuerunt , carie penitus consumpta ! Quanta demùm vel Scriptorum incuria , vel hominum scelestorum invidia silentio prætereuntes , Annalibus suis monimenta non tradiderunt ? ut non difficilè tantùm , sed impossibile sit opus recensere , quæ Summorum Pontificum , magnorumque Principum devotio in obsequium Divi Petri *Altaria crexerunt* (loquor cum Mallio lib. I.) *Templa , Sepulchra , Domos , Palatia , Balnea , Formas ; quibusve exornaverint pavimentis , tectis , picturis , calaturis , incrustationibus , quæ dehinc insuper dona ei sive serica , sive aenea , sive argentea , aureaque contulerint .*

Præterita tempora si huc revocemus , quibus in Vaticanam Basilicam suos conatus exercere ausa fuit hominum impietas , nobis annus 739. primùm occurret , decimus Gregorii I II. Pontificatus , quo Luitprandus Longobardorum Rex , ut refert Baronius his verbis [Nulla habita ratione sacrorum , omni penitus Divini judicii abrepto timore , Divinis legibus penitus proculcatis , in Romanam Ecclesiam immisit exercitum , qui primùm omnium in Sacrosanctam Sancti Petri Basilicam extrà muros Urbis positam , impetum fecere] . Qua de re Sanctus Pontifex Caroli Martelli Gallorum Ducis opem imploravit , de tali calamitate conquestus [Omnia luminaria Ecclesiæ ad honorem ipsius Pontificis Apostolorum , & quæ à vestris parentibus , vel à nobis oblata sunt , ipsi abstulerunt &c.] Et paulò post] undè Ecclesia Sancti Petri denudata , & in nimiam desolationem redacta .

Tom. 9. Anno deindè recurrente 773. sub Adriano [Cùm Desiderius Rex Longobardorum Ecclesiasticam ditionem invaderet , Pontifex munivit Civitatem Romanam , & Ecclesias BB. Petri , & Pauli fecit exornare hoc est ornamentis nudare , & cuncta earum cimelia , & ornatus , in hanc Civitatem Romanam introduci , claudi faciens omnes januas Ecclesiæ Beati Petri , & deintus ferris supponi , & muniri jussit , ut si ipse protervus Rex sine licentia , & permisso Pontificis advenisset , minimè ad dictam Ecclesiam facultatem introeundi haberet , nisi brachio ad suæ animæ interitum ipsas confringeret januas .

Rursus anno 846. Saraceni ex Affrica , instructa classe , venientes , impro-

» improvise agmine (scripsit Baronius) sub anno secundo Sergii I I. Subur-
 » bia Transtiberim posita deprædati sunt, & ipsas Sacrosanctas Basilicas
 » Principum Apostolorum Petri, & Pauli auro, argento, gemmisque lo- Tom. 10.
 » cupletes spoliarunt. Quibus impiis ausis permotus Leo IV. muros ædifi-
 » cavit circa annum 850. quibus novam Civitatem Trastiberinam constitue-
 » ret, in qua sacra Divi Petri Ædes tutaretur, eamque à suo nomine Urbem
 » Leoninam nuncupavit.

Romam aggressus sub Joanne Papa VIII. anno 878. Albertus Bonifacii Apud Ba-
ron.
 filius, & Lambertus Dux Spoleti, eam cum manu valida ingressi sunt, & Joanne Pontifice sub custodia retento, optimates Romanorum fidelitatem Carolo Manno Sacramento firmare coegerunt. Quibus indè discedentibus, idem Pontifex Domum Sancti Petri ingressus, omnes thesauros, quos ibi reperit, ad Lateranos transtulit, & Altare Sancti Petri cilicio coopervit, & cuncta ostia ejusdem Ecclesiæ clausit, nullumque ibi officium ad Dei cultum pertinens plures dies celebratum est.

Sub Innocentio I I. anno ejus primo, qui fuit 1130. in odium,
 » & æmulationem elevatur in Thronum à Fatis Petrus Leonis filius Car-
 » dinalis, atque Anacletus I I. nominatur; ex quo factiones obortæ, rixæ,
 » atque contentiones. Tum enim plebs classico excitata potentium, eò
 » properat, quò furens vocat ambitio, & provocat spes avida lucri. Hoc
 » statu miserando collocata erat tunc temporis Romana Ecclesia, in Templo
 » Sancti Petri abominatione sedente. Tunc Anacletus cum sectatoribus suis
 » ad Sanctum Petrum cum indignatione maxima cum multitudine equita-
 » vit, & ipsam quam caput Ecclesiam per violentiam introivit, & per San-
 » ctuarium, & aureum Crucifixum pendentes coronas, cum toto thesauro
 » argenti, & auri, & pretiosis lapidibus, sive gemmis, quas Romani Pon-
 » tifices, orthodoxique Imperatores in Ecclesia ipsa cum devotione obtu-
 » lerunt, tanquam sacrilegas auferre, & Cyborium, quod super Altare
 » B. Leo construxerat detruncare præsumpsit]. Hæc Baronius affirmat se
 » accepisse à Scriptore Anonimo ejus temporis ex codice Vaticano tom. 12.
 » anno 1130.

Quæ satis sint dicta de prædis è Basilica Vaticana raptis à nefariorum
 hominum avaritia. Ad incuriam verò significandum, cujus causa Vaticanæ
 Basilicæ fasti penitus perierunt, satis superque sit hinc adducere, quòd nar-
 rat in suis MS. Jacobus Grimaldus [Tempore Clementis VIII. (inquit ille)
 » ego Jacobus Grimaldus habui hanc notam Benefactorum Basilicæ mihi
 » traditam à R. P. D. Constantino Gaetano Abbate S. Barontii Cassinen.
 » Congregat. qui vitæ suæ spatio omnia ferè tabularia Italiæ perlustratus,
 » est, hancque notam, ut ipse asseruit, acceperat ex quodam pervetusto
 » libro Benefactorum Basilicæ Sancti Petri in pergameno MS. asservato in
 » Bibliotheca Cathedralis Reatinæ. Sub Paulo V. Presbyteri illi quibus
 » cura imminabat dictæ Bibliothecæ vendiderunt plures libros illi, qui
 » tympana Fœminarum conficiunt, & inter alios, ex mala fortuna, dicti
 » libri Sancti Petri contigit etiam numerari, vendi, distrhai, & in usum
 » tympanorum verti, obliterarique memoriæ in eo descriptæ, id omne
 » vitio, & inscitia, & malignitate Presbyterorum supradictorum. Ità mihi
 » dixit dictus Pater Constantinus]. Has temporum vices plusquam centum
 annorum spatio instar ejusdem Naviculæ, quasi fluctibus agitata Vaticanâ
 Basilicâ, haud facilè relatu est, quantum auri, quantum laboris, & vigilia-
 rum Romani Pontifices exhausserint, & præclaram illam molem diutissimè
 tuerentur.

Quibus adde Benedictum X I I. qui anno tertio, videlicet à Christi nati-
 vitate 1337. jussit Thesaurarium Patrimonii labentem Basilicam quantocius
 reficere. Clementem V I. qui circa annum 1350. cælestes Ecclesiæ Thesau-
 ros liberaliter fuit elargitus omnibus ejusdem Basilicæ ruinis quoquomodo
 occurrentibus. Innocentium V I. qui anno 1352. sui Pontificatus primo,
 Vicarium suum ad idem opus epistolis excitavit. Verùm ceteros suo erga

46 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

Divum Apostolorum Principem amore superavit Leo hujus nominis IX. Hic enim Summus Pontifex (ut affirmat Leo Ostiensis) inter innumera-
Lib. 2. c. 88. sue bonitatis insignia , quamdiu Romæ remoratus est omni tempore tribus per hebdomada diebus à Lateranensi Ecclesia usque ad Sanctum Petrum privato habitu , nudisque pedibus , cum duobus , aut tribus Clericis noctu psalendo , & orando pergebat. Hic in ejusdem Ecclesiæ emolumentum (addit
Ad ann. 1049. Baronius) concessit , ut decima pars oblationum cederet Basilicæ utilitati , quod ejusmodi decreto omnibus voluit fieri manifestum . Accepimus id ex Archivo ejusdem Basilicæ Vaticanæ his verbis conscriptum :

„ Beate Petre Apostole ego Leo Episcopus servus tuus , & omnium
 „ Servorum Dei , de tuis donis aliquam tibi offero particulam , quam mihi
 „ fuit visum dignum , & justum curis , quibus circumdor auferre , & tibi
 „ offerre quasi meam , cum si tua . Quidquid enim est , quod in nostris
 „ juribus sit , licet sit parum ad conferentiam præteritorum , quæ nostri
 „ Antecessores habuerunt , id tamen , quantumcunque sit dignum , tecum
 „ judicavi fortitendum . Ecce enim de oblationibus Fidelium , quæ tibi of-
 „ feruntur in Altari tuo , sub quo Sacrum , & venerabile Corpus requie-
 „ scit , & etiam in Confessione ipsius Altaris , decimam partem tibi , quam-
 „ vis tuum totum sit , humili devotione , & tota cordis posternatione of-
 „ ferimus , donamus , concedimus , & etiam corroboramus , atque confir-
 „ mamus ad constructionem , & refarcitionem ipsius tui Sacri Templi , in
 „ ædificandis parietibus , picturis , tignis , testis , imbricibus , & prætereà
 „ luminariorum concinnationibus assiduis olei , & ceræ , necnon lampadibus
 „ vitreis , & accindulis , atque thimiamate , cæterisque omnibus utensili-
 „ bus , quæ ad usum , & necessitatem , atque decorem totius ipsius Ecclesiæ
 „ pertinent . Decimam verò ipsam semper volumus esse decimam diem , ut
 „ oblatio , quæ tibi debetur , separata sit à cæteris oblationibus , & nullum
 „ aliqua confusione patiatur errorem .

Ex qua donatione satis elucet ejus Pontificis ergà Divum Petrum pietas , ac præclarus in ejusdem Basilicam amor , dignus profectò inscriptione , quam Wbertus refert in ejus sepulchro fuisse appositam , his verbis .

Apud O-
doin. pag.
794.

*Victrix Roma dolet nono viduata Leone ,
 Ex multis talem non habitura Patrem .*

C A P U T X I.

*De nova Basilica constructione sub Nicolao V.
 Summo Pontifice .*

ELAPSO circiter mille , ac viginti annorum spatio post primam Basilicæ constructionem à Magno Constantino factam , Nicolaus V. videns eandem , periculosam comminantem ruinam , novam delineationem meditatus est , adeò magnificam , amplam , & ornatu divitem , ut consultius
To. 1. par. 2. pag. 521. sit eam silentio præterire , quàm loqui , inquit Vasarus . S. Antoninus lib. 22. cap. 12. sic de Nicolao scripsit : *In amplificando autem ædificia , & Ecclesia S. Petri videtur Nicolaus nimis animum , & opus impensarum apposuisse secundum sermonum omnium .* Ejusdem Pontificis excelsum animum , ac cogitationum amplitudinem luculenta enarratione Posteris exposuit Jannozzus Mannettus equè nobilis , ac eruditus Florentiæ Civis ; de quo inquit Bocchus ,
Pag. 25. „ si vitam Vir clarissimi totam excutias , & toties magna negotia , toties
 „ Legationem obeuntem inspicias , nullum , quòd scribendis lucubrationibus daret , habuisse spatium reliqui temporis diceres ; contraque cum tam
 „ multa legas , quæ scripsit in otio , nunquam otioso , nihil eum egisse aliud
 tota

tota vita affirmares] . Hùc igitur affero ejus narationem ex tom. MS. miscell. XXIV. signato littera M. quem in suo Museo habet Illustriss. Ciampinus ex Austographo habitam , quod extat Florentiæ in Bibliotheca Medicea , videlicet .

Nicolaus V. inter singularia , præcipua fabricandi , & condendi opera , ac profectò memorata , laudibusque digna intrà Urbem partim ad munitionem , partim ad ornamentum , partim ad aeris salubritatem , partim ad devotionem , vel maximè pertinentia efficere , & consummare cupiebat , ac si in mente sua penitus , & animo proposuerat . Quintum , erat ut sacra Beati Petri Aedem à fundamentis nuper reædificaret . Antè primum igitur hujus sacrae Aedis vestibulum super scalas prominens maxima quædam area quingentorum in longitudine , centum in latitudine cubitorum pulcherrimè apparebat . A formosis namque prædicti vestibuli gradibus , quos partim marmoreos , partim porphyreos , partim smaragdinis diversorum colorum decoris gratia interferebat , incipiens , usque ad egregia , & nobilitata intercolumnia per quingentos , ut diximus , passus , in longum extendebatur , super quibus tres commemorati Vici porticus , spatiorum omnium spectaculorum visu pulcherrimum specimen , sustentabantur . Inter prædictas scalas , & hoc prædictum vestibulum magnum quoddam , & amplum superficiem solum interjacebat , quod maximæ hominum multitudinis longitudine , ac latitudine sua capacissimum videbatur . In superiori hujus ampli soli parte oblongum vestibulum reperiebatur , quod quinque egregiis portis æquis inter se portionibus distinguebatur , & à primo scalarum gradu , usque ad prædictas primi vestibuli portas 75. cubitorum latitudo , longitudo verò ultrà 120. passus protendebatur , atque in utraqæ hujus vestibuli extremitate singulæ turres è pulchris marmoribus in altum ultrà centum cubitos erigebantur , quæ quidem , & munitionem Templi , & ad opportunam Canonicarum Horarum pulsationem simul famulabantur . Ab his duobus campanilibus , sic enim commemoratae turres vulgato , & trito verbò appellantur , duo longissimi , & amplissimi muri , utrinque quisque à latere suo usque ad primum cujusdam magnæ crucis principium extendebatur ; à dextris namque unus inter Palatium , & Templum dividens cum exteriori curte , à sinistris verò alter intercedebat , à quo retrorsum via publica sternebatur . Ab hoc primo vestibulo in alterum simile per quinque egregias portas transibatur , & à secundo in magnam curtem antè tertium vestibulum astantem per totidem aditus vadebatur , quorum tres patentes portæ cum extremis utrinque porticibus apparebant . Sed antequàm à Templi januas applicaretur , curtis illa ampla interjacebat , in cujus meditullio vivum fontem à vertice montis per abstrusos cuniculos derivandum , una cum ingenti pino æreo designabat , à lateribus verò utriusque porticus duo intercolumnia se invicem spectantia decoris , & utilitatis causa figebantur . A sinistra enim porticu plures commodæ , & opportunæ pro regularibus Presbyteris mansiones construebantur , cum ad dexteram murus divisor astant , ex transverso verò horum duorum intercolumniorum tertium intercolumnium inter duas prædictas porticus porrigebatur , supra quod ingentes fornices ad tertium Templi vestibulum volvebatur , quod quinque pulcherrimis portis peregregiè fabrefactis , mirisque sculpturis adornatis illustrabatur , undè in Templum ipsum transmittebatur . In hoc longo , & amplo Templi spatio , quod usque ad primam crucem magnam 160. in longitudine , in latitudine verò 120. cubitorum extendebatur . A dextris commemorata curtis , quo omnes , Templi & Palatii aquæ pluviae à prædictis locis arcebantur , & per cloacas subterraneas emittebantur , à sinistris autem commodæ , & opportunæ regularium Presbyterorum , Templo ipsi in Divinis cultibus continuè fervientium , mansiones construebantur , quæ usque ad illas paulò antè commemoratas contiguæ ducebantur , nisi quod à parte superiori Sacrarium quoddam amplum , & ingens , pulchrum , ac devotum opportunè admodum ædificabatur . In reliquo verò soli spatio , seu pulchra , & speciosa intercolumnia

lunna ad lineam sese pariter intuentia, tria à singulis lateribus conspiciebantur, quæ quidem ea quinque latera in formam navis redigebant. Idcirco quinque naves vulgò nuncupabantur, quarum medium intercolumnium, ideò ceteris lateralibus latius ostendebatur, tum quia ambulatorium amplius erat, tum etiam quia exindè mirum quoddam totius Templi spectaculum liberius apparebat. A dextris in extremitate prædictæ curtis plurimæ, ac speciosæ Cappellæ, à sinistris verò totidem per totam longitudinem illis dexterioribus pariter correspondentes designabantur. Reliquæ duæ naves tribus commemoratis spatiosæ admodum suis ordinibus respondebant. Ultimo magnæ crucis intercolumnium octo à dextris versus curtem, ac totidem à sinistris columnis versus publicam stratam, ideò paulum utrinque extendebatur, ut majorem quandam, & ampliorem plurimum inter se fornicum crucem efficeret. Septem enim cruces inter se invicem involutas, fornicatasque in longum 185. cubitorum spatia (tantum enim per longitudinem portendebantur) pulcherrimè, speciosissimèque reddebant, quarum intermedia ceterarum maxima in 40. seu verò aliq̄ in 24. cubitos pariter porrigebantur. Super maximam 40. cubitorum crucem altissima 100. cubitorum testudo prominebat, supra quam altera similis 25. cubitorum cum pluribus diversarum formarum cornicibus adungebatur. Hæc parva testudo in summitate sua idcirco patens, & aperta relinquebatur, ac in modum laternæ aptabatur, ut lumen undique clariùs, & apertius per totum spatium diffunderetur. Juxtà commemoratam crucem à parte superiori ingens Cappella, in latitudinem 40. circiter, in longitudinem verò 75. cubitorum portendebatur. Hanc magnam Cappellam, vulgò Tribunam vocant, utraque hujus Tribune latera ob majorem personarum capacitatem, sedilium gratia hinc indè extendebantur, ac utrinque pluribus fenestris, in magnorum oculorum formas redactis, egregiè admodum ornabantur, atque in ejus medullio ingens, ac pulcherimum, & omnium ornamentorum generibus referum Altare ab extremitate prædictæ magæ crucis astat. In summitate verò Tribune solium Pontificale altiusculè eminebat, ut & ipse ab omnibus circumstantibus videretur, ac pariter omnes astantes, sedentesque videret. Utraque hujus Templi latera ab ingentibus fenestris, sese mutuò respicientibus ornata, singula quæque ampli, & longi spatii loca in cruce illa magna inferiora suis splendoribus illustrabant. At verò universum ambitum superiorem rotundæ quædam fenestræ in magnorum oculorum corona spatiosissimè ambiebant, per quas quidem Solares radii ità ingrediebantur, ut non modò singula testudinis loca luce sua collustrarent; sed divinæ quoque gloriæ specimen quoddam cunctis devotis conspensoribus demonstrarent. In vertice verò testudinis rotunda quædam, & ingens fenestra ceteris altius prominens, in laternæ formam ceu supra commemoravimus redacta, mirum in modum condecorabat.

Cæterum universum totius spatii pavementum eisdem variis partim marmoreis, partim porphyreis, partim smaragdinis coloribus ornabatur, quibus scalarum gradus condecoratos superius assè diximus, & ne tantum tam pulchrum, tam devotum, tam admirabile, ac denique tam divinum potius, quam humanum Templum aliquibus defunctorum Prælatorum, vel Pontificum humationibus ullatenus pollueretur, hujusmodi sepulchra à sinistro latere extra Templum è regione ad solium Pontificale construi, condique volebat. Verum cum multa de mira hujus Templi fabricatione hætenus dixisse videar, reliquum est ut de dimensionibus suis pauca quædam brevissimè adjungamus: Area quingentorum in longitudine in latitudine verò centum cubitorum antè ornatissimas scalas sternebatur. A primo ascensionis gradu usque ad solium Pontificale longitudo ultra quingentos cubitos porrigebatur, in latitudinem verò ad centum viginti per totum penè spatium extendebatur, nisi ubi à duobus magne illius crucis lateribus brachia utrinque dilatantur. Ibi enim usque adeò amplificabatur, ut ad centum octuaginta mensuraretur, altitudo verò omnium fornicum ultra

ostoginta passus ascendebat, cum maxime testudinis sublimitas ad centum supra viginti quinque cubitos attingere videretur. A Palatio in hoc Templum per plures pulcherrimos aditus à Summo Pontifice magna Prælatorum comitante caterva incedebatur. Ab uno verò cæteris eminentiori per cochleam quandam speciosissimam vadebatur. Et ne huic tam admirabili, & tam digno ædificio ullum ornamentorum genus deesse videretur, univrsum superioris spatii ambitum plumbeis laminis speciosissimè sintul, atque utilissimè adornabat. Verùm, ut hæc ingentia maximæ molis ædificia, faciliùs extruere valeret, Anienis fluvii alveum, quo à Tyburtino Oppido versus Romam navigari consueverat, ità mundari, atque ità purgari fecit, ut ea, quæ ad ædificandum necessaria erant, aptiùs à Tybure transmitti, ac transferri posset &c.

Deindè si Hiram quoque Tyrensem famosissimi Templi Salomonis non Architectum, sed singularem æris magistrum, opificemque ærarium, de sapientia, intelligentia, ac doctrina, & de sculpendi arte statuariaque sacris libris apprime laudatum fuisse novimus, quanto nos majores Nicolao nostro laudes largiri, præbereque impellimur? Qui suaptè ingenio, suaque industria multos quotidianorum operum, variosque Præfectos constituit, atque illis omnibus Bernardum nostrum Florentinum peregregium Latomorum magistrum, ac professorem, ut illi juxtà Pontificias dumtaxat designationes ad unguem obtemperarent, nam cum eo solo omnia ad prædictam fabricam pertinentia communicabat. Huc usque Manetti descriptio.

Bernardus hic, de quo Manettus loquitur, fuit Rossellinus, quem Marrinus Ferrabosco pag. 10. nominat Hieronymum, Eques autem Fontana appellavit *Antonium*, à quo (ait) *Nicolaus V. Vaticana Basilica jam dudum ruinam comminaretur, nec ullam ejus cohibendam viam patere cognovisset, alterius molis extruendam, novam jussit delineationem exarari*, citatque Vasarum. Sed bona cum ejus venia dixerim, non ab *Antonio*, sed à *Bernardo* Basilicæ delineationem exaratam fuisse. *Antonium* enim narrat Valarius fuisse Sculptorem, qui Florentiæ vita functus antè Nicolaum Pontificem superstitem reliquit suum fratrem *Bernardum* Architectum insignem, cui Nicolaus V. ut habuimus ex Manetto, ejusdem ætatis Scriptore, novi Templi delineationem commisit, quæ deindè fortuito periit. Nec solo Rossellino mentem suam exposuit Pontifex, verùm etiam Leoni Baptistæ Alberto Florentino è clarissima Albertorum Familia, *Viro* (de illo scripsit Angelus Politianus Laurentio Mediceo patrono suo) *ingenii elegantis, acerrimi judicii, exquisitissimaque doctrina, qui cum complura alia egregia monumenta Posteris reliquisset, tum libros decem elucubravit de Architectura*; quippè Romam profectus intimam familiaritatem industria Blondi Foroliviensis contraxit cum Pontifice, qui, ut opere mentem suam expleret, inchoavit ad caput Beati Petri amplam testudinem, quàm vulgò Tribunam vocant, qua Templum ipsum à Constantino ædificatum augustiùs, & magis capax esset. Quam ob causam, ut retulit Maffæus Veggius, qui tempore ejusdem Nicolai vixit, *cum tale ingens ædificium fabricare cepisset*, Probi Templum in primis demolitus est, quod morte præventus imperfectum reliquit. Crevisse tamen supra Templi pavementum ad altitudinem trium cubitorum, refert Ascanius Condivus in vita Michaelis Angeli Bonarotæ pag. 16.

Lib. 3. cap. 2

Tom. 1.
pag. 320.Vasar. par. 2
pag. 274.Ciaccon.
pag. 954.

C. A P U T X I I.

Acta Julii II. in nova Basilica fabrica.

SED in ipso conatu pulcherrimi operis Pontificis mors cum obvenisset, Templum iisdem vestigiis hæsit, quibus inchoatum. Julius verò Pontifex Secundus nomine, sed celsitudine animi haud inferior primò illo domitore Orbis Julio, quem olim Romana plebs additum Cælo inter sua Numina falsò credit, jam ruentis Ædis Constantinianæ periculo actus, operi manum admovit, & coactis undique Viris præstantibus de nova erigenda mole cum Juliano præsertim, vulgò à S. Gallo nuncupato, ejus ætatis insigni Architecto seriò egit, illamque ejusdem curæ duxit committendam; sed cum eo tempore Lazarus Bramans in Urbem advenerit, in qua Balthassar Perutius, Raphael Urbinas, aliique Architecturæ artis Periti simul florebant, cum his diù disceptatum de fabrica fuit, ac demum Bramanti ejus cura commissa, cujus vivido ingenio Serlius affirmat, Architectonicam artem penitus deperditam, Orbi fuisse restitutam

Vasar. part.
3. vol. 1.
pag. 67.

Lib. 3.

Ægrè hoc tulit Julianus, qui Julii Pontificis benevolentiam antè Pontificiam dignitatem fuerat expertus; quamobrem bile commotus Româ discessit, & Bramans anno 1503. Provinciam sibi impositam impigrè suscipiens, communicatis cum Principe suis rationibus de re tota deliberans, nihi humilè cogitare decrevit, nihil usitatum moliri, ardua omnia aggredi, quæ magnis etiam Viris admirationi essent futura, æquè ac terrori. Artifici animos addidere Pontificiæ majestatis amplitudo, ac liberalitas, nullis Terrarum, Marisve limitibus circumsepta. Varias pro nova fabrica ideas Pontici Bramans exposuit, quarum una futuræ molis amplitudinem eximiam præferens, præ cæteris Pontifici magis arrisit. Exprimitur illa in Nummis, quos à Carrodosso in ære cælando peritissimo cum Julii II. & Leonis X. effigie cusos fuisse Vasarus affirmat. Exhibent illi tholum excelsum columnis suffultum, ac frontem amplæ Basilicæ cum duabus turribus hinc indè collocatis, sub qua inscripta sunt verba: *Vaticanus Mons*, & in gyrum hæc alia disposita: *Templa Divi Petri Instauratio*. Ut in nostra prima Tabula indicavimus pag. 9.

Parte 3.
pag. 35.

Ut igitur quantociùs fabrica assurgeret, illique locus esset expeditissimus, jussu Pontificis veteris Basilicæ medietas disiecta omninò fuit. Hanc Basilicæ ruinam egerimè tulit Michael Angelus Bonatota, quem adhuc juvenem Julius Romam accersiverat, ut sibi magnificum excitaret sepulchrum, & zelo inductus Bramantis audaciam accusavit, qui, ut citiùs novam Basilicam juxtà suam delineationem erigeret, pretiosas columnas à Constantino erectas, temerè prosterneret, in plures partes diffractas, cum eas novis Ædibus servare posset incolumes. Præter veterem Basilicam fuit etiam pars collis imminentis solo æquata quo tempore, cum ferè omnes proximi Cœmeterii aditus præcluderent, & quæ supererant subterranearum viarum, & cubiculorum vestigia penitus deleverent Artifices, Julius Pontifex locum adèò venerabilem, ac religiosum, haud ruinis opprimi, ejusdemque cultum obliterari sustinuit; sed nefas id esse ratus, ut sacræ, ac venerandæ antiquitati uno, eodemque tempore prospiceret, eundem intrà novi designati Templi terminos completi voluit; hoc etiam asserit Tyberius Alpharanus his verbis [Unum inter reliqua mirabile, & maxima omnium

Condivus
in vita pag.
24.

Aringus
lib. 11. c. 4.
pag. 219.

„ exultatione dignum accepi, quod referre exulto, & omnibus patefacere
„ conor, loca sacra, atque sepulchra sub antiquæ Basilicæ pavimento,
„ propriis in locis integra, & intacta Julii II. Pont. Max. jussu permanere,
„ quin etiam ipsum pavementum integrum, nullibi defossam, præter-
„ quam ubi novæ Basilicæ fundamenta jacta fuerunt, & hoc non immeritò

„ ritò, nam pius Pontifex audierat ipsius Basilicæ medianam navem, atque
 „ transversam, quam crucem vocant, Sanctorum Oratoriis, atque sepulchris
 „ refertas à cunctis Fidelibus magna veneratione coli. Idcirco illas præcipuè
 „ partes illibatas reservandas, & Basilicæ novæ parietibus circumstruendas
 „ Bramanti Architecto dillicite mandaverat. Id sine cunctatione illum execu-
 „ tum fuisse experimento comperimus. Præterea sepulchrorum cadavera in
 „ effossione reperta omnia communi sepulchro, ad hoc specialiter elaborato,
 „ semper cum honore fuisse reposita &c.] Hæc ille, ex quibus constat quan-
 „ tum debeant devotionis inferre, & venerationem accendentibus ingerere.

His ritè peractis vastam, ac portentosam augustissimi Templi molem ad Bra-
 mantis exemplar ædificare aggressus est Julius Sabbato in Albis, decimo octa-
 va Aprilis anni 1506. quo die, addit Oldoinus pag. 246. litt. B. primum lapi-
 dem suis manibus ipsemet posuit, in cujus prima facie hæc legebantur: *Ædem*
Principis Apostolorum in Vaticano, vetustate, & situ squalentem, à fundamen-
tis restituit, Julius II. Ligur Pont. Max. anno M DVI. in altera verò *Julius II.*
Ligur Pont. Max. anno suo Pontificatus tertio M DVI. In tertia: *Instauratio Ba-*
silicæ Apostolorum Petri, & Pauli per Julium II. Pont. Max. Vaticanum.

Ciacconi
 pag. 234.
 litt. D.

Alexander Donatus de Roma vetere pag. 372. aliam affert primi lapidis
 inscriptionem; quam putavi in quarta ejus parte fuisse insculptam, ab Oldoino
 omissam, videlicet: *Julius II. Pont. Max. Ædem D. Petro dicatam, vetustate*
collabentem, in digniorem, amplioremque formam ut erigat, fundamenta jecit anno
Christi M DVI. Inscriptiones hujusmodi narrat Torrigius, compositas fuisse à
 Dominico Antonio de Chiarellis, sed unicam fuisse, non quadruplicem, notat
 Grimaldus, ut inferius patebit.

MS. delle
 grandezze
 della Chie-
 sa Vaticana

Talem lapidem fuisse positum à Julio Pontificali amictu induto post Sa-
 crum, solemnè pompâ celebratum à Cardinale Volaterano in Altari Divi Pe-
 tri coram universo Purpuratorum cœtu, ac Ecclesiæ Administris eo in loco ubi
 nunc Altare extat Divæ Veronicæ, erectum ab Urbano VIII. affirmat Torri-
 gius, additaque illi fuisse duodecim ærea Numismata in vase fictili recondita,
 fortassè in honorem Duodecim Apostolorum, quorum Principes Petrus, &
 Paulus indicabantur in duobus aureis, viginti scutorum pretium habentibus.
 Imaginem ipsius Julii præferabant Numismata cum verbis: *Julius II. Ligur*
Pont. Max. anno sui Pontificatus III. 1506. In averla verò fronte exprimebatur
 Basilica, adjecta epigraphe: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, & Pauli per*
Julium II. Pont. Max. Vaticanus.

MS. cap. 1.
 & de sacris
 Crypt. pag.
 12.

Torig. de
 Basil. Vatic.
 cap. 6.

Idem Auctor narrat Julium II. post Missam solemnè ritu celebratam à Fran-
 cisco Soderino Cardinali in honorem Spiritus Sancti (ut scribit Franciscus
 Albertinus, qui adfuit) primum lapidem posuisse, descendente ad ima fun-
 damenta, quamvis septuagenarium, à duobus Cardinalibus sociatum, cum
 aliis triginta tribus, presentibus multis Episcopis, Proceribus, & Cleri Ba-
 silicæ die 15. Aprilis.

Cap. 1.

Hæc omnia etiam narrat Jacobus Grimaldus in suo opere MS. de Sacro-
 sancto Sudario pag. 97. his verbis [*Julius II. Pont. Max. die 18. Aprilis Sab-*
 „ *bato in Albis anno 1506. primum lapidem ab se benedictum post habita-*
 „ *Missarum solemnè in fundamento, dexterè parastitis, in qua hodiè Sacro-*
 „ *sanctum asservatur Sudarium, Divino Numine invocato, ad æternam Omni-*
 „ *potentis gloriam, & Principis Apostolorum honorem, Sacro astante Cardi-*
 „ *nalium Collegio, & tota Curia, ritu maximè solemnè collocavit. Fran-*
 „ *ciscus Cardinalis Soderinus, Volateranus nuncupatus, supra Altare majus*
 „ *Missam cantavit, Summo Pontifice, Sacro Cardinalium, & Episcoporum,*
 „ *cœtu astante. Qua finita Processionem habuit ab Ara maxima per Cappellam*
 „ *Sanctæ Petronillæ, quæ erat in loco ubi nunc Sacellum Sanctorum Aposto-*
 „ *lorum Simonis, & Judæ, ad Ægyptum, hic locus est Platea Lapididarum,*
 „ *& Ecclesia Sancti Stephani majoris retro Apfidam Basilicæ, quam incolunt*
 „ *Mauri Abissini, ex concessione Capituli, fortè Ægyptus ob Mauros ipsos,*
 „ *vel Ægyptios ibi habitantes. In ambitu enim Basilicæ ejusdem diversè adve-*
 „ *narum nationes ultramarinè morabantur. Postea ad fundamentum: ubi ta-*

Apud Ca-
 nonic.
 Cappellam
 ex Bibliot.
 Illustris.
 Phœbei.

„ bulis, & trabiculis scala fuit disposita, qua per clementes gradus Julius
 „ Pontifex Maximus descenderet. Magna erat fundamenti profunditas, ma-
 „ gna latitudo, ob quæ à pluribus, & præsertim à Papa dubitabatur de ruina,
 „ præcipuè propter populum, qui maximus circumstabat, propterea ipsemet
 „ Papa adversus eos, qui in ripa ædificii erant, clamabat, ut indè recede-
 „ rent. In imò etiam fundamenti multæ surgebant aquæ, ubi plures evacua-
 „ tores æqualiter ministrantes erant. Res profectò admirabilis! videre Sum-
 „ mum Pontificem Julium senem, in ipsum descendere fundamentum; illum
 „ non arcuit magna profunditas, quem nec bella pro Ecclesiastica ditione
 „ tuenda, & vendicanda suscepta, ad quæ intrepidus accessit, minimè aver-
 „ terant, nec ab illis magnanimum ejus cor recesserat retrò, non terruit ruina,
 „ de qua ob Populi pressuram dubitabatur; non terruit in descendendo peri-
 „ culum ob vertigines, quæ in homine, præsertim sene poterant evenire, sed
 „ Divino fretus auxilio, immensoque ergà Beatum Apostolorum Principem
 „ ductus amore, cujus nomini vastissimum Templum, Orbis miraculum futu-
 „ rum, magno animo aggrediebatur: descendit Julius II. in ipsum funda-
 „ mentum cum duobus Cardinalibus Diaconibus assistentibus dumtaxat, nul-
 „ lusque alius Cardinalis, vel Episcopus, aut Prælatum cum Papa descendit,
 „ ibi juxtà Pontificalis libri cæremoniam primarium lapidem posuit, non ut
 „ jaceret, sed quasi staret adhærens parieti, antè quem fuit positum vas te-
 „ staceum cum duodecim Numismatibus infra scriptis, quæ duodenarium nu-
 „ merum Apostolorum XII. honori à Julio sapienter factum fuisse credendum
 „ est, imitatus in hoc gloriosæ memoriæ Constantinum Maximum Augu-
 „ stum, qui veteris Templi S. Petri fundamenta inchoando XII. terræ cophi-
 „ nos in honorem XII. Apostolorum propriis humeris eggerat. Descende-
 „ runt pariter Magistri Cæremoniarum, Muratores aliqui, quidam Faber
 „ Argentarius, qui attulit XII. Monetas novas, sive Metallias, latas sicuti est
 „ una hostia Missæ communis. In una parte erat imago Papæ Julii II. cum his
 „ litteris, videlicet: *Julius Ligur II. P.M. anno sui Pont. III. MDVI.* & ab
 „ alia parte erat forma Templi, sive ædificii, quod ibi volebat erigere, cum
 „ litteris, videlicet: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, & Pauli per Ju-
 „ lium II. Pont. Max. & inferius erat hoc verbum Vaticanus.* Harum autem
 „ Monetarum XII. duæ erant auræ, quæ, ut Magister Cæremoniarum scri-
 „ bit, ponderis erant quælibet viginti ducatorum, & aliæ duæ erant ex auri-
 „ calcho, quæ omnes fuerunt positæ in uno vasculo vili luteo testaceo singu-
 „ lari. Lapis quoque, qui fuit positus primarius, erat de albo marmore latus
 „ duorum Palmorum communium, & longus quatuor, grossus verò digitorum
 „ quasi quinque, ab una parte hæc inscriptio erat incisa:

AEDEM PRINCIPIS APOSTORVM
 IN VATICANO VETVSTATE, ET SITV
 SQVALENTEM A FVNDAMENTIS
 RESTITVIT IVLIVS LIGVR
 PONT. MAX. AN. MDVI.

„ In alia parte ejus lapidis nihil penitus erat scriptum. Hæc notavit
 „ Paris de Grassiis ejus Summi Pontificis Cæremoniarum Magister in suo
 „ Diario asservato in Vaticana Bibliotheca pag. 206. Huc usque Grimaldus, ex
 „ quibus verbis à Paride scriptis debet inferri Oldoinum errasse, cum lapidem
 „ retulit tribus in faciebus inscriptum.

Anno deindè subsequente 1507. die 16. Aprilis hora 21. Hieronymus Ar-
 chiepiscopus Tarentinus ejusdem Pontificis Thesaurarius alias duas Parastatas
 è re-

è regione, in quibus fuit columna vitinea, & Pauli III. sepulchrum, fundavit, narrante Demetrio Guafello in libro Visitationis Ecclesiarum fol. 165. in Arch. Sancti Petri, in quibus Parastatis sequentem inscriptionem marmore incisam posuit, privatè tamen, nulloque Cæremoniarum ordine adhibito, & fortassè infcio Pontifice, quæ inscriptio in errorem induxit illos, qui primarii lapidis memoriam typis mandaverunt. Erat eautem hæc. *Julius II. Pont. Max. Aedem Divo Petro dicatam, vetustate collabentem in digniorem, amplioremque formam, ut erigat, fundamenta jecit anno Christi M D VII.*

Apud Gri-
mald. pag.
162.

Post verò sex mensium curriculum Julianus à Sancto Gallo à Bartholomæo à Ruere Pontificis Nepote Romam redire hortatus est: haud tamen Principis benevoli verbis inductus; quippè qui injuriæ loco duceret, se à Pontifice fuisse Bramanti postpositum, precibus tandem Petri Soderini fretus Urbem petiit, ibique Julii beneficentiam, & amorem expertus est, noluit tamen Romæ diù vitam traducere, sed bona cum Julii venia Florentiam iterum repetiit cum munere quingentorum nummorum à Pontifice dato. Quandoquidem de tali Juliano sermo incidit, placet hic aliqua circa illum præmittere ad æquivocationes evitandas, historiæ veritati omninò adversantes. Vixerunt igitur, ut affirmat, Vasarus sub Julio II. duo filii cujusdam Francisci Giamberti, quorum alter Julianus vocabatur, non Julius (ut scripsit Fontana pag. 249.) Alter verò Antonius, & quidem uterque in Erruria ortus, & à Sancto Gallo communiter appellatus ob Monasterium, à Juliano ædificatum Religiosis Sancti Augustini jussu Laurentii Medicei propè Urbis portam, Sancti Galli dictam; quo nomine deindè, omnibus ejusdem Juliani Familiæ Posteris tributo, vocatus etiam fuit alter Antonius, à Bartolomeo Piccono Juliani Nepote natus, qui Antonius vixit tempore Julii II. Leonis X. Adriani VI. Clementis VIII. & Pauli III. à Bramante Architectonicam facultatem edoctus.

Vasarus
par. 3. vol. 1.
pag. 67.

Idem pag.
68.

par. 3. vol. 1.
pag. 64.

Ex quibus patet narrationem Equitis Fontanæ Italicam non benè fuisse Latino idiomati consignatam, scribente ejus traductore *Julium Rhetensem, & Antonium Rhetum*; eoquòd neque Julius, seu verius dicam Julianus, neque Antonius fuerint Rheti, seu Bhetenses; non enim patriam habuerunt Oppidum Sancti Galli, quod linificio maximè nobile extat in Helvetiorum Agro, quæ mobrem neque Rheti, aut Rherhenses appellari possunt; Rheti enim vulgò Grifones ex eodem Cluverio lib. 3. cap. 35. *Rheni, Oeni, Athesis, ac Adduæ fontes accolunt, sub quibus est Vallis Tellina, & Comitatus Clavenensis.*

Pag. 249.

Cluver. in-
trod. geo-
graph. lib. 2
cap. 27.

His adnotatis ad ulteriora properemus. Itaque Bramantis industria supra jacta fundamenta moles feliciter asurgebat, & brevi temporis spatio ad cornicem usque quatuor majores Parastatæ perductæ sunt, illisque arcus superimpositi, ad excelsiorem testudinem suffulciendam. In eo opere construendo artem excogitavit Bramans, ità fornices efformandi, ut, remotis ligneis fulcris, ornatum ostentarent, illis à subjectis modulis impressum, vulgò dicuntur à *castetta*. Hæc Vasarus affirmat; qui etiam addit in eadem parte 3. pag. 149. fulcimenta ad fornices construendos, haud fuisse primùm à Bramante excogitata, sed illum ea didicisse à Michaele Angelo Bonarota: cum enim Bramans in Sacello Sixti IV. pensile tabulatum compegisset, ut Bonarota adhuc juvenis ejus forniciem jussu Julii II. picturis condecoraret, illud improbavit Michael, eoquòd post absolutum opus nullo pacto claudì potuissent foramina, per quæ funes immissi ligneam contignationem sustentabant, aliamque subnexuit, à nemine antea excogitatam, quæ (nullo nec in fornice, nec in pariete pingendo, foramine aperto) erecta ad libellam fulcimenta, & transversis fulcris munita sustentabant. Atque ex ea nova trabium compagine ipse Bramans, cæ-

Vasar. par.
3. pag. 35.

Idem
pag. 9.

Lib. 5. c. 35.

terique Artifices normam didicerunt trabes colligandi ad fornices extruendos. Eques Carolus Fontana lib. 5. cap. 35. asseruit anno 1561. apparuisse textam lignorum machinam, supra quam extracti fuerunt Templi fornices, & cum ejusdem icone regulam exponit, qua componi possunt cujusvis mensuræ similes lignorum machinæ, juxtà opportunitates, quæ in re ædificatoria se possunt offerre. Verùm an hæc fuerit à Bramante excogitata pro composito non ha-

bui

bui : certum tamen est , hanc eandem traham com paginationem à Fontana delineatam fuisse are incisam à Jacobo Bosio Belga anno 1560. ac è typis Romæ emanasse cum addita inscriptione , in qua affirmatur eam fuisse compositam ab Antonio à Sancto Gallo ; eaque usum Michaelis Angelum Bonarotam in fornicibus Basilicæ compingendis ; E prototypo Bosii illam accepimus , & in minorem formam redactam in adjecta Tabula 9. exponimus litteris S. & T.

Fig. 9.

In Ball.
pag. 437.

Ut tantum opus perficere facilius posset Julius Bullam edidit , cujus initium est *Liquet omnibus* Et in ea ait sicut B: *Petrus Apostolorum Christi Princeps fuit*) ita illius Basilicam in Urbe congruentius restaurari convenire , & ampliari . Sed cum videret ejus restorationem absque piis Christi fidelium subventionibus se perficere non posse , ideo aliquid subsidii pecuniæ vel opere infra annum dantibus aut promittentibus dedit multa privilegia , & pias concessionem , ex quibus iniqua interpretatione Lutherus ansam arripuit hæresis inducendæ : ut in numismate VIII. ejusdem Julii II.

Vasar. ibid.

Coronidem operi adeò excelsis imposuisset præclarus Artifex , nisi anno elabente 1514. nimis propere mors illum non eripuisset è vivis ingenti cum Leonis X. dolore , cujus Pontificia Familia , omnibusque Architectorum , Sculptorum , ac Pictorum Cœtus illius cadaver ad sepulchrum comitati in ipsa nova Basilica , piis parentalibus celebratis , tumularunt .

Bramante demortuo perierat simul integra novæ Basilicæ idea ; & ne opus adeò præclarum omninò deficeret , illam absolvere conatus est Raphael Sanctius Urbinas , quam è libro 3. Sebastiani Serlii delineatam accepi , prout in Tabula 10. apposita expono cum scala palmorum , quæ mensuras ejus indicabit . Affirmat Serelius spatium majoris navis 92. palmis comprehendi , sex verò supra quadraginta navium minorum intervallum . Addit Serelius Iconem

Fig. 10.

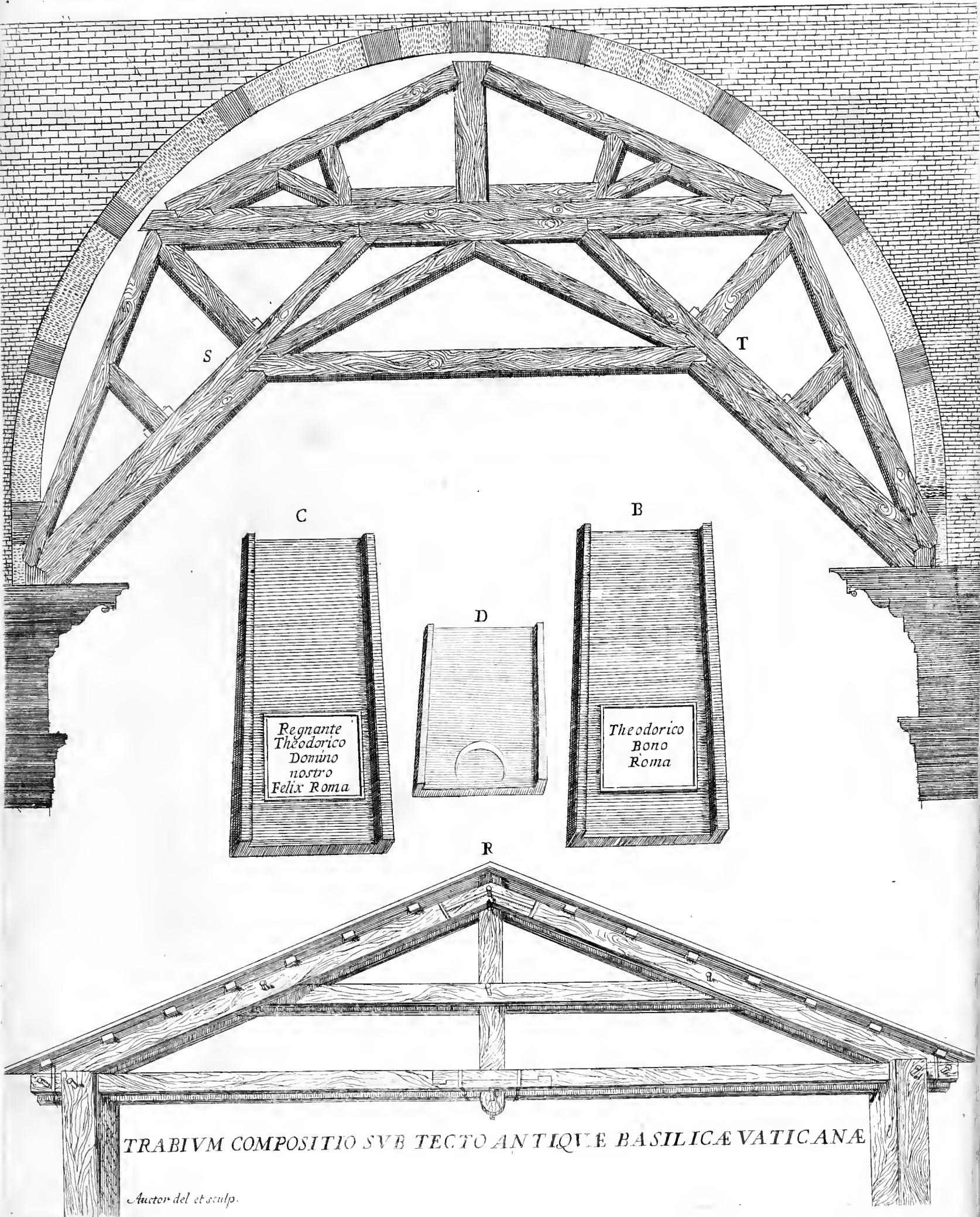
Fig. 11.

Tholi , qui quatuor majoribus Parastatis imponendus erat , juxta mentem Bramantis , & quidem triplici columnarum ordine exornatus . Eam huc adduxi in Tabula 11. ne Lectoris curiositati aliquid desit , quo Vaticani Templi fabricam possit explicare . Tholi ejusdem ichnographiam addidi in Tabula 12. in qua locus indicatur parastatarum , & columnarum ex quibus exteriores quinque palmorum diametrum habebant , interiores trium , & unciarum novem , quatuor verò mediæ .

Fig. 12.

Ex hac Tholi idea arguit Serlius minùs prudens fuisse , quàm audax Bramantis ingenium , quippè qui nimis vastam , excelsamque Tholi molem posuisset debilibus innixam fulcimentis , quæ vix exædificata à fornicum pondere rimulas contraxit , futuram ruinam minitantes . Culpa Bramantis familiaris extiterat etiam à Vasaro relata , fabricas nimis velociter extruere , ardua que opera semper moliri , quæ ab ingenio excogitata quomodò possibilia opinabantur , rationibus nullatenus agitatis . Quam etiam ob causam cum veteris Basilicæ parietes ab Artificibus dissolverentur , quamplurimæ picturæ , musiva opera , Pontificum , Virorumque insignium imagines evanverunt .

Parte 3.
pag. 36.

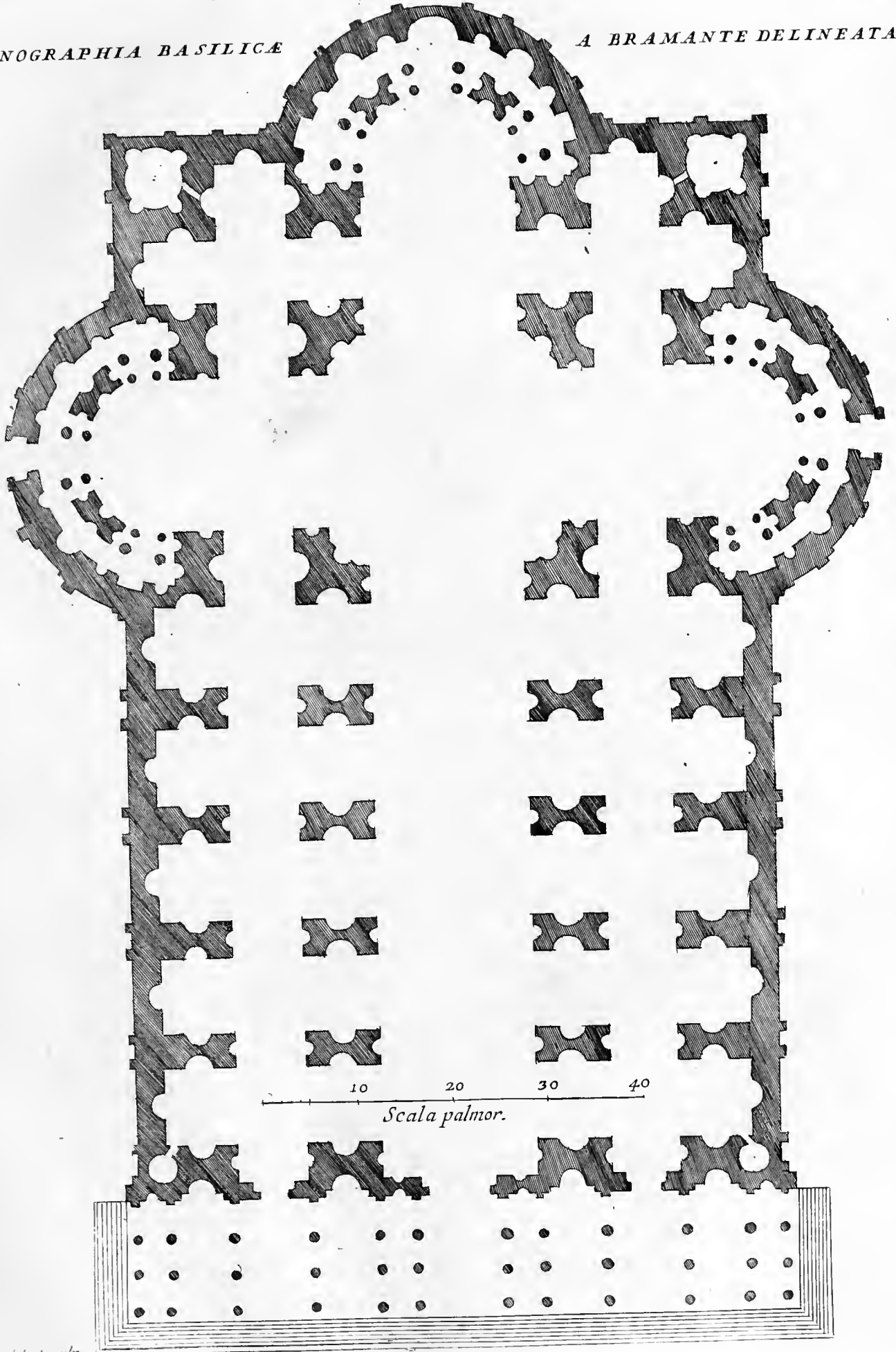
TRABIVM COMPOSITIO SVB TECTO ANTIQVE BASILICÆ VATICANÆ

Auctor del et sculp.

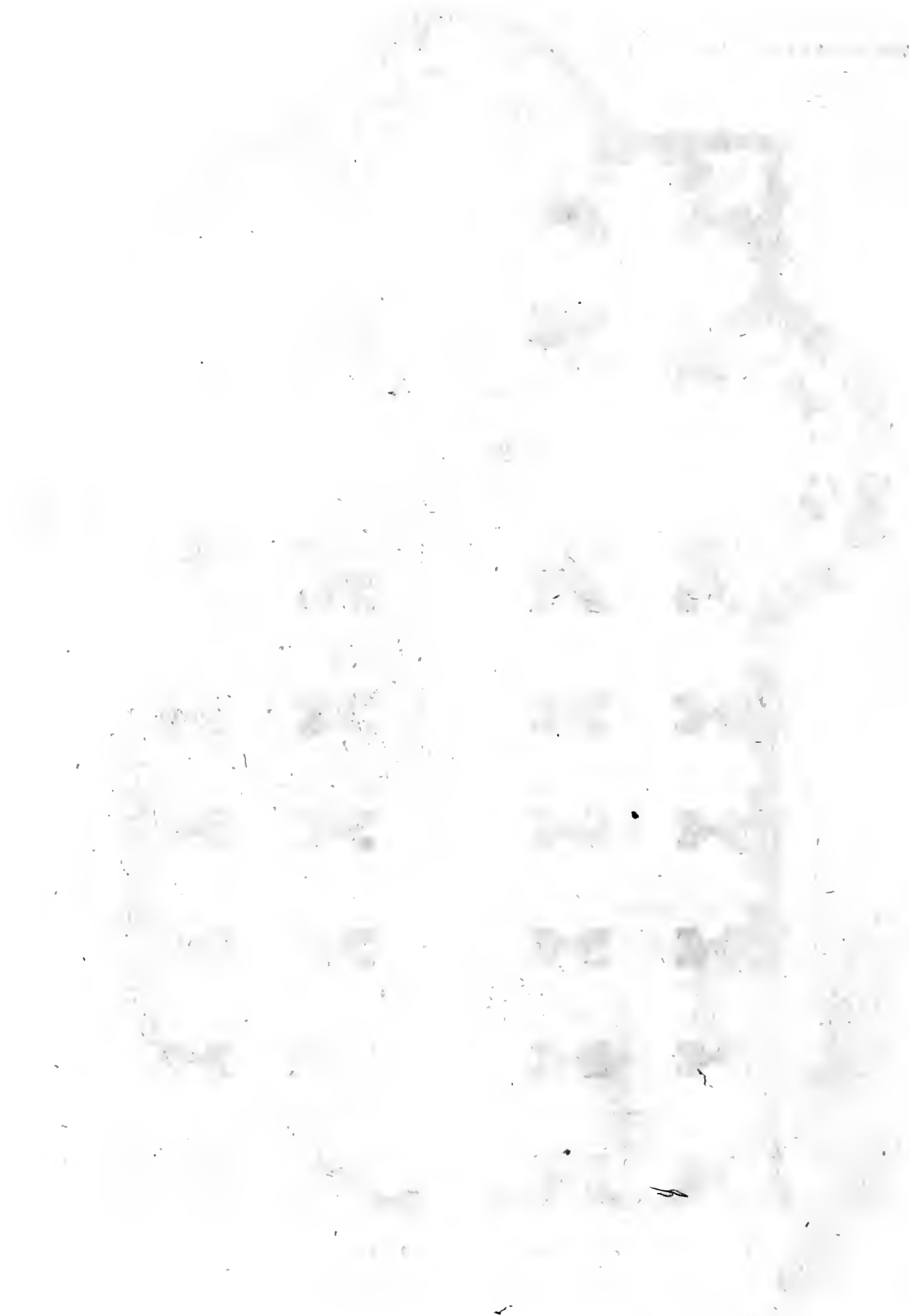

ICHTNOGRAPHIA BASILICÆ

A BRAMANTE DELINEATA

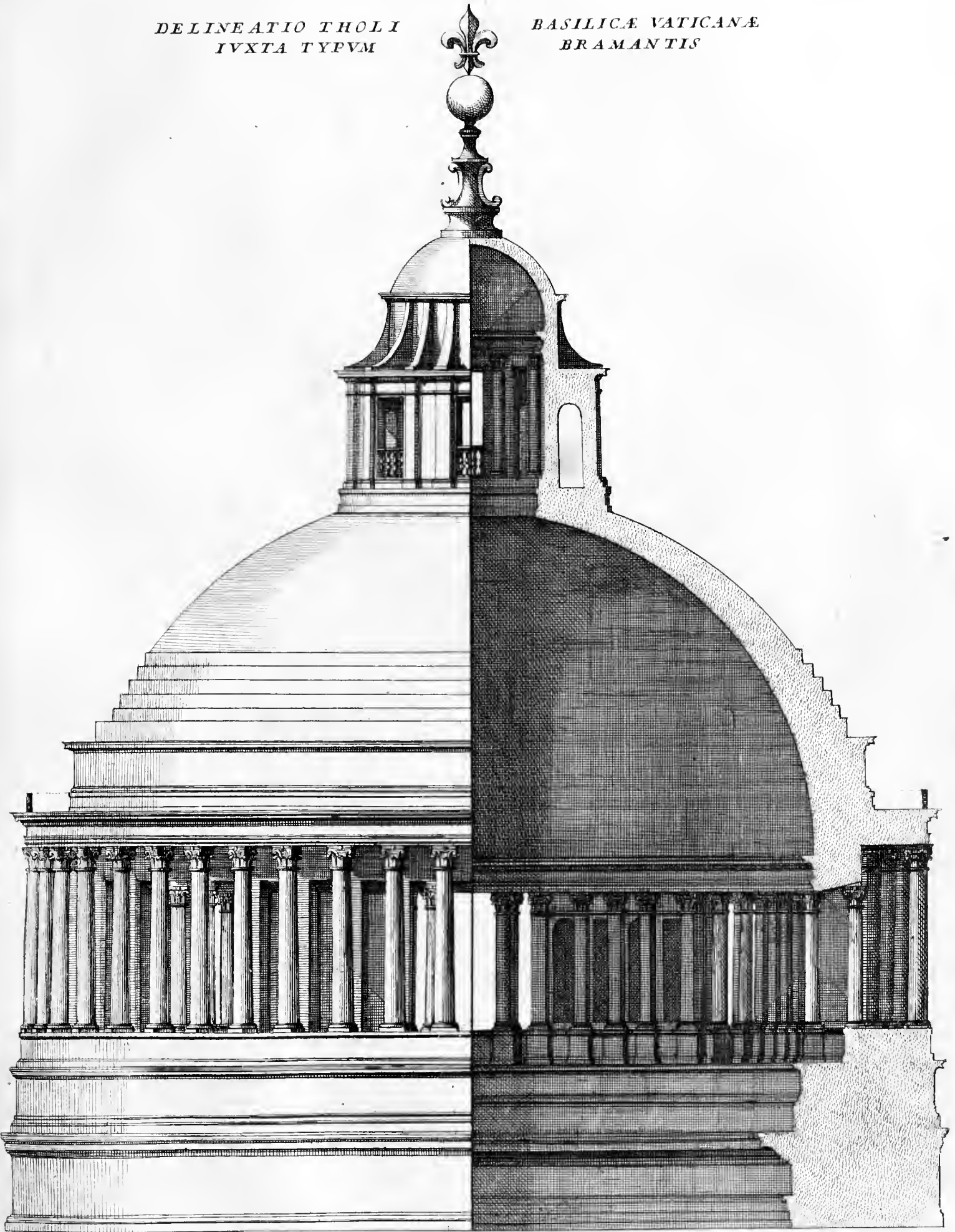

Auctor del. et sculp.

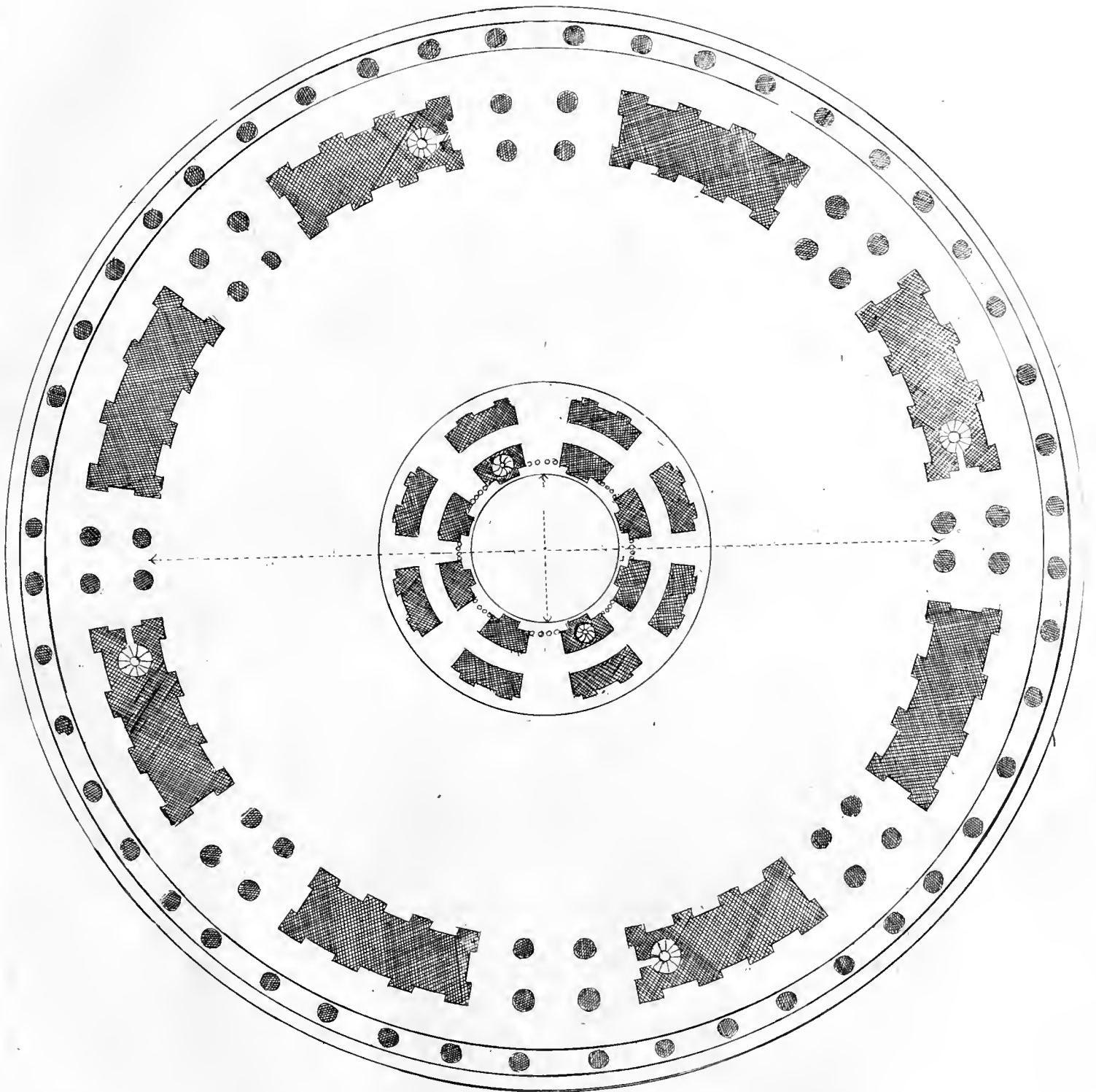
DELINEATIO THOLI
IVXTA TYPVM

BASILICÆ VATICANÆ
BRAMANTIS

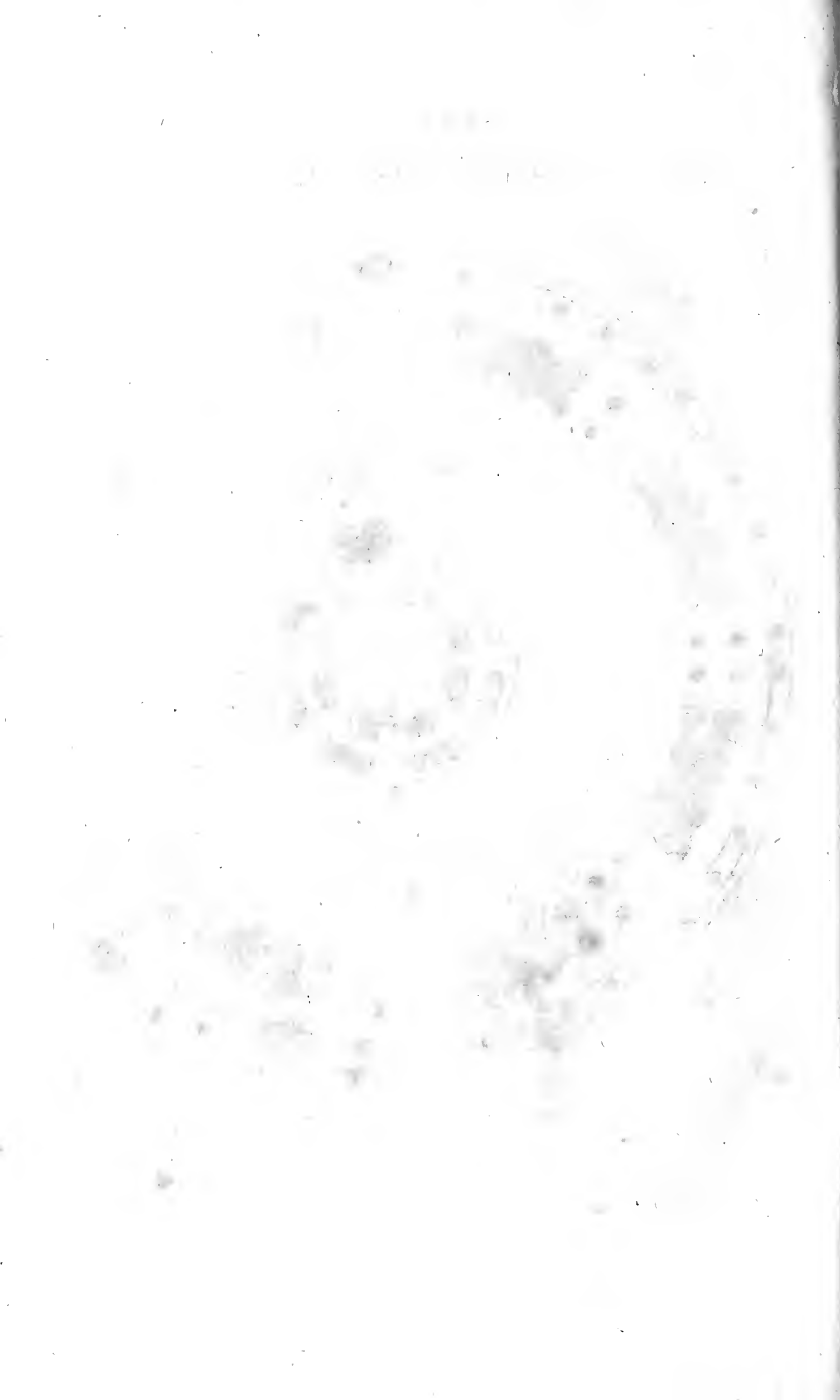

ICHTNOGRAPHIA EIVSDEM THOLI A BRAMANTE DELINEATI

10 50 100
Scala palmorum

C A P U T XIII.

Acta sub Leone X.

IN hoc rerum statu anno 1513. Julio II. è vivis erepto, Pontificem Romani salutarunt lætis populi vocibus Leonem X. cui placuit hoc nomine appellari, ait Ciacconius, *ut insitam animo magnitudinem, clementiamque appellatione ipsa, & factis exprimeret.*

Inito Pontificatu Vaticanæ fabricæ à Julio II. inceptæ tres Viros præficere decrevit, quorum peritia optimum ejus exitum sibi spondere posse visa est. Primum itaque Romam accersivit Julianum à Sancto Gallo tunc Florentiæ degentem, quem amore existimationi non impari prosequeretur. Elegit secundo Fratrem jucundum Veronensem virum è Familia Patrum Dominicorum, non minus eruditione, quam arte Architectonica celeberrimum. His addidit juvenem, videlicet Raphaelem Sanctium Urbinatem, tertium supra vigesimum annum adhuc non expletem, sed præceptis Architecturæ à Lazaro Bramante optimè imbutum, eique sanguine affinem, & ob insignes picturas in Palatio Vaticano efformatas maximè de Pontifice benemerentem. Extat epistola, qua Petrus Bembo Cardinalis Leonis nomine Romam ad eam Provinciam suscipiendam anno 1515. illum invitat. In ea sic loquitur.

Vasar. to. 3.
par. 1. pag.
69.

Idem par. 3.
pag. 37. &
70.

Ep. 13. lib. 9.

Raphaeli Urbinati.

Cum præter picturæ artem, qua in arte Te excellere omnes intelligunt, is à Bramante Architecto etiam in construendis ædibus, es habitus, ut tibi ille rectè Principis Apostolorum Templi Romani à se inchoati ædificationem committi posse moriens existimaverit, idque tu Nobis, forma ejus Templi confecta, quæ desiderabatur, totiusque operis ratione tradita doctè, atque abundè probaveris. Hoc quibus nihil est propè antiquius, quam ut Phanum id, quam magnificentissimè quamque celerrimè construatur, te Magistrum ejus operis facimus, cum stipendio nummum aureorum trecentorum tibi annis singulis curandorum à nostris, pecuniarum, quæ ad ejus Phani ædificationem erogantur, ad nosque perferuntur, magistris, à quibus in id stipendium equis pro tempore portionibus dari Tibi cum petieris, sine mora etiam mensibus singulis jubeo. Te verò hortor, ut hujus muneris curam ita suscipias, ut in eo exercendo cum existimationis tuæ, ac nominis quorum quidem in juvenili ætate bona fundamenta jacere Te oportet, tam qui de te nostræ, paternæque in te benevolentie, demum etiam Phani, quòd in toto Orbe Terrarum longè omnium maximum, atque sanctissimum semper fuit, dignitatis, & celebritatis, & ipsum Principem Apostolorum debite à nobis pietatis rationem habuisse videre. Dat. Kalen. Augusti anno secundo.

Tribus his Viris Templi cura demandata à Pontifice, omnes ejus partes, à Bramante constructas, per quam diligenter examinatas, eas impares fore decreverunt, ad nova saxorum pondera sine metu ruinæ sustinenda, eamque ob causam novis, & profundioribus fundamentis illas indigere Georgio Vasaro (ut ipsemet scibit) retulerunt quamplurimi, qui novo operi adfuerunt, puteos æquè capaces, ac profundos inter Parastatas majores primùm ab illis apertos fuisse, quos deinde benè compactis cum calce lapidibus oppleverunt, ad multos arcus sustinendos aptissimos, quorum nisu Parastatæ Bramantis suffulciebantur.

Parte 3.
pag. 252.

His peractis, Julianus ætate jam gravis, lapidibus insuper excruciat, quos in intestinis gerebat, brevi tempore Romæ commoratus, post pedum Pontificorum oscula, Florentiam reversus est, ubi anno 1517. ætatis 74. piè mortem occubuit. Anno deinde 1520. postquam Romam discesserat etiam Frater

Vasar. to. 3.
pag. 69.

Jucun-

56 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

Vasar. pag. 9 Jucundus, extremum diem clausit Raphael, non sine Pontificis lachrymis, ob talis Viri apprimè sibi chari jacturam, ejusque tumulo Petrus Bembus, referente Vasaro, hoc elogium insculpsit.

D. O. M.

Raphaeli Sanctio Ioan. F. Vrbinaten. Pictori eminentiss. veterumque emulo, cuius spirantes propè imagines si contèplere, Naturè, atque Artis fœdus inspexeris. Iulii II. Leonis X. Pont. Max. Picturè, & Architecturè operibus gloriam auxit, Anno XXXVII. integer integros, quo die natus est, eo esse desit VII. Id. April. MD XX.

Franciscus verò Maria Torrigius in Cryptis Vaticanis pag. 287. hanc inscriptionem compositam fuisse affirmat ab Episcopo Beneventano Joanne de Casa Florentino, sub qua ait Petrum Bembum duo carmina addidisse:

*Hic ille est Raphael, metuit quo sospite vinci,
Rerum magna parens, & moriente mori.*

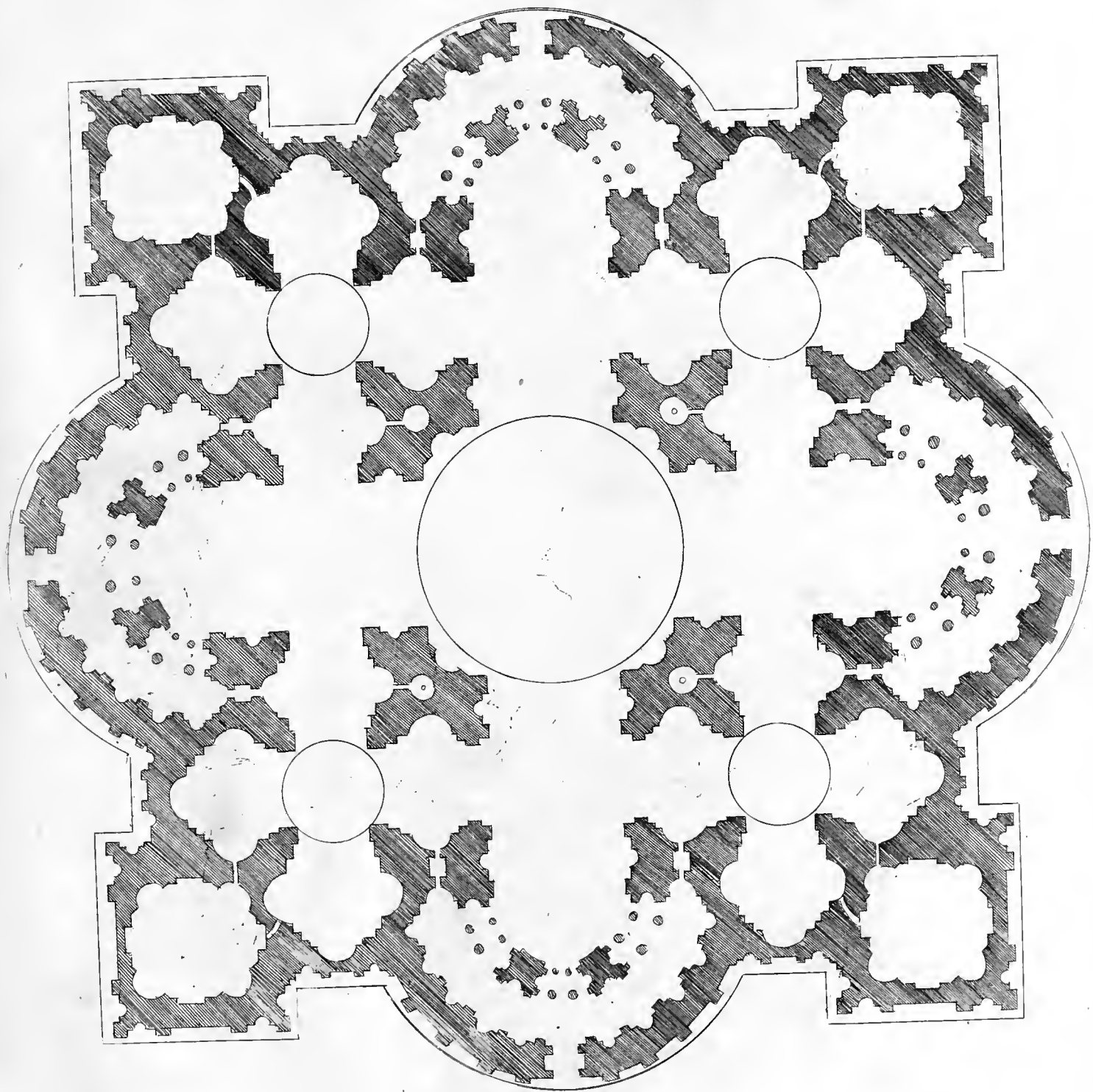
Serlius lib. 3. & Vasar. part. 3. pag. 143. His orbatam Tutoribus veluti puerili ætate inadultam Vaticani Basilicam ad perfectam Bramantis molem perducì posse desperavit Leo; quamobrem, eo jubente, Balthassar Peruzius (non Perusinus, ut scripsit Fontanè traductor) fuerat enim cognomine Peruzius, Patria verò Senensis; aliam Basilicè ideam excogitavit, quam in hac Tabula 13. exponimus à Serlio delineatam. In ca. à Bramantis, & Raphaelis inventis multa detorsit, quòd putaret immenso edificio solidiorem compagem opus esse. Itaque longiorem formam in quadratam vertit, Sacellis & Apribus quatuor, totidemque portis, sibi mutuo respondentibus. In quatuor angulis quatuor erant spatia, pro Sacrariis, ad turres campanarias sustinendas, in quorum medio Tholus assurgebat, quem supra descripsimus, columnis exornatus. Mensuras ejus indicat Serlius, videlicet palmos 188. pro majoris tholi diametro, pro minoribus 65. centrum pro arcibus subjectis, 104. pro linea parastatas conjungente; arcus verò ipsis impositi ad altitudinem 220. elevabantur. Hoc exemplar Peruzius tanquam facem operi faciendò præmisit, undè posteri curatores lumen acciperent. Hoc idem in nummo Leonis exprimitur in Museo Illustriss. Ciampini asservato, sub eo jacet Lupa, & in girum disposita sunt hæc verba: *Leo X. Pont. Max.* in averfa verò parte ipse Leo X. extat genuflexus ante Divi Petri imaginem, cui manu Templum offert, appposito lemmate, *Petre ecce Templum tuum.*

Incongrua nostrè ætatis Pictoribus videretur similis exprimendi ratio, at Veteribus usitata. In antiqua enim Divi Petri Basilica propè Portam Guidoneam Sacellum extabat à Joanne VII. hujus nominis Pontifice anno 705. edificatum, in quo musivo opere ipsius Pontificis imago expressa fuerat, manu Sacellum gestantis, ac Deiparè offerentis, cum hac inscriptione ab Alphanano relata in cap. 8. *Joannes indignus Episcopus fecit, B. Dei Genitricis Servus.*

Apud Ser. veran. pag. 70. Ut verò cum immensè pecuniè vim opus absumere, & ærarium esse exhaustum animadverteret Leo, ad subsidia confugit collationis cujusdam efficacis, simul ac suavis, quippe liberè, & conferentibus utilissime; Indulgentias enim per Christianas Regiones promulgavit simulque facultatem lactis ovorumque comedendi diebus jejuniis sacris, ac etiam deligendi quem sibi quisque vellet ad excipiendam peccatorum confessionem, dummodo voluntariam elemosynam ad construendum Templum Principis Apostolorum conferret; quæ concessiones continentur in lib. 3. Diplomatum Leonis fol. 9. & lib. 1. & 2. Diplomatum secretorum Sadoleti. Quod subsidium à Leonis Prodigèntia inductum Suavis enarrat, sed à veritate dissentire illum docet Eminentissimus Card. Pallavicinus in historia Concilii Tridentini, atque Leonem à calumniis vindicat, ut exponimus in explicatione Numismatis X VI. ejusdem Leonis pag. 197.

Dùm

ICHTNOGRAPHIA BASILICÆ SVB LEONEX. A BALTHASSARE PERVZIO EXCOGITATA

Auctor del. et sculp.

Dùm igitur Basilicam eo modo perficiendam magno animo curabat, ægro-
tare Leo Pontifex cœpit, qui priusquàm cœnaret, obriguit, sensimque exor-
ta est febris lenta, & lenis, sed quæ demùm ità vehementer incubuit,
ut penè priusquàm mori dignosceretur, turbata ratione animam emiserit, an-
no à Virginis partu 1521. & ætatis suæ 47. eodemque tempore Ecclesiæ Ciaccon.
Romanæ navis extitit viduata optimo Nauclero, & Petri Basilica magnanimo Pag. 313.
Promotore.

C A P U T XIV.

Acta sub Adriano VI. Clemente VII.

& Paulo III.

QUAM OBREM duodecim annorum subsequens spatio non solum
ab opera cessarunt Artifices; sed detrimento illi fuere miseræ temporum
conditiones. Adrianus enim VI. qui Leone mortuo, Summus Pon-
tifex creatus est, brevi novendecim mensium curriculo, quibus vixit, pro-
desse illi non potuit. Clemens verò VII. post Adrianum in Petri Solio collo-
catus, ingentes passus est calamitates integro sui Pontificatus novennio, tunc
præsertim, cum Urbem invaserunt Germaniæ Legiones tres, Hispanorum
sex millia, atque Italiæ Cohortes, veterani Equites aliquot, & magna levis Oldoinus
pag. 47.
armaturæ manus, ex diversis coacta Nationibus, quæ ad 40. millia hominum
ascendebant; & adeò sevitum est in turba inermi, ut nec in Templo, nec ipsis
aditis latitantes, aut ad Sacrosanctam Aram confugientes vitam tuerentur;
quare Vaticanis Ædibus, Templo, & suburbio cruentatis, septemque milli-
bus hominum trucidatis, perterritus Clemens in Adriani Arcem se recipit, ex
qua deindè, postquam, ut militibus satisfaceret, omnia sacra ornamenta,
argenteaque vasa in pecuniam verti imperavit, mutato habitu, Ludovico
Gonzaga comitante, ad Urbem veterem, Tusciæ Oppidum, properavit. Ejus
tamen tempore Balthassar Peruzius hemicyclum perfecit in Basilicæ capite Vasar. par. 3
pag. 147.
(quam Tribunam vocarunt Antiqui) cui initium fecerat Bramans.

Sedatis denique tumultibus, & Clementis cum Cæsare amicitiam renovata, Oldoinus
pag. 448.
Pontifex Massilia, quò se contulerat, Romam adnavigans, non multò post
longo, varioque morbo confectus, anno 1534. mortuus est, & in Basilica
S. Petri sepultus.

Post ejus obitum tanta fuit in Alexandrum Farnesium, omnium ferè Pa-
trum consensus, ut antequàm mortuo Pontifici justa solverentur, nullo habi-
tu Comitiorum cœtu, eum Summum Ecclesiæ Pastorem salutare decreverint,
sed renitente tunc Alexandro, ne insolita contra majorum consuetudinem
videretur electio, novendialibus persolutis, Farnesii pedibus obvolvi eum
Cardinales Pontificem adorant, qui ob gratam Pauli II. memoriam voluit Pau-
lus III. appellati.

In Romanas Basilicas, ac præsertim Vaticanam, Pauli munificentia maxi-
mè enituit. Eam ille quantociùs non solum absolvere decreverat, sed ex la-
teritia marmoream reddere, ac Tyburtino lapide mirificè exornare, eo quòd
Peperinum lapidem, quo parietes exterius compingere incepit Bramans, tem-
poris injuriis non obstiturum judicarent Periti, quorum Antesignanus erat
Antonius à S. Gallo, quem Leo X. succederat in locum Juliani ejus patris Ro-
mæ discedentis, precibus ejusdem Pauli III. eo tempore Cardinalis, qui Leo-
nem Pontificem coronaverat.

Antequàm operi Artificum manus imponerentur; aliam Basilicæ ideam,
& quidem ideam Peruzii longè ampliorem excogitavit Antonius. Narrat Vasa-
rus in ejus vita, eam ex ligno compactam fuisse ab Antonio Labacco ejus di-
scipulo, & publicæ censuræ expositam, diù permansisse sub majori fornice Pag. 325.

58 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

Torrig. MS. cap. 26.
Pag. 3.
Pag. 174.

Basilicæ, habentem longitudinem palmorum 35. latitudinem 26. altitudinem verò dimidii ultra viginti. Ex appictis illi modulis ducebant novam Basilicam in longitudinem protrahendam fore palmorum 1040. latitudinem verò habituram 360. additque Vasarus hanc Ideam. scut. 4084. expensis fuisse ex ligno compactam, Labacco insuper ejus artificii munus scut. 1500. addictum, postquam ille æreis in laminis ab Antonio Salamanca expressam, & Pontificis nomine decoratam, eidem Pontifici obtulerat.

Pag. 553.

Illam indicat Numisma sub Paulo III. cufum cum apposita epigraphe: *Anno Jubileo M D L. Petro Apostolorum Principi*: non tamen eodem anno 1550. formatum; Paulus enim postquam Constitutionem emiserat de anno Jubileo, & Numismata in eo distribuenda paraverat, è vivis sublatus est die 10. Novembris anno 1549. prout in Vaticana Basilica inscriptio sepulchralis affirmabat, antè primam translationem, relata à Suvertio apud Ciacconium, non verò anno 1548. ut affirmant Bollandiani in *Indice Pontificali* ordine alphabetico digesto ad conatum *Chronicohistoricum*.

Fig. 14.
15. & 16.

Verùm cum in angusto Numismatis giro omnes ejus partes haud potuerit Sculptor exprimere, & Labaci laminas omninò consumpserit temporis edacitas, in triplici Tabula exactè delineari curavimus, his paginis adjuncta, appositæque palmorum scalâ, cujus ope omnes Templi mensuræ inquirentibus innotescerent. Tabula 14. ostentat Basilicæ ichnographiam. Tabula 15. frontem, in qua supra majorem portam patet Mœnium, undè Pontifices sacras benedictiones poterant Populo elargiri. Imminet Basilicæ Tholus, & quidem excelsus, duplici arcuum, & columnarum serie suffultus, supra quem aliis exornata columnis, & pyramidibus assurgit laterna, ad globum æreum cum cruce sustinendum accomodata. Hinc indè ad Tholum binæ elevantur pari altitudine Turres, pro campanis extractæ, columnis itidem, ac Aliis Architecturæ ornamentis condecoratæ. In tertia Tabula, hoc est 16. ipsius Basilicæ partes laterales tam interior, quàm exterior ostenduntur, omnibus Architecturæ membris miro artificio absolutæ. Eas faciliùs poterit oculus deprehendere, quàm calamus singillatim proponere.

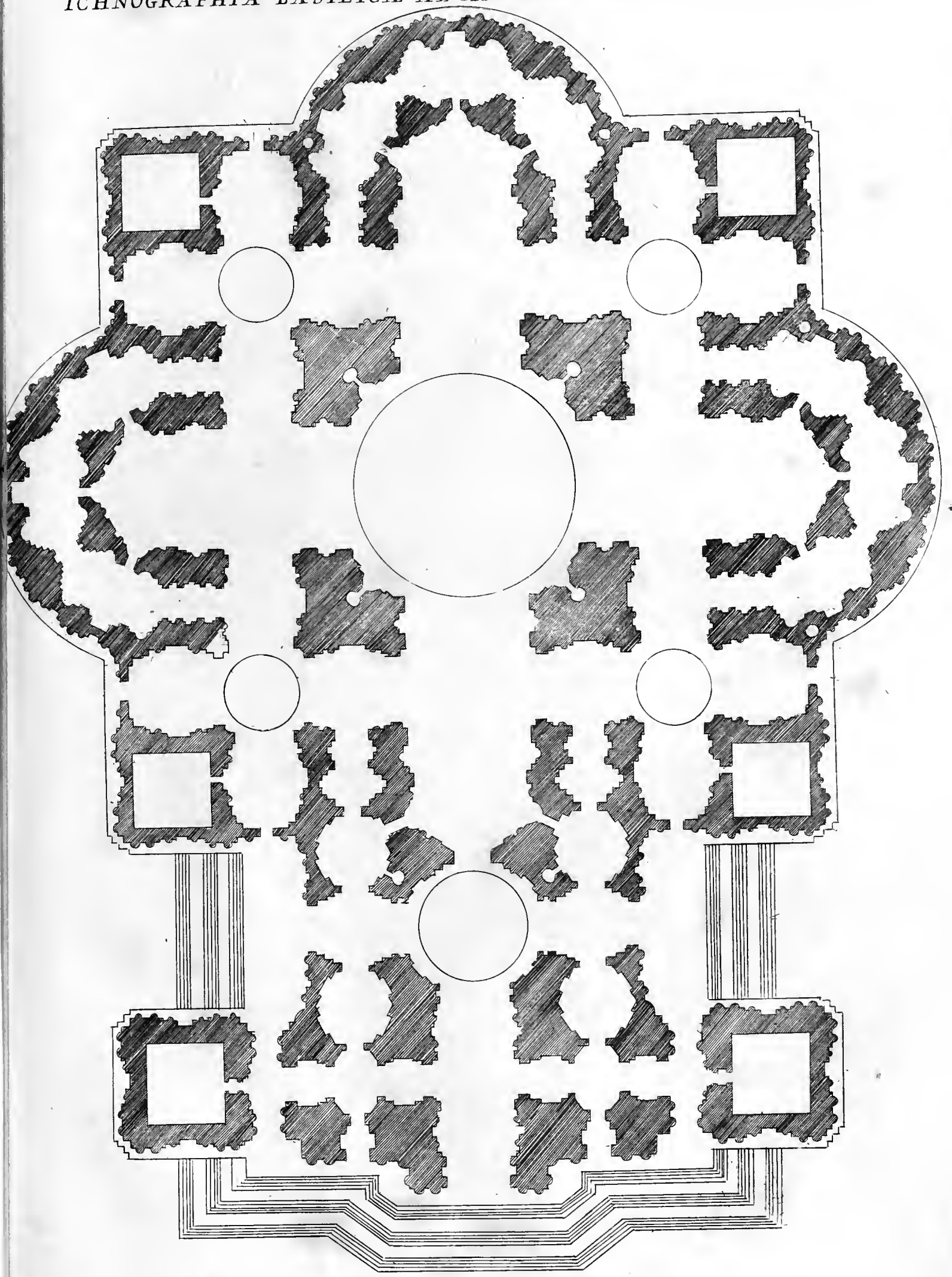
Part. 3.
Pag. 141.

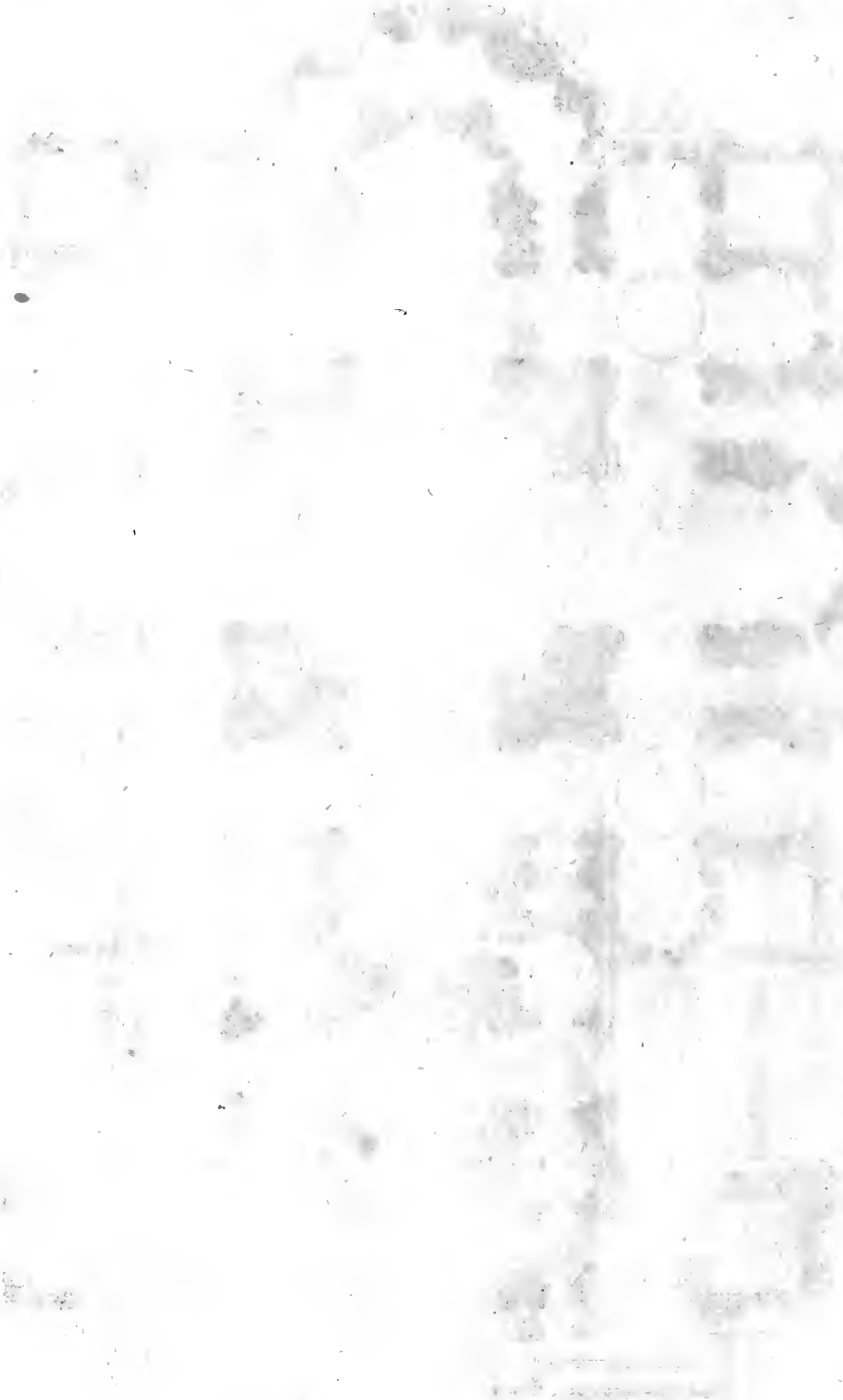
Ut igitur adeò excelsam, gravemque molem, à Pontifice probatam, Antonius à Sancto Gallo posset sine metu ruinæ in tutò stabilire, fundamenta primum jacta novis saxorum molibus obfirmavit, & arcuatis circumquaque operibus admovit fulcimenta, quibus extruendis circa annum 1540. Laurentius Florentinus, vulgò *Lorenzetto* appellatus, præerat, Architectus eo tempore, ac Sculptor peritissimus, ut narrat Vasarus.

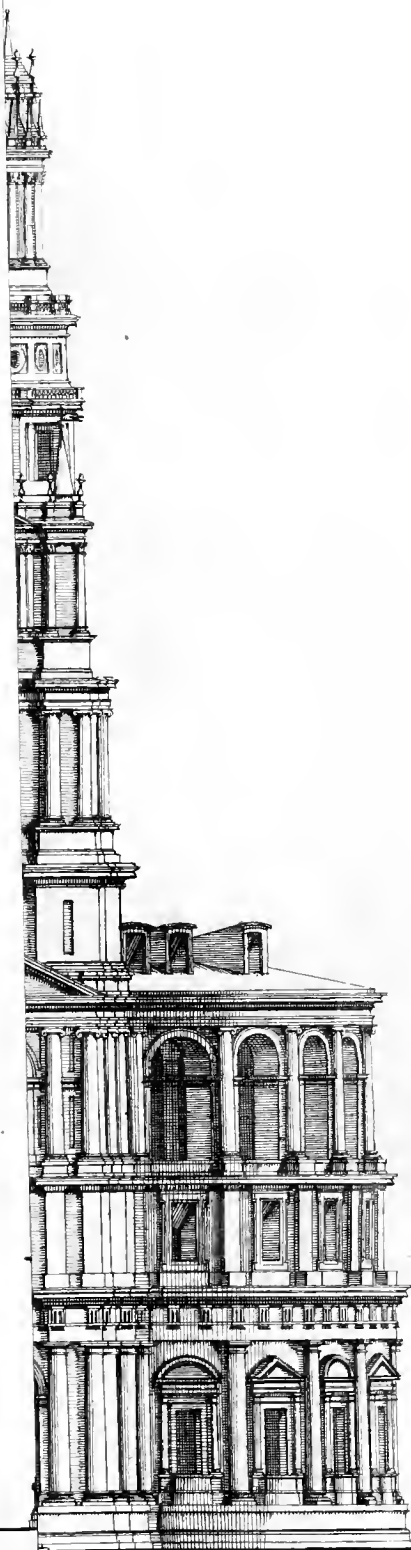
Dùm hæc agerentur anno 1541. ultimum diem clausit Laurentius, eique in eadem Basilica Fabricæ. Præfeti tumulum statuerunt, hac inscriptione insignitum.

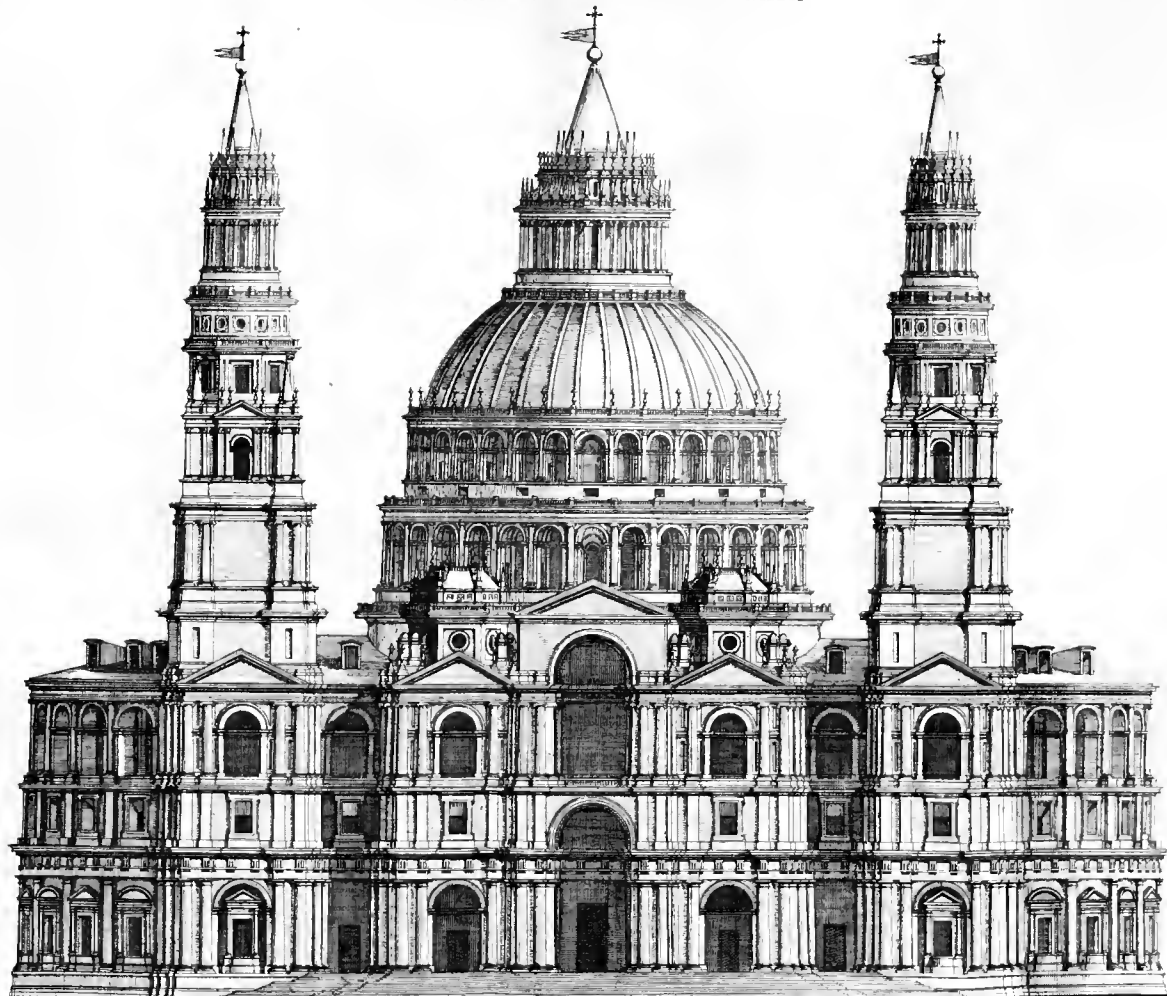
SCULPTORI LAURENTIO FLORENTINO.
ROMA MIHI TRIBVIT TVMVLVM,
FLORENTIA VITAM.
NEMO ALIO VELLE NASCI, ET OBIRE LOCO.
M D X L I.
VIXIT AN. XLVII. MEN. II. D. XV.

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ AB ANTONIO SANGALLO EXCOGITATA

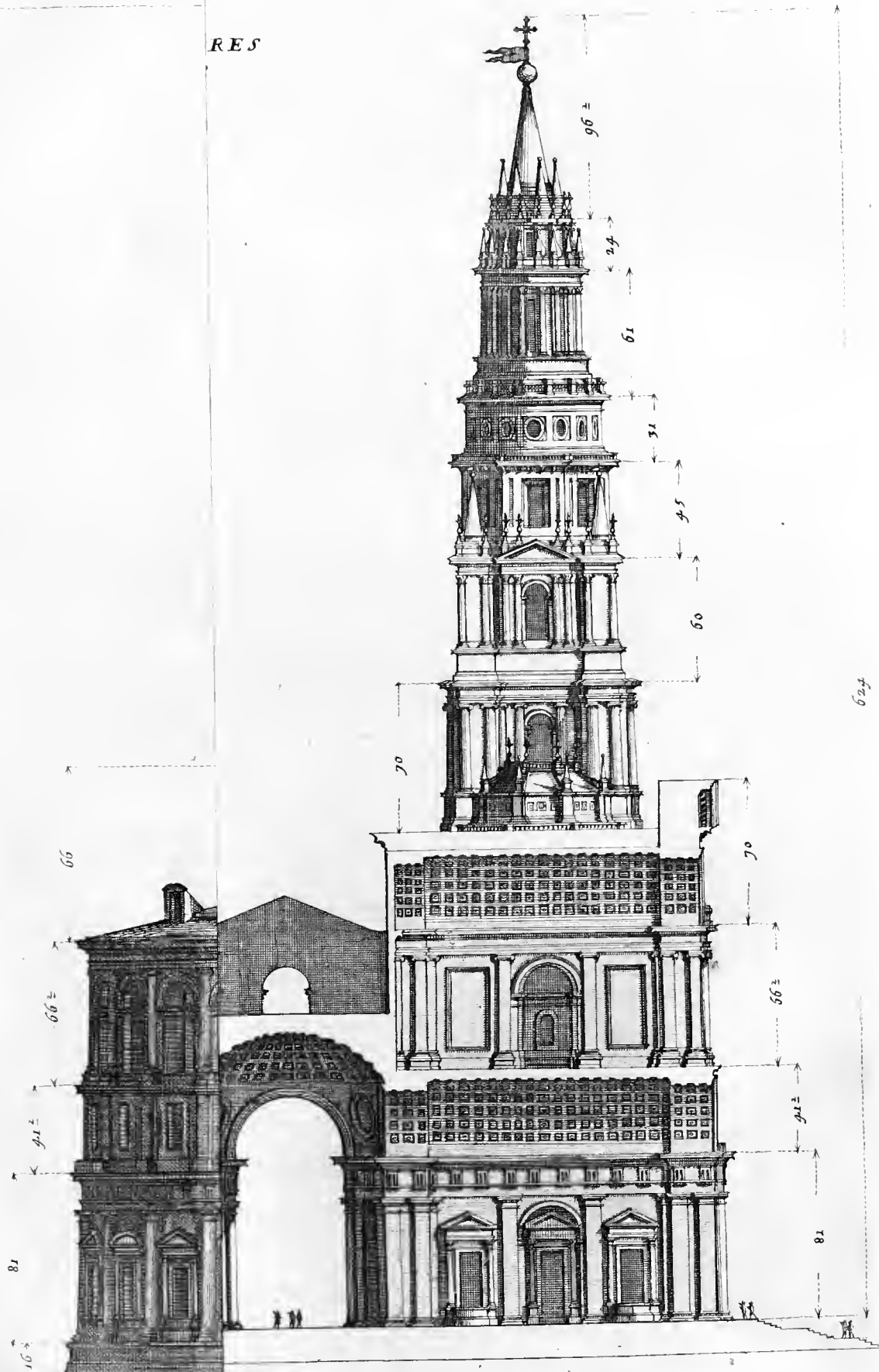

RES

palmi. 656

624

Alexander Specchi del. et sculp.

LATIVS BASILICÆ
PARTES EIVSDEM INTERIORES
ET EXTERIORES OSTENDENS

Pie etiam obiit Antonius anno insequente 1546. qui pariter in eadem Basilica sepultus, lapide condebatur his verbis signato :

ANTONIO SANCTI GALLI FLORENTINO
VRBE MVNIENDA,
AC PVB. OPERIBVS, PRAECIPVEQVE
DIVI PETRI TEMPLO ORNAN:
ARCHITECTORVM FACILE PRINCIPI.
DVM VELINI LACVS EMISSIONEM PARAT,
PAVLO PONT. MAX. AVCTORE,
INTERAMNAE INTEMPESTIVE EXTINCTO,
ISABELLA DETA VXOR MOESTISS.
POSVIT M. D. XLVI. III. KAL. OCTOBRIS.

Interim Paulus III. dùm novæ Basilicæ perficiendæ quamplurimi lapides ponerentur in veteri, quæ supererat parte, prout legebatur in ejusdem monumentis: *A sinistro latere ad Aquilonem transferri fecit Organum, ex priori loco sex porphyreticis columnis suffultum, sub quo transferri capit, & Corpora SS. Processi, & Martiniani simul cum Altari, & statua Beati Petri in throno sedentis, ex priori Oratorio, ubi olim erant, necnon Imaginem Deiparæ Virginis, quæ erat in parietibus supra Oratorium S. Leonis Papæ. Ibidem Sanctissimi Sacramenti, ac SS. Simeonis, & Judæ Altare ornamentis plurimis auxit. Ibi enim legebatur: Altare Sanctissimi Sacramenti, & SS. Simeonis, & Judæ à Paulo III. ornatum.* De hoc Altari fusè suo loco dicendum erit, cum de Altare SS. Sacramenti agemus.

Et ne, Antonio, ac Laurentio deficientibus, novum etiam deficeret opus, Michaeli Angelo Bonaroræ Florentiâ accersito, anno eodem ejus Templi cura fuit imposita. Pontificis jussu ægrè tulit Bonarota (ideam enim Antonii improbaverat) coactus tamen post repulsas oneri succumbere, Basilicam petiit, ideam Antonii accuratiùs inspecturus. Quotquot ibi aderant, Michaeli gratulantes affirmabant, illam amplum campum esse, quo ingeniosi Artificis mens uberrimè pasceretur. Annuit primò illis Bonarota; sed ad pecudes alendas, Architectonicæ artis omninò imperitas, demissa voce amico sibi adstanti, subjunxit.

Venustam quidem ideam illam judicavit, sed optimis Architecturæ præceptis omninò adversantem; supervacaneam ideò columnarum seriem exprobravit; tot pyramidum improbavit segetem; Gotorum ingenio (hoc est nullo servato simetriæ decore) omnia dixit fuisse disposita, & lumine præsertim, multiplicibus parietibus extructis, orbari Basilicam, cujus beneficio ejus forma dubio procul redderetur augustior. Pulchriorem extrui posse addebat, & quidem longè minori annorum intervallo, lucro insuper facto pulsquam trecentorum mille aureorum, sine quorum ope Basilicam ab Antonio conceptam nullatenus fieri posse, nec spatio annorum 50. ad finem perducendam ferio existimabat.

Servant ejus Hæredes epistolam, amico inscriptam, qua Bramantis delineationem commendat, & novam damnat à Sangallo excogitatam, quæ est hujusmodi :

Misses Bartolomeo amico caro.

E non si può negare, che Bramante non fosse valente nell'Architettura, quanto ogn'altro, che sia stato degli Antichi in quà. Lui pose la prima pietra di San Pietro, non piena di confusione, ma chiara, e schietta, lumino-

sa, ed isolata attorno, in modo che non noceva à cosa nessuna del Palazzo, e fù tenuta cola bella, come ancora è manifesto, in modo che chiunque si è discostato da detto ordine di Bramante, come hà fatto il Sangallo, si è discostato dalla verità; e se così è, chi hà occhi non appassionati nel suo modello lo può vedere. Lui, con quel circolo, che fa di fuori, la prima cosa toglie tutti i lumi alla pianta di Bramante, e non solo questo, ma per se non hà ancora lume nessuno à tanti nascondigli frà di sopra, e di sotto i cori, che fanno comodità grande ad infinite ribalderie, con tener segretamente Banditi, far monete false &c. in modo che la sera, quando detta Chiesa si ferasse, bisognerebbero venticinque à cercare, chi vi restasse nascosi dentro, e con fatica si troverebbero. Ancora ci sarebbe quest'altro inconveniente, che nel circuire con l'aggiunta, che il modello fa di fuori detta composizione di Bramante, saria forza di mandare in terra la Cappella di Pavolo, le stanze del Piombo, la Ruota, e molte altre; nè la Cappella di Sisto credo, che riuscirebbe netta. Circa la parte fatta del circolo di fuori, che dicono, che costa cento mila scudi, questo non è vero, perche con sedici mila si farebbe, e rovinandolo poca cosa si perderebbe, perche le pietre fattevi, e i fondamenti non potrebbero venire più à proposito, e migliorerebbersi la fabrica ducento mila scudi, e 300. anni di tempo; questo è quanto à me pare, e senza passione, perche il vincere, mi sarebbe grandissima perdita; e se potete fare intendere questo al Papa, mi farete piacere, che non mi sento bene. Vostro Michel Agniolo &c.

Eandem Epistolam latinè redditam addo.

Bartholomæo Bonarotæ amico Epistola.

Negari non potest Bramantem in Architectonica arte excelluisse, ut ceteri omnes, qui huic usque vixerunt. Primum ille lapidem posuit Templi D. Petri, ita affabre edificandi, ut lumini provisum undequaque esset, à ceteris ædificiis omninò separatum, & nullum afferens Palatio Pontificio nocumentum, atque adeò quicumque ab ejus norma discessit cum Sangallo, à veritate aberravit, quod sincere judicanti in idea ab eodem relicta manifestissime patet. Ille enim circulari parietum structura, quibus partem extimam Templi cingit, non solum fabricam Bramantis lumine privat, sed propriam, in qua delitescunt undequaque latibula locum aptum criminibus præbent; & si sub vesperis antequam ostia præcludantur, perlustranda singula essent, vix viginti quinque inspectores sufficerent ad reos detegendos. His adde quòd si parietes illi extimi adderentur, evertenda essent Sacellum Pauli, cubicula Plumbatoribus, & Rotæ Auditoribus addicta, pleraque alia, inter quæ Sixti Sacellum eidem periculo subjacerent. Quod autem attinet ad circularem parietem, in ejus ædificatione referunt centum millia nummorum absumpta, à veritate alienum omninò est; posset enim impensa sexdecim millium nummorum excitari, & everti omninò posset parvo cum gratii detrimento; quippe fundamenta jam extructa, lapides insuper parati ad novam, & aptiorem ædificationem deservirent. Hoc pacto ducentum millia scutorum, & trecentorum annorum spatia lucraremur, in templo construendo. Meam sententiam sine ullo mendacii furo pronuntiavi, quia in hac re nocumento non modico mihi esset victoria. Si hæc Pontifici significare poteris, gratificaberis mihi, optimam valetudinem non perfruenti.

Ut opera verbis non dissentirent, quindecim dierum spatio aliam ideam composuit viginti quinque nummis tantum expensis, qua novam Basilicam representabat, minorem quidem mole, sed augustiorem formâ, & pulcherrimo ornatu splendidior. Quadrangulam ille figuram in Templo retinendam censuit, nonnulla tamen in extremis mutanda. Nam superiores Magistri, hoc est Bramans, & Peruzius, Templi apsidem, transversamque ambulationem duplici flexerant hemicyclo, ut in Tabula nostra 10. indicatur. Alterum qua colum-
nis

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

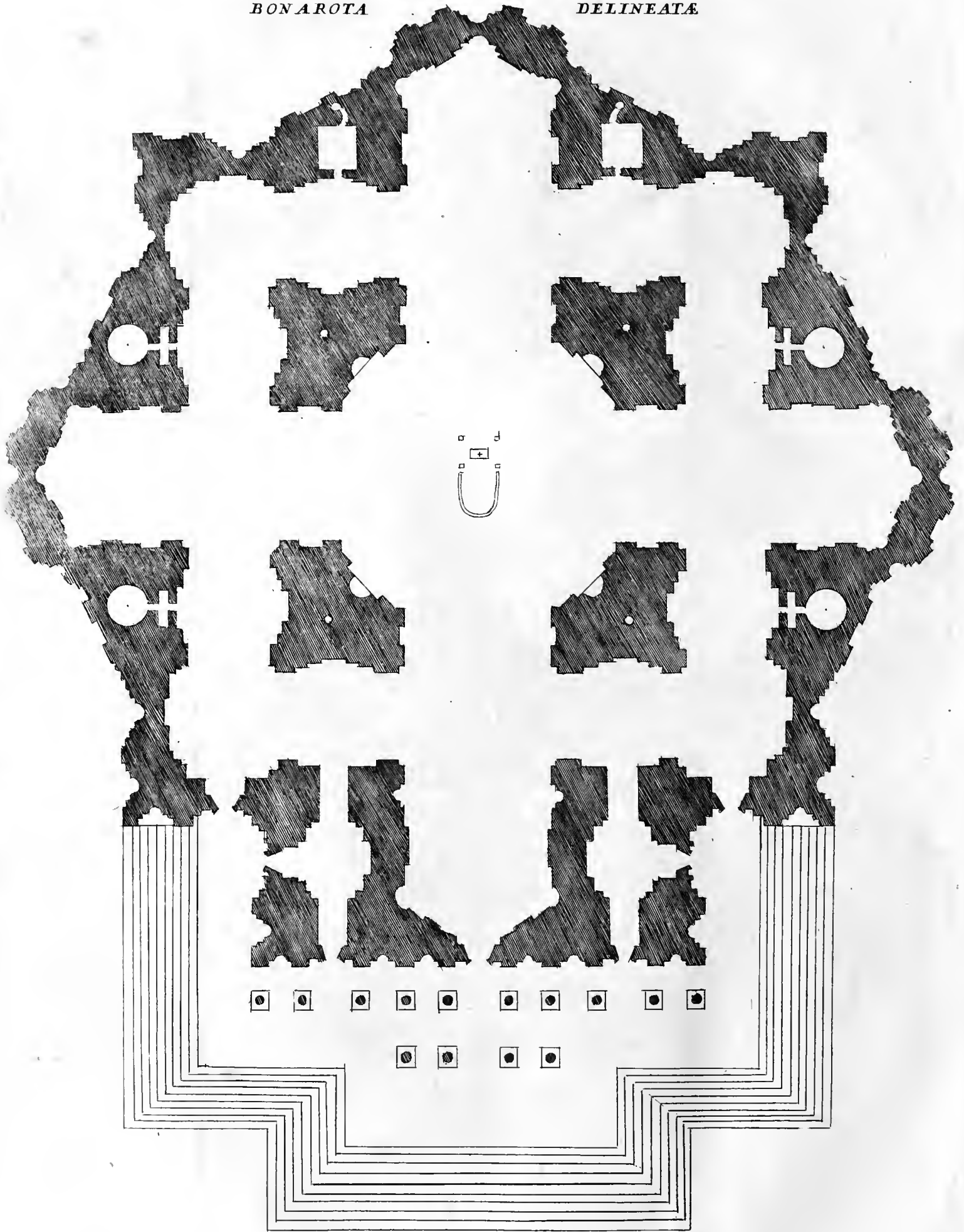
1870

1870

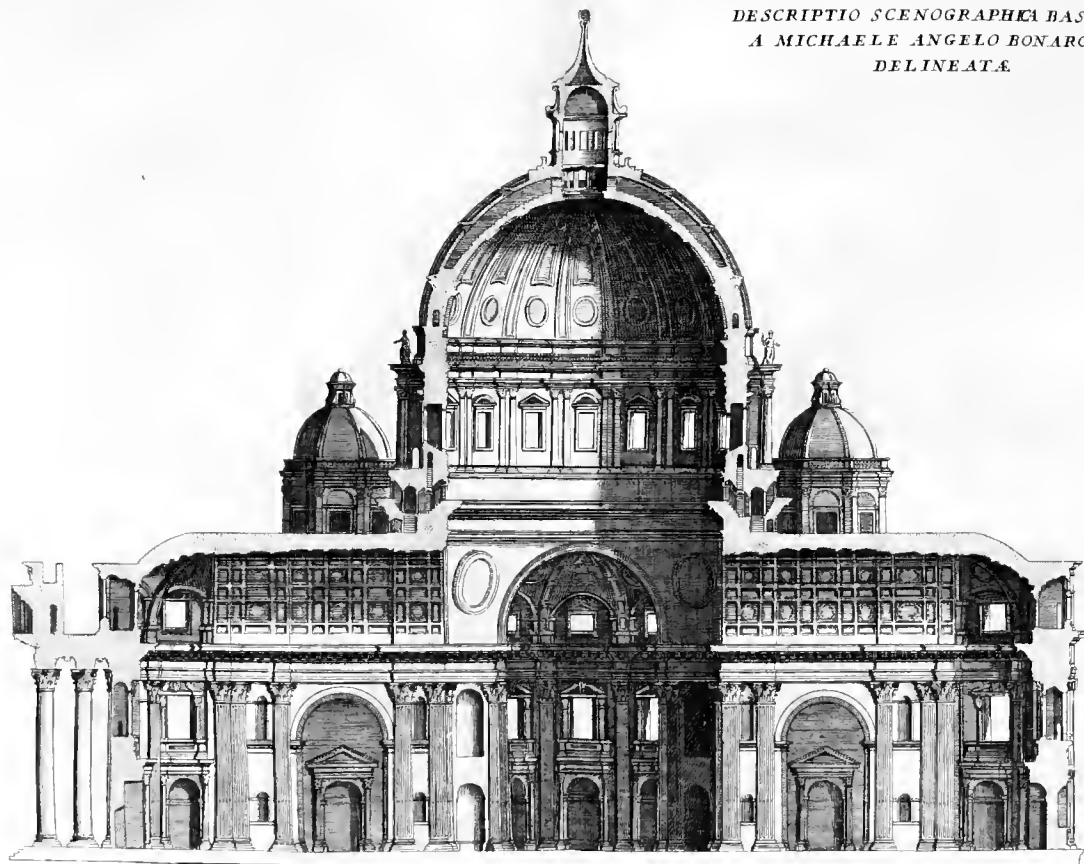
1870

1870

ICHTNOGRAPHIA NOVÆ BASILICÆ A MICHAËLE ANGELO
BONAROTA DELINEATA

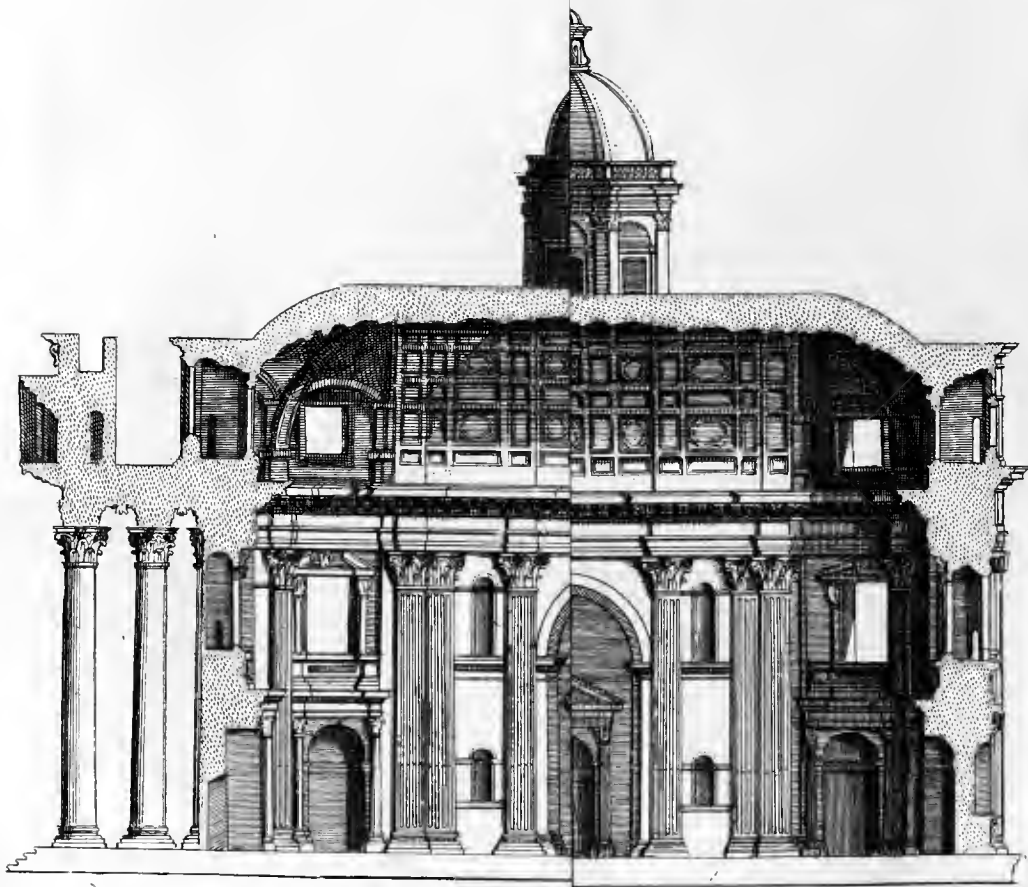

DESCRIPTIO SCENOGRAPHICA BASILICÆ
A MICHAËLE ANGELO BONAROTA
DELINEATA.

TABVLA 18.

VITIO SCENOGRAPHICA BASILICÆ
SÆCULÆ ANGELO BONAROTA
DELINEATÆ

Hieronymus Frezza incid.

nis , quà muro interstante distinguebant , alterum non intermissum extimi parietis flexu claufere . Hos ille semicirculos duplices ad simplices redegit , ut omnia liberiore utroque visu oculi metirentur , & immodicis sumptibus parceretur . Hemispherium in medio latissimum , & alium tanquam cæli fornicem triplici ordine columnarum niti voluerant , quorum exterior perpetuis columnis circumibat , interiores duo parietum interstitio octo per intervalla sejungebant . Ille subjectos arcus , è quibus eminet immanis tholus , haud patiam vastum pondus (quod alii quoque viderant) animadvertit , utque minori mole incumberet , extenuavit ; duplicem tamen fecit , ut tholus exterior alterum includeret spatio intercurrente discretum : Quippè majestati Basilicæ consulebat , quæ externi verticis sublimitate fit augustior . Intus autem propinquiora depresso ambitu ad oculos jucundiùs accidunt . Porticus Templi Panthei porticum , dispositis columnis , referebat . Quæ omnia in subjectis Tabulis Peritorum oculi deprehendent : Altera continet Ichnographiam Templi ab exemplari Bonorotæ acceptam , in Archivo ejusdem Templi asservato , quam etiam typis vulgavit anno 1559. accuratè excusam Henricus Vanscoel . Altera verò Scenographicam descriptionem repræsentat .

Fig. 17.
& 18.

Mentem Pauli III. adeò pellexit oblata Michaelis delineatio , ut statim illum fabricæ præficerit , ac centum nummos aureos singulis mensibus eidem erogandos sanciverit . Illos tamen respuit Michael sibi oblatos à Joanne Pontificis tunc familiari , deindè Episcopo Foroliviensi . Verùm Pontifex litteras exaravit in forma Brevis , quas motu proprio (ut dicitur) emanatas fuisse Vasarus affirmat , & Ascanius Condivus in ejus vita . Illarum vi fabricæ præficiatur Michael , eidemque facultas conceditur , ut pro suo arbitrato omnia possit quæcunque velit , vel extructa destruere , vel nova excitare , Operariorum numerum vel minuere , vel augere , iis omninò exclusis , vel admissis , quos ad opus perficiendum aptiores existimaret . Ejus Brevis exemplar diù conquistum nullibi Romæ reperiri potuit . Repertus est tamen Florentiæ ejusdem Pontificis Chyrographus Italico sermone exaratus , quem servabant nobiles Michaelis Angeli Hæredes , quorum natu major Michaelis Angeli nomen sortitus est , illumque mihi à præclaro erudito ejus fratre Philippo Bonarotæ , Michaelis pronepote communicatum , & fideliter transcriptum hic infero .

Parte 3.
pag. 168.

Pag. 37.

PAULUS PAPA III.

Motu proprio &c.

Conciosia cosa che il diletto Filio nostro Michel' Angelo Bonaroto Cittadino Fiorentino , familiare , e continuo commensale nostro habbia innovato il modello, e forma della Fabrica della Basilica del Prencipe degli Apostoli di Roma , per altri Architetti , e Periti formato , la qual fabrica, ò forma, senza premio , ò mercede , da noi à lui speffe volte offerta , accettata , ma di sua mera carità , e singolar divozione , che lui porta à detta Basilica l'habbia a meglior forma ridotto ; e per esser fatte le predette cose con nostra volontà, ed espresso mandato , come la presente lo attestamo , e ne facemo piena , ed indubitata fede , come cose , che tendono al decoro , ed ornato di detta Basilica . E volendo noi per rutti i tempi advenire , che si osservino , e seguitino , havendo dette cose rate , e grate , della red uzione , ed innovazione , e tutte , e ciaschedune ruine , e strutture , ed ogni altra cosa per il detto Michel' Angelo , ò di suo mandato in detta fabrica come si voglia fatta , ancorche dette cose sieno fatte con gran spese , jattura , e danno di detta fabrica , ò circa detta fabrica fatta , e data , à tal che immutare , nè reformare , ò alterare non si possa per tempi à venire , ma seguire , ed osservare se habbia, il detto Michel' Angelo , ò li suoi deputati Artefici , ò Ministri , e li loro eredi , e successori a danni , e spese per detto conto fatte , ò proveniente , nè da quelle , nè da altri per alcuna ministrare circa dette cose a renderne conto , nè ragione , ò prova alcuna , nè verificazione , non siano obligati , nè tenuti , nè a ciò si possino costrin-

costringere; e così nelle predette, ed infrastrate, tutte, e ciaschedune cose per tutti, ed ogni Giudice si habbia à giudicare, togliendoli la facultà di interpretare altramente. Discernendo, e dichiarando irrito, ed'ivalido tutto quello, che in contrario si facesse, nondimeno confidando noi nella fede, isperienza, e sollecitudine nel Senor Dio, di detto Michel'Angelo nostro, e della Sedia Apostolica, nella costruzione, e fabrica di detta Basilica, Commissario, Perfetto, Operario, ed Architetto in vita sua, lo costituimo, e deputamo, con facultà di mutare il modello, forma, e struttura di detta Basilica, come li piacerà, ampliando, reformando, e restringendo tutti gli Operarii, Ministri, e Prefetti, ed altre persone per detta fabrica, con salarii, ed emolumenti debiti, e consueti, elegere, e deputare, e li detti, ed altri per prima eletti, e deputati à suo beneplacito lasciare, licenziare, ed amovere, e di altri, come meglio li parerà, provvedere, ed ogni altra cosa per le sopradette cose necessarie fare, dire, e moderare, senza licenza delli, medemi, ò advenire deputati della Fabrica, ò di qualsivoglia altro piena, libera; ed ogni-modà facultà, e potestà concedendoli. Et acciòche detto Micgel'Angelo più liberamente possa attendere à detta Fabrica, lui, li suoi Ministri, e deputati de la superiorità, giurisdizione, ed autorità delli deputati in tutto, e per tutto liberamo, & affrancamo. Non obstante premisse, e qualsivoglia costituzioni, e ordinazioni Apostoliche, statuti &c. co'l giuramento confirmati, privilegi, indulti, e lettere Apostoliche concesse alli Deputati di detta Basilica, al Capitolo, ed ad ogni altra cosa di qual si voglia tenore, ancorche motu proprio siano concesse, e da concedersi, ancorche sia necessario di farne menzione, al tenore della quale, e ad ogni altre derogamo con le clausule necessarie.

E con assoluzione da' censure à questo effetto, ancora nelli casi dalla regola, con la derogazione di essa; e che il modo, e forma delli modelli, fabrica, e della immutazione, e quantità delle spese per detta causa fatte, e danni seguiti, siano per espressi, & latissimè de parola in parola se possino esprimere; e dall'attestazione, confirmazione, approvazione, licenza, concessione, facultà, decreto, derogazione, ed altre cose premisse, che per ciascheduna sia per reperita, & espressa à parte latissimè estesa. E che la sola signature di queste lettere basti, & in ogni luogo faccia fede. Non obstante la regola in contrario, ovvero se parerà per nostro Breve di sopra, con deputazione de' Effecutori, che facciano assisten. &c. E con potestà di citare, ed inhibire, con derogazione della costituzione di una, e due giornate, purchè non sia oltre trè, amplamente estendendo nomi, cognomi, qualità, ed altre cose, circa le premisse cose da esprimere con maggiore, e più vera espressione per Breve nostro insieme, ò da parte si possono expedire.

His tandem munitis prædiis præclarum opus aggressus Michael, ab eo properata ædificatio est. Exteriora Templi circumtecta sunt magnis Tyburtini lapidis glebis, affabrè in Antas, Capitula, Epystilia, Coronas, Loculamenta, aliasque formas elaboratis. Nova cæmentitia jecit fundamenta, binas scaldas cochlydes iu utroque latere extimorum parietum extruxit, quarum ascensu ad altiora Templi tecta perferri possent cæmenta. Supra quatuor majores arcus, à Bramante extructos, Tyburtinos lapides in formam pulcherrimæ coronidis collocavit. Duo Basilicæ brachia, veluti in crucem extensa, hinc indè excitavit, quorum extrema hemicyclo claudebantur, apsidibus superimpositis, sub quibus, rejectis octo loculamentis, quæ typi Bramantis, Peruzii, ac Antonii Sancti Galli præferabant, tria tantum construxit ad Altaria excipienda, capacissima, quarum singulis binæ fenestræ imminebant; omni que conatu omnia studuit stabilire, quibus positis Vaticanum Templum brevi annorum curriculo, juxtà sapientissimi Pontificis mentem perfici omninò deberet, invaritata prorsus ejusdem Templi scenographica delineatione.

Hæc omnia triennio non adhuc integro perfecerat Michael, cum Pontifex Paulus gravi animi egritudine consternatus ob Placentiam à Cæsarianis occupatam; febris violentiâ post 5. diem anno 1549. Ecclesiæ Sacramentis integris adhuc sensibus piè susceptis ex hominum Coetu demigravit.

C A P U T X V.

Acta sub Julio III.

SED deficiente Paulo, Michaelis Bonarotæ, quem rursus Clemens VII. Romam acciverat, operibus adversantes non defuere: Quamplurimi enim, aut nimis Antonio à Sancto Gallo addicti, aut à fabricæ opere exclusi à Bonarota, maligno dente frequenter illum carpebant, livido oculo ejus opera despicientes. Porrò (ajebant) augustissimam à Bramante excogitam Basilicam, venustissimam ab Antonio exornatam, probatamque à Viris, quos omnium consensus peritissimos judicaverat, à Michaele penitus deletam, eorumque Virorum præclara nomina cum excisis lapidibus obliterated; ingentes auri expensas inutiliter dissipatas, deperditos tot annorum labores, tot Pontificum sapientissimorum mentes frustratas, Apostolorum Principi honorem minoris Basilicæ fabricâ fuisse imminutum: omnia denique unius Viri arbitrato contra communem Urbis sententiam penitus perturbata. Hæc omnia, & his majora invidi æmulatores anno 1551. exposuerunt Joanni Mariæ de Monte, qui paulò antè communibus Cardinalium suffragiis Paulo III. subrogatus, ob gratam maximi Pontificis Julii II. memoriam Julii III. nomen assumpserat.

Importunis precibus mentem Pontificis adeò divexarunt, ut rædium affectum illum induxerint ad trutinam revocanda, quæcunque Michael in fabrica peragebat. Eodem igitur evocato coram ipsius Fabricæ Præsidibus (quorum præcipui Joannes Cardinalis Salviatus, & Marcellus Cervinus, qui postea ad Beati Petri sedem evehctus fuit) illud in primis objectum est, quòd Templum construeret parum Solis irradiatione conspicuum, indicabantque tres fenestras, quas in hemicyclo partis dextræ tantummodò aperverat. At objecta facilè diluit Bonarota; subjunxit enim, alias tres, & quidem amplissimas, futuras esse in fornice, quem è Tyburtino lapide arcuato parieti mox erat impositurus; deindè Pontificis æquitatem exoravit, ut detrahentium Inquisitorum dicta reprimere, seque simul labore consumptum fabricæ curâ dignaretur exonerare. Quippè, ajebat, se oleum, & operam perdere; cum enim sine spe lucri, gratisque in fabricæ præfectura omni studio se totum exerceret, contrariorum invidiâ ad iram sepe excitatus animæ jacturam periclitari formidabat.

His vocibus ad miserationem jure meritò commotus justissimus Pontifex, manibus humerò illius admotis, animum addidit Michaeli, invidiamque concionem avocavit, ne in posterum novis calumniis concitatus, Fabricæ curam Artifex adeò peritus abjiceret, immò ejus animi integritas eximia, nec in Urbe tantum, sed Orbe toto pateret, Pauli III. diploma renovavit, atque in Præfectura Fabricæ novo Pontificio diplomate stabilivit. Illud hisce paginis inferere volvi, mihi communicatum à supradictò D. Philippo Bonarotæ, & ab Auctographo rescriptum, quod Florentiæ in Domo Hæredum ejusdem Michaelis servatur, estque ut sequitur.

Foris: Dilecto filio Michaeli Angelo Bonaroto Ciui Florentino.

Intus: I V L I V S P A P A I I I.

Dilecte Fili salutem, & Apostolicam benedictionem.

Accepimus nuper, quòd dudum postquam Tu modellum, sive formam Fabricæ Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe per alios Architectos, & Peritos formatum, nulla parte acceptata, licet Tibi sapius à fel. rec. Paulo Papa III. Prædecessore nostro oblata mercede, sed ex mera tua charitate, & singulari, quàm erga dictam Basilicam gerebas devotionem, de ipsius Prædecessoris voluntate, & expresso mandato innovaveras, & ad meliorem formam reduxeris; ibidem Prædecessor præmissa rata, & grata habens, innovationem, & reductionem huiusmodi ac omnes, & singulas ruinas, & structuras, & alia quæcunque, per Te, vel de tuo mandato in dicta Fabrica quomodocunque facta, etiamsi cum magnis expensis, & jactura, & damno dictæ Fabricæ facta fuissent, & certa sua scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine approbavit, & confirmavit, ac modellum, sive formam per Te factam huiusmodi immutari, vel alterari nullo unquam tempore posse, sed prosequi, & observari debere, Teque, vel à Te deputatos Artifices, & Ministros, eorumque heredes, & successores ad damna, & expensas ea occasione factas, & provenientes, sive de illis, aut etiam de aliis, per eos circa præmissa admittenda administratis, computum vel rationem, ac probationem, seu verificationem aliquam faciendam non teneri, nec ad id cogi posse, & sic per quoscunque tam ordinaria, quàm delegata, & in ista auctoritate fungentes, Judices, & personas etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, judicari, & decidi debere. Irritum quoque, & inane quidquid secus super iis à quoque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contingeret, attemptari, decrevit, & indè de tuis fide, experientia, & sollicitudine plurimum in Domino confidens, Te Tua vita durante, suum, & Apostolicæ Sedis in constructione, & fabrica dictæ Basilicæ Commissarium Præfectum Operarum, & Architectorum constituit, & deputavit, & Tibi modellum, & formam, ac structuram dictæ Basilicæ mutandi, ac ad Tui libitum ampliandi, reformandi, vel restringendi, ac omnes Operarios, Ministros, & Præfectos, ac alias personas pro dicta Fabrica, cum salariis, emolumentis debitis, & consueris eligendi, & deputandi, illosque, & alios antea electos, & deputatos ad Tui beneplacitum cassandi, licentiandi, & amovendi, & de aliis, prout Tibi melius videretur, providendi, aliaque circa præmissa necessaria faciendi, dicendi, & moderandi, tunc, & pro tempore deputatorum ejusdem Fabricæ, aut cujusvis alterius licentiâ, minimè requisita plenam, liberam, & omnimodam facultatem, & potestatem concessit, & ad id, ut liberius dictæ Fabricæ attendere posses, Te, ac Tuos Ministros, & Deputatos a superioritate, jurisdictione, & auctoritate eorundem Deputatorum penitus, & omninò exemit, prout in supplicatione manu ipsius Prædecessoris signata, cujus solam signaturam ad id sufficere voluit seu litteris in forma Brevis desuper forsan confectis plenius continetur. Nos autem, qui fidem, legalitatem, sollicitudinem, ac in rebus agendis industriam Tuas non minùs, quam idem Prædecessor, perspectas habemus, voluntates animi Tui tranquillitati, ut liberius circa dictam Fabricam ingenii Tui vires dirigere possis, consulere, ac dispendiis, & molestiis obviare, supplicationis, seu litterarum desuper confectarum prædictarum veriores tenores presentibus pro sufficienter expressis, & insertis habentes, motu proprio, non ad Tuam, vel alterius pro Te Nobis super hoc oblata petitionis instantiam, sed de Nostra mera liberalitate, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine approbationem, confirmationem, decretum, constitutionem

nem, deputationem, licentiam, facultatem, liberationem, & exemptionem Prædecessoris hujusmodi, & prout illa concernunt omnia, & singula in supplicatione, & litteris hujusmodi quomodolibet contenta, approbamus, confirmamus, & innovamus, & perperua roboris firmitate subsistere, Suosque plenarios effectus sortiri, & per quoscunque, quos quomodolibet concernunt, & concernent in futurum, inviolabiliter observari debere decernimus, omnesque, & singulos tam juris, quàm facti defectus, si qui forsan in illis intervenerint, supplemus. Et nihilominus pro potiori cautela omnes, & singulas ruinas, & structuras, & alia quæcunque, per Te, vel de Tuo mandato, circa dictam Fabricam quovis modo hætenus facta, & in posterum facienda, etiamsi cum quantumvis excessivis expensis, & quantumvis notabilius jacturâ, & damno dictæ Fabricæ facta fuerint, & fiat in posterum, approbamus, & confirmamus, ac rata, & grata habemus; nec non Modellum, & Formam per Te factam hujusmodi immutari, reformari, vel alterari per alium, quam Te, nullo unquam tempore posse, sed persistere, & observari debere, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, cognoscendi, decidendi, & interpretandi facultate, & auctoritate, necnon irritum, & inane quidquid secus super iis à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit, decernimus. Teque vita Tua durante in Nostrum, & dictæ Sedis in constructione, & fabrica Basilicæ hujusmodi Commissarium, Præfectum Operarum, & Architectum, cum licentia, facultate, & potestate, ac concessione suprascriptis, ac aliâs quomodolibet necessariis, & opportunis, & prout per dictum Prædecessorem constitutus, deputatus, & exemptus fuisti, de novo constituimus, deputamus, & eximimus. Qua circa Venerabilibus Fratribus Patriarchæ Hierolymitano, & Episcopo Liparen. ac Dilecto Filio Curie Casarum Camera Apostolicæ Auditori per præsentem, motu, & scientia similibus, committimus, & mandamus, quatenus ipsi, vel duo, aut unus eorum per se, vel alium, seu alios Tibi in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes faciant, præsentem litteras, & in eis contenta quæcumque plenum effectum sortiri, Teque illis, ac omnibus, & singulis in eis quomodolibet contentis, pacificè frui, & gaudere. Non permittentes Te contra præsentium tenorem modo aliquo molestari, impediri, aut inquietari. Contradictores quoslibet, & rebelles etiam per quascunque, de quibus eis placuerit censuras, & pœnas, etiam pecuniarias, eorum arbitrio ponendas, & moderandas, ac alia opportuna juris remedia appellatione postposita compescendo. Invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis, non obstantibus præmissis, ac quibusvis Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac dictæ Basilicæ statutis, & consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque, indultis, & litteris Apostolicis eidem Basilicæ, & illius Capitulo, ac ab eis pro tempore deputatis per quoscunque Romanos Pontifices Prædecessores Nostros, & Nos, ac Sedem Apostolicam etiam motu proprio, & de certa scientia ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque fortioribus, insolitis clausulis, irritantibusque, & aliis decretis quomodolibet etiam pluribus concessis, confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque rotis tenoribus specialis individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales, mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut exquisita forma servanda foret, & in eis caveatur expressè, quod illis nullatenus derogari possit, illorum omnium tenores præsentibus pro sufficienter expressis, ac de verbo ad verbum insertis, necnon modus, & forma ad id servandas, pro individuo servatis habentes, hac vice dumtaxat illis aliâs in suo robore permansuris, harum serie specialiter, & expressè derogamus. Cæterisque contrariis quibuscunque, aut si aliquis communiter, vel divisum ab Apostolica sit Sede indultum, qui intercedi, suspendi, vel excommunicari non possint, per litteras Apostolicas non facientes plenam, & expressam, ac de verbo ad

verbum de indulto hujusmodi mentionem . Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die vigesima tertia Januarii M D LII. Pontificatus Nostri Anno II.

S. Cervien.

Foris: V. Macharanus.

Amplissimo hoc diplomate ab invidorum detractationibus Julius III. munierat Bonarotam, qui tamen novis eorum molestiis affectus, novos animi angores experiebatur. Mortuo enim Julio III. paucisque elapsis diebus, quos vixit Marcellus II. Julio successus, ad Petri Solium ascendit Paulus IV. quo vivente, quosdam annuos proventus ex Urbe Ariminensi Michaeli Angelo addictos Pontificus Poccillator (in scio Pontifice) sibi usurpavit, decernens, centum nummos singulis mensibus eidem erogandos. Eos tamen Vir magnanimus recusavit, despexitque dicteria Pirri Ligorii Architecti, qui eum repuerascentem senem vocabat. Florentiam idcirco redire meditabatur, ut ibi supremum clauderet diem; verum senectâ, quotidie magis ingravescente, itineri se committere timuit (erat enim octogenario major) ingenio tamen vegeto, & integris sensibus virens. Timebat insuper (ut ipsemet in sua epistola Gregorio Vasaro inscripta exposuit) se reum magni criminis apud Divinum Judicem fore, si Vaticani Templi curâ se penitus abdicaret, addito insuper apud homines infamiae dedecore. Extat epistola in ejus vita à Vasaro conscripta his verbis die 19. Septembris 1554.

Sappiate per cosa certa, che io harei caro di riporre queste mie debole offa acanto à quelle di mio padre, come mi pregate; ma partendo di quà farei causa di una gran ruina della Fabrica di San Pietro, di una gran vergogna, & di un grandissimo peccato: ma come sia stabilita, che non possa esser mutata, spero far quanto mi scrivete, se già non è peccato à tenere à disaggio parecchi ghiotti, che aspettano mi parta presto.

Neque verò illum voces vulgi, Artificum æmulatio, calumniæ obtrestantium, vel Principum contumeliæ adeò perculere, ut de firma statione mentis, consiliive sui depelleretur unquam, quin magis in dies ille animo æstare, & eniti monitis, scriptisque, & perpetuo labore, vigiliisque præstare, ne in cujusquam potestate foret amplius rectè facta, aut consulta perfringere, idque unum præcipuè conari, ut moles, æternitati parum concessura, optatum aliquando finem attingeret. Cujus quidem Viri ea fuit auctoritas apud illos claros Artifices, qui eodem in munere deinceps illi succedere, ut ejusdem sapienter excogitatis, atque decretis mordicus plerique omnes hæserint, neque terminos ædificationis, semel ab illo fixos, temerè transire fas esse duxerint. Generoso igitur amore erga Divum Apostolorum Principem, cui sine ullo pecuniæ lucro serviebat, omnia despiciens, fabricam promovere conabatur. Ejus animi pietatem Posteritati tradiderunt ipsius epistolæ diversis amicis scriptæ, quarum aliquas recensere existimavi eodem patrio sermone, quo Auctor exaravit, apud hæredes servatas. Illarum prima Geogrio Vasaro missa die 11. Maii 1555. ità se habet.

Ferdinand.
Carolus se
tion. 1. c. 2.

Io fui messo à forza nella Fabrica di San Pietro, & hò servito circa otto anni, non solamente in dono, ma con grandissimo mio danno, & dispiacere, e hora che l'è avviata, che ci è denari da spendere, e che io sono per voltare presto la cuppola, se io mi partissi, farebbe la rovina di detta Fabrica, farebbemi grandissima vergogna in tutta la Christianità, e nell' anima grandissimo peccato: però Messer Giorgio mio caro io vi prego, che da mia parte voi ringraziate il Duca delle sue grandissime offerte, che voi mi scrivete; e che voi preghiate Sua Signoria, che con sua licenza, e grazia io possa seguitare quà, tanto che io me ne possa partire con buona fama, con honore, e senza peccato.

In

In alia ad eundem epistola die 22. Junii ejusdem anni hæc itidem habet.

Pregate Sua Signoria, che con sua licenza io seguitassi quà la fabrica di San Pietro, finche fossi à termine, che la non potesse esser mutata per dargli altra forma; perche, partendomi prima, farei causa di una gran rovina, di una gran vergogna, e di un gran peccato: e di questo vi prego per l'amor di Dio, e di San Pietro.

Die postea 1. Julii anni 1557. scribens Leonardo Bonarota nepoti, sic ait.

Io vortei più presto la morte, che essere in disgrazia del Duca; io in tutte le mie cose m'ingegno di andare in verità; e se io hò tardato di uenir costà, come hò promesso, io hò sempre inteso con questa condizione; di non partir di quà, se prima non conduco la fabrica di San Pietro à termine, che la non possa esser guasta, nè mutata dalla mia compositione; e di non dare occasione di ritornarui à rubbare, come solevano, e come ancora aspettano i ladri; e questa diligenza hò sempre usata, e uso, perche come molti credono, e io ancora, esservi stato messo da Dio; ma il venire à detto termine di detta fabrica non mi è ancora, per esser mancati i denari, e gli huomini, riuscito; & io, perche son vecchio, e non havendo à lasciar altro di me, non l'hò voluta abbandonare; e perche servo per l'amore di Dio, e in lui hò tutta la mia speranza.

Rursus in alia epistola ad Gegorium Vasarum sic loquitur.

Messer Giorgio amico caro.

Io chiamo Iddio in testimonio, come io fui contro à mia voglia con grandissima forza messo da Papa Pavolo nella Fabrica di San Pietro di Roma dieci anni sono, e se si fussi infino à hoggi seguitato di lavorare in detta Fabrica, come si faceva allora, io farei hora à quello di detta Fabrica; che io hò desiderato per tornarmi costà, ma per mancamento di denari la si è molto allentata, e allentasi, quando ella è giunta in più faticose, e difficili parti, in modo che abandonandola hora non sarebbe altro, che con grandissima vergogna perder tutto il premio delle fatiche, che io ci hò durate in detti dieci anni per l'amore di Dio &c.

Ultima demum 13. Septembris 1560. fuit missa ad Cardinalem Carpensem his verbis.

Messer Francesco Dandini mi ha detto hieri, che V. S. Illustrissima, e Reverendissima gli disse, che la Fabrica di San Pietro non poteva andar peggio di quello, che andava, cosa che veramente mi è molto doluta, sì perche ella non è stata informata del vero, come ancora che io (come debbo) desidero più di tutti gli altri huomini, che ella vadi bene. E credo (se io non mi gabbo) poterla con verità assicurare, che per quanto in essa hora si lavora la non potrebbe meglio passare. Ma perciòche forse il proprio interesse, e la mia grave vecchiezza, mi possono facilmente ingannare, e così contro l'intenzione mia far danno, ò pregiudizio alla prefata Fabrica, io intendo (come prima potrò) dimandar licenza alla Santità di Nostro Signore: anzi per avanzar tempo, voglio supplicare, come fò, V. S. Illustrissima, e Reverendissima, che sia contenta liberarmi da questa molestia, nella quale per li commandamenti de' Papi, come Ella sà, volontieri sono stato gratis già 17. anni, nel qual tempo si può manifestamente vedere quanto per opera mia sia stato fatto nella sudetta Fabrica; tornandola efficacemente à pregare di darmi

licenza, che per una volta non mi potrebbe fare la più singolare grazia; e con ogni riverenza humilmente bacio le mani di V.S. Illustrissima, e Reverendissima.

Cum has epistolas latine redditas in hac nova impressione aliqui exoptaverint, eas hic subiicio.

Georgio Vasaro.

Provinciam ædificationis Basilicæ D. Petri coactus suscepi, atque in ea octo circiter annos exegi, non solum, sine lucro, sed cum jactura, atque animi mei moerore. Nunc verò ea feliciter progrediente, cum in promptu sit pecunia, atque tholum impositurus proxime sim; si Roma discederem, ejus Fabricæ ruina succederet, insuper, toti Orbi Christiano dedecus; atque ipsemet maximi criminis reus evaderem. Itaque mihi carissime Georgi te deprecor, ut meo nomine gratias Duci agas ob largas ejus exhibitiones, quas mihi significasti, atque eundem exores, ut bona ejus venia liceat mihi Romæ degere quousque possim sine crimine ullo atque dedecore discedere, relicta boni nominis, fama.

Eidem

Facultatem ab Ethruriæ Duce obtinere mihi studeas, ut Romæ Fabricam Templi D. Petri producere possim ad eum terminum, in quo in posterum ejus structura immutari amplius non possit; quòd si antea Roma discederem magnæ ruinæ locum darem, dedecus insuper, & piaculum adderem. Hoc ob Dei atque D. Petri amorem à Teenixè efflagito.

Leonardo Bonarotè.

Mortem potius eligerem quàm Ducis benevolentiam perdere. In omnibus studeo animi sinceritatem, & veritatem servare. Quòd si Florentiam adhuc non properavi, ut promiseram, hoc cum tali conditione semper egi, ut nunquam hinc discederem, nisi prius Fabricam Templi D. Petri eò usque produxerim ut à nemine destrui ac mutari posset; ne ansam præberem ingentis pecuniæ jacturæ, quam non pauci sibi olim vindicarunt injuste, atque suffurari iterum anhelant. Hanc solertiam semper adhibui quia mecum quamplurimi pro certo habent hanc Provinciam à Deo mihi fuisse impositam; sed ob defectum pecuniæ atque operariorum talem Fabricam non dum perficere licuit. Cum autem nil aliud mihi supersit post senectutem quam ago, & ob amorem Dei laborem, in quo meas spes omnes collocavi; nolvi ejus Fabricæ curam abiicere.

Rursus ad Georgium Vasarum.

Amice mihi carissime.

Testem inuoco Deum, dum assero, curam fabricæ D. Petri decem ab hinc annis me invitum suscepisse jussu Pauli III. Pontificis, quam certe ad finem produxisset ob idque Florentiam redire possem, nisi pluries à labore cessatum fuisset ob pecuniæ indigentiam, & tunc præsertim quando aliquot ejus partes difficiliori studio majorique impensa extruendæ essent. Quod si talem curam modò abdicarem, omnium laborum jacturam non sine dedecore facerem quibus ob Dei amorem eam conatus sum decem annorum spatio perficere.

Ad Cardinalem Carpensem

A Francisco Dandino heri significatum est mihi Dominationi tuæ Illustrissimæ, & Reverendissimæ dictum fuisse Templum D. Petri infelicissimo progressu construi; dolorem ob id magnum concepi, tum quia falsa relatio Tibi fuerit facta, tum etiam quia ego præcipue ut res postulat ejus felicissimum progressum exopto. Nisi decipior, pro certo affirmare possum eam adeo feliciter excrecere, ut meliori modo augeri non possit. Verùm quia in re mea ac à mea senectute decipi fortasse possum, ob idque me etiam incio damnum fabricæ exoriri, facultatem abeundi cum primò licuerit petam à Summo Pontifice, imo ne differam. Dominationē tuam Illustris. & Reverendis. exoro, ut me ab hac molestia liberare dignetur, quam ob jussa Pontificis suscepi, & spatio septemdecim annorum habui, ut ipsi compertum est; quo quidem tempore quidquid actum à me sit in ea Templi structura omnium oculis patet. Si ab eundi facultatem concesserit, quam enixissime iterum peto, eaque majorem gratiam me nunquam recepturum existimavero ipsius manus humillimè exosculor.

Sed ut ad seriem fabricæ redeamus, expertus erat Michael, quam noxia futura ei fuisset ipsius absentia, cum non semel error irrepserit in constructione fornicis in brachio dextero, quod Regium appellabant, ob imperitiam cœmentarii, à quo in ejus molitione cæteri dirigebantur Artifices. Adeo non modica ejusdem pars omninò everti necesse fuerit, iterumque edificari, quamvis omnes ejus mensuræ exactissimè deprehendi possent in lignea forma à Bonarota proposita.

Talem fornicem haud cœmentis compegit Michael, ut mos fuerat apud antiquos communis, sed tantum Tyburtino lapide affabrè exciso, & scalpris adeo egregiè aptato, ut omnibus lapideis fragmentis, singulis in partibus adamussim invicem consentientibus, fornix esset immutabilis, ac veluti unico in lapide excavatus videretur.

Annus interim quinquagesimus septimus ultra millesimum quingentesimum vertebatur, quo adhuc in Petri Solio sedebat Paulus IV. Jamque supra quatuor majores arcus coronam imposuerat Michael ad tholum sustinendum aptissimam, eamque duplicato columnarum additamento exornaverat. Verùm cum ejus Tholi constructio semper in dies magis, ac magis protraheretur, ejusdemque idea esset in sola Michaelis Angeli mente; Cardinalis Carpensis, & præclari viri Donatus Jannozius, Franciscus Bandinus, ac Thomas de Cavalieriis plurimum fabricæ addicti, verentes, ne, deficiente Bonarota, etiam illa omninò deficeret, eum induxerunt ad ideam ex aliqua materie compingendam, ex qua omnes Tholi partes, ac mensuræ à quovis facilè deprehenderentur. Annuìt Bonarota, & opus commisit cuidam Gallo nomine Joanni, qui illud primùm ex argilla, deindè ex ligno juxtà mentem Michaelis exactissimè unius anni spatio perfecit.

Val. pag.
181.

C A P U T X V I.

De Tholi Idea à Bonarota delineata.

Fig. 19. *Fig. 20.* **A**NTEQUAM ad ulteriora progrediamur satis erit talem prototypum contemplari in duplici Tabula, quarum prima exhibet exteriorem partem tum Basilicæ, tum Tholi, quam curavimus delineari; prout extat in Bibliotheca Vaticana coloribus expressa, de qua mentionem fecit Mutius Panfa in *descript. Vatic. Biblioth.* pag. 116. Desunt tamen in ejus loculamentis signa marmorea, quibus exornari illa jusserat Bonarota; secunda exhibet diversam ejusdem Tholi formam cum porticu ibidem aperta, quam excogitavit Eques Dominicus Fontana sub Sixto V. Ejusdem declarationem addo latino idiomate redditam, quam italico exaravit Vasarus. Utque Vasari descriptio clarius innotescat, aliam Tabulam addere visum est, in qua partes ichnographicae ejusdem Tholi demonstrantur additis caracteribus, quorum beneficio singula à Vasaro descriptæ clara methodo deprehendi possunt.

To. 3. par. 2.
pag. 181.

Fig. 21.

Animadverti (ait Vasarus) diametrum circuli; quo tympanum tholi subiectum perficitur, palmos centum, & octoginta sex continere. Ejus basim quatuor majoribus arcibus E, pilis, nempe A B C D impositam è lapidibus Tybartinis in gyrum efformari, cujus crassities palmis triginta tribus $\frac{11}{12}$ expletur, altitudo verò palmis undecim, & $\frac{10}{13}$ illique insuper inesse coronam palmis octo altam; sex verò cum dimidio antè muri libellam prominentem. Hæc basis triplices dividitur in partes, quarum interior 15. palmis expletur, undecim exterior, media verò septem & $\frac{11}{13}$ vacua spatium habet fornicatum in gyrum palmorum 806. circumductum, altumque palmis 16. In illud patet ingressus per quatuor januas, inter se palmis 201. distantes, totidemque insunt in spatiis ambulacri intermediis, in quarum singulis gradus collocati, ascensum offerunt hinc ad exterioris coronæ ambulacrum I latum palmis sex cum dimidio, indè verò ad interiorem coronidem K, cujus latitudo palmos octo & $\frac{3}{4}$ circumeuntibus præbet. Ex his aditibus per scalas, in tertia, quam diximus, basis parte solida collocatas, quatuorque palmis $\frac{4}{12}$ amplas, ascensus hinc indè datur palmorum quatordecim & $\frac{1}{12}$ ad aliam coronidis, seu basis contignationem, quæ decem unciis unius palmi prominet in vertice.

Supra eam collocantur sexdecim validissima pilæ M binis singulae exornatae in parte interiori parastatis N, in exteriori verò binis columnis O munitæ. Harum pilarum lineæ centrales longæ palmis triginta sex in magni circuli centro concurrunt. Hæ binæ columnæ basim premunt latam quinque, & unciis octo, altam undecim, sub qua plinthus jacet palmo cum dimidio altus, latus verò octo, & $\frac{3}{4}$. Earum columnarum scapus altitudinem explet palmorum 43. cum dimidio. Ejus verticis diameter palmos 4. implet, & uncias novem, pedis verò quinque cum dimidio. Capitulus, quem habent corinthium, palmos sex cum dimidio in altitudine ostentat, in cimasio autem novem. Earundem columnarum tres tantum partes ostenduntur. Quarta enim pilis conjugitur, ut apparet in P, in quibus singulis janua Q patet arcuata, lata palmis quinque, alta tredecim & $\frac{3}{12}$.

Inter supradictas pilas columnas exornatas totidem fenestræ V. patent, latæ palmis $12\frac{1}{2}$ altæ circiter 22. cornicibus in utraque parte palmorum 2. & $\frac{3}{4}$ exornatae, & quidem ampliores in parte interiori, quam exteriori, ad lucem majorem Basilicæ communicandam. Columnis simul, & Parastatis ad eandem prorsus altitudinem erectis epistylum imminet altum palmis quatuor & $\frac{5}{12}$ Epistylis Zophorus conjugitur palmorum quatuor cum dimidio. Zophoro ve-

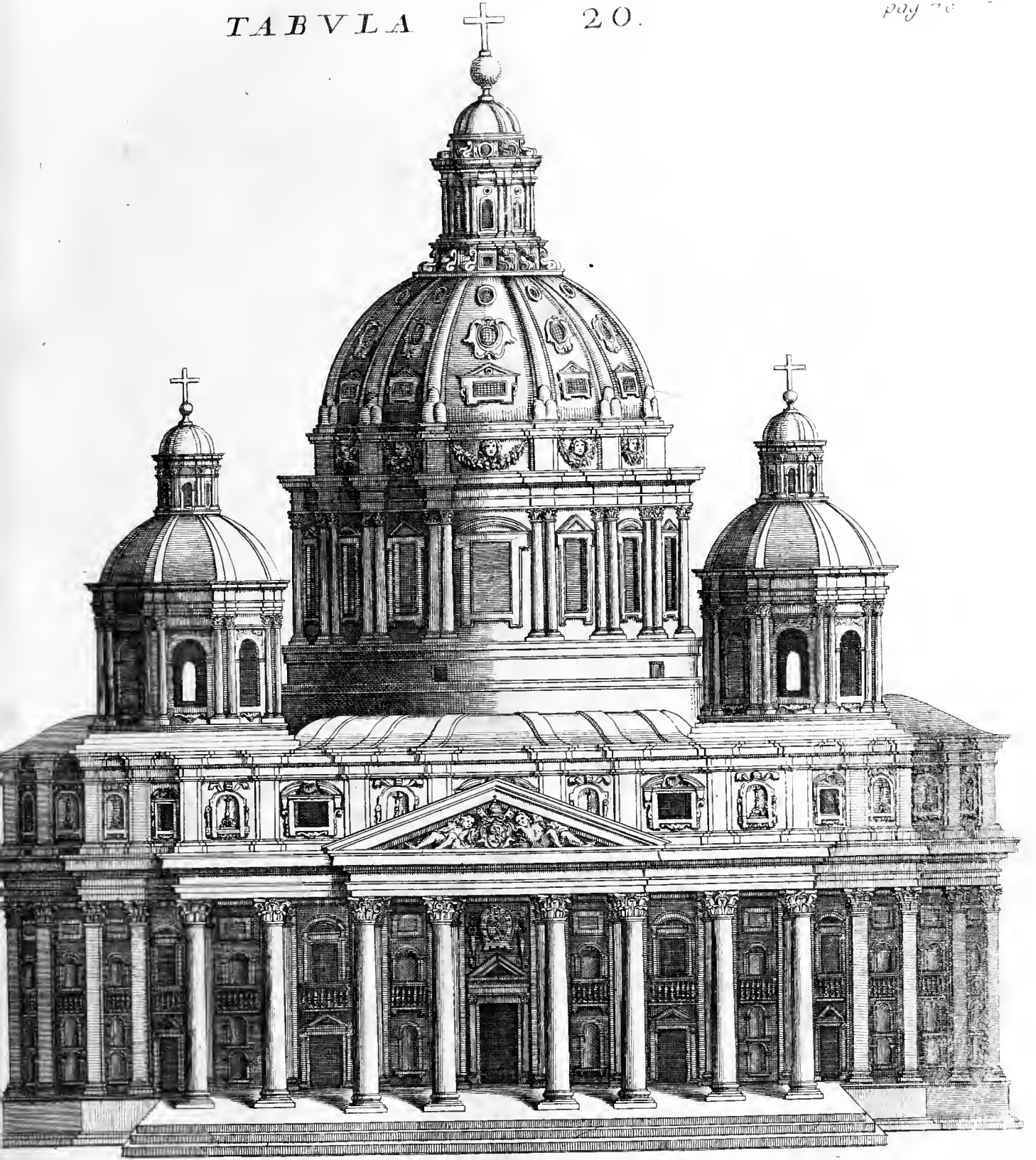
TABVLA 19.

pag. 70. 1

FORMA EIVSDEM NOVAE
BONAROTA

BASILICAE A MICHAELE ANGELO
DELINEATA

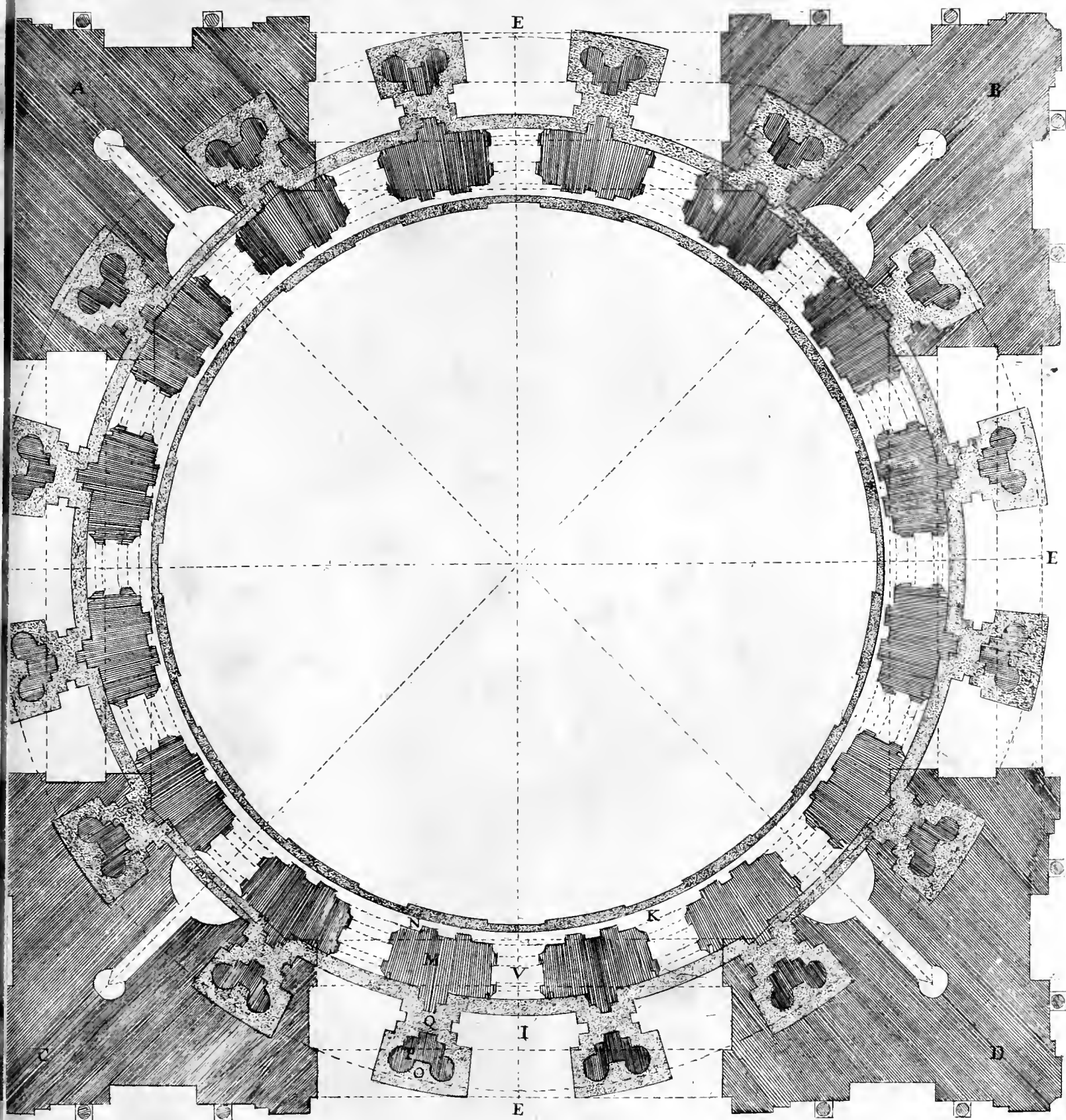

FORMA BASILICÆ QVAM CVM PORTICV ITIDEM APERTA

EXCOGITAVIT EQVES DOMINICVS FONTANA SVB SIXTO V.

ICHTNOGRAPHIA MAGNI THOLI BASILICÆ VATICANÆ
A SIXTO V. ÆDIFICATI

rò corona palmorum quatuor , & unciamru, octo quinque verò in latum protensa cum marmoreis repagulis circumventibus opportuna .

Quatuor oppositis sibi invicem pilis quatuor scalæ insunt cochlites , quarum beneficio ad eam partem ascenditur , cui opus tholi fornicatum imponitur .

Huc usque Basilicę fabricam produxerat , tholique extruendi mensuras sequente in prototypo præscripserat Bonarota . Quas ad clariorem explicationem in subjecta ejusdem tholi delineatione in Tabula 18. posita inspiciemus . A B Tria primum assignavit puncta in triangulum disposita . In puncto C inferiori centrum habet circumferentia parietis tholi interior , cui parieti crassitiem assignavit palmorum quatuor cum dimidio . Post illum reliquit spatium quatuor palmorum pro scalis , quę iter præbent ad laternam . Facto deinde centro in puncto B , circulum duxit pro secundo pariete arcuato , cujus initio assignavit palmos quatuor cum dimidio . Extremitati verò superiori tres cum dimidio , ad quas mensuras facilè obtinendas lineam duxit è centro A circulem , sicque spatium inter duos parietes aperuit octo palmis altum , ut per gradus fornici additos , quilibet posset rectus ascendere .

Ad hos binos parietes perfectè stabiliendos , quibus tholus componitur , sexdecim anteribus illos conjunxit , veluti costis , quibus simul firmiter colligantur , totidemque sunt inter eos spatia , ad scalas supradictas completendas , quę scalæ in hoc tantum sibi oppositis spatiis collocatæ , binis illis parietibus primùm comprehenduntur , deinde fornici interiori tantum adhærent , cætera autem octo spatia sunt vacua . Hæ autem costæ , pyramidum instar duodecim palmis primum latę , gradatim acuminantur , & in parte cum interiori , tum exteriori prominentes robur augent , & decorem .

Superficies tholi exterior in arcuatum parietem flectitur , supra basim 25. palmis cum dimidio altam , solæ duorum palmorum , & simili coronide exornatam . Dividitur insuper à sexdecim supradictis anteribus in totidem equalia spatia . In singulis eorum binas fenestras aperuit sagacissimus Artifex , ut eorum beneficio spatia à duobus fornicibus comprehensa illuminarentur . Eas mutilis , encarpis , denticulisque prominentibus ita exornavit , ut imbrem arcerent . Anteribus verò , palmis quinque latis , striges inerant , quæ in spatio unius palmi cum dimidio gradus continebant , ad ascensum accomodatos .

Tholo laternam imposuit exornatam columnis similibus aliis , quę ipsi tholo fulcimento erant , & ornatui . Laternam demùm absolvit pyramide , ad æreum globum cum cruce sustinendum aptissima . In parte verò interiori spatia intermedia sexdecim habent areas in elyphim efformatas , quorum altitudo ad palmos extenditur 29. His imminent totidem quadrata 24. palmis oblonga , & fornicis acumini obsecundantia , demùm in spatiis super extantibus sexdecim alii circuli , totum arcuatum parietem mirum in modum exornant . Hęc omnia in suo prototypo præscripserat Bonarota . Quomodo autem tria illa puncta A B C inveniri possent ex documento ipsius , Vasarus non retulit .

Probata maximè fuit apud omnes futuri tholi delineatio ; verum ejus constructionem distulit Summi Pontificis mors , ob quam anno 1559. è vivis erepto , Templi fabrica carvit Promotore .

C A P U T X V I I .

Acta sub Pio IV. & Gregorio XIII.

PIUS deindè hujus nominis IV. anno eodè ad Vaticanam Sedem electus, cum satis perspectas haberet egregias Bonarotæ virtutes, illi mirificè blanditus est, & diplomata Pontificum Pauli III. Julii III. & Pauli IV. renovavit; quibus in Fabricæ Præfectura idem confirmaretur. Septemdecim jam annos in eadem insumptos Michael numerabat, cum novis iterum molestiis affectus est ab invidis æmulatoribus, quorum cupiditas illum exanctore studebat. Cum enim Fabricæ Præsidentem Aloysium Cajetam cuidam Cæsari è Castro durante defuncto substituisset Bonarota, eum excludi conati sunt, ejusque loco Virum sibi acceptum, sed imperitum præfecere, cui nomen erat Nannus, vulgò dictus *di Baccio Bigio*, affirmantes insuper fabricæ curam à Michael e fuisse ob gravem senectutem penitus abdicatam, immò ejus ruine periculum imminere, quod certè ab alio peritissimo Architecto remedium expectabat. Harum vocum famam percrebescente æquissimus Pontifex nobilem Virum Gabrielem Sorbellonum jussit inquirere, an vera essent, quæ dicebantur, statimque sibi referre, quæ diligenti præmisso examine deprehendisset. Detecta statim fuere mendacia, & obliterantium hominum calumniæ, quarum causa Nannus probrosi verbis à Vaticano exulare jussus ob Pontificium decretum, gloriæ loco retulit ignominiam.

Hæc inter Bonarotæ laboribus mors finem imposuit die 17. Februarii anni 1564. quæ Divino Conditori animam suam commendans piissimè illam efflavit. Post funebrem pompam, quæ primùm in Templo Sanctorum Apostolorum Romæ, deindè Florentiam translatus in Templo Sanctæ Crucis sepultus requievit, apposita sequenti inscriptione in honorario tumulo, quem ingeniosa pietas Pictorum, & Sculptorum erexerat, videlicet.

COLLEGIVM PICTORVM, STATVARIORVM,
ARCHITECTORVM AVSPICIO,
OPEQVE SIBI PROMPTA COSMI DVCIS,
AVCTORIS SVORVM COMMODORVM
SVSPICIENS SINGVLAREM VIRTVTVM
MICHAELIS ANGELI BONAROTAE,
INTELLIGENSQVE, QVANTO SIBI AVXILIO
SEMPER FVERINT PRAECLARA IPSIVS OPERA,
STVDVIT SE GRATVM ERGA ILLVM OSTENDERE,
SVMMVM OMNIVM, QVI VNQVAM FVERINT P. S. A.
IDEOQVE MONVMENTVM
HOC SVIS MANIBVS EXTRVCTVM
MAGNO ANIMI ARDORE IPSIVS MEMORIAE DEDICAVIT.

Bonarota defuncto, fabricam perficiendam curavit Pius IV. cui jam Paulus IV. Pirrum Ligorium præposuerat, eique Pius socium addidit Jacobum Barozium: Dumque inchoatam substructionem quantocius absolvendam hic urgeret Pontifex plurimam pecuniam suppeditavit; scribente Panvino. *Templum Sancti Petri Vaticanum totum Terrarum Orbe celebre, additis mensuris salariis perficiendum curavit.* Illis districtè præcipiens, ne quidem unguem discederent ab exemplari, quod Bonarota è ligno compactum reliquerat; interdictumque fuit quidquam addere, vel adimere: Quam quidem legem acrius, severiusque firmavit anno 1566. Summus Pontifex Pius V. instante apud ipsum Vasaro, qui ejusdem Pontificis mandata cum Gulielmo Sangalietto Romanæ Ecclesiæ Thesaurario indixit Episcopo Ferrantino Vaticanæ Fabri-

Apud Panvini pag. 283.

Vasar. pag. 189.

Fabricæ Præsidii; immò advertens Pius, Pirrum Ligorium à Bonarotæ vestigiis discedere, illum coegit ab incæpto desistere, & solo Jacobo Barozzio opus Bonarotæ commisit absolvendum.

Fuerat Jacobus Barozzius, Vignola vulgò dictus, ab Oppido hujus nominis in ditione Mutinensi, ubi patre Clemente Mediolanensi, matre verò Germana anno 1507: natus fuit. In primis juventutis annis Bononiæ arti pingendi addiscendæ navavit operam; in qua cum Magistro fati perito destitutus, parum proficeret, & ad Architecturam addiscendam toto se ferri animo perferret, omnes curas, cogitationesque suas ad illam convertit, augurio quasi factò ex efformationibus ædificiorum, quas multorum cum plausu perfecerat. Quoniam verò intelligebat optimè sola delineandi arte, aut lectione Vitruvii non posse perveniri ad illud fastigium, quò enitebatur, Romam concessit, ut antiqua ejus inspiceret monumenta, ex iisque regulas optimas depromeret. Ubi quidem illi in primis hoc commodum evenit, quòd ab Academia Architectonica, cujus tùm Principes erant Marcellus Cervinus, Maffæus, & Mazzolus, adscitus fuit eum in finem, ut quæ mente illa conceperat, pennicillo exprimeret, & ædificia antiqua metiretur, & efformaret. Qui labor illi tantum profuit, ut genuinam ædificandi rationem, familiarissimam sibi redderet, ac plurima deindè ædificia Romæ, Bononiæ &c. arte peritissima extrueret, tantumque sibi compararet nominis famam, ut ab Hispaniarum Rege ad Excluriale ædificandum evocaretur, quam tamen Provinciam, sibi delatam, ætate jam provectus suscipere noluit, præcipuè cum post Michaelis Angeli Bonarotæ obitum, Basilicæ Sancti Petri Architectus à Pontifice Maximo fuisset constitutus. Jacobum igitur suos labores omni studio impendisse circa fabricam novennio integro, quo vitam traduxit, Dantes affirmat in ejus vita; verum opera ab ipso patrata non enumerat, nec ab aliis Auctoribus indicata reperio, nisi ab unico Balleono, qui pag.8. affirmat, exteriores Templi parietes Tyburtino lapide exornatos ab ipso fuisse, juxtà delineationem à Bonarotæ decretam. Certum autem est Pium V. minori studio, quàm Pius I V. fabricam promovisse; sexennio enim, quo Sanctissimus ille Pontifex Romanam Ecclesiam gubernavit, ingentem pecuniæ vim erogare studuit, ut ipsam ab infensis hostibus defenderet, & Selinum Turcharum Tyrannum, multis insolentem victoriis, ingenti parata classe extrema Romæ minitantem, precipibus, & armis devinceret.

Barozzio demùm defuncto sub Gregorio X I I I. qui post Pium V. magna omnium lætitia, & ingenti suarum virtutum expectatione Pontif. Max. renunciatus fuit, ejus discipulus Jacobus patria Romanus, à Porta dictus, fabricæ præficitor, ut iisdem vestigiis insistens, eam omni studio prosequeretur. Hujus directione, & Thomæ de Cavalariis consilio, multa mirificè molitus Gregorius, tectum imposuit Aræ Divo Petro sacræ, magnis binis columnis suffultum, contra imbrium eluviones, Cellam postea magnificentissimam, quàm Gregorianam vocant, maculosis marmorum incrustationibus camerato, inauratoque ambitu, ac tholo, columnis, picturis speciosis, organi tubis, musivis, aliisque clarissimis operibus vix imitabilem fecit. In ejus Sacelli exstructione, ultra centum millia ducatorum impendit, & annuis proventibus ad Sacerdotum alimoniam dotavit, picturas in eo suo pennicillo expressit Hieronymus Mutianus anno 1580. cujus elogium è tumulo acceptum, in Basilica Liberiana locato, sic legitur:

Hieronymo Mutiano Brixienti Rom. non pingendi magis arte, quam vite probitate clarissimo. Idem enim Gregorio XIII. Pontif. Max. cujus Sacellum in Vaticana Basilica musivo Principe opere exornarat, charissimus fuit, & S.P.Q.R. ob insignem morum integritatem Romana Civitate donatus est. Obiit Rom. 27. Mens. Apr. an. 1593. & Ortensia Urse ejus uxori, & Victoria filia, socio socru, & uxori charis. Thomas Tertius mærens posuit anno M DC.

Ex actis
Eruditor.
Januarii
1649. pag.
25.

Donatus de
Roma lib.4.

Balleonus
pag.5.

Torrigit
de Crypt.
Vatican.

Altare ejus Sacelli ornant columnæ, quæ in Templo Romulo dicato in,

K

Foro-

Pag. 167. Foro Boario extabant. Quamplurimæ etiam Angelorum imagines, quas ex ære formavit Sebastianus Torrifanus. In eo Gregorius antiquissimam Deiparæ imaginem, de auxilio appellatam, die 12. Februarii anno 1578. solemnè pompa collocavit, quàm antea Julius II. è veteri Sacello S. Leonis I. ad aliud transtulerat. Refert Torrigius in Cryptis Vaticanis, illam præcessisse cum facibus ardentibus Basilicæ Vaticanæ Clerum, Sodalitates Sancti Jacobi, vulgò dicti *Scossa Cavalli*, & Sanctissimi Sacramenti, Religiosos etiam Carmelitas Sanctæ Mariæ, quam vocant *Tránsfontinam*, quibus accesserunt sex Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Purpurati, Alexander Farnesius Archipresbyter Basilicæ, Varmiensis Summus Pœnitentiarius, Sirletus, Albanus, à S. Sixto, & Austriacus.

Decreverat Gregorius sub Ara hujus Sacelli Divi Gregorii Ossa collocare, quæ in Æde S. Mariæ Campi Martii jacebant. Quamobrem solemnem pompam indixit, ut refert Mucantius in Diariis his verbis.

„ Die 16. Martii anno 1578. fuit ordinata Processio pro Corpore Beati
 „ Gregorii Nazianzeni transportando ad Basilicam Sancti Petri, tamen ob Cę-
 „ li intemperiem fuit ad aliud tempus translata]. Et alio in loco [Die 20.
 „ Aprilis 1580. fuit decreta pompa pro translatione Divi Gregorii in Congre-
 „ gatione Cardinalium num. 8. deputata pro reformatione cæremoniarum &c.]
 In dicta igitur sacra pompa die 11. Junii ejusdem anni in Vaticanum Sacellum
 Sanctissimi Viri Ossa transtulit. Eam Joannes Paulus Mucantius tom. 2. Dia-
 riorum Francisci fratris fusè, & diligenter expressit. Processionem sex horis
 absolutam fuisse affirmat; in qua, refert Torrigius, adfuisse ex piis sodalitati-
 bus Socios 3768. Religiosos 905. ex Curia Romana Administratos 576. & Paro-
 chos 69. Totum agmen claudebat Jacobus Boncompagnus qui Sanctæ Romanæ
 Ecclesiæ armis præerat, umbellam, sub qua Sacra Ossa deferebantur in theca
 argentea, vicissim gerebant Populi Romani Senator, Conservatores, Regio-
 num Urbis Duces, S. Petri, & Pauli Equites aurati. Via tota à S. Mariæ Cam-
 pi Martii Templo ad Vaticanum variis ornamentis (apud Collegium Germa-
 nicum etiam carminibus) culta erat. Gregorius adventanti Sacro Corpori
 Pontificia supplicatione cum Cardinalibus obviam processit in sede delatus ad
 scalas usque Basilicæ, deindè pedes occurrit, & in media platea sacrum The-
 saurum adoravit. Iterumque postea in Basilica incenso thure veneratus, illud
 in loco ad id parato suis manibus collocavit. Sacram Aram Cardinalis Sanctæ
 Severinæ in Dei Matris Virginis, & Sancti Gregorii Nazianzeni honorem, ju-
 bente Pontifice, eadem die consecravit. Cum capsula Nazianzeni Liplana conti-
 nente collocata fuit argentea lamina, in qua hæc legebantur:

Anno Sal. M D LXXX. III. Idus Junii

Torrigus
 pag. 168.
 „ Sanctissimus Dominus Noster Gregorius XIII. Pont. Max. anno sui Pon-
 „ tificatus IX. Beati Gregorii Nazianzeni Episcopi, & Confessoris, cogno-
 „ mento Theologi Corpus, ab Ecclesia Monasterii Monialium S. Mariæ Cam-
 „ pi Martii de Vrbe, ubi positum erat antiquitè, comitante processionaliter
 „ totius Urbis Clero, cum S. P. Q. R. ceterisque Romanæ Curie Ordinibus, in-
 „ credibili aliundè hominum concursu, ac frequentia, in hunc locum transtulit.
 „ Ibi etiam appositum fuit de reliquiis Veli Beatæ Mariæ Virginis, de Capite
 „ Sancti Joannis Papæ, & Martyris, de humero ipsius Gregorii Nazianzeni,
 „ de Mento Sancti Hieronymi Presbyteri, & Confess. de Capite Sancti Hyp-
 „ polito Mart. de Bracchio Sancti Gregorii PP. I. de Bracchio Sancti Basilii, &
 „ Confess. Item de Ligno Sanctissimæ Crucis Domini Nostri Iesu Christi, de
 „ reliquiis Sancti Bartholomæi Apostoli, de Ossibus Sancti Justini Martyris,
 „ & Sancti Christophori Martyris, de Reliquiis Sanctæ Lucie Virginis, &
 „ Martyris, Sanctæ Sabinæ Mart. de Capite S. Sebastiani Mart. & S. Martinæ
 „ Mart.

Circum-

Circumferebatur etiam tum ejusdem Sancti Gregorii epitaphium .

D. O. M.

» Divo Gregorio Cappadoci Rhetorum Philosophorumque studiis eru-
 » ditissimo , cognomento Theologo , primo Sasimorum , deinde Nazianzeno
 » Episcopo , Hæresum expugnatori , Constantinopolis Præsidi : qua dignita-
 » te deposita , pristinaque Sede tandem relicta , ruri Monachi vitam religio-
 » ne , & studio coluit : compluribus sapientiæ , & eloquentiæ editis monu-
 » mentis , sub Theodosio Principe decessit , cujus Corpore humili loco jacente
 » Romam delato in Campo Martio sub sacrarum Virginum Græcarum custo-
 » dia condito , Gregorius XIII. Pont. Max. in operosum Vaticanum Templi Sacel-
 » lum Gregorianum , à rebusissimè extructum amplissima Pop. Rom. omnium-
 » que Sacrum Ordinum supplicatione , venerationeque translato , honoris no-
 » minis , & pietatis causa , ipse honorificentissimè posuit , dedicavitque Anno
 » Salutis M DLXXX. III. Idus Junii .

Sacellum hoc , quo Gregorius Pontifex splendidissimè Vaticanum Tem-
 plum nobilitavit , indicatur in Numismate ejusdem Gregorii , in quo Templi
 facies apparet cum majori tholo , aliisque minoribus hinc indè collocatis , adje-
 cta epigraphe SVpra HANC PETRAM . Circa quod observandum est ,
 omnes tholos expressos fuisse non ut ædificatos , sed ut ædificandos (non enim
 adhuc erant sub Gregorio) sed tantum ille , quem Sacello , ab eodem Gre-
 gorio exornato , Jacobus à Porta imposuerat , antequam maximus tholus
 extrueretur . Ejus mensuras , & ichnographiam apponemus , cum de minoribus
 tholis Basilicæ agendum erit . Nunc ad Sixti V. gesta perlustranda ejus invitant
 Numismata .

Oldoinus
pag. 121.

C A P U T XVIII.

*Acta sub Sixto V. et præsertim de maximi
 Tholi constructione .*

PRIMO loco sese illud offert , quod similem faciem præfert , ac aliud Gre-
 gorii XIII. à nobis nuper descriptum , cum simili inscriptione , SVpra
 HANC PETRAM . Quibus adde , *excelsam Sixtum V. Vaticanæ Basilicæ molem
 magnitudinis structuræ admirandæ , nobili fastigio absoluisse ; sive mavis dicere :*
 supra Divi Petri Ossa , quæ firmissimum Ecclesiæ fundamentum Cælestis Opifex
 fecit , Tholum imposuisse , quem , si inspicias , dices cum Bargeo

*Ingentes si facta decent ingentia Reges .
 Te Regum Regem Xiste quis esse neget ?*

Romanorum enim Pontificum , necnon Cæsarum magnificentiam solo
 quinque ann. spatio Sixtus superavit . Vix ille die 12. Aprilis anni 1585. Car-
 dinalibus 41. suffragantibus , Pontifex Maximus renunciatus fuerat , cum ad
 excelsa quæque animum intendens , animadvertit Basilicæ Vaticanæ Timpa-
 num à Bonarota absolutum insigniorem Tholi ornatum expectare , visumque
 illi (inquit Pater Forestus nostræ Societatis eruditus scriptor) pulchrum qui-
 dem Corpus , sed Capite truncatum apparere , quod opus tanquam moles
 operosior , tum ob ingentes expensas , summosque labores pernecessarios ab
 aliis Pontificibus fuerat desperatum . At Sixtus ad res sanè arduas , ac præcla-
 ras producendas natus , illud molitus est , Urbe tota admirante , quòd tem-

Oldoinus
pag. 126.

Nel Map:
pamondo
istorico .

pore anteaſto non niſi quinque decies centenſis nummorum aureorum millibus, decemque annorum ſpatio erigi poſſe omninò affirmabant.

Aliquot igitur magnæ exiſtimationis Architectos accerſivit, & Provinciam, illo jubente, ſuſcepit Jacobus à Porta, ingenii excellentia præditus, cum quo ingruente moleſta ſenectute, Eques Dominicus Fontana utilem navavit operam, ejus conſilia nunquam Jacobo reſpuente, utroque tamen Michaelis Bonarotæ legente veſtigia.

Grimaldus
in MS.

M: bilen.
tem 1. pag.
52.

Rocca in
Append.
Biblioth.
Var. pag.
418.

Moles extrui cœpit anno 1588. die 15. Julii hora decima ſexta, ſexcenti noctu diuque, Pontifice extimulante, collaborabant Operarii, qui illud intrâ duorum, ac viginti menſium ſpatium centum millibus aureorum ſingulo quoque anno conſumptis. Anno 1580. die 14. Maji perfecerunt, exceptis laminis plumbeis, quibus Tholus contegitur, & bracteis aureis, quibus coſtæ mirificè ornantur, necnon laterna columnis extructa, pilâ, & cruce inauratis ſupra Tholum collocatis, quæ omnia ſeptem deinceps menſibus conſecta ſunt; menſibus autem triginta omnibus numeris cuncta fuèſſunt abſoluta, non quidem ſub Sixto, ut inferiùs patebit.

Fig. 22.

Baldinucius in
vita
Bernini
pag. 94.

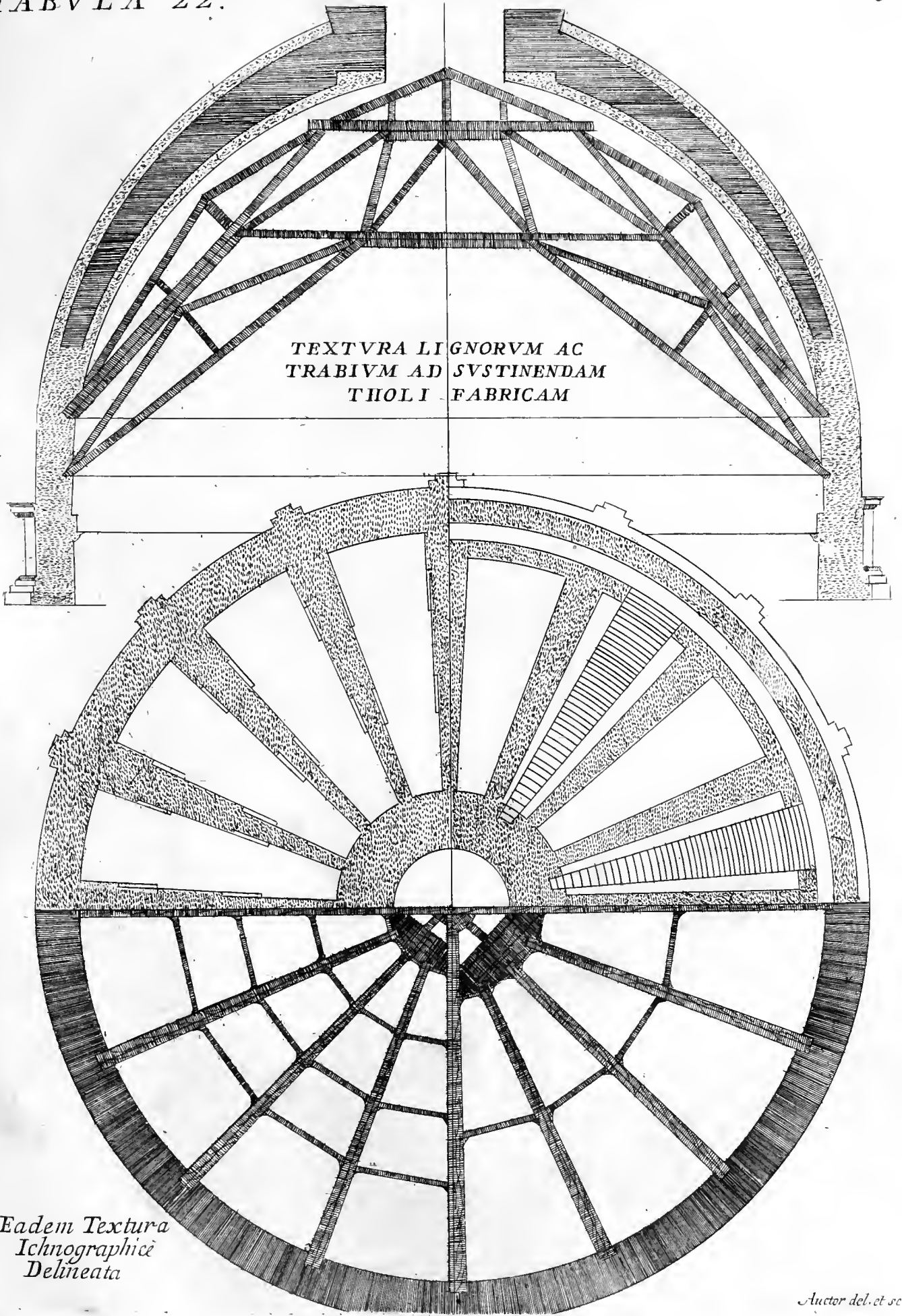
Ibidem.

Ut autem ad eò ſtupendam molem peritus Artifex tutò excitaret, ligneam contignationem, qua ſuſtineretur admirabilem excogitavit. Ejus ichnographiam expoſuit Eques Carolus Fontana pag. 321. ut hic etiam exprimitur, & ut firmiſſima partium compages redderetur, onerique ſufficiens ſubvehendo, ferreis cingulis interiorem Tholum communivit Menſe Aprili anno 1591. De his, quæ ad tantam molem fuerunt neceſſaria longum eſt recensere. Dicam tamen cum eruditiffimo Præſule Angelo Rocca ex rudentibus 500. librarum millia fuiſſe conſumpta, ad cæmenta, aquam, tigna, & alia id genus ſurſum trahenda, & in duobus Tholi fornicibus connectendis 30. librarum millia ferri inſumpta. Armatura, ut ajunt, interior, quæ in ultima ex tribus Tholi partibus fuit adhibita, conſtabat centum ſupra mille trabibus, inter ſe connexis, quorum centum ita erant craſſæ, ut duo homines amplecti eas non poſſent. Armaturæ verò forinſecæ, ſive fercula, ut ajunt, ſupra quæ operam ſuam exercebant Operarii, fuerunt innumera. Compactio autem armaturæ interioris erat ita ingenioſè facta, ut ſupra ſe fundata in aere pendens videretur. Haftenùs Rocca.

Lib. 5. cap.
16.

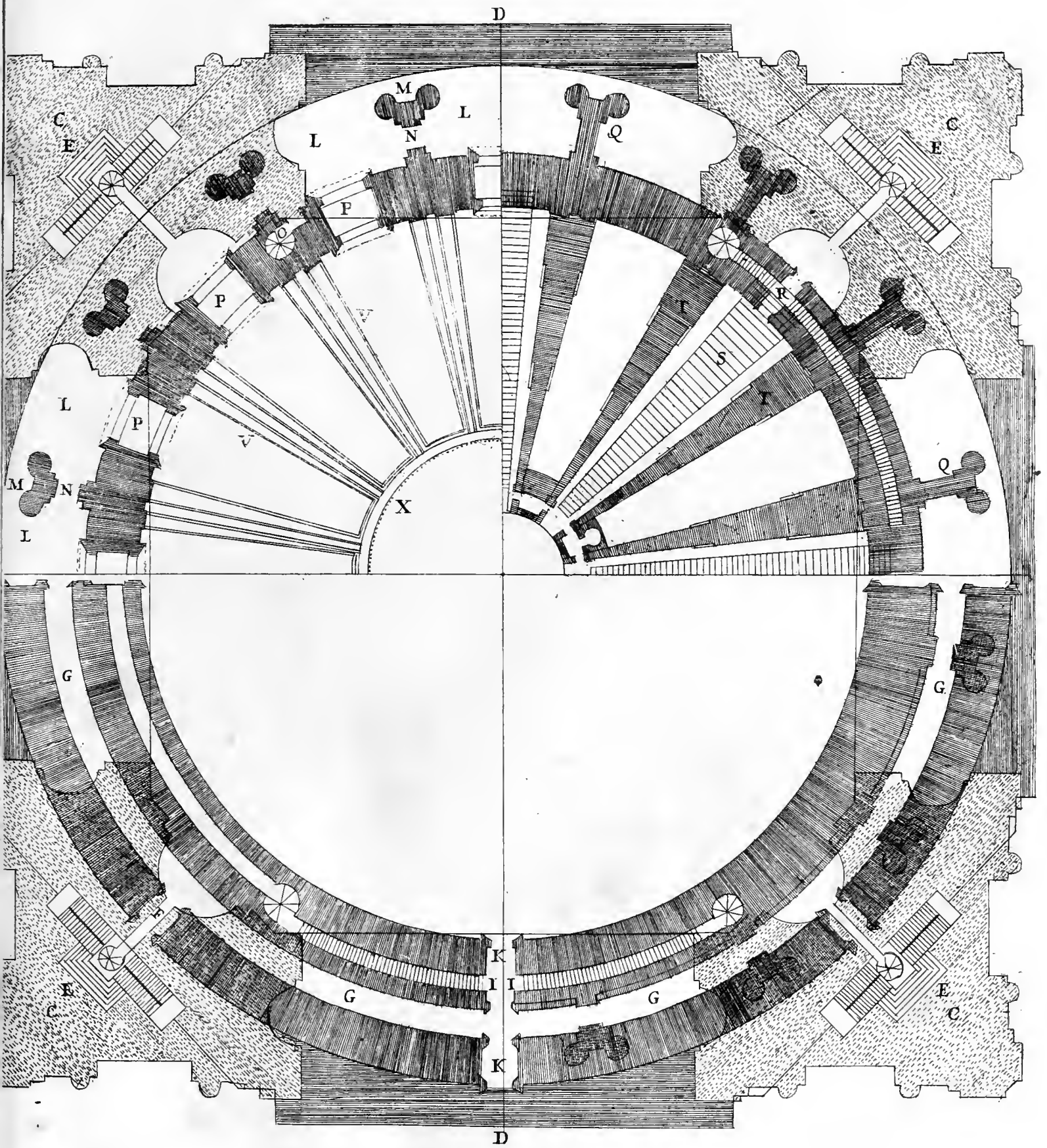
Fig. 23.

Ut autem ejus ambitus flexuras meliùs ſtabilirent orthographiam inſculpere in pavimento Bafilicæ Sancti Pauli in via Oſtienſi, eo quod nullus ad opus vaſtum opportunior locus inveniretur. Eam Eques Fontana affirmat magnæ ſedulitate exploratam, & cum ipſa mole ſubſtructa collatam, *ab ipſa nullatenùs evagari ſe comperiſſe*. Ejuſdem ichnographiam nos expreſſimus in duplici Tabula, & primò, ut vidimus in Tabula 21. litteris A B C D indicantur magnæ paraſtata. Littera E ſpatia, quæ magni arcus paraſtatis impoſiti occupant, ad totam molem ſuſtinendam ſubſtructi. Corona deindè ſuperimpoſita veluti fundamentum timpani adumbrat, in quo ſexdecim patent fenetre, totidemque interjacent muri, intus paraſtatis ornati, extrâ columnis. In Tabula autem 23. ejusdem ichnographia diſtinctiùs exprimitur; ejus enim quatuor veluti contignationes inſpiciuntur, in quibus partes ſingulas paulatim ascendendo, poſteſt oculus deprehendere. C indicat paraſtatas. D arcus maximos, ſupra quos timpani moles aſſurgit. E ſcalas è diametro ſibi reſpondentes, ſupra paraſtatas collocatas, per quas ad primam baſim datur aſcenſus. Illa eſt in octo latera, totidemque angulos diviſa, præbetque veluti plateam, in qua Tholi timpanum collocatur. FF ſunt aditus ad aliam baſim, ſeu ſoleam eidem timpano ſuppoſitam, & duplici pariete conſtatam, inter quos ambulacrum G. K verò demonſtrat tranſitum interiorem, & exteriorem ad planitiem ejusdem ſoleæ. I ſcalas quæ ad ſtylobatæ planitiem exteriorem L progrediuntur. MM alæ ſunt, ſeu eriſimæ columnarum cum columnis duplicatis, ſub quibus patet tranſitus N. O indicat ſcalâ choclydem, per quam aſcenſus datur ad coronam columnis impoſitam. P fenetras inter columnas, per quas lumen magnû timpanum irradiat. QQ demonſtrat eriſinatum, ſive columnarum apicem, quibus capitula, & corona ſunt impoſita. R ſcalam circularem, quæ inter binos fornices, quibus Tholus

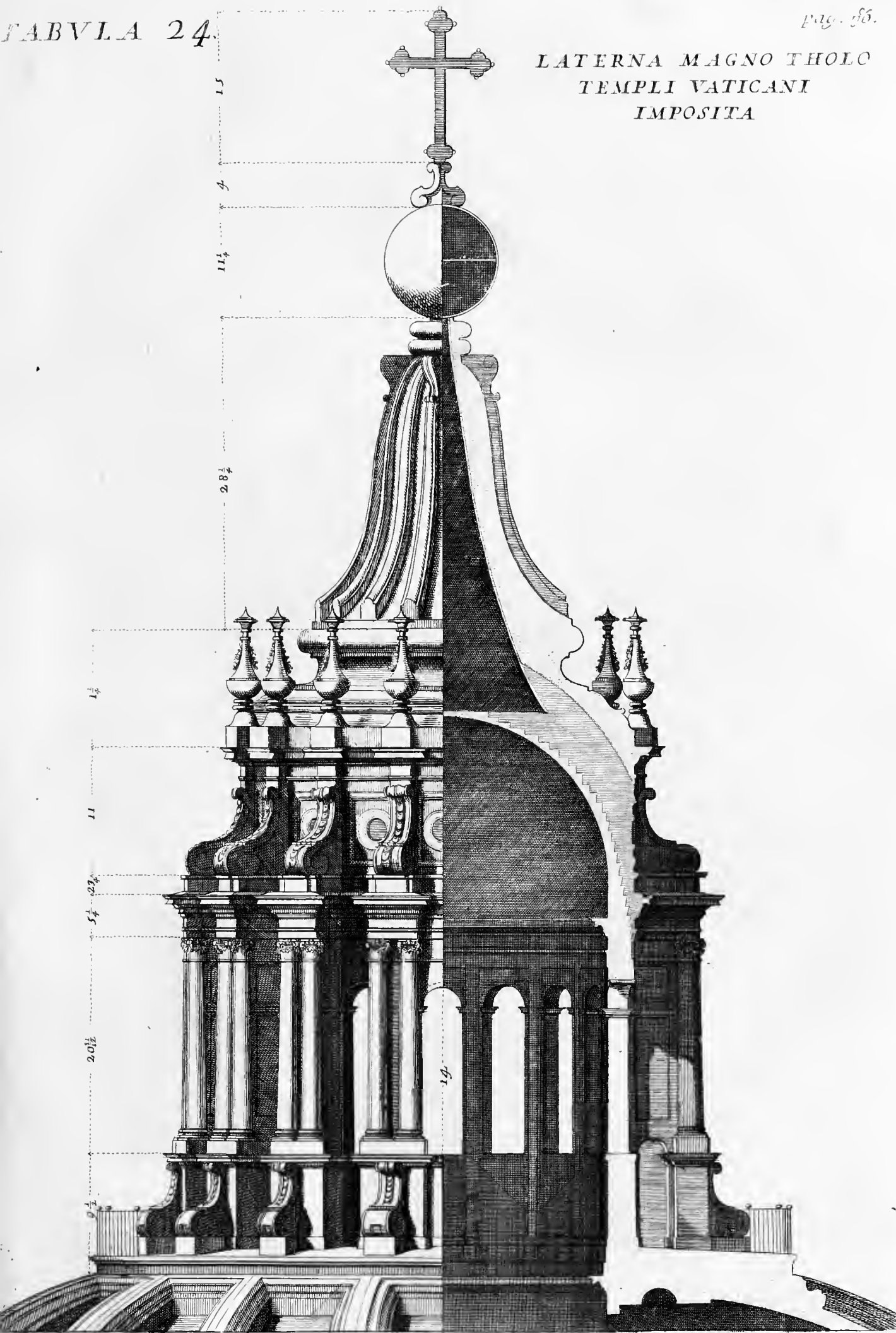

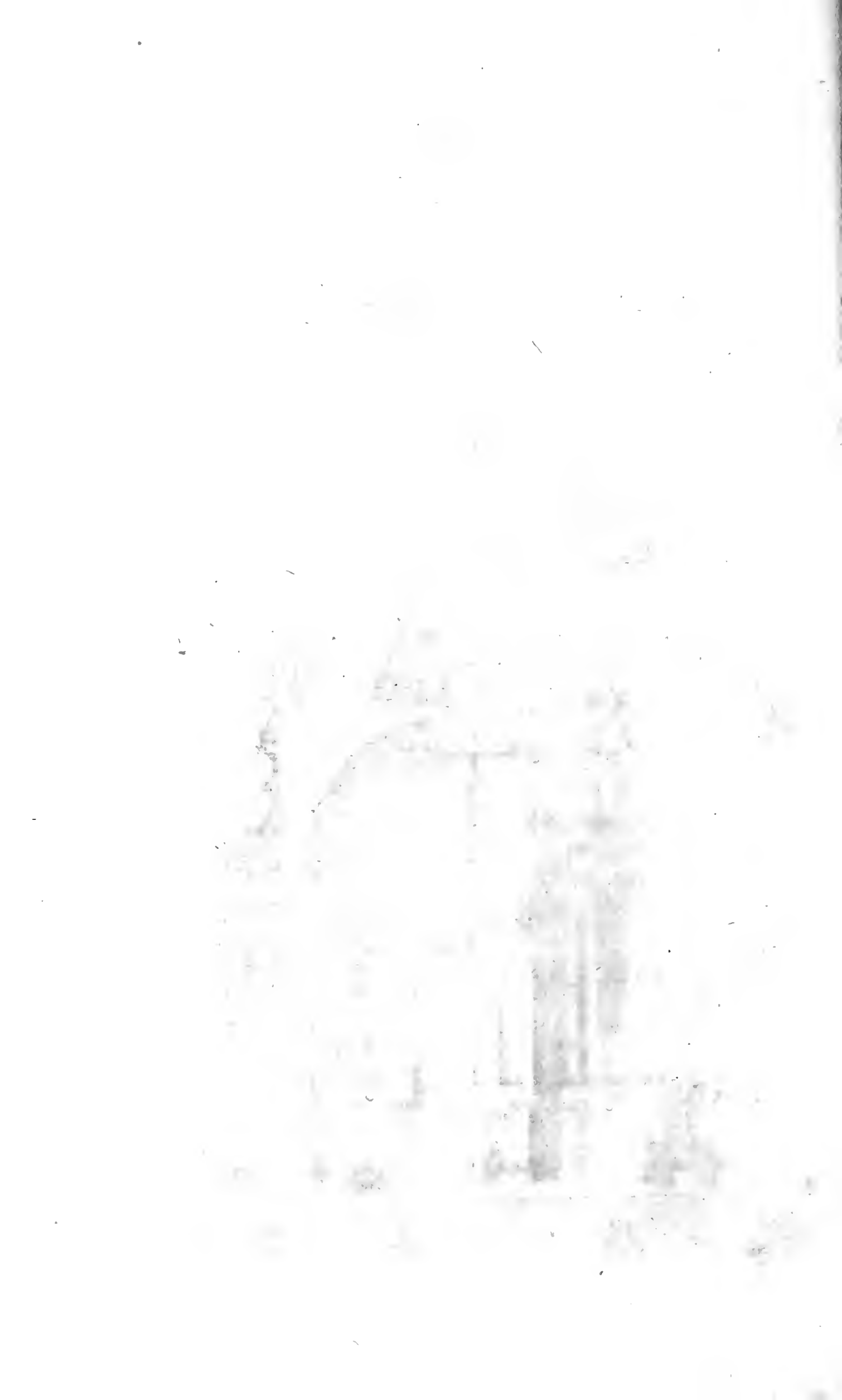
EIVSDEM THOLI CONTIGNATIONES DIVERSA ICHNOGRAPHIA INDICATÆ

LATERNA MAGNO THOLO
TEMPLI VATICANI
IMPOSITA

componitur , progreditur usque ad alias scalas rectas S inter parietes T , arcuatos fornice colligantes . V sulcos effingit , qui partem Tholi exteriorem protuberantes simul ornant , & muniunt . Inter eos fenestræ patent , per quas spatium fornicibus interjacens illuminatur , ita bellè extructæ , ut umbres simul respuant parietibus noxios . X hypetrum manifestat cum ferris cancellis , supra quod laterna Tholi confurgit , de qua inferiùs agendum est . Ad historiam redeamus .

Jàm dies advenerat , quo ultimus Tholo lapidis imponendus erat : hunc Sixtus sacris benedictionibus , ac precibus jussit primùm expiari , qua de causa in Altare ante sepulchrum Principis Apostolorum erecto, Episcopale sacrum coram universo Clero celebratum est , deindè lapis in suo loculamento collocatus , bellico interim ære letitię signa ignitis vocibus efformante . Itaque Sixtus hujus Tholi structurâ (ait Laurentius Schardeus) *vicit Ephesinum illud* Lib. II. *Templum , unum in septem Orbis miraculis ab Heroftrato incensum , ut hoc flagitio nomen ad Posterios , obscurum aliqui transmitteret .*

Placet hic addere encomium , quo Sixtum celebravit insignis ejus ætatis Scriptor , qui carmina apposuit sub eodem Tholo in Bibliotheca Vaticana coloribus expresso , videlicet :

*Pontifices olim quem fundavere priores ,
Præcipuè Sixtus perficit arte Tholum ,
Et tantum Sixti se gloria tollit in altum ,
Quantum se Sixti nobile tollit opus .
Magnus honos magni fundamina ponere Templi ,
Sed finem captis addere , major honos .*

Deerat tamen fastigium (Laternam illud vocant) quod certè Sixtus addidisset , nisi morte peremptus Mense Augusti ejusdem anni 1590. non tantum Urbi , sed Orbi , quem vasta mente , & cogitationibus excelsis fovebat , cum ingenti omnium mæore non defuisset .

C A P U T XIX.

*Acta sub Urbano VII. Gregorio XIV. Innocentio IX.
& Clemente VIII.*

SPATIO deindè biennii tres Pontifices , nempè Urbanus VII. Gregorius XIV. & Innocentius IX. Petri Sedem occuparunt , sed temporis angustiis & curarum segete , quibus fuerunt distracti , Sixti opus absolvere non potuerunt . Jussèrat tamen Urbanus illud perfici , & plumbeis laminis circumvestiri , cum inchoato vix Pontificatu decessit Vir Summus , antequàm Maximus diceretur . Gregorii XIV. tempora fabricis carverunt , quippè morbosa fames ademit potestatem fabricandi . At Clemens deindè VIII. Innocentio IX. ad Superos evocato eas laminas imposuit , septemque erismata ad orientem collocata æneis bracteis inauratis circumtexit , labore Horatii Censoris Romani Artis fusoriæ periti , quibus postmodum ad alios Templi usus adhibitis , consimilia plumbea suffecere . Idem Pontifex , postquàm adeò mirificam molem ab imbribus , glacieque plumbo , & metallo tutavit , laternam eidem imposuit , quàm (inquit Eques Fontana) *Jacobus Barocius Opifex peritissimus affabre omninò excitavit , uti ab eodem elaborata , & coronicem ambientes aperitus manifestant celatura .* Sed bona tanti Auctoris veniâ hoc mihi suadere non possum : Jacobus enim Barozzius , referente Balcono in ejus vita , ut supra adnotavimus , sub Gregorio XIII. die 7. Julii anno 1573. animam efflavit , annum agens 66. fuit-

Donat. in Rom. vet.

Lib. 5. c. 17.

Pag. 8.

que

78 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

que sepultus in magnifico Divæ Mariæ Templo, quod à rotunditate nomen habet, Tholum autem imposuit Basilicæ sub Sixto V. annis videlicet 18. elapsis, ut vidimus Jacobus à Porta Barozzi discipulus, & sub Clemente VIII. Laternam à Bonarota delineatam, aliquibus tamen partibus variatis, extruxit. Eam in Tabula sequenti 24. expressimus, qualem Martinus Ferrobofco delineavit.

Fig. 24.

In vertice igitur Tholi, ubi bini fornices laxamentum præbent duplicis parietis, extat corona in plano horizontali circumducta, qua ipsi Tholi parietes arcuati terminantur. Hæ duæ lapideæ coronæ muro conjunguntur ad libellam extructo, in quo sexdecim patent fenestræ. In circulo superiori amplum spatium dilatatur, in quo laterna exurgit, sexdecim alias fenestras in gyrum dispositas ostentans, ad fanum illuminandum, & ad ambulationem commodum jacet subdiale, ferreis cancellis munitum. Pteromata sexdecim alarum specie assurgunt jonicis insignita columnis, totidem subjectis aliis minoribus fulcimentis, mutilorum instar inflexis. Singulis intercolumniis insunt januæ, quæ præter hypetram, ambulationem præbent commodiorem. Columnis imponitur Epistylum, Zophorus, & Corona, ubi nascitur laterne testudo, quæ in perfectum circulum incurvatur. Illam Anteridum instar Murili sexdecim fulciunt inflexi, & singulis candelabra imposita puichram coronam efformant. Inter hæc pyramis attollitur rotunda, & vacua cum costis extrinsecus eminentibus, & obliquatis. In vertice foramen, per quod in pilam patet ingressus. Huic imponitur Crux deaurata, cujus altitudo 25. palmis comprehenditur; utramque ex ære conflavit Sebastianus Torrifanus patria Bononiensis in Arte fusoria peritissimus.

Baleon.
pag. 324.

Fig. 25.

Adeamus jam Tabulam 25. quæ partem exhibet exteriorem Tholi à Jacobo à Porta ædificati, prototypo quidem, ut diximus, similis, quem Bonarota delineavit, at aliquibus partibus parum variatis ad venustiore apparentiam, & testudinis flexurâ aliquantulum altiùs elevata, ut elegantior ejus facies redderetur.

Omnes universæ structuræ mensuras, tum ornatus singula membra describam ex relationibus Auctorum, & primo ex Vasaro, qui tom. 3. pag. 181. affirmat diametrum tympani, cui Tholus imponitur, palmos explere 186. Tympani verò crassitiem palmos 34. Circulum exteriorem palmos 806.

Secundo loco affero relationem, quam Angelus Rocca in sua Appendice ad Biblioth. Vatic. posuit, ubi sic loquitur [Tholus à suo pavimento ad fastigium usque laterne initium 500. palmis Romanis constat, latitudine verò diametrali 200. sustentatur quatuor parastatis, quæ pilæ vocantur, quarum singulæ facies latæ sunt 80. palmorum in singulis faciebus, supra pilas quatuor fornices sunt, quorum quilibet centum palmos habet vacuitatis. Supra Tholi fastigium, quod oculus dicitur, 32. columnæ supra bases locatæ sunt, quarum singulæ 20. palmis constant, supra illas alterius Tholi formam erigitur, quam Laternam vulgò vocant. Supra Laternam locatur pila inaurata, cujus diameter est 12; palmorum. A pavimento autem Laternæ ad cacumen usque pilæ est altitudo palmorum 100. supra pilam est Crux altitudinis palmorum 25.

A quatuor fenestrarum ordinibus Tholus excipit lumen, quarum quicquæ sexdecim fenestris constat, præbetque lucem ambulacris, quæ totum Tholi circumeunt intrâ duos fornices, ubi scalæ, per quas inter unam, atque alteram Tholi costam ad ejus culmen ascenditur. Supra primum fenestrarum ordinem faxis Tiburtinis constructum, incumbit moles arcuata, quæ in parte exteriori laminis plumbeis contegitur, in interiori verò opere musivo exornatur &c. Huc usque Angelus Rocca.

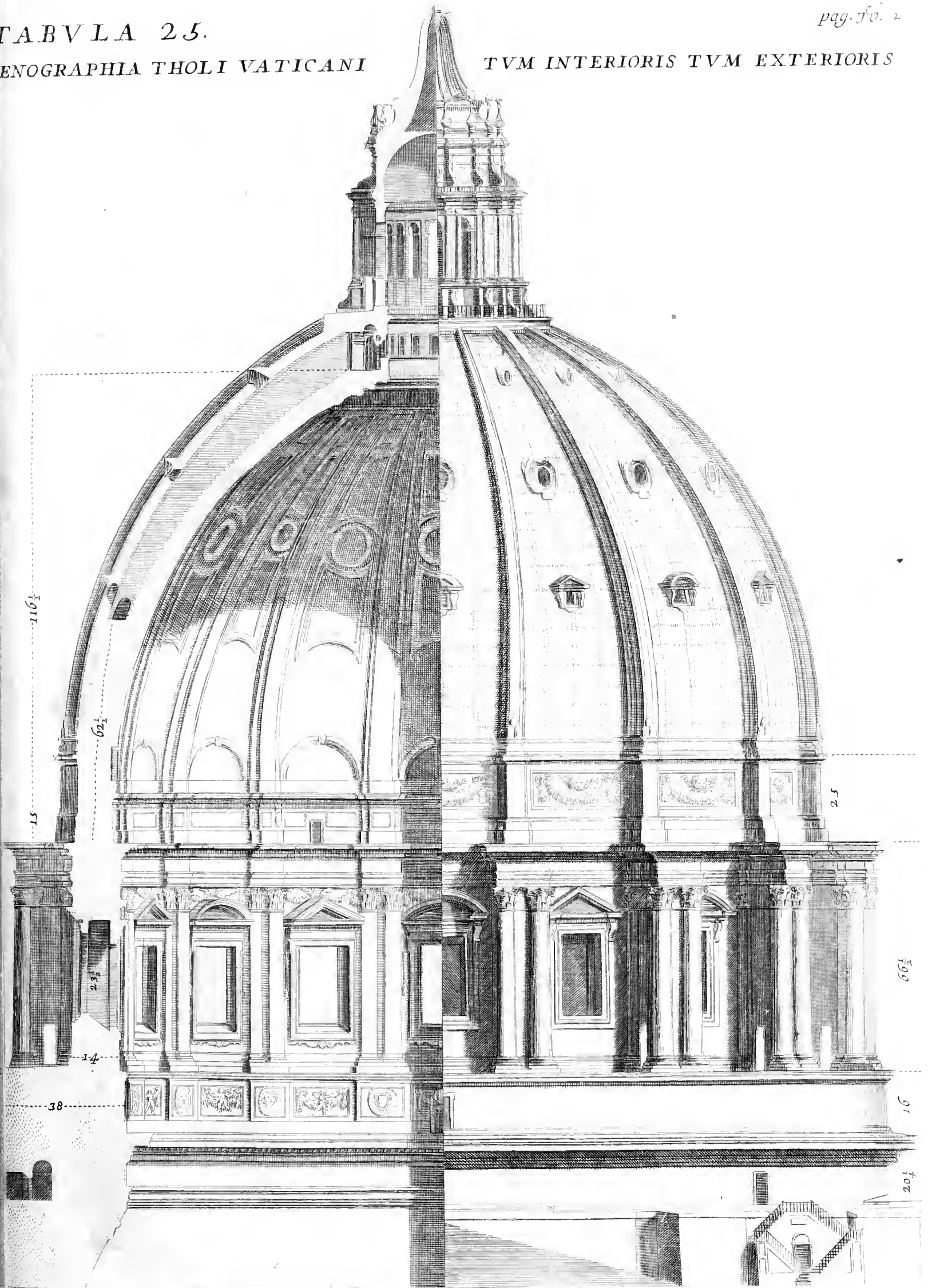
Similem relationem fecit eruditissimus Pater Mabillonius scribens: Totam moles quatuor Parastatis fulcita à pavimento ad laternam quingentis palmis Romanis constat, latitudine verò diametrali 200. à laterna ad cacumen usque pilæ, seu globi, cui Crux infixæ est, palmis centum. Pila ipsa ex ære inaura-

Tom. 1.
pag. 52.

TABVLA 25.

SENOGRAPHIA THOLI VATICANI

TVM INTERIORIS TVM EXTERIORIS

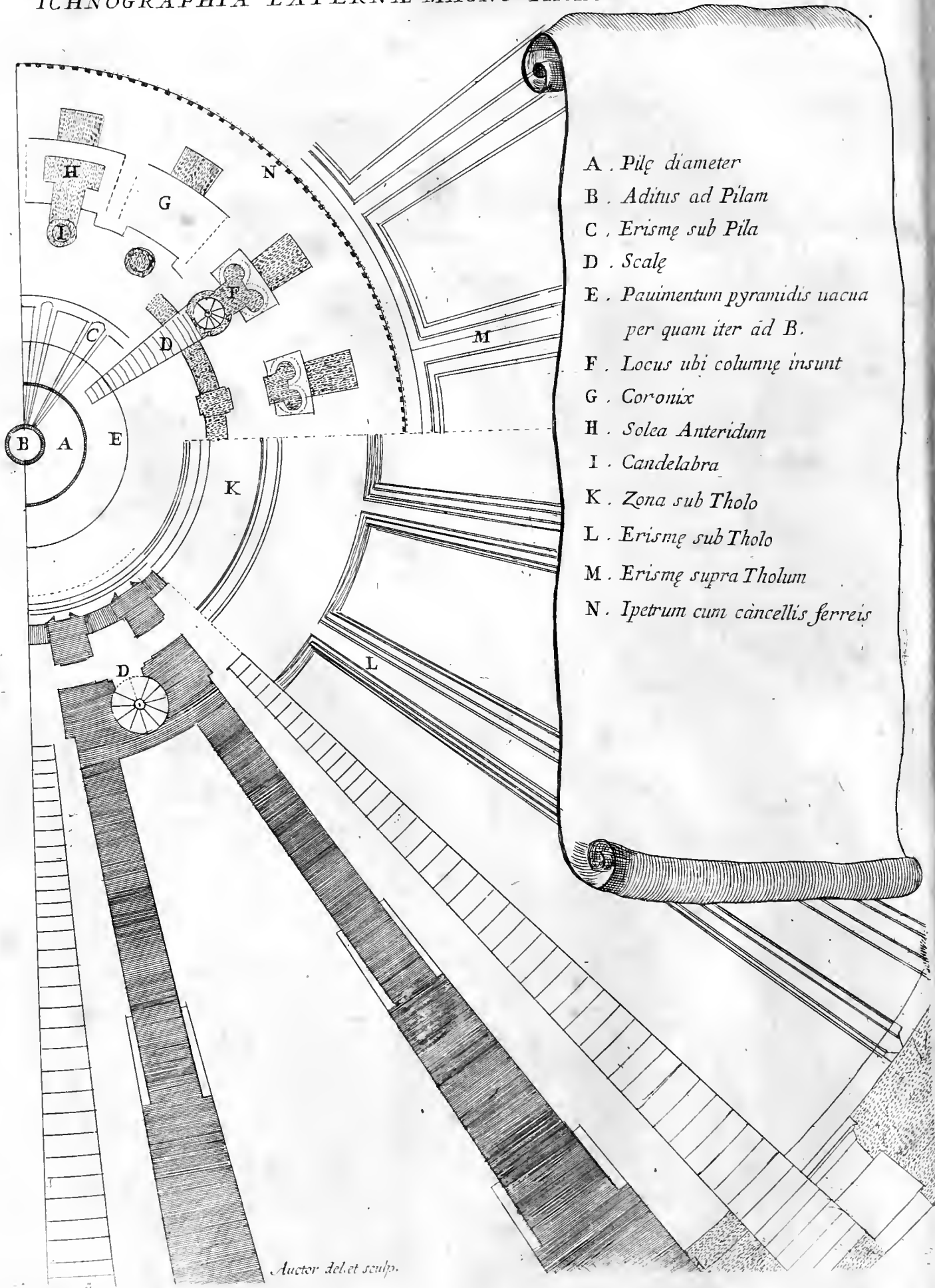

TABVLA 26.

ICHNOGRAPHIA LATERNÆ MAGNO THOLO IMPOSITÆ

- A . Pilæ diameter
- B . Aditus ad Pilam
- C . Erismę sub Pila
- D . Scalę
- E . Pavimentum pyramidis uacua
per quam iter ad B.
- F . Locus ubi columnę insunt
- G . Coronix
- H . Solea Anteridun
- I . Candelabra
- K . Zona sub Tholo
- L . Erismę sub Tholo
- M . Erismę supra Tholum
- N . Ipetrum cum cancellis ferreis

Aucter del. et sculp.

to in diametro habet duodecim palmos , denique Crux supereminens ænea, & item , & aurata , palmos, quinque ac viginti . Tota quanta quanta est fabricæ ad globum usque altitudo pedum 372.

Ex Tabulis verò Martini Ferraboschi eas mensuras deprehendimus esse , quas in Tabula appositi numeri indicant .

Eques autem Fontana has recenset , videlicet: Maximum Hemispherii latitudinem esse palm. 190. $\frac{2}{3}$ Lib. 5. c. 20. & 26.

Timpani murum , in quo ambulacrum pro scalis , amplitudinem sibi vindicare pal. 38. $\frac{1}{4}$. Eiusdem ambitum exteriorem palm. 836. Planitiem Laternæ à Coronide , ubi Timpanum Tholi nascitur, distare palm. 215. $\frac{1}{2}$.

Ab eâdem Coronidis planitie ad Crucis usque cacumen palm. 140. Hoc demum distare ab ima Templi planitie palm. 593.

Verum , quia hæc ratio mensuras omnes recensendi tædio est , & labori , satiùs erit Tabulas contemplari , in quibus Tholo , & Laternæ appositi numeri clarissimè illas indigitant , prout recensuit supradictus Eques Fontana Templi Vaticani Minister , atque Architectus , affirmans omnia se suismet manibus fuisse dimensum .

Mensuris Tholi perlustratis numerorum beneficio, non inutile erit aliquarum partium mensuras ab aliis Auctoribus relatas in sequenti Tabula recensere, ut discrepantia inter eos conferatur , de cujus causa nihil certi possum affirmare .

	Ex Vasaro .	Rocca .	Ferrabosco .	Fontana .
Timpani diameter palm.	186.	200.	—	190. $\frac{2}{3}$
Laternæ	—	—	—	32.
Magnæ Coronæ latitudo	34.	—	—	38. $\frac{1}{4}$
Altitudo à pavimento Basilicæ usque ad Crucis apicem	—	625.	—	593.
A Pavimento ad Laternam	—	500.	—	453.
A Coronide , cui Timpanum incumbit ad Laternam	—	—	—	215. $\frac{1}{2}$
Globi ærei diameter	—	12.	11.	12.
A Laterna ad Pilæ verticem	—	100.	—	140.
Crucis altitudo	—	25.	15.	15.
Exterior Timpani peripheria	806.	—	—	

Sc enographicæ descriptioni in Tabula superiori expositæ, placet Ichnographicam adnectere ejusdem Laternæ , quam Martinus Ferrabosco in suis Tabulis nostræ narrationi suppeditavit . Fig. 26.

Laternâ sic absoluta , & Tholo circumtecto , facies ejus interior sexdecim , ut diximus , costis erat interdistincta; sed lateritia, rudisque asperitas omnibus in partibus apparebat . Quamobrem musivo opere totam exornari jussit magnanimus Pontifex Clemens VIII. atque in primis in laternæ fornice Patris Æterni effigiem exprimi ab Equite Josepho Arpinate: In laternæ Zophoro characteres in gyrum dispositos efformari, quibus Sixtus V. decessor suus ejus operis Auctor diceretur , videlicet: S. PETRI GLORIÆ SIXTVS PP. V. A. MD XC. PONTIF. V. Sub ejusdem Epistylis, ubi arcuatus Tholi paries definit, Cherubinarum facies inter binas alas plastico opere fuerunt compactæ : picturis deindè musivo opere expressis, & inter costas collocatis totum Tholi forniciem tali ordine exornavit . Primò Angeli repræsentantur versicolori habitu induti . Secundò aliorum Cherubinarum capita senis alis circumdata . Tertiò Angeli varia instrumenta in manibus habentes , quæ in patibulati Numinis passione Hæbræorum adhibuit insania . Quartò Redemptor ipse , Deipara , S. Joannes Baptista , & Apostolorum Chorus . Quintò Pontifices varii , ac Sanctissimi Ecclesiæ Antistites , quorum sacra Corpora in Basilica Vaticana requie-

requiescunt . In costis aurea sydera in campo cyaneo micant , sub quibus Leonum capita gentilitium Sixti stemma indicantia . In ampla Zona Tholo subjecta nigerrimis, maximisque characteribus composita in campo aureo hæc verba leguntur ; TV ES PETRVS , ET SVPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM , ET TIBI DABO CLAVES REGNI CÆLORVM ; quos characteres efformavit sub Clemente VIII. Bonaventura

Balleonus pag. 290. Sarafellinus . Triangularibus demum spatiis , quæ Tholum inter , & majores arcus subiectos læviter insecuntur , quatuor insunt Evangelistæ , octo pueris adjectis , à quibus palmæ , floresque ludibundo gestu pertractantur . Hos delin-

Idem pag. 118. ncavit Christophorus Roncallus . Ex Evangelistis binos , videlicet Sanctum Joannem , & Sanctum Lucam , Jonnes de Vecchiis è Burgo Sancti Sepulchri .

Idem pag. 117. Alios Sanctum Marcum , & Sanctum Matthæum Cæsar Nebbia Urbevetanus . Cæterarum verò figurarum picturas Christophoro Roncallo primum commissas à Curatoribus Fabricæ , ipsius Clementis jussu Eques Cæsar Arpinas perfecit ; quas deindè musivo opere collato studio efformarunt Angelus Sabatinus Urbevetanus , Ambrosius Giofius Florentinus , Ginnasius Vitalis Massensis , Petrus Lambertus Cortonâ oriundus , Matthæus Crucianus Maceratenfis , Joannes Baptista Cataneus è Podio Catino , & Cinthius Bernalconus Romanus . Evangelistarum verò imagines quaternis arcibus comprehensas Marcellus Provenzalis , Paulus Rossertus , & Fanciscus Zucchius , quibus addidit Philippus Titi in suo picturæ studio Cæsarem Torellum .

Idem pag. 8.

Fontana lib. 5. c. 32.

His ornamentis insignem Tholi fabricam præclarissimè perfecit Clemens circa annum 1603. Sacellum insuper alterum , quod Clementinum dicitur , Gregoriano Sacello oppositum , non minori magnificentia condidit , eodem Jacobo à Porta opus totum architectante , fornicesque in multiplices areolas eleganter distinctas plasticis floribus , foliisque aureis bracteis circumtectis mirificè decoravit , sub quibus pavementum variegato marmore stravit divisioni fornici omninò respondente .

Balleonus pag. 81.

Plura peragendi animus Clementi inerat , at in morte penitus defecit anno 1605. eoque è vivis erepto , eodem anno Divino Spiritu afflante , Leonem XI. multorum votis expetitur , ad Apostolicæ Sedis apicem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Purpurati provexerunt ; sed exaruit vix nata Rosa , nam ex hominum oculis ablati Leo est , nihilque sua mente dignum in Vaticanæ Basilicæ fabricâ peregit .

Ciac. 368.

C A P U T X X .

Acta sub Paulo V.

Ciac. 375. **P**OST Leonis obitum idem Purpuratorum Cœtus Pontificem declaravit Cardinalem Burghesium , qui dictus est Paulus hujus nominis V. A cultu Divino Pontificatum auspicatus Paulus , Basilicam Principis Apostolorum toto Orbe venerandam in votis habuit perfectam aspicere . Quippè adhuc pars deerat , à Michaele Angelo Bonarota delineata , ut vidimus in Tab. 17. & 18. quæ crucis figuram perfectè exprimeret , cum porticu insuper columnis exornata juxtà veterem morem , quo Basilicam excitabant [cum autem tot annorum spatio post ædificationem Constantini parietes ipsi vetusta carie consumpti ruinam minitarentur , quia ad meridiem fundata erat Basilica (inquit Grimaldus) supra tres magnos parietes Circi Caii , & Neronis , non valentes testi , & columnarum pondus sustinere ; & addendum , parietes ipsos Circi fundatos supra terram motam , non supra veram , & solidam argillam , & quia Circi Architectus hoc fortalsè animadverterat , in imò fundamentorum tabulas castaneas posuit , ad majorem stabilitatem , at sufficiebant fundamenta ipsa ad Circi fabricam , non autem ad ingentem Basilicam erigendam ,

Leo Bapt. Albertus lib. 1. c. 70.

& co-

„ & columnarum pondus sustinendum, quam multò antè lapsuram fuisse affir-
 „ mare non verentur earum rerum Periti, nisi tignis ingentibus connexi parie-
 „ tes diutissimè constitissent, & latera illius magnarum Ædium lateribus tan-
 „ quàm munimentis firmissimis hæssissent.

Confirmat Grimaldi relationem Ferdinandus Carolus in suis fragmentis
 „ MS. ubi scripsit [Fundamenta Basilicæ nulla certa lege sunt à Conditore lo-
 „ cata, solum ipsum non exploratum, non directæ, non complanatæ fossæ, &
 „ quod maximè vetitum ædificaturis, semirutis Circi Gajani muris impositi
 „ parietes, nequaquàm tenrata profunditate fundamentorum, quæ singula,
 „ incredibile dictu est, quantopere obfuerint æternitati Basilicæ. Circus enim
 „ in infimo fundamento, soloque minimè fido erectus, Basilicæ paries Circi
 „ lateribus partim superstructus, partim solidiore fundamento à Constantino
 „ in profundiore altitudinem ritè demisso creditus &c. membrorum imbecil-
 „ litate in interitum pronior. Columnarum quoque dispositi ordines intersti-
 „ tiis cum epystiliis, quibus innixi parietes in arduam summitatem ad feren-
 „ dum tecti pondus suspensi cernebantur, adversùs ventorum impetus vi-
 „ derentur in ruinam elati, laterum fragminibus, & marmorum frustulis rude-
 „ ribusque, ut fors obtulerat, haud rectè, scitèque coagmentatis]. Hactè-
 „ nùs dictus Auctor.

Pag. 194.

Ferdin. Ca-
rolus de
Templo Ve-
tic. cap. 11.

Quaborem de reliqua Basilica evertendâ consilium ex necessitate sumptum,
 & ea de re in Quirinali Apostolico Senatu, die 27. Septembris anni 1605. agita-
 tum, qua tempestate de parmensis turris celeberrimè præcipitio rumor per-
 crebuerat; multaque in Vaticana Basilica evenisse ferebantur, quæ haud absi-
 milem casum minitarentur. Qua potissimum cogitatione permotum accepimus
 Paulum V. Pont. Max. tandem tota de re magno animo sibi statuendum decre-
 visse. Cum præcipuè excelsi illi parietes, quibus tectum Basilicæ gremio im-
 minens incumberet, magnis columnis, utrinque suffulti, obductis undique
 rimis ingentibus hiarent, atque in enormi extrâ centrum inclinatione quinque
 palmorum, præcipientes agerentur, tectumque ipsum corruptus longo avo abie-
 gnis trabibus mirè longitudinis, & crassitie, quibus fulciebatur, jam dehisce-
 ret: quæ magnorum artificum scriptis probata in Sacro Senatu sunt exposita.
 Senatum namque coegerat Pontifex in Quirinali, Patrum sententias in re tan-
 ta exploraturus, nec quicquam illis inconsultis, aut abnuentibus, decreturus.
 Quo in Senatu retulit etiam verbis gravissimis Evangelista Pallottus, ejusdem
 Basilicæ Archipresbyter Cardinalis diebus paulò antè præteritis ex inæquali
 valdè inclinati parietis pondere, & marmoreum magnum stipitem fenestræ
 celsissimæ disruptum in Altare dicatum Deiparenti Virgini, cognomento à Co-
 lumna, cui imminebat, delapsum, dum ibidem Sacerdos in magna Fidelium
 frequentia sacra operaretur, & in tria frustra contractum dissiluisse in terram,
 nemine læso, aut percusso, universis autem ex ingenti fragore magno metu
 perculsis, singularique Dei Genetricis benignitate nos innoxio pavore con-
 sternatos admonitos esse, ut fugiamus à facie arcus, antequàm segnes totius
 molis jam ruentis oprimat casus. Itum itaque in Pontificis sententiam fre-
 quentibus Patribus, conscriptumque de novo Templo perficiendo Senatus
 Consultum.

Idem ibid.

Sed antequàm vetus, quæ adhuc extabat Basilica, humo æquaretur. Pru-
 dentissimus Pontifex decreto nunquàm satis laudando, eam jussit accurato ca-
 lamo delineari in paginis, ex quibus deindè in Cryptis Vaticanis, ab ipso exor-
 natis, coloribus fuit expressa. Talia delineamenta vidi in Archivo ejusdem
 Basilicæ, favente ejus Præfeto Illustris. Præsule de Casaliis Advocato Consi-
 storiali, ac ejusdem Basilicæ Canonico meritissimo. Illa ex eodem Archivo se
 desumpsisse scribit Illustris. Ciampinus, permittente Eminentiss. & Reverendiss.
 D. Carolo Cardinali Barberino ejusdem Basilicæ Archipresbytero, cum cæteris
 Tabulis, in quibus exposuit Altaria numero sexdecim. suntque illa, quæ
 Pompejus Ugonius Statione undecima numeravit anno 1588. incipiendo à ja-
 nuæ mediana, & ad dexteram prosequendo, quorum aliqua ex diruta jam Ba-
 silicæ parte fuerant translata sub Julio II.

Cap. 4.
pag. 31.

Supererat enim adhuc Basilicæ pars orientem versus collocata, à recenti divisa pariete, quem Paulus III. à fundamentis ad tectum usque perduxit, post undecimam columnam in majori navi collocatam, efficiebanturque veluti duo Templi, quorum alterum Constantinianam pietatem, alterum verò venustiorum Pontificum majestatem præferebat. Illa curiosus Lector inveniet expressa percurrendo Opus de Sacris Ædificiis Illustrissimi Ciampini, videlicet in Tabula 19. littera H. Altare Sanctæ Annæ. In Tabula 19. littera I. & Tabula 21. littera A. Sancti Erasmi, antea S. Vencislao dicatum. In Tabula 21. littera D. Sanctæ Veronicæ. In Tabula 17. littera G. & Tabula 18. littera F. Beatæ Virginis, ubi Sacra Lancea servabatur. In Tabula 17. littera C. Sancti Marci. In Tabula 15. littera P. Sanctæ Lucie. In Tabula 16. littera C. SS. Processi, & Martiniani. In Tabula 15. littera G. Sanctæ Mariæ de Prægnantibus. In Tabula 15. littera F. & Tabula 16. littera A. Altare dictum ad Crucifixos. In Tabula 22. Beatæ Virginis, SS. Francisci, & Antonii. In Tabula 22. littera G. Altare Sancti Thomæ. In Tabula 20. littera A. Sancti Andreae. In Tabula 19. littera O. Sancti Petri, & Pauli, littera F. Sanctæ Mariæ ad Columnam. In Tabula 19. littera M. & Tabula 20. littera C. Sancti Bonifacii. Demum in Tabula 18. litt. C. & Tabula 19. litt. L. Altare Mortuorum.

Ultrà hæc Altaria, affirmat Ugonius, tunc temporis extitisse Altare Sanctis Apostolis Simoni, & Judæ dicatum, ubi Divina Eucharistia servabatur.

Hanc veteris Basilicæ demolitionem Posterorum memoriæ tradidit Jacobus Grimaldus in Codice, qui servatur in Archivo sub num. 13. & litt. G. cum sequenti titulo: *Instrumenta authentica translationum Sanctorum Corporum, et Sanctarum Reliquiarum è veteri in novam Principis Apostolorum almam Basilicam.* In eo autem hæc scripsit:

Die 21. Februarii 1606.

„ Fabricatores, binis trabibus contignationis, seu incaballaturæ tecti majoris navis, die 20. præcedenti hora 23. sublatis, sequenti die Martis 21. hora 19. trabem longam integram abiectam palmorum 133. quæ prima est statim ingrediendo Basilicam, in terram demiserunt. Et sic memorabili quodam eventu factum est, ut anniversario obitus Julii II. sub quo altera Basilicæ pars solo æquata, fuit sæculo recurrente sub Paulo V. Pont. Max. qui supremam tantæ moli manum imponere aggressus est, alteri superstiti à tignorum demissione sit inceptum, super quibus &c.

„ Actum in dicta Basilica, presentibus RR. DD. Alexandro Scotto Narniense, & Paride Pallotto à Caldarola Canonicis dictæ Basilicæ testibus &c. rogatis.

„ Ego Jacobus Grimaldus Notarius publicus de præmissis rogatus, in fidem manu propria scripsi, & signavi.

Lib. 2. c. 11. Refert Eques Carolus Fontana ejus Basilicæ Canterios tam affabrè elaboratos perstitisse, adeoque firmum fuisse ejusdem tecti fulcimentum, ut illos mirandis in Urbe Farnesiorum Ædibus adhibuerint obtegendis.

Pag. 119. De hac fabrica scribens Grimaldus ait:

„ Ut autem hæc insignis ædificatio perficeretur, accersiti sunt Architecti præstatiores Flaminius Pontius, Joannes Fontana, Carolus Madernus, Hieronymus Rainaldus, Nicolaus Branconius, Octavius Turrianus, extrâ Urbem verò Dominicus Fontana Neapoli, Joannes Antonius Dossia, & Ludovicus Cigolius Florentiæ degentes, & alii nonnulli, qui omnes typos suos, plantasque delineatas secundum cujusque inventionem, & judicium Sanctissimo Domino Nostro Paulo V. exhibuerunt. Inter quos electus fuit idem Carolus Madernus, qui juxta typum, & plantam à se factam, Templum perficeret, & ut defectus, si qui essent, melius agnosci possent, typus ligneus

„ ligneus sumptuoso opere à Josepho Blanco Narniense Fabrolignario, Sum-
 „ mi Pontificis jussu factus fuit. Cunctis igitur marurè perpentis die 5. No-
 „ vembris 1607. Cæmentarii initium dederunt fundandi faciem Templi, cum
 „ magna porticu, primumque fundamentum cœptum est in dicta facie à
 „ parte dextera ad meridiem. Sanctissimus Dominus Noster statuit, ut in fun-
 „ damento lapis à se ritu sacro benedictus collocaretur ad æternam Divini
 „ Numinis gloriam, & Apostolorum Principis honorem. Anno igitur 1608.
 „ Dominica Sexagesimæ die 10. Februarii Rever. D. Jacobus Antonius Noma-
 „ chius Oeconomus Fabricæ S. Petri, cum Cosmo Ghetto Suprastante, detu-
 „ lit lapidem marmoreum immittendum in fundamentum ad Sanctissimum
 „ Dominum Nostrum Paulum V. qui in Cappella Palatii Montis Quirinalis,
 „ post celebratam ab se Missam ipsum lapidem benedixit. (hic Grimaldus re-
 „ censet sacras Preces dictas à Pontifice cum benediceret) lapis deindè ad Ba-
 „ silicam delatus fuit, quem horâ 22. Illustrissimus, & Reverendissimus Fra-
 „ ter Angelus Rocca Pontificii Sacrarii Præfectus, & RR. DD. Tyberio Ric-
 „ ciardello, Germanico Fidele, Angelo Damasceno, Paride Pallotto, &
 „ Ugone Ubaldino Canonicis præsentibus, demisit in dictum fundamentum
 „ profundum palmis 67. latum palmos 48. quod Cæmentarii calce, & lateri-
 „ bus operuerunt, pulsatis in lætitiæ signum campanis Ecclesiæ. Lapis lon-
 „ gus erat palm. 2. latus palm. 1. cum tribus quartis, cum gentilitiis insigniis
 „ S. D. N. sculptus, & inscriptione: PAVLVS V. PONTIF. MAX. ANTE-
 „ RIOREM HANC TEMPLI FACIEM FVNDAVIT M DC VIII. DOMI-
 „ NICA SEXAGESIMAE X. FEBR. SVI PONTIFICATVS III. [Et alibi
 „ idem Grimaldus loquens de eadem Fabricâ hæc habet] Anno 1607. die 8.
 „ Martii hora 17. fundamenta effodi cœpta è regione ostii ducentis in Sacel-
 „ lum Gregorianum in navi olim Sanctissimi Sudarii. Et die Lunę 7. Maji ho-
 „ ra 11. immissio lapidis in fundamenta pro edificando Sacrario (nunc est Sa-
 „ cellum Sanctifs. Sacramenti) per eundem Cardinalem (intellige Pallotam)
 „ fundamenta Basilicæ effossa palm. 60. Hoc fundamentum est illud, super quo
 „ erectus est arcus nixus quatuor columnis Tyburtinis, juxtâ Sacrarium ingres-
 „ sus dextrâ.

I N S C R I P T I O F V N D A M E N T I .

PAVLI V. PONT. MAX. IVSSV.

EVANGELISTA PALLOTTVS
 TIT. S. LAVRENTII IN LVCINA
 CARD. CVSENTINVS
 HVIVS BASILICAE ARCHIPRESBYTER
 HAEC FVNDAMENTA IECIT
 DIE VII. MAII M. DC. VII.
 PONTIFIC. EIVSDEM S. D. N. ANNO II.
 LAPIS A PONTIFICE
 INQVIRINALI BENEDICTO,
 A PALLOTTA IN FVNDAMENTA DEMISSVS,
 CVM NVMISMATIS AEREIS,
 ARGENTEIS, AVREISQVE.

Jamque ab humo extare paries cœperat, & compositis Stereomatis An-
 tarum Bales locabantur, & quadripartitum Templum ex præscripto Michaelis
 Angeli paribus modulis, angulisque finiebant, sed ab ejus fronte ædes altera
 quam ille non jusserat, longè minor condebatur. Ex ea majorem in Basili-

Fig. 27.

cam per arcuatum parietis transitum patebat ingressus. Minorem hanc ædem porticus exterior excipiebat. Extat in Archivo Vaticanæ Basilicæ Tabula ichnografica, & in officinâ Basilicæ proxima typus ligneus, in quibus hujusmodi Templi additamentum ostenditur, sicuti præbet similis Tab. 27. hic exposita, in qua ternæ hinc indè indicantur cellæ, quarum prima littera A notata Sacrarium pro Canonicis, Beneficiatis, & Clericis continebat, B Sacellum Sanctissimæ Eucharistiæ, C Sacellum pro Pœnitentiariis, Odæum præterea E, contra Sacellum F ejusdem magnitudinis, & magnificentiæ. Hunc locum Secretarium destinaverant; verùm postea suspensa deliberatione manendum in vetusto Sacrario, nec faciliè ex eo discedendum censuerunt. Secunda enim, & meliora consilia, cum hæc agerentur, intervenire, ob quæ quatuor præsertim in Patrum Cœtu accuratè discussa, talem ædificationem interturbarunt. Unum, quòd spatium quadratæ Basilicæ per se amplissimum, exiguum tamen censebatur capiendæ multitudini, quæ confluit ad inaugurationem novi Pontificis, declarationes Sanctorum, & solemnem Jubilei expiationes. Quo sanè tẽpore tanta laxitas suis arctata finibus exundantem populum vix capit, quæ videtur posse capere gentes Terrarum. Alterum, quòd ab obeundam Psalmodiam, vel Secretario ad sacram supellectilem conservandam in Templo maximo locus non erat. Tertium, quòd diruta porticu, in qua Romani Pontifices triplici diademate coronari solerent, & acclamanti Civitati salutari crucis signo designare salutem, necesse erat alteram tantis parare cæremoniis. Quippè à porcu Michaelis Angeli, id haberi non posset, quæ fastigio columnis imposito superstrui secundam non sinebat, cernitur in Tab. 19. orthographica ejusdem posita in pag. 70. Postremùm, quòd recentem Basilicam ambitum Constantinianæ veteris universum complecti volebant, à S. Silvestro Pontifice consecratum. Quamobrem cum Templi vestibulum jam conderetur capax superioris porticus, placuit Pontifici, & Patribus inchoatæ structuræ, sublato interjectu, Basilicam produci, atque in eam spatium transferri, quod minor ædes complectebatur. Ità medium Templi corpus transversa brachia, crucis instar, quod priscis Basilicis usitatum, longitudine excessit.

Fig. 28.

Ferd. Carolus cap. 2.

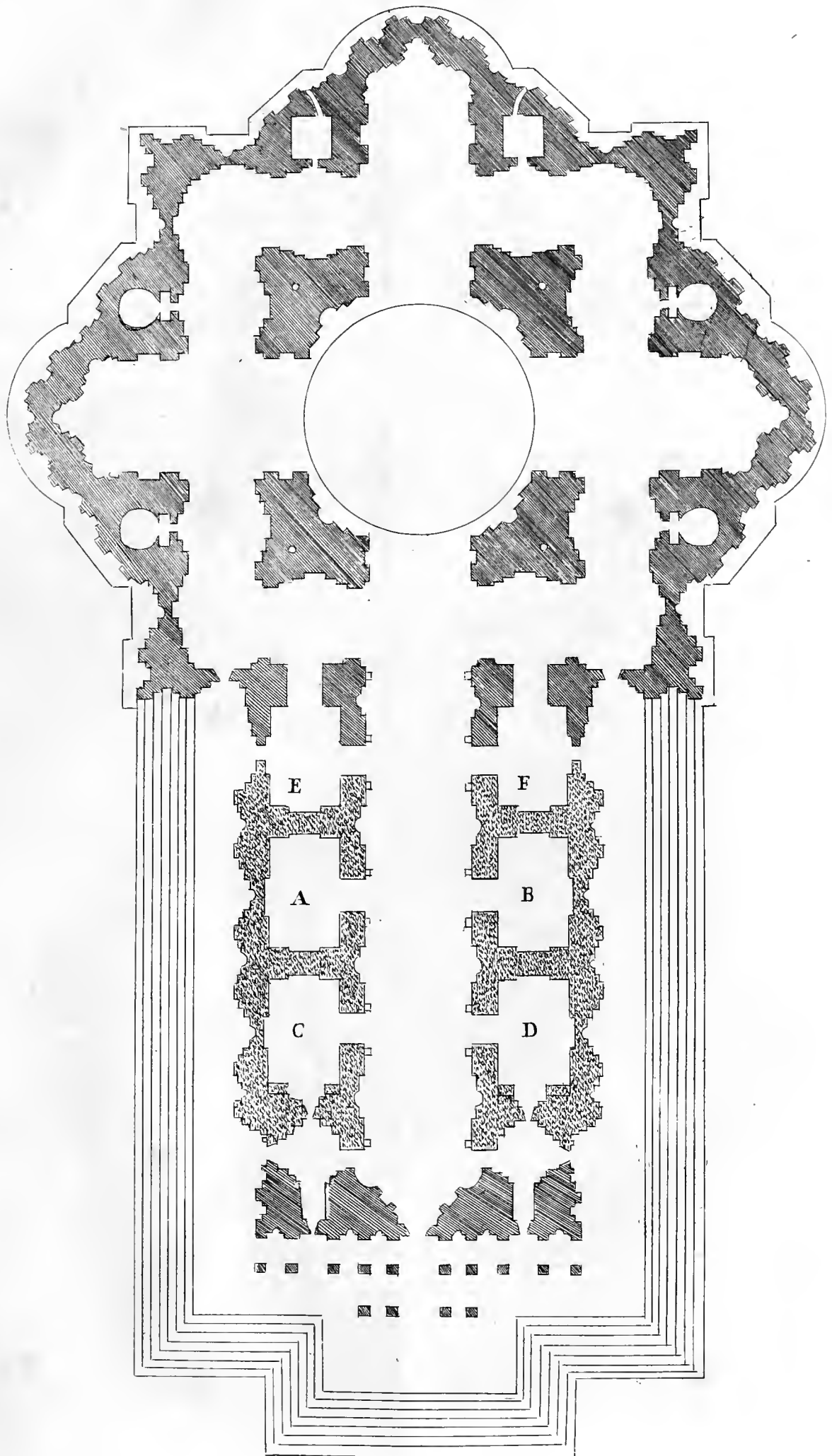
Quamobrem aliam ichnographiam Madernus exhibuit, in nostra Tabula 28. hic expressam, supra quam additamentum Pauli V. omnium semper oculi admirabuntur. Opus profectò, quod nostro ævo invideant sæcula mox sequutura. Ardua Templi frons stetit ad 18. Julii anni 1612. inclinato ad vespere die, magnus verò fornix, magni sinus ejusdem ad 10. Kal. Augusti, ambulationis verò, quam porticum dicunt, pridie idus Decembris anno 1614. contextus, atque perfectus, sonoro, & læto æris campani pulsu, tormentisque majoribus gneis, undique flamma, festoque tonitru Cælum, ac Terras exhilarantibus.

Nicol. IV. sub dat. idus Apr. ann. 3. in Archiv. Basil. Jo. XXII. epist. 4. nu. 647. Bibl. Pent. Vatic. apud Grimald. pag. 118.

Nullam prorsus in ea pavimenti partem, quæ veteri Basilicæ inservierat, in prophanæ usum aræ excludi passus est piissimus Pontifex, in qua (ut Nicolai IV. & Joannis XXII. Summ. Pontif. verbis utar) *Innumerabilium Martyrum, aliorum Sanctorum Reliquias Divina Clementia collocavit*. Sed hac unapotentissimum ratione permotus, sic spatium protendi voluit, ut fati liquet ex ichnographica delineatione, quam ipse Carolus Madernus exculptam obtulit Summo Pontifici Paulò V. cum hac sequenti Epistolâ, eidem Pontifici inscripta:

Cento è più anni sono, Beatissimo Padre, che l'antico Tempio in Vaticano, fabricato dal Magno Constantino, e dal Beato Silvestro in honore del Sommo Dio, e del Prencipe degli Apostoli stava pendente; perciò la santa memoria di Giulio Papa II. ne gettò parte, e nel medesimo sito cominciò l'altro famosissimo Tempio, secondo l'Architettura di Bramante, seguitandola Antonio Sangallo, & altri, e dopo questi dal famosissimo Michel'Angelo Bonarota rimodernato, & abbellito nella forma, che si vede; stava il nuovo Tempio non finito, e l'antico pendente, e pericoloso d'irreparabile ruina, come

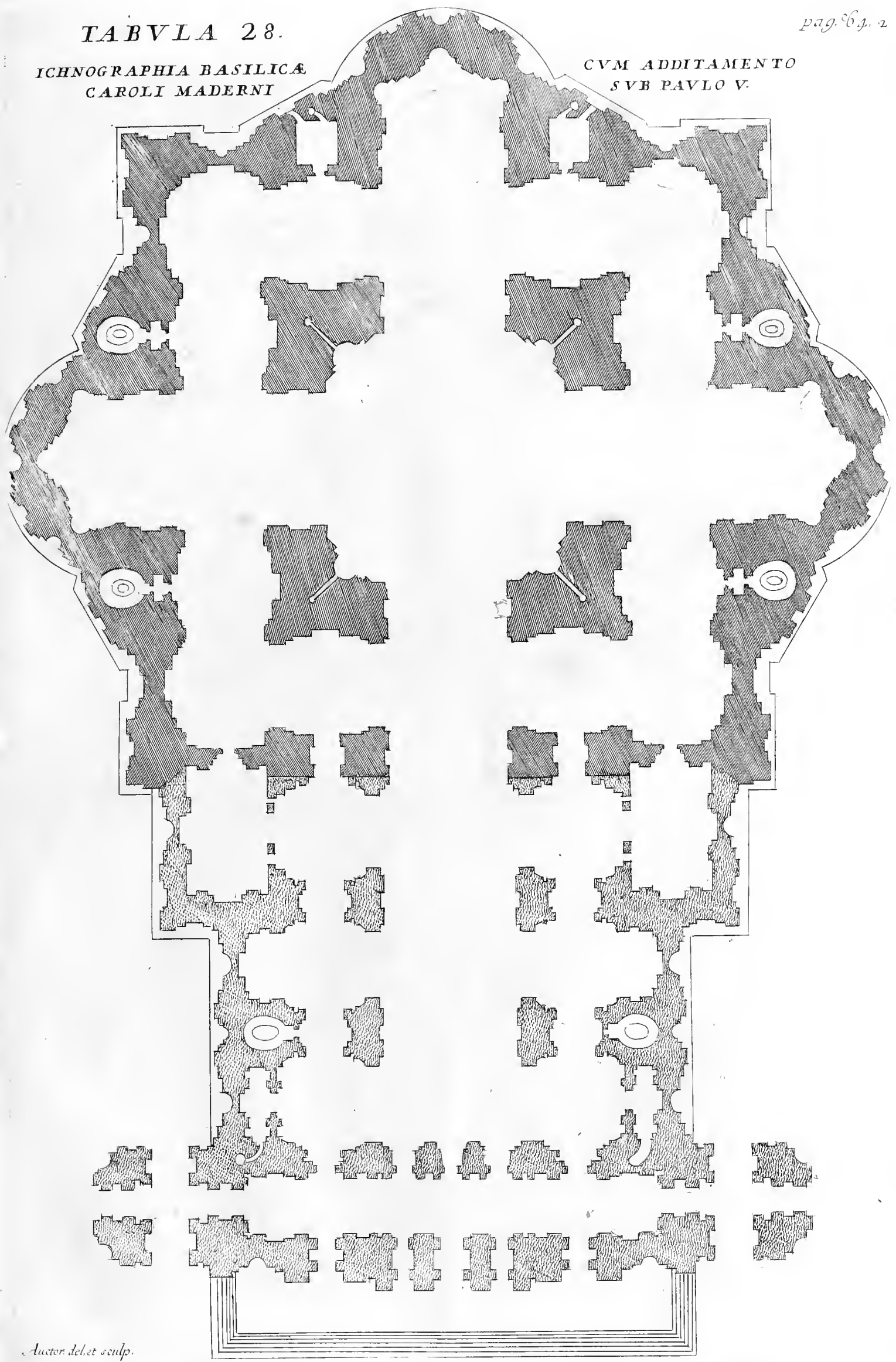
ICHTNOGRAPHIA TEMPLI A BONAROTA DELINEATI CVM ADDITAMENTO
INCÆPTO SVB PAVLO V.

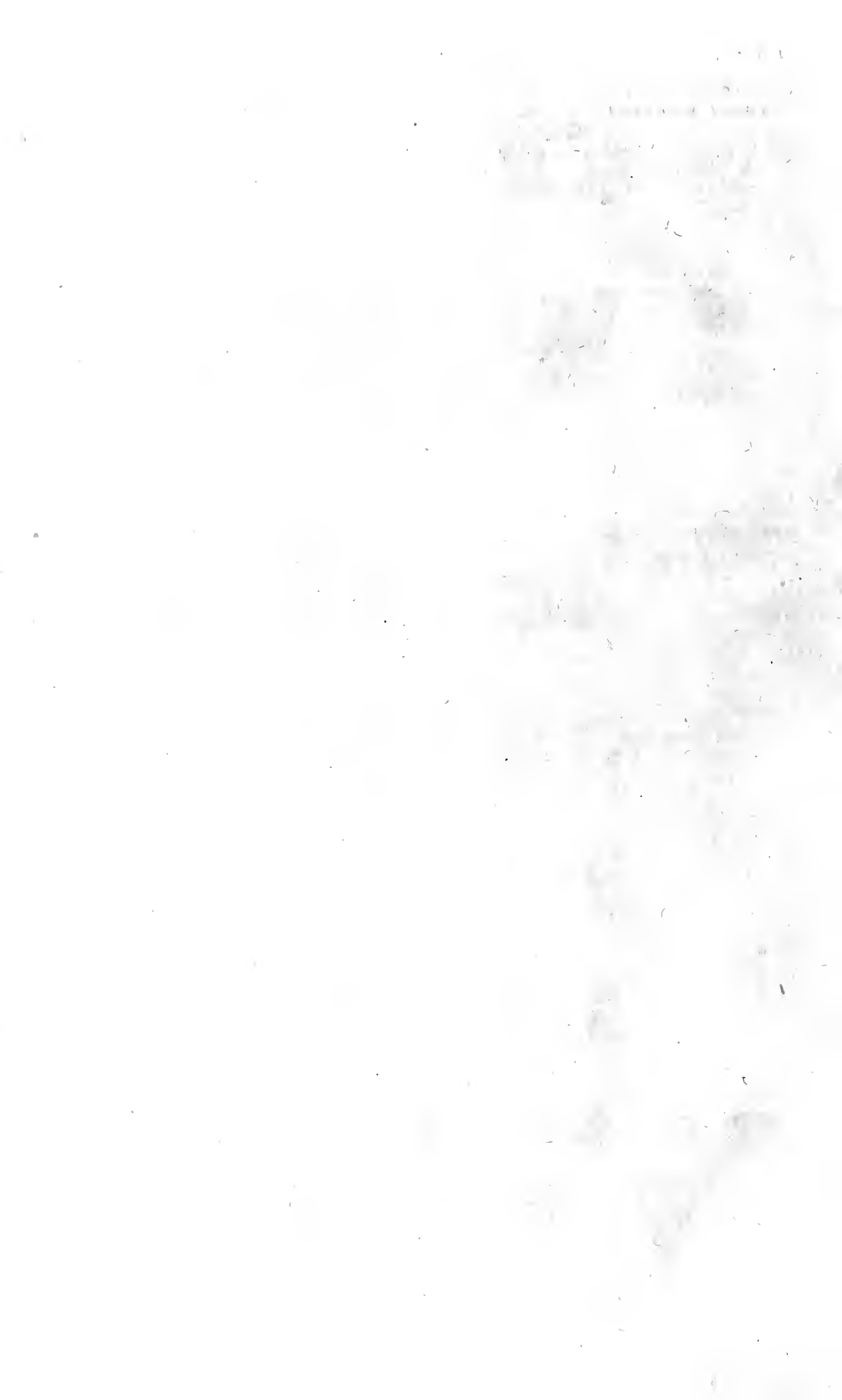

ICHTNOGRAPHIA BASILICAE
CAROLI MADERNI

CVM ADDITAMENTO
SVB PAVLO V.

come per relazione di più eccellenti Architetti fù riferito alla Santità Vostra, la quale mossà dall'ingenita Sua Pietà per evitare qualche lacrimosa strage del Popolo Fedele, che ivi concorrea, diede ordine, che si gettasse à terra, dispiacendogli non poterfi più sostenere in piedi quelle sante mura. Ma poiche à questa resolutione si dovea pur una volta venire, per dar compimento, come era necessario, al Famosissimo Tempio, già cominciato per la devozione, & affetto, che haveva al sagro luogo, acciò in profano uso quello non si contaminasse, per esser stato ricetto di tanti Corpi di Santi, e Martiri di Christo, con salvare i vestigii delle Sante Reliquie, la memoria del Beato Silvestro, e la riverenza di Costantino, comandò, che con l'edifizio della nuova Chiesa si circondasse, e si ricopriffe appunto il rimanente della vecchia. E acciò questo si haveffe à fare più esatramente, e con maggior diligenza, la Santità Vostra deputò una Congregazione de' Cardinali, con ampla potestà di sopraindendere, & ordinare quanto à loro paresse opportuno. I quali adunati insieme, come conveniva, la prima resolutione fù, che si dovessero fare alcune commodità per il Culto Divino, che mancavano nel già fatto, come il Coro per il Clero, Sacristia, Battisterio, un'amplo Portico, Loggia della Benedizione, e la facciata, che doveva abbracciare tutto lo spazio della Chiesa vecchia. Essendo dunque à gl'Architetti, che in questa età di alcun nome sono, tanto in Roma, come fuori, con promettere all'Ingegneri loro honorato premio, fatto intendere, che all'invenzione loro accommodassero le sopradette commodità, havendo ciascun presentato ad essa Congregazione l'invenzione, e disegno loro, piacque di comun consenso à quelli Illustrissimi Signori, che di ciò il carico havevano, benignamente approvare il presente, che da me gli fù offerto, e proposto. Il che certo non tanto à maggior sapere, che in me sia, quanto à grazia singolare del Sommo Dio attribuisco, il quale si è compiaciuto concedermi, quantunque minimo degli altri, habbia potuto l'industria del mio debole ingegno servir la Santità Vostra. Hò procurato far diligentemente intagliar in rame l'unione delle due piante, delle quali la punteggiata è il già fatto, secondo l'ordine di Michael'Angelo; il delineato è la parte fatta da me, acciò si publichi al Mondo la Pianta della Chiesa, del Portico, della Loggia Pontificia, della Facciata, e degli altissimi Campanili, de' quali al presente si fanno li fondamenti. Questi mi è parso bene, Beatissimo Padre, far stampare in rame per sodisfare à quelli, a' quali non è permesso il venire di presenza à vedere opera così egregia della nostra unica, e vera Religione. La dedico, come per tutti i rispetti debbo alla Santità Vostra, supplicandola umilmente degnarsi di gradirla, per minimo segno della grandissima devozione, & obligatissima servitù mia verso Lei, alla quale prostrato bacio li Santissimi Piedi, pregando Sua Divina Maestà, che à beneficio della Christiana Republica, e contento universale lunghissimi anni la conservi, e felicissima sempre.

Di Roma alli 30. di Maggio 1613.

Devotissimo, & Obligatissimo Servitore

Carlo Maderni.

Verùm magis comprobabatur ejusdem Summi Pontificis voluntas ex inscriptione, quam tanquàm perenne Apostolorum gloriæ monumentum, hisce insculptis marmoris notis, ex Basilica exeunti objectis, appendit, videlicet.

Paulus V. Pont. Max.

Vaticanum Templum à Julio II. inchoatum, & usque ad Gregorii, & Clementis Sacella, assiduo centum annorum opificio productum, tantæ molis accessione uniuersum Constantinianæ Basilicæ ambitum includens confecit, Confessionem B. Petri exornauit, Frontem orientalem, & Porticum extruxit.

Rursus patebat ex alia, in parte Templi interiori insculpta his verbis.

Paulus V. Pont. Max.

Sacrosanctam Beati Petri Principis Apostolorum Basilicam, quàm Iulius I. Pont. Max. inchoauerat, aliique Pontifices Maximi prosequuti fuerant, ut uniuersam Constantinianæ Basilicæ ambitum Religione venerabilem includeret, Chorum, Sacrarium, ac Porticum benedicendo Populo exedificaret, grandi accessione adiuncta opus amplissimam, ac magnificentissimum absoluit Anno M. D. C. XV. Pontif. X.

Has inscriptiones delevit Urbanus VIII. & die 5. Aprilis anno 1631. novas collocavit breviores, ab ipsomet Pontifice compositas, characteribus verò efformatas à Fabritio Badefio Scriptore Pontificio, quarum altera sic legitur:

Paulus V. Pont. Max.

Vaticanum Templum à Julio II. inchoatum, & usque ad Gregorii, & Clementis Sacella assiduo centum annorum opificio productum tantæ molis accessione uniuersum Constantinianæ Basilicæ ambitum includens confecit, Confessionem B. Petri exornauit, Frontem orientalem, & Porticum extruxit.

Altera verò est hujusmodi:

Urbanus VIII. Pont. Max.

Vaticanam Basilicam à Constantino Magno extructam, à Beato Siluestro dedicatam, in amplissimi Templi formam, non minori multorum Pontificum pietate, quàm magnificentia redactam solemniter ritu consecrauit, Sepulchrum Apostolorum decorauit, Odæum, Aras, & Sacella Statuis, ac multiplicibus operibus ornavit.

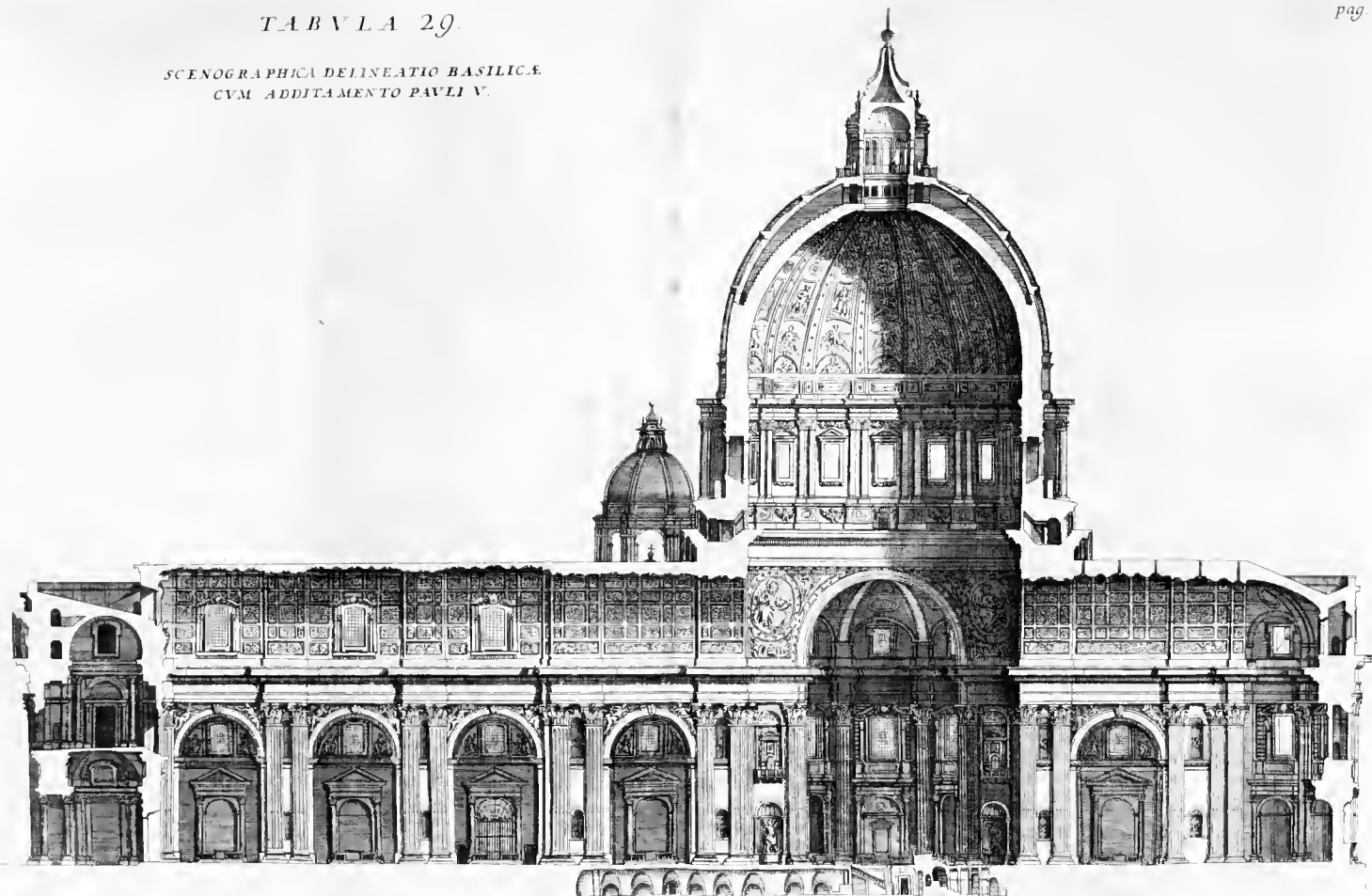
Torrignus
MS.

His inscriptionibus in tabulis marmoreis exaratis die 10. Octobris ejusdem anni, coronices pariter marmoreas idem Pontifex Urbanus adjunxit.

Antequàm ab ichnographica delineatione Basilicæ discedamus, duo sunt in eo adnotanda. Primò, mensuræ beneficio numerorum indicatæ, quas è pagina 283. Equitis Fontanæ accepimus; secundò obscuriores lineæ, quæ partem denotant excitatam à Julio II. usque ad Paulum V. minùs verò obscuræ quæ

TABVLA 29.

SCENOGRAPHICA DELINEATIO BASILICÆ
CVM ADDITAMENTO PAULI V.

SCENOGRAPHICA
CVM ADDIT

Hieronymus Frezza incid.

quæ indicant Templi aream positam à Carolo Maderno . Sed ad ulteriora properemus .

Et primò pavementum inspiciamus marmore multicolore distinctum , in quo Parastatæ assurgunt duplicatæ , inter quas bina loculamenta pro statuis . Arcuati insuper magni hiatus amplum præbent ingressum ad Sacella . Gremio Templi Camera imminens plasticis modulis discriminata est in devexas , surgentesque secturas , ubi per lacunas fornicis erumpentes flores superbiam candoris , ut reliqua opera , auri fulgore commiscent . In medio fornicis , qui die 15. Julii 1608. inceptus fuit , fulget stemma Burghesium vermiculatum illustriori emblemate , quòd musivo opere Marcellus Provenzalis expressit . Nec Templi pars ulla conspicitur , quam marmoribus omnium ferè generum , colorumque pretiosis Paulus V. non exornarit . Spectantur minoribus aris proximè ingentes columnæ quæ eo in loco inventæ fuerunt , ubi olim Templum erat Sancti Venantii , cum anno 1611. pro nova Templi fabrica Aula Pontificia destrueretur , à Paulo III. excitata . Antè singulas Aras minorum ambulationum fornices Tholo subiiciuntur , non quidem circulem , sed ellipticam figuram habenti . Rotundus tamen imminet Sacellis Gregoriano , Clementino , aliisque duobus in Basilicæ vertice ex opposito collocatis , & in cruce dispositis . Sed de his alibi sermo erit . Interim , ut hæc omnia oculus recognoscat , Tabulam ponimus scenographicam , in qua Basilica bifariam dissecta repræsentatur , cui mensuras singularem partium adnectimus , indicatas ab Equite Fontana , aliisque Auctoribus . A pavimento ad fornicem additum à Paulo V. insunt palm. 207. $\frac{2}{3}$. Altitudo Parastadum basis est palm. 6 . Altitudo stipitis Parastatæ palm. 92. $\frac{1}{2}$. Capitulum altum palm. 14 . Epystilii altitudo palm. 8. $\frac{3}{4}$. Zophori palm. 8 . Coronice palmi 9. $\frac{1}{4}$. A Pavimento ad verticem Capituli pal. 112. $\frac{1}{2}$. A Capitulo ad summitatem Coronice palm. 26 . Ab ejus initio ad summos hemispherii arcus insunt pal. 61. $\frac{1}{2}$. A summitate eorum ad fastigium Coronice Timpani pal. 37. $\frac{1}{2}$. Ab eodem Capitulo ad Basim stilobate Coronice pal. 17. $\frac{1}{2}$. Ab ea ad summam Coronice Timpani pal. 66. $\frac{1}{2}$. A Coronice ad principium Tholi palm. 15 . A Stereobate ad hiatus laterne palm. 116. $\frac{1}{2}$. A Hiatu ad Menianum palm. 22 . A Meniano ab summitatem fornicis Larerne palm. 52. $\frac{1}{4}$. A fornicis summitate ad culmen Globi græci palm. 47 . Inter Globum græcum , & Crucem interponuntur palm. 19 . Pavimentum inter ac infimum Tholi laxamentum palm. 452. $\frac{1}{2}$. Et à Pavimento ad summitatem Crucis palm. 593 . Quæ verò ad latitudinem , & longitudinem spectant mensuræ , sunt hæc . A limine Januæ mediæ ad extremitatem parietis , ubi Cathedra Divi Petri manet longitudo est pal. 829. $\frac{1}{2}$. Latitudo verò navis mediæ à Paulo V. extenditur ad pal. 123 . Transversa ambulatio ad pal. 615 . Latitudo verò inter parastatas Tholo subjectas comprehendit pal. 103 . Laxamentum Tholi constituitur palm. 190. $\frac{1}{2}$. Universa Templi Area cum muris , fronte , & vestibulis occupat exapedas 4420. pal. 80. quæ superficies septem terræ jugera excedit .

Grimald.
pag. 121.

Sever. de
Sept. Eccl.
pag. 3.

Fig. 29.

Præpositæ Tabulæ aliam adnectimus ichnographicam , in qua numeri appicti omnia indicant Altaria , quæ in toto Basilicæ ambitu collocata , modò extant pretiosis marmorum , ac picturarum ornamentis decorata .

C A P U T X X I.

De Sacellis, & Altaribus Vaticanae Basilicae.

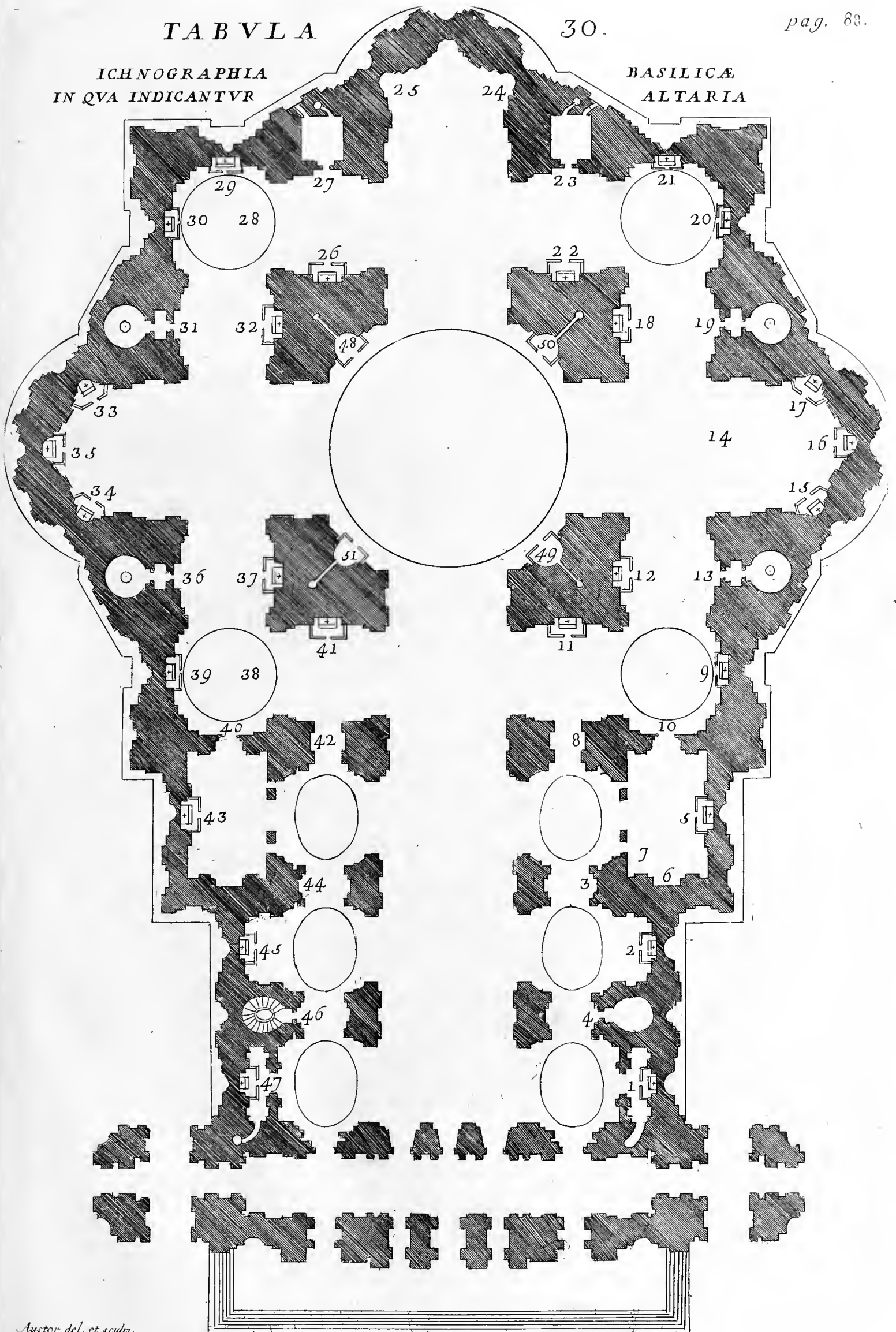
Fig. 30. **I**NGREDIENTI minorem Ambulationem, quæ in parte dextera est, primum sese offert Sacellum Sanctissimi Crucifixi dictum, ob imaginem Christi Servatoris è cruce pendentis, tali in loco collocatam, juxtà antiquum Christi-fidelium morem, de quo Laſtantius Firmianus mentionem fecit, quique in Liberiana Basilicâ ostenditur. Talem imaginem fuisse exculptam à Petro Cavallino Romano Sculptore referunt historiæ. Eam hùc tranſtulit Paulus V. ex Sacello Sanctorum Simonis, & Judæ in antiqua Basilicâ extante tempore Sixti V. ut supra narravimus. Sacelli fornicem picturis decoravit Eques Joannes Lanfrancus Parmensis. In Sacelli latere adjacet aliud parvulum Sacellum Divo Nicolao Bariensi erectum à Bernino, ejus tamen imaginem Fabius Christophorus confecit. In sinistro latere parvulum patet cubiculum, in quo Columna Vitinea, ferreis cancellis munita reconditur, cui fama est Christum Dominum adheſiſſe, cum in Templo Salomonis concionaretur, eique virtutem indidiſſe Dæmones fugandi ab Energumenis. Hanc Columnam Sanctam olim appellabant, eamque Fideles in magna habuerunt veneratione, quapropter Cardinalis Urſinus anno 1438. eam crate ferrea circumdedit, addita ſequenti inſcriptione: *Hæc eſt illa Columna in qua Dominus Noſter Jeſus Chriſtus appodiatuſ, dùm populo predicabat, et Deo Patri preceſ in Templo effundebat, adherendo ſtabat, quæ unà cum aliis undecim hiſ circumſtantibus* (videlicet eo tempore, quo vivebat Cardinalis) *De Salomonis Templo in triumphum hujus Basilicæ hic locata fuit, Dæmones expellit, ab immundis Spiritibus vexatos liberos reddit, et multa miracula quotidie facit, per Reverendiſſ. Patrem, et Dominum D. Cardinalem de Urſinis ornata anno Domini M CCCC XXXVIII. De eadem loquens Panviniuſ de Sept. Urb. Eccleſiis, ait: Altare XI. S. Bartholomæi vetuſtuſ, et magnæ devotionis, cui proxima erat Columna marmorea intorta, vitibus ornata, quæ adhuc in Eccleſia nova, ibidem propè extat, cui tantam Deus virtutem præſtitit, ut qui à Dæmonibus arrepti ſunt, apud eam Divinis habitis ſupplicationibus liberarentur, quod multis jam certis, magniſque exemplis compertum habemus.*

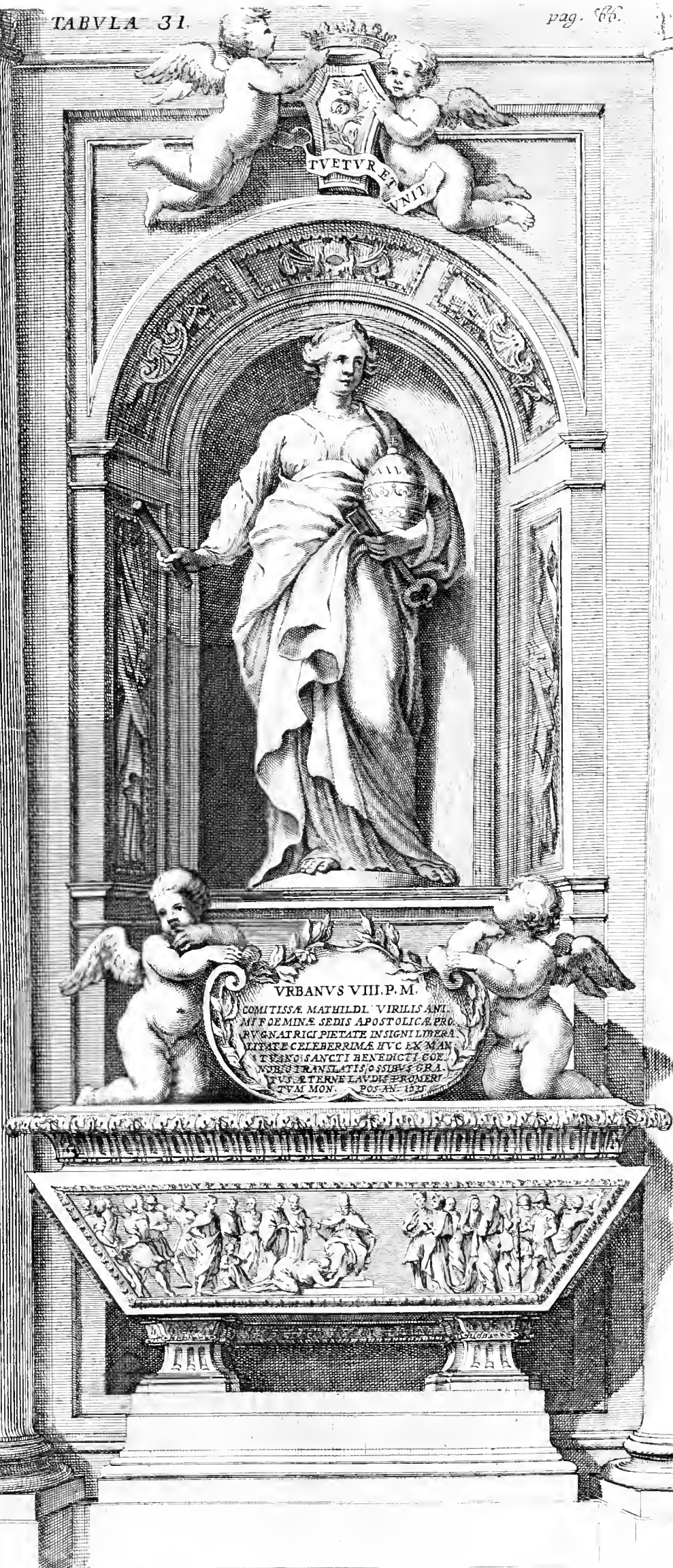
Torrignus MS. 2. Ara divo Sebastiano ſacra. Ejus imaginem Dominicus Sampierus Bononiensis, vulgò *Domenichino*, coloribus egregiè temperatis an. 1629. effinxit. In Tholo muſiva compoſuiſſe Guidum Ubaldum Abbatinum, delineante Petro Berettino Cortonenſi, refert Tituſ, cui Fontana pag. 402. contradicit, affirmans Tholum, Aræque trigonos à Petro Cortonenſi chartis antea commiſſos Fabium Chriſtophorum, & Matthæum Piccionum, binos verò adverſos Columbum, ejuſdem Berettini penicillo adjutum, & ſub fenestrarum arcubus intervalla Piccionum cum Vanni junioris delineatione, duoque alia Aræ ſuperflexa Fabium Chriſtophorum, Berettino delineatore, ſecilibus, & vermiculatis apprime lapidibus variegaffe.

Fig. 31. 3. Tumuluſ, quem Urbanuſ V III. erexit celebri Comitiffæ Mathildi, quæ Patrimonii, Liguriæque Provincias, & Diſtionem Ferrarienſem Romanæ Eccleſiæ donavit. Illuc Oſſa ejuſdem intulit Pontifex appoſita ſequenti inſcriptione:

ICHTNOGRAPHIA
IN QVA INDICANTVR

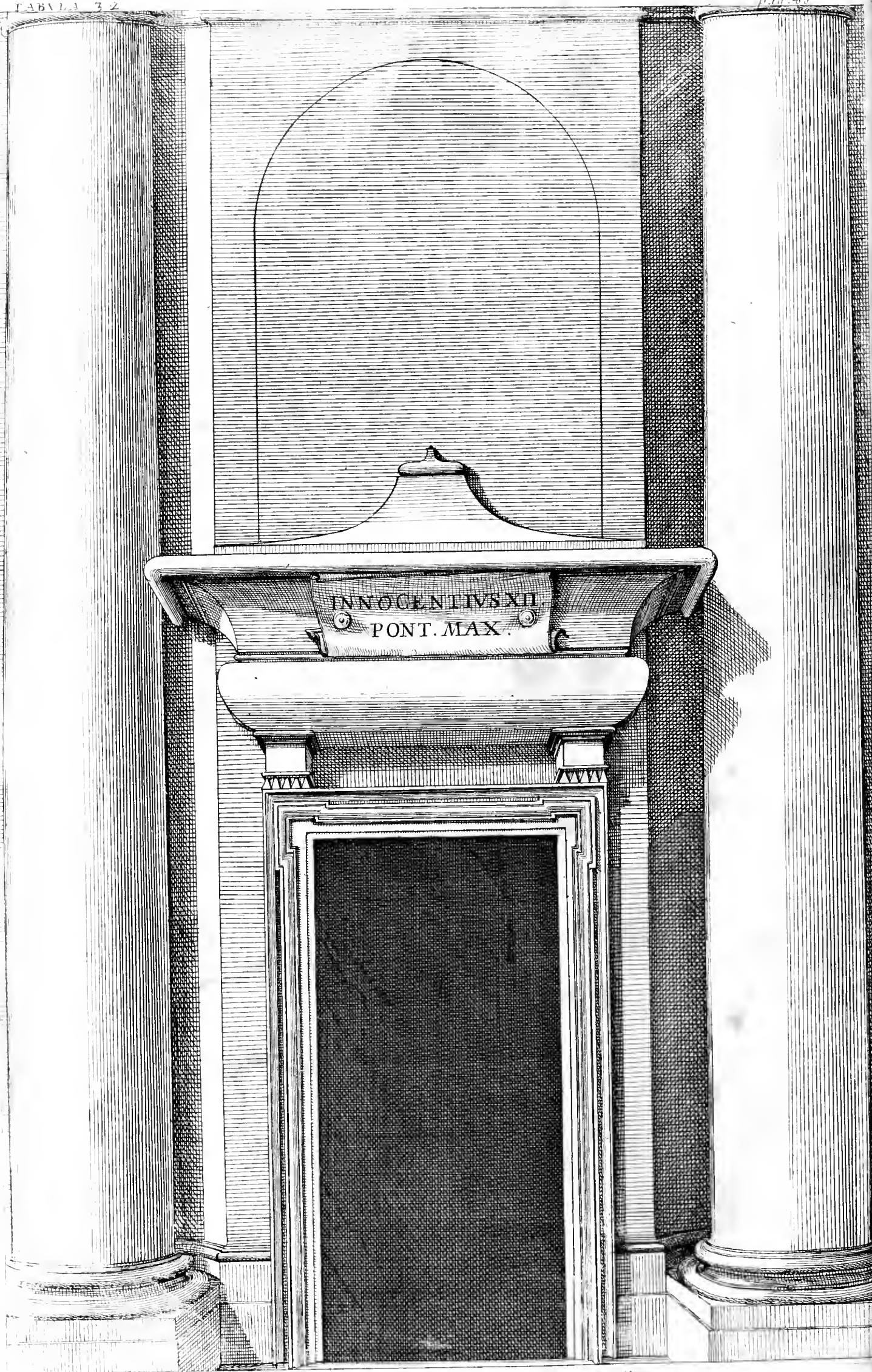
BASILICÆ
ALTARIA

INNOCENTIVS XII
PONT. MAX.

VRBANVS VIII. P. M.

COMITISSAE MATHILDI
 VIRILIS ANIMI FOEMINAE
 SEDIS APOSTOLICAE PROPVGNATRICE,
 PIETATE INSIGNI,
 LIBERALITATE CELEBERRIMAE;
 HVC EX MANTVANO
 SANCTI BENEDICTI COENOBIO
 TRANSLATIS OSSIBVS,
 GRATVS AETERNAE LAVDIS
 PROMERITVM MON. POS. ANNO MDCXXXV.

Illud Eques Laurentius Berninus delineavit, Stephanus Speranza exculpfit ea tantum in parte, ubi opus dimidii anaglyphi in marmore prominet, quod representat Gregorium Pontificem hujus nominis VII. relaxato Anathematis vinculo, absolutionem impartientem Henrico Regi, precibus ejusdem Mathildis, coram Abbate Cluniacense, Mathilde, Adelaja Comitissa, aliisque Principibus, Episcopis, & Laicis: quam absolutionem Domnizo Presbyter in Mathilde citatus à Baronio tom. II. ad ann. 1077. his versibus scripsit:

*Ante dies septem, quàm fines Janus haberet,
 Ante suam faciem concessit Papa venire
 Regem cum plantis nudis à frigore captis,
 In cruce se jactans Pope sapissimè clamans;
 Parce Beate Pater &c.*

Andreas autem Bolgius puellum sepulchro impositum formavit, alium in parte dextera Aloysius Berninus, qui etiam Comitissæ simulachrum perfecit, excepto capite, exculpto à Joanne Laurentio Bernino, duos alios supra Urbani stemma gentilitium collocatos Matthæus Bonarellus.

Baldinuce.
 in vita Bernin.
 pag. 16.

4. Janua supra quam Innocentius XII. sibi sepulchrum adhuc vivens extruxit, quod Tabula hic addita exhibet.

Fig. 32.

5. Sese offert Sacellum Sanctissimæ Trinitati erectum anno 1629. absolutum anno 1631. In eo Sanctissimæ Triadis Personas Petrus Cortonensis suo pennicillo eleganter expressit. Nicolaus Torniolus Senensis, Joannes Antonius Spadarinus delineamenta præbuere pro Tholo, quæ musivo opere composuit Guido Ubaldus Abbatinus. Emispherii verò Trigonos, & arcuata fenestrarum laxamenta ab Horatio Manente, & Raphaelo Vanno Senensi exarata fuisse affirmat Fontana. In Sacello Ciborium erat, ubi Sacrosancta Eucharistia servabatur, quod Balthassar Peruzzius sub Clemente anno circiter 1524. delineavit. Ejus loco aliud æreum auro tectum, & lapillis pretiosis exornatum magnificentius excogitavit Eques Berninus ex mandato Alexandri VII. quod deindè perfici jussit Clemens X. In fornice marmoratum opus composuit anno 1622. Jacobus Perusinus.

Vasar. pag.
 147.

Torrigius
 MS.

6. In parte læva hujus Sacelli Ara Divo Mauritio erecta fuit cum ejusdem imagine à Carolo Peregrino expressa ex delineamentis Equitis Bernini non ab ipso Bernino, ut affirmat Baldinuccius in ejus vita, qui etiam Pavimentum marmoribus decoravit, ipsumque Altare duabus columnis vitineis, de quibus alibi dictum est.

Pag. 57.

7. Antè illam humo jacet aliquantulum elevatus Tumulus Sixti IV. quem Antonius Pollajolus Florentinus ex ære conflavit, sub Urbano VIII. eo in loco repositus.

8. Gregorii XIII. Tumulus, in quo exenteratum ejus corpus jacet

M

(refe-

(referente Mucantio in Diariis) balsamo, & aromatibus conditum, Pontificalibus rubei coloris indutum cum Phanone, Pallio, & Mitra aurea. Illum plastico opere efformavit Prosper Brixienfis, ut nostra Tabula 33. representat, jussu Eminentissimi Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Hieronymi Boncompagni Archiepisc. Bononiensis in exhibitionem grati animi erga tantum Avunculum, summis honoribus in omnes Posteros extollendum.

Olloinus
pag. 30.

9. Post Sacrosanctæ Eucharistiæ Sacellum aliud magis amplum patet à Gregorio XIII. extructum, ut alibi dictum est, Jacobo à Porta dirigente. Ejus Tholi fornicem *musivo, ac foliatis pigmentis adpersum à Michaele Angelo Bonarota*, narrat Eques Fontana pag. 401. verum hoc non fuisse evincit obitus Bonarotæ, qui accidit anno 1564. Gregorius verò Sacellum extruxit an. 1580. Cæteros verò angulos, & arcibus subjecta fenestrarum spatiola incisus pariter lapillis Hieronymum Mutianum, & Marcellum Provenzalem nobilitasse; Anno autem 1631. musivo opere à Calandra expressas fuisse quatuor Ecclesiæ Doctorum imagines affirmat Torrigius ex delineamentis Hieronymi Mutiani, qui modum excogitavit musiva opera firmiter construendi cæmentis oleo, gypsoque commixtis. Gaspar tamen Cælius in opusculo de Picturis Romæ extantibus pag. 74. refert imagines DD. Doctorum Græcorum à Cæsare Nebbia fuisse absolutas. In eo Sacello extat Altare Beatæ Virginis, & Divo Gregorio sacrum, quod duo magna candelabra ænea olim exornabant, ab Antonio Faventino constata.

Martinellus
De Sept.
Eccles.
pag. 26.

10. Parieti proximo Altari Organum hæret, sub quo aditus patet in Sacellum S. Eucharistiæ dicatum, ubi Scalæ à Sixto V. extructæ, ut ab Ædibus Pontificiis in Templum Divi Petri clam populo descendere possint Pontifices.

Donatus.

Balleonus
pag. 26.

11. In eodem Sacello Gregoriano hæret majoris Tholi Parastatæ Altare Divo Hieronymo sacrum, ubi Hieronymus Mutianus ejusdem Sancti effigiem coloribus expressit.

12. In ambulatione, per quam itur ad sinistrum crucis latus, propè eandem majoris Tholi parastatam est Altare Divi Basilii Magni, cujus imaginem Hieronymus Mutianus inchoavit, Cæsar Nebbia confecit.

13. huic opponitur janua, qua itur ad scalam choclidem, supra quam imago Christi Domini, Apostolorum pedes abluentis, à Joanne Balleono anno 1630. depicta. Huic ambulacro fornicem imposuit, & pavementum marmoreum stravit Clemens VIII.

14. Ex hoc ingredimur sinistrum Basilicæ bracchium Boream versus extensum, in quo tria Altaria tribus in loculamentis visuntur columnis exornata.

Pag. 29.
Torradius
MS.

15. Primum est Sancti Vincillai (quem falsò Sancti Ladislai Poloniæ Regis nuncupavit Martinellus) cujus iconem fecit anno 1630. Angelus Carofellus Romanus.

Balleonus
pag. 337.

16. Secundum est SS. Processi, & Martiniani, quorum imagines depinxit Valentinus Gailus.

Torradius*

17. Tertium S. Erasmi, depicti à Nicolao Pusino Gallo anno 1629. cum trecentorum scutorum pretio.

18. In proximo ambulacro circa Parastatam, maximo Emispherio subjectam, in parte lava Alrare est, in quo Divi Petri Navicula, quam Joannes Lanfrancus coloribus oleo mistis mira solertiâ expressit anno 1628. Antè illum aliam similem posuerat Bernardus Castellus, juxtâ narrationem Martinelli pag. 32.

19. In opposita facie janua patet ad scalam choclidem, eique imminet tabula, in qua Andreas Camasseus de Mevania Divum Petrum expressit abluentem sacri Baptifimatis aquâ Custodes Carceris.

Balleonus
pag. 372.

20. Sub Tholo proximè imminente Ara collocatur Divi Michaelis Archangeli Dæmonium arcentis, à Cæsare Arpinate delineati. Animo inerat Urbani VIII. Summi Pontif. in singulis Sacellis Sacras Imagines collocare marmoreo musivo expressas, iis ablatis, quas colorum pigmentis Pictores confecerant

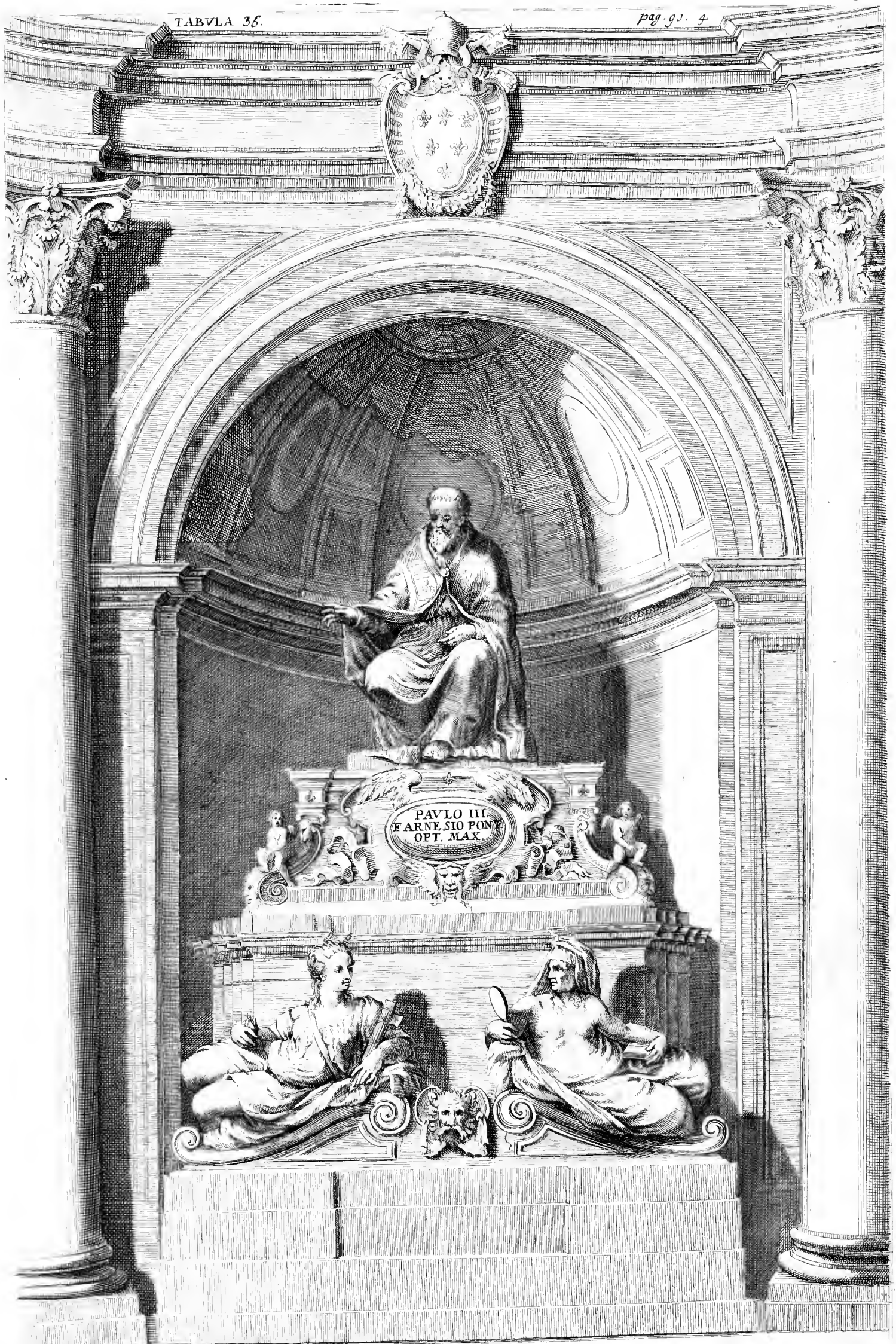
SEPVLCHRVM GREGORII

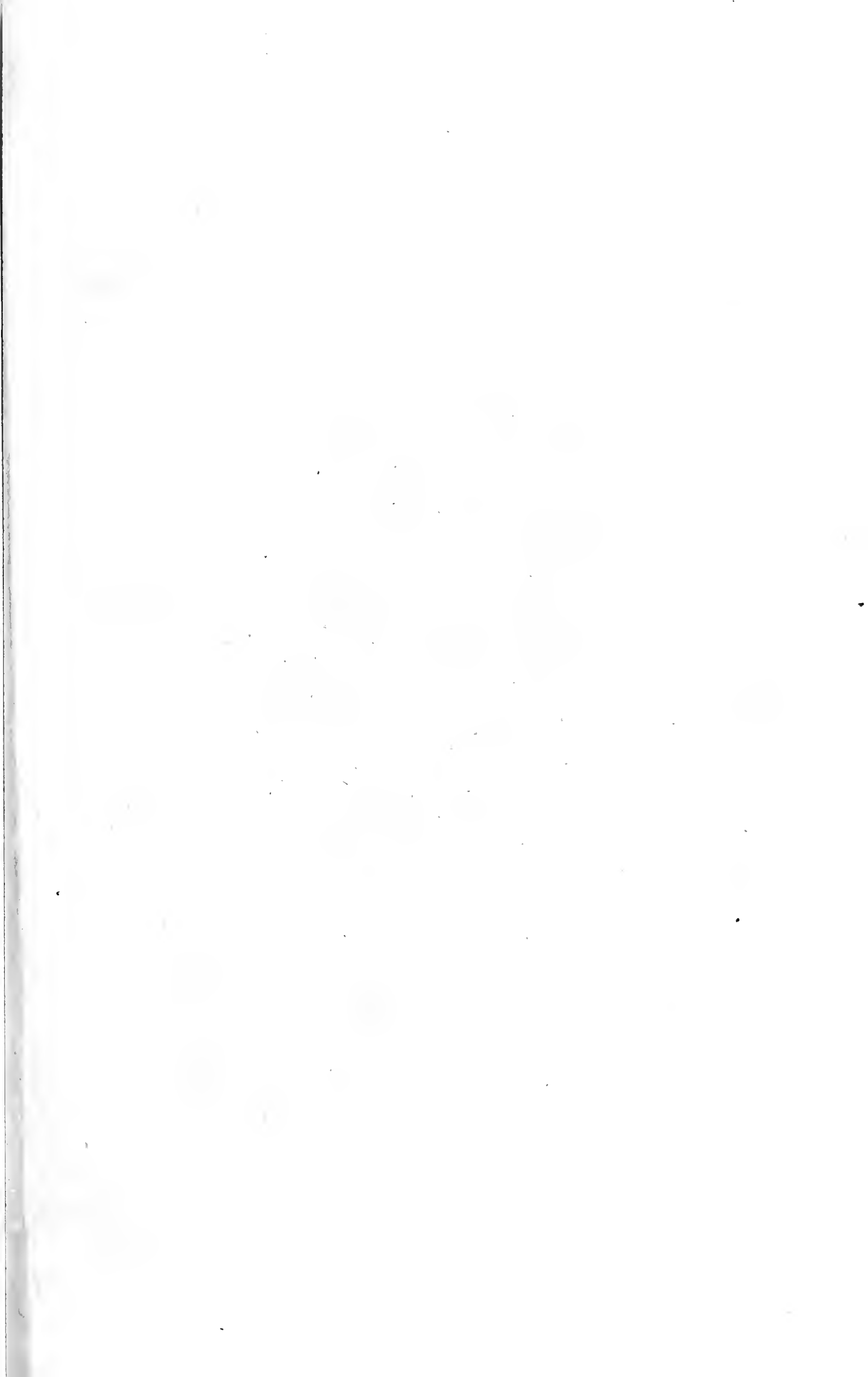
XIII. PONT. MAX.

GREGORIVS XIII
P. O. M.

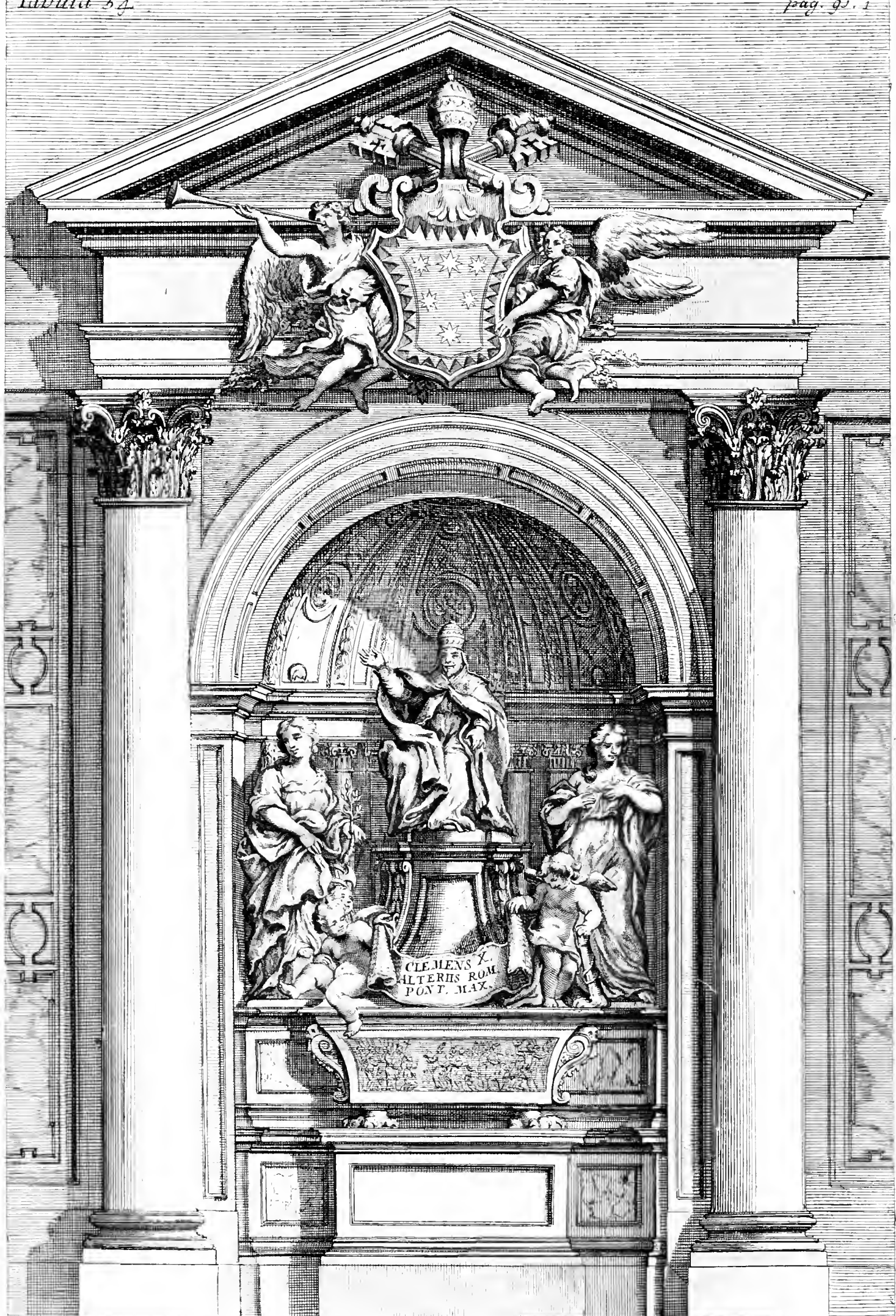
VRBANI VIII BARBERINI FLORENT. PONT. MAX.
 IN VATICANO TUMVLVM
 EXCITAVIT ET ORNAVIT
 IOANNES LAURENTIVS BERNINVS EQVES

VRNA SEPULCHRALIS IN TVMULO CLEMENTIS X SYM PONT.

Arnoldus Van Westebout Incht.

Leonardus Rhetus fecitpisi

cerant. Ille enim parietum marmorumque humiditate paulatim marcescentes rineisque corrosæ deperibant, & insignium Pictorum labores frustrabantur, cum ingenti Nummorum jactura, & indecoro tantæ Basilicæ apparatu. Quamobrem hanc sacram Imaginem musivo expressit Joannes Baptista Calandra Vercellensis tali arte peritissimus Artifex, ut ex ea pro cæteris compingendis præberetur exemplum. Verùm nimius musivo operis lævor intuentium oculos perstringens, & imaginum delineamenta in superfluo nitore occultans, Pontificis mentem ab incepto deflexit.

In vita
Calandræ
M. S. apud
Joann. Bapt.
Moralium.

21. Huic propinqua est Ara Divæ Petronillæ, quam Joannes Franciscus Guercinus pinxit. Tholum Bonarota superextruxit. In Trigonis ejusdem Divum Gregorium Franciscus Romanellus pennicillo expressit, Divum Bernardum Carolus Peregrinus, Divum Dionysium Guido Abbatinus, ultimam imaginem Andreas Saccus, omnes verò musivo opere efformavit Calandra Vercellensis.

22. In alio magnæ Parastatis larere hæret Ara, in qua tabula Divum Petrum exhibet, Tabidam ad vitam revocantem, depicta à Joanne Balleono Romano anno 1607. & à Josepho Montano deindè instaurata.

23. Opponitur huic Aræ Tumulus Clementis X. Equitis Matthiæ de Rubeis curâ erectus ab Eminentiss. Palutio Card. de Alteriis, in quo Hercules Ferrata marmoream statuam sedentem exculpfit, stantem verò aliam Josephus Mazzojus Senensis, Tertiam Lazarus Marcellus Asculanus, Urnam Leonardus Retensis (quam Titus pag. 11. ait fuisse opus Ambrosii Parisii, sed falsò). Famas demùm, & Pueros Philippus Carcanus efformavit; sub Templo janua patet, iter præbens ad Templi cubicula. Talem Tumulum exhibet Tabula 34.

Fig. 34.

24. Ingredimur jam Basilicæ Apfidem in occidentali Plaga, à Bramante excitatam, à Bonarota absolutam, sub hac tria magna loculamenta, in quorum primo magnificentissimum ex ære Sepulchrum anno 1629. sibi statuit Urbanus VIII. & anno 1647. post ejus mortem Eques Berninus perfecit. In eo Colossea est Pontificis effigies ex ære; thiarâ redimita, extensâ dexterâ, sedentisque benedicienti similis. Deorsum Urnæ locus supra triplicem basim, cum duobus hinc, atque hinc simulachris è marmore, quorum alterum in læva parte Justitiam Sepulchro incumbentem, & Pontificem respicientem exprimit, alterum in dextera Charitatem, ubera infanti præbentem. Supra Tumulum æneum Mortis simulachrum jacet, quæ in aperto volumine hos aureos characteres inscribere videtur: VRBANVS VIII. BARBERINVS PONT. MAX. Quod opus publico plausu exceptum Eminentiss. Card. Rapacciolio hujus ingeniosi carminis argumentum præbuit, hoc est:

*Bernin sì vivo il grande Urbano hà finito,
E sì ne' duri Bronzi è l'alma impressa,
Che per toglì la fè, la Morte stessa
Stà su'l Sepolcro à dimostrarlo estinto.*

Baldinucci
in vita Bernin.
pag. 16.

Illud inceptum Berninus biennio antè Pontificis mortem, & mense trigesimo, eodem defuncto, absolvit, ut in adjecta Icone apparet. Fig. 35.

25. Alterum huic oppositum loculamentum Pauli I I I. Monumentum continet, huc translatum anno 1628. ab Urbano VIII. & in tabula ænea incisum, quam adjecimus. Extabat olim in dextro loculamento Pile, maximo Tholo suppositæ. Eminent in eo statua Pauli ænea Pontifici o in habitu expressa, duæ inferiores statuæ è marmore sedentes ad Tumulum prolixè commendant Gulielmi à Porta Mediolanensis peritiam, qui suo Scalpro non tantùm binas Pontificis Pauli virtutes ad vivum expressit scilicet Prudentiam, & Justitiam, sed in altera earum, Juliæ Pauli sororis, in altera verò ejusdem matris effigiem, ut affirmat Floravantes Martinellus in sua Historia, quæ inscribitur *il Carbognano illustrato*. Eam manuscriptam in obscuro delitescentem in lucem dedit suis expensis Eques Prosper Mandosius Nobilis Romanus bonarum Ar-

Torrigius
MS.

Fig. 36.

Pag. 39.

tium amantissimus, & à Republica litteraria ob sua volumina typis data nunquam satis celebrandus. Hęc bina loculam enta binis columnis, & arcu exornavit Urbanus ex lapidibus Templi, quod Soli dicavit Adrianus Imperator, ut affirmat Torrigius, in Monte Quirinali, ubi nunc Columnensium horti, prostravitque solo idem Urbanus anno 1630. In hortis enim Columnensibus marmorei ædificii pars exurgebat, vulgò Maesa jàm diruta. Blondus Turrim Mœcenatis falsò nuncupat. Alii partem Templi Solis pronunciant, quod ab Aureliano, auctore Flavio Vopisco, extractum est ad eam formam, quam viderat in Oriente, quod vestibus, & opibus in triumpho vectis instruxit; Senaculum, seu Curiam Mulierum fuisse, ait Donatus, quam Eliogabalus in Quirinali Mulieribus extruxit ad Conventus habendos, quia ipsius Maesa nomine, & mater Soemis præsiderent, ut Lampridius innuit in Eliogabalo. Fecit & in colle Quirinali Senaculum, idest Mulierum Senatium, in quo antè fuerat Conventus Matronalis, solemnibus dumtaxat diebus, vel fortasse Solis Templum, eodem in loco ab eodem Eliogabalo extractum, cujus, quę particula supererat, magnis lapidibus compactus paries nuperrimè dirutus est, & ingentes columnarum spinæ sub terra inventæ.

In medio horum Tumulorum extat Cathedra Divi Petri, de qua infra dicemus; properemus jàm ad dexterum Basilicę ambulacrum.

26. Ibi sub numero 26. inveniemus Aram, in qua extat imago Divi Petri egro sanitatem impertientis, quam Joseph Montanus restituit. Torrigius affirmat illam renovatam fuisse anno 1606. à Ludovico Civoli, sed falsò. Ludovicus enim Civoli Pictor Florentinus egregius illam incoepit sub Clemente VIII. perfecitque sub Paulo V. ut enarrat in ejus vita Balleonus pag. 153. & Abbas Philippus Titi pag. 10.

Torrigi-
MS.

27. In opposita parte ostium patet, ad cubicula Canonicorum ducens, supra quam Tabula exhibebat Salvatorem Petro claves tradentem, anno 1629. ab Antonio, dicto Pomerancio, coloribus elegantissimè expressum; modò tamen deest ob sepulchrum, quod eo in loco construitur ab Eminentissimo Cardinali Petro Orthobono Alexandro VIII. ejus patruo, ut tanti Pontificis nomen sit in lapide apud Posteris immortale.

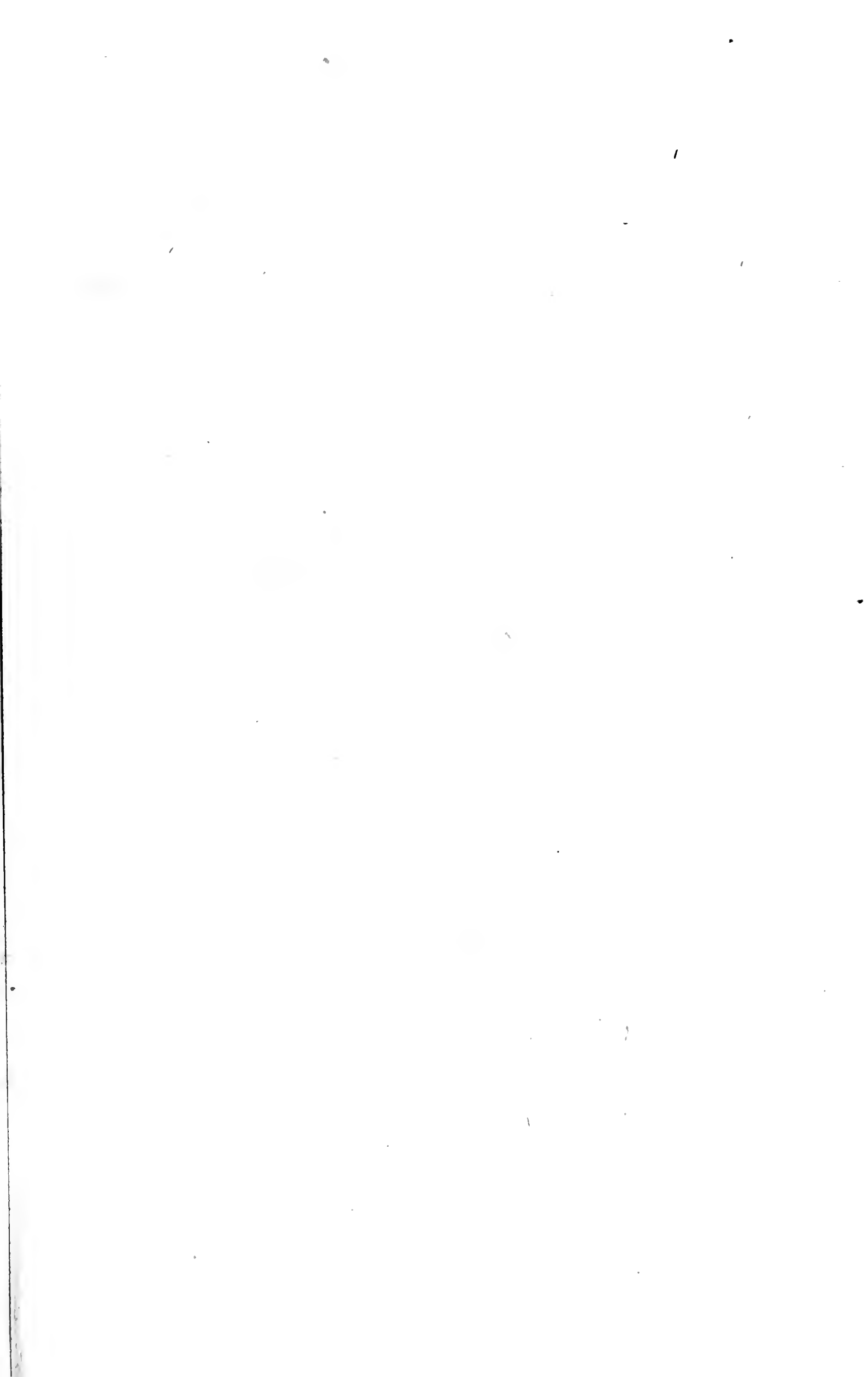
28. Huic ambulacro proximus est Tholus minor; in ejus partibus angularibus Joanes Calaudra musivo expressit Divum Thomam Aquinatem, & Sanctum Joannem Damascenum ab Andrea Sacco delineatos, & alias duas imagines pictas ab Equite Lanfranco. Tholi verò fornix ornatum expectat.

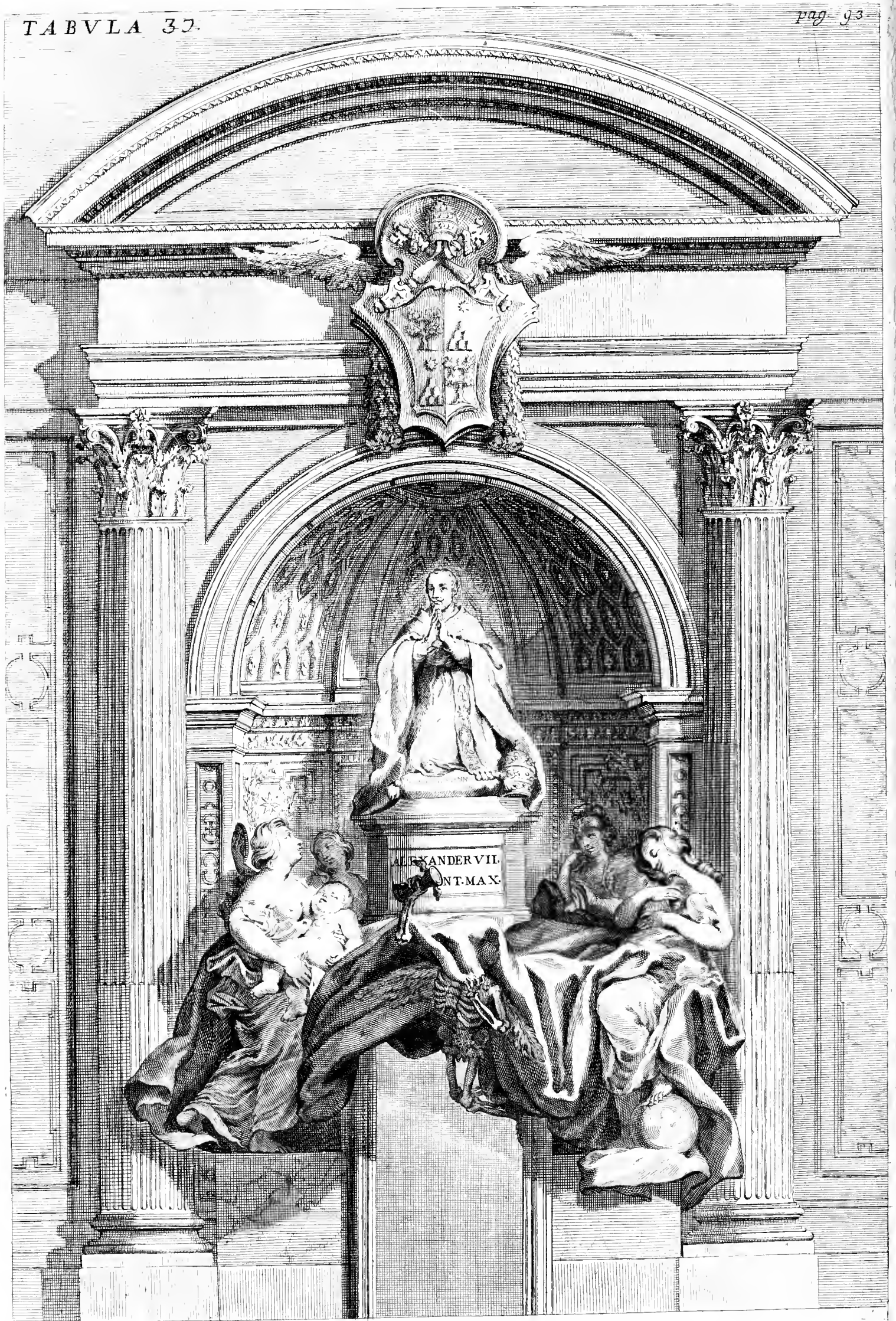
29. Sub Tholo duo extant Altaria, alterum Sancti Leonis, alterum verò.

30. Beatissimæ Virgini dicatum. In primo Eques Algardus sub Innocentio X. opere anaglypto in albo marmore exculpfit Sanctum Pontificem Leonem primum, cum adhortante Valentiniano Imperatore, obviam processit Attilæ Gotorum Regi, qui flagellum Dei se vocans vastatis plerisque Italiæ Urbes Romam quoque everfurus properabat, atque eundem adeo mitem reddidit ut illico promissa pace ultra Danubium perrexerit, territus à duobus viris strictis ensibus mortem minitantibus, qui crediti sunt Petrus, & Paulus fuisse, in re tanta Italię, & Romę præsidio vigilantes. In secundo est imago Deiparę è veteri Basilicę columna illuc adducta, & vario lapide ornata à Jacobo à Porta sub Clemente VIII.

31. In angulari proximo ambulacro sub eodem Pontifice idem Architectus ornamenta pavimenti, & testudinis cæteris omninò similia composuit. In eo contra Parastatam magni Tholi conspicitur janua, per quam ad Templum Divæ Marthæ aditus patet. Illi imminet Sepulchrum Alexandri VII. pulcherrimis statuis ornatum sub Innocentio X I. juxtà delineationem, quam Eques Berninus fecerat, Alexandro adhuc vivente. Illud describit Baldinuccius, ubi refert Siparium è lapide Jaspide antè januam effictū esse; æneum Mortis simulachrum manu admota dum illud removet, ut pateat ingressus, altera supremum vitæ diem ostendit in clesidra Alexandro Pontifici, quatuor marmoreis signis stipato, quorum primum exprimit Justitiam, Prudentiam secundum, tertium

In vita
pag 58.

SEPVLCHRVM ALEXANDRI VII. AB EQVITE BERNINO EXCVLPTVM

Alexander Specchi delin.

Arnoldus Van Westerhout incid.

Charitatem, ultimum Veritatem, quam omni ferè amictu exutam sacram dedecere Basilicam cum arbitraretur Innocentius XI. ænea, & dealbata veste circumtexit Berninus, ut piissimè Pontificis menti obsecundaret. Tumulo coronidem efformat Gentilitium Ghisiz Gentis stemma, duabus marmoreis alis sustentatum, eo modo, quo in apposita Tabula 37. exprimitur.

Fig. 37.

32. Propè verò Parastatam ex adverso Ara est Divo Petro sacra, ubi Franciscus Vanni Senensis egregiè pennicillo pinxit anno 1607. Simonem Magum precibus Divi Petri in terram decidentem.

33. Ex supradictò ambulacro ingredimur dexterum crucis bracchium, seu Templi Arcam ad meridiem positam, quam dicunt Regis Christianissimi. Hujus denominationis origo fuit à Sacello Sanctæ Petronillæ eodem in loco collocato, antequam nova Basilica extrueretur, quod Sacellum Ludovicus Galliarum Rex restauravit, dotavitque duos Sacerdotes, qui inibi quotidie sacra peragerent. In ea simili ornatu fornicem decoravit Jacobus à Porta sub Clemente VIII. Ibi visuntur tria Altaria, sicuti in opposita Templi facie. In parte læva est Altare Divi Thomæ Christi latus explorantis, à Dominico Passignano depicti.

34. In parte dextera Altare SS. Valeriæ, & Martiali dicatum, quorum imagines fuisse depictas à Friderico Zuccaro ait Fontana. Martinellus aurem ab Antonio Spadarino, & quidem verius; nam Joannes Balleonus, qui vitam Zuccari descripsit, hoc opus inter cætera non recenset.

Pag. 397.
De 7. Eccl.
pag. 30.

35. Inter ea Ara extat SS. Simoni, & Judæ erecta, quos depinxit Augustinus Ciampellus Florentinus anno 1629. eique trecentos nummos fuisse datos, affirmat Torrigius.

In MS.

36. Ulteriùs progredienti aliud ambulacrum patet, in cujus parte dextera ad Sacrarium pergunt Sacerdotes per januam, supra quam collocata videtur imago Sancti Petri Dæmonium fugantis, quam Jonnes Franciscus Romanelius in pariete depinxerat, hæc olim extabat, ubi nunc Alexandri VII. Sepulchrum, superiùs indicatum num. 37.

37. Contra illam Altare collocatum fuit in quo à Dominico Passignano Florentino Divus Petrus cruci affixus expressus fuit anno 1607. sed ob temporis injuriam penè nunc obliterated.

38. Post ambulacrum quartus invenitur Tholus Sacello imminens, quod Clemens VIII. contra Gregorianum extruxit. Ejus arcuatus paries musivo, foliatoque ornatu decoratur; in angulis, & areolis, fenestris adjacentibus Marcellus Provenzalis cum Paulo Rossetto ex Christophori Roncalli delineamenti tessellatum opus composuit. Imagines verò SS. Ambrosii, Augustini, Cypriani, & Joannis Chrysofomi delineavit anno 1604. Antonius Pomerancius, ut narrat Torrigius in suis M.S. De hoc Sacello loquens. Pater Donatus hæc habuit. Clemens VIII. Sacellum Gregoriano obiectum, & multa Pictorum, Plastarum, Sculptorumque præcellentium arte decoratum haud æquo splendore perfecit, eodemque tempore Angelorum, Sanctorumque lucentes effigies in Tholi interiore camera vermiculato emblemate coagmentandas curavit, tum cælatis è marmorato interseptis aurum inducendum, tum variegato, scætilique marmore sternendum pavimentum, tum reliquos cellarum parietes lævigatis lapidum segmentis vestiendos, universamque Templi concamerationem, tectorio loricatam bracteis aureis distinguendam, atque ejusdem quadratos loculos inserto rosarum auro illuminandos.

Balleonus
pag. 349.

Pag. 379.

39. Hujus Sacelli Aram Divo Gregorio Magno erexit Clemens VIII. ejusque, quæ nunc extat, imaginem è gleba Vaticani Soli sanguinem exprimentem, ut cujusdam Legati infidelitatem evinceret; illam fuisse depictam anno 1628. ab Andrea Sacco affirmat Torrigius. Martinellus verò ait, sed immeritò, eam opus fuisse Mutiani. Hoc Sacellum Titus appellavit Gregorianum, sed falsò. Clementinum enim vocitatur ob Clementem VIII. ejusdem fundatorem. Oppositum quidem dicitur Gregorianum à Gregorio XIII.

In MS.

Pag. 26.

De Sept.
Ecclief.

Pag. 16.

40. In dextero pariete post angulum Sacelli janua est, quæ ducit ad Chorum, ubi Mûfici Divinas laudes modulantur; eidem Organum imminet, quod olim Alexander VI. in antiqua Basilica collocavit.

In MS.

41. Propè Sacellum supradictum quarta maximi Tholi Parastata ambulacrum efficit; Illi adjacet Altare contra aditum minoris Basilicæ navis collocatum, in quo Christophorus Roncallus SS. Petrum, & Andream mirifica pennicilli arte delineavit anno 1607. Narrat Torrigius columnas hujus Altaris excultas fuisse è majori columnâ fortè inventa sub glebis vineæ cujusdam Lato- mi, Constantini nuncupati, cui pro pretio centum nummi soluti fuere.

Fig. 38.

42. Ingredivimur jam minorem Basilicæ navim, juxtâ meridiem protensam, totidem Altaribus, ornamentisque ditatam, quot in alia ad septentrionem numeravimus. In ejus initio sese offert Leonis XI. Monumentum, quod Alexander Algardus Bononiensis, aureo Equitis torqueab Innocentio X. nobilitatus circa an. 1650. delineavit. In eo videtur Leonis simulachrum ab ipso Algardo exculptum. In parte dextera Regiam majestatem marmorea statuâ expressit Hercules Ferrata, in sinistrâ verò liberalitatem Joseph Peronus, ambo Algardi discipuli, quæ omnia in apposita Tabula 38. representari curavimus. In adverso situ Innocentii XI. cadaver sine ullo sepulchrali ornatu requiescit.

Fig. 39.

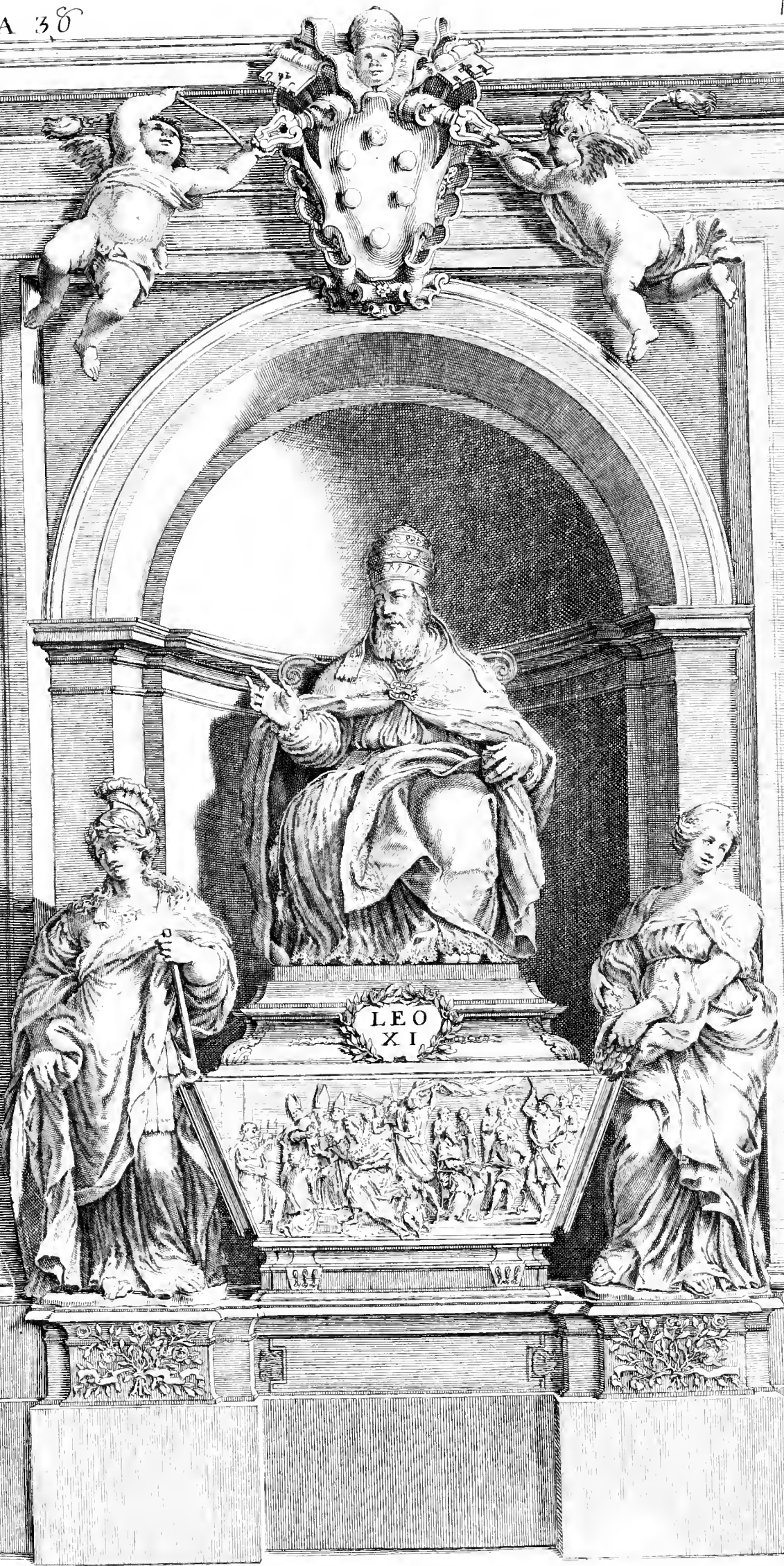
Brevi tamen exornandum ea ratione, quam in Tabula hîcæ paginis addita exprimi curavimus. Sub amplo loculamento erigitur basis cui imminet simulachrum Summi Pontificis Innocentii, ad ejus pedes tumulus est, quem duo gentilitii Leones ex ære dorso sustinēt, in dextera parte Religio Pontificem intuetur, ac si amantissimi sui hospitis jacturam se fecisse in terris diceret, eamque in sinistra Justitia comitatur, quam summis in amoribus nullo rerum humanarum metu, aut depravato affectu corruptam semper habuit Innocentius. Imminet in parte superiori stemma gentilitium nobilissimæ Familiæ Odescalchæ, quod duo infantes Aligeri sustinent. Omnia scalp- ro affabre exculpfit Stephanus Monot ortus in Burgundia, & Romæ in Galliarum Regis Academia educatus, qui pariter è marmore magna cum laude peritorum efformavit duos Aligeros juvenes, qui loculamento imminent magnificentissimi Sacelli D. Ignatio Lojolæ anno proxime elapso in Templo Domus Professæ Soc. Jesu erecti, juxta ideam, quam Andreas à Puteo ejusdem Societatis Alumnus excogitavit. Sepulchrum autem Innocentii Pontificis in hac Varicana Basilica suis expensis posuit ejusdem ex fratre Nepos D. Livius Odescalchus Sacri Romani Imperii Princeps Sirmii, Bracchianii Dux &c. ut tanti Patruis gloriosi cæteroque nominis æternitati etiam magnifico sepulchro consulere.

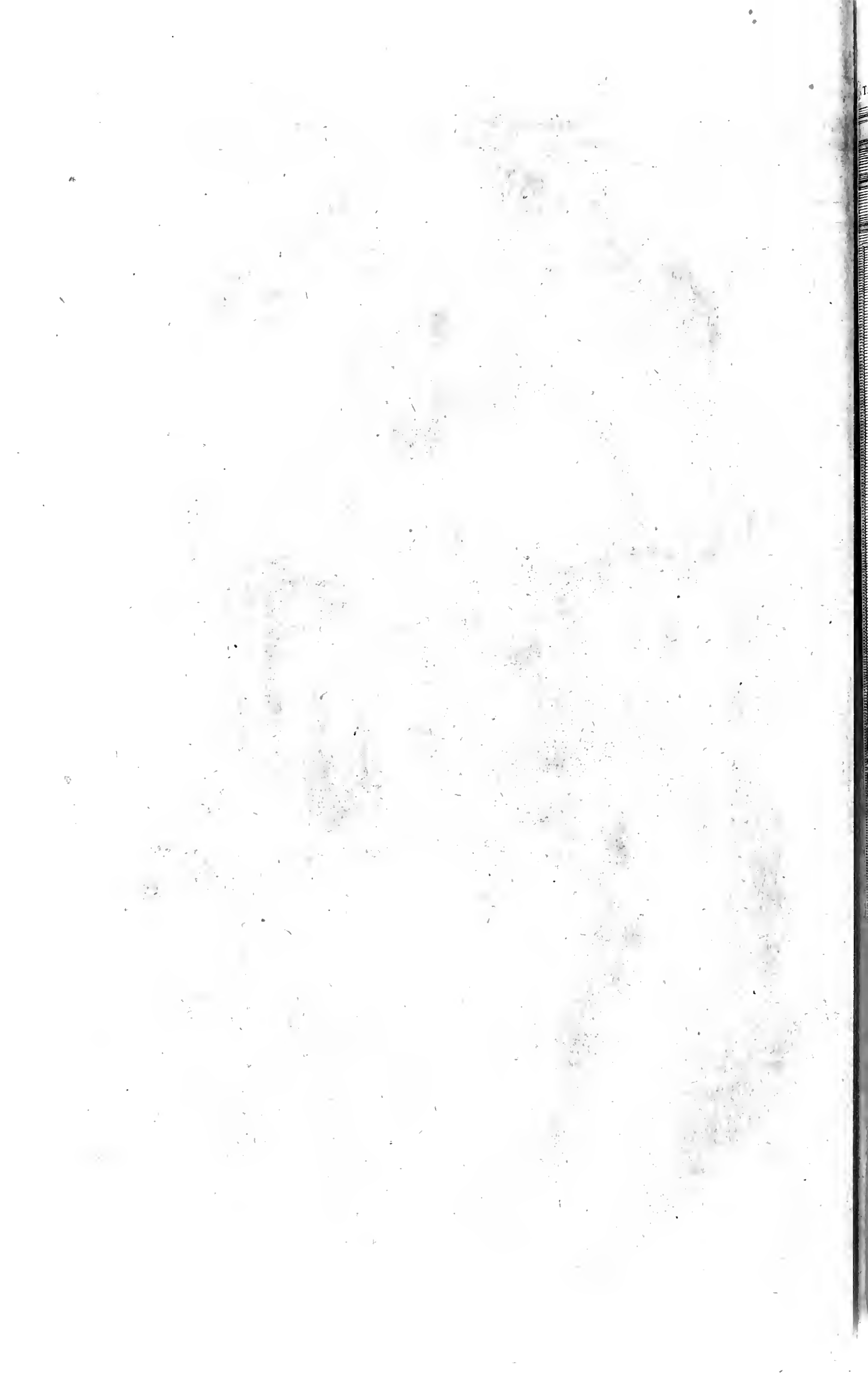
Condivus
in vita pag.
12.

43. Imminet proximus Tholus in elyptim concinnatus, sed nullo picturæ or- namento decoratus, sub eo janua maxima patet ferreis cancellis ære exornatis, munita; aditus est in Canonicorum ædem. Cancellis imposita est effigies Divi Joanni Chrysofomi, quam Abbatinus depinxit. In Ara verò imagines Divi Francisci Assisiatis, & D. Antonii Patavini, cum Angelico choro Simon Uveth Gallus singulari arte expressit anno 1626. Omnium tamen opera superat statua Beatissimæ Virginis, Filium exanimem in gremio gerentis, quàm Michael Angelus Bonarota, non dùm annum agens vigesimum quintum jussu Cardinalis, qui Rovanus communiter vocabatur, exculpfit. Hæc diù collocata mansit in Sacello S. Petronille, Regis Gallorum nuncupato, deindè in Sacello Virginis, à Febribus dictæ: exculpfit illam Michael tanta artis peritia, ut intuentes in admirationem pariter, & pietatem inducat.

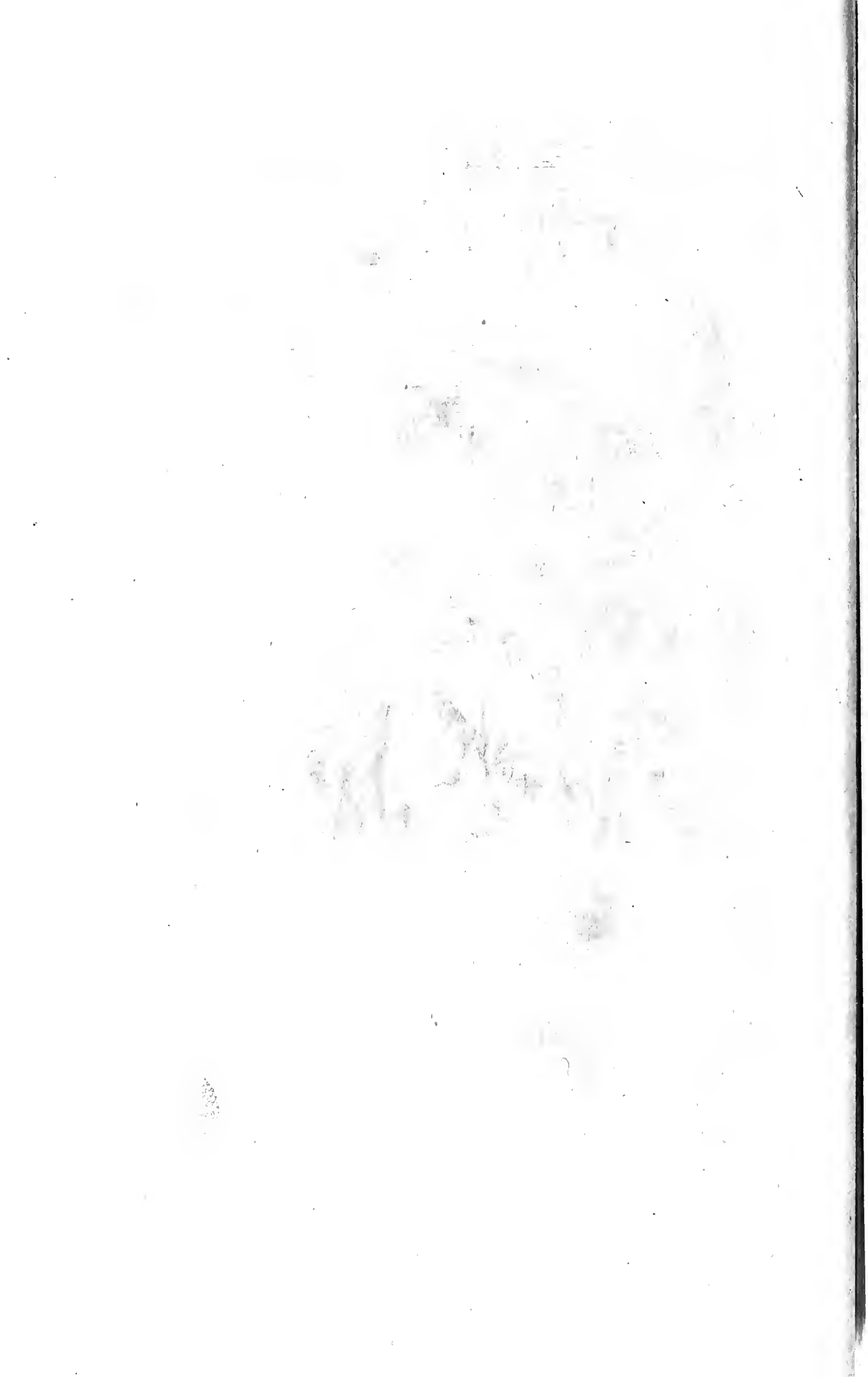
Madrig. 158

Hanc Statuam, ut celebraret Joannes Baptista Marinus, sic cecinit:

Saffo non è costei .

Che l'estinto Figliuolo freddo qual ghiaccio

Softien pietosi in braccio .

Saffo più presto sei°

Tù , che non piangi à la pietà di Lei

Anzi sei più che saffo ,

Che suole anco da' sassi il pianto uscire ,

E i sassi si spezzaro al suo morire .

Rursus idem auctor de Filio in sinu Matris expresso :

Angel fù de' Celesti

Quel, che'l buon Duce Hebreo da morte oppresso,

Chiuse già su'l gran Monte in pietra oscura .

Angel terreno è questi ,

C'hor vivo il rende entro il gran Tempio espresso

Giudice hor sia Natura

A qual' Angel più deggia

L'Imago , ò in carne altrove , ò quì scolpita

Al Datar della Tomba , ò de la Vita .

Artificem tamen reprehenderunt nonnulli, quòd seniozem Matre Filium , juniorem Filio Matrem effinxerit. Causam verò ab illo inquirenti Afcanio Condivo ejus familiari respondit Michael ; non temerè , sed jure à se id factum ; quandoquidem Deiparam Virginum dotes decebant , quæ Puerperii damnis non subjacent , floridam juventæ venustatem ut plurimum deturpantis . Redemptoris verò corpus pœnis consumptum , eam ætatem indicans , à se efformatum , in qua mortem obivit .

Afcapius
Gondivus
in vita pag.
12.

Hęc Ædes , quæ Auctore Vitruvio latinè dici potest Cantilenarium , Gregorio XV. rerum potiente , tectòrioloricari ornarique cœpta ; qua de re in circulo laternæ illi imminentis hæc verba scripsere : *Gregorio XV. Pont. Max. anno 1622. Pont. 2.* Concameratione deindè aspera torreumatis , & loculis sigillatis , inauratisque , succedente Urbano VIII. resplenduit . Tunc quoque indita nobilis materiæ subfella , sed nobliore Sculptorum artificio elaborata , ut Divinas Laudes sacrorum Ministrorum Chorus commodiùs posset enunciare . Illum autem componit Archipresbyter , Vicarius , Canonici num. triginta , Beneficiati quadraginta , inter quos numerantur quatuor , qui dicuntur Cappellani Innocentiani , Clerici pariter Beneficiati viginti sex , Cappellani sex , Cantores denique viginti . Plasticum opus perfecit Joannes Baptista Riccius Novariensis anno 1622 . Anno deindè 1627 . Tabulæ marmoreæ Parieti affixæ fuerunt , in quibus Ugo Ubaldinus Florentinus Basilicę Canonicus hęc monumenta inscripsit , videlicet in parte Altaris dextera .

MDCXXVI. Mense Majo die prima .

„ Sub hoc Altare , facta solemnè Ptoceffione , repositum fuit Corpus S.
„ Joannis Chrysoftomi , una cum infra scriptis Reliquiis , videlicet : De Ve-
„ lo B. Mariæ Virginis ; De Spatula S. Stephani Protomartyris ; De Costa
„ S. Laurentii Martyris ; De Spina S. Sixti Papæ , & Martyris ; De Sanguine ,
„ qui fluxit à latere Beati Francisci stigmatizati ; De Capillis , de Cilicio , de
„ Habitu ejusdem , in quo mortuus est ; De Cure Capitis S. Antonii de Pa-
„ dua , sicuti in Instrumento celebrato per Dominum Joannem Baptista m
„ Nardinum publ. Notar. á quo &c.

In parte autem sinistra sic :

MDCXIII. Mense Julio die XXI.

“ Illustris. & Reverendis. D. Scipio Card. Burgheſius hujus Baſilicæ Ar-
 „ chipreſbyter, olim Archiepiſcopus Bononiensis, facultate ſibi vigore ſuo-
 „ rum Privilegiorum competente, qua Sanctiſ. Domino Noſtro Urbano VIII.
 „ ſpecialiter ad hoc conceſſa, hoc Altare continens Corpus S. Joannis Chry-
 „ ſoſtomi, cum Reliquiis in altero marmore in Cornu Evangelii notatis, ju-
 „ xta conſuetum ritum conſecravit, & in honorem Conceptionis B. Marię Vir-
 „ ginis, Joannis Chryſoſtomi, SS. Franciſci, & Antonii de Padua dedicavit
 „ & indulgentiam centum quinquaginta dierum in die anniverſario conſecra-
 „ tionis viſitantibus conceſſit.

Fig. 40.

44. Extrâ Ædem dictam in paraſtadiſ intercolumnio porta aditum præ-
 bet ad alium chorum, quem Muſici aſcendunt. Illi opponitur Sepulchrum
 Innocentii VIII. ex are conſtatum ab Antonio Pollajolo.

Illud paucis ab hinc annis in orientalem hanc Templi partem à Paulo V.
 magnificentiſſime excitatam Albericus Cybo tranſtulit, & Elogio adjecto me-
 moriam Innocentii renovavit ſic.

Innocentio VIII. Cybo P.M. Italiae Paçis perpetuo cuſtodi novi Orbis ſuo
 ævo inventi gloria, Regi Hiſpaniarum Catholici nomine impoſito, Crucis
 Sacroſanctę invento Titulo, Lancea, quæ Chriſti hauſit latus à Bajazete Turca-
 rum Tyranno dono miſſa æternum inſigne monumentum è veteri Baſilica huc
 tranſlatum Albericus Cybo Malaspina Princeps Maſſæ, Ferentilli Dux, Mar-
 chio Carrariæ &c. pronepos ornatiuſ auguſtiuſque poſuit anno Domini
 MDCXXI.

Ciaccon.
 Tom. 3. col.
 100.

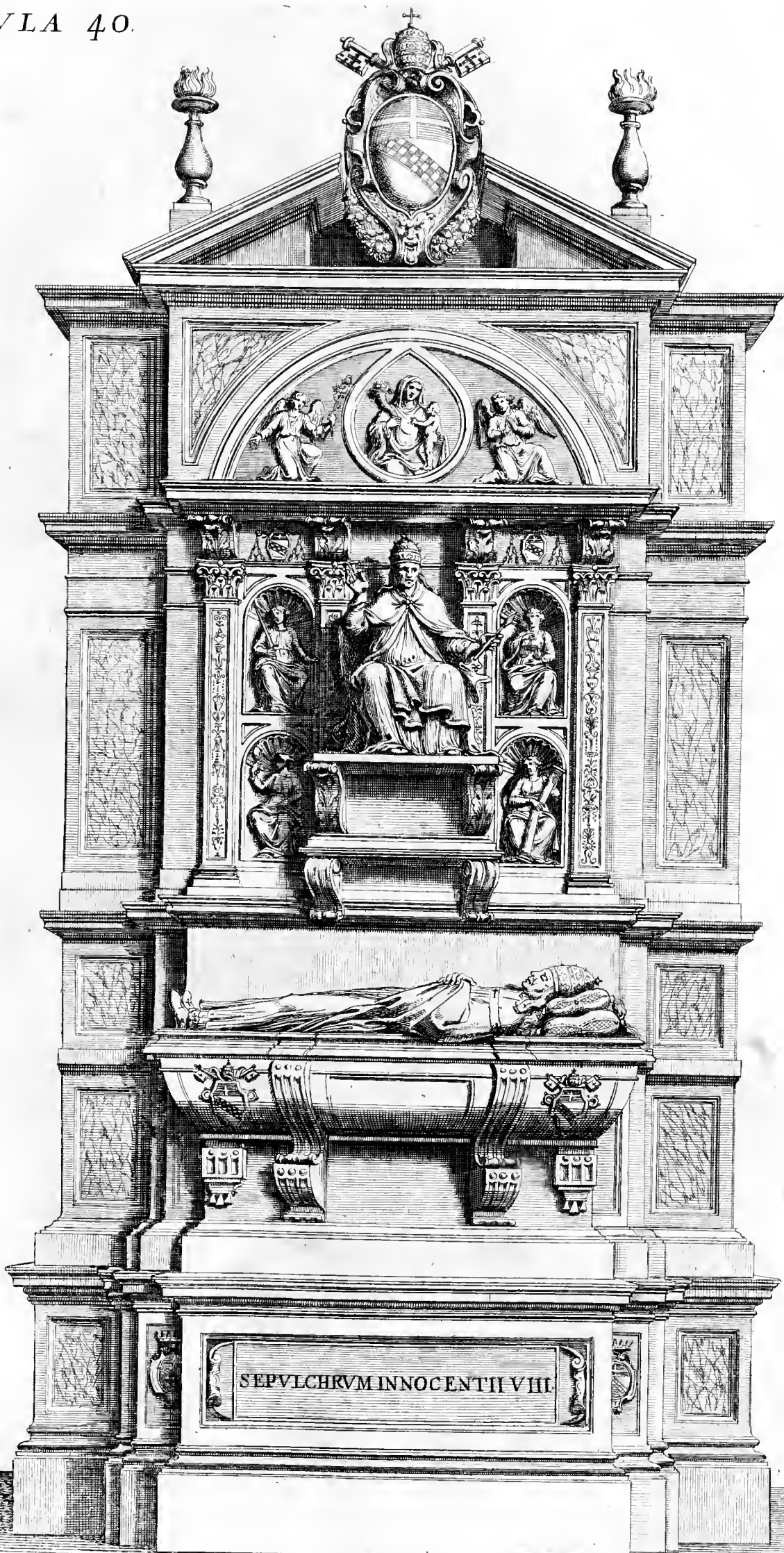
45. Poſt illud patet Altare B. Virgini dicatum, in Templo ſeſe offerenti, à
 Franciſco Romanello coloribus egregiè depictæ ablatâ Tabulâ, quam depin-
 xerat Dominicus Paſſignanus tempore penitèſ conſumpta. Hanc Aram dicatam
 eſſe Beatæ Virgini adeunti Eliſabetham falſò ſcripſit pag. 395. Eques Fonta-
 na. Imminet Tholus, qui Cyri Ferri picturâ decorandus erat, ſed illo morte
 jam conſumpto, alteriſ Artificiſ ornatum expectat, in trianguliſ ſubjectiſ Ca-
 rolus Maratta Iconeſ delineavit.

Baleonus
 pag. 332.

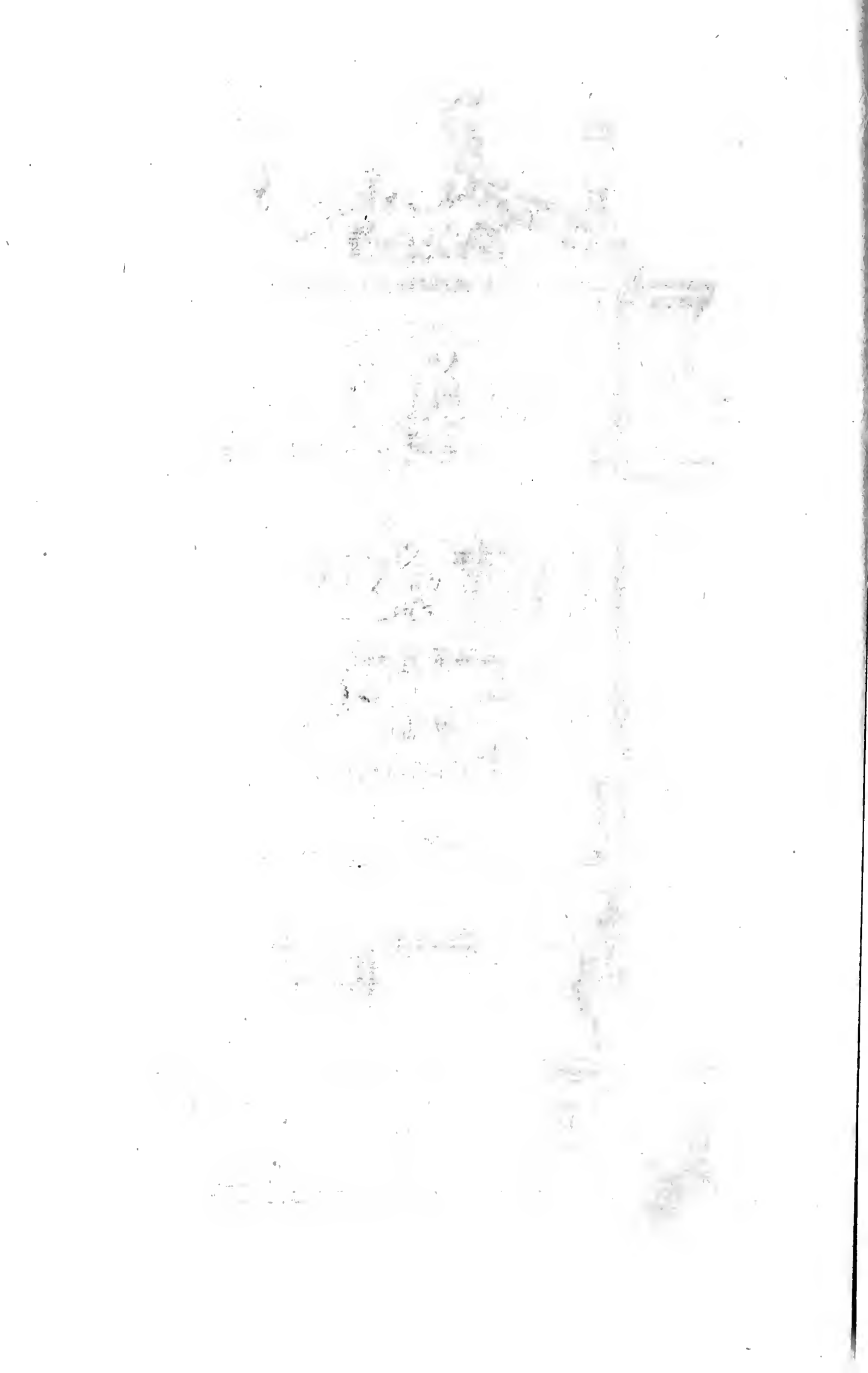
46. In proximo intercolumnio adſunt ſcalæ choelideſ, per quaſ ad om-
 neſ Baſilicæ contignationeſ ſuperioreſ ad tectum uſque aſcendere poſſunt etiam
 jumenta cęmentis onuſta ;

Antequàm proximum Sacellum adeamus, notandum hic eſt, multa ex re-
 latis huc uſque picturiſ, temporis diuturnitate, magiſque ob innatam humidita-
 tem valdè corroſaſ fuiſſe, & aliquas brevi temporis decurſu omninò obliteran-
 daſ. Huic pretioſarum tabularum jacturę occurrere ſtudebat Illuſtriſſimus Prę-
 ſul Oeconomus Fabricæ Joannes Carolus Veſpinianuſ, cum fortuitò ſe obtu-
 lit Joſeph Montanuſ, è Patre Piſaurenſi Laureti natuſ anno 1641. Hic non
 minùſ ad picturæ nobilem Artem, quàm ad Poëſim procliviſ utriuſque ſtudiis
 mentem ſuam exercuit, atque præcipuaſ Italiae Urbeſ perluftravit, ut aliorum
 exemplo ingenium excoleret, tantumque profecit, ut pluribuſ nobilibuſ erudi-
 torum Academiis adoptari demerverit. Cum autem Romam profectuſ anno
 1687. in Templo Vaticano contemplaretur præclara inſignium Pictorum opera
 penè conſumpta, non tam temporis edacitate, quàm humiditate parietum, &
 nitroſa carie corroſa ac obliterata, mente cępit agitare, nùm aliquod reme-
 dium adhibere faſ eſſet, quo jacturę pretioſarum tabularum occurreret, atque
 in poſterum ab injuriis ſervaret incolumeſ. Ingenioſi hujus Artificiſ votis Cœ-
 lum arritiſ. Utramque Provinciam obtinendi modum poſt varia experimenta
 excogitavit, paratumque ſe obtulit ad eaſ adminiſtrandas, cum ſibi à Fabri-
 cæ Vaticanæ Pręſidibuſ facultas concederetur. At cum ob rei difficillimæ
 novitatem nimis ille ſibi tribuere pluribuſ videretur, nihili ejuſ oblationem

pri-

SEPVLCHRVM INNOCENTII VIII.

primum fecerunt; sed re postea consultius perpenſa, tabulam illi conceſſerunt, palmis triginta quatuor altam, & novendecim latam, in qua Tabidam Eques Baleonus expreſſerat, penè omninò conſumptam, ut in ea oblatam à ſe artem exerceret, præberetque argumentum, quo fidem in poſterum apud omnes lucraretur. Impoſitam ſibi Provinciã aggreſſo, non deſuerunt, qui affirmarent iterum exprimi ſuo pennicillo, quæ Baleonus peritiori arte depinxerat. At quàm aberrarent à veritate facilè Montanus detexit, reddiditque poſt menſes aliquot Vaticani Templi Præſidibus ipſam Baleoni picturam in priſtinum ſtatum redactam, plauſumque publicum retulit, quo peritiſſimi Viri ſolertia ſummis Laudibus efferebatur. Quamobrem eadem arte, juffu Sacræ Purpuratorum Congregationis ſuper Fabricã deputatę, renovavit tabulam, in qua Lanfrancus Divi Petri Naviculam expreſſit: Divum Petrum agro ſanitatem reddentem, à Civolo depictum: eundem Apoſtolum cruci affixum coloribus expreſſum à Paſſignano; Sanctum Sebastianum à Dominichino: Beatam Virginem in Templo ſe offerentem à Romanello: Tabulam Ananiæ à Pomerancio; Sanctam Petronillam à Quercino. His uſque ad præſentem diem peractis, tanti Viri peritiam non exiguo munere dignum judicarunt Eminentiffimi Patres; quamobrem ſolutis primum quingentis, & quinquaginta nummis, alios duodecim ſingulis menſibus eidem erogari dum viveret, communi Decreto ſanxerunt, quod piiffimus Pontifex Innocentius XII. probavit.

Decretum autem fuit hujusmodi:

Ex Congregatione Generali Rever. Fabricæ Sancti Petri
die 16. Junii 1694.

„ Joſepho Montano Pictori offerenti ſe velle reſtaurare omnes picturas,
„ & icones Altarium in Baſilica Vaticana deteriorationem offendentes ob
„ aeris humiditatem, prout jam cum experienciã admirabili reſtauravit pi-
„ cturas Lanfranchi, Equitis Baleoni, Ludovici Civoli, & Equitis Paſſi-
„ gnani, quæ evidentiffimè deperditæ erant, & à tempore quaſi fractæ, &
„ petenti ſibi assignari condignum aliquod ſalarium ejus vita durante, ne dum
„ pro reſtauratione picturarum prædictarum, verum etiam pro illarum conſer-
„ vatione, & manutentione, Eminentiffimi Domini fuerunt in voto acceptan-
„ di oblationem dicti, & assignandi ſcuta duodecim quolibet menſe illius vita
„ durante, cum pactis concordandis cum Domino Oeconomo Fabricæ, ſi
„ Sanctiſſimo placuerit, cui mandarunt per Secretarium fieri plenam hujusmo-
„ di reſolutionis relationem.

C A P U T XXII.

*De ultimo Sacello, ubi Sacri Baptiſmatis Fons
aſſervatur.*

U L T I M U M demum ſub ſimili tholo Sacellum collocatum, ubi quondam ſub Urbano VIII. Divi Petri Cathedra ſervabatur, ſub num. 47. indicamus. In eo teſtudinis ornatum Eques Gaſpar Cælius anno 1628. compoſuit, pueros verò, & alia Berninus anno 1629. collocavit. Nunc loco Cathedræ Sacrum Baptiſmatis Fontem continet, ſub Innocentio XII. foeliciter regnante edificatum, ſed antequàm illum exponamus, aliqua huc revocanda ſunt, quæ veteris Baſilicæ ichnographiã quàm breviffimè indicavimus num. 31. ubi diximus Fontem extiſſe antè Sacellum Divi Joannis Baptiſtę; circa quem aliqua notanda ſunt, videlicet in ipſo ortu Evangelicæ Religionis certum locum Baptiſmo non assignari, ſed in Fluviis, vel Fontibus baptizari credentes. Pa-

ret ex Lucæ Act. 8. ubi sermo est de Eunuchò Regine Candacis petente à Philippo Baptismum; *Et descenderunt uterque in aquam Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum.* Sic Petrus iussit baptizari Cornelium in ipsa domo ejus, sic Paulus in Carcere Custodem baptizavit; sed quia tempore persecutionum, publicus locus tutus non erat, alius deputatus fuit secretus quidem, & ità commodus, ut latices ubertim puros exhiberet. Tempore enim Apostolorum trina mensio necessaria erat ad innuendam Divinæ Trinitatis confessionem, ad quam non modica aqua requirebatur. Omnia hæc innuit sermo Walfridi sic

Apud Sausai pag. 180.

» [Initio in Fluminibus, in Fontibus, in Domibus, in Carceribus, in Viis
 » Baptisma administrabatur, crescente verò rerum progressu, ac temporum,
 » Religionis honore institutionum Ecclesiasticarum usque ad plenitudinem,
 » decus crevit, & mystici hujus lavacri gradatim in majus celebratio]. Itaque Cœmeterium Vaticanum, in quo Apostolorum Princeps recondebatur salutari Baptismatis Fonte decorabatur, quo Sanctissimi quondam Pontifices, ac ipsemet Apostolus Petrus (ut Arringus affirmat in Româ subterr.) ad Christi Fidem venientes sæviente persecutione abluebant. Ex quo aliqui idem Cœmeterium nomen Fontis S. Petri sortitum fuisse putant, inter quos Onuphrius Panvinius. Hujus Baptismatis Fontis, Liberio Ecclesiam regente, cum venæ aquarum, quæ ab imminente monte stillabant, fistulis perfractis in Cœmeterium dilaberentur, ne mortuorum corpora labefactarent, monte exciso, exsiccatis aquis, ac reperto Fonte, salutaris Baptismi, curante Mercurio Diacono, sacrum usum in Vaticana Basilica restituit. Quem Fontem Prudentius in hymno, quem de Petri passione cecinit, clarè ostendit ad sua usque tempora in Vaticano Cœmeterio Fidelium usui perstitisse.

Lib. 2. c. 4. num. 20.

Baron. ann. tom. 4. sub an. 384. Romani 18.

In tabula marmorea, quæ extat in subterraneis Cryptis Vaticanæ Basilicæ monumentum est de hoc Fonte Sancti Petri olim dilapso, ac disperso, ubi legitur:

PAVLVS V. PONT. MAX.

Carmina à Sancto Damaso Papa I. antè anno M CC L. ob exsiccata ab se humiditatem in veteri hujus Basilicæ pavimento multorum in Christo quiescentium memorias labefactantem edita, suoque jussu hoc marmore incisa ad veneranda antiquitatis monumentum piè servatum ex Templi ejusdem ruinis hic reponi mandavit anno M DC VII.

Sunt insuper in iisdem Cryptis Vaticanis carmina, quæ ipse musarum cultor Damasus lapidi incidit sic:

S. Damaf. carm. 39.

*Cingebant latices montem, teneroque meatu,
 Corpora multorum cineres, atque ossa rigabant,
 Non tulit hæc Damasus communi lege sepultos
 Post requiem tristes iterùm persolvere pœnas.
 Protinus aggressus magnum superare laborem
 Ageris immensè dejecit culmina montis,
 Intima sollicitè scrutatus viscera terræ
 Siccavit totum quidquid madefecerat humor.
 Invenit Fontem, præbet qui dona salutis
 Hæc curavit Mercurius Levita fidelis.*

Quem Fontem adeò insignem à Sancto Damaso restitutum, cum primò Liberius vidit absolutum, lachrymatum esse præ gaudio affirmat Baronius, citatus à Phœbeo pag. 45. & Illustrissimus Ciampinus pag. 59. De Sacris Ædificiis n. 31. refert initio fuisse pretiosissimam Concham è marmore alabastrino, in quam cœco meatu per fistulas erumpebant aquæ, quibus Liberius Pontifex à Sabbato Pentecostes in Dominicam octo ferè mille octingentos decemque Cathecumē-

Tom. 4. ad ann. 384. num. 29.

nos baptizavit. Nec ommittendum est miraculum, quod factum vidit Benedictus Presbyter in eodem Fonte, illudque narrat in vita Sancti Damasi his verbis:

» Sabbato Paschalis festivitatis dum turbæ sese comprimerent ad Baptif- In Bibl.
PP. 10. 27.
pag. 67.
» mum, puerulus de manu Sacerdotis elapsus est, atque in uno Fonte demer-
» sus, & post spatium ferè unius horæ, dum sperarent omnes jam mortuum
» quidam vir Mansionarius ipsius Ecclesiæ in fiduciam Sancti Damasi proii-
» ciens se in Fontem, & abstrahens eum secum saluum, & illesum reduxit.

Ubi notandum est Fontem illum spatiosum fuisse, ac profundum, ut nempe regenerandos per trinam immersionem recipere posset, prout ritus Baptismi eo tempore ferebat.

Eundem Fontem Leo III. qui vivebat anno 800. renovavit columnis porphyreticis, narrante Anastasio his verbis: Pag. 196.

» Hic autem præcipuus Pontifex Divinitus inspiratus Baptisterium, ubi
» supra conspicens, quia jam præ nimia vetustate ruinæ proximum inerat, &
» qui angustior locus populo existebat, qui ad Baptismum veniebat, & idem
» Præsul à fundamentis ipsum Baptisterium in rotundum ampla largitate con-
» struens in meliorem erexit statum, atque Sacrum Fontem in medio largiori
» spatio fundavit, & in circuitu columnis porphyreticis decoravit, & in me-
» dio Fontis columnam posuit, & super columnam Agnum ex argento purif-
» simo fundentem aquam, qui pens. lib. decem, & octo, & uncias decem.
» Huc usque Anastasius.

Franciscus postea Ursinus Urbis Præfectus sub Nicolao eundem Fontem dotavit in honorem S. Joannis Baptistæ. Torriginus
MS.

Hac autem nostra ætate eo Cœmeterio, ac Fonte omninò diruto, aliquot earum aquarum scaturigines Urbanus V I I I. in Fontem corrivavit propè aræ Vaticanæ porticum, & tandem sub Innocentio X. repertæ cum antiquo aquæductu in pulcherrimum Fontem congestæ sunt, eidemque Liberium Pontificem populum abluentem in marmore exsculptum addidit Innocentius, ne tantæ rei memoria aboleretur cum hac inscriptione:

AQVAM VATICANI COLLIS
INCERTO OLIM A CAPITE DEERRANTEM
A BEATO DAMASO INVENTA SCATVRIGINE
AD LAVACRVM NOVAE GENERATIONIS,
IN FONTEM CORRIVATAM
RVRSVS AMISSAM
INNOCENTIVS X. PONT. MAX.
CONQVISITAM, REPERTAMQVE,
AC MIRE PROBATAM
FONTI RECENS EXTRVCTO RESTITVIT
VT IN VRBE AQVIS PEREGRINIS
AFFLVENTE
AEDES VATICANAE SVAM HANC HABERENT
GEMINA SALVBRITE GRATIVS
HAVRIENDAM
ANNO DOMINI MDC XXXXIX.
PONTIFICATVS SVI V.

Extat hic Fons in primo atrio Vaticani Palatii in porticu cubiculis à Gregorio XIII. extructis subjecta.

Fons itaque à Beato Damaso restitutus in Vaticana Basilica permansit, usque ad tempora Nicolai V. Cum autem Julius I I. veteri Basilicâ disiecta novam cœpit extruere, Sacros Baptismatis latices transtulit in Oratorium Sancti Thomæ à Pontifice Symmaco ædificatum, quod sub numero 4. indicatur in nostra Tabula 7. ichnographica pag. 22. quæ Ædiculas, & Oratoria propè Basilicæ parietes variis temporibus excitata repræsentat. Ejus Fontis iconem Lætori inspiciendam obtulit Arringus, ubi hæc habet:

„ In Oratorio Sancti Thomæ extabat sarchophagus marmoreus, sacris un-
 „ dequaque Apostolorum imaginibus insculptus, qui translatus à Templo,
 „ quod Probi dicebatur, excitatum à Proba ejus uxore, cum à Nicolao V. ad
 „ constructionem novæ Basilicæ inchoandam disiecta fuit, Sacro Baptismatis
 „ Fonti intervivit. Hunc usum quoque nunc præstat (nempè anno 1645. quo
 „ Arringus scribebat) in novâ Divi Petri Basilicâ, postquam à variis dimo-
 „ motus locis, demùm in Sacello, quod primum ad lævam ingredientibus oc-
 „ currit, locatus est. In eo Sacello permansit usque ad annum 1649. quo ad op-
 „ positum Sacellum, ubi Sacrum Redemptoris è cruce pendentis simulachrum Fi-
 „ deles venerantur, translatus fuit ob causam, quam subiicio.

Salutares Sacri Baptismatis latices è marmoreo Probi sepulchro hauriri ægrò ferebat Illustris. Præful Joannes Carolus Vespinianus Vaticanæ Fabricæ Generalis Oeconomus, & à secretis Sacræ Congregationis super illa deputatè. Videbat enim in Basilicâ cæterarum Principe Pontificum cadavera pretiosis in-urnis, jure quidem, condita, quas ænea, deaurataque signa condecorant; Vivificum verò Fontem, in quo lustralibus aquis infantes abluti à Divino Sanguine vitam suscipiunt, in saxo haud valdè pretioso, & humili in loco jacente reconditum. Deperdita quoque meritò deplorabat antiqui, celeberrimique Fontis vestigia, è quo in veteri Basilica magna cum solemnitate à Pontificibus ipsis suscipiebantur pueri; dedecere insuper, ajebat Sacrum Baptismatis Fontem in Laterano magnificentius extructum à Constantino Imperatore, quam in Vaticana Basilica à Summis Pontificibus collocatum.

His, aliisque rationibus sua, qua pollet facundia Illustris. Vaticanæ magnificentiæ Promotor, piissimum Innocentii XII. animum induxit, ad Sacellum Baptismati deputatum exornandum, ut tanti Sacramenti Aquæ majori cum Religione in posterum servarentur, earumque labrum cæteris Basilicæ ornamentis non cederet. Ejus itaque rei curâ Illustris. Vespiniano à Pontifice demandata solertissimus quamvis Præses, animo non parum hæsit, antequàm opus aggrediretur. Menti enim cupido incesserat magnum aliquid moliendi, quod, & Sacrum Fontem dæceret, & omnium admirationem evinceret. Quamobrem Equitis Caroli Fontanæ Vaticanæ Templi Architecti ferax ingenium titillans, ab eo nobilem aliquam Fontis ideam delineari curavit. Paruit Fontana statimque formam Fontis exposuit, in qua quatuor aderant simulachra, quibus totidem flumina à Fonte Terrestris Paradisi emanantia ad quatuor terrarum Orbis plagas irrigandas (ut habetur ex Genes. 2. *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita*) jure quidem meritò exprimebantur; cum Sacrum Baptismatis Fontem quadripartito veluti effluvio totum in Orbem repurgandum Divina Pietas emiserit, nullo prorsus angulo excluso, in quo homines, licet rebelles, ac Divinæ Gratiæ contemptores existant. Placuit quamplurimis ab ingenioso Architecto excogitata nobilis ejusmodi Fontis idea. Illam tamen non sacram, & venerabilem Basilicam dedecere non nemo existimavit; classicum proptereâ canere non desit, ne fabricæ constructio amplecteretur, quam in Pomariis, non in Templo aptius collocandam ajebat.

Aliqui præterea Architecto patrocinari conati sunt, ingeniosis rationibus, quas Illustris. Vespiniano obtulerunt, inter quos cordatissimi Viri; ajebant enim jure in Templo collocari posse simulachra, quæ Divina Mysteria, Virtutes, ac Beneficia mentibus Fidelium suggerunt: jure symbolis exprimi Cælestes Spiritus, ac Deiparam Virginem, jure Serpentem Mosaycum Redemptoris typum effingi; ita pariter flumina posse simulachris significari, à quibus

quibus Sacri Baptismatis beneficium in mentes revocatur, de quibus sacer Vates cecinit: *Et flumina plaudent manibus; quibus verbis Sanctus Gregorius hæc ingeniosè subdit: Flumina voces habent? manus habent? pedes habent?* Responditque cum Glossa interlineari: *Haberent occasionem exultationis si sensum haberent, & hoc impletum est quando Christus medio suæ Sanctissimæ Carnis sanctificavit aquas in Baptismate.* Quod si Fluminum istiusmodi signa Templis excludamus, proscribendas etiam ajebant Columbarum, Turturum, & Agnorum icones, quas ab Ethnico repurgatas, ad sacrum usum Fideles transfulerunt.

Cum itaque hæc, aliaque permulta inter eruditos agitentur, & Illustriss. Vespiniæ solertia veterum monumenta tum sacra, tum prophana perlustraret ut labrum erueret, quod sacris undis continendis par esset, sese lapis porphyreticus objecit, qui in Cryptis Vaticanis penè sepultus latebat sarcophago superimpositus, in quo Othonis II. Imperatoris ossa servabantur, nempe sub pavimento novæ Basilicæ in parte sinistra propè primam parastatam, cui fornix pavementum innicitur, ut demonstrat in sua tabula ichnographica Cryptarum Vaticanarum Benedictus Dreus Fabricæ Operarius impressa anno 1635. ex qua Eques Fontana n. 60. & in nostra indicat num. 63.

Nullum in Italia porphyreticum lapidem, huic magnitudine æquale inveniri posse affirmat Franciscus Scottus in suo itinerario. Cui tamen subscribendum puto, si de longitudine sermo fiat, non autem de tota ejus mole. Extat enim in Templo Divæ Constantiæ in via Nomentana Romæ extructo Mausoleum è porphyrite, vitibus, pampinis, uvisque, ac geniis ornatum, cujus exemplar affert Illustriss. Ciampinus de Sacris Ædificiis pag. 131. additque Mausoleum hoc amplitudine ferè illi Beatæ Helenæ æquale esse, quod in Ecclesia SS. Petri, & Marcellini servatur, de quo ipsemet loquens pag. 124. ait, *esse porphyreticam arcam quadratam, cujus facies in longitudine est palmorum 12. altitudo verò palmorum 6. laterum latitudo pal. 8. operculi altitudo palm. 1. unciarum 5. $\frac{1}{2}$.* Reliquum denique operculi ipsius fastigium esse palmorum 3. Sed ad lapidem supradictum revertamur. Illum antea fuisse in Adriana Mole Ponti Ælio proxima refert Benedictus Canonicus, & Petrus Mallius in opusculo de Vaticana Basilica, in qua mole, ut narrat Dio, Adriani sepulchrum conditum fuit, quod Procopius in primo de bello Gotico, his verbis descripsit [Adriani Romanorum Imperatoris sepulchrum extrà Portam Aureliam extat jactu lapidis distans à Moenibus. Primus ejus ambitus quadrati figuram habet, constat enim totus ex marmore pario, summa Artificum diligentia ædificatus. In medio verò hujus quadrati rotunda moles assurgit excelsa altitudine, & tanta, ut in suprema ejus parte area sit, cujus diameter vix jactu lapidis transigitur.

Cum autem Otho II. Imperator Sanctæ Mathildis frater anno 983. rediens Romam de bello Calabro, mærore confectus, mortuus fuerit, illum terræ commendatum fuisse ad introitum Orientalis Paradisi Domus S. Petri affirmat Ditmarus lib. 3. Chronicorum, & Cæsareum Friderici I. diploma anno 1167. emanatum, quod in Templo S. Bartholomæi in Insula Tyberis servatur, his verbis [Nono anno Imperii sui Romæ moritur (Otho) & antè B. Petri Ecclesiam in concha marmorea honorificè humatur anno ab Incarnatione Domini 984.] Hanc concham fuisse labrum hoc porphyreticum retulit Leo Ostiensis, ubi ait: *In labro porphyretico sepultus Otho in atrio Ecclesiæ B. Petri Apostoli introeuntibus in Ecclesiæ ipsius Paradisum ad lævam.* Quod certè ab aliis falsò edoctus sibi suavit. Othonis enim ossa tempore Pauli V. cum antiqua Basilica destrueretur anno 1609. in marmoreo sarcophago à se visa Grimaldus ejusdem Vaticanæ Basilicæ Archivi Custos affirmat his verbis, quæ Torrigius de Cryptis Vaticanis ita recenset [In demolitione atrii veteris Basilicæ S. Petri in Vaticano, ob novam, & augustissimam Templi frontem à Sanctissimo D. Nostro Paulo V. à fundamentis ædificatam Othonis II. Imperat. sepulchrum, & corpus ejus repertum fuit in quadam marmorea arca humi sepulta, quæ tegebatur, & sub labro prophytato. Arca marmorea, ubi erat corpus, ser-

Apud Baron. to. 10.

Lib. 2. c. 9.
Chronic.
Cæsin.

Pag. 365.

„ vit hodiè ad ufum fontis in primo atrio sub Coquinas Palatii Quirinalis,
 „ duabus imaginibus, unius Confulis Romani, & ejus uxoris sculpta. Corpus
 „ Othonis in offa redactum erat. Fuit sepultum cum dicto labro sub fornice
 „ novi pavimenti Basilicæ, ibique hodiè 1618. 23. Aprilis ità notavi ego Ja-
 „ cobus Grimaldus, qui omnia vidi, & offa sepulturæ tradidi,

Verùm cum in Archivo Basilicæ recognoscerem Autographum Grimaldi hanc narrationem in aliquibus verbis diversam inveni. In pag. enim 142. sic ille sua manu exaravit.

Die 20. Octobris 1610.

„ Hora noctis tertia cum dimidia, fuit amotum sepulchrum Othonis I I.
 „ Imperat. in modum arcuatæ arcæ magnificè factum, laminis quadris è viri-
 „ di lapide ornatum cum nobilissimo tegmine porphyretico, quod olim Ha-
 „ driani Imperat. monumento inservisse Onuphrius Panvinius scribit. Hodiè
 „ injuria temporum, & hominum ignorantia fractum cernitur, situm in atrio
 „ veteris Vaticanæ Basilicæ leva statim ingrediendo. Quo sublato apparuit
 „ immediatè sub eo nobilis arca marmorea humi condita, eaque aperta, re-
 „ cepta sunt indè offa corporis præfati Othonis II. Imperat. quæ quidem offa
 „ honorificè in pilo marmoreo sepulta sunt sub fornice pavimenti Basilicæ il-
 „ lùc translata, ac supraposito tegmine porphyretico prædicto. Hæc arca
 „ marmorea, in qua sculptæ sunt imagines unius Confulis, & uxoris à late-
 „ ribus frontis, inservit hodiè fonti Palatii Apostolici Quirinalis sinistrâ in-
 „ gressus inferioris atrii.

„ Ità Grimaldus.

Quæ dicta, ut clariùs innotescant, notandum est offa Othonis in aliam angustiore marmoream arcam fuisse translata, in qua adhuc servabantur in Cryptis Vaticanis, sub eo labro porphyretico collocata.

Ceterùm Adriani sepulchrum è tali lapide porphyretico formatum ab ejus Mole translatum fuisse ad Basilicam Lateranensem, in eoque sepultum Innocentium II. anno circiter 1143. referunt quamplurimi. In additione Floravantis Martinelli ad Ciacconium, ait Panvinius: *Sequebatur Altare quadraginta Martyrum, propè quòd fuit sepulchrum Innocentii Papæ I I. in pulcherrimo labro porphyretico antiquo, quòd incendio Ecclesie disruptum, adhuc fractum extat antè fores Basilicæ, quæ Septentrioni versa sunt.* Sed clariùs Ciacconius, qui tom. 1. pag. 976. loquens de ejusdem Innocentii obitu [Corpus ejus (inquit) in Basilica Lateranensi positum labro porphyretico, quod in Mausoleo Adriani fuerat, quòd postea eadem Basilicâ incendio consumpta loco motum, antè fores Basilicæ confractum projectum fuit]. Hæc eadem retulit antè Ciacconium Baronius ad ann. 1143. his verbis [Legitur in codice Archivi Lateranensis ipsum Innocentium sepultum fuisse in eadem Basilica in porphyretico Mausoleo, in quo olim sepultus fuerat Hadrianus Imperator]. Illud a se visum testatur Petrus Mallius in opusc. de Vaticana Basilica post S. de dignitatibus B. Petri Basilicæ, ubi describens sepulchrum Hadriani ait: *In medio gyro fuit sepulchrum porphyreticum, quòd nunc (tempore scilicèt Alexandri I I. cui dicavit opusculum circa an. 1160.) est Lateranis, in quo sepultus est Innocentius Papa I I. cujus coopertorium est in Paradiso Beati Petri supra sepulchrum Præfati.*

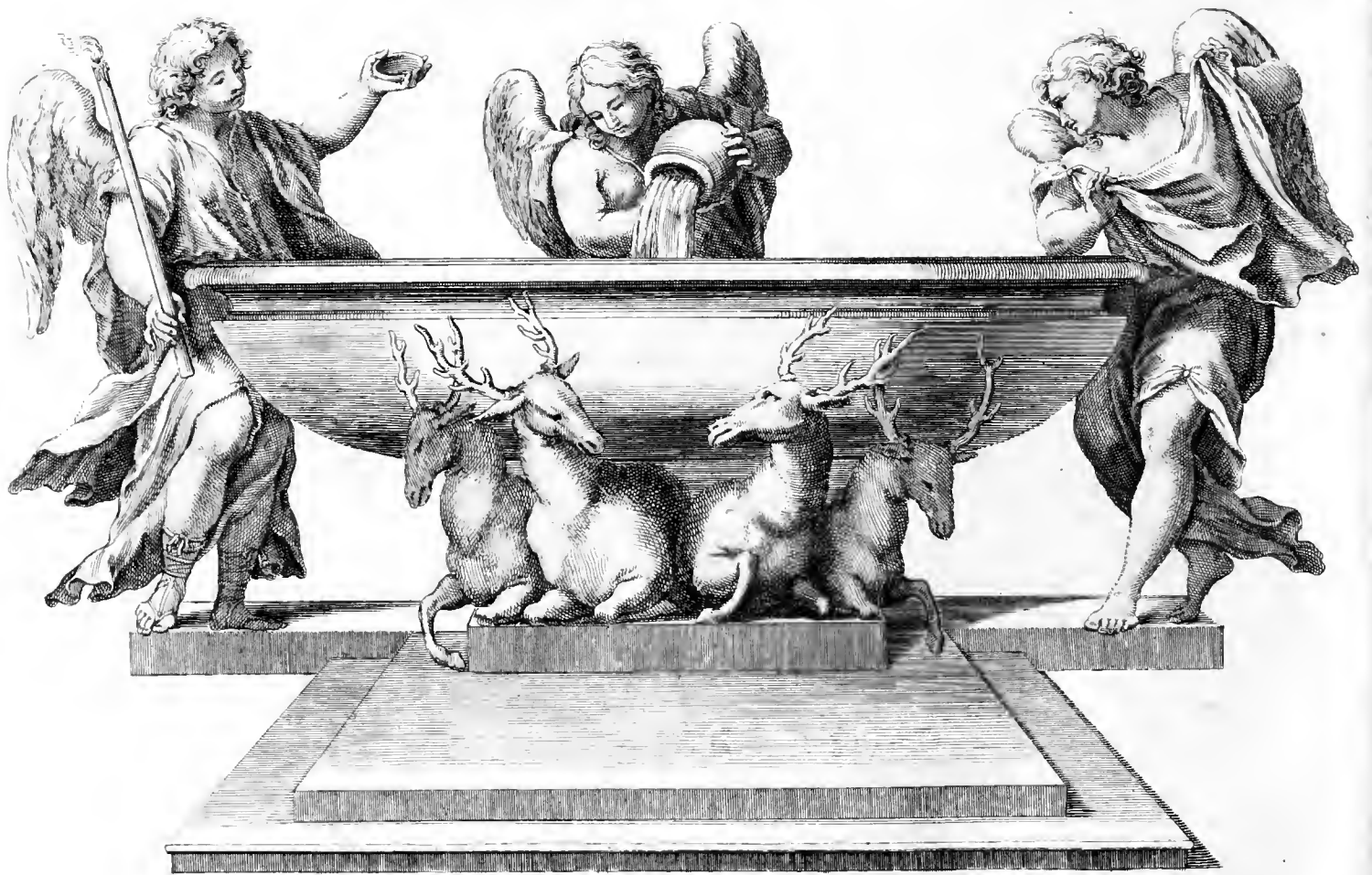
De ejusmodi sepulchri forma nihil certi eruitur ex veterum monumentis. Operculum in Vaticano asservatum tantùm indicat sexdecim palmorum longitudine fuisse extensum, octo verò latum, angulis rectis in una extremitate absolum, in opposita verò arcuatum quatuor lateribus in superficie productis, parumque elevatis in speciem pyramidis. Ex hac forma Eques Carolus Fonta-

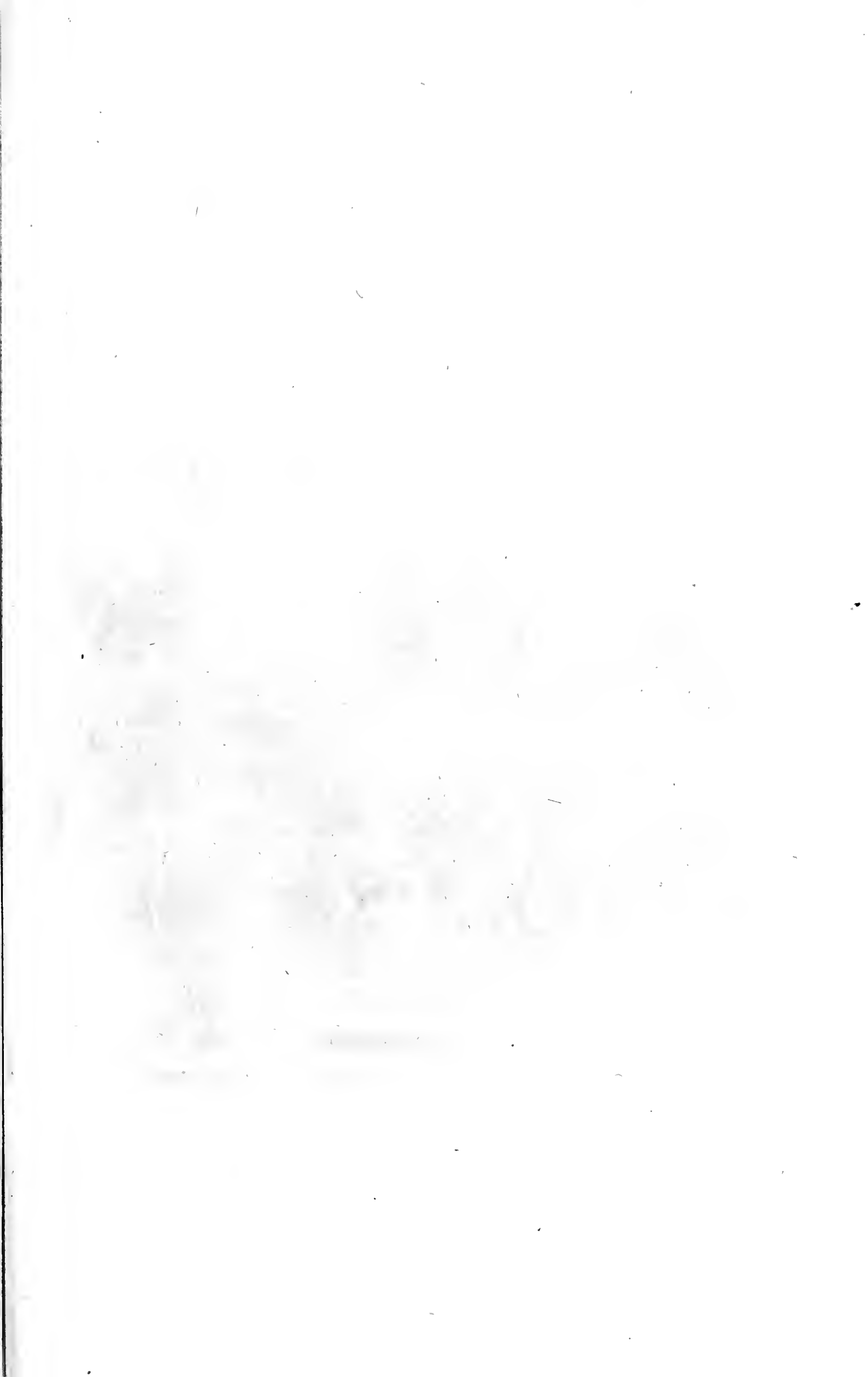
Handwritten text, possibly a title or header, which is extremely faint and illegible.

Handwritten text, possibly a name or a date, which is extremely faint and illegible.

Handwritten text, possibly a signature or a footer, which is extremely faint and illegible.

ALIA FONTIS DELINEATIO
EIVSDEM AVCTORIS

IDEA FONTIS PRO BAPTISMATE
AB EQVITE CAROLO FONTANA CONCEPTA

na ob suam, qua pollet, peritiam, arguit ejusmodi sepulchrum fuisse primum ab Ægyptiis exsculptum, Romam deinde translatum. Ægyptii enim cum ignem pro Deo colerent, humana corpora illi consumenda obicere nefas censebant (ut affirmat Joannes Kirkmannus De Funeribus Romanorum) sepulchra proinde ampla, & spatiosa extruebant; Romani autem, ex Laertio in Pyrrhone, corpora mortuorum incendentes angusta in urna cineres claudebant; qui ritus paulatim deinde exolevit, strenuè laborantibus Christi-fidelibus, ut ex scriptis Tertulliani passim deprehenditur. Cum ergò Hadrianus juxta Tyberim sibi monumentum fieri curasset, eam arcam porphyreticam ab Ægypto translata, fortassè simul cum Obelyscis, tamquam nobilissimum Regum Ægyptiorum monumentum, in excelso, & exornato Mausoleo, sibi antè mortem excitato, collocavit. Verùm hæc probabili conjectura prolata, tamquam certa non audeo affirmare.

Lib. r. c. 2.

Itaque repertum hujusmodi sepulchri operculum in Cryptis Vaticanis prudentissimo Præsuli Vespiano idoneum visum fuit, nec alibi nobilius marmor reperiri posse, ad vas efformandum, quo sacre Baptismatis Aquæ continerentur. Ejus sententiæ die 20. Maji anno 1693; annuit Sacra Purpuratorum Congregatio, cui Vaticanæ Fabricæ cura à Pontifice commissa est, ejusdemque decreto è Cryptis Vaticanis ad Latomorum officinas translatum fuit, ut ibi in porphyreticam concham efformaretur ab Equite Fontana delineatam. Verùm quia in decem partes divisum antiquitus fuerat, & earum maxima rursus, cum amoveretur, in tres alias minores diffracta fuit Operariorum incuria, arduum opus extitit, ob summam ejus lapidis duritiem in illis simul coaptandis, & ità firmiter jungendis, ut integer quodammodò lapis evaderet, ad validissimos malleorum ictus retundendos. At solerti Architecto ars non defuit, qua opus materiem superaret alioqui pretiosam. Trypanis enim cupreis, à se excogitatis, pertinaci labore circumactis, immissoque smiride cum oleo miltò durissimum lapidem pluribus in locis profundè terebravit; quæ foramina, si simul unirentur, palmorum triginta duorum longitudinem efficerent. Cuneos deinde ferreos plumbo liquato in foraminibus obfirmatos ità belle aptavit, ut partes singulæ lapidis invicem coaptarentur, nec ulla in posterum timeri posset fractura. Lapide sic ritè præparato concham efformarunt collato studio Latomi peritissimi, quorum alter vocatur Joannes Antonius Tedescus, alter verò Marcellus Pigerus, in eam formam, quam in duabus sequentibus Tab. 41. & 42. ab ipso Fontana delineatam proferimus. Ejus onus dorso subjecto sustinent quatuor ænei Cervi, sitim indicantes, qua Divinam gratiam in Baptismate hauriendam anhelare debent Cathecumeni, juxta illud Psalmi: *Quemadmodum desiderat Cervus ad fontem aquarum, ità desiderat Anima mea ad te Deus*; quod fortassè, ut significarent antiqui Baptismatis ritus in Laterano, dicitur in vetusto codice rituali, relato ab Eminentiss. Raspono, cap. 4. [Quòd Pontifex Sabbato Sancto cum sacris indumentis, & pallio ad Fontem descendebant, unà cum Cardinalibus, Diaconis, Subdiacōnis, Regionariis, Lytaniis interim modulantibus, Primicerius verò cum Schola Cantorum Responsorium canebat, cujus initum est: *Sicut Cervus ad fontes &c.*] Circumstant Cælestium Aligerum simulacra, quorum aliqui ad sacra peragenda Myteria Baptismatis suum offerunt famulatum; alii verò Divinam pietatem ergà Genus humanum in Vitalibus undis admirantur venerabundi.

Fig. 41.
Fig. 42.

Hæc omnia ad ornatum Fontis effinxerat Fontana, verùm aliam ejusdem ideam cæteris pluribus anteposuerunt Vatic. Fabricæ Præsides, quam diligenti scalpello incisam hic exponimus in Tab. 43. Concham scilicet porphyreticam supra basim pariter porphyreticam insidentem, cui tres gradus subjacent è marmore badio, quod vulgò dicunt *Lumachella*. Eam basim quatuor ænea Cherubinatorum capita exornant, qui alas, concham versus extensas, ejus ponderi sustinendo videntur offerre. Supra concham operculum eminent æneum deauratum, illique insidet Agni simulachrum Salutis humanæ Reparatorem indicantis, è cujus pretiosis vulneribus Divinæ gratiæ fontes uberrimi in Orbem totum

Fig. 43.

tum emanarunt . Adjecto sub eodem Agno rotundo numismate à duobus pueris sustentato , in quo Divinarum Personarum Sanctissima Trinitas exprimitur . Sacellum verò , ubi collocatur , pretioso , & variegato lapide exornatur . In fonte ejusdem Sacelli expressus fuit JESUS in Jordane à Divo Joanne aquis ablutus , quem insignis nostri ævi Pictor Carolus Maratta depinxit , desunt in lateribus duę amplę tabulę cum picturis quę Deo dante , sub gloriosis Innocentii XII. auspiciis feliciter perficientur .

Tholus autem antè vestibulum hujus Sacelli imminens nudum parietem habet , musivo quamprimùm decorandum ex delineamentis Joannis Baptistę Gaulli Genuensis hujus ætatis Pictoris celeberrimi .

Ab hoc sacro fonte ad oppositam Basilicę navim redire opus est , ut ultimo loco sepulchrum intueamur , quod primo loco describendum erat , nisi in prima historię hujus editione non dum excitatum defuisset . Illud est Christianę Svecorum Reginę , cujus cadaver sepultum in Sacris Cryptis Vaticanis indicavimus in nostra tabula 47. sub num. 56. Verùm cum Sanctissimo Pontifici Innocentio XII. videretur celeberrimę Reginę memoria in obscuro ac humili loco jacentis paulatim omninò deperdi , aliud nobilissimum excitavit , ut ejusdem gloriosum nomen , cum ad vitam illam reuocare non posset , nobiliori in tumulo inscriptum eandem quodammodo redderet immortalē . Suis igitur expensis illud posuit in eo Basilicę loculamento , quod proximum est Sepulchro Mathildę Comitissę ab Urbano VIII. extructo , è marmore ac Metallo compactum , ut in adjecta lamina expressum damus .

Elevatur primò è Pavimento focus ex lapide Affricano supra quem alius assurgit ad onus Urnę sustinendum , quę Jaspide siculo compacta in alba lapidea tabula expressam representat Svecorum Reginam Romanam Fidem , proscriptis hereticorum erroribus , publicè profitentem . Huic excelsę fœminę actioni frequentissimi Populi Cætus adfuere in Urbe Oeniponti Tyrolensis Comitatus , die octava Novembris anni 1655. cum illi Romam ex Svecia properanti nomine Summi Pontificis Alexandri VII. obviam juit celeberrimus Vir Lucas Holstenius , atque eam fidei Professionem excepit , quamin libro 3. ejus historię fuscenarrat Comes Caleazius Gualdus , plaudentibus deindè Oenipontanis Civibus , atque omnium Tormentorum , Campanarum , Tubarumque bellicarni sonitu , cum Hymno *Te Deum* canoris musicorum vocibus alternatim dicto , Summo Largitori Deo gratiarum actio reddebatur .

Antequam fidei professionem emitteret Regina , ejus mentem Holstenii jussu exploraverat P. Franciscus Malines è Soc. Jesu , qui simul cum Patribus Paulo Casati , & Antonio Maccedo Soc. Jesu pariter Alumnis excelsę Reginę animum in fide Romana confirmare studuerat , & in itinere eandem comitabatur . Opus hac mormoreum suo scalpro affabrè perficit Joannes Theodoni juxtã mentem Equitis Caroli Fontanę , cui Summus Pontifex operis curam demandaverat . Addidit ille supra urnam duos infantes , qui in rotundo numismate effigiem Christianę sustinent ex ære deaurato compactam , in qua Regia Majestas , ac excelsi ejus animi dotes elucet . Quo sepulchro Vaticanę Basilicę decus additur , atque Innocentii XII. Pietas commendatur .

Inter sex ultima Sacella huc usque relata amplissima patent spatia januarum instar , iter præbentia , & binis magnis columnis hinc indè collocatis exornata . Navim maximam cum testudine magnificam rosis , aliisque plasticis ornatibus , penè totis auro obductis Carolus Madernus , & Martinus Ferrabosco condecorarunt sub eodem Paulo V. cujus gentilitium stemma in medio fornice musivo opere appinxit Marcellus Provenzalis , ut alibi indicatum est .

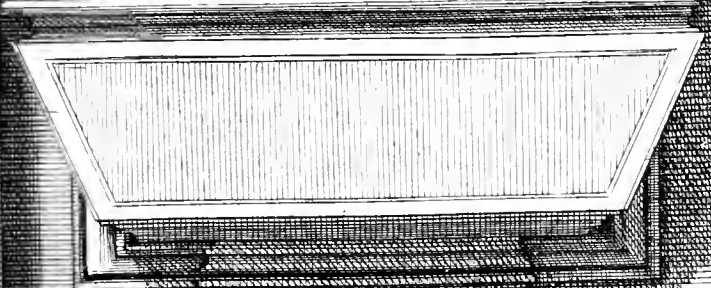
Martinellus
De Sept.
Eccles.
pag. 24.

Jacobus
Laurus in
Splendore
Urbis.

Pavimentum è variis marmoribus composuerunt Hieronymus , & Nicolaus de Nagona , Augustinus Barbadonus , & alii , sicuti sub Clemente VIII. reliquam partem Templi multicolori marmore circumtexerunt alii . Hęc omnia cum pariete porticum à Templo dividente Paulus V. extruxerat , quibus Urbanus deindè VIII. & Innocentius X. ornamenta addiderunt . Eorum descri-

VAS PORPHYRETICVM PRO SACRO BAPTISMATE AREIS AVREISQVE ORNAMENTIS DECORATVM

scriptionem consultò in præsentiarum omittimus, commodius alibi afferendam.

Non tamen ommittendum opus Jotti musivum Divi Petri Naviculam repræsentans, quod magno parieti supra Templi januas extanti Urbanus jussit apponi, ex utroque latere fenestris, quæ paries intrà arcuati fornicis curvaturam altissimè expanditur, de qua Navicula aliqua obiter subteximus; quæ studioso Lectori Ecclesiasticarum rerum antiquitatem perscrutanti acceptissima forè non dubitamus.

Videbatur igitur hæc Navicula in atrio quadriportico supra januas ad Orientalem plagam apertas, musivo opere adeò eleganter compacta à Jotto ævi sui Pictore celeberrimo, ut duris lapillis mirum in modum exprimeretur humor aquæ, & immobilis alioqui Navicula fluctu, flatuque videretur agitari, Petrus in undis pedem figere, sed modica undarum fide; quippè incipientem mergi sublevabat Liberatoris manus, vento imperantis, & Mari. Jotto laboranti operam suam addidit Petrus Cavallinus Romanus, & eximius Pictor, expensis Jacobi Cajetani de Stefanescis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, & antea ejus Basilicæ Canonici, ut refertur in codice Archivi S. Petri, cujus verba refert Torrigius in Crypris Vaticanis pag. 162. & Illustris. Ciampinus de Sacris Ædificiis pag. 77. sic. [In Paradiso ejusdem Basilicæ de opere musivo historiam, qua Christus B. Petrum Apostolum in fluctibus ambulans, dexterâ ne mergeretur erexit, per manus ejusdem singularissimi Pictoris fieri fecit, pro quo opere duo millia, & ducentos florenos persolvit.

Vasar. par. 1
pag. 84.

Refert eruditissimus Casalius, à Cardinali Stephanesco hanc Jotti picturam positam fuisse in atrio ad evertendam omnem idololatriæ suspensionem, eo quòd sibi suavit, ritum vertendi se ad Orientem fuisse observatum in atrio S. Petri. In eadem sententia fuit Severanus pag. 55. ubi sic ait italico sermone [Dico, che fosse posta in quel luogo, perche erano soliti quelli, che venivano à S. Pietro, quando havevano salite le scale, entrando nell'atrio rivoltarsi, e fare orazione verso l'Oriente; e perche ciò pareva superstizione, si procurò far dipingere quella Navicella con l'immagine di Nostro Signore, acciò, voltandosi verso quella parte, se gli rappresentasse il vero Oriente, che doveva essere adorato]. Quòd verò antiqui Fideles, antequàm Vaticanam ingrederentur Basilicam, ad Orientis plagam conversi Solem adorarent (quippè Sol Oriens summo mane Vaticanæ Basilicæ faciem respicit) Manichæorum morem sectantes, qui hujusmodi prophanum ritum servant, licèt Fideles Solem adorando, nascentem Christum adorare, præsertim Natalis Domini die, existimarent, indicat S. Leo his verbis [Quòd nonnulli etiam Christiani adeò se religiosè facere putarent, ut priusquam ad B. Apostoli Basilicam, quæ Uni Deo vivo, & vero est dedicata, perveniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum areæ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se Solem reflectant, & curvatis cervicibus in honorem se splendidi Orbis inclinent. Quòd fieri partim ignorantia virio, partim Paganitatis spiritu, multum tabescimus, & dolemus]. Non tamen prohibere voluit sapientissimus ille Pontifex orationem fieri à Fidelibus Orientem respicientibus: sciebat enim Priscorum Parrum dicta, sed voluit pravum Manichæorum ritum avertere, & idololatriæ suspensionem. Hanc ob eandem causam putant supradicti Auctores, Cardinalem Stephanesco posuisse in pariete picturam musivi operis à Jotto compactam. Verùm alia de causa illam inibi fuisse positam, suggerit Floravantes Martinellus, qui ait [Questa Navicella d'ordine del Pontefice Innocenzo IV. da Jotto Pittore fu fatta l'anno 1304. nell'atrio della Basilica, contro il barbaro desiderio di Federico II. Imperatore, al quale scrisse il Pontefice :

De veter
Sac. Christ.
ritu cap. 3.

Serm. 7. de
Nativitate
cap. 4.

Roma ricercata,
giornata 1.
pag. 19.

*Niteris in cassum Navem submergere Petri,
Fluctuat, at nunquam mergitur illa Ratis.*

Ut Rhenus Laurentius de Barre animadvertit in quadam annotatione Tertuliani ad Scapulam. Decipitur tamen Martinellus: vixerat enim Fridericus usque

Fol. 45.

Ciacc. 10.2.
page. 325.

usque ad annum 1250. quo tempore adhuc vivebat Innocentius IV. & navem supradictam in quadriportico Jottus composuit anni 1300. sub Bonifacio VIII. jussu prædicti Cardinalis Jacobi Cajetani de Stephanescis ejusdem Bonifacii ex fratre nepotis, appositis carminibus, vermiculato pariter opere expressis, quæ Jacobus Grimaldus ab Archivo D. Petri recensuit:

*Quem liquido pelagi gradientem sternere fluctu
Imperitas, fidumque regis, trepidumque labantem
Erigis, & celebrem reddis virtutibus alium,
Hoc jubeas rogitante Deus contingere portum.*

Ibid. cap. 4.

Non quidem, ut prophanum ritum fidelium averteret, adorantium nascentem Solem, antequam Basilicam ingrederentur, sed ut Atrio quadriportico, quod ob venustatem Paradisum nuncupabant, nova ornamenta adderentur, & Divi Petri cultus novis picturis augetur. Hanc suspicionem menti ingerit sagacissima Illustris. Ciampini adnotatio, quàm in fine Opusculi de Correctione vocis inveni, ubi damnat supra laudati Casalii sententiam, opinantis ritum hunc vertendi se ad Orientem à fidelibus fuisse observatum in atrio S. Petri; quoniam hujusmodi ritus observabatur extrâ porticum in scalarum summitate, antequam porticum ipsam Fideles ingrederentur, quod manifestè patet ex verbis ipsis Divi Leonis superius allegati, ubi sic loquitur: Quod nonnulli etiam Christiani adeò se religiosè facere putant, ut priusquam ad Divi Petri Apostoli Basilicam, quæ uni Deo vivo, & vero est dedicata, perveniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum area superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se Solem reflectant. Si ergò superatis gradibus priusquam ad Basilicam pervenirent, ad nascentem Solem sese reflectebant, profectò in area superiori; non in atrio ubi navis apparebat. Area enim planitiem illam significat, quæ in scalarum summitatem inveniebatur, à Divo Leone *area suggestum* appellatam.

Tom. 10.

Si tamen Baronio fides danda est, dicamus oportet morem illum convertendi se ad Solis ortum, observatum etiam fuisse in atrio Paradisi, ubi antequam Navicula Jotti apponeretur, ab anno scilicet 983. extabat imago Christi Domini, quàm Fideles ad Orientem Solem conversi venerabantur. Illam refert Ditmarus in Chronicorum lib. 3. relatus à Baronio ad ann. 983. his verbis, loquens de sepulchro Othonis II. Imperat. [Hac luce Otho subtractus est, terræque commendatus ad introitum Orientalis Paradisi Domus S. Petri, cunctis patet Fidelibus, & imago Dominica honorabiliter formata venientes quosque stans benedicit]. Quibus addit Baronius [Perseverat adhuc (intelligè anno circa 1600. quo Baronius scribebat) imago illa veneranda, Salvatoris stantis, & introeuntes benedictis, habens à dextero latere imaginem S. Pauli à sinistris imaginem S. Petri, omnes ex musivo antiquitùs efformatas, perseverat adhuc usus ille antiquus, ut qui ingreditur dictum atrium; quod (ut audisti) Paradisus antea vocabatur, genuflectens Orientem versus oret, non ut Solem adoret Orientem, sed ut ab eo, qui representatur in imagine benedictis, ab ipso inquam Salvatore benedictionem accipiat]. Hactenus Baronius.

Balleonus
pag. 349.Torrignus
pag. 161.

Hanc igitur Navim Paulus V. è diruta penitus quadriporticu, à Marcello Provenzali Pictore refici jussit, & anno 1617. die 24. Augusti transferri ad parietem in parte dextera collocatum juxta Palatium Pontificium supra fontem, ubi nunc sunt fenestræ ambulacrum illuminantes, per quòd ad Scalas Regias itur, cum hac inscriptione:

PAVLVS V. PONT. MAX.
 NAVICVLÆ SACRVM MONVMENTVM
 EX RVINIS ATRII VATICANÆ BASILICÆ
 SERVATVM POSVIT,
 ET ORNAVIT ANNO SAL. MDCXIX.
 PONTIF. XIII.

Sed Urbanus VIII. Templo, eidemque ferè, ubi semper fuerat, reddi jussit die 20. Junii 1629. & supra majorem Templi januam collocari, ut docet inscriptio appositâ in Templo Patrum Cappuccinorum Immaculatę Conceptio- ni Beatissimę Virginis erecto ab Antonio Barberino Cardin. Sancti Honuphrij Urbani VIII. germano fratre, sub exemplari ejusdem Navis coloribus expres- so, videlicet:

Hujus Picturę exemplar, quòd antè annos 310. à Jotto Florentino celebri Pictore, opere musivo elaboratum est, Urbanus VIII. Pont. Max. ex area Vatica- na in Basilicam Principis Apostolorum transtulit anno Salutis 1629.

Refert Torrigius die 31. Augusti fuisse recondita sub eadem Navicula octo numismata, sub Urbano cusa, octo insuper alia die 2. Octobris, quorum aliqua Portę Sanctę aperitionem referebant, aliqua S. Andreę Canonizationem, alia demùm Arcem Adriani ab ipsomet Urbano munitam; sed rursus ex eo Templi loco in atrio, quod antè portam Palatii Vaticani erat, eminenti in loco posita fuit ab Innocentio X. demùm ablatam ab Alexandro VII. occasione Scala- rum, ac penè dirutam, Eminentiss. Card. Franciscus Barberinus Sacrarum An- tiquitatum cultor, ne penitus periret, ad antiquum exemplar construi curavit, & in porticu collocavit supra medianam portam antè faciem Basilicę, ubi nunc extat. Et hæc de B. Petri Navicula inquisisse sufficiat.

Pag. 162.

Antequàm è Basilica discedamus, sacram Beati Petri æneam Statuam in- spiciamus, quàm in latere aquilonari juxtâ majorem parastatam Fideles vene- rantur, oscula dantes ejus pedi dextero, cui etiam in obsequii argumentum capita submitunt. Hęc Statua ejusdem Apostoli festo die pluviali, mitràque aurea ornatur, ut olim apud antiquos Fideles similem aliam marmoream sta- tuam ornandi mos erat. De illa Torrigius brevem habet narrationem in fine Opusculi, cui Titulus *I Sacri Trofei Romani*, ubi affirmat eam fuisse constatam ex ænea statua Jovis Capitolini jussu Leonis Summ. Pontif. postquam Roma Sancti Petri patrocinio ab Atillæ minis incolumis evaserat. Servabatur olim in Monasterio Sancti Martini Basilicę Vaticanę proximo, ex quo translata fuit ad Oratorium SS. Processi, & Martiniani, ut refert Maffæus Veggius, lo- quens de ipso Sancti Martini Monasterio his verbis: *Erat sanè Oratorium ipsum summæ apud omnes devotionis, maximè, quòd esset posita in eo imago ænea Sancti Petri, transportata postmodùm ad aliud Oratorium Sanctorum Processi, & Mar- tiniani.*

Ciamp. de
sacr. ædific.
pag. 57.Lib. 4. de
reb. antiqu.
Basil.

Tempore deindè Pauli III. ab eo Oratorio SS. Martyrum translata iterùm fuit ad Altare extructum propè parietem, quo Basilica vetus à nova divideba- tur. Demùm à Paulo V. propè Sacellum Gregorianum collocata. Qui plura desiderat consulat Torrigium.

Pag. 150

C A P U T X X I I I .

*De Cathedra Beati Petri ab Alexandro VII. exornata.*Raynaudus
in prænot. 3
de titulis
Pontif.6. de locis
cap. ult.Lib. 3. de
clave Da-
vid. cap. 2.

DI C E N D U M modò est de lignea Beati Petri Cathedra, quam Eques Ber-
ninus sub majori Apfide, inter sepulchra Pauli III. & Urbani VIII. col-
locavit splendidissimo cum ornatu, cujus foliata cœlamenta Joannes Paulus
Schor elaboravit, ex jussu Pontificis Alexandri VII. cujus Numisma, anno
1663. cufum, magnificum illud opus repræsental, addito lemmate: PRIMA
SEDES, FIDEI REGVLA, ECCLESIAE FVNDAMENTVM. ; quo tres
Divi Petri Cathedræ prerogativas Sapientissimus Pontifex indicavit, non qui-
dem Cathedræ lignæ, sed Pontificiæ Auctoritatis, & Dignitatis Apostoli Pe-
tri transmissæ ad Successores ejus in Romana Sede, quæ tali nomine intelli-
gitur. Copiosa enim seges titulorum Romani Pontificis, quæ suppeditatur à
multis Elogiis, quibus Concilia, & Patres, ac probati Doctores decorant
Sedem Apostolicam, vel Cathedram Beati Petri, omnia illa cadere directè,
immediatè in Pontificem, etiamsi metonymicè *Continens* pro *Contento*, & *Se-
des*, ac *Cathedra* pro *Sedente* usurpentur, notat Raynaudus. Hæc porrò fuit
Sedes Beati Petri, quàm ut generalis Pastor tenuit ad mortem usque pro
Christo obitam. Quod adeò exploratum est apud antiquos, ut effrontes esse
oportuerit, aut pueros, & quidem pueros stultos, ut ait Canus, paucos Secta-
rios, qui id inficiari tentarunt, nempè Velcinum, quem Roffensis confudit,
& Sebastianum Francum, ac obscuros quosdam Anglos apud Sanderum; at lu-
culentam de his dissertationem hic ponere, ab instituto nostro alienum esset,
quò magnifica tantùm opera in ornamentum Vaticanæ Basilicæ à Pontificibus
patrata, & à Numismatibus indicata recensere statuimus, relicta Lemmatum,
ac ipsorum Numismatum uberiori elucubratione, quam in ceterorum Nu-
mismatum Serie, juxtà nostrarum virium tenuitatem, Deo favente, conabimur
exponere.

Pag. 16.

Acta SS.
Præted. &
Novat.

Matth. c. 53.

Hic ergò sermo est de Cathedra, seu lignea Sede, in qua primus omnium
sedit Episcopus Petrus, deindè qui ei successerunt in ea ipsa, in qua Petri Suc-
cessores permanisse credendum est, quæ Cathedra perpetuò fuit in Vaticana
Basilica, atque in ea summa veneratione servatur, & colitur. Quæ nam fuerit
origo ejus incertum est. Notat Franciscus Maria Phœbeus in luculenta disser-
tatione, quam scripsit de identitate, atque antiquitate Cathedræ Romanæ,
Baronium, Panvinium, Ciacconium, aliosque Auctores, qui de Vaticana Ca-
thedra accuratè scripserunt, nec verbum quidem fecisse; quapropter pruden-
ti argumento ductus asserit ea à Pudente Senatore, qui Apostolum Romam
venientem domi excepit, Petro fuisse oblatam, ut in ea sedens Pontificia obi-
ret munia, & Romanos Cives Christi Religionem doceret, Domumque in
Ecclesiam consecraret, quæ procedente tempore Pastoris titulo insignita fuit.
In more autem positum erat apud Antiquos, ut fidei magistri sedendo discipu-
los docerent, ut advertunt Sacræ Scripturæ interpretes ad illud, *supra Cathe-
dram Moysi sederunt Scriba &c.*

De sacris
troph. pag.
120.

Quòd ea sit, in qua Princeps Apostolorum sedit Cardinalis Baronius in
not. ad Martyrol. 18. Januarii ex miraculis ad illam patratis, quæ irrefragabi-
lis probatio hujus Cathedræ identitatem demonstrat, arguit, ubi ait: [Quid
,, mirum Apostolorum verticis Cathedram fuisse diligentia conservatam, ipsa
,, etenim, qui supra se sederit, virtute miraculorum prædicat, in ligno arido
,, viridem gratiam curationum consecuta, cum per eam Deus divinam open-
,, implorantibus beneficia præstare non desinat]. Narrat Petrus Mallius, &
Severanus apud Torrighium, aliquando in flammis illæsam permanisse con-
sumpta capsâ, in qua condebatur, tempore Alexandri Papæ I. Quibus alia
accedunt ab antiquitate deprompta monumenta, videlicet, illam propè B. Pe-
tri

tri Corpus olim conditam, indèque erutam fuisse, ut Michael Lonigus, facrarum olim Cæremoniarum Magister, Vir Ecclesiasticæ Historiæ peritissimus in suis eruditis MS. testatur. Solebant enim antiquitus Episcopus cum suis simul cathedris sepelire, qui sepeliendi usus comprobatur factò Sancti Stephani Pape, de quo Baronius ex actis Martyr. *Sepelierunt Corpus ejus cum ipsa sede sanguine ejus aspersa in eadem Crypta, in loco, ubi dicitur Cæmeterium Calisti.*

MS. afferat in Biblioth. Barberin.

Tom. 2. ad an. 260. n. 4.

Secundò, quòd Sedes lignæ, quibus Apostoli insedisent, summa diligentia custoditæ fuerint ab antiquis in memoriam Apostolicæ prædicationis, qua ex errorum tenebris ad lucem divinam everti fuerunt. Hoc itidem notat Baronius. Et sedem, cui primus Hierosolymæ Episcopus Jacobus insedit, usque ad Constantini tempora integram esse servatam Auctor est Eusebius lib. 7. cap. 17. Hæc ligni materia scrupulum injecit Calvino Hæresiaræ, qui dubitavit de Cathedræ identitate, quam putat non potuisse tanto tempore conservari, & ideò quasi rem vanam, & commentitiam irridet, ac si Crux Domini lignea non esset, Cunabula insuper ejusdem, Salvatoris imago, & plurimæ antiquissimæ Sanctorum icones in tabulis depictæ, quæ in hunc usque diem diversis in locis custodiuntur.

Tom. 1. ad an. 45. n. 11.

Alia non minoris momenti ad fidem dicis faciendam consultò omittimus ne longius, quàm par est hæc dissertatio protrahatur. Superest, ut aliquid de forma ejus attingamus. Onuphrius Panvinius sic eam descripsit: [Ea Cathedra lignea est, emblematis, & quibusdam eburneis sigillis ornata antiquitatem ipsissimam adhuc redolens, quæ perpetuò pro Petri Cathedra in Ecclesia illa venerata fuit, maximum supremæ dignitatis Basilicæ argumentum]. Panvinio accedit Jacobus Grimaldus, qui in Tab. Reliq. Basil. Vatic. sic inquit [Ornatur eburneis phrygiis duorum digitorum latis, ad flores, & homines, & animalium capita elegantissimè sculptis, frons tota quadratum continet, pulchris operibus eburneis artificiosè cælatis, & auro segmentatis pariter decoratur]. Franciscus Maria Torrigius de illa agens italico idiomate sic scripsit [Questa veneranda Sedia (come da me adi 5. di Marzo 1637. fù misurata, & in ogni parte osservata, e considerata) è nella forma, che qui descivo: D'avanti è larga palmi quattro, & alta trè e mezzo. Da' lati poco più di due palmi, e mezzo, di dietro con l'appoggio alta palmi sei; è fatta à colonnette, & archi tutta di legno: dette colonnelle sono alte un palmo, e due oncie, e gli archetti due palmi e mezzo: dinanzi sonovi intagliate dicidotto istorie di avorio, con finissime esquisitezze, lavorate con lavorini sottilissimi di ottone; intorno sono di rilievo basso molte figurette di avorio; nell'appoggio è grossa quatro dita, e perche l'antichità andava mancando, fù cinta di cingolo di ferro, e di alcuni legni]. Sed Torrigium, quanquàm accuratè omnia observaverit, in ornatu Cathedræ describendo deceptum esse, ait Phœbeus; nam quidquid ex auricalcho constare putavit, est ex auro purissimo, uti re ipsa, jussu Sanctissimi Domini nostri Alexandri VII. veritatis, & antiquitatis indagandæ studiosissimi, à viris peritis accuratè examinatum, compertum fuit.

MS. de rebus memorabil. Basil. cap. 4.

Sac. troph. pag. 122.

Pag. 69.

De his eburneis ornamentis ita cecinit Ambrosius Novidius à Torrigio relatus.

Pag. 568. ad append. ad sacras Cryptas

Interea patris signatur sella figuris

Undè modò huic signis sculptile substat ebur.

Claviger Alcides, & Petrus Claviger ipse

Magnus uterque animo fortis, uterque manu.

Hinc ne vana putent Patres atasque sequentum

Sella tulit pisces, Herculis hasta tulit.

Sed mutata vides, nec sunt conformia primis

Singulus ad Sedem singula signa refert.

Augeat honor cultum, semperque augebit in annos

Signarique placet facta, sed indè manent.

Dubitant aliqui de identitate Cathedræ hac potissimum ratione moti, quòd Herculis, prophani apud antiquos Numinis, & monstrorum domitoris, junculas præferat, quas Religioni Christianæ, & Petri Sanctitati alienas in-quiunt. Verùm ipsæmet falsi Numinis monstra domantis imagines, sive fuerint initio cathedræ affixæ, sive deindè ornamenti causa, divinam virtutem in Petro nobis repræsentant, qui Herculis instar falsorum Deorum monstra miraculis, & Doctrina fælicissimè confecit. Hæc omnia eleganti carmine explicavit P. Honoratus Fabri Societatis Jesu Scriptor eruditissimus in extemporanea MS. gratulatione ad Alexandrum VII. pro collocatione in throno gloriæ ab ipso facta, quàm mihi dignatus fuit communicare Eminentissimus, & Reverendissimus Cardinalis Nerlius, in qua sic loquitur, Alcidis sculpturas admirans;

Horrestis? Petri germanam fabula Sedem

*Non decet, ajebas, & res tam sacra profano
Ornamentorum luget, non gaudet amictu;
Siste precor, & sincera placent emblemata divinis,
Atque in res sacras pulcherrima symbola quadrant,
Sic vates, sacri Calices, & Tempa loquuntur
Signorum quondam variis ornata figuris;
Hic Cærvus mulcere stum, discernitur illic
Pascit Ovis, Delphin mediis hic ludit in undis,
Et Turtur gemit, hic demùm volat alta Columba,
Symbola queque suis veniunt aptissima rebus,
Res verè gestas doctissima fabula narrat,
Atque hæc symbolicis ætas addicta figuris,
Ingeniosa Petri res, & miracula finxit.*

Deindè post multa ingeniosè exarata de tali Cathedra concludit his ver-
bis. *Quam*

*Magnus Alexander, quem solùm grandia, & ampla
Sanguine, & ingenio recreant, condigna, locavit
Nobiliore throno, quàm multò marmore, & ære,
Fulgentique auro cumulatam lumine cinxit
Arte nova, & simili forma superante metallum
Sumptibus immensis, antiqua recentia cuncta
Huic cedunt operi, res tantò Principe digna
Nomine utrinque pari Romanæ gloria sedis.*

Phœbeus
pag. 46. &
26.

Lib. I. elect.
cap. 19.

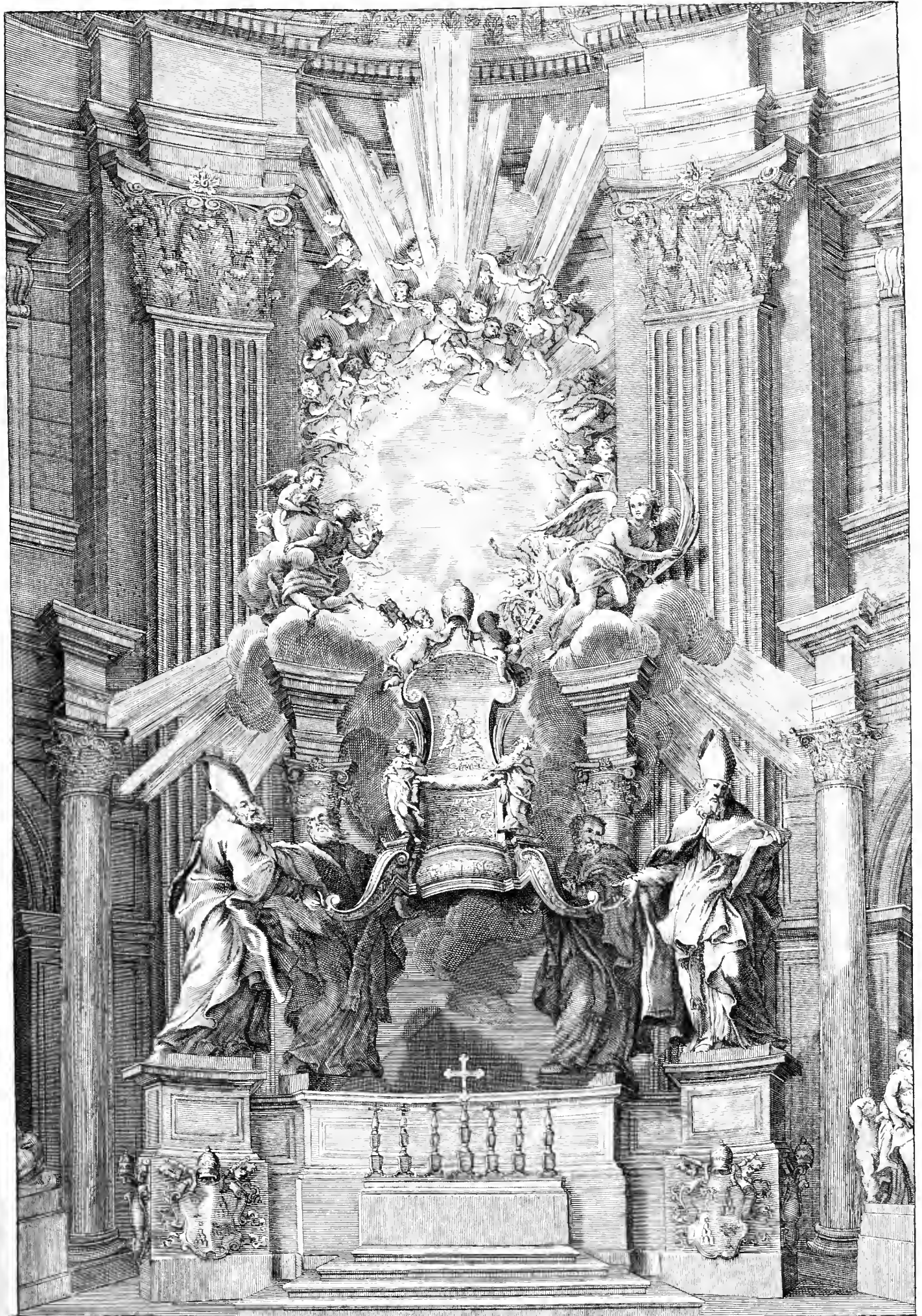
Pag. 24. &
seq.

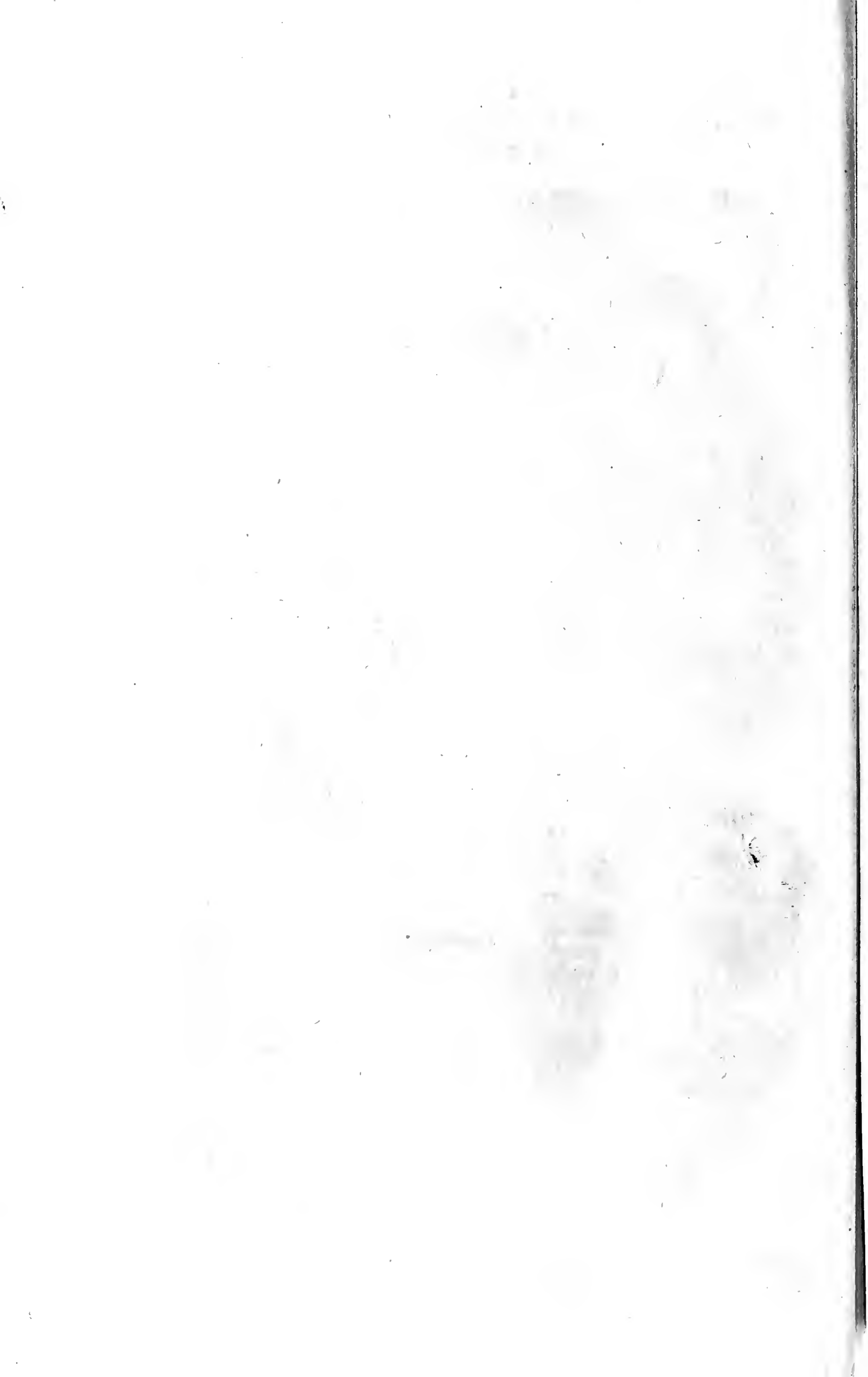
Habet insuper in utroque latere duplicia manubria ferrea, hastis portati-
libus immittendis apposita, ad eum usum facta, quem tradit Justus Lipsius
imperante Claudio primùm in Urbem investum: Siquidem ejus tempore sella
gestatoria utebantur cum ferreis manubriis, per quæ Bajuli contos immitte-
bant, iisque consistentem humeris portabant apud Romanos Ethnicorum Ponti-
fices Maximos, qui certè honor majori cum ratione Christianorum Pontifici
Petro, ac Christi Vicario fuit delatus, ut colligitur ex Anastasio, Ciacconio,
aliisque in vita Stephani II. citatis à Phœbeo.

Rationibus, & prærogativis hæcenus indicatis, maxima semper venera-
tione habita est hæc Divi Petri Cathedra, Ritusque vigeat vetus mittendi
Neophytos recens baptizatos ad Cathedram Petri venerandam, ut colligitur
ex verbis S. Leonis Papæ, ubi ait: *Quoniam Petrus, qui in propria Sede vivit,
& præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem, nempe quasi ab ea fidei verita-
tem quæsituros. Eadem pietate inducti mille & quingentorum annorum curricu-
lo Christi-fideles, eam inter Sanctorum reliquias servatam venerati sunt, ejus-
que solemnem diem festum Pontificia diplomata sanciverunt. Erat antiquitùs
in Basilica Vaticana tertium delubrum (ut loquitur Panvinius) & Altare proxi-
mè fuit S. Adriani Papæ, in quo servabatur Cathedra S. Petri Apostolis* pag. verò 55.
eam

De Sept.
Eccles. pag.
41.

CATHEDRA S. PETRI AB EQ. IO. LAURENTIO BERNINO
EXORNATA SVB ALEXANDRO VII.

eam inter reliquias recenset. Jacobus Grimaldus in tabulario Reliq. Basil. Vatic. hæc adnotavit de loco, in quo suo tempore Cathedra servabantur: *In Tabernaculo, quod extat in Cappella veteris Basilicæ SS. Servatii, & Læberti, ac sacrarum Reliquiarum ex latere Evangelii in medio parietis, suis portis recluso, intus serico panno rubro ex parte posteriori cum vexillo S. Hyacinthi tecto religiose custoditur Cathedra, in qua Petrus Apostolorum Princeps, primùm Romæ resedit, nobili tegumento ex auro, & serico ad flores magnos rubros crispante auro cum imaginibus Sixti IV. tota contegitur.*

De hoc panno aureo Raphael Volaterranus hæc habet in suis Diariis
 ,, [Die 2. Februarii . Pontifex (Sixtus IV.) visitavit Basilicam S. Petri, & ob-
 ,, tulit Sacrario Basilicæ aureum pannum ad operiendam Cathedram Apostoli
 ,, Petri, quæ in eodem Templo cum summa veneratione servatur, ac se præ-
 ,, sente iussit illam operiri eo munere, & taliter ornatum in locum suum de-
 ,, ferri mandavit à majoribus Templi Sacerdotibus incensis cereis præceden-
 ,, tibus, cantantibus quoque nonnullis ad cæremoniam parentibus.

Ann. 1480.

Hujusmodi munus obtulit Sixtus ad operiendam Cathedram, ut anti-
 quum morem de Sedibus primorum Pontificum ornandis renovaret, de qua
 consuetudine Baronius ad ann. 45. nu. 11. & Sanctus Augustinus ad Maximum
 Episcopum Donatistarum, aliique apud Phœbeum. Paulus insuper IV. solem-
 nem Romani Cleri supplicationem die 18. Januarii ad Cathedram Sancti Pe-
 tri ligneam, tanquam ad veritatis Magistram, Divinorumque Interpretem ar-
 canorum, singulis annis faciendam instituit. Præterea iussit ab utroque Clero
 Officium, & Missam sub ritu duplici cum festo celebrari anno 1558. & Missam
 coram Pontifice, & Cardinalibus in Vaticana Basilica annuatim solemniter
 recitandam restituit, quem Paulum hujus festi Restauratorem, non Instituto-
 rem fuisse advertit Petrus Galestinus in Martylogio impresso Venetiis anno
 1578. die 18. Januarii.

Tom. I.
Epist. 203.
pag. 85.

Panvin. de
præst. Basil.
lib. 5. cap. 4.

Panl. IV.
Constit. 13.
S. 1.

Certis propterea diebus populo visendam fuisse expositam narrat Anto-
 nius Ricciullus Archiepiscopus Cosentinus in suis lucubrationibus, ut si sola Pe-
 tri umbra proderat ad infirmos sanandos, utique multò magis Sedes illa, quæ
 Cathedra fuit Apostolica prædicationis. Ejus expositionis sacram pompam, seu
 cæremonias luculenter enarrat Franciscus Maria Torrigius de sacris Cryptis
 parte 2. pag. 562.

Lib. I. c. 6.

A. 3. cap. 5.

Servabatur olim hæc Cathedra propè Januam, quam Sanctam vocabant, in-
 dè translata ad Altare Sancto Hadriano sacrum, ex quo iterum ad Altare San-
 ctæ Annæ in Sacrario Basilicæ, ubi illam extare sub Nicolao V. scripsit Tybe-
 rius Alpharanus. Anno demùm 1634. in Sacello, quod proximum est januæ
 Templi ad meridiem collocatæ Urbanus VIII. Altare extruxit, ut ibi ad publi-
 cum Populorum cultum exhiberetur.

Supererat ut ad perficiendam Romanæ hujus Cathedræ solemnitatem,
 quidquid de ejus celebritate deerat Pontifex Alexander VII. instauraret, quòd
 opus certè singulari sua pietate, & animi magnitudine feliciter exegit. No-
 vum ille & majestate plenum ad Basilicæ Apsidem apparatus exhibuit ad Ur-
 bem confluentium oculis, ut eâ, qua par est reverentiâ colerent, collatamque
 Petri Successoribus Potestatem in ligneâ Cathedrâ splendidissime exornatâ, de-
 bito honore prosequerentur.

Eam igitur cærea aliâ Cathedra superinducto auro inclusâ, & manibus qua-
 tuor Ecclesiæ Doctorum quorum duo Latini sunt, totidemque Græci, sustentatâ,
 opere tam molis, quam artis mirando constituit. Illud exhibet Pontificium
 Numisma, quod anno 1663. sui Pontific. VIII. cudidit Alexander; sed cum in
 angusto orbiculi spatio omnes ornatus partes haud potuerint distinctè insculpi,
 nec verbis expressas oculo subiicere calamus possit, illud in sequenti Tabula
 44. exhibuimus, diligenter è prototypo delineatum à Hieronymo Frezza ju-
 vene pari peritia, ac solertia prædito.

Fig. 44.

Adfunt quatuor æneæ Statuæ auro circumtectæ palmis septemdecim altæ,
 quarum duæ Primæ Sanctum Ambrosium Mediolanensem, & Sanctum Augu-
 stinum Hyponensem Antistites representant. Secundæ verò Sanctum Archana-
 sium

sium Patriarcham Alexandrinum, & Sanctum Joannem Chrysoſtomum Patriarcham Constantinopolitanum, qui ſacris infulis circumamicti totam Cathedrę molem porrectis manibus extollunt. Cathedrę ampla imminet fenestra vitreis laminis obducta, in quibus Spiritus Sanctus Columbę ſpecie inter lucis radios exprimitur. Cęleſtium præterea Spirituum circumſtat Chorus, qui diverſa manuum actione, parem erga ſubjectam Cathedralam cultum exhibent. Totam æneam molem ſuſtinent baſes è vario marmore compositæ, & gentilitio Ghifiorum ſtemmate æreo, hinc indè appoſito, exornatę.

Ut verò ejus pretioſi operis magnificentia clariùs innotefcat, in quo quatuor annos Artifices conſumpſere, ideſt ab anno 1663. ad 1667. non incongruum erit hùc adducere ingentes auri impenſas in eo fabricando factas, quas è recentioribus fabricę computis in unam ſummam redegit Eques Fontana, affirmans fuiſſe centum & ſeptem millia quingenta & unum ſupra quinquaginta ſcuta,

Ex hac ſumma Equiti Bernino in præmium delineationis fuerunt erogata	ſc.	8000.
Joanni Artuſio de Piſcina Artifici fuſorię artis perito pro ſuſcepto labore	ſc.	28000.
Pro expoliendis Statuis	ſc.	4000.
Pro auro ſuperinducto	ſc.	6000.
Pro labore, quo uſi ſunt Artifices in auro ipſo æri ſuperinducendo	ſc.	3000.
Æris verò pondus æquavit	lib.	219061.
Ex his Statua Divi Ambroſii habuit	lib.	34023.
Simulacrum Sancti Auguſtini	lib.	30791.
Sancti Athanaſii	lib.	23652.
Sancti Joannis Chryſoſtomi	lib.	27791.

Quòd verò ſuperfuit ex ea ſumma cętera ornamenta ſibi vendicarunt.

Tali exornatam æneo, aureoque apparatu Divi Petri Cathedralam, quę ſacri ſemper fuit honoris teſſera, & ſacrę jurisdictionis ſymbolum, ut loquar
 In marmo- re Piſano cap. 19. » cum Valeſio Chimentellio [ab antiquo ſitu vindicavit Alexander, cultam-
 » que & communitam decentiſſima ſtatione ad perpetuam venerationis ſecuri-
 » tatem reſoſuit, memor ille Pontificem Romanum Cuſtodem Sedis Apoſto-
 » lorum Petri, & Pauli vocatum eſſe à Gabriele Archiepiſcopo Neſa, com-
 » pellente Rom. Pontificem in calce Synodi Chaldæorum]. Juſſit poſthac
 » ne oſcula, ac manus damnosa contingant, ſed corda, atque oculi tantum
 » [ſint religioſi, ſolusque reverentię honor contrectet. Ærea Romanę Eccle-
 » ſię Doctorum Quadriga jam ſacrum pondus meritò in Cælum provehit, ſed
 » Auſtor Alexander VII. ſuaſque mens, atque conſilium extirrit auriga]. Sic
 » Alexandrum ipſum allocutus eſt idem Chimentellius in ſua diſſertatione de
 » marmore Piſano [Sic geruli illi Patres, ubi hac Sede Petri, quàm diutiſſi-
 » mè ſis defunctus, te quoque ſuſtollant, beati itineris comites, ac ſempiter-
 » ne jucunditatis ſocium habeant in Cęlis, quos tu ad tanti pignoris inclytum
 » pondus, ac tutelam in terris conjugaſti.

Apud Ray-
naud. pag.
35. coronę
aureę Pon-
tiſ.

Placet huic excelsę moli inſcriptionem addere, quę in caſtro doloris poſt tanti Pontificis mortem ingenioſus Auſtor appinxit, vide-
 licet:

FERREAM TEMPESTATEM TIMENS SAPIENS ALEXANDER,
 CATHEDRAM PETRI,
 ARBITRAM TEMPORVM,
 OPERE AVRO MAGNIFICE ORNAVIT.
 SIC DOCVIT NONNISI PER
 PETRI SEDEM VIGERE
 AVREAM ÆTATEM.

C A P U T XXIV.

De Sacra Beati Petri Confessione, à variis Pontificibus, & præcipuè ab Urbano VIII. exornata.

SUPEREST Altare Basilicæ præcipuum, sub quo Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli Sepulchrum conditur triplici Numismate à duobus Summis Pontificibus indicatum. Primum anno 1605. cufum Pauli V. effigiem in antica parte ostentat, in postica verò Aram Divo Petro sacram, cum lem-mate: SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA. Secundum verò anno 1626. in lucem editum, tertium demùm anno 1633. sub Urbano VIII. cujus ambo præferunt imaginem, & simul in parte obversa eandem Aram diversimodè exornatam, sed adjectis iisdem prorsus verbis: ORNATO SS. PETRI, ET PAVLI SEPVLCHRO.

Hoc illud est, cujus structura non tantùm omnes Basilicæ partes superat, sed cæterorum in Urbe Templorum (pretiosa quamvis, & splendida sint) ornamentis longè antecellit. Hic enim Summorum Pontificum pietas trecentorum, & ampliùs annorum curriculo omnia studia, ac vires certatim impendere, ut universæ Ecclesiæ Princeps, & Christi Vicarius in sacra Sepulchri pompa perennem, qua in Cælis fruitur, gloriam cunctis Fidelibus ostentaret. De hoc loco in Breviario Romano die 18. Novembris festo Consecrationis Basilicæ hæc habentur. Semper fuit insignis ea Vaticani pars, quàm Sancti Petri Confessionem appellabant; nam eò Christiani ex omnibus Orbis terræ partibus tanquam ad Fidei Petram, & Ecclesiæ Fundamentum convenientes locum, Principis Apostolorum Sepulchro consecratum, summa religione, ac pietate venerabantur. Huc semper cunctarum Nationum Fideles, longissimis itinerum intervallis magno labore superatis, properarunt, ut in obsequii signum pretiosa dona deponerent, & oscula figerent humo Petri sanguine cruentata. Huc Viri Sanctitate præclari, huc Regiis titulis insignes, huc Imperatorum diademate decorati. Quamobrem magnus Constantinopolitanus Patriarcha auro

» suo calamo hæc eleganter expressit [Servorum Christi (Apostolorum) splen-
 » dida sunt Sepulchra, quæ Urbem maximè Regiam occupaverant, & dies
 » perspicui sunt, diem festum Terrarum Orbi facientes, non ædificiorum am-
 » plitudine, & splendore, sed quòd ampliùs est, convenientium studio; & ipse
 » ille purpura peregrè proficiscitur, & Sepulchra illorum complexurus, & fa-
 » stu deposito contingit, Sanctos rogans, ut sibi apud Deum patrocinentur,
 » Tabernaculorum Opificem, & Piscatorem patronos etiam mortuos deprecatur ille Diadema gestans]. Et alibi [Etiam Romæ, quæ Urbium est regalif-
 » sima, relictis omnibus ad Sepulchra Piscatoris, & Pellionis currunt, & Re-
 » ges, & Præsides, & Milites, &c.] Dominus Abbas Carolus Bartholomæus Piazza, nunc Archipresbiter Sanctæ Mariæ in Cosmedin, inter Opuscula æquè pia, & sacra eruditione plena librum edidit, cui titulus *Effemeride Vaticana*,

Hom. 6. in
 epist. 2. ad
 Corinth.

In demon-
 strat. adver-
 Gent.

in quo penè innumeros refert pios Viros , qui ad sacra hæc Limina accesserunt, ubi inquit Chrysoftomus , *Piscator Petrus etiam post mortem resplendet Sole clarior* . Hinc jure Carolus Magnus , ut refert Torrigius , in quodam privilegio concesso Ministris Templi Sancti Salvatoris in Laterano , illis imposuit , ut ad S. Petri Sepulchrum advenas ducerent , illique Custodes assignavit S. Leo Pontifex Magnus, referente Anastasio . Hic constituit super Sepulchra Apostolorum Custodes , qui dicuntur Cubicularii , seu Cappellanos ex Clero Romano , qui etiam vocati fuerunt Mansionarii Oratorii S. Petri , seu Scholæ Confessionis Beati Petri , ut legitur in quodam codice scripto sub Benedicto IX. anno 1037. servato in Archivio Vaticano . Tot itaque sunt hujus Beati Apostoli Sepulchri prærogativæ , ut meritò illud dici possit :

Homil. in
Plal. 48.

Pag. 527

Torrighius
Pag. 527.

--- --- --- *Quæ divisa beatos
Efficiunt , tu collecta tenes .*

Sed ut methodo aliqua breviter expediamus quamplurima , quæ de hoc Beati Petri Sepulchro dici possunt , quærendum primò est , quibus de causis Confessionis nomine à Summo Pontifice Urbano VIII. vocatum illud fuerit , à Paulo verò V. Sepulchrum .

Sciendum igitur , inquit Joannes Stephanus Durantes Consiliarius sacri Consistorii Regii , ac primus Præses Senatus Tolosani in tractatu eruditissimo , quem scripsit de ritibus Ecclesiæ Catholicæ , quòd Confessio pro Sepulchro , vel Corpore Martyris quandoque usurpatur . Frequens est hæc vox in Pontificali Sancti Damasi *antè Confessionem Beati Petri* ; de qua Petrus Urbevetanus , ut legimus in libello Ordinis Romani , *Confessio* , inquit , *est Capsa , vel Sepulchrum , vel ipsum Corpus Petri conditum sub Altari* . Idem notat aliquando nomine *Confessionis* indicari Ecclesiam , quæ *Martyrium* à Cræcis dicebatur , citatque Anastasium Bibliothecarium in vica Sixti III. Papæ . *Sixtus* , inquit , *fecit Confessionem Sancti Laurentii , Martyria cum columnis propheticis , & ornavit transcanam , fecit quoque ibi ad Confessionem Sancti Laurentii* . Dicebatur etiam ædes sacra *Martyrium* à Cræcis , eòquòd in ea Martyrum reliquiæ jaceant ; vel eorum memoria recolatur , inquit Isidorus lib. 15. de orig cap. 4. Sic Basilicam Vaticanam *Martyrium* Apostolorum appellarunt Sanctus Chrysoftomus , & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Prothonotarii , qui Cræcè , Latinèque res gestas Martyrum scripserunt . *Martyr* enim Cræcè *Testem*, vel *Confessorem* significat, eaque vocabula veteres confundebant. Ambrosius lib. 2. de Fide. Undè quemadmodù à *Martyre Martyriù*, ità à *Confessore Confessio* manavit. Diciturque Ecc. in qua Martyris live Confessoris memoria veneratur. *Martyres* siquidem dicebantur, qui in tormentis usque ad mortem perseverabant in professione Nominis JESU Christi ; *Confessores* verò , qui in Carcere , vel tormentis citrà mortem constantes , atque parati mortem subire , confessi erant Christum , quòd ex S. Cypriani epist. 6. & 7. lib. 2. colligere licèt . Jàm Sanctis omnibus , etiam tormenta perpeffis , Confessoris nomen tribuitur . Floravantes autem Martinellus ait se vidisse subterranea antiquissima cubicula in Cryptis Romanis præcipuè , in quibus Sepulchra Martyrum erant , quæ cubicula Confessiones dicebantur , nec ob aliam causam (ait Bulengerus) quia in ipsius Martyris Altaris , palliis , aut tabulis argenteis , marmoreisque Confessio Sanctorum expressa erat .

Historia
di S. Maria
in Via lata
pag. 120.

De Templo
lib. 3. c. 33.

Locus , qui à nobis dicitur *Confessio* , multis nominibus apud Antiquos significabatur . Primò *Martyrium* , & à Latinis *Dormitorium* dictum fuisse edidit Joannes Castillioneus Antiquit. Mediolan. parte 1. fasciculo 2. quòd in eo piorum Corpora requiescerent potius dormientia , quàm mortua , & expectantia diem illam, in qua gloriosa in Cælum ascendent, cum Christo regnatura , sive quòd Piorum mors somnus sit, & quies . Eas certè ob causas Germani pulcherrimo nomine *Agri Dei* Cœmeterium vocant , quòd scilicèt in eo Deus suam sementem , ac legetem habeat , quam sub finem Mundi , tanquàm messi jàm maturam demetet & in Cæleste horreum invehet .

Vocata etiam fuerunt Beatorum Petri , & Pauli Sepulchra *Apostolorum* .

Li-

Limina, ut apparet in vetustissimo codice Bibliothecæ Vaticanæ sub nu. 516. relato à Floravante Martinello de Templo S. Mariæ in Via lata, qui in suis adnotationibus addit hanc latinam dictionem locum significare, in quo aliquis commoretur, juxtà illud Virgiliti:

Pag. 119

--- --- --- *Signoque repente
Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt.*

Quod optimè convenit Basilicæ, in qua insunt eorum Sepulchra. Addit Martinellus eandem latinam dictionem cum Portibus Maris convenire, qui à Græcis *Limena*, à quo verbo *Limenarchæ* dicuntur eorum Governatores; sunt namque Sepulchra veluti corporum Portus, ubi post periculosum hujus vitæ cursum tuta requiescunt à laboribus suis,

Vestigia insuper dicta sunt, & *Memoriæ* ab antiquis Apostolorum Sepulchra, ut legitur in Martirologio die 21. Augusti de Sancto Paterno Martyre, qui Alexandriam Memoriam Apostolorum petiit. Apud Sirmondum in vita Sancti Martini sic: *Deinde spontè sua Pyrro veniente Romam ad Vestigia Beati Petri &c.* Et apud Sanctum Augustinum lib. 22. cap. 10. de Civitate Dei: *Martyribus nostris non Templum, sed memorias sicuti hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus, ut ibi sacra eorum Reliquiæ serventur.* Loquens Anastasius de Anacleto Pontifice, qui primus Beatorum Apostolorum Corpora in Sepulchro condidit, sic ait. *Anacletus Memoriam Beati Petri construxit, & composuit.* Hinc Latini *Monumenta* appellarunt *Sepulchra*, & duplici quidem de causa. Primò, ut ait Divus Augustinus apud Spondanum, quia eos, qui viventium oculis subtrahunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant, & admonendo faciunt cogitari. Secundò, quia supra Sepulchra mortuis iuxta annuatim persolvebant, juxtà illud Pauli epist. ad Roman. *memoriis Sanctorum communicantes*, & Divi Cypriani apud Baron. anno 253. num. 40. *Deinde, & dies eorum, quibus excedunt adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus.* Bibliothecarius, quem supra citavimus *Loculum* appellavit hanc Beati Apostoli Confessionem, ubi loquens de Basilica à Constantino extructa ait, *cujus Loculum cum Corpore Sancti Petri recondidit, & ipsum Loculum undique ex ære Cyprio conclusit, quod est immobile.*

De Cz met
lib. 1. pat. 3.
cap. 14. n. 3.

Explicatis nominibus, quibus Sancti Petri Sepulchrum ab Antiquis significabatur, ipsam Sepulchri, seu Confessionis fabricam inquiramus. Antequàm illa nobilissimo Mausoleo ex ære exornaretur ab Urbano VIII. huic Pontifici Maximo opusculum obtulit Michael Lonigus Auctor eruditissimus, & sub Paulo V. Cæremoniarum Magister, Leonicum appellat Leo Allatius in libro de viris illustribus pag. 197. Carolus Cartari eundem laudat in traæt. de rosa aurea pag. 10. & Laurus in orchestra. Tale opusculum MS. extat in Archivio Arcis Sancti Angeli, teste Ludovico Jacobo à Sancto Carolo, ejusque exemplar vidi in Bibliotheca Ghisiana additum libro de Præstantia Basil. Vatic. ab Honuphrio Panvinio conscripto; & percommodè legi acceptum ex Museo præclari Viri Jo: Antonii de Moraldis bonarum Artium studiosissimi, in quo etiam asservatur. Illi hunc titulum apposuit [Breve relazione del sito, qualità, e forma antica della Confessione sacratissima di S. Pietro; ove si raccontano ancora molti ornamenti fatti in quella in varii tempi da diversi Sommi Pontefici, alla Santità di Nostro Signore Papa Urbano VIII. Continet illud approbationem doctissimi Viri Fratris Nicolai Riccardi Studiorum Regentis apud Sanctam Mariam supra Minervam, his verbis expressam [D'ordine del Reverendissimo Padre Maestro del Sagro Palazzo hò veduta, e considerata questa relazione, e la giudico non solamente piena di bellissime antichità Ecclesiastiche, e singolare erudizione; ma aggiustatissima al vero; e che debba essere di molta consolazione a' Lettori, che, secondo il dovere, sono amanti di quel luogo Sagrosanto, di cui si mostra l'Autore tanto divoto, e zelante]. Plura in eo texuit hic Auctor. Primò asserit *Confessio-*

In Bibliot.
Pontif. lib. 2

nem illam cubiculum fuisse sub Ara maxima apertum, ad quod per gradus marmoreos descendebant, & cancellis ferreis munitum, ejus testudinem columnis sustentari in quatuor angulis collocatis: In medio Aram fuisse, in cujus fronte fenestra, per quam foramen videbatur in pavimento, sub quo locus, cum argentea theca in majori ænea inclusa DD. Apostolorum Corpora continente. Extrâ cubiculum supradictum, quod appellabatur *Confessio*, duodecim fuisse columnas, è pario marmore excisas, quarum sex magis ab illo remota rubris lapidibus conjungebantur, quos Rugas antiquitus appellabant, deindè Pectoralia eo quòd à pavimento usque ad pectus hominis genuflexi assurgerent, spatio tamen intermedio cancellis ferreis munito. Hæc omnia pluribus probare conatur Lonigus ex quibus aliqua hic delibamus atque opusculum ejus integrum, quamvis italico sermone scriptum in fine hujus historiæ apponemus.

Quòd fuerit reconditum, & subterraneum cubiculum, probat ex Anastasio in vita Hadriani I. ubi narrans Caroli Magni donationem, ait, quam priùs super Altare Beati Petri, & postmodum intus in sacra Confessione ponentes tam ipse Francorum Rex, quam ejus Judices, &c. Et loquens de eodem Pontifice subdit [ob nimium amorem Confessionem Beati Petri intus totam ex auro purissimo laminis, diversisque historiis comptè ornavit, & fecit intus in Confessione in modum Evangeliorum ex auro obrizo]. In vita autem Leonis III. [fecit intrâ Confessionem Salvatorem stantem dexterâ, lavâque ejus BB. Petri, & Pauli Apostolorum imagines]. Rursus in vita Hadriani, loquens de Carolo Magno, cum Romam primùm petiisset, ait [Descendentes pariter (Pontifex, & Carolus) ad Corpus Beati Petri, cum Judicibus, &c.] Ità in vita Leonis III. [Idem verò Beatissimus Præsul idipsum deorsum, ubi Sacratissimum Corpus Principis Apostolorum requiescit, renovavit imaginem, &c. Item Cameram Beati Petri Apostolorum Principis in omnibus destruatam, atque dirutam, exemplo olitano (idest antiquo) exculpens, diversis coloribus à novo fecit.

Confirmat hæc omnia Benedictus Canonicus, qui vixit tempore Cœlestini II. circa annum 1144. in suo rituali MS. ubi legitur [Media nocte surgens, audito signo D. Papa, cum omnibus Ordinibus ad S. Leonem venire debet, &c. deindè ascendit ad Altare majus, & incensat, &c.] Quæ verba abundè indicant illum Pontificem è Confessione exire, ut ad Altare majus ascenderet.

Petrus item Mallius loquens de vigiliis, quæ fiebant ad Pallia Pontificia, affirmat illa fieri in Confessione, ad quam descensum præbebant scalæ indicatæ ab eodem Anastasio in vita Hadriani I. his verbis [Aspectum verò Altaris super eandem Confessionem, atque dexterâ, lavâque parte, juxta gradus jam dictæ Confessionis.]

Eam cancellis munitam fuisse affirmat idem Bibliothecarius [Hic verò egregius Sacerdos Confessionem Beati Petri totam ex auro purissimo ornavit, pondera trecentarum librarum ponens, & in postem superius ejusdem Sacræ Confessionis auri mundissimi libras tresdecim, pari modo & ipsius Apostoli Confessionis liminari inferiori libras viginti quinque [: De his cancellis loquitur etiam Onuphrius Panvinius lib. 3. cap. 4. Innocentius III. cancellum æreum antè Confessionem sub Altare S. Petri fecit, qui ab adeuntibus passim populis deosculari solet]. Gregorius Turonensis de gloria Martyrum [Hoc enim, ait, Sepulchrum sub Altari collocatum valdè rarum habetur, sed qui orare desiderat referatis cancellis, quibus locus ille ambitur, accedit super Sepulchrum, & sic fenestrella parvula patefacta immisso intorsum capite, quæ necessitas premit, efflagitat.

Ex quibus verbis probatur hanc *Confessionem* sub Altari majori fuisse collocatam, & in ea aliud Altare fuisse, sub quo Sacra Corpora servabantur. Hoc retulit Sanctus Petrus Damianus epist. ad Agnetem Imperatricem his verbis [Sub arcana quoque Beati Petri Confessione antè Sacrum Altare me sedere feci-

» fecisti , & per lugubres gemitus , & amara suspiria , &c.] Retulit Ana-
 » stasius in vita Hadriani I. [Cancellis antè eandem Confessionem ex auro fuif-
 » se pensantes libras 56. fecit simul in Altari intus in Sacra ultrò citròque
 » Confessione imaginem in modum Evangeliorum]. Afferit Mallius in
 hoc Altari singulis diebus unum è septem Presbyteris Cardinalibus Sacrificium
 offerre , videlicèt die Dominico Presbyterum Cardinalem tituli Sanctæ Mariæ
 Transtiberim , feria 2. Sancti Chryfologi , feria 3. Sanctæ Cæcilie , feria 4. San-
 ctæ Anastasiæ , feria 5. Sancti Laurentii in Damaso , feria 6. Sancti Marci , Sab-
 bato Sancti Martini in Montibus , quibus postea Episcopus substituit Stepha-
 nus Pontifex ejus nominis IV.

Sub eo Altari BB. Apostolorum Petri , & Pauli Ossa primùm posuerant
 aliquot Viri Sancti (quos nemo unquam viderat , nec postea videre potuit) ut
 legit Arringus in quodam codice MS. Lateranensi , vel potius Sanctus Ana-
 cletus Pontifex , ut refert Sanctus Damascus in Pontificali , cujus Sepulturæ
 historia extabat olim coloribus expressa in antiqua Templi porticus fronte , quæ
 antequàm cum porticu ipsa aboleretur , artificum pennicillo excepta fuit , & in
 ejusdem Basilicæ Archivo asservatur , & proponitur contemplanda in suis pagi-
 nis ab Arringo : Ex quo loco Calistus ea ossa transtulit ad catacumbas , nè peri-
 rent , cum Eliogabalus , teste Lampridio , omnia Sepulchra in Campo Vaticano so-
 lo penitus æquaret , ne impedimento essent curribus , quos quatuor Elephan-
 tibus ipsemet in ludis agebat .

Si tamen fides danda est Panvinio , cujus opinioem refellit Baronius ,
 adhæretque Sancto Gregorio , qui scribens Constantiæ Augustæ ait [eo tem-
 » pore , quo passi sunt Apostoli ex Oriente Fideles venisse , ut eorum Corpo-
 » ra tanquàm Civium suorum repeterent , ideòque clam ea sustulisse , sed du-
 » cta usque ad secundum Urbis milliarium in loco , qui dicitur ad Catacum-
 » bas , collocasse , sed dùm ea exindè levare omnis eorum multitudo conve-
 » niens niteretur , ita eos vim tonitruï , atque fulgoris nimio metu terruisse ,
 » arque dispersisse , ut talia denuò nullatenus attentare præsumeret . Tunc au-
 » tem , inquit Divus Gregorius , exeuntes Romani , eorum Corpora , qui hoc
 » ex Domini pietate meruerunt , lavaverunt , & in locis , in quibus nunc sunt
 » condita posuerunt .

Bibliothecarius verò in Cornelio inquit [Hic temporibus suis rogatus à
 » quadam Matriona Lucina , Corpora Apostolorum Petri , & Pauli de Cata-
 » cumbis lavavit noctu , Beatus verò Cornelius Episcopus accepit Corpus
 » Beati Petri Apostoli , & posuit juxtà locum , ubi crucifixus est inter Corpo-
 » ra SS. Episcoporum in Templo Apollinis in montem aureum in Vaticano
 » Palatii Neroniani 6. Kal. Julii] . Ad quæ verba Illustriss. Schelestrates in
 » suis notis hæc habet] Quæ in Actis Cornelii traduntur de Corpore Beati
 » Petri , quod ab eo positum fuit juxtà locum , ubi crucifixus est in monte au-
 » reo in Vaticano , indicant etiam translationis diem ab Ecclesia Romana ce-
 » lebrari . Quomodò autem factum sit , quòd Corpus Beati Petri ab Anacleto
 » adhuc Presbytero in Vaticana reconditum , rursus à Cornelio huc transla-
 » tum sit duabus de causis contingere potuit , vel quia verum est , quòd Gre-
 » gorius Magnus tradit lib. 3. epist. 30. ad Constantiam Augustam , quòd
 » Orientales ea auferentes , dùm Romani illos insequerentur , ea ad secundum
 » Urbis milliarium in Catacumbis collocarint , indèque à Cornelio translata
 » sint ; vel quia Fideles in Cryptis Vaticanis detecti sub Calisto Papa , cum
 » Corporibus Petri , & Pauli ad Catacumbas confugerent , ubi & Romani
 » Pontifices à Fabiano sepeliri cæperunt ; unde rogatu Lucinæ Cornelius ea-
 » dem in Vaticanum transtulit , ut pluribus probat Onuphrius in historia
 » MS.

Sed in re ambigua unusquisque , ut libet , ex animi sui sententia opinetur .
 Quod certum est , affirmamus , nunquàm ab eo loco dimoveri illud contingisse
 à tempore , quo à Constantino Magno Templum Vaticanum excitatum fuit
 » [In eo enim constructo , piissimus Imperator ex rogatu Sylvestri Episcopi
 » (verba sunt Anastasii) Basilicam Beato Petro Apostolo in Templo Apolli-
 nis ,

Arring. lib. 2.
cap. 5.

In vita .

In addit. ad
Platin. de
Pontif.
Tom. 2.
ann. 221.
Libr. 3.
ep. 30.

Pag. 428.

In Sylvestro

nis, cuius loculum (idest capsulam ; seu conditorium) cum Corpore Sancti Petri recondidit . Ipsum loculum (quem Romanus Canonicus scripsit fuisse argenteum) undique ex ære Cyprio conclusit, quod est immobile, ad caput pedes 5. ad pedes pedes 5. ad latus dextrum pedes 5. ad latus sinistrum pedes 5. sic inclusit Corpus Beati Petri Apostoli, & recondidit.

Quàm amplum fuerit cubiculum, in quo Altare Beati Petri, seu memoria condebatur incertum omninò est. Conjecturis tamen illud non angustum fuisse deprehendimus, affirmante Anastasio in vita Hadriani I. [quòd cum Carolus Francorum Rex in Basilica Beati Petri à Romano Pontifice excoptus, descenderunt pariter ad Corpus Beati Petri tùm ipse Sanctissimus Papa quàmque antefatus Excellentissimus Francorum Rex cum Iudicibus Romanorum, & Francorum. A Benedicto etiam Canonico accepimus in eadè Sacra peragerentur, permansisse Pontificem, Purpuratos, Cantores, Cubicularios, Subdiaconos, cæterosque Ecclesiæ Clericos, quorum quidem numerus haud erat exiguus.

Quanta animi sui devotione hanc Sacram Petri Confessionem Pontifices venerarentur, non adeò facilè dictu est. Ejus tamen argumenta luculenter indicant munera, quibus eam certatim exornarunt. Aliqua nos indicabimus, servata temporum serie ex libro Pontificali accepta, eisdemque verbis, quibus Posterorum memoriæ mandavit Anastasius, cui liber ille tribuitur, quamvis sermone sit rudi, & penitus barbaro, *apud eum tamen magis cum simplicitate veritas, quàm cum furo mendacia valuerunt*, ut ait Baronius; verùm quia quo anno illo sint facta non liquet; ideò annum adnotamus, quo saltèm Pontifex nominatus vivebat.

Tom. 9.
an. 795.
num. 22.

Anast.

Post Divum Silvestrum, qui fecit Cameram Basilicæ ex trimma auri fulgentem, & super Corpus Beati Petri, quod ære conclusit, fecit crucem ex auro purissimo pensantem libras 150. in mensuram, loci, ubi scriptum est literis puris nigellis in cruce: *Constantinus Augustus, & Helena Augusta hanc Domum Regali simili fulgore corruscantem auro circumdant.*

Anno 430. Cælestinus I. ornavit de argento Confessionem Beati Petri Apostoli, quæ habet libras quadraginta.

Anno 435. Sixtus III. ornavit de argento Confessionem Beati Petri Apostoli, quod habet libras quadringentas.

Anno 450. Leo I. Cameram, idest testudinem Beati Petri ornavit.

Severan.
pag. 122.

Anno 465. Hylarus obtulit duo vasa aurea, quorum pondus quindecim libras explebat pretiosis lapillis exornata.

Anno 483. Symplicius aliud vas aureum quinque librarum.

Anno 520. Hormisda trabem argenteam imposuit, cuius pondus erat librarum 1400. binos insuper argenteos 40. librarum ad lampades sustinendas.

Anno 560. Pelagius II. investivit Corpus Beati Petri Apostoli tabulis argenteis deauratis.

Boron.
com. 8.

Anno 636. Honorius I. temporibus suis renovavit cymilium, vel supellectilem Beati Petri Apostoli, investivit Confessionem Beati Petri ex argento puro, quod pensat libras 187. fecit & cerostatas majores ex argento puro, duos, qui sunt antè Corpus Beati Petri Apostoli pensantes singuli libras 62.

Anno 700. Sergius donavit Timiamaterium aureum majus cum columnis, & cooperculo, in quo incensum, & odor suavitatis festis diebus, dum Missarum solemnia celebrarentur, Omnipotenti Deo opulentiùs mittebatur.

Anast.

Anno 740. Gregorius III. sex columnas onychinas volutiles statuit antè Confessionem, super quas posuit trabes, & vestivit eas argento purissimo, in quibus sunt expressæ ab uno latere effigies Salvatoris, & Apostolorum, ab alio Dei Genitricis, & Sanctarum Virginum, posuitque super eas lilia, & pharos argenteos librarum 700.

Anno

Anno 780. Adrianus I. Confessionem Beati Petri totam intus ex auro purissimo in laminis, diversisque historiis comptè ornavit, ponderans 300. librarum, ponens & cancellos in poste superiori ejusdem Sacre Confessionis auri mundissimi libras tredecim pari modo, & in ipsius Confessionis liminari libras viginti quinque, aspectum verò Altaris super eandem Confessionem, atque dextrâ, lavâque parte juxtâ gradus jam dictæ Confessionis addens in eis argenti libras centum triginta sex, curiosè renovavit, ante januas verò argenteas fecit canistros argenteos duodecim, pensantes libras quadraginta quinque. In eadem quippè Beati Petri Ecclesia per diversas coronas fecit Delphinos ex argento librarum centum. Præstantissimus idem eximius Antistes fecit in Ecclesia Beati Petri Apostoli ad Corpus imaginem, quæ dudum ex argento inerat, Salvatoris, Sanctæ Dei Genitricis, Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, atque Andreæ de auro purissimo miræ magnitudinis pensantes libras ducentas; & intus in Confessione imaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo pensantem libras viginti; simul & cancellos antè eandem Confessionem ex auro purissimo pensantes libras quinquaginta sex. Qui fecit simul in Altari intus in Sacra ultrò, citròque Confessione imaginem in modum Evangeliorum, nec non & in postibus inferioribus, & superioribus, atque cancellis, simul etiam & circa Corpus ex auro obrizo libras mille trecentas viginti octo. Et alibi. Hic fecit rugas in Presbyterio à parte Virorum, & Mulierum ex argento purissimo quinquaginta, librarum 130. necnon alias rugas in caput Presbyterii antè Confessionem ex argento pensantes simul libras 103. & paulò post in Altari majori Ecclesiæ Beati Petri Apostoli fecit ex purissimo diversas historias ponderis librarum 192. & intus in Confessione imaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo librarum 20. simul & cancellos antè eandem Confessionem ex auro purissimo pensantes libras 56. Quæ fiunt simul, quæ sunt in Altari intus, & in Sacra ultrò citròque Confessione, & in ambone Evangeliorum, & in postibus inferioribus, & superioribus, atque cancellis, simul & Corpore auri obrizi libræ 1328. Et rursus fecit etiam ter Beatus ille imagines sex, laminis argenteis investitas, ex quibus tres posuit super rugas, quæ sunt in introitu Ecclesiæ Præsbyterii, ubi & regularem ex argento investito, fecit & super eandem regularem præfatas tres imagines in medio existentes, unam quidem pictam, habentem vultum Salvatoris, & in utriusque lateribus imagines habentes depictas unam Beati Michaelis, & aliam Beati Gabrielis Angelorum, in superiore verò ruga, idest in medio Presbyterii faciens aliam regularem ex argento investitam, constituit super eam tres reliquas imagines, in medio quidem habentes præfiguratum vultum Sanctæ Dei Genitricis, & ex duobus lateribus unam habentem vultum depictum Sancti Andreæ Apostoli, & aliam Sancti Joannis Evangelistæ, easdem verò sex imagines, ut dictum est, ex laminis argenteis miræ pulchritudinis factas deauravit, in quibus imaginibus posuit libras centum.

Auaf.
apud Ol-
do in. 558.
Baron.
tom. 9.
pag. 322.

Anno 800. Leo III. diversa ornamenta cum pretiosis lapillis pens. lib. 47. Tres lampades argenteas librarum 407. aureas librarum 15. Quatuor Angelos argenteos lib. 146. & duas tabulas argenteas, quarum pondus erat libr. 94. quarum altera Sybolum Apostolorum præferebat insculptum græco idiomate, altera verò Latino, ut advenæ Fidem profiterentur.

Anno 820. Paschalis fecit in Sacro Altari Beati Petri Principis Apostolorum vestem miræ magnitudinis, pulchram, & decoratam nimis ex auro, gemmisque contextam, præfigurantem historiam qualiter idem Apostolus à vinculis per Angelum ereptus est.

Anno 830. Gregorius IV. fecit in Ecclesia Beati Petri Apostoli vela cum chrysoclavo numero quatuordecim, habentia diversas historias Evangeliorum, & Passiones BB. Petri, ac Pauli nec non Andreæ Apostoli, quæ dependent inter imagines auro, argentoque fusas in trabe desuper argentata, antequàm adeas Sacram Confessionem, speciosa valdè visibus humanis, atque præcipua.

Ana t.

Anno 850. Leo IV. successus Sergio II. Pontifici quæcumque è Basilica Vati-

Vaticana ablata fuerunt à Saracenis , reficere decrevit , tùm præter alia quamplurima collata , Aream Altaris intùs extrà deargentavit , & non tantùm Sacram Beati Petri Confessionem , verùm etiam frontem prædicti Altaris satis decenter , & honorificè perornavit , nàm tabulam de auro , & smalto pensantem 216. lib. auri fecit , in qua Vetus , & Novum Testamentum continebatur , & posuit eam in fronte Altaris , quàm & nos etiam vidimus , ait Petrus Mallius §. De Thesauro Basilicæ , crucem quoque de auro purissimo , &c.] Anastasius autem hæc alia narrat [Leo IV. fecit in Ecclesia Beati Petri vela , quæ pendent in arcu Presbyterii ex auro , habentia historiam Beati Petri Apostoli numero decem & octo . Obtulit etiam Beato Petro Apostolo Calices de argento , qui sedent super circuitu Altaris numero sexdecim , verùm etiam , & Calicem pendentem , cum catenulis , & Delphinis pensantem libras Item Sanctus , & Coangelicus præfatus Præsul post deprædationem Saracenorum istius Ecclesiæ fecit super Corpus Beati Petri Apostoli imagines argenteas , totasque numero tres , & unam quidem in medio habentem effigiem Salvatoris Domini Nostri JESU Christi cum gemmis in capite per crucem ornatam hyacinthis , & prasinis . Item aliam quamdam positam ad dexteram partem Salvatoris , & habentem vultum Beati Petri Apostoli , & Beatæ Petronillæ . Aliam quamdam positam ad partem lævam depictam , vultum habentem Beati Andreæ Apostoli , simul & vultum prædicti Summi Præfulis pensantem libras centum & quatuor ex diversis gemmis , hyacinthis , & smaragdis ornatam miræ magnitudinis , & posuit juxrà venerabile Altare Beati Petri parte dexterâ pensantem mille lib. auri optimi , & permanfit ibi usque ad tempora nostra . Fecit & imaginem Salvatoris nostri Christi in throno sedentis , cum duobus Angelis circa se , necnon etiam 20. alias imagines de argento circa eam , & posuit eas antè Altare super columnas vitineas , fecit quoque 40. canistra argentea , coronas argenteas , in quibus lampadæ appenderentur , à pectoralibus scilicèt antè Altare usque ad Crucifixos . Hæc narrat Petrus Mallius sub nomine Canonici Romani , qui anno 1159. descripsit Basilicam Vaticanam , dicavitque Alexandro III. & in præfatione ad eundem , ait se compilasse talem libellum ex Archivo ejusdem Basilicæ .

Anast.

Anno 856. Benedictus III. in Ecclesia Beati Petri Nutritori suo præ nimio amore exardescens ad cooperiendum billicum Confessionis , fecit cooperculum ex auro purissimo pensantem lib. tres .

Panciol.
ref. nasc.
pag. 525.
ex Veggio.

Anno 1119. Calistus II. idem Altare , cum nimia vetustate , hominumque incuriâ quasi violatum videretur , optimus tandem Pontifex , optimis , quæ adhuc apparent marmoribus (nempe anno 1430. quo Veggio scribebat) denuò extruxit , atque ornavit , & in celebri die Annunciationis Beatæ Mariæ magno cum Episcoporum , Sacerdotumque conventu , Populorumque applausu honorificè consecravit .

Anno 1150. Eugenius III. (ut loquitur Petrus Mallius) quando celebravit primam Missam in Ecclesia Beati Petri , obtulit super venerabile Altare optimum sacratissimum ad Altaris ornatum , & Pastorale ornamentum , & semper cum veniebat celebrare solemniam Missarum in hanc Sacram Dei , & Beati Petri Basilicam , non vacua manu veniebat , sed satis devotè offerebat vel vestem super Altare , vel optimam calisam , vel aliud Papale donum .

Anno 1155. idem loquens de Hadriano IV. semper cum veniebat celebrare Missam ad Sanctum Petrum offerebat super venerabile Altare ejus vel optimum pallium ad ornatum Altaris , vel candelabra argentea , vel aliud Papale donum .

Hæc sunt præcipua munera , quæ à Summis antiquis Pontificibus Divo Petro oblata ejus Confessionem mirificè exornarunt . Superest ut Altare , quòd majus dicebatur exponamus .

Supra subterraneam ædiculam , quam descripsimus illud imminebat . Antè ejus frontem duodecim columnæ vitineæ ex pario marmore eo ordine dispositæ extabant , quo innuimus in Tabula 7. Ichnographica veteris Basilicæ

Pag. 83.

pag.

passi. 28. litt. A. Eas Constantinus ipse collocaverat è Templo Salomonis erectas, ut scribit Alpharanus; sed aliqui apud Torrigium putant Romanas delatas fuisse è Templo Dianæ Ephesinæ, quod extabat in Græcia. Onuphrius
 „ tamen Panvinus affirmat sex tantum datas fuisse à Constantino, cæteras
 „ verò Gregorium III. concessas sibi ab Eustychio Exarcho, erexisse in
 „ Ecclesia Divi Petri circa Presbyterium antè Confessionem, tres à dextris,
 „ tres à sinistris, juxtà alias antiquas sex filo pares]. De his Baronius tom.
 8. anno 710.

Cap. 3. lib. 5

Ad Altare ascensum hinc indè præbebant gradus porphyretici, qui nunc duplici in linea distributi sub Apside Basilicæ, ubi Divi Petri Cathedram Alexander VII. collocavit, pavementum palmis circiter duobus elevatum sustinent, sicut olim (ut mos erat in Templis) sub majore etiam Apside in loco eminentiori erant Clericorum, ac Presbyterorum subsellia pro cujusque gradu, & dignitate, & in loco editiori Sedes Episcopalis, quàm Prudentius Hymno de Sancto Hippolyto sublime Tribunal vocat, & Nazianzenus in Somnio sublimem Thronum. Sedes autem altior erat, ut ex ea posset Antistes Populum monere, circumspicere, & custodire. *Numquid aliud*, ait Ambrosius,
interpretatur Episcopus, nisi super Inspector? maximè cum in solio in Ecclesia editiore sedeat.

Card. Bona
rer. Liturg.
lib. 1. c. 20.De dignit.
Sacerd. c. 6.

Hanc Aram ex ligno primò constructam Sanctus Sylvester marmoream ædificari jussit: Primis enim Ecclesiæ seculis, tempore persecutionum, Altarium ligneorum usus erat, ut magis expeditus, quia facilius de loco in locum transferri poterant, ut observat Cardinalis Bona. Quadruplici angulo istius Aræ quatuor eximie speciei columnæ è porphyrite apposuit, quæ nobilissimum argenteum tegmen fulcirent, quòd Cyborium vocant. Eas columnas suo tempore extitisse in Cryptis Vaticanis affirmat Torrigius; *Cyborium* autem erat operculum, quòd imponebatur Altari ornatus causa; patet ex Joanne Chrysofostomo, qui in illa verba: *Faber argentarius, qui faciebat delubra argentea*, ait
 & *quomodo possibile erat fieri delubra argentea? fortassè adiculas, & cooperacula, quæ cyboria vocant.*

Rer. Litur.
lib. 1. c. 20.

MS. cap. 6.

Act. Apost.
cap. 19.

Panvinus, qui de Septem Urbis Ecclesiis tractatum impressit anno 1570. affirmat tunc temporis adhuc extitisse tales columnas his verbis [Super Altare
 „ autem, cui subjacet Corpus Sancti Petri, Sanctus Sylvester statuit nobile
 „ tegmen, sive suggestum, quòd *Cyborium*, sive *Cameram* vocabant argenteam
 „ deauratam, quatuor porphyreticis (quæ adhuc extant) columnis erectam]. Idem affirmavit antè Panvinium Veggius, loquens de Constantino [Supra Al-
 „ tare autem, cui subjacet Corpus Beati Petri statuit nobile regmen auratum
 „ quatuor porphyreticis columnis erectum, quòd postea Leo IV. (circa ann.
 „ 850.) argento puro eximie ornavit]. Sanctus deindè Gregorius Magnus,
 „ antè Leonem, inquit Anastasius, fecit Beato Petro Apostolo *Cyborium*
 „ cum columnis suis quatuor ex argento puro]. Illius meminit Gregorius Turonensis, qui anno 590. sacra Limina visitans à Beatissimo Pontifice, cum maxima reverentia, & charitate, ut verè Sanctus susceptus est, & amicus singularis, & unicus ab eo dilectus, prout legitur in ejus vitæ Breviario, quod operibus ejusdem præfixum habetur tom. II. Biblioth. PP. Hic piissimus Scriptor de Mirac. Martyr. lib. 1, cap. 28. loquens de Sancti Petri Basilica, inquit
 „ [etiam quatuor columnas in Altari, quæ sunt simul centum, præter illas,
 „ quæ *Cyborium* Sepulchri sustentant, hoc enim Sepulchrum sub Altare collocatum valdè rarum habetur, sunt ibi & columnæ mirè elegantiæ candore
 „ niveo, quatuor numero, quæ *Cyborium* Sepulchri sustinere dicuntur.

Lib. 1.

Edit. Lugd.

Ab hac Divi Gregorii Turronensis narratione, non obscurè indicatur, præter *Cyborium* Altaris, de quo loquimur porphyreticis columnis impositum, aliud *Cyborium* fuisse mole quidam longè minùs, sed ex argento compactum, quod Severanus affirmat, à Divo Gregorio fabricatum, nec pondus centum octoginta librarum excessisse.

De Sept.
Eecl. pag.
112.

Erat igitur ultrà *Cyborium* argenteum impositum Altari Confessionis, aliud in Altari majori magis excelsum porphyreticis columnis sustentatum, quas vi-

fas

An. 1294.
num. 21.

fas à Panvinio memoravimus . eamdeque formam retinebat anno 1294. sub Bonifacio VIII. ut narrat Cardinalis Stephaneſcus in lib. de Conſecrat. & Coronat. ejuſdem Pontificis , citatus à Bzovio , his carminibus :

--- *Altare Petri de marmore caſum ,
Porphyriiſque gerens fulvis à celte columnis
Quatuor argenti Calum , quod tempus in atrum
Verterat , ac ſubter fuſi ſub tegmine cupri
Corpora Sacra tenens , &c.*

Cap. 42.

Illud poſteà anno circiter 1470. à Paulo II. reſectum eſſe Panvinius narrat; extatque monumentum ejus fabricæ in Numiſmate , ſub Paulo II. anno eodem cuſo , quod in Tabula 1. Numiſmatum apparet pag. 9. hujus hiftoriæ expoſita . Anno iterum 1480. Sixtus IV. iterum conſtruxit , duodecim Sanctorum Apoſtolorum ſimulacris ornatum , quæ ſimulacra ait Torrigius , Matthæus Pullarius Florentinus exculpiſit , ſuntque in Cryptis Vaticanis appoſita , cum inſcriptione :

IMAGINES ISTÆ MARMOREÆ
SANCTORVM DVODECIM APOSTOLORVM
ERANT AD ORNATVM CYBORII ,
QVOD SIXTVS IV. PONT. MAX.
SVpra ALTARE SACROSANCTO
BEATI PETRI MAGNIFICE
CONSTITVERAT .

Ejuſdem Cyborii reliquiæ nonnullæ ibidem ſervantur cum his notis .

ORNAMENTA SIXTI PAPÆ IV.
AD ALTARE BEATI PETRI EXISTENTIA.

Sta. 11.
pag. 101.

Lib. 2. c. 10.

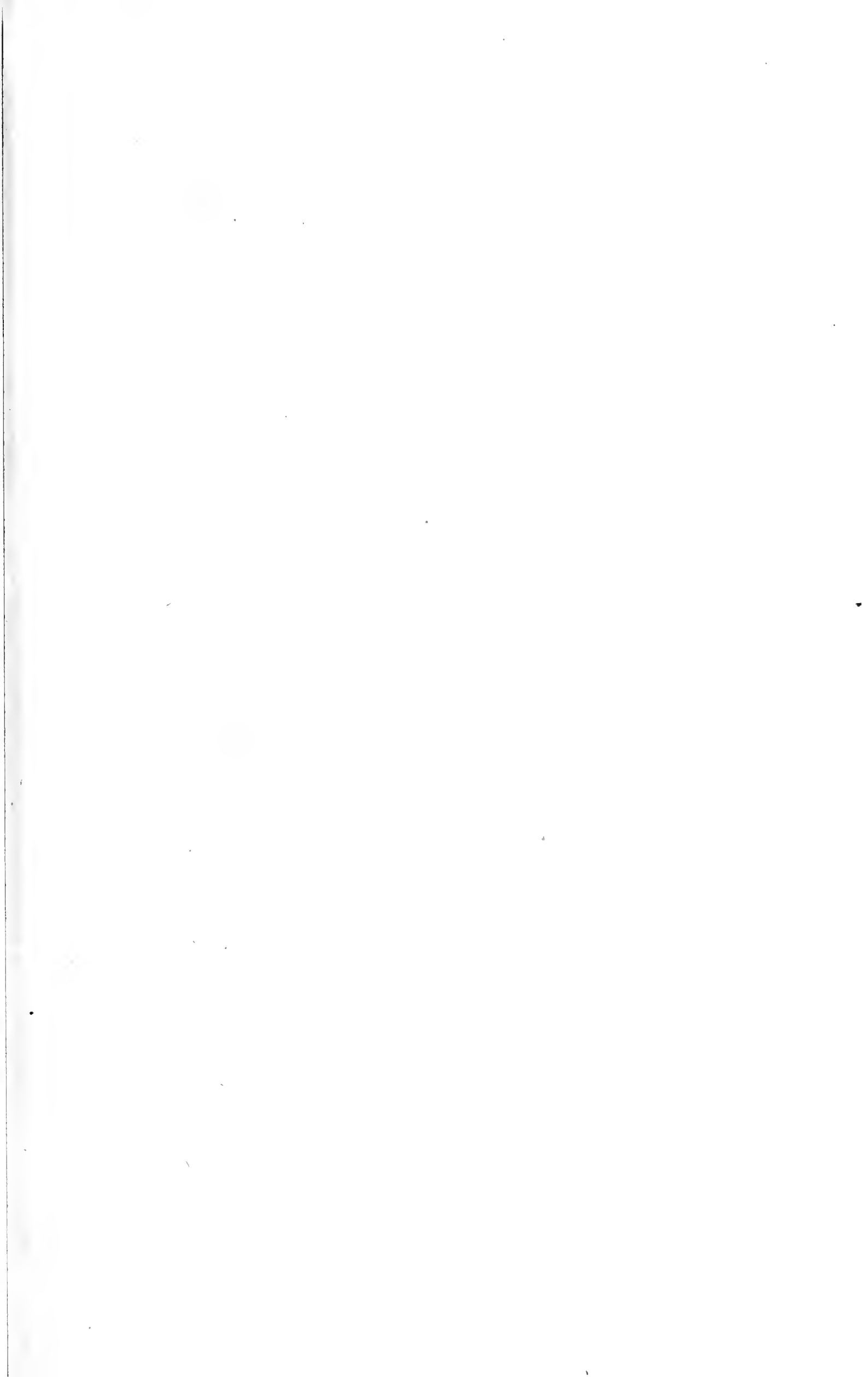
Julium etiam II. anno 1510. idem Cyborium affabre exſculptum renovaffe affirmat Ugonius . Cujus nam formæ fuerit tale Cyborium , nullum prorsus , quod ſciam refert munumentum . Illud tantum indicatum inveni in Tabula ſcenographica Equitis Fontanæ , ex qua ſimilem iconiſmum in noſtra exhibuimus pag. 17. Sicut etiam indicat Pauli II. Numiſma cum lemmate TRIBVNA SANCTI PETRI . Verum cum utraque delineatio orbatum columnis , & parastatis impositum illud repræſentet , non juxtâ prototypum , ſed ad libitum Sculptoris incifum credimus .

MS.

Tali Cyborio poſt Julium II. penitus ablato , narrat Torrigius , cum novi Templi Vaticani pavementum altiùs deduci , & æquari opus eſſet anno 1594. Jacobum à Porta retuliſſe Clementi VIII. detectum à ſe foramen , per quod S. Petri Monumentum apparebat , quo audito , Pontificem ipſum , ductis ſecum Eminentiff. Cardinali Bellarmino , Anroniano , & S. Cœciliæ , & admota ab Architecto ardenti face, oculis perluftraſſe crucem auream Sepulchro impositam , deindè juſſiſſe vetuſtiſſimam aram intactam eodem in loco relinqui ; foramen ſe coram cæmentis oppleri, novumque poſteà deſuper Altare , & quidem magnificentius erigi amplioris formæ , quod Altare abſolutum die Dominico 26. Julii anni 1594. triginta octo Cardinalibus adſtantibus totius Romanæ Curiaſ interventu , innumerabilique Populi concurſu , ipſemet Pontifex ſolemni ritu conſecravit , & in eo Pontifex omnium primus incruentum Miſſæ Sacrificium obtulit , ſicuti olim anno 1122. Caliſtus II. Altare ſupradictum à Beato Sylveſtro edificatum in celebri die Annunciationis Beate Mariæ , ut ſupra enarratum eſt , conſecraverat . Hæc affirmat Torrigius e narrata fuiſſe à Cardinali S. Cœciliæ , Aloyſio Cittadino Baſilicę Canonico , & Joanni Baretto ejuſdem ſacræ Confeſſionis Cuſtodi .

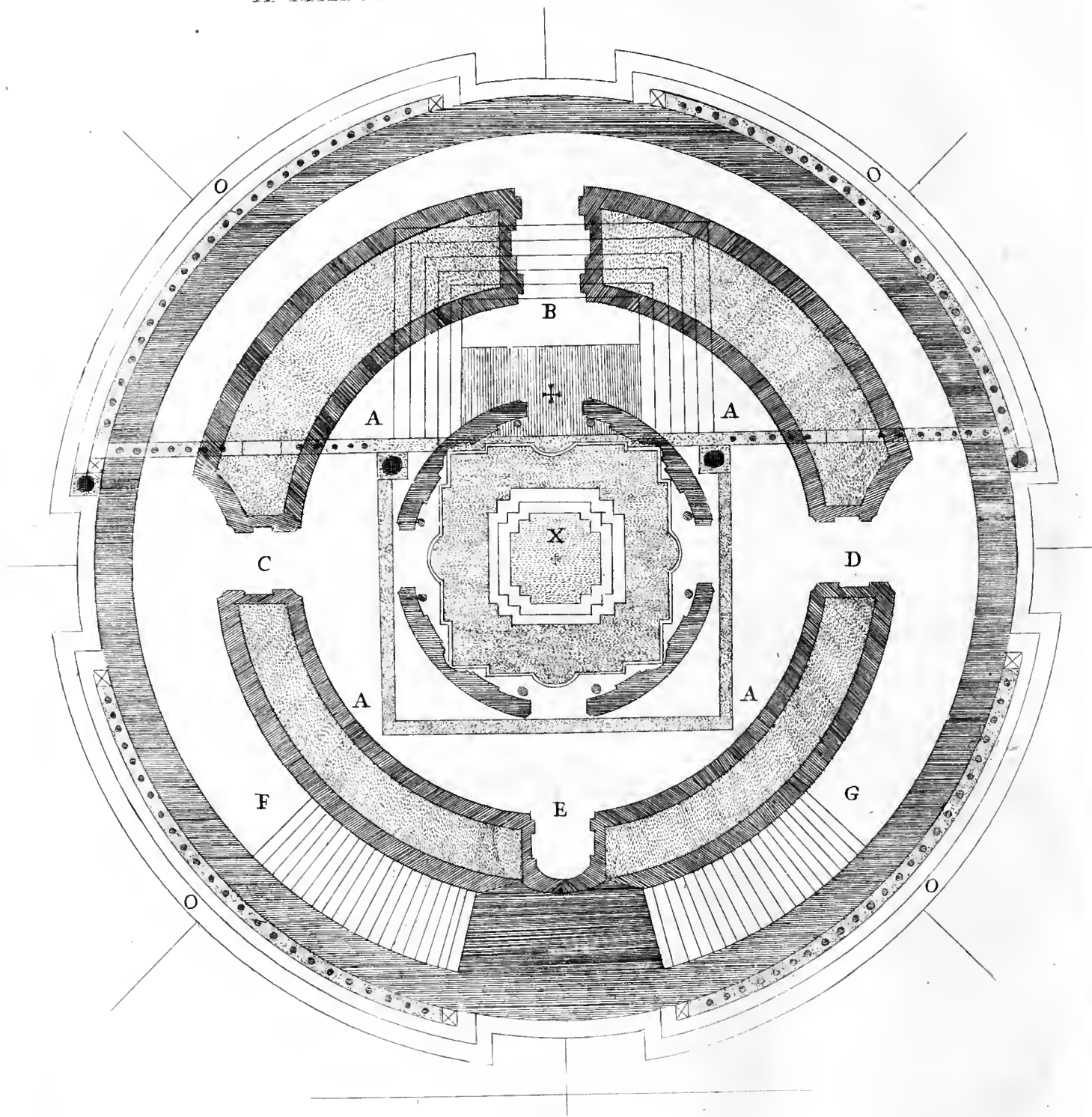
Idem MS.
cap. 6.

Fue-

TABVLA 45.

CONFESSIO D. PETRI
A MARTINO FERRABOSCO DELINEATA

Fuerat interim longo temporis intervallo Sacra Petri Confessio muris obstrueta, nec ulli aditus amplius patuit ab anno 1200. quo Michael Lonignus affirmat Innocentium III. ejus januas penitus obfirmasse, ne amplius pateret Pseudo-pontificibus, à quorum impietate S. Petri Sepulchrum violari poterat, sacroque pignore Romanam Urbem orbari, ut eò vel Bizantium potiretur, vel quævis alia Orbis Regio, in qua eorum fautores vigerent, sicuti olim Græci clam subripere conati fuerunt Divi Pauli Caput, ut narrat in sua epistola ad Constantiam Augustam Divus Gregorius.

Rebus postea in tranquillissimo Ecclesiæ statu compositis, dum aurea ætate perfrueretur Paulus V. & Vaticanam Basilicam nobilissimo additamento absolverit, ejus magnanimitatem extimulavit pietas erga Principem Apostolorum, ut veterem, ac sacram Ædem perviam Fidelibus redderet, & Piorum accedentium cultui iterum aperiret. Extat in Archivo Basilicæ Vaticanæ idea ex ligno compacta, juxta quam novam Ædiculam sub pavimento construendam Martinus Ferrabosco Pontifici indigitavit. Indè nos acceptam in sequenti delineavimus Tab. 45. in qua apparet cubiculum A perfectè rotundum sub fornice delitescens. In illud ingressum præbent quatuor januæ BCDE è diametro sibi respondententes, quarum E loculamentum præbet pro Altare Divi Petri, aliæ tres ducunt ad ambulacrum pariter fornicatum, & juxta cubiculum A circulariter ædificatum. Ex hoc per binas scalas FG hinc indè in oppositis partibus dispositas ascensus erat ad Basilicæ pavementum, ubi quadratum Altare X latera ostentabat cum cancellis æneis deauratis, per quos lux subterraneum cubiculum posset irradiare, eratque propè illud aliud ☩ ad Sacra peragenda fabricatum, utrumque marmoreis gradibus elevatum. Circa hæc Altaria quamplurima balaustra in gyrum disposita coronam O sustinebant, ad altitudinem quatuor palmorum è pavimento elevatam, & quatuor aditibus inter ruptam. Tali ideæ aliam præposuit Paulus V. quæ nunc extat in formâ crucis extrueta, eam in medio novæ Basilicæ aperuit Carolus Madernus. Columellis auro textili, pretiosoque lapide fores circumdedit, gradus marmoreos, quibus ad intima descenderetur collocavit, quas columnas putat Martinellus eas fuisse, quarum meminit S. Gregorius Turonensis, ubi ait, sunt ibi & columnæ miræ elegantie candore niveo quatuor numero, quæ Cyborium sustinere dicuntur, parietes hinc indè stemmatibus, & aliis ornamentis, & variorum colorum lapillis incrustavit. Pavimentum ejusdem mirando opore tessellato stravit. Ostium intermedium ænea crate inaurata inter aliquot elegantes columnas conclusit die 17. Februarii 1617. Statuas eorundem Apostolorum ex metallo deauratas in loculamentis exterioribus reposuit 16. Octobris 1616. Clathris ferreis Confessionem intrinsecus clausit, magnam vim lapidum pretiosorum ad ejus aream, interiorumque recessum ornandum reliquit, atque lampadarum argentearum multitudine locum illustravit.

Fig. 45.

Roma ricercata
giorn. 1.Torrignus
MS.

Hanc Pauli V. fabricam sequentibus verbis retulit Grimaldus [Anno Domini 1615. Sacram Beati Petri Confessionem pretiosis lapidibus ornavit, quam in plano pavimenti Ecclesiæ cingit ordo coronatus columellarum, Cæsaraugustani marmoris, habet descensus per duplices gradus, hinc indè habet incrustationes elegantissimas marmorum Lacedæmoniorum viridum, laminas splendidissimas albas, & nigras, Stemmata Sanctis D.N. gentilitia mira arte segmentata lapidibus croceis, nigris, cinericiis, lapis lazulis, in campo stemmatum pavementum venatis albis marmoribus nota alba, & nigra. Affricanis decussatis clavibus cum thiara eleganter segmentatis ornatur. Laminas ovatas alabastri Cydonii, quatuor nobilissimas columnas ex alabastro Cydonio, cum duabus Statuis æneis inauratis, Petri, & Pauli Apostoli, atque antè ostium Confessionis nobilissimam cratem æneam inauratam. Idem Sanctissimus Pater & Dominus majori devotione erga gloriosissimum Apostolum Petrum, eam impensam Fidelium omnium gaudio collocavit. Argenteam lampadam lib. 70. dono dedit. In ambitu fornice, ubi ejus leguntur inscriptiones Numismata conclusit ærea, &c.

Fig. 46. Sequentem Tabulam expono 46. in qua totius Ædiculæ structura ichnographicè, & ortographicè delineata oculis subiicitur ex Tabulis Martini Ferrabosci accepta, quàm characteribus adjunctis enucleatius hic explico.

A Locus Confessionis primum ab Anacleto Pontifice ornatus, demùm à Paulo V. sequentibus additamentis.

Torrignus. A Cancelli ænei deaurati, quos crates aenea videtur ab Innocentio III. donata, eam duo Angeli lapidei custodiunt, ut olim sepulchrum Bernardi Cardinalis Eruli, supra quam portam aurei characteres in marmore nigro hæc verba efformant: SACRA BEATI PETRI CONFESSIO A PAVLO V. EIVS SERVO EX ORNATA ANNO DOMINI 1615. PONTIF. XI.

C Locus, ubi quatuor insunt columnæ ex marmore alabastrite magni pretii.

D Loculi, in quibus insunt Statuæ æneæ SS. Petri, & Pauli.

E Pavimentum pretiosis lapidibus stratum, quorum aliqua extabant in Templo S. Vincentii Basilicæ proximo:

F Gradus marmorei 34. è pavimento Basilicæ ad planum Confessionis ducentes; centum & undecim balaustris exornati, quorum singula pretio sexdecim scutorum confecta sunt, gradus verò extruxere ex epistyllis, quæ veteris Basilicæ columnis, erant imposita.

Balleonus pag. 323. H Binæ januæ in sacras Cryptas aditum præbentes per ambulacra II. in quorum parietibus insunt sacrae historię coloribus expressę, nempe numero 1. Divus Gregorius sacram mappam cultro feriens, ex qua sanguis divinitus effluxit; 2. Sanctus Leo Magnus simile miraculum agens in tobalea Altaris; numero 3. Divus Petrus imperans consecrationem Altarium, veteris Basilicę; numero 4. Paschalis I. cui dormienti Beatę Cœcilię Corpus indicatum fuit, in Cœmeterio Prætestati occultum. Propè quàm Apostolorum Passiones in ęre feliciter expressę à Sebastiano Torrisano. Picturas verò Joannes Baptista Riccius anno 1618. & 1619. absolvit.

K Altare sub pavimento novi Templi:

Balleonus ibid. L Ambulacrum ducens ad dictum Altare à Paulo V. ornatum marmoribus, ac picturis, & in Tabula orthographicè expressum. In summitate fornicis tres crates æneas habet, per quas lumen irradiat, eas formavit sub Clemente VIII. Sebastianus Torrisanus Bononiensis Artis Fusorię Præfectus à Pontifice electus.

M Altare majus Basilicę.

N Septem marmorei gradus, non quinque, ut Ferraboscius delineavit.

Fig. 47. O Viæ ad sacras Cryptas, quarum Ichnographiam in Tabula 47. hic exponimus, ne aliud desideretur, quod ad Templi fabricam spectat, ejus partes numeri adjecti explicabunt quæ quidem Tabula ejusque explicatio longè diversa est ab ea, quam in prima hujus historię editione exhibui omnino similè delineationibus typis datis à Benedicto Drei anno 1635. ab Illustr. Ciampino anno 1693. & ab Equite Carolo Fontana anno 1694. sed cum propriis oculis easdem sacras criptas perlustraverim Duce D. Epiphanio Gizzi ejusdem Basilicæ Clerico, qui sacras eas criptas exactissime descriptas hoc anno in læcem edidit, eo modo dispositas inveni ut subiicio.

1. Confessio, sub qua Divi Petri Corpus reconditur.

2. Altare propè Confessionem.

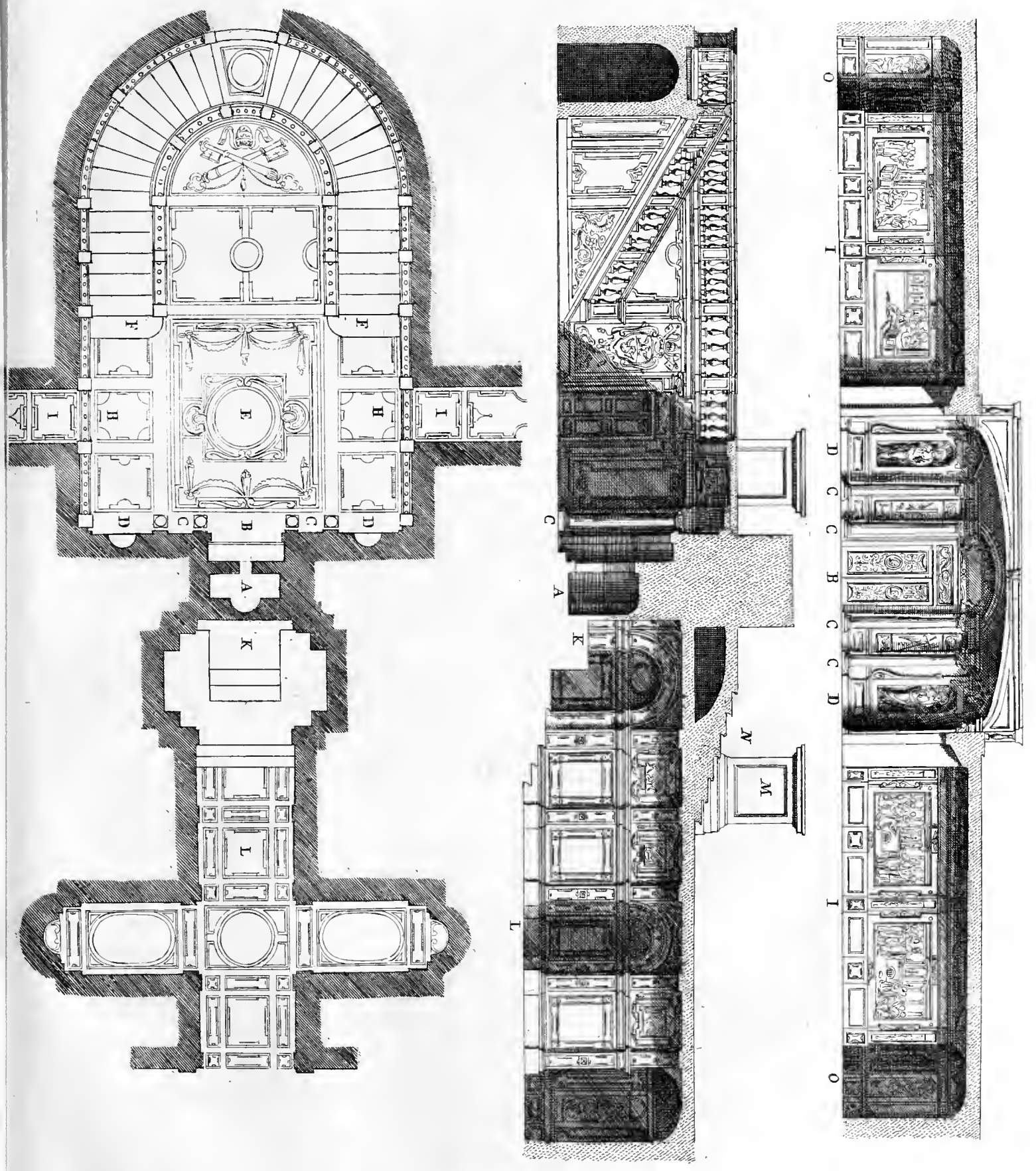
3. Foramina in pavimento Basilicæ ad lumen transmittendum.

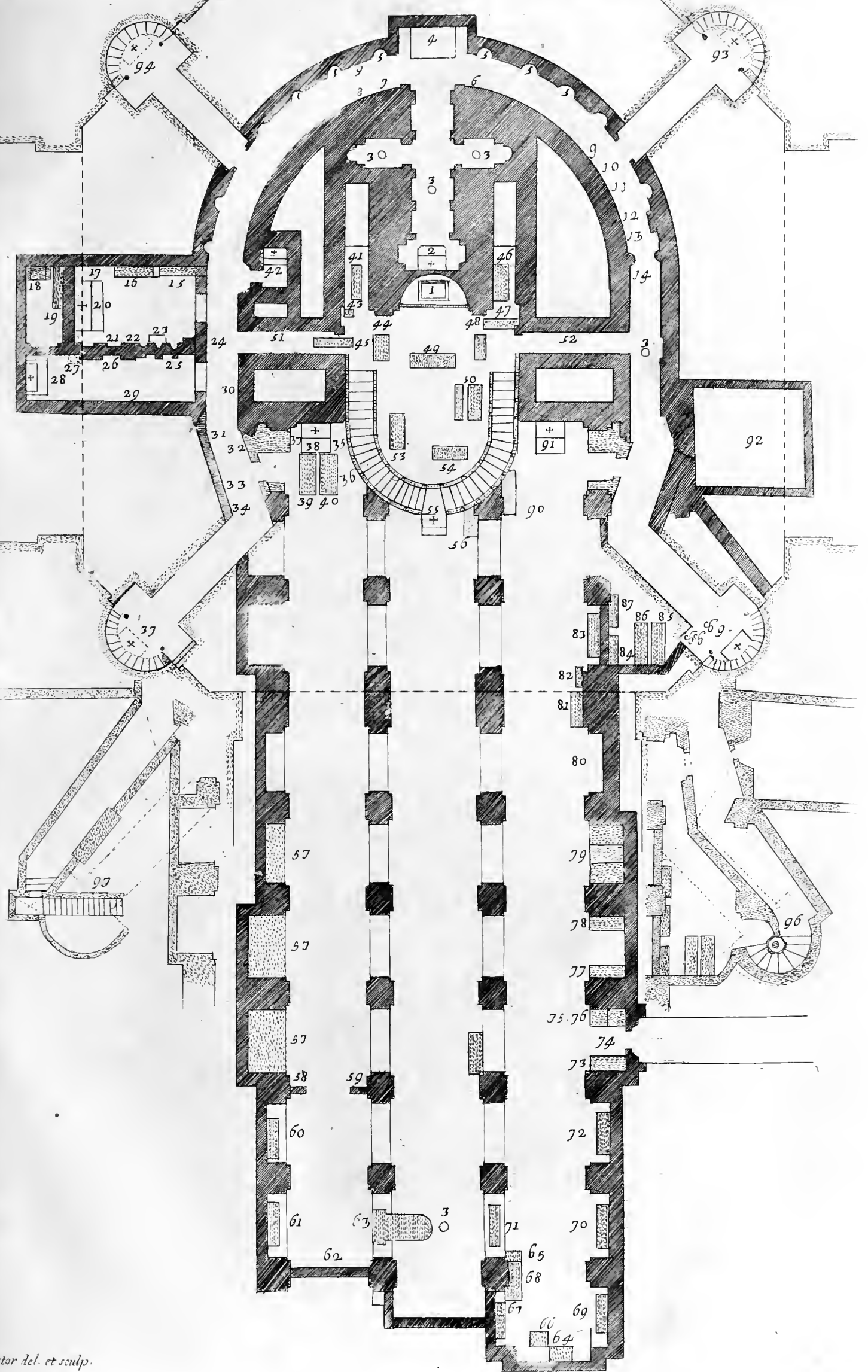
4. Sepulchrum Junii Bassi Urbis Præfecti.

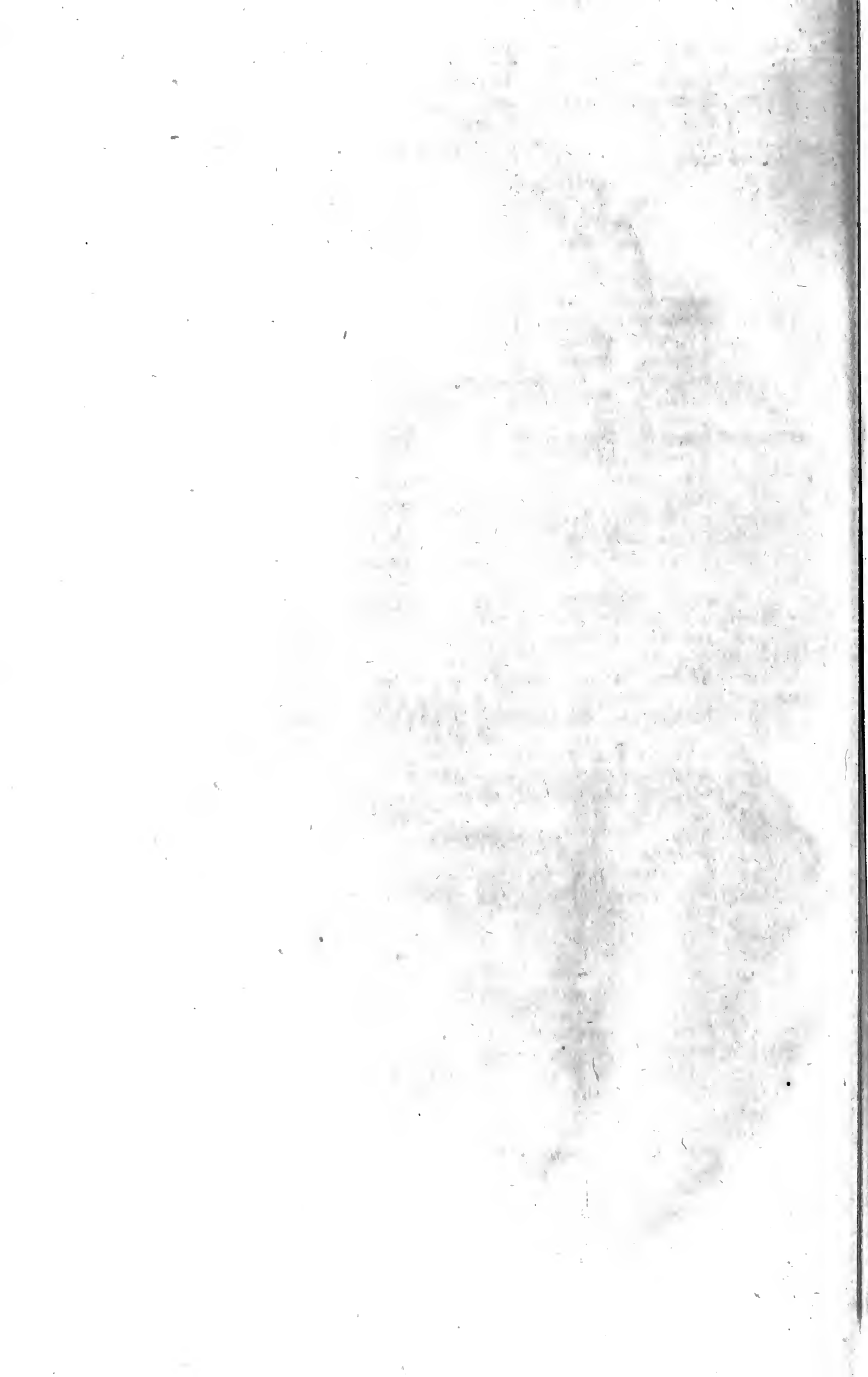
5. Simulacra marmorea Sanctorum Apostolorum.

6. Tabulę marmoreæ in quibus cælaturis eminentibus inæqualibusque exprimitur Martyrium D. Petri, D. Petrus sanitatem ęgro reddens prope Portam speciosam, & traditio Clavium eidem D. Petro à Christo facta.

D. PETRI CONFESSIO MARMORIBVS ET PICTVRIS EXORNATA SVB PAVLO V.

7. Similis tabula Divum Paulum capite abscisso representans .
8. Tabula alia in qua Simon magus è cælo cadens exprimitur .
9. 10. 11. 12. 13. 14. Imagines diversę ex antiqua Basilica in cryptas translatae à Paulo V.
15. Sepulchrum Constantis Servi Dei .
16. Sepulchrum N.
17. Inscriptiones , & Picture antique .
18. Locus , ubi extabant Corpora Sanctorum Leonum I. II. III. & IV.
19. Sepulchrum Cardinalis Raymundi Ursini .
20. Altare Beatę Virginis dicte à Porticu .
21. Statua Benedicti Papę XII.
22. Inscriptio antiqua
23. Simulacrum Divi Petri sedentis .
24. Imagines Sanctiss. Salvatoris, & BB. Petri, & Pauli , quę olim erant in Atrio Paradisi .
25. Statue , & Picture .
26. Statua Bonifacii VIII.
27. Tabula marmorea .
28. Altare Beatiss. Virginis Pregnantium dicte .
29. Antiquę Inscriptiones , quas refert Illustr. Ciampinus pag.104. numer.17. 18. 19. 20. & 21.
30. Carmina Beati Damasi Papę .
31. Imago Beatiss. Virginis ex musivo , olim ad Cyborium Joannis VII.
32. 33. 34. Simulacra marmorea diversa,qua olim ornabant Sepulchra & tabernacula diversorum Pontificum .
35. 36. Fragmentum lapidis , in quo donatio describitur Comitissę Mathildis B. Petro facta , aliud fragmentum , in quo est visio facta devoto Viro , & aliud continens donationem factam Basilicę à Petro Barbo .
37. Monumentum cujusdam nobilis Catelli nomine qui obiit anno 501.
38. Altare Sanctiss. Salvatoris .
39. Sepulchrum Cardinalis Stephani Nardi .
40. Sepulchrum Carolę Reginaę Cypri .
41. Sepulchrum N. N.
42. Altare Sanctiss. Salvatoris antiquum .
43. Sepulchrum Infantis .
44. Sepulchrum N. N.
45. Sepulchrum Lini Papę .
46. Sepulchrum N. N.
47. Sepulchrum N. N.
48. Sepulchrum N. N.
49. 50. Sepulchrum N. N.
51. 52. Miracula Beati Petro expressa in pariete .
53. & 54. Sepulchrum N. N.
55. Scalę à pavimento Basilicę ducentes ad Sacram Confessionem , sub quibus est Altare Sanctiss. Pietati sacrum .
56. Sepulchrum Christinę Svecorum Reginaę .
57. Terra eruta è Sacra Divi Petri Confessione .
58. Statua Sancti Pauli .
59. Statua Sancti Petri .
60. Sepulchrum Cardinalis Francisci Tebaldeschi .
61. Sepulchrum Felicis Diaconi sub Leone I.
62. Sepulchrum Gregorii Papę V.
63. Sepulchrum Othonis II. Imperat.

64. Sepulchrum Fratris Raymundi Togastæ Equit. Melit. Magistri .
65. Sepulchrum Pii II.
66. Sepulchrum Cardinalis Benedicti Cajetani .
67. Sepulchrum Bonifacii VIII.
68. Sepulchrum Pii III.
69. Sepulchrum cujusdam è Cajetanorum Familia .
70. Sepulchrum Nicolai V.
71. Sepulchrum Hadriani IV.
72. Sepulchrum Pauli II.
73. Sepulchrum Julii III.
74. Janua à Clemente VIII. extructa , per quàm è Palatio Vaticano descendere secretò poterant Pontifices ad Sacram Confessionem .
75. Sepulchrum Nicolai III.
76. Sepulchrum Cardinalis Reginaldi Ursini .
77. Sepulchrum Urbani VI.
78. Sepulchrum Innocentii VIII.
79. Sepulchrum Marcelli II.
80. Sepulchrum Innocentii IX.
81. Sepulchrum Cardinalis Petri Fonseca .
82. Sepulchrum Cardinalis Ardicini senioris .
83. Sepulchrum Cardinalis Berardi Heruli .
84. Sepulchrum Agnetis Columnæ Cajetanæ .
85. Sepulchrum nobilis Galli .
86. Sepulchrum Joannis Poggii Episc. Bononien.
87. Sepulchrum Francisci Bandini Piccolominei .
88. Sepulchrum Maffioli Episc. Polensis .
89. Sacellum S. Longini Martyris .
90. Sepulchrum Cardinalis Ardicini junioris .
91. Altare S. Mariæ translata ex Templo S. Mariæ de Febribus .
92. Ossa diverforum .
93. Sacellum S. Helenæ .
94. Sacellum S. Veronicæ .
95. Altare S. Andrea .
96. & 97. Ingressus ad sacras Cryptas prout extabat antè Paulum V. delineatus in hoc loco , ut evitaretur confusio ; erat enim in eodem ferè loco ubi Paulus V. novum extruxit .

Has cryptas Clemens VIII. in formam crucis extruxit anno 1594. & Paulus V. sacris veteris Basilicæ monumentis ditavit . Eorum descriptionem omitto à Francisco Maria Torrigio luculenter editam Romæ anno 1675. & ab Illust. Ciampino de Sacris Ædificiis 1693. cap.4. sect.15.

Notandum tamen hìc est delineationem Sacelli sub Altare positi à Martino Ferrabosco vulgatam , dissimilem esse ab ea , quàm Eques Carolus Fontana expressit lib.5. cap. 34. Hæc enim illud exhibet , prout modò extat juxtà typum Jacobi à Porta . In illa autem paries arcuatus Altari subterraneo impositus magis elevatus ostenditur , quem Martinus Ferrabosco excogitavit , ut lampadarum fumus in ampliori Sacello melius dissiparetur ; non tamen extruxit ob aliquas difficultates , quas Vaticanæ Fabricæ Præsides superari non posse existimarunt . Extat Apologia ejusdem Martini illis oblata inter fragmenta Ferdinandi Caroli pag.479. in Bibliotheca Equitis à Puteo servata .

Totam fabricæ structuram affirmat Torrigius expensis duodecim millium nummorum absolutam fuisse à Maderno anno 1615. ut indicat inscriptio inibi posita . Anno 1617. binas januas hinc indè aperuit , ut narratur nigris characteribus in lapide propè Confessionem collocato , sic :

ORNAMENTVM IMPOSITVM D. PETRI CONFESSIONI SVB PAVLO V.

PAVLVS V. PONT. MAX.
 AD COMMODIOREM
 PRINCIPIS APOSTOLORVM VENERATIONEM,
 AC SVI DECOREM ORNAVIT,
 ET PORTAS APERVIT,
 PONTIFICATVS SVI ANNO XIII.
 SALVTIS MDCXVII.

Eodem itidem anno aliam portam publicæ Piorum commoditati aperuit in parte dexterâ, juxta parastatam, ubi nunc est Sacellum Sanctæ Helenæ dicatum. Tria ænea Numismata fuisse ibi collocata die 20. Julii ejusdem anni, affirmat Torrigius pag. 37. ejus formæ, quam exhibuimus in nostra Tabula Numismatum, cum lemmate: SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA.

Torrighius
 pag. 16.

Exhibeant illa majorem Aram cum quatuor Angelis supra stylobata in quatuor ejus angulis stantibus, & magnam umbellam auro præfulgidam sustententibus. Tota hæc machina ex ligno compacta, subjecto Iconismo expressa ideam exhibebat futuræ molis, quam ex ære, auroque excitare animo inerat Pontificis, ut loci sanctitati par esset, ac splendidissimi ejusdem Pontificis pietatem ostenderet.

Fig. 48.

Nihil tamen Paulo regnante effectum est, sed postquam Urbanus VIII. Pontificiæ Dignitatis Thiam accepit anno 1623. umbellam firmis hastis sustentatam decoravit, quas Hieronymus Romanus suo scalpro foliato opere exornavit, & anno 1625. Simeon Obenaccius Florentinus auro circumtextit.

Deindè videns perfectum jam Templum quoad principes partes, & insigniora ornamenta, adeò nobile additamentum cepit excogitare, ut decore suo, ac pretio æquaret reliqui operis majestatem, tam necessarium, ut singulis respondens partibus convenienti consensu Templi universi venustatem, ac magnificentiam consumaret.

Cum hæc meditaretur Urbanus antequam fundamenta ad sustentandam molem apta jacerentur, nonnullis visum fuit opus aggredi æquè arduum, ac periculis plenum, quibus certè Pontificis mentem avertendam ab eo esse opinabantur; & quidem triplici potissimum de causa. Periclitari enim, aiebant, primò erga Principem Apostolorum venerationem, si fortè, cum terra egereretur, sacros ejus Cineres eo loco abesse deprehenderetur, sub quo Fidelium Cœtus illos latere piè opinabatur, & perduelles Romanæ Ecclesiæ hostes negabant. Quantum dedecoris Pontificiæ Auctoritati indè emanaturum, si (ut olim Sixto V. accidit, cum Divi Hieronymi Corpus in extructo à se Sacello reperire non potuit) Divi Petri Sepulchrum non detegeretur? Secundò tanti Thesauri jacturam imminere; cum enim eodem de loco quamplurima Sepulchra nulla inscriptione notata aliò transferenda essent, BB. Apostolorum Principis Monumentum nulla fortasse notâ insignitum cum iisdem amoveri posse, atque ibi in posterum cultum præstandum fore, ubi sacræ ejus Reliquiæ non adessent. Tertiò demùm sepulchralem urnam, longa annorum serie facilè consumptam, posse Operariorum incuria in effodiendo dilacerari, atque indè pretiosos cineres dilapsos, cum terræ glebis ità confundi, ut nunquam separari, nec recognosci amplius possent. Talia discrimina effugienda esse suaderi à Religione, à qua certè Sacra Divi Petri Confessio aliis quamplurimis ditari poterat ornamentis.

Verùm quàm debilia fuerint objecta, ne ab egregio, ac religioso molimine Summus Pontifex dimoveretur, ea quæ subiiciam, satis ostendunt, ac primò quidem flocci penitus faciendas esse, responsum est, Hæreticorum voces, negantes Divi Petri Sepulchrum Romæ extare, contra quas unanimi consensu militat tum antiquorum, tum recentiorum Auctorum series, eruditione non minùs quàm pietate insignium, à quibus Fidelium Orbis docetur, illud

sub

sub Sacra Confessione in Vaticano reconditum fuisse, ad quam semper venerabundus accessit. Illam enim, postquam Beatus Sylvester cum piissimo Constantino Sepulchrum exornavit, nulla Barbarorum vis, nulla hostium insidiae violarunt, quamvis Templi Vaticani opes fuerint multoties depredati. Neque confusionis periculum adest ubi B. Petri Sepulchrum supra cetera conspicuum esse constabat ob ornamenta tum aenea, tum aurea, quibus ab eodem Imperatore fuisse ditatum narravit Anastasius, cum scripsit [Constantinus
 „ Augustus ex rogatu Sancti Silvestri loculum cum Corpore Sancti Petri te-
 „ condidit, ipsumque loculum undique ex aere Cyprio conclusit, quod est
 „ immobile ad caput pedes quinque, ad latus dextrum pedes quinque, ad la-
 „ tas sinistrum pedes quinque, subtus pedes quinque supra pedes quinque;
 „ sic conclusit Corpus Beati Petri Apostoli, & recondidit.

His addidere, fundamenta pro columnis sustinendis quatuor in angulis effodienda esse, decem palmis circiter à loco distantibus, sub quo Beati Petri Corpus jacebat; conditum enim fuit sub foramine, cui imminebat Salvatoris imago ex mulsivo expressa post aeneum cancellum, ab Innocentio III. circa ann. 1200. restructum, de quo foramine haec habuit S. Gregorius Turonensis: *Sepulchrum Sancti Petri sub Altari collocatum valde rarum habetur, & qui orare desiderat, referatis cancellis, quibus locus ille ambitur, accedit supra Sepulchrum, & sic fenestrella parvula patefacta immisso introsum capite, qua necessitas promittit efflagitat.* Hoc ipsum foramen Anastasius vocavit Billicum, seu Umbilicum Confessionis, quod à multis Pontificibus exornatum scimus, praecipue à Benedicto III. qui ad illud cooperiendum (inquit Anastasius) fecit cooperculum ex auro purissimo pensans libras tres. Quamobrem nulla ratio Sepulchrum Divi Petri è suo loco dimovendum esse suadebat; verum omnia studia adhibenda, ut illi cultus augetur pretioso ornamentorum additamento, quae pietas Summi Pontificis excogitaverat.

Cæteros igitur Sanctissimos Prædecessores æmulatus Urbanus VIII. nobilissimo Mausoleo ex aere Corinthio auro superinducto Sacram Beati Petri Confessionem decoravit; opere inquam glorioso, sæculorum laboribus lucem allaturo, sine gloriae consorti, quod à Joanne Laurentio Equite Bernino perfectum Pietatis Sacellum, Coeli Ærarium, & Conditorium Æternitatis Lælius Guidiccionius appellavit.

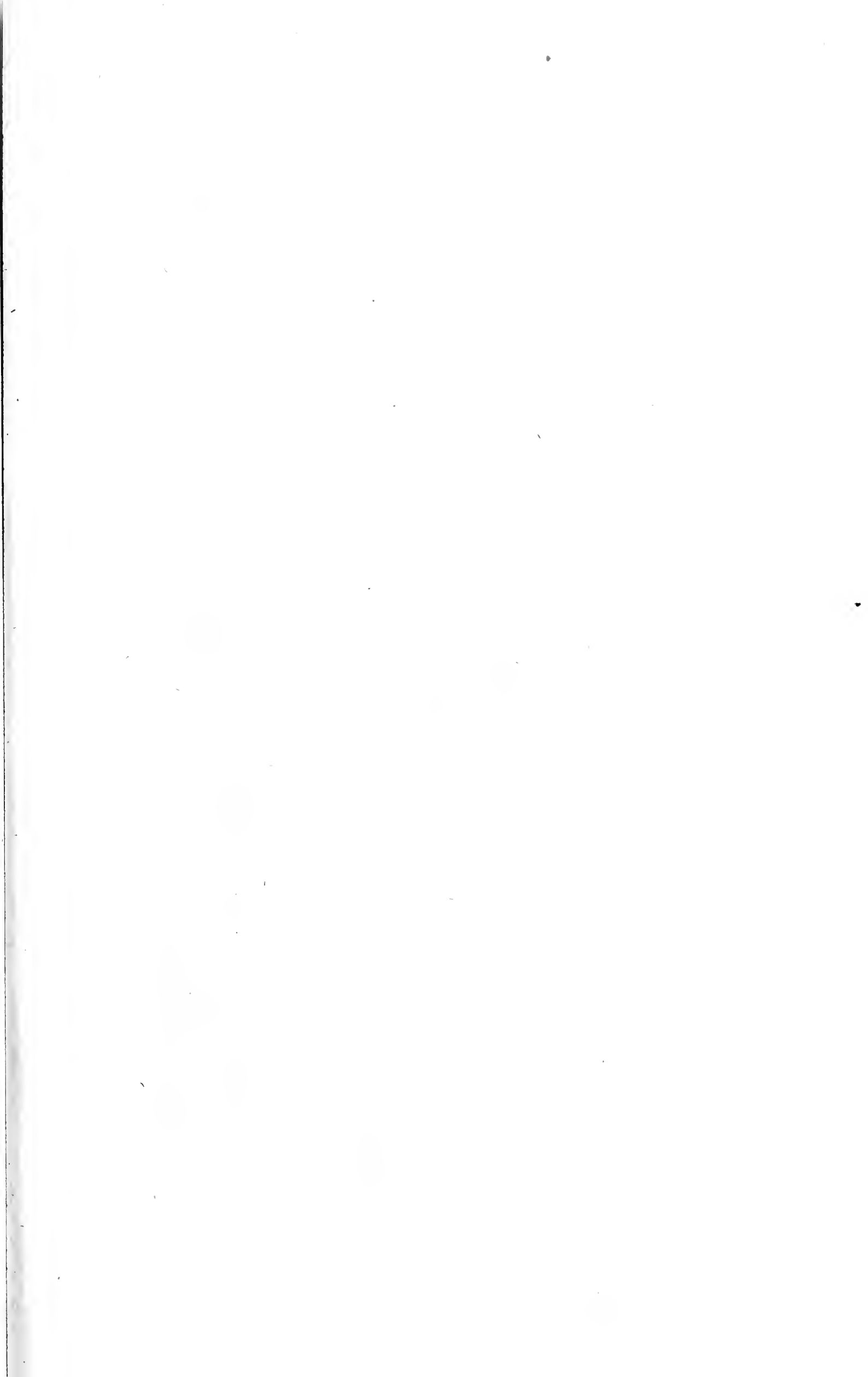
Apud Olin-
doim. 505.

Vix illud moliri cæperat Berninus, cum insipientium hominum voces contra ipsum insurgentes, laudes ei debitas minuere studuerunt. Ajebant enim, molis opificium extrui, quod nullus antea, quamvis peritissimus Artifex ausus fuerat excogitare; nimiam metalli, aurique copiam in ea consumendam, cui majestas, & decor defuisset. Ineptè tandem in centro Basilicæ machinam adeò excelsam excitari, à qua Parastarum, Navimque sibi mutuò respondentium prospectus occluderetur. Verum quam frustra calumnias suas invidia, & imperitia inferre studuerint peritissimo Artifici, ipsum opus detexit, quod semper Posterorum series admirabitur.

Baldinuc-
ejus in vita
pag. 12.

De Roma
antiq.

Recenset illud Donatus noster lib. 4. cap. 10. suoque stylo adeò eleganter expressum, ut ejus verba hic inferere, nullo penitus apice variato sanius duxerim, quam emendicata elocutione describere [Tota igitur moles (inquit Donatus) fulvi ex ære constat, auro subindè interlita, ut misceat perennitati
 „ splendorem; tortiles in ea columnæ quatuor, ternis portionibus compacti-
 „ les, infima parte in spiram striatæ, tortuosas, & è folioso caudice erum-
 „ pentibus canalibus, exindè arbusculis laureis scapum amplexis identidem
 „ convectitæ, quarum ramulis aenei quanquam pueri collidunt, & auro gut-
 „ tatae interquiescunt Apes. Nituntur columnæ spiris aeneis, hæ stylobatis è
 „ pario marmore, quibus profilientes anguli retractum, ac veluti alveolatum
 „ ophytem marginant, virgatamque versicoloribus maculis, modò sparsis, &
 „ errantibus, modò se colligentibus, & convolutis. At exterioribus quadra-
 „ tis ex eodem marmore insertum stemma Barberinum est, superculptis Pon-
 „ tificiis diadematis, & clavibus. Capitula columnarum Jonico, & Corin-
 „ thio genere composita in olivæ folia se induunt, dispari altitudine è fundo
 sub-

ÆNEA MOLES QVAM EQ. BERNINVS IMPONERE MEDITABATVR ALTARI D. PETRI

ÆNEA MOLES QVA
VRBANVS VIII.

D. PETRI ARAM
EXORNAVIT

„ subnascentia , resupinato per ambitum verticis labro , è quibus erumpentes
 „ cauliculi circumflectuntur externos in flosculos . Super hos echinum specta-
 „ re est sculptum ovis , & spiculis , altiorem abacum medio comantem flore
 „ (& si alicubi pro flore Sol est) introrsus sinuatum , & supra volutas angulo-
 „ sum . Hæ porrò inter echinum , & abacum emergentes , in angulis foliorum
 „ tenuis latiore circulo se demittunt , tùm arctiores in Orbes circinatae in me-
 „ dium tandem florem , florem quasi oculum , desinunt . Capitulis incumbit
 „ Epistylium , ternisque fasciis intermiscet astragalos baccis , & verticillis in-
 „ terfectos . Hoc sequitur Zophorus radiofo notatus Sole , quem corona su-
 „ perfulget superne projecta , deorsum autem oviculis , denticulisque cælata .
 „ Super coronam , quæ quadripartita , nec ultrà , quàm pro columnarum cras-
 „ situdine producitur , statuta quatuor cælitum juvenili specie simulacra sunt,
 „ quæ manibus laureas retinent fronde proluxa implicatione , contextuque ,
 „ tanquàm in encarpis advolutas , retroque pertinentes ad proximam trabem ,
 „ & quodammodò colligantes . Trabes æneæ quatuor totidem molis angulis
 „ insertæ ab iis obversæ invicem tolluntur , anfractuque flexuosæ , tùm paula-
 „ tim coeuntes , supertensis palmis inauratis , nec modicè resupinis , nectun-
 „ tur in medium supercilium , è quo eminens globus superstante cruce inau-
 „ ratus effulget . Sua trabibus expansa umbella , ex ære imminens , con-
 „ tinuatoque margine summo coronæ cymatio conjuncta , toto inter colum-
 „ nas cælo subtenditur , aut ipsa cælum est , quòd divinæ Columbæ aurato
 „ radiorum circulo subvolantis exornat candor , & fulgor illustrat . Extre-
 „ mis umbellæ oris velut assuuntur æneæ in flexuram concisæ , auroque sim-
 „ briatæ lacinia flocco inaurato dependulo , quas ad coronæ altitudinem in-
 „ intercolumnium implentes , superiorum aligeræ facies , & Barberinæ apes
 „ alterno auro distinguunt . At medium umbellæ marginem tenuerunt mi-
 „ nores duo cælites , quorum alter insidet , alter supervolat , uter-
 „ que puerili forma , & habitu . Et anteriori quidem fronte hinc Pontificia
 „ corona , ille Cæli , Terrarumque clavibus oneratur . Iisdem insignibus gau-
 „ dent in aversa extremitate posteriores . Qui latera tuentur hinc , atque hinc
 „ minantes Pauli gladio corruscant . Hęc est ærea Urbani Moles , digna quæ
 „ ad cultum Ecclesiæ Principum in augusto Templo teneat Principatum] .
 „ Huc usque supradictus Donatus .

Et ne absentium oculis suum desit oblectamentum , ejus iconismum hic
 attulimus , ab Oldoino in suo primo Tomo Addit. ad Ciacconium expositum,
 non tamen tam affabrè delineatum . Tali iconismo Numismate Urbani VIII.
 illustrato , reliqua ad historiam spectantia breviter expediamus . Et primò no-
 tandum est illud anno trigesimo tertio fuisse cæsum , quando videlicet huic
 magnificè Moli coronidem Berninus imposuit . Studium ille suum , & laborem ,
 in hac ænea Mole novem integris annis insumperat , in quorum
 spatio trecentos nummos singulis mensibus illi erogari jusserat Pontifex , eâ-
 que absoluta præmium ejus virtuti non impar dum meditabatur , variorum sen-
 tentiam exploravit , quidnam præmii loco Bernino aptius conveniret : catenam
 auream illi tribendam nescio quis affirmavit , cui sagaciter magnanimus Ponti-
 fex ; aurum quidem meretur Berninus ; catenam verò qui talia consilia medi-
 tatur . Itaque Urbanus decem mille nummos Bernino elargitus , in super ex ejus
 fratribus in Basilica Lateranensi Canonicum præfecit , alterum Clericis Vati-
 canæ Beneficiatis addidit . Merebatur quidem hæc munera Bernini peritia cum
 pietate conjuncta , qua Divum Apostolorum Principem venerabatur ; solebat
 enim affirmare , ab ejusdem patrociniò actum quidquid in Vaticanæ Basilicæ
 fabrica molitus fuerat .

Aliud Numisma Urbanus excudit anno 1626. quo sedem æneæ columnæ
 Aræ impostæ exprimuntur , diversa tamen cum coronide ; etenim columnæ
 quatuor arcus suffulciebant in crucem coeuntes , supra quos Salvatoris è sepul-
 chro rediviivi signum imminerebat . Quatuor insuper Angelos stantes , eo ferè
 modo , quem nostra Tabula 50. indicat è Numismate acceptum . Quæ omnia
 ligno , & papyro compacta anno 1626. futuram æneam Molem expresserunt .

Fig. 49.

Baldinucius in vita
pag. 11.Idem pag
66.

Fig. 50.

Verùm cum mentem Pontificis non explerent , & nimio æris pondere subjectas columnas laxari posse timeretur , aliam formam supra à nobis expositam Berninus excogitavit .

Fig. 5 I. Fuerat etiam Pontifici oblata alia ornamenti idea , in qua collocabantur columnæ vitinæ , quibus olim Divi Petri Confessio extrinsecus exornabantur , ut superius dictum est , sed cum Templi Arcam nimis in longum protensa inutiliter occuparet , ineptam existimavit . Illam , ne quid desit historiæ huc attulimus delineatam in Tabula 5 I. prout extat inter tabulas delineatas à Martino Ferrabosco .

In MS. Mense igitur Aprilis anni 1631. contignationem à variis trabibus ferreis retinaculis cum transversis minoribus lignis invicem benè compaginatæ , ad altitudinem capitulorum contexuerant . Ejus prototypus extat adhuc in officina lapidicina ejusdem Vaticanæ Basilicæ . Hęc lignea compago fuit bifariam distributa ; senas utrinque Antennas quadratas primùm posuere ad libellam erectas , quas pluribus hinc inde minoribus trabibus , Anteridum instar dispositis , suffulciebantur ; singulis deindè conjugatas alias trabes imposuerunt , supra quas trajectis trabeculis , tabulisque contignationem effecere , annexis insuper trochleis , quibus ænea pondera columnis imponenda facillimè extollerentur . Plusquam bis mille nummos argenteos pro hac machina solutos fuisse Torrigius affirmat , eaque perfecta die 8. Maji ejusdem anni ablata fuisse lignea ornamenta , de quibus supra diximus , & 6. Junii alia imposita , quæ die 28. ejusdem mensis à Pontifice visa , & probata unius ferè anni curriculo miro officio Berninus ænea conflavit .

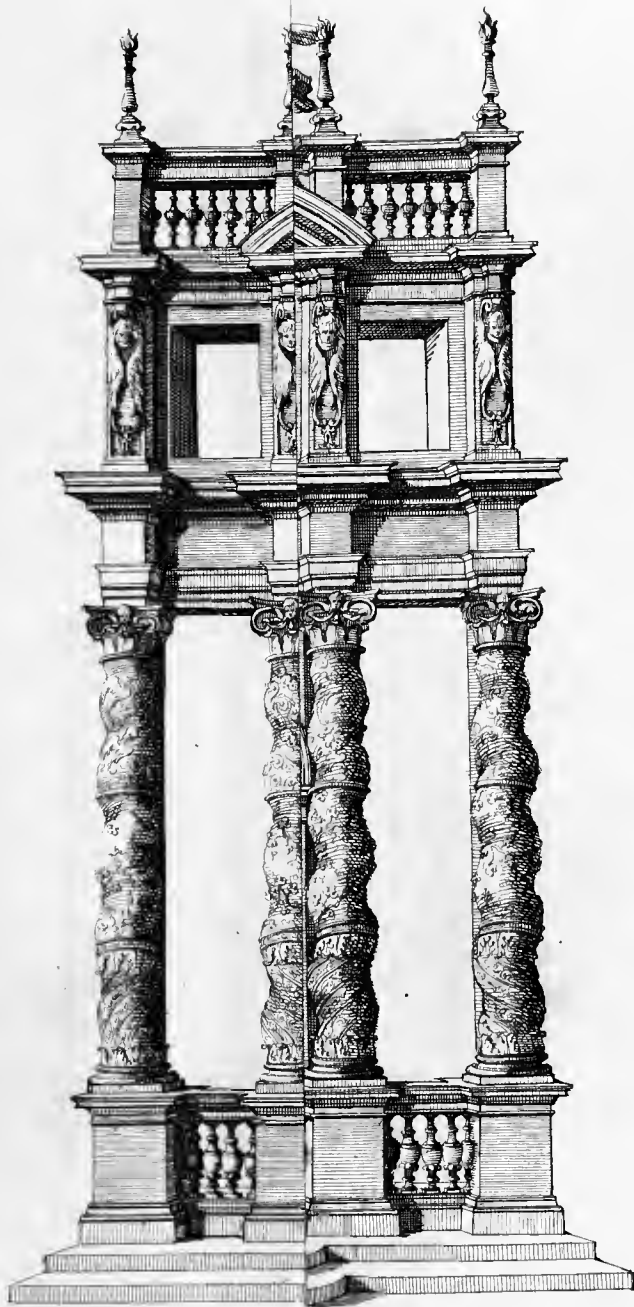
Omnibus postea ritè dispositis mense Julio 1632. in ampla Basilicæ Porticu , die Veneris 25. Novembris æneum capitulum columnæ , statuæ Longini proximæ , impositum fuit , die 3. Decembris aliud Divæ Helenæ signum respiciens , die sexta tertium propè statuam Sancti Andree ; die denique undecima quartum in angulo , ubi est Divæ Veronicæ simulacrum . Vacuitates capitulorum cæmentis opplevere , quibus expletis Angelorum simulacra addiderunt , & trabes abietinas æneis laminis circumtectas , quibus epistylium , zophorus , coronix , totaque umbella componitur , & die 28. Junii 1633. totum opus omni ex parte absolutum apparuit .

In MS. In tam nobili Mausoleo aurum superinductum quadraginta mille nummos aureos equasse refert idem Torrigius , totum autem opus plusquam centum mille nummos sibi vendicasse . Ad opus verò conficiendum trabes æneas Pontifex sustulit antiquas ex Pantheonis porticu , quæ toties irruentibus Barbaris adhuc supererant inconcussæ , cujus rei in eadem porticu legitur inscriptio his verbis exarata :

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
VETVSTAS ÆNEI LACVNARIS RELIQVIAS,
IN VATICANAS COLVMNAS,
ET BELLICA TORMENTA CONFLAVIT,
VT DECORA INVTLIA,
ET IPSI PROPE FAMAE INGNOTA,
FIERENT IN VATICANO TEMPLO
APOSTOLICI SEPVLCRI ORNAMENTA,
IN HADRIANA ARCE
INSTRVMENTA PVBLICÆ SECVRITATIS.
ANNO DOMINI M DC XXXII.
PONTIFICATVS IX.

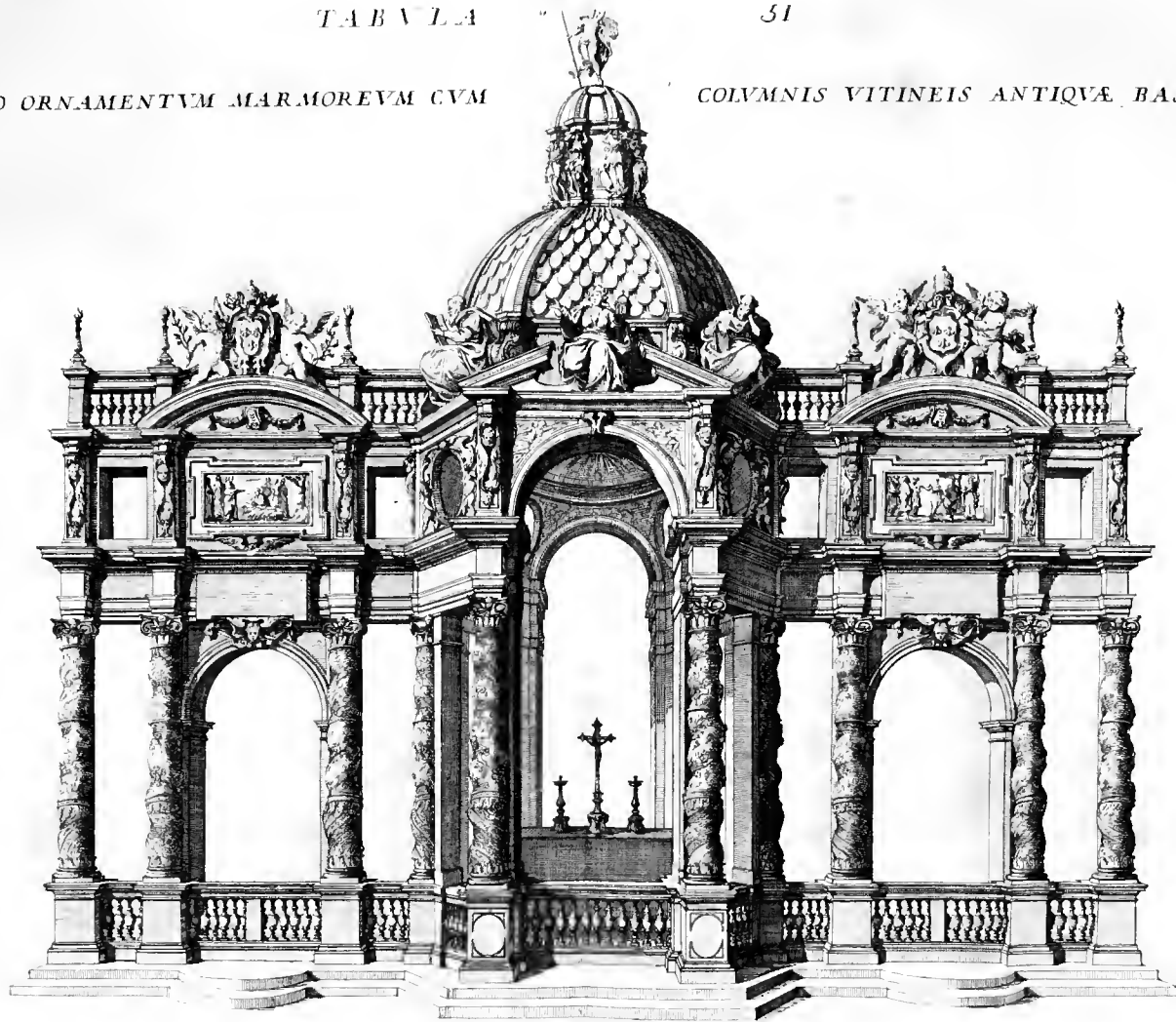
Torrighius pag. 143. Totum illud æs libras equabat quinquaginta mille supra quadragintas & duascentas quinquaginta , clavorum pondus erat 9374. duas verò columnas cum basibus & capitulis quinquaginta quinque mille octingentas & nonaginta sex libras habere die 1. Martii anno 1627. cognovit Berninus cum sociis Artis Fusoriæ peritis , Angelo Rubeo , & Ambrosio Lucenti . Romanis . In libris Com-

ALIUD ORNAMENTUM TIQVÆ BASILICÆ

ALIVD ORNAMENTVM MARMOREVM CVM

COLVMNIS VITINEIS ANTIQVÆ BASILICÆ

Computorum, & Expenfarum Fabricæ anni 1627. enunciatur totam hanc æneam Nolem, præter aurum, quo fulget, lib. equasse 186392. idest centum octoginta sex mille, trecentas nonaginta duas. Ex tanta igitur operis magnitudine, non modò admirabilitatem capit Auctoris potestas, sed Sanctorum Cinerum veneratio incrementum, & loci sublimitas majestatem. Quippè observatur mentibus intuentium eorum in Cælo sedes triumphalis, quorum sepulchrali splendore oculi perfringuntur;

Nec facilè dictu est, quantum Romanorum Pontificium pietas elucescat in luminibus, quæ in conspectu Aræ noctu, diuque in honorem Principis Apostolorum perseverant. Quòd si moris fuit antiquissimi cereas faces, & lychnos pensiles accendere antè Sanctorum imagines, ut perpetui luminis alimento, æternæ, qua perfruuntur, gloriæ monumentum essent, ex documento Joannis Baptistæ Castilionei: profecto Divi Petri gloria in iisdem clarissimè significatur. Narrat Bibliothecarius in vita S. Silvestri Constantinum Imperatorem diocesium Orientis donasse Beato Petro, à quibus oleum, & balsamum copiosè excipiebatur pro lampadarum alimento, quæ antè Altare Beati Principis Apostolorum rutilabant appensæ, de quibus in epistola Beati Petri Damiani ad Cadaloum Pseudo-papam habetur, quòd eam possessionem accipere pecuniâ quidam Pontifex distraxit, canonemque aromatis; quem accipere solebat, amisit; quare aliquanto post cum idem Papa prædicto Sancto Altari quasi devotus assisteret & oraret, ecce quidam terribilis, & grandævus senex, in cujus etiam facie barbirasium videbatur, elato brachio colaphum ipsi vehementer incussit & ait. Tu extinxisti lucernam meam antè me, & ego extinguam lucernam tuam antè Dominum, moxque dispa-ruit, ille verò protinus corruit, & paulò post diem clausit extremum.

Antiq. Mediolan. pag. 141.

Apud Baron. anno 1061.

Propterea certatim piissimi Pontifices Apostolorum Principi cultum luminibus addidere, inter quos S. Gregorius Magnus aliqua prædia Basilicæ dedit pro dote lampadarum, ut intelligas (ait Spondanus) quàm abundans in eadem Ecclesia esse soleret copia lampadarum incensarum, quarum dumtaxat ului tot tantaque inservire deberent oliveta.

Scribit Maphæus Veggius Beatam Mathildem donasse prædium centummilliariis circumscriptum, ut Basilica S. Petri luminibus adhibitis decoraretur. Idem affirmat, tempore Alexandri III. quo ipse vivebat, noctu, diuque centum quindecim lampades ardentes extitisse.

Anastasius refert Gregorium II. mille aureos ad eundem finem tradidisse, & Hadrianum I. fecisse Pharum majorem in typum crucis, qui pendeat antè Presbyterium, habentem 1370. candelas. Leonem III. fecisse Polycandilum porphyrethicum (idest æreum rubescens) pendens in pergula antè Confessionem in catenulis aureis, quæ pensabant libram unam. Fecit idem Pontifex Cerostatas majores fusiles centum nonaginta octo.

Symmachus anno 498. Confessionem ornavit viginti lampadibus argenteis, quarum singule quinque libras ponderabant. Ormisda trabem posuit argenteam librarum 1400. ut lampades illi appenderentur sexdecim, pens. singule libras quindecim. Hilarus addidit viginti quatuor. Simplicius sexdecim. Zaccharias coronam fecit argenteam centum viginti librarum, & pro ejus alimento viginti libras auri donavit. Gregorius XIII. duodecim alias ex argento eleganti structura fabrefactas tradidit. Leo IV. donis Divo Petro oblati addidit quadraginta receptacula argentea, instar coronarum fabricata, in quibus lampades antè Altare appenderentur. Fecit etiam Phara græca, quæ sedent super vestibulum sacris Altari, numero duodecim.

Ex Anastas.

Francif. Sodo descr. de Ecclef. MS.

Anast.

Nec una inerat species lampadarum, sed diversimodè extructa, ex qua diversitate etiam nomina sortiebantur, hinc Canistra, Regna, Coronæ, Bottri, Turres, Canthari, Phari, & Delphini dicebantur; quas omnes diligenter alere tenebantur Sacerdotes, quos Mansionarios appellabant, vel Cubicularios, prout affirmat Anastasius in Sancto Leone. Hic constituit supra Sepulchra Apostolorum Custodes, qui dicuntur Cubicularii ex Clero Romano, & clariùs in epist. 12. Zacchariæ Pontificis, in qua dicitur ex diversis can-

delis Ecclesiæ oleo collecto in secretiori Ecclesiæ loco ad figuram interioris Tabernaculi insistente, indeficienter cum multa diligentia inspectæ ardeant ita, ut oleum ipsum sufficere possit ad tertium diem, de quibus candelis Sabbato Sancto sumptus ignis per Sacerdotem renovetur.

Narrat Torrigius anno 1615. tredecim tantum lampades perpetuò arfisse, in venerationem fortasse Christi Domini, ac duodecim ejus Apostolorum. MS. cap. 55. Paulus V. deindè anno 1616. aliam argenteam addidit in quatuor alias minores distinctam, cujus pondus septuaginta librarum erat, cum dote olei, hæc verba incisa præferentem :

PAVLVS V. PONT. MAX.
ANNO DOMINI M DC XVI.
PONTIF. XII.

Cap. 13. Crevit deinceps lampadarum numerus, ardentque hoc tempore ob Pontificum, aliorumque piorum Virorum obsequium ergà Divum Petrum centum ac decem lumina extrà Confessionem, intrà verò undecim alia in argenteis thecis, æreis, auratisque copiècornibus insertis. Quorum numero in nullo alio Templo Romæ invenitur equalis, ea potissimum ratione (ait Petrus Mallius) quoniam hæc Divi Petri Basilica omnium Ecclesiarum est Caput & Speculum, nam à Beato Petro Fidei lumen sumpsit omnis Ecclesia. Fuit enim (ut dixit Beatus Gregorius in moralibus) Christi Resurrectionis primus Prædicator, decet namque Beatum Petrum præsentis Ecclesiæ Principem in Orbe, tanquam totius Mundi Dominum venerari, & ibi Sacrosanctæ Fundamentum Ecclesiæ esse, ubi erant mundanæ Monarchiæ Principatus, & ubi mundani erroris major excreverat numerus, ibi Christianæ Salutis potior inveniretur medicina. Et, uti dixit Theodoretus Cyrensis Episcopus in epistola ad Leonem Papam: SEPVLCHRA APOSTOLORVM TOTVM MVNDVM ILLVMINANT.

C A P U T X X V .

*De aliis Basilicæ Ornamentis ab Urbano VIII.
& Innocentio X. additis.*

Torrighius pag. 206. **N**EC in sola jam dicta enca Mole Sepulchro Apostolorum imposita Urbani magnificentia celebratur. Plurima sunt, quæ in Basilica eam spirant argumenta. Anno enim 1630. marmoribus variis incrustavit quator ingentia loculamenta, quæ in Pilis, maximo Emispherio suppositis vacua erant, ac in iisdem ingentes Statuas marmoreas viginti & duobus palmis alta addidit. Inspiciatur Tabula 30. in ea numerus 48. indicat loculamentum, in quo Veronica effigiem dolorum Regis, quam in Urbem portavit, spectatorum oculis exponit in linteo. Eam suo scalpello incæpit efformare Franciscus Mochus in monte Varchio natus die 24. Septembris anno 1361. die verò 29. Novembris 1632. absolvit, eidemque hæc inscriptio addita fuit :

SALVATORIS IMAGINEM VERONICÆ SVDARIO EXCEPTAM , VT LOCI MAIESTAS DECENTER CVSTODIRET , VRBANVS VIII. PONTIF. MAX. MARMOREVM SIGNVM ; ET ALTARE ADDIDIT , CONDITORIVM EXTRVXIT , ET ORNAVIT .

Hanc Mochi Statuam summis laudibus voce , & calamo celebrarunt quamplurimi , nonnulli tamen errori tribuendum esse affirmabant , quòd currentis effigiem exprefferit , non verò stantis , ut statuam decet , cuius nomen à verbo *sto* , sive *statuo* Latini derivant .

Die 26. Octobris 1633. in parte opposita , à numero 49. indicata , collocata fuit Statua Longini Centurionis , qui Lanceam præfert cum Cuspide , quæ latus Domini aperuit , cum hac sequenti inscriptione :

Martinel.
de Sept.
Eccl. pag.
28.

LONGINI LANCEAM , QVAM INNOCENTIVS VIII. PONT. MAX. A BIAZETE TVRCARVM TYRANNO ACCEPIT , VRBANVS VIII. STATVA APPOSITA , ET SACELLO SVBSTRVCTO IN EXORNATVM CONDITORIVM TRANSTVLIT .
Eam exsculpsit Eques Laurentius Berninus .

Die 15. Aprilis 1634. in alio loculamento , à numero 50. expresso , hunc titulum posuere :

PARTEM CRVCIS , QVAM HELENA IMPERATRIX E CALVARIO IN VRBEM ADVEXIT , VRBANVS VIII. PONT. MAX. E SESSORIANA BASILICA DESVMPTAM , ADDITIS ARA , ET STATVA HIC IN VATICANO COLLOCAVIT .
Statuam effinxit Andreas Bolgius , Helenam videlicet Augustam , quæ Imperii sceptrum cum vexillo Crucis commutavit .

Alia ex parte , ubi numerus 51. Simulachrum S. Andree Apostoli inhiat Crucem , cui brachium iniecit , scalpro efformatum à Francisco Quesnoi (vulgò il Fiamengo) sub hac inscriptione :

S. ANDRAE CAPVT , QVOD PIVS II. EX ACHAIA IN VATICANVM EXPORTANDVM CVRAVIT VRBANVS VIII. NOVIS HIC ORNAMENTIS DECORATVM , SACRISQVE STATVÆ , AC SACELLI HONORIBVS COLI VOLVIT .

Antequàm marmoreum illud efformaret Franciscus , cémentis expressum in loculamento illi statuto à Præfectis Fabricæ , in quo nunc Divæ Helenæ simulachrum adest , spectatorium oculis exposuit , quod visum , probatumque à Summo Pontifice Urbano , transferri aliò curavit , ut scalpris egregium opus perficeret ; at infausto cum eventu , nàm cémentitium opus multis in partibus laxari cæpit , incuria demùm , seu invidia Operariorum nobilem Artificis ideam obliteravit . Non tamen animo cecidit Franciscus , sed novam ideam molitus , ut illam in marmore exprimeret , operi se totum addixit . Quinque annorum spatium in Statua exsculpenda , futuris annorum periodis nunquàm satis celebranda , consumpsit , eâque absoluta ingenti mœrore gaudii loco animum cumulavit . Statuam enim loculamento , quod num. 51. indicavimus collocari jufferunt Fabricæ Præfecti quippè qui Sanctissimæ Crucis imagini ab Helena ostensæ digniorem locum convenire decreverunt , oppositum verò Divi Apostoli Simulachro . His , aliisque curis exagitatus egregius Artifex , ac penitus consumptus vivere tandem desit , immortale tamen apud Posteris nomen adeptus in faxo .

Hec

Pag. 282.

Fig. 52.
53.54. &
55.

Hæc omnia viginti millia nummorum pretium superarunt. Fuerunt hæc Statuæ à Bartholomæo Tortoletto carminibus descriptæ, quæ in sua Roma ex ethnico sacra refert Martinellus. Illas nos celo expressas exponimus quatuor in Tabulis, è prototypis fideliter delineatas, ut celeberrimorum Sculptorum certamina in iis efformandis inspicere possint, & simul pietas excitari. His Sanctorum signis iussit Urbanus Aras dedicari substructis in cellis, quibus Tabulas apposuit depictas ab Andrea Sacco; sed cum loci humiditas paulatim eas obliteraret, musivo opere tres ex illis eleganter expressit sub Innocentio XI. Fabius Christophorus.

Statuarum loculamentis alia quatuor ejusdem magnitudinis imminent, cum pluteis marmoreis, inducta auro, columnis cochlydibus, epistylliis, & coronis cum infantibus aligeris instructa. Singulis anterioribus singula sunt repositoria, in altero eorum Veronicæ Linteum, frustum Dominicæ Crucis, & Lancea, pio cultu servatur, in alterò verò caput S. Andreae. Ob hæc tantæque Urbanæ magnificentiæ, & in Varicanam Basilicam collata decora, suas partes esse duxit Illustriss. & Reverendiss. Canoniorum Clerus aliquod grati animi signum indicare. Quapropter die 12. Novembris 1635. in Capitulo, ut ajunt, congregatus, omnium consensu sequens Decretum perpetuis tabulis consignavit:

» Cum Sanctissimus Dominus Noster Urbanus Pont. Max. qua ergà Beatum Petrum fulget pietate nuper ad sacram rem solemnè ritu habendam, apud Aram maximam, quam idem Pontifex ingenti sumptu, ac superbo opere toti Orbi admirandam erexit, sacras vestes ad omnem Ministrorum, & Altaris ornatum tam albi, quam rubri coloris, auro, argentoque eximie elaboratas donaverit; Capitulum, & Canonici hujus Sacrosanctæ Basilicæ novis quotidie muneribus, & beneficiis, & honestati, & aucti, grati animi impulsu ita sanxerunt. Natalis Sanctitatis Sux festivus singulis annis, quamdiu vixerit, ut lætus ab universo Basilicæ Clero votivo aliquo sacro apud eandem Aram celebretur, quo B. Petri suffragantibus meritis incolumis diu, ac beatus, hostium Ecclesiæ contusa superbia, tranquilla pace fruatur. Cum verò coronam gloriæ, & diadema decoris in æternitate recipiet, tunc gaudiis Angelorum Cælibus, & supernis Civibus concessis desiderium tanti Pontificis, de Basilica optimè meriti, lugubri anniversario sacro perpetuo contestetur.

Hæc sunt, quæ de Sacra Confessione, in quo Principum Apostolici Senatus Corpora requiescunt maximis sumptibus exornata ceterisque adjacentibus ornamentis breviter exarare calamus potuit: opus enim est hujusmodi, ut qui oculis illud non subjecere, mente complecti vix possint, ut verbis utar Pauli de Angelis.

De Basil.
Vatic.

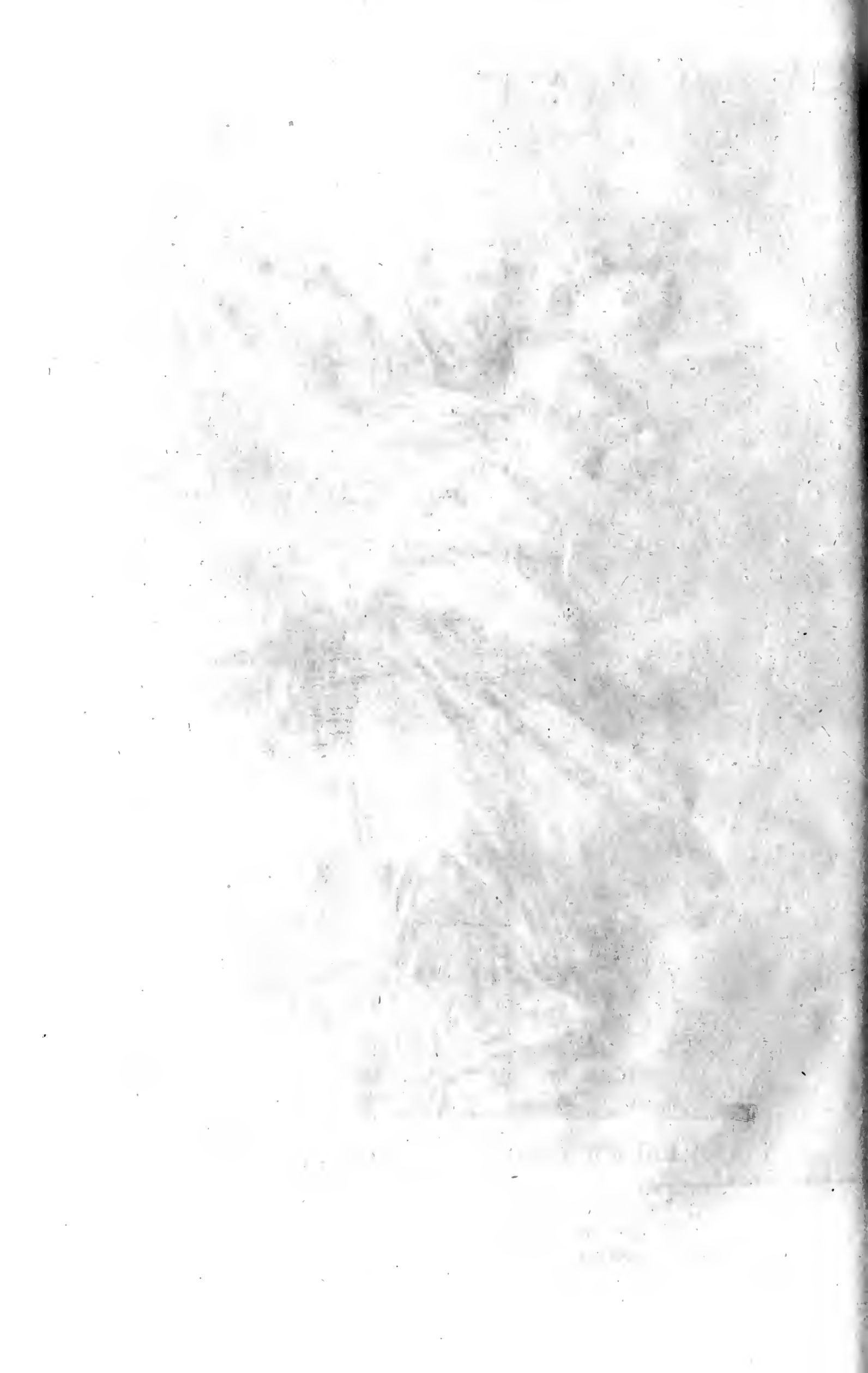
Quandoquidem sub maximo Tholo Basilicæ versamur supradicta ornamenta à Bernino extructa inspicientes, operæ pretium erit hic indicare rimulam, ferè digiti crassitiem æquantem, quæ in parte Tholi interiori producit à coronice magni tympani ad circulum usque quo patet Laterna Tholo imposita. Eam licet annis elapsis, sed incerto tempore sua sponte fatiscentem, cum nescio quis è vulgò imperitus recognosceret anno 1680. bellicum canere contra Berninum cepit, suæque crebra obmurmuratione veluti tympano copias comparare studebat, à quibus tanti Viri fama apud Posteros minueretur. Illi enim tribuendam esse, ajebat, proximam Vaticanæ Fabricæ ruinam, quam Tholi rimulæ indicabant, utpotè qui operam suam sub Urbano VIII. pessimè impenderit in magnis loculamentis ad Sacras Reliquias custodiendas marmoribus exornandis, scalis in Parastatis Tholum sustinentibus extruendis, aditibusque aperiendis, per quos itur ad mœniana, è quibus ipsæ Reliquiæ populo certis anni diebus ostenduntur. His vocibus inter ignarum vulgum quotidie percrebescens, addita est dissertatio Summo Pontifici oblata, quæ tanto malo remedium efflagitabat, ne unius Artificis inscia temeritas, tot Pontificum expensæ,

Arti-

S. VERONICA HIEROSOLYMITANA

*a Francisco Mocho in marmore exculpta
a Carolo Patacchia delineata
et ab Hieronymo Frezza ære incisa an. 1696. Romæ*

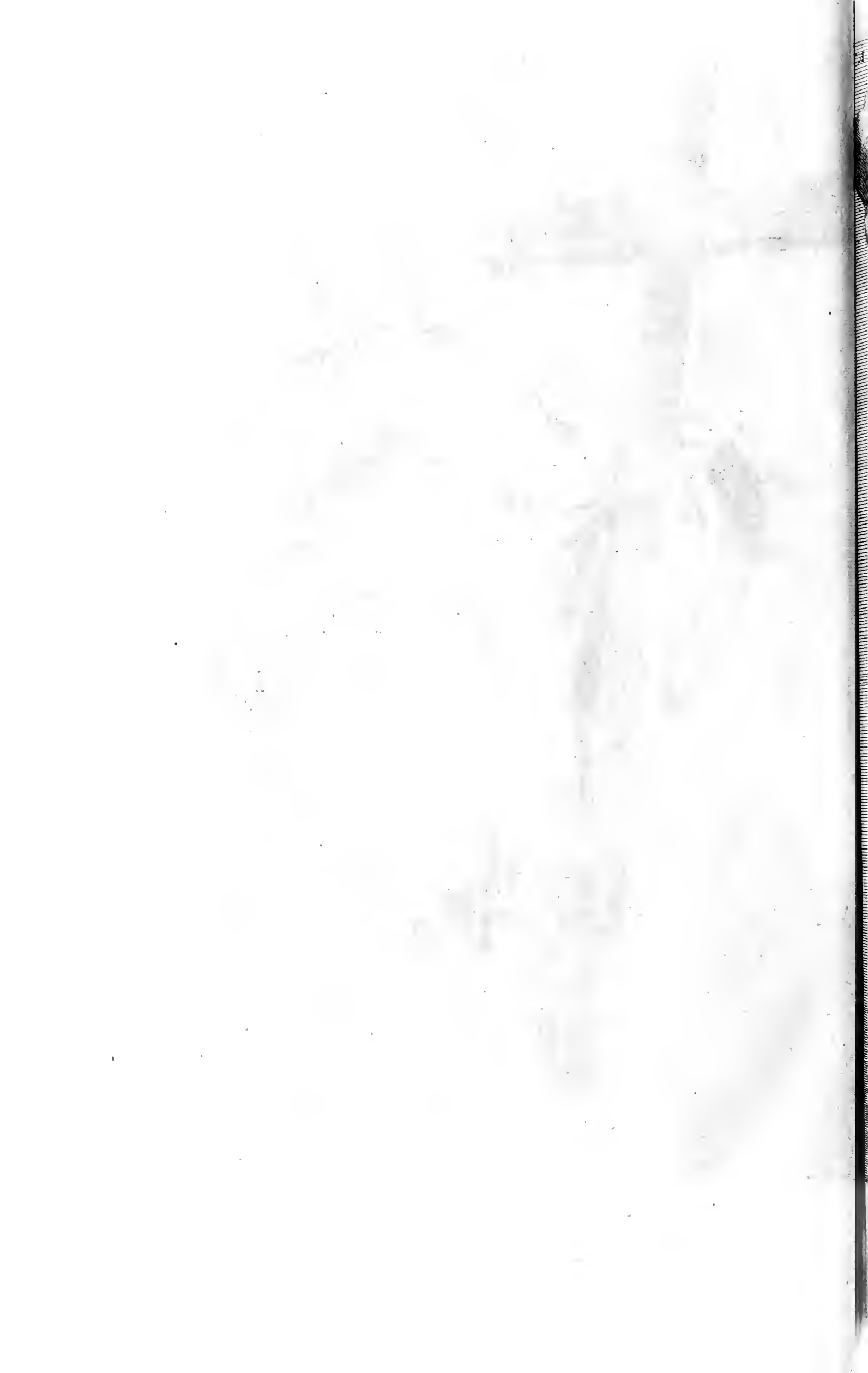
S. LONGINVS MARTIR.

*Ab Equite Laurentio Bernino exculptus
a Carolo Patacchia delineatus
et a Hieronymo Frezza aere incisus anno 1696. Romæ.*

S. ELENA AVGVSTA.

*ab Andrea Bolgio exculpta
a Carolo Patacchia delineata
et ab Hieronymo Frezza aere incisa an. 1696. Romę.*

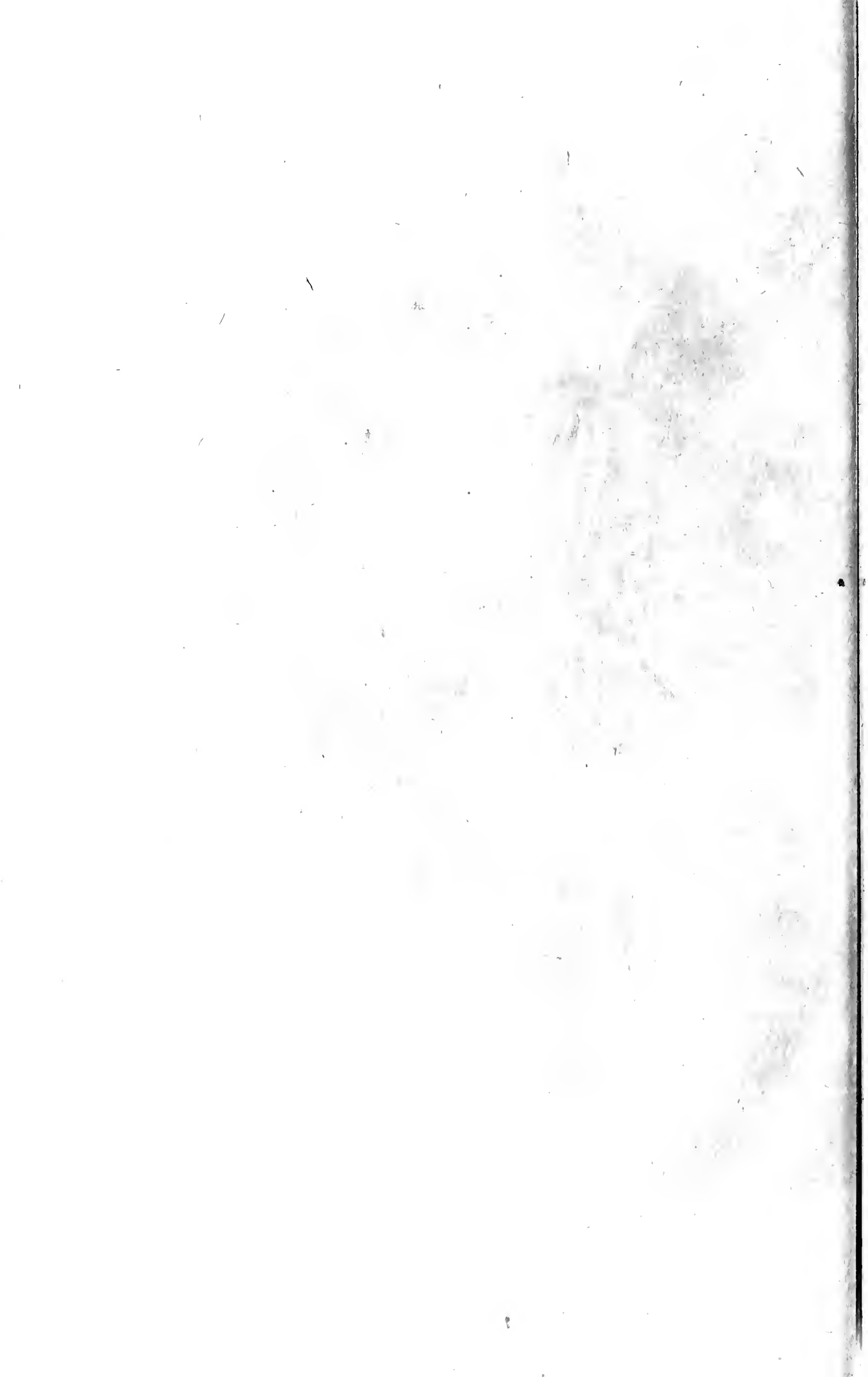

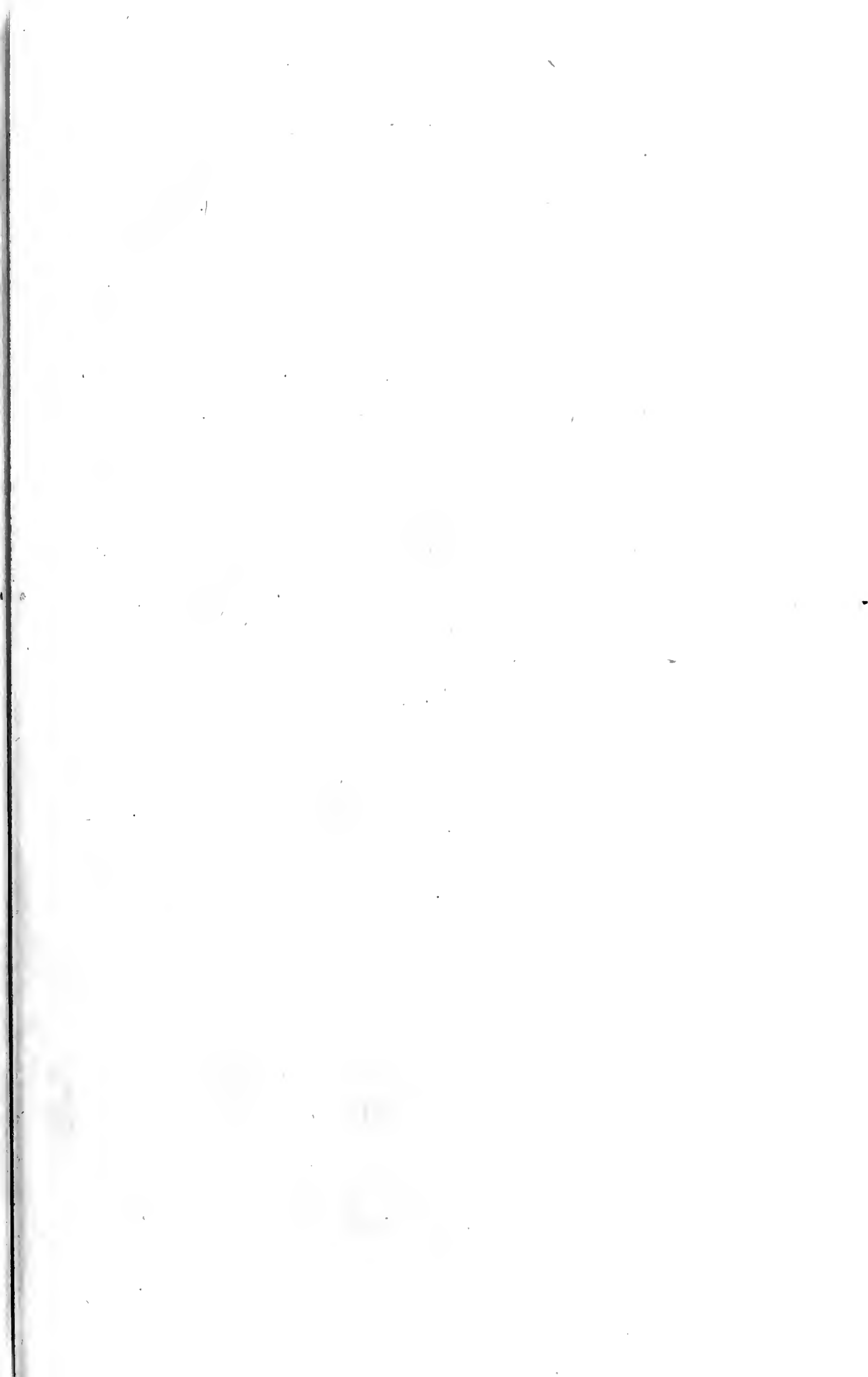

S. ANDREAS APOSTOLVS

*a Francisco du Quesnoy vulgo il Fiamingo exculptus
 a Carolo Patacchia delineatus
 ab Hieronymo Frezza ære incisus an. 1696. Romæ.*

Hieronymus Frezza incid.

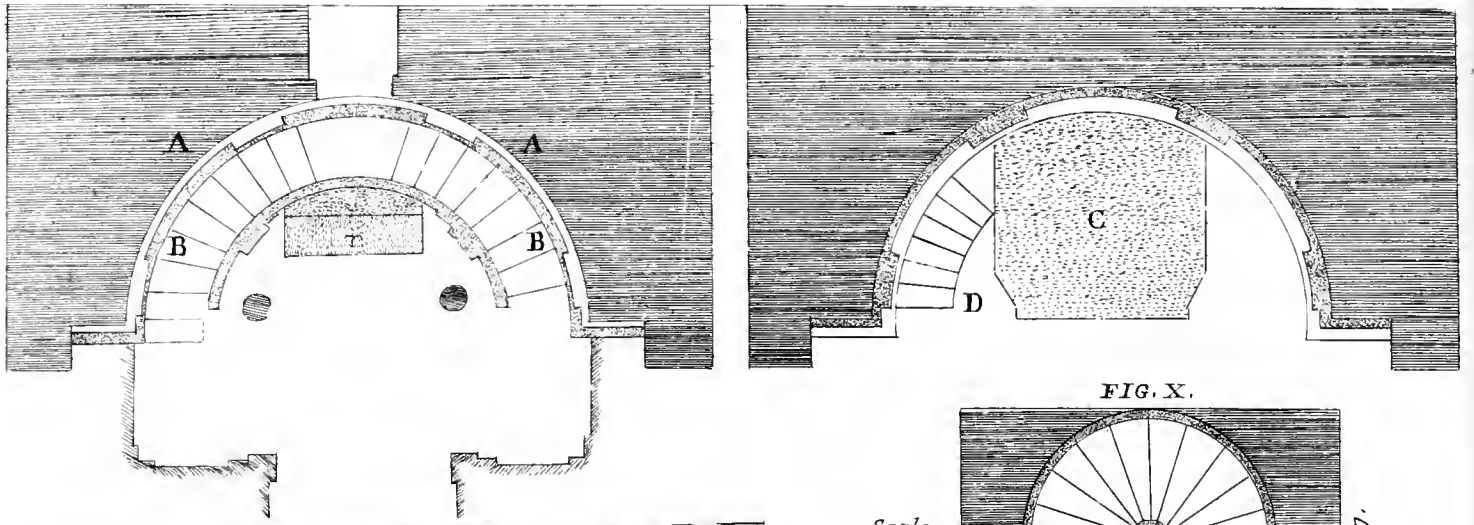
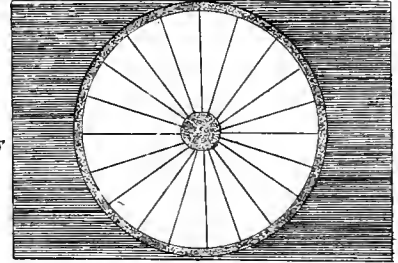

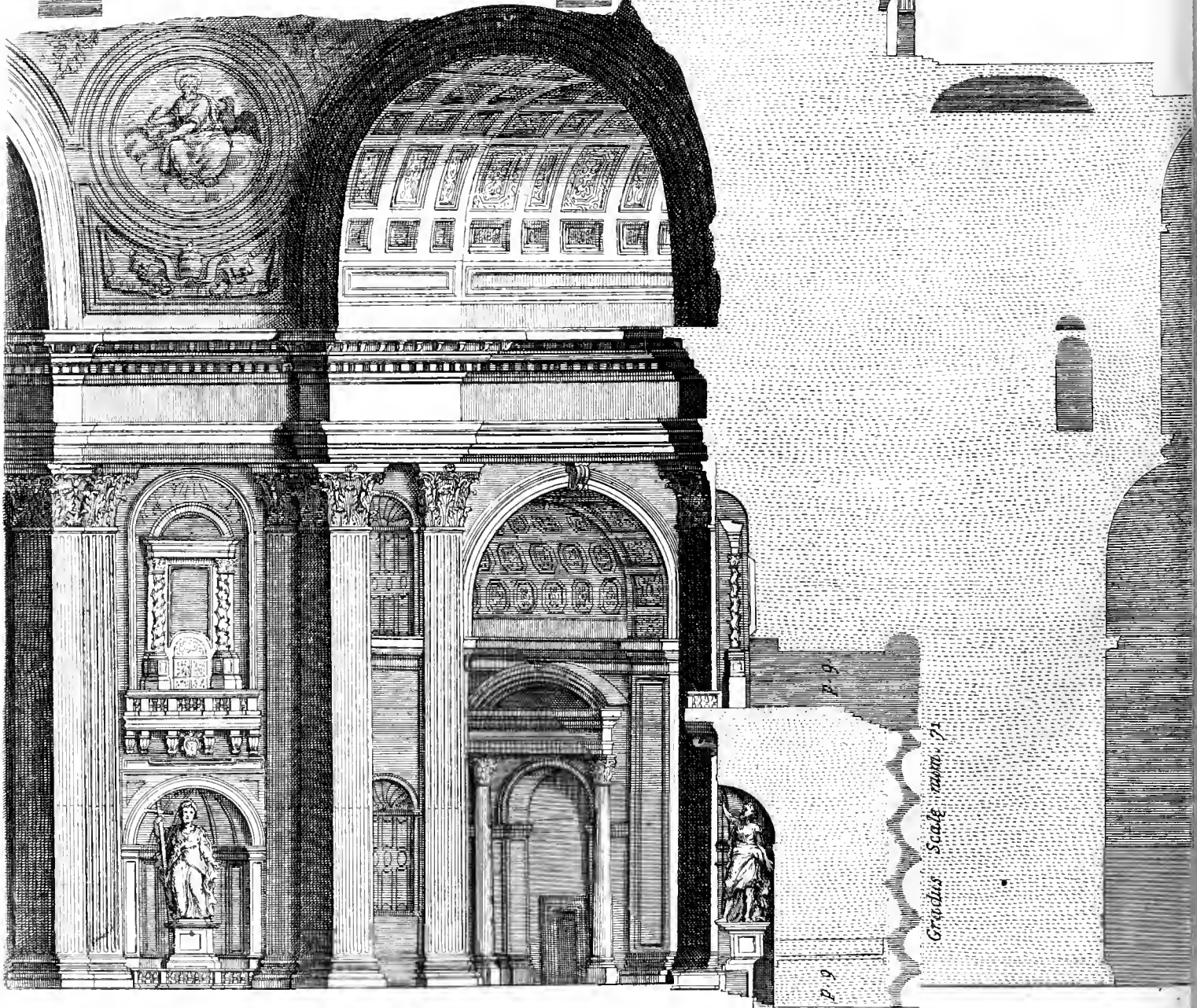
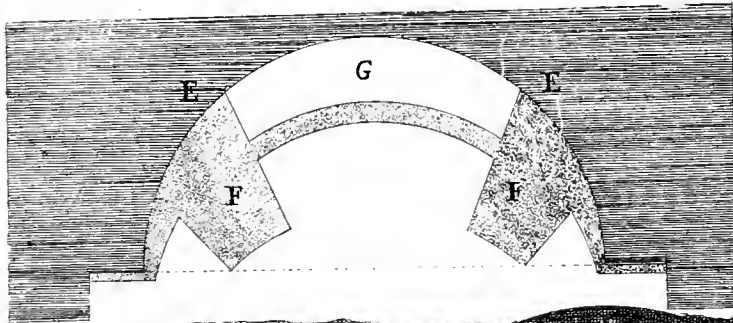
FIG. X.

Scale
Cochlides

pal. 7.

pal. 9.

Gravatus Scale m. 71

p. 9

p. 7.

Artificumque insignium labores penitus dissiparentur. Percupidus itaque prudentissimus Pontifex Innocentius XI. veritatis explorandæ, Illustris. Præfuli Joanni Carolo Vespiano Vaticanæ Fabricæ Præfeto præcepit, ut peritissimorum Urbis Architectorum operâ uteretur, qui Tholum, & Basilicæ partes diligenter recognoscerent, omnibusque examinatis, suam quisque sententiam de infausito omine enunciaret. Verùm omnibus accuratissimè investigatis fallacem contra Equitem Berninum accusationem compererunt, atque fabricæ molem firmissimè permansuram. Totam examinis seriem exposuit Philippus Balducci in vita ejusdem Equitis Bernini à pag.82. usque ad 102. Illam adeat curiosus Lector. Nobis pauca hæc delibare sufficiat, videlicet: Parietum rimulas antiquas fuisse, ex ipsa fortassè mala fabricæ constructione provenientes. His adde ejusmodi scalas aditusque, per quos ad mœniana loculamentorum itur extitisse in Parastatis anterioribus, in quorum altero sacrum Veronicæ Velum custoditur, in altero verò Caput Divi Andree, antequam Berninus eadem loculamenta marmoribus exornaret, quod evidenter patet ex relatione translationis harum Sacrarum Reliquiarum, quam recensuit in suo tractatu de Sacro Christi Sudario MS. Jacobus Grimaldus, ubi hæc habet sub titulo:

Pag.85.

Delatio Sanctissimi Sudarii, Lanceæ, & Capitis Sancti Andree Apostoli in novum Templum Sancti Petri.

Die prima Martii anno Domini 1604. absoluto opere suggesti in novo Templo Sancti Petri nobilissimis, politisque marmoribus, positis in dextera, parastata majoris Altaris ejusdem Principis sub maximo Tholo, undè populo celeberrima Sanctiss. Salvatoris Nostri Imago, quæ Veronicæ dicitur, ac Lancea, qua Latus ejus effossum est publicè ostenderentur, Illustrissimus, & Reverendissimus Dominus D. Evangelista Pallotta Cardinalis Cusentinus dicte Basilicæ Archipresbyter, nolens Christianum Populum, diebus his Sanctis ad has Reliquias invisendas in maxima multitudine confluentem, spiritali solatio carere, accelerato opere, & ad finem perducto, statuit dicta feria 5. Hebdomadis Reliquias præfatas, & Sancti Andree Apostoli Caput ex Archivo Basilicæ „ in dictum suggestum, & locum transferre [Igitur die Lunæ 20. Martii 1606. „ idem Illustrissimus Cardinalis post celebratam Missam in Sacratio, benedixit capsam cypressinam, sericis pannis vestitam, pro recondendis ipsis reliquiis. Deindè se contulit ad locum, & suggestum præfatum, eumque similiter benedixit, & aspersit aqua, idem fecit in altero suggestu alterius Parastatæ, ubi hodiè servatur Caput Sancti Andree Apostoli; deindè narrat ceremonias, quibus translata sunt ex Archivo Reliquiæ, & collocatæ in dextera parastata; & rursus refumit Grimaldus, Anno 1612. in Apostoli Sancti Andree vigilia 29. Novemb. Dominus Marcellus Phylonardus Canonicus stola „ indutus idem S. Andree Caput à dextera Parastata ad suggestum sinistræ extellæ pilæ ritu privato detulit]. Itaque si Beati Andree Caput ad talem suggestum translatum fuit à Paulo V. deputatum, ut indè Populo ostenderetur, profectò tam in dextera, quàm in sinistra Parastata erant loculamenta cum scallis, per quas Canonici debuerunt ascendere sacris vestibus induti, Sacras Reliquias piè deferentes: nec potuissent ea, quæ par erat, reverentia deferre, si per ligneas scalas, seu funium beneficio ascendere debuissent. Erant insuper aditus, per quos è scallis ad Suggestus, sive Mœniana possent commodè transire. Licet enim eximius ille Architectus loculamenta exornaverit, nullam Parastatis detrimentum intulit, imò potiùs addidit fulcimentum.

Ut hæc omnia manifestè pateant, adæmus Tabulam 56. in qua loculamentorum ichnographiam delineavimus. AA. ostendit loculamentum inferiùs ab Antiquis Architectis in Parastata relictum. BB. indicat marmoream veluti vestem, qua loculamenti cavitatè exornavit Berninus. C. basim pro statuis collocandis. D. scalam antiquam, per quam ad Confessionem S. Petri dabatur descensus. Alia figura ostendit caracteribus EE. antiquum loculamentum superiùs inferiori omninò respondens. F. indicat additamentum marmoreum, quo Ber-

Fig. 56.

Ber-

Non in tri-
bus , ut
supponit
Baldinucc.
pag. 90.

Baldinuc-
cius in vita
pag. 90.

Jo: Baptista
Cafalini de
Urb. splen-
dor. cap. 22.

Baldinuc-
cius in vita
Bernini pa-
gina 81.

Arringus
lib. 2. cap. 9.

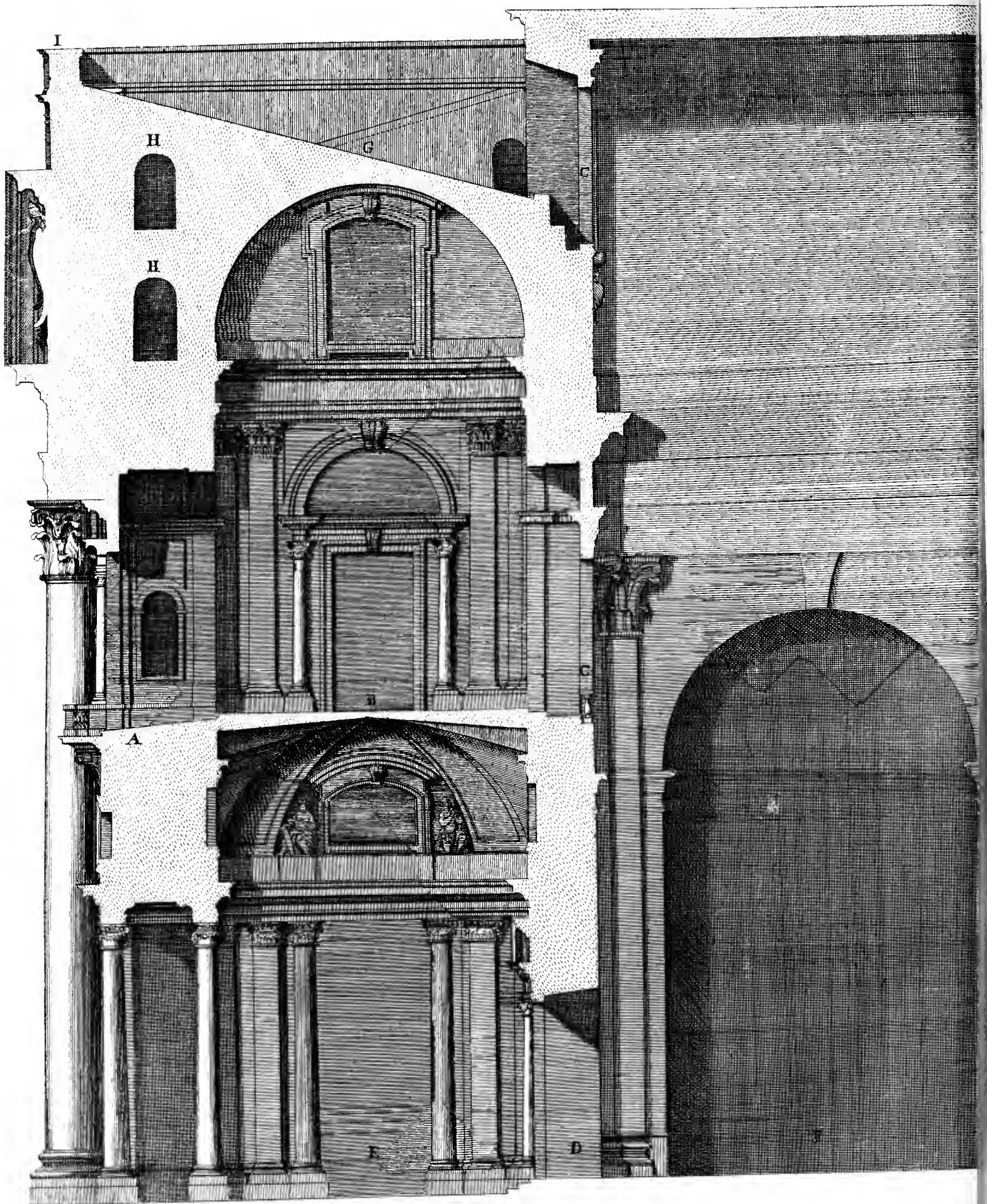
Berninus loculamenta decoravit. G. cavitatem , seu spatium demonstrat , in-
ter atiquum parietem , & marmoreum ornatum à Bernino prudenter relictum ,
ut nempe à lateritio pariete noxiam marmorum humiditatem arceret . Scalas
quidem extulit Berninus in duabus tantum inferioribus Templi parastratis è
regione oppositis aliis duabus , quibus sub Paulo V. ut retulit Grimaldus jam
inerant scalæ ; verum puteos non aperuit , imò eos angustiores reddidit . Qua-
tuor enim lateribus constabant , quorum latiora pal. novem , angustiora verò
septem cum tribus unciis æquabant , nunc verò angulis novo pariete oppletis à
Bernino circularem figuram habent , diameter septem palmis expletur , ut in
subjecta Figura X. dilucidè apparet . Ex quibus patet , quàm immeritò Berni-
ni gloriam minuere conata fuerit , seu imperitorum quorundam invidia , seu
invidorum inscitia .

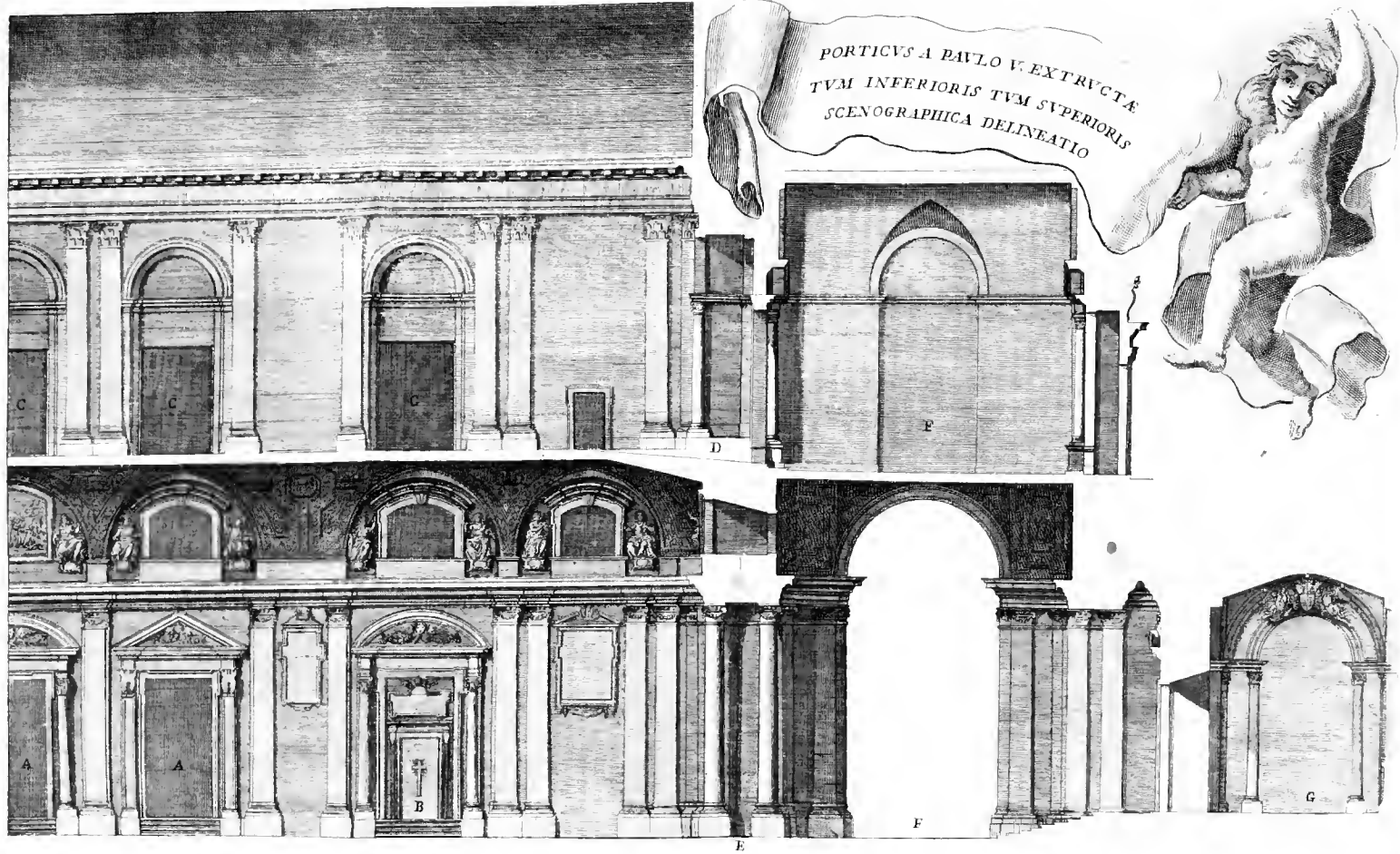
Constat insuper à veritate aberrasse Auctorem nostri ævi , cæteroqui præ-
clarum , cum anno 1650. scripsit [In Vaticana Basilicæ structura sub Urbano
Pontifice duos supervenisse errores non benè ab Architectore prævisos , ut
eventus monstravit , quorum alter fuit , ut quatuor anguli Ecclesiæ , quibus
tota Tholi machina innititur (contra monimenta à Bonarota relictæ circa hanc
Vaticanam Molem) fuerint illi omnes in medio intus perforati , ut cochlea-
res gradus perficerentur , quibus ascensus ad superiora alia loculamenta
aperiretur , ac etiam Aræ in inferiori parte quarumlibet pilarum dedicaren-
tur , ex hoc autem facta Tholi dissolutio , & aperitio , in media sui parte ,
quamvis deindè restaurata , seu occultata , quod damnum in tanta Mole
reparari impossibile vix creditur ne futuris temporibus forsan deterius con-
tingat .

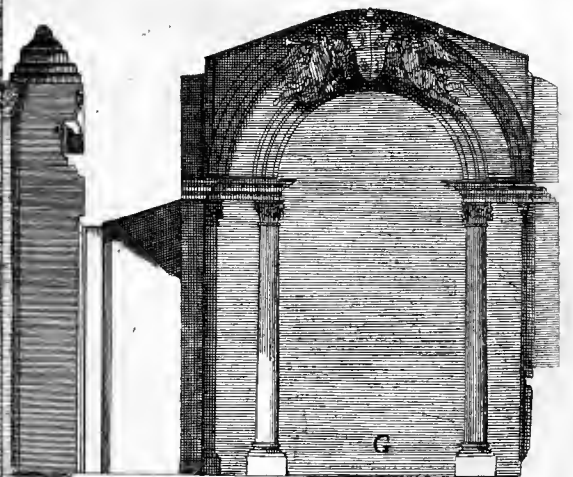
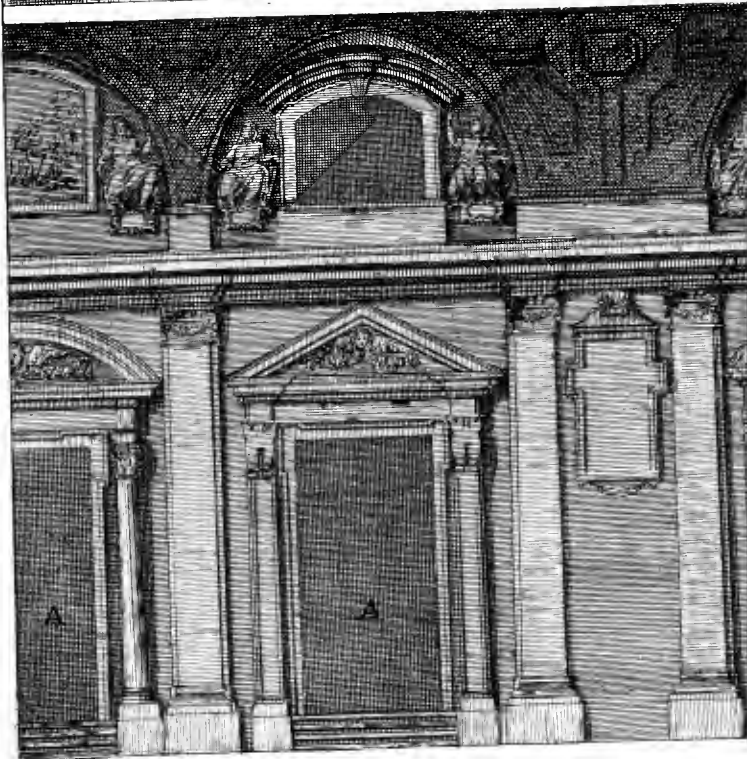
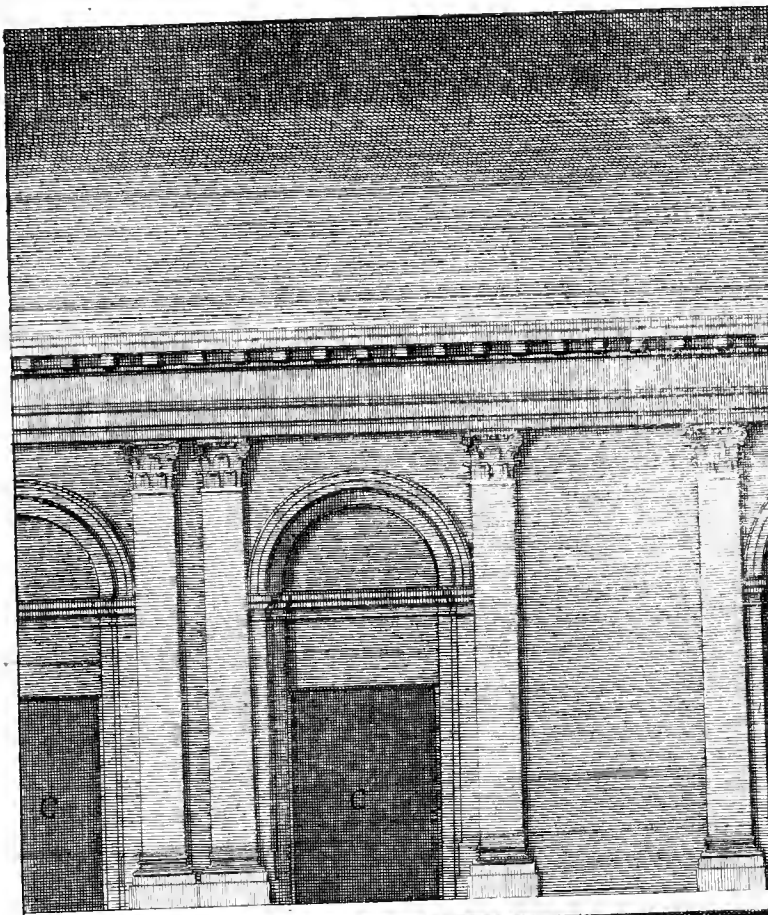
Innocentius autem X. Prædecessorum in Vaticana exornanda Basilica stu-
diosissimus æmulator , suam tanto operi magnificentiam , liberalitatemque desse
haud passus est , in cujus constructione sæcula desudarunt , & quod sæculorum
omnium miraculum est ; nam ipse secundo Pontificatus anno interiorem par-
tem Templi ornare cepit non minore magnificentia , variis lapidibus pretiosis
artificiosè commissis , ne quid posthac desiderari contingat , suprema ornamen-
ta acquisivit , dum excelsos hinc indè parietes , qui Sacella ambiunt , aptatis
è vario colore marmoribus , miroque artis studio in unum compactis obtexit ,
ibique inventore Francisco maria Torrigio , trophæorum instar venerandas
Beatorum Pontificum , qui Martyrii palma præfulgent , imagines marmori in-
sculpendas curavit , adjectis palmis , liliis , infantibusque marmoreis , quæ omnia
Nicolaus Sale Gallus exculpfit . Geminas minores naves , seu ambulationes
condecoravit columnis è Sabinorum saxo albo rubro , vulgò *Cottanello* , à loco ;
ubi effoditur , capitulis , basibus , arcubusque tholo sustinentibus . Binas sin-
gulis arcubus adjecit statuas ex opere marmorato , quarum primam in parte
sinistra compegit Franciscus Rossius , secundam Joannes Dominicus Rossius ,
seu Chivizanus ; tertiam , & quartam Cosmus , & Franciscus Fancellus , quin-
tam Lazarus Morellus , & sextam Joannes Baptista Marcellus . In parte autem
dextera prima à Domenico Præstinoro confecta est , secunda à Bartholomæo Cen-
nino ; tertia , & quarta à Nicolao Menghino ; quinta , & ultima ab Andrea
Bolgio , & Ambrosio Bonvicino . Pavimentum demùm versicolori marmore
substravit , ut uno , eodemque tempore , & exornandæ Basilicæ , & antiquitati
simul prospiceret , eidem pavimento Rotam illa porphyreticam veluti nobile
monumentum restituendam curavit , cujus in Cereimonialibus libris sæpè men-
tio recurrit , dum de Romanorum Imperatore coronando agitur ; quippè supra
illam coronandus sistebatur , ubi precibus ab Episcopo Cardinali solemniter
reperitis , ad sacrum Apostolicæ Confessionis locum ducebatur . Ejus Rotæ in
Paschalis Papæ gestis fit mentio .

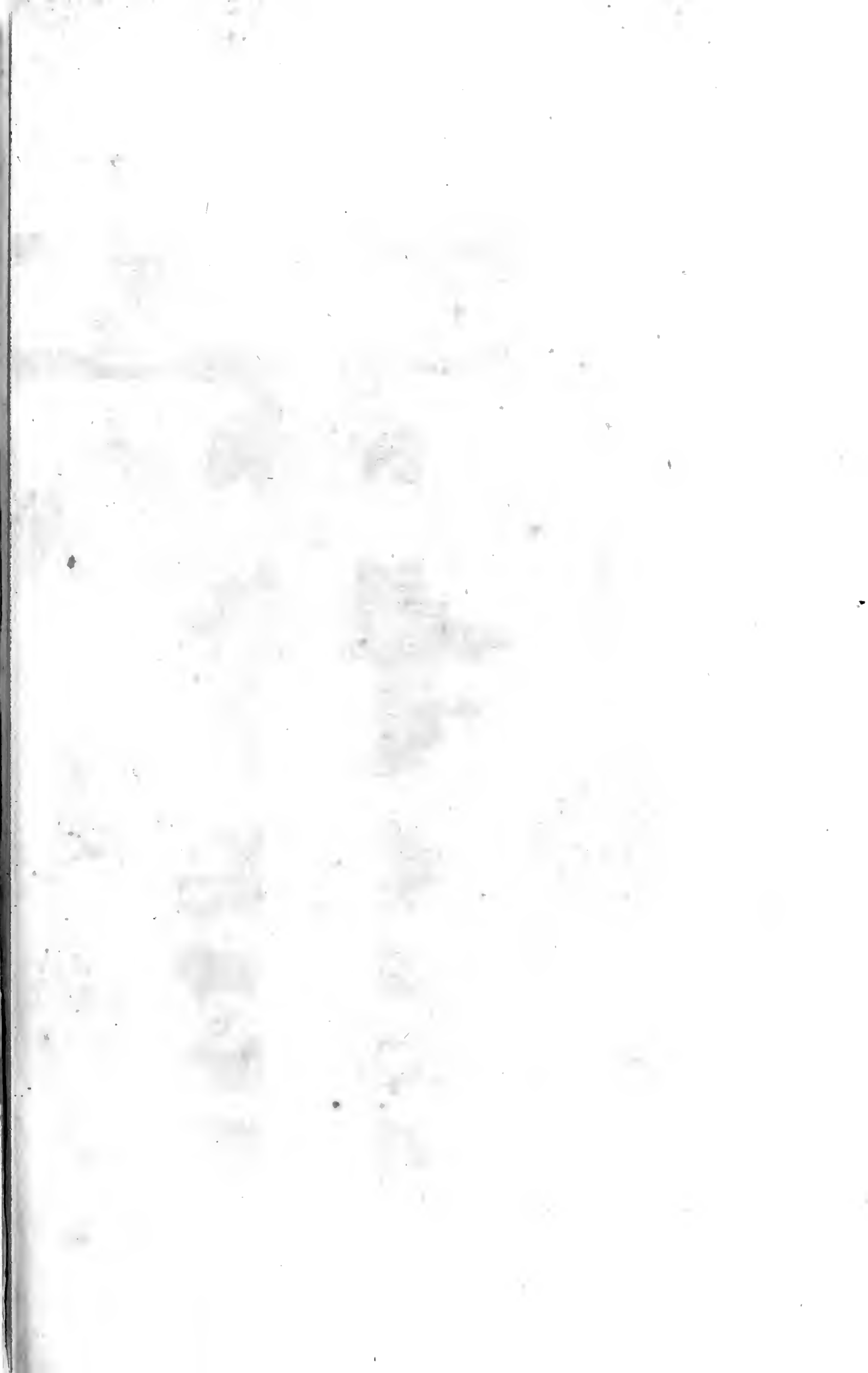
Hæc omnia Innocentius egit anno 1648. & 49. dirigente Equite Bernino.
ut recurrente Jubilæi anno quinquagesimo supra millesimum , Vaticani Templi
decus , & gloria , omnibus ferè numeris absoluta , perennes Apostolorum
triumphos Nationibus ex toto Orbe terrarum in Urbem confluentibus , incul-
caret , venerationem ingereret , atque intuentium oculis incomparabilem Pon-
tificum

EIVSDEM PORTICVS EXTREMITAS

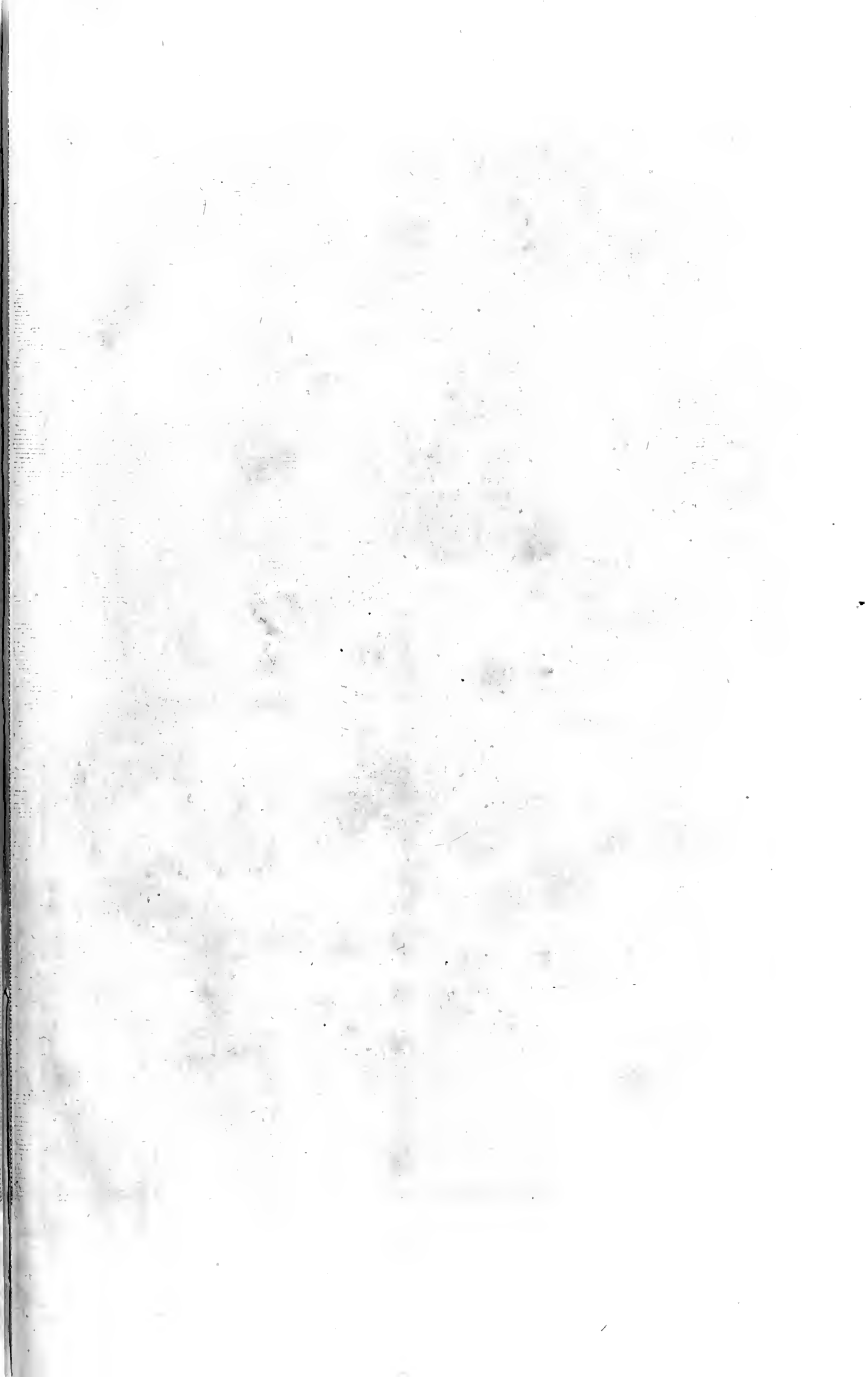

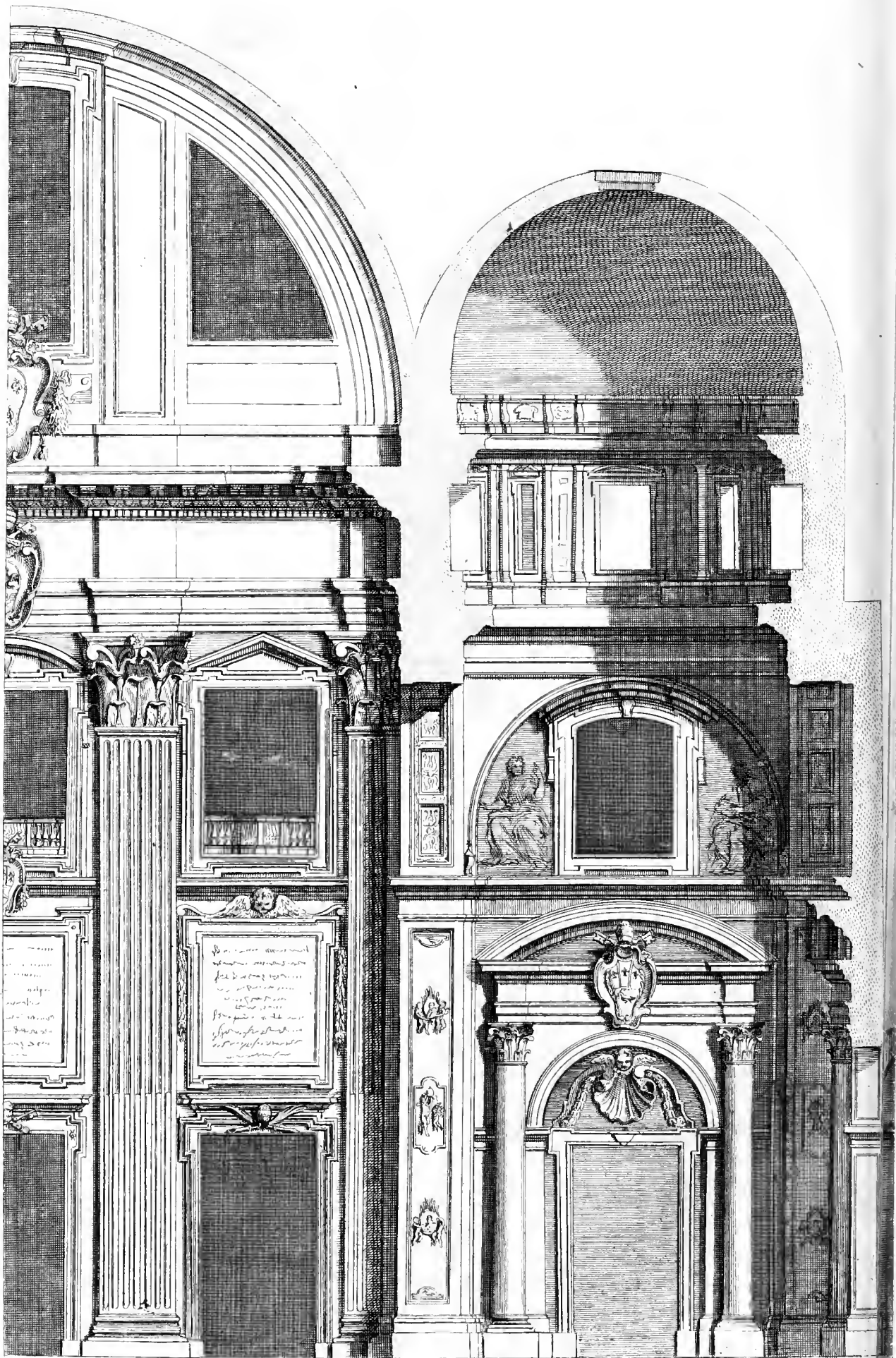

FACIES INTERIOR BASILICÆ VATICANÆ IN QVA
IANVÆ PATENT CVM ORNATV AB INNOCENTIO X. ADDITO

tificum Romanorum munificentiam tot notis, quot monumentis perpetuò obtestaretur.

Quæ autem ista fuerint absque alia descriptione indicat Tabula subjecta, in qua ornamenta Parastatis adjecta delineari curavimus, omniaque comprehendit sequens inscriptio supra mediam majorem portam collocata, & à Patre Famiano Strada Societatis Jesu rerum scriptarum elegantia celeberrimo concinnata.

Fig. 57.

Paulus de Angelis de Eccl. Vat.

BASILICAM
PRINCIPIS APOSTOLORVM
IN HANC MOLIS AMPLITVDINEM
MULTIPLICI ROMANORVM PONTIFICVM
ÆDIFICATIONE PERDVCTAM
INNOCENTIVS X. PONT. MAX.
NOVO CÆLATVRÆ OPERE.
ORNATIS SACELLIS
INTERIECTIS IN VTRAQVE TEMPLI ALA
MARMOREIS COLUMNIS
SRATO E VARIO LAPIDE
PAVIMENTO
MAGNIFICENTIVS TERMINAVIT.

In hoc columnarum ornatu quindecim millia nummorum impendit Innocentius; mille insuper nummos in singulis Parastatis exornandis.

Ex libr. Fabricæ.

C A P U T XXVI.

De Porticu à Paulo V. excitata.

EXEUNDUM jam nobis est è Basilica, de qua satius fuisset filere (ut ille dixit de Carthagine) quam pauca dicere. Tot enim, ac tanta sunt ejus ornamenta; ut si singula calamo persequi velimus, pagine ipsæ ac dicendi vires deficerent. Præcorum Atheniensium mores Demosthenes suorum temporum moribus longè præferbat: *Nam publica, inquiebat, ædificia, & præsertim Tempia tam multa, tam magnifica, tam ornata nobis reliquerunt, ut quibus superarentur, nullus relictus esset locus.* Verùm palinodiam caneret, si hanc Vaticanæ Templi structuram perlustraret, pauca quidem, & tenui pennicillo descripsi, ut qui Romæ non adsunt, aliquam notitiam habeant hujus operis tam immensi, tantaque admiratione digni, in quo quadringentos ferè ultra mille integros annos Summorum Pontificum industria immensas opes certatim insumpserunt, ut Principis Apostolorum merita toti Orbi terrarum palam ostenderent, eumque ut Cæli Custodem debito cultu in terris venerarentur.

Salust. de bello Jugurt. in princ.

Leo Bapt Albertus lib. 9. cap. 1.

En igitur patet antè fores Basilicæ amplissima Porticus à Paulo V. adjuncta, juxtà morem Antiquorum. Hanc Porticum Madernus non delineavit, ut Michael Angelus Bonarota præscriplerat apertam, & columnis extenuatam, ut in Tabul. 15. 17. & 19. delineavimus, & antiquum Pantheon ostendit, sed amplis parastatis circumscriptam, inter quas quinque aditus relinquuntur in fronte, januis Basilicæ omninò respondentes, duoque alii in extremis hinc inde partibus arcuato pariete subiiciuntur. Ejus medietatem exhibet sequens Tabul. 58. Ichnographica, in qua omnium partium mensuras numeris adjectis indicavimus, producitur namque tota Porticus, juxtà Fontanæ observationem palmis 318. & pal. 57. dilatatur. Aliis deindè in Tabulis 59. & 60. ejusdem Porticus per longum dissectæ Scenographiam, & utriusque extremitatis ingressum, ut Pauli V. pietas, ac magnificentia clariùs elucescat. Singulas ejus partes litteræ appositæ sic indicabunt:

Fig. 58.

Lib. 15. cap. 18.

Fig. 59. & 60.

In Tabula 59.

- AA. Januæ in mediam navim Basilicæ ingressum præbentes .
- B. Jannua , quæ Sancta dicitur , Anno Jubilæi solùm aperta .
- CCC. Fenestræ Basilicam luce irradiantes .
- D. Ingressus in Porticum superiorem .
- E. Ingressus in Porticum inferiorem .
- F. Porticus pro Turri Campanaria sustinenda ,
- G. Initium scalæ ad Aulam Regiam ducentis .

In Tabula verò 60.

- A. Mœnium pro Benedictionibus .
- B. Porticus superior .
- C. Fenestræ Basilicam respicientes ,
- D. Januæ Basilicæ .
- E. Porticus inferior :
- F. Primum Basilicæ Sacellum ;
- G. Tectum supra Porticum .
- H. Ambulacra , & transitus ad cubicula inter muros Basilicæ .
- I. Hypæthrum , cum balaustris , supra quæ Statuæ Apostolorum .

Torrignus
MS.

Hypæthrum ad coronam palmos continet 57. à corona ad fornicem palmos 26. totaque simul altitudo pal. 86. Latera in ea sunt commixtis marmoribus antiquis , & 20. columnis instructa , quibus sex alias canaliculis distinctas addidit Madernus ad ornatum januarum , per quas ad navim medianam itur , annis 1618. & 1619. collocatas , suntque illæ , quæ olim parietes Basilicæ Constantinianæ sustinebant , Parastadibus , ac superjacto epistyllo exornatæ . Marmorata testudinis opera Martinus Ferraboseo , ut refert Fontana , concinnavit . Torrignus tamen affirmat eorum artificem fuisse Jacobum Perusinum , eique soluta viginti scuta pro singulis decempedis . Plasticum autem opus item inauratum , quod res gesta Principum Apostolorum admiranda majestate exprimit , Joannes Baptista Riccius Novariensis composuit anno Pontificatus Pauli XV. ut Grimaldus refert , cui addidit 36. simulacra Sanctos Pontifices referentia , in laxamentis collocata , quæ inter fenestras , & fornicem interjacent circumflexa , videlicet SS. Linum , Clementem , Anacletum , Evaristum , Alexandrum , Sixtum , Telesphorum , Hyginum , Pium , Anicetum , Soterum , Eleuterium , Victorem , Zephirinum , Cælestinum , Urbanum , Calistum , Pontianum , Anterum , Fabianum , Cornelium , Lucium , Stephanum I. Sixtum II. Dionysium , Felicem , Eutichianum , Cajum , Marcellinum , Marcellum , Eusebium , Miltiadem , Liberium , Julium , Marcum ; & Silvestrum .

Lib. 4. cap. 9

Quandoquidem de plastico , seu marmorato opere , quo Porticus , exornatur nobis sermo est non injucundum erit , hic referre quoniam pacto , post antiquorum usum , restitutum nobis fuerit , quod longa temporum series , ac hominum oblivio ex officinis removerat . Ejus inventorem fuisse Lazarum Bramantem affirmat Vasarus part. 3. a. pag. 39. Donatus tamen in sua Roma Joanni Utinensi , prout in ejus vita idem Vasarus enarrat part. 3. pag. 33. hoc pulchrum inventum attribuit in luculenta , elegantique enarratione , quam iisdem ejus verbis hinc infero [Julius II. inquit ille conduxerat non ignobiles
 » artifices , operamque strenuè liberali Principi illi locaverant . Cum lumina
 » illius ævi supervenere Raphael Sanctius Urbinas , & Michael Angelus Bona-
 » rota , ille Pictor incomparabilis , & insignis Architectus , hic Sculptor , Pi-
 » ctorque & Architectus eximius . Remotis ergò cæteris Raphael , secretio-
 » res Aulas , & Conclavia , usque ad miraculum coloravit . Bonarotæ obla-
 » tum Sixti Sacellum , in quo Pontifices sacrorum cæremonias cum Patrum

Senatu

„ Senatu obire solent, ut ejus fornicem per lunulas suspensum pictis jam
 „ parietibus appingeret. Fecitque admirabili opere. Aliquanto post, Paulo
 „ III. Pontifice, interiori fronti ejusdem Sacelli novam picturæ claritatem in-
 „ duxit. Iconem extremi Judicii, & Christum Dominum venientem in nube
 „ majestatis expressit. Ea tempestate ignota Romanis hypogea, & concamera-
 „ tas cryptoporticus in antiquo Titi Cæsaris Palatio, ac Thermis Esquiliarum
 „ effoderat, insira mortalibus pervestigandi cupido; quam latens aurum ac-
 „ cendit, aut si quid artefactum auro pretiosius celant custodes ruinæ. Appa-
 „ rebant parietinæ plasticis toreumatis loricate. Hæc porrò, quamvis tot antè
 „ sæculis sepulta, adhuc tamen vegeta, & integra vetustatem sub terra, quasi
 „ è tutò non senserant. Grotiscæ vocantur, quòd in Cryptis repertæ sunt.
 „ Erant in comitatu, & contubernio Raphaelis plurimi picturæ candidati, quos
 „ ille spe artis addiscendæ alebat; inter eos Joannes Utinensis, juvenis promptus,
 „ & sagax, traductoque ad posteros novo plasticæ invento nobilitatus. Is in
 „ Cryptas cum Magistro frequenter ventitabat, manumque Plasterum veterum
 „ commendabat assiduè. Jamque prodigiosas illas semihominum, monstro-
 „ rumque figuras, & habitus rubricâ retulerat in membranas, sed materiam,
 „ qua formarentur odorari non poterat. Calci addendum aliquid constabat,
 „ sabulum, pulvisque puteolanus ruber, & paulò crassior reiciebatur. Con-
 „ tudit lapidem Tyburinum: livebat calci permixtus, nec figurata læviga-
 „ bat. Marmoris contusi candidum, & cribro excretum pulverem macerata
 „ cum calce subegit, ac mollivit. Hunc verò formando, lævigandoque ha-
 „ bilem expertus, deprehendit, non alium intritæ usum fuisse veteribus pla-
 „ stis. Nam ad eam diem mixtura nescio qua è gypso, calce, pice, & cera
 „ eliquata, contritoque laterculo parietes leverant. Hoc tristi temperamen-
 „ to elaborabant inæquale tectorium, ut auri bracteolas superinducerent. Igi-
 „ tur receptum vetus, germanumque marmoratum ad Leonis X. porticus pri-
 „ mò traductum est]. Hactenus Donatus.

Supra medium Porticus aditum Giotti Naviculam collocavit; Berninus sub
 Alexandro VII. & in opposito arcuato intervallo, quòd Templi portæ immi-
 nect, lapideam Tabulam, in qua idem Berninus, jubente Innocentio X. insculpfit
 Christum Petro Claves porrigentem.

C A P U T XXVII.

De Templi Januis.

EQUINQUE Templi Januis pal. 16. & unc. 3. latitudinem habentibus, &
 33. unc. 2. altitudinem, tres ex illis columnæ ex veteri albo cæruleo mar-
 more canaliculis striatæ exornant. Fuerunt olim æneæ hæ Basilicæ fores, dein-
 „ de ab Honorio I. anno 630. argenteæ, qui Pontifex, ut narrat Bibliothecarius,
 „ investivit regias Januas ingressu Ecclesiæ majores, quæ appellantur media-
 „ næ ex argento, quæ pensant. lib. noningentas septuaginta quinque. Eas
 „ postea Saraceni circa ann. 846. argento nudarunt. Sed Leo IV. anno 850. ex
 „ Anastasio iterum erexit multisque argenteis tabulis lucifluis, salutiferisque
 „ historiis sculptris decoravit, & in meliorem speciem, quàm pridem repara-
 „ vit, ut omnes, qui eandem Basilicam ingredi volunt laudes Deo Omnipotenti,
 „ Sanctoque suo Præsulatu referant, exposcant, ut multa annorum suæ vitæ
 „ curricula ostendantur, qui tanti fulgoris opere tantoque pulchretudinis
 „ pondere aulam Dei argento pens. libras septuaginta ornavit]. Et Massæus
 „ Veggius lib. 4. [Leo IV. imitatus id, quod de Templo Salomonis memoriæ
 „ proditum est, cujus portas argento utique apertas, atque Tito Imperatore
 „ post bella, quæ contra Judæos suscepit, igne succensas fuisse Egesippus
 „ scribit, hanc portam tabulis argenteis præmunivit] quàm deinceps argen-

» team appellatam fuisse idem Veggius affirmat; ejusque ornamentum duras-
 » se usque ad tempora Alexandri III. (scilicet ad annum 1160. (postmodum,
 » corruptam, deformatamque, gravem in modum semper fuisse, adeo ut, &
 » nomen, quo argentea vocabatur amiserit.

» Eugenius deinde IV. anno 1440. hanc portam pristino decori restituit,
 » ductam ex ere magno sumptu, miro artificio expressis ibi magnis, & præ-
 » stantioribus rebus gestis suis, non quidem ex argento, prospiciens altius,
 » ne fortè aliquando, quemadmodum superioribus temporibus infanda præ-
 » donum cupiditate violaretur, cui & impressa sunt epigrammata in testimo-
 » nium gestarum ejus, que nos addidimus hujuscemodi.

Par. 2. pag.
254.

*Hæc sunt Eugenii monimenta illustria Quarti
 Excelsi hæc animi sunt monimenta sui.*

Item aliud:

*Ut Græci, Armeni, Æthiopes, hic aspice ut Indi
 Romanam amplexi sint, Arabesque Fidem.*

Vasarus refert Eugenium IV. anno 1431. cum audisset Florentiæ æneas fores extrui à Laurentio Ghiberto pro Templo Divi Joannis Baptistæ, harum fabricam commisisse Antonio Filareto, & Simoni fratri Donati Florentini Sculptoris, qui labores suos duodecim annos integros in eis construendis insumpsere; post quos anno 1445. die 14. Augusti in portis collocarunt. Blondus addit aurum æri fuisse superinductum. In parte interiori hæc verba leguntur ab Artifice insculpta: CÆTERIS OPERÆ PRETIUM, FASTVS, FV-MVSQVE MIHI. Insuper permultæ sunt icunculæ choreis signa lætitiæ ob opus absolutum indicantes.

De re ædif.
lib. 2. cap. 16

Harum meminit Leo Baptista Albertus, ubi ait [Nos Romæ ad Petri Basilicam videmus, cum ab Eugenio Pont. Max. valvæ restituerentur, ubi hominum manus injuriam rapiendo argento, quo olim fuerant vestiti, non intulissent, solidas, & integerrimas annos plus 550. perdurasse, nam si rectè annales Urbis Romæ interpretamur, tot ab Hadriani III. Pont. temporibus, qui eas posuit, ad quartum Eugenium sunt. Sed corrigit Leonis Alberti errorem Torrigius, substituens Hadriano III. Leonem IV. qui eas januas argenteas restituit.

In Arch.
Vatic.

Illas describit Illustriss. Ciampinus cap. 5. Veter. Moniment. asseritque earum altitudinem palmorum esse 33. latitudinem verò 16. $\frac{1}{4}$. & iconem exponit, in cujus vertice hæc verba leguntur insculpta: PAVLVS V. PONT. MAX. RESTAVRAVIT ANNO PONTIFIC. XV. De quo Pontifice scribens Jacobus Grimaldus in MS. pag. 189. ait [Anno XIII. Paulus V. portas magnificentissimas marmoreas Vaticanæ Basilicæ dedit, atque liminibus sub magnis lapidibus cinericiis graniti Orientalis durissimi complures ad subjectam formam æreos nummos posuit, & octo dies antè Festum Apostol. Petri, & Pauli anno 1619. Pontific. XV. valvas æneas, ab Eugenio IV. fabrefactas, metallo auctas, ut altiores novis portis redderentur, & aptarentur, optimè restitutas, ut olim erant collocavit]. Expressit deinde nummos Grimaldus sub liminibus positos, fueruntque illi, qui imaginem ejusdem Pontificis præferebant, in adversa verò facie frontem Templi Vaticani.

Torigius
de Cryptis
Vatic. pag.
155.

Cæteras Januas idem Eugenius IV. ligneis tabulis munivit, in quibus Salvatoris, Beatiss. Virginis, ac SS. Petri, & Pauli imagines exculpserat Frater Antonius Ordinis Prædicatorum, Eugenium insuper genuflexum, passiones eorundem Apostolorum, S. Plautillam, Divum Paulum Plautillæ velum restituentem, Eugenium itidem diadema Sigismundò Imperatori imponentem, unionem Græcorum cum Romana Ecclesia, Oratores Æthyopicos antè Pontificem genuflexos, plurimasque ejus temporis historias, addita hanc inscriptione:

HAS PORTAS LIGNEAS FECIT
FRATER ANTONIVS MICHAELIS DE VITERBIO
ORD. PRÆDICAT.
ANNO DOMINI M CCCC XXXIII.

Eas iterum confecit Paulus V. anno 1606. ex trabibus, quæ veteris Basilicæ tectum sustinebant.

Ubi olim erat Janua, quæ Romana vocabatur, extat Porta, quæ Sancta dicitur, clausa pariete, in quo Crux aenea aureis radiis circumdata, quam Joannes Baptista Calandra Vercellensis formavit, illa à Summo Pontifice post viginti quinque annos Jubilæo recurrente aperitur, de qua plurima dictum est in tractatu de Numismatibus Pontificiis.

Torrignus
M. S. apud
Canonicū
Cappellam

Idem.

Hic tamen non absere erit recensere quidquid hoc tempore Romæ accidit dum prælo hæc pagine premuntur, ut absentibus ac Posteris innotescat totam rei seriem relatio exposuit Romæ impressa Typis Dominici Antonii Herculis, ex qua aliqua delibavi.

Decreverat Summus Pontifex ante aliquot dies cum non perfecta valetudine frueretur, ut Portam Sanctam Vaticanæ Basilicæ antiquissimus inter Purpuratos Patres aperiret, & cum adesse non potuerit Eminentiss. Alderanus Cybo in Sacro Senatu Decanus senio laborans, id obtigit Eminentiss. Emanuelli Theodosio à Turre Arvernæ Cardinali Bullioneo Episcopo Portuensi. Quo igitur die constituto, pervigilio scilicet Nativitatis Domini Sacrarum omnium Ædium Ære campano resonante à vigesima ad vigesimam tertiam horam Hymno dicto *Veni creator Spiritus* in Sacello, quod Sixtus I V. in Palatio Vaticano extruxit, præcedente universo tum Sæculari tum Regulari Clero Sanctissimum Crucis signum sequuti sunt Sacerdotes Soc. Jesu in Basilica Vaticana Pœnitentiarii capsula induti virgamque manu ferentes, deindè Episcopi, atque Archiepiscopi Pluviali, & Mitra exornati. Post hos è Purpuratorum Sacro Senatu Diaconi Dalmaticis amicti Presbyteri Capsula, Antistites Pluviali, omnes autem Mitram capite, facem accensam manu perferentes, post quos Eminentiss. Bullioneus simili indumento exornatus. Forum Vaticanum sacer hic Cœtus circumjvit armatorum militum Copiis undique stipatus, ne populi penè innumeri multitudine obrueretur, atque Basilicæ Porticum ingressus, locum pulcherrimo ordine dispositum occupavit coram Porta Sancta aperienda, propè quam solium Pontificium supra sex gradus eminebat. Ut autem sacros ritus in aperitione perageret Eminentissimus Bullioneus mitram gerens eam Portam trino ictu pulsavit malleo argenteo aureisque bracteis exornato, quem illi tradidit Illustrissimus Præsul Caprara Sac. Pœnitentiariæ Regens, ac Sac. Rotæ Auditor, hæc verba pronuntians cum primo percuteret, *Aperite mihi portas Justitiæ*, post quæ Cantorum Chorus hæc alia dixit. *Ingressus in eas confitebor Domino*. In secundo autem ictu subjungens: *Introibo in domum tuam Domine*, respondentibus Musicorum vocibus. *Adorabo ad Templum sanctum tuum in timore tuo*. In tertio demum dicens. *Aperite portas quoniam nobiscum Deus*, cui responsum est, *qui fecit Virtutem in Israel*. His verbis absolutis, murus, quo janua obstruebatur, ab Operariis prompto labore dirutus, ac remotus illicè fuit, atque hæc alia Eminentissimus Antistes deposita Mitra subjunxit.

℣. Domine exaudi orationem meam.

℞. Et clamor meus ad te veniat.

℣. Dominus vobiscum.

℞. Et cum spiritu tuo.

O R E M U S.

Actiones nostras quæsumus Domine aspirando præveni, & adjuvando prosequere, ut cuncta nostra Oratio, & operatio à te semper incipiat, & per te cœpta finiatur.

R. Christum &c.

Abstergentibus deindè & purgantibus Sacerdotibus Pœnitentiariis aqua lustrali ejusdem Portæ marmoreos stipites, musicis vocibus dictus est *Jubilate Deo omnis terra*, quo absoluro sequentes preces Eminentissimus Cardinalis pronuntiavit, Choro Musicorum respondente.

Ps. Hęc dies quam fecit Dominus.

R. Exultemus & lætemur in ea.

Ps. Beatus Populus tuus Domine.

R. Qui scit jubilationem.

Ps. Hęc est Porta Domini.

R. Iusti intrabunt in ea.

Ps. Domine exaudi orationem meam.

R. Et clamor meus ad te veniat.

Ps. Dominus vobiscum.

R. Et cum Spiritu tuo.

O R E M U S.

Deus qui per Moysem famulum tuum populo Israhelico Annum Jubilæi, & remissionis instituisti, concede propitius nobis famulis tuis Jubilæi annum hunc tua auctoritate institutum, quo Portam hanc Populo tuo ad preces tuæ Majestati porrigendas ingredienti solemniter aperire voluisti, feliciter inchoare, ut in eo venia, & indulgentia plene remissionis omnium delictorum obtenta, cum dies nostræ advocacionis advenerit ad cælestem gloriam perfruendam tuæ misericordiæ munere perducamur. Per Christum Dominum Nostrum. Amen.

His precibus absolutis Eminentissimus Antistes sine Mitra Crucem dextera ferens, sinistra facem accensam Hymnum, *Te Deum*, pronuntiavit, quem dum Cantores modulabantur, Portam Sanctam primus omnium majestatem, & pietatem vultu referens ingressus est, atque illum bini bini prosequuti sunt facces accensas manibus gerentes omnes Purpurati Patres. Interim signa lætitiæ dantibus ignitis vocibus & festivo strepitu tum in foro Vaticano tum in Mole Hadriani bellicis tormentis. Post Purpuratos Patres successit omnes Prælatorum Cœtus servato cujuscumque dignitatis ordine; deindè Augustissima Maria Casimira Poloniæ Regina, Imperatoris, & Regum Oratores, aliique Magnates Nobilesque fœminæ, qui omnes sacræ huic actioni adfuerunt pluribus in suggestibus ad eum finem extructis, & in Porticu Vaticanæ Basilicæ dispositis. Antequam à Porta Sancta discedamus in memoriam revocare placet verba illa, quæ Eminentissimus Princeps Bullioneus in tertio ictu pronuntiavit ut Portam aperiret, scilicet *Aperite Portas quoniam nobiscum Deus* hæc enim ultima cum id latinè sonent, quod hebraicè *Emmanuel*, non sine quadam Dei Providentia factum videtur, ut id aperiendi munus Eminentissimo huic Sacro Antistiti Emmanueli nuncupato obtigerit. Id mente revolvens ingeniosè retulit italico carmine Illustrissimus Commendatarius D. Petrus Paulus Saluzzi his verbis.

*Già da morte i minacciati orrori
Al mesto Mondo il Divin Sol ritoglie,
E ogni Suddito cor l' Alma discioglie
D' amor votivo in rugiadosi umori.*

*Al Supremo PASTOR dovuti onori
Purpureo PRENCE entro al suo petto accoglie;
E del gran Tempio in su l' eccelsè Soglie
De le grazie del Ciel versa i Tesori;*

*Ma nel cambio gentil Pietà non erra,
Quando il mira supplir cò merti suoi
Quel, ch' à i Mortali apre l' Empireo, e ferra.*

*Or se la Destra tua, Splendor d' Eroi,
Di PIETRO i Sacri Cardini disserra,
Il Nome tuo dice, ch' è IDDIO trà Noi.*

Emmanuel.
Nobiscum.
Deus.

Huic felici auspicio non solum Urbs, sed Orbis universus lætari meritò potuit, dum in excelsi Principis nomine bonum, faustum, felix, fortunatumque omen sibi esse animadvertibat. Quòd si anno milleno cum centeno minus uno, referente Alberto Stadenfi Godefrido Bullioneo, à quo supremi Duces Bullionei maternum genus ducunt, referatis januis Christianus miles triumphans ingressus est terrenam Hierusalem, Eminentissimo Emmanuele Bullioneo Templi Vaticani Portam Sanctam aperiente militantis Ecclesie Civis cælestem Hierusalem quodammodo ingressi sunt, ut ejus Theauris à Deo concessis lætabundi potirentur.

In Chronic.
fol. 143.

Porticum autem hanc, ut ad fabricam redeamus, absolutam fuisse anno 1614. die Decembris duodecima affirmat Torrigius datis lætitię signis campanarum sonitu, ac ñeorum tormentorum strepitu, deindè ab Clemente X. ejusdem Porticus pavementum ornatum fuit mixtis marmoribus egregiè compositis, fasciis itidem clipeisque intersparsis, in quibus cælata ejus Pontificis stemmata Eques Berninus fategit exornari.

Ferreis verò cancellis clausit Madernus, quos aneæ fibulæ obfirmant, ne importunis horis pervia ulli esset; sed die tantum ad sacras actiones, & devotis Fidelibus pateret. Sicut enim Porticus prophanis Basilicis Servorum gratia antiquitatis additas fuisse refert Leo Baptista Albertus, ità sacris Christi-fideles addiderunt, ut in eis publicè Pœnitentes primi ordinis starent, ante fores Ecclesie, ait Cardinalis Bona, nempè ji (addit Illustriss. Ciampinus) qui ad pœnitentiam admissi palàm crimina confitentes, cilicio, & cinere horridi, plorantesque veniam, ac preces ab introeuntibus exposcebant. Eratque ibidem locus egenis mendicantibus attributus; licet enim illis, sicut & cæteris Fidelibus precum causa Templi fores paterent, non tamen intrà Templi parietes ab orantibus elemosynam petere permittebantur, ne sacra agentibus, Deumque precantibus molesti essent. Propterea ait Divus Chrysoftomus [Ante Ecclesias, & Martyrum monumenta pro foribus pauperes sedent, ut nos ex hujusmodi spectaculo multum capiamus utilitatis]. Et Gregorius Nazianzenus. [Petitionum gemitus internis Templi cantibus ex adverso respondent, atque adversus mysticas voces miserabilis luctus excitatur.

De re ædif.
lib. 7. c. 14.
Rer. Liturg.
lib. 1. cap. 20
Ver. Monim. pag. 24.

Bona ibid.

Homil. 28.
ad Pop. Antioch.

Oratio de
amor. pauper.

C A P V T XXVIII.

De Porticu superiori, & Mœnianis.

SUPRADICTIONA Porticus alteram habet Porticum pari magnitudine superstructam, multis etiam Parastatis, Epystilio, Zophoro, & Coronice ordinis compositi ornatam. A lateritio pavimento ad coronam 64. palmis asurgit, ab ista ad fornicem 36. Paries Porticum à Basilica dividens quinque vitreas fenestras habet. In ejusdem Porticus aditibus duo insunt vestibula, quæ binas turres campanarias præstolantur. Illorum alterum meridiem versus Sancti Officii Domum respicit, alterum verò ad Pontificias Ædes perducit. Omnium ejus partium mensuras, ac delineationem clariùs suprapositæ tabulæ subiiciunt.

In ea extantibus Podiis, seu Mœnianis soliti Pontifices triplicem capere Coronam, & plaudentem Populum salutari prece, signoque lustrare. Quandoquidem Mœniana scripsimus, non inutile erit ejus nominis originem commemorare. Notat Nardinus, quod Festus docet, Mœniana appellata fuisse à Mœnio Censore, qui primus in Foro ultrà columnas tigna projecit, quo ampliarentur superiora spectacula. Ascærius in Divinat. ait: [Mœnius cum Domum, suam venderet Catoni, & Flacco Censoribus, ubi Basilica ædificaretur, exceperat jus sibi unius columnæ, super quàm tectum proiiceret, & provolantibus tabulis inde ipse, & posteri ejus spectare munus Gladiatorum possent, quòd etiam tùm in Foro dabatur]. Ex illo Columna Mœnia vocitata est, causis hujusmodi. De quibus fusiùs agunt Alexander ab Alexandro cap. 11. lib. 9. & Cælius Rhodiginus lib. 28. cap. 10.

At longè diversa, ut dictum est, de causa Mœniana Paulus V. extruxit, ut nempe sacram Benedictionem statutis temporibus Fidelibus elargirentur Summi Pontifices, ac Sacri Romani Pontificatus insignia coram plaudentibus Populis reciperent, quæ omnia antiquitùs peragi solebant apud Basilicam Salvatoris in campo Laterano à Constantino Magno extructam, deindè è fenestris, quæ supra fores Vaticanæ extabant, juxtà conjecturam Illustris. Ciampini. Post annum verò 1497. in Mœnianis, quæ Alexander VI. absolvit, & Paulus II. excitaverat (non verò Innoc. VIII. ut Scriptor quidam alioqui eruditissimus affirmavit) opus dirigente Juliano Architecto è Pago Majano Fæsulanae Diocæsis, ut Vasarus refert, quod abundè demonstrarunt ærea Numismata sub eodem Paulo II. cusa, quæ in fundamentis reperta fuisse sub Paulo V. affirmat Torrigius. Duodecim illa erant in triplicem ordinem distributa, & quindecim parastatis, columnis superadditis exornata, prout repræsentatur in nostra Tabula 61. juxtà exemplar delineata, quòd extat in pariete Bibliothecæ Vaticanæ coloribus fideliter expressum.

Ut autem Porticum hanc Paulus excitaret anno 1610. enarrat Grimaldus die 21. Octobris post everfam Basilicam everfas etiam fuisse ædes magnas Innocentii VIII. sub num. 5. indicatas, in quarum primo ordine magnum Rotæ Auditorium, Registra Pœnitentiariæ, Bullarum, Supplicationum, & Plumbum. In secundo Dataria, Secretaria Brevium, & Magistri Domus habitatio. In tertio superiori aula nobilissima, cum multis cubilibus laquearibus aureis, & picturis ornatis, quibus Carolus V. & alii Principes excepti sunt, antè longa Porticus cum parastatis Tyburtinis, supra quam mœnianum simile surgebat antè magnum atrium Palatii, retrò atrium Basilicæ, à capite Sacellum Pauli III. infrà quod erat locus ad recipiendos census Camere Apostolicæ debitos, subtus erat Ecclesia S. Vincentii, prophanatas tres naves fornicatas habens, cum 18. columnis magnis. Ad pedes mœnianum marmoreum ad Benedictiones ab Alexandro VI. magnificentissimè extructum, & Turris Campanaria erat, in his lapidea stemmata Sixti IV. & Innocentii VIII. Pala-

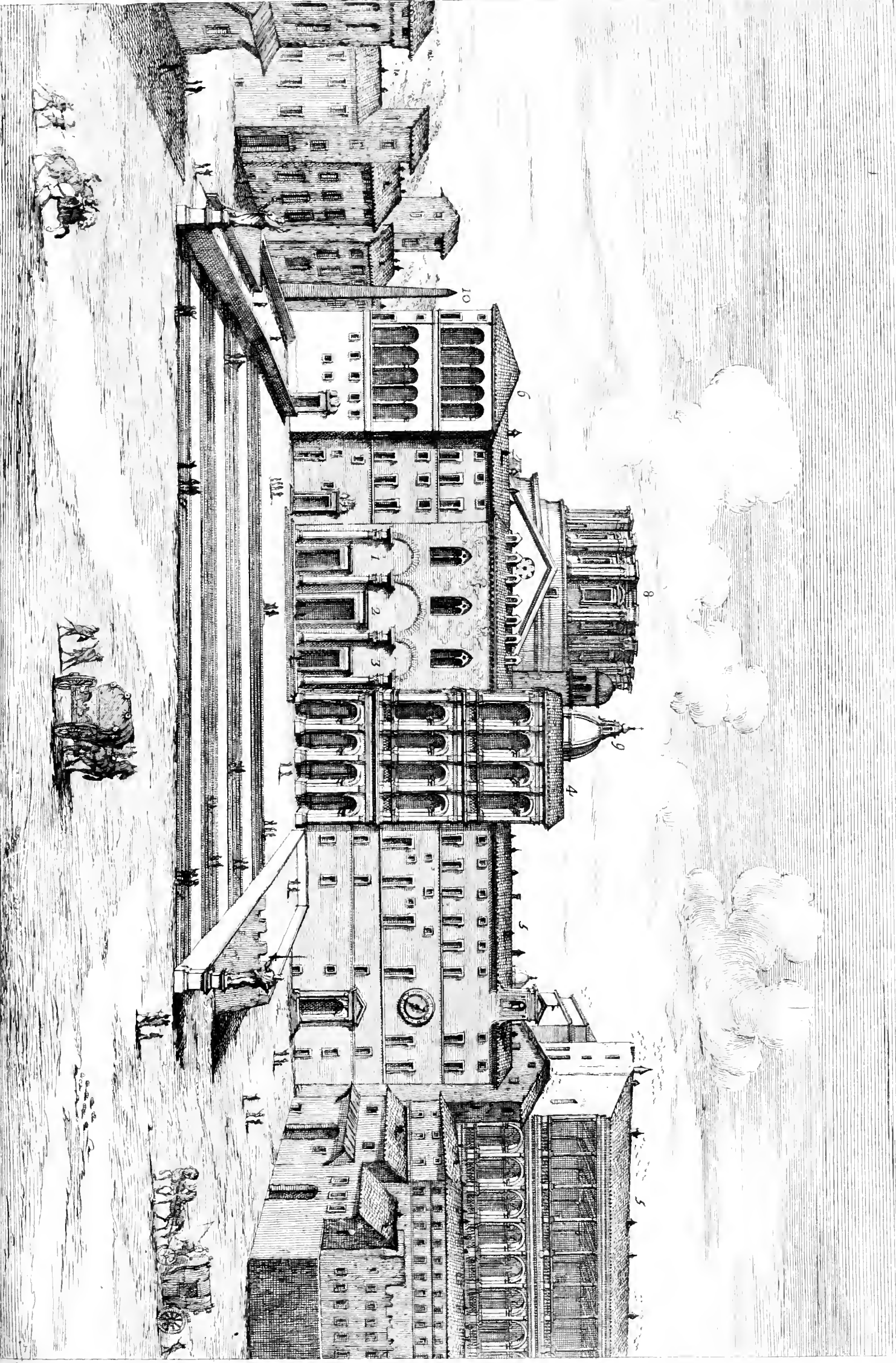
Lib. 5. c. 4.

Cap. 4 De Sac. Ædific.

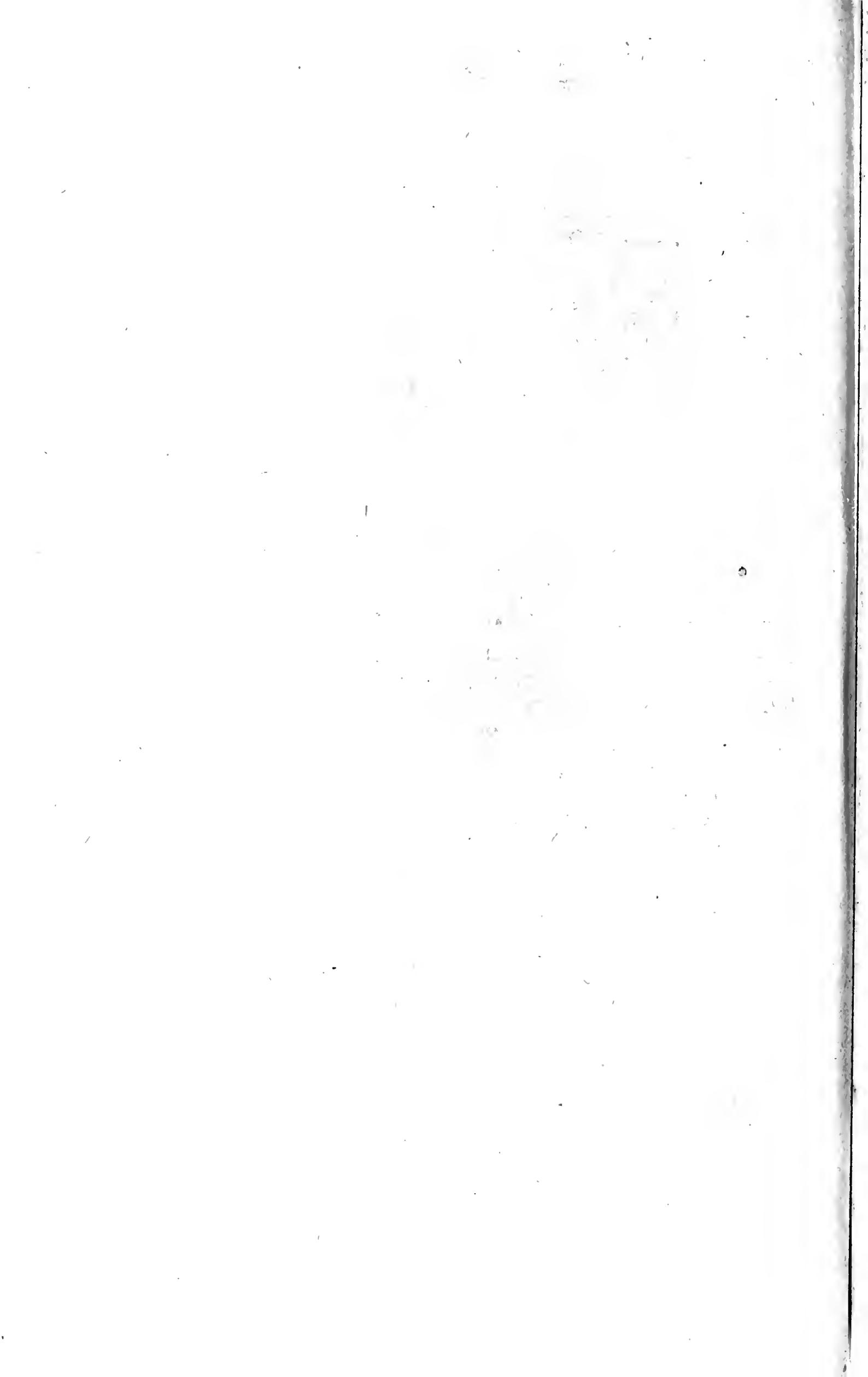
Par. 2. pag. 259.

Pag. 109. Crypt. Vat.

Fig. 61.

Alexander Specchi delin et Sculp.

Palatium in summo graduum, respiciens Ecclesiæ Porticum, erat: Domus item sub num. 6. antiquissima Cardinalium Archiepresbyterorum à Cardinali Pallotto munita, & ornata picturis, quam Cardinalis die 1. Augusti excindendam Fabris reliquit, hæc opera Josephi Ciceri hominis in hoc genere insignis, qui à dicta fronte lapsus interiit, unico ictu concidit succisis muros pedibus. Leo III. hoc edificavit Palatium Hospitium Peregrinorum cum Balneo. Habebat Palatium 80. cubicula. Restituerat olim illud Ricardus Oliverius Cardinalis Constantiensis, ut versus illi marmorei in fronte Palatii testes:

*Quàm benè stare vides, quondam disiecta jacebam,
Et decus hoc facies fert modò culta novum.
Ricardus normanna tuus Constantia Præsul
Cardineæ struxit gloria magna Togæ.
Præsbyter ut Veneto Paulo regnante secundo,
Primus in hac Petri, qui fuit Ecclesia.*

Die insuper 1. Septembris anni 1610. è Turri Campanaria à Leone IV. facta, demittere cæperunt Campanas. Inter moenianum ad Benedictiones, & Palatium Archipresbyteri erat facies anterior Basilicæ supra 35. gradus marmoreos & in facie opus musivum antiquissimum. Hæc facies habebat tres portas marmoreas 1. 2. & 3. cum nomine NICOLAI V. ducentes in atriû Basilicæ, ornatas quatuor magnis columnis Ægyptiaci lapidis, supra portas hæ cernebantur imagines operis tessellati. In medio Salvator sedens in gemmata sede cum libro in manibus aperto, in quo: EGO SVM RESVRECTIO ET VITA, in quadam rota stellis ornata. Hinc indè supra caput Salvatoris tres Angeli, in quolibet latere manus versus Salvatorem extendentes, & insipientes, infra duo Angeli rotam tenentes. Sub rota extabat musivum fulgori simile. A dextris duæ imagines Sanctorum offerentes coronas Salvatori, a sinistris aliæ duæ. In Zophoro hæc legebantur: CHRISTE TIBI HONOR PAVLVS QVOD DECORAT OPVS. Hoc enim musivum fecit S. Paulus I. ut notat Anastasius]. Hastenus dixi verbis suprascripti Grimaldi.

Duplici suprascripta Porticu edificata, Basilicæ frontem deesse non permisit
» Pauli V. magnificentia [Quamobrem anno 1608. die Martis 15. Julii hora
» duodecima cum tribus quartis (sunt verba ejusdem Grimaldi) coram Illustr.
» & RR. DD. Aloysio Rainalduccio, Bernardino Paulino, Camillo Brino,
» & Paride Pallotto Canonicis fuit dictis anno, die, & hora, positus primus
» lapis Tyburtinus ad construendam frontem novi Vaticani Templi jussu, &
» impensa S.D.N. Pauli V. pulsatis campanis Basilicæ, & bombardis explo-
» sis. Fuerunt in maceria, & sub Tyburtinis lapidibus dum facies construe-
» retur posita multa, & plura Numismata ærea unius ferè hostiæ forma cum
» imagine Sanctiss. Domini Pauli V. nudato capite, pluviale induti, & litte-
» ris in giro: PAVLVS V. BVRGHESIVS ROMANVS PONT. MAX.
» ANNO SAL. MDC VIII. PONTIF. III. Ex alia parte Templum Divi
» Petri, cum lemmate: ET PORTÆ INFERI NON PRÆVALEBUNT. Su-
» premum verò lapidem imposuerunt anno 1612. addita hac inscriptione:
» IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORVM PAVLVS V. BVR-
» GHESIVS ROMANVS PONT. MAX. AN. MDC XII. PONT. VIII.
» Quàm si fortè censorio oculo Zoilus quis legerit, pauca circa illam subdere
» existimamus, ne prudentissimi Pontificis sapientiam damnare audeat, ac si
» Petro Templum ineptè dicarit, cum soli Deo verè, & propriè Tempa om-
» nia, ac Altaria erigantur, ut docet Divus Augustinus de Civitate Dei lib. 8.
» cap. 27.

Pag. 121.

Pluribus igitur de causis Sanctorum nomina Templis tribuuntur, & nominibus Sanctorum Basilicæ ornantur, vel quia Deus illis in locis Sanctorum ministerio illustria quædam potentia suæ opera præstitit, vel quia illi suo sanguine loca illa Deo sacrarunt, vel denique, quia Sanctorum virtutes ibidem ad Dei gloriam desideramus celebrare. [Honoramus, ait Hieronimus, re-
» li-

Apud De-

Epist. 13. ad Ripariū. ,, liquias Martyrum , ut eum , cujus sunt Martyres adoremus . Servos , ut
 De Eccl. dogm. c. 37. ,, honor Servorum redundet ad Dominum , qui ait : *Qui Vos suscipit , Me suscipit . Marc. 9.*] Item S. Augustinus [Sanctorum Corpora , & præcipuè
 Serm. 7. de Nat. Dom. ,, Beatorum Martyrum reliquias tanquàm Christi membra sincerissimè hono-
 Lib. 8. de Civit. Dei cap. 27. ,, randa , & Basilicas eorum nominibus appellatas , velut loca sancta Divino
 ,, cultui mancipata , affectu piissimo , & devotione fidelissima adeundas credi-
 ,, mus , Si quis contra hanc sententiam venerit , non Christianus , sed Euno-
 ,, mianus , & Vigilantianus creditur] . Sanctus Leo Papa [Christiani prius-
 ,, quàm ad Beati Petri Basilicam , quæ Uni Deo vero , & vivo est dedicata ,
 ,, &c.] Et S. Augustinus [Non Martyribus Tempa , Sacerdotia , Sacra ,
 ,, & Sacrificia constituimus , quoniam non ipsi , sed Deus eorum nobis est
 ,, Deus . Honoramus sanè memorias eorum tanquàm Sanctorum hominum
 ,, Dei , qui usque ad mortem suorum Corporum pro veritate certarunt , ut in-
 ,, notesceret vera Religio .

Hæc , pluribusque rationibus ritè insculptam Divo Petro inscriptionem ostentat Basilicæ frons à Maderno delineata , & quidem magis longitudine extensa , quàm altitudine sublimis . Non enim altiores metas illi tribuit , ne Tympanum Tholi intuentibus delitesceret . Columnas habet , quarum diameter palmos duodecim comprehendit , altitudinem simul cum Basi , & Capitulo 123. palmi explent . 26. verò Epistilium , Zophorum , & Coronidem . Supra hanc alium imposuit ornatum , mixtis , adeoque dissonis partibus redundantem , quem aliqui atticum , sed spurium ordinem appellarunt . Augustum supereminet pluteum , supra quod posita sunt Simulacra Sanctissimum Salvatorem & XII. Apostolos referentia . Ea annis 1613. 14. & 15. exsculps-
 Balleonus pag. 171. runt Artifices varii sub Porticibus Bibliothecæ Vaticanæ . Opus anaglyphum ,
 Fig. 62. quòd mediano imminet aditui , & Christum refert Divo Petro Claves tribuen-
 tem Ambrosius Bonvicinus Mediolanensis exsculpsit , quem falsò Malvicinum dicit Titus pag. 5. Ceteræ ejus partes stylo clariùs quàm calamo oculis subiicientur in Tabula 62. ortographica , quæ hanc Basilicæ frontem exactissimè delineatam exhibebit . In quibus omnibus construendis plusquàm sexcentum millia nummorum Paulus insumpsit .

C A P U T X X I X .

De Turribus Campanariis .

MS pag. 189. **T**ALEM Frontem exhibuit Pontifex duplici Numismate , in quorum altero anno 1608. sui Pontificatus V. ut verbis utar Jacobi Grimaldi , duo Campanilia lateribus frontis apposita non erant , quia post absolutam frontem judicatum est ad ipsam latiore , & augustiorem reddendam fore necesse utrique lateri frontis binas Turres Campanarias , altissimas , & magnificentissimas connectendas , atque excitandas , quamobrem initium fundandi dederunt , à parte Palatii Apostolici , lapides Tyburtinos ad porticus latitudinem à solo ad culmen usque imponendos .

Alterum verò anno 1613. Pontificatus XV. eorum hæc additamenta exhibebat . Placet hic fusiùs referre , quæ Grimaldus scripsit de fabrica harum Tur-
 Ex Arch. Basil. Vatic. rium pag. 180. [In fundando , inquit , novo Campanile Carolus Madernus
 ,, Architectus voluit omnimodè reperire argillam solidam , & magno labore ,
 ,, ut infrà dicitur , terram egresserunt palmis Romanis 135. & ibi firmamen-
 ,, tum , ut dicunt , invenerunt . Hæc ad memoriam notare placuit . Tota
 ,, illa pars augustissimæ frontis , quæ à Porta Templi ducente in Sacellum
 ,, S. Gregorii ad Palatium Apostolicum se in longum protrahit profun-
 ,, da pal. plus minus 67. est fundata supra optimam argillam . A di-
 ,, sta porta S. Gregorii ad novum usque Campanile , quòd modicum est

TABVLA

62.

pag. 176.

FRONS BASILICÆ
A PAVLO V.

VATICANÆ
ÆDIFICATA

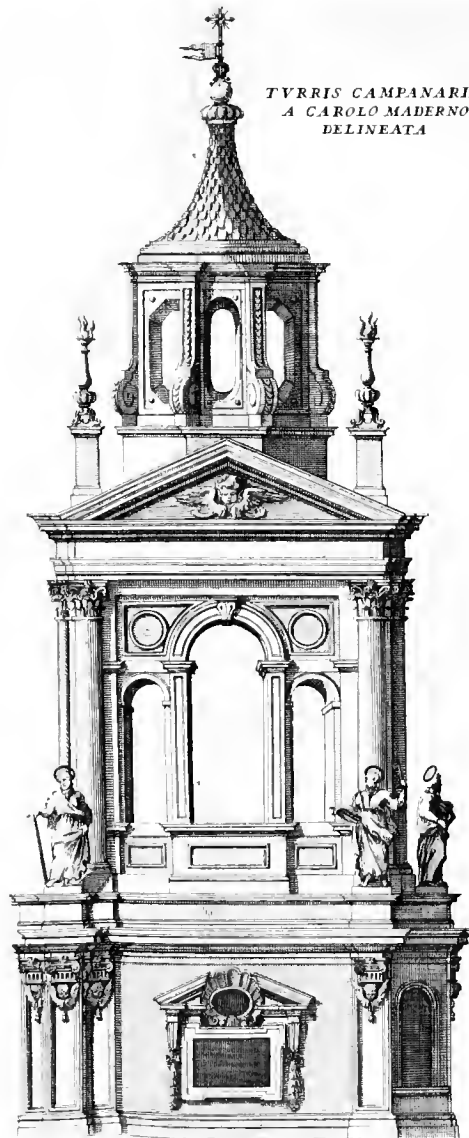
TVRRIS
A MARTINO

DIVERSA TVRRIS PRO CAMPANIS
A MARTINO FERRABOSCO
DELINEATA

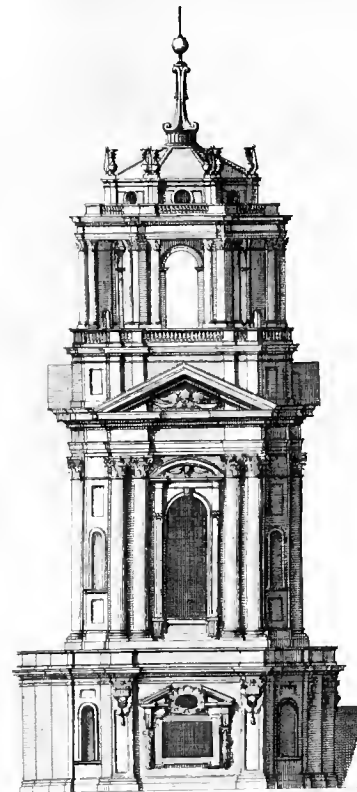
Alexander Specchi del. et sculp.

TVRRIS CAMPANARIA
A MARTINO FERRABOSCO
EXCOGITATA

TVRRIS CAMPANARIA
A CAROLO MADERNO
DELINEATA

DIVERSA TVRRIS PRO CAMPANIS
A MARTINO FERRABOSCO
DELINEATA

est spatium ex improvise in totam profunditatem , & abyssum se con-
 vertit, certè mirandum sit valdè , & notatu dignum. Carolus Archi-
 tectus in fundando angulo novæ frontis ad meridiem cum centum
 quinque palmis jam terram egressisset, nec soliditatem invenisset, palis
 adegit totum terrenum, interstitia palorum silicibus, & lateribus optima
 ex calce complanando, ac supra palos ipos plateam Tyburtinam fecit, in qua
 stat totum fundamentum angulare; frontem altam ad duas hominum staturas
 per longummedium tanquàm catenis glutinavit magis lapibus Tyburtinis;
 magnam denique in eo fundando adhibuit diligentiam. Verùm, ut arbitror,
 cum de ipso angulo dubitaret, statuit Campanile profundius fundare usque
 ad argillam virginem, effosumque est pal. prædictis 135. immensum agge-
 rem tantæ moli submittendo; quantum Nolarium occupat ad subjectam
 planram solidum totum, magna licèt impensâ, optimi & generosissimi Prin-
 cipis Pauli V. Pontif. Max. summis viribus perficiendo, ut profundissimus,
 & latissimus lapidum acervus foret humerus validissimus ipsi angulo, & toti
 fronti. Hujus igitur Nolarii fundandi initium ad Dei gloriam, & Janito-
 ris Ætherei honorem Cementarii dederunt die 1. Augusti ipsi gloriofo Prin-
 cipi Apostolorum sacra, hora 10. feria 4. A solo viæ publicæ, ducentis ad
 Ædem Campi Sancti, & Palatium Sancti Officii, custodiamque Equitum læ-
 vis armaturæ, invenerunt viam antiquam silice stratam profundam palmis
 50. Romanis] .

Palmis centum tota terra mota erat, quod, ut arbitror, fuisse ibi pro-
 fundam vallem multò antè, quam Circus extrueretur, ad argillam effodien-
 dam à proximis montibus repletam. Palmorum igitur 90. & 100. circiter,
 quibus replementum apparebat; magna profunditas! admiratio non mo-
 dica.

Egesta igitur terrâ palmis centum & sex, Architectus debitans, ne li-
 gnorum machina rueret, & periculum fronti effodiendo juxtâ illam inferret,
 sex puteos in quolibet fundamento ad subjectam plantam fieri mandavit, quos
 profundos palmis 29. semis, & alios plùs, minùs profundiores, & altiores us-
 que ad solidam argillam fecerunt, puteos in imo optima calce cum silicibus,
 & postea lapidibus repleverunt, idem fecerunt in quolibet interstitio, sive
 spatio inter puteos sito, & sic in Dei nomine ad culmen usque fundamenta
 ipsa calce, & lapidibus, non sine magno labore sunt jacta. Die, noctuque,
 diebus festis, & in magnis Solemnitatibus, etiam nocte Natalis Domini eva-
 cuatores aquarum de nocte, die verò terræ effosores continuè desudabant,
 Quintum fundamentum angulare Campanilis palmis 100. effosum ruinam
 nocte ex improvise cum minaretur, venit Architectus magna trabe per tran-
 sversum ad terræ planum apposita, ligatisque funibus per imum fundamen-
 tum trabiculis, & fulcimentis ligno rum ruinæ contulit. Vaticanæ Domus sta-
 tim ruinas dederunt, Ecclesia Campi Sancti undique rimosa, Domus, in qua
 panis, & vini eleemosyna à Summo Pontifice erogatur, tanquàm me-
 logranatum aperta. Jam sunt menses 11. semis, quibus continuò la-
 bore, & indicibili sumptu huic arduo operi insudant: hætenus Grimal-
 dus.

Jactis hujusmodi fundamentis, perductaque mole usque ad frontis
 cacumen, ut exhibet Numisma, Turres pro campanis collocandis Paulus
 V. non absolvit, hac potissimum de causa, quòd labile fundamentum judica-
 tum fuerit, ineptumque ad novum pondus sustinendum, quod Madernus
 delineaverat. Earumdem exemplar hùc attulimus, è tabula acceptum, quam
 Matthæus Greuter Romæ sculpsit anno 1613. aliaque diversa illi adjunximus
 à Martino Ferrabosco delineata in Tabulis 13. & 14. quas de Templo
 Vaticano Illustris. D. Jo. Baptista Costagutus senior anno 1620. typis
 edi curavit.

Sed cum nulla earum Turrium species in praxim redacta fuerit sub
 Paulo Pontifice, Urbanus VIII. qui apprime compertum habebat, quan-
 tum essent Campanilia non ad ornamentum dumtaxat, sed ad sacrum

Templi usum necessaria, Purpuratis Fabricæ Præfectis commisit, ut ea excitari curarent. In memoriam enim revocabat eruditissimus Pontifex excelsam Turris molem, quam anno circiter 780. Hadrianus I. excitaverat, referente Anastasio [Eum Pontificem, ex nimia fervoris dilectione pro honore Beati Petri Apostolorum Principis, & ornatu ipsius Sancti Patriarchii construxisse, atque ædificasse ibidem noviter Turrem miræ pulchritudinis decoratam coherentem Porticui, quæ descendit ad Balneum, ubi & deambulatorium, scilicet solarium suum, cancellis æreis nimis pulcherrimè construi fecisse].

Quam quidem Turrim ad usum campanarum excitatam fuisse aliqui sibi persuaserunt, hoc tamen æquè incertum, ac incertum est, quòd refert Illustriss. Costagurus de Templo Vaticano pag. 10. anno scilicet 1167. duas Turres campanarias hinc indè ad Basilicæ januas extitisse collocatas, fortassè eo argumento ductus, quòd inibi Sacellum esset, appellatum S. Mariæ ad Turres; sed cum diceretur etiam S. Mariæ in Turri, ut notat Illustriss. Ciampinus, nihil certum arguitur. Eas quidem mente conceperat Nicolau. V. erigendas propè magnificam Basilicam, quàm ab eo excogitatam descripsit Manettus, ubi ait [In utraque hujus vestibuli extremitate singulæ Turres è pulchris marmoribus in altum ultrà centum cubitos erigebantur. Quæ quidem ad munitionem Templi, & ad oportunitatem Canonorum horarum pulsationem, simul famulabantur. Pro comperto quidem habemus Leonem IV. Sum. Pont. anno 850. unicam Turrim pro campanis extruxisse, dicente Anastasio: *Fecit etiam ibi in Ecclesia S. Petri ipsum Campanile, & posuit campanam, cum malleo æreo, et cruce aurata.* Eam tamen ab Heraclio Imperatore anno 610. ædificatam fuisse eruditissimus Pompejus Sarnellus affirmat in Basilicographia cap. 50. probarque ex Numismate reperto in fundamentis anno 1610. quo anno sub Paulo V. diruta fuit ad novum Ecclesiæ additamentum extruendum, & ipsius Heraclii imagine insignito; sed meo quidem judicio fallaci argumento ductus. Potuerunt enim condi Numismata sub Heraclio cusa in fundamentis, quæ jussu Leonis locabantur, ut pluries factum ab aliis novimus.

De illa scribens Blondus, ait: *Talem Turrim Campanariam omnium primam in Orbe terrarum fuisse.* Quòd intelligi debet, vel quia cæteris sua pulchritudine præerat, vel quia altitudine cæteras superabat. Illam affirmat Angelus Rocca, antè quam aliæ erigerentur, Basilicæ Vaticanæ fuisse adjunctam. Verùm ex pluribus monumentis satis, superque pro comperto habuimus, antè annum 431. Sanctum Paulinum Nolanum Antistitem aliam Turrem pro campanis extruisse, & Sabinianum Papam antè annum 605. campanarum usum Ecclesiis præscripsisse.

Cæterum, quo tempore cæperit in lucem dari campana, minimè convenit inter Scriptorum Cœrus. Baronius in tomo primo, quinquagesimo, & octavo anno campanas in usu fuisse testatur, tùm scilicet, cum pax Ecclesiæ data. Nam antè Constantini tempora Fideles in unum per Cursores, & Diaconos cogebantur, uti memoriæ proditum est à Divo Ignatio, qui anno ab Orbe Redempto 93. vixit, in epist. 11. Cujus verba apud Baronium ipsum leges, nullo præmissio tintinnabuli publico usu, sæviente in Christi-fideles odio. In eadem sententia fuit Maggus libello de Tintinnabulis eap. 2. Postquam autem odia Ethnicorum Principum refrixerant, mentionem fecerunt inter alios campanarum Audovenus, qui anno 650. vitam S. Eligii Episcopi conscripsit. Polidorus Virgilius lib. de Inventoribus rerum sexto adscribit inventum Fabiano Pontifici, qui floruit anno 606. Joannes Antonius Castellionus antiquit. Basilicæ Vicentine fasciculo 2. par. 1. ex D. Hieronymo, qui vixit anno 422. & in Regulis Monachorum cap. 33. campanæ meminit. Qui autem campanæ usum à Sancto Paulino Episcopo manasse contendunt, id ipsum affirmare necessè habent, cum is S. Hieronymi coetaneus fuerit. Imò anno 360. tintinnabula tractare dicuntur Meletiani Hæretici Theodoretto Episcopo Cyrenensi auctore, qui vixit anno Domini 450. lib. 4. Hæretic. fabularum. Sve-

Cap. 4. De
Sac. Edif.
pag. 84.

In ejus vita
MS.

Pag. 133.

Cap. 12. de
campanis.

Sarnellus
cap. 50.

Martin. Pol.
lon. lib. ordin.
Rom. cap. 1. de
othic. Cust.
Concil. Tol.
let. cap. 2. de
offic. Cust.

tonius in vita Augusti ostendit tintinnabula in usu fuisse cum viveret, nempe tempore, quo Christus natus est. Rursus apud Polybium Historicum Græcum, qui vixit 200. annos antè Christum natum, ejusdem instrumenti facit mentionem, ut ejus antiquissima planè origo censenda sit; Ecclesiasticus quidem, seu Sacer campanæ usus potius, quàm ejus instrumenti inventum Sancto Paulino communiter ascribitur, prophanum tamen usum antè Christum natum multis annorum centuriis capisse liberè asserendum est, cum etiam in Thermis, & aliis Urbium locis ad varia munia apud Ethnicos receptum fuisse constet. Observat Aloysius Novarinus in Encyclopedia Epistolari, funes, qui campanis servirent, offeri alicubi solitos publico Civitatis nomine, ut campanæ, cum tempestates ingruerent, sonum ederent [Ea quoque causa (ait Joannes Bollandus 22. Januarii de Sancto Dominico Abbate juxtà Soram) Fulgines, quotannis ad Dominici Monasterium sumptu publico mittere superioribus sæculis consuevere, nummos aliquot, pannum laneum, in vestes Monachorum, ac funes impellendis Ecclesiæ campanis. Patet id ex Archivis Fulginiensibus, constatque quamdiù id Senatus nomine perfectum est, nihil Urbi à grandine, aliave aeris injuria detrimenti allatum.]

Ep. 132.

Mansit supradicta Turris à Leone IV. ædificata usque ad ann. 1303. sed deindè detrimentum ingens passa est liquatis campanis flammarum vi, quas fortuitò post Principis Apostolorum festum ventus excitaverat; sed illas statim Bonifacius VIII. reddidit græ addito majores, ut constat ex codice Archivi Vaticani, in quo Benefactorum nomina referuntur. Inter eas, quas ignis liquavit una numerabatur à Gregorio IX. anno 1231. Pontificatus sui IV. Basilicæ concessa, de qua Anastasius ità scripsit: *Ceteras Urbis et vastitate corporis et boatu sonoritatis excedit*

Apud Rainald. tom. 3. pag. 418.

Rutilius Alberinus in sua historia universali MS. refert, anno 1333. fulminis impetum eam Turrim multis in partibus laceratam fuisse, campanis tamen integris remanentibus. Ciacconius in Clemente IV. narrat anno post Virginis partum 1352. paulò antè ipsius Pontificis mortem, dirum cometem fulsisse, quatrimum antè ejus obitum quarto nonas Decembris Turrim Cymbalariam Sancti Petri (sic eam appellabant) fulmine cælitus tactam, magnaue ex parte culmen ejus disiectum, & vi ignis campanas fuisse fusas; sed anno 1353. alias loco earum, & quidem majores Innocentius VII. substituit, quarum maximam refert Torrigius ponderasse libras septemdecim mille his verbis inscriptam:

Apud Ill. Ciamp.

*In nomine DOMINI, MATRIS, PETRIQUE, PAVLIQUE.
Accipe devotum, parvum licet, accipe munus,
Quòd Tibi CHRISTE, datum, PETRI, PAVLIQUE
triumphum
Explicat, & nostram petit, populisque salutem
Ipforum pietate dari, meritisque refundi.
ET VERBUM CARO FACTUM EST.
Anno millesimo trecentesimo cum quinquagesimo
Additis & tribus, Septembris Mense colatur,
Ponderat & millia decies septiesque librarum.*

In alia verò ponderante mille centum & decem libras , sequentia verba
Torradius legebantur :

*In nomine PATRIS , & FILII , & SPIRITVS Sancti . Amen . Ad hono-
rem DEI , & Beatae MARIAE Virginis , & Beatorum Apostolorum PETRI ,
& PAULI .*

VERBUM CARO FACTUM EST .

Solve iubente Deo , Terrarum PETRE catenas ,

Qui facis , ut pateant Caelestia Regna Beatis .

*Hæc Campana , cum alia majori ponderante 16000. post consumptionem
ignita fulgure Anno præcedente , fusa est Anno DOMINI M CCCC LIII. Men-
se Junii .*

Ponderat hæc MX. & centena librarum . Amen .

Cætera fuerunt mole , ac pondere minores . Sub Nicolao IV. aliam Cam-
panam formarunt cum hac inscriptione :

Anno DOMINI M CCLXXXVIII.

*Ad honorem DEI , & B. MARIAE Virginis , & S. THOMAE Apostoli ,
tempore Fratris Ioannis de Leodio Ministri factum fuit hoc opus de legato quon-
dam Domini Riccardi Domini Papæ Notarii ,*

Guidottus Pisanus me fecit .

In alia verò sic legebatur :

Nominè DOMINICO PATRIS , PROLISQUE , SPIRATI .

Ordine tertiam PETRI primæ succedere noscant

Per dies paucos quotquot sub nomine dicta

Sanctam Ecclesiam colunt in agmine Triuo ,

In ultima hæc verba videbantur :

Mentem sanctam spontaneam honorem DEO , & Patriæ liberationem .

Ave MARIA gratia plena , DOMINVS tecum ,

Benedicta Tu in Mulieribus , & benedictus Fructus Ventris Tui .

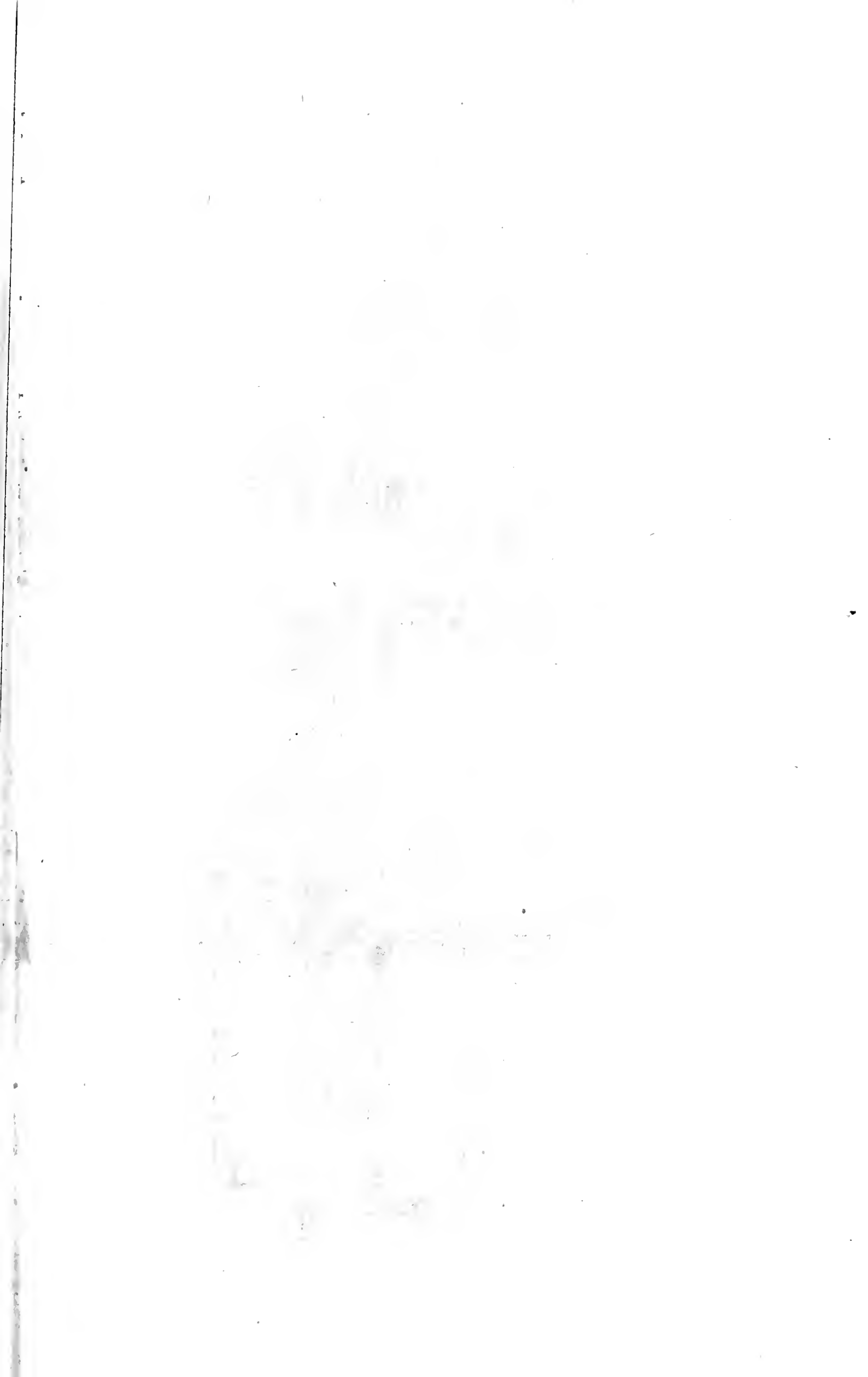
Tyberius Alpharanus , citatus à Paulo Aringo , indicat eandem Turrim
restitutam esse anno 1574. sub Gregorio XIII. scribens [Dùm fundamenta de-
Rom, Sub- restituta sunt ab effodientibus , inter cætera perelegans quoddam cubicu-
1615. libr. 2. ,, nuò jacerentur ab effodientibus , inter cætera perelegans quoddam cubicu-
cap. 3. pag. ,, lum Sacelli instar repertum fuisse] . Antiquæ Turris formam in nostra Ta-
215. bula 5. exhibuimus , qualem sub Sixto V. Pictor expressit in Bibliotheca Vati-
cana , quadrilateram , senis fenestris in singulis faciebus apertis , quas colu-
mnæ bifariam dividunt . Rotundo vertice , non tamen acuminato , & pyrami-
dali , sed Tholi instar absolvitur , supra quem Crux inerat cum Gallo æneo ,
& aurato (qui in Sacratio Basilicæ adhuc servatur) juxtâ morem antiquum ,
de quo Alciatus in Emblemate :

Instantis , quod signa canens det Gallus eoi ,

Et revocet Famulas ad nova pensa manus ,

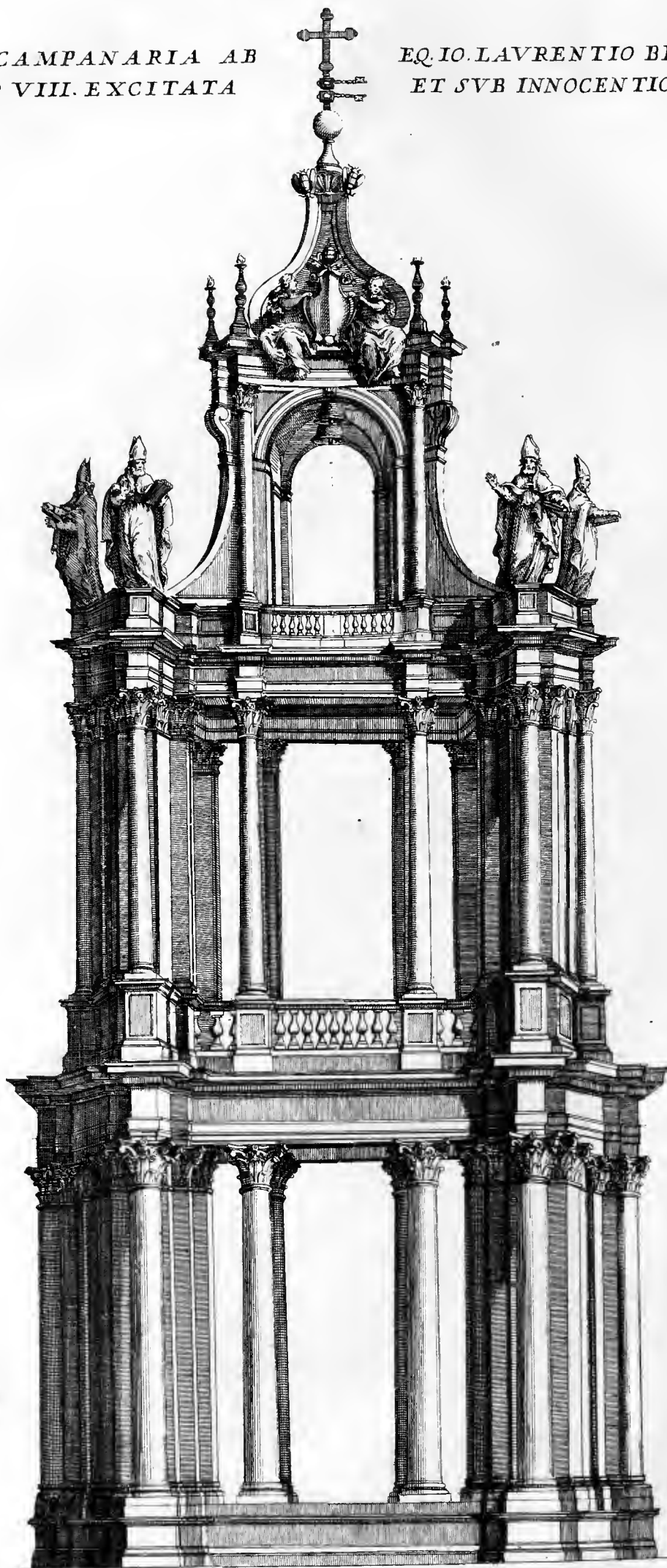
Turribus in sacris effingitur --- --- ---

Et Gulielmus Durandus in Rat. Divin. Offic. declarat , ideò sacris Turribus
L'ib 1. c.1. impositum , ut Prædicatores designaret [Gallus enim , qui profundæ noctis
n.22. ,, pervigil horas suo cantu dividit , dormientes excitat , diem appropinquan-
,, tem præcinit , sed prius se ipsum alarum verbere ad cantandum excitat ,
opti-

TVRRIS CAMPANARIA AB
SVB VRBANO VIII. EXCITATA

EQ. IO. LAVRENTIO BERNINO
ET SVB INNOCENTIO X. DESTRVCTA

„ optimè illos exprimebat]. Pompejus Sarnellus addit [Ut in mentem
 „ Peccatorum revocaretur Divi Petri fletus , ac veniæ spem concipe- In Basili-
 „ rent à proxima Cruce , in qua Divinus Homo pro eorum salute mortem cographia
 „ obivit . pag. 134.

Itaque Urbanus , ne Basilicæ hoc utile ornamentum deesset , cum extre-
 mos frontis angulos ejus substructioni fundatos locum maximè idoneum cen-
 feret , illud primùm in australi angulo ad occasum divergente jussit imponi .
 Berninus igitur sua , qua pollebat Architectonicæ artis peritia molem festinan-
 ter extruxit postquam Pontificiis oculis subjecerat ejus exemplar ligneum ,
 quòd adhuc in officii à Fabricæ servatur .

Primos lapides posuerunt die 26. Januarii anno 1638. sub quibus singulis
 in angulis ærea Numismata condidere . Duplici tùm Columnarum , tum Pa- Baldinuc-
 „ stadium ordine illud componebatur , quorum primus Corinthium , duobus cus in vita
 „ altrà septuaginta palmis elevatum , præferbat ; secundus verò Compositum , pag. 24.
 „ in quo primum stylobata quatuordecim palmorum collocata , Parastadas , Co-
 „ lumnas , Scapos , Zophorum , & Coronidem in spatio palmorum quadraginta-
 „ sex cum dimidio comprehensa sustinebant . Totum opus absolvebat alius ordo
 „ Atticorum regulis delineatus , palmorum quadraginta quinque . Qui omnes in
 „ unam summam redacti , palmos septuaginta septem cum dimidio ultrà centum
 „ conficiebant . Huc usque nobilissimum opus è Tyburtino lapide perduxerat
 „ Berninus , eidemque Pyramidem ligneam imposuerat Pontificiis insignibus ,
 „ Candelabris , & Statuis Doctorum Romanæ Ecclesiæ ornatam , ut tanquam
 „ absolutum antè finem oculos intuentium expleret . Ejus Iconem Tabula se- Fig. 64.
 „ quens 64. legentibus præbet ab exemplari ipsiusmet Bernini acceptam , cui ad-
 „ didimus mensuras quales Eques Carolus Fontana simili iconismo appinxit , Lib. 5. c. 1.
 „ ubi sic loquitur : [Dicta Campanaria Turris ab ordine parvo , & fronte , pag. 262.
 „ ex qua avulsa fuit usque ad secundam altitudinis mensuram ascendebat
 „ palm. 155. & à præfato ordine , ad crucis cuspidem palm. 247. & à frontis
 „ gradibus usque ad crucem palm. 450. & à plateæ planitie usque ad dictam
 „ crucem palm. 477.] In quibus mensuris patet magnum discrimen esse
 „ inter illas , & mensuras à D. Philippo Baldinuccio supra relatas . Hic enim
 „ affirmat tres illos ordines centum septuaginta septem palmis commensu-
 „ rari , Eques verò Fontana dempta pyramide superimposita cum cruce palmo-
 „ rum quinquaginta quinque , eisdem in spatio palmorum centum , & nona-
 „ ginta duorum comprehendit . Cui nam horum fides sit adhibenda judi-
 „ cet Lector .

Insidabat moles instabili fundamento tanto ponderi sustinendo inepto .
 Madernus enim , qui (ut ait Fontana lib. 5. cap. 4. pag. 259.) *spretæ Plastico-*
rum officinâ artem Architectonicam sibi immeritò vindicavit , Brevi tempore
 post adificationem inscitæ suæ argumenta cognovit in Porticus compagibus ,
 in quibus tum ob fundamenta saxorum congerie inconsultò oppleta , tum
 etiam ob aquas è vicino colle irruentes , paulatim humo prolabente , multi
 hiatus , ac rimulæ apparuerunt . Quamobrem quadraginta & duos puteos alti-
 tissimos , & capaces fodit juxtà porticus , & frontis fundamenta , quos de- MS.
 indè optimis cæmentis oplevit , ut refert Grimaldus . Cum igitur magis , ac
 magis semper in dies rimulæ relaxarentur , proximæ ruinæ metum incutiebant ,
 illamque procul dubio futuram , ajebant , ob novum saxorum pondus à Berni-
 no additum .

Hinc bellicum canere contra illum invidia cæpit . Preproperam nimis il-
 lius fidem multi damnabant , eo quòd antè molis impositionem fundamenti
 latebras propriis oculis non perlustrasset , ut , omnibus diligenter inspectis ,
 operi stabiliret perennitatem . Nec defuere , qui Summi Pontificis prudenti-
 æ detraherent , quæ in sola Bernini solertia cum tanto jacturæ discrimine
 fiduciam poneret ; illum , ajebant , non minori animi audacia , quàm artis pe-
 ritia præditum esse : nec ommittebant Romæ verecundiam , quæ cum Viros
 semper omni arte , Architectonica præsertim insignes , aluisset , tunc temporis
 unico Bernino Vaticani fabricam dirigente , eorum inopiâ laboraret .

Cum

Cum ergò , ut indicatum est, additę Turris mole fornicum , porticusque simulæ magis in dies relaxarentur , & ob eam causam in Berninum conceptam non pauci excitarent invidiam , molem totam illico evertendam suadere conati sunt , ne tota Templi facies , inò porticus ipsa , rot impensis à Paulo excitata , ruinâ , quàm minitabatur , penitus deperiret . At furdo cecinissent , & fastigium , quòd deerat , operi incæpto imposuisset Berninus , nisi mors è vivis abripuisset Urbanum . Verùm eo defuncto , & Innocentio X. ad Pontificale Solium evecto , cum publicis acclamationibus novæ aliquorum querelæ ingeminatæ sunt , ac motus novus bellicum canere iterùm cepit contra Berninum ; invidiâ certò asserente proximam ruinam ob ejus causam imminere . Quamobrem pluribus convocatis Cardinalium , & Peritorum Comitibus , de ratione disceptatum est , qua obviam tanto iretur discrimini , sed in varias sententias divisus . Ædificium funditus evertendum ajebant aliqui , alii verò ingentium lapidum molibus jactis , novam , ac tutiorem basim illi substruendam . columnarum novo ornatu fulciendum affirmabant nonnulli .

Cęsar Braccius Archidiaconus Montis Polytiani anno 1644. edidit Senis tractatum , quem Innocentio X. Summo Pontifici inscripsit , in quò primùm damnavit delineationem Maderni , postea Turres minores proposuit , & frontem delineavit majorem , cum hac inscriptione :

EACIEM TEMPLI A PAVLO V.
IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORVM ERECTAM,
INNOCENTIVS X. PERFECIT
ANNO SAL..... PONTIF.....

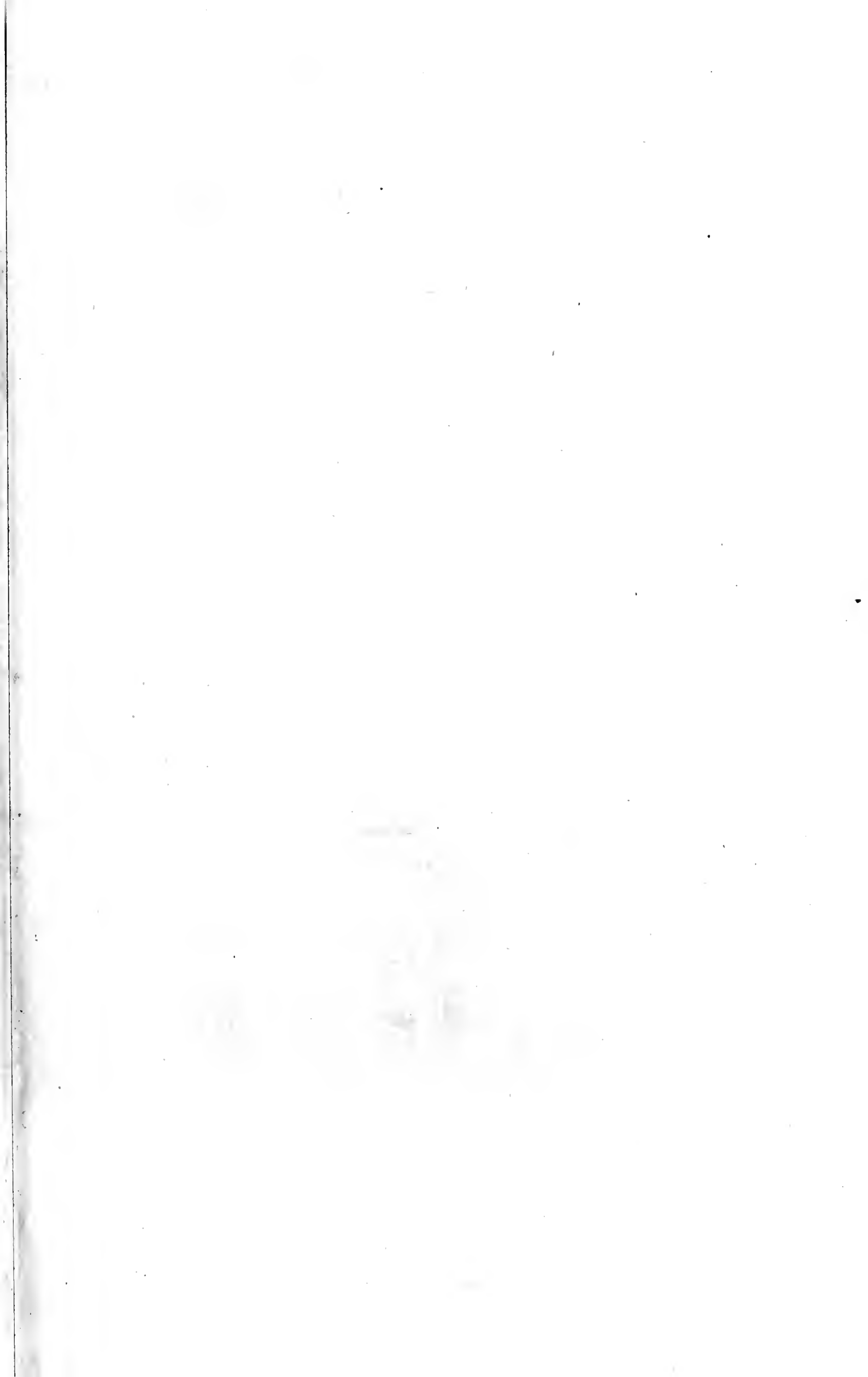
Martinus Longus singulari peritiâ Architectus impressit anno 1645. dissertationem de ejusmodi Campanilis instauratione , quâ eidem Summo Pontifici obrulit , docuitque viam , à se excogitatam eam Turrim incolumem servandi , fultus exemplo Salomonis , à quo suo Templo substructa moles fuit , quæ validissimi instar aggeris relaxatas Templi compages sustineret , ut refert Villalpandus . Sic Longus amplam è Tyburtinis lapidibus plateam primùm ponere excogitavit ea in parte , in qua Turris fundamentum paulatim in lubrico colle labebatur , deindè novis semper molibus superadditis , veluti pyramidem circa illud efformare ad plateam usque , in qua Porticus Parastatę assurgebant . His alias ingentes columnas addere , quibus fulcimentum , & decor augetur .

His omnibus ritè perpensis , objecta diluit Berninus apud Pontificem , qui Baldinucci in vila. remedia potiùs adhibenda , quàm molem destrui peroptabat . Asserebat ille , se ab imprudentiæ nota liberum , cum post accuratum examen fidem præstiterit Joanni Colarmeno , & Petro Paulo Drio primariis fabricæ Opificibus , qui operam suam sub Paulo V. in fundamentis posuere . Asserebantque , illa esse ad molem sustinendam aptissima : se paruisse Decrero Congregationis super Fabricâ deputatæ post dictum examen emanato : Hiatus ex eo provenire , quòd recens fabrica suo pondere aliquantulum subsideret ; ac pro comperto sibi esse eam perpendiculariter elatam , ad nullam partem inclinare , rectis undique lateribus ad libellam diligenter examinatis , quòd non accidit , cum alicujus fabricæ partes ob fundamenti instabilitatem ab aliis relaxatæ dissolvuntur .

Verùm cum semper in dies magis dehisceret moles extructa , partium relaxationes longè majores judicatæ sunt , quàm ex subsidencia fuissent (in ea enim scissuræ fiunt exiguæ , ob partium scilicet tenuem contrahentiam) quàm ob causam Pontificis jussu anno 1647. magnifica mole cita dejectione Templi faciem exornerarunt .

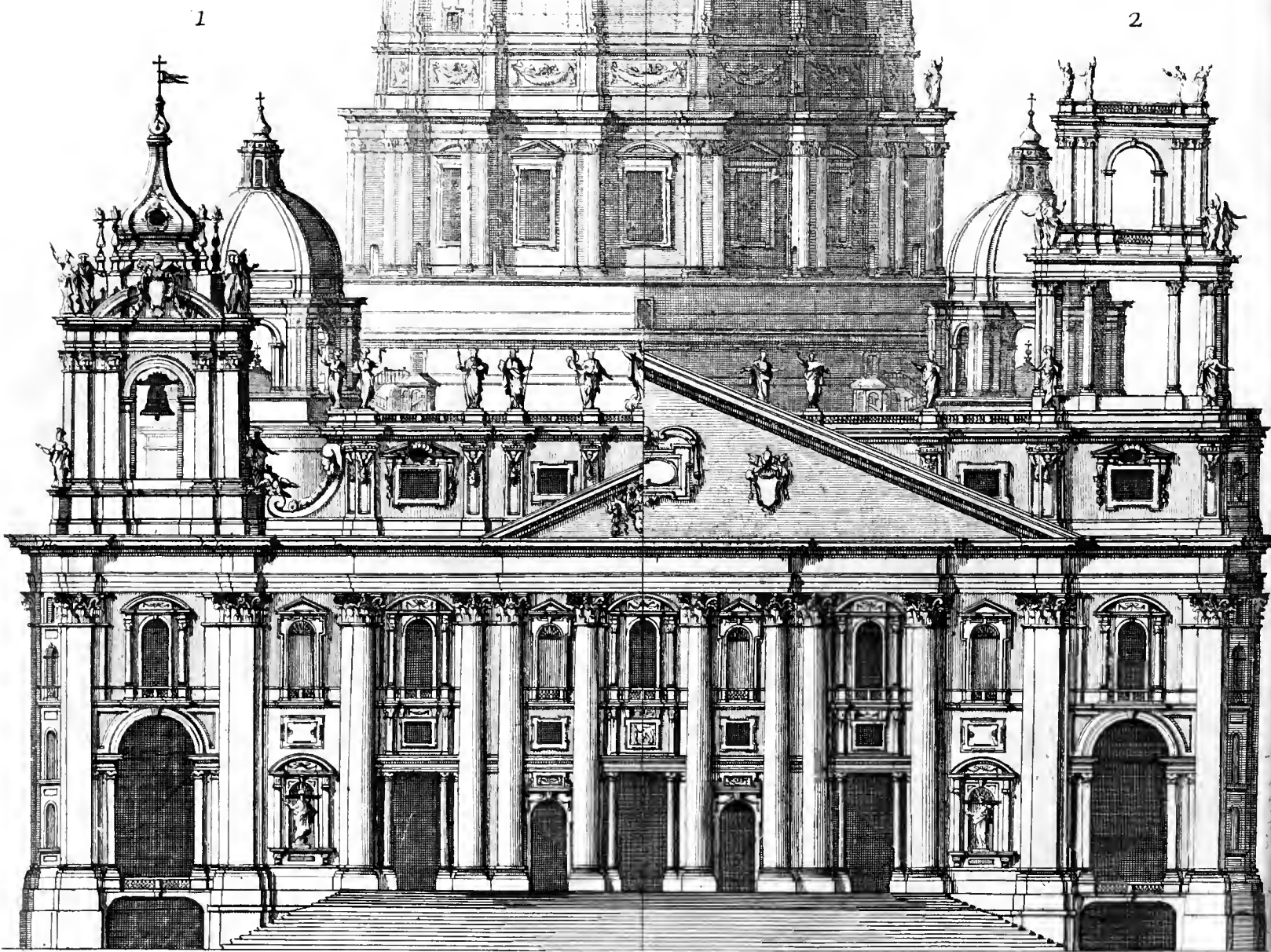
Pag. 202. Quare falsò scripsit Pacichellus : *Quòd invalidè fundata Vaticanae Turres magnificæ Urbano VIII. feliciter regnante ceciderunt .*

Lib. 6. c. 2. Duodecim circiter millia nummorum in labore consumpta fuisse asserit Fontana , postquàm in ejus operis constructione centum millia & amplius Ur-

*Frons Basilicæ Vaticanæ
cum Turri Campanaria
ab Equite Rainaldo delineata*

*Eadem frons cum diuersa
Turri Campanaria a Cesare
Braccio excogitata*

Urbanus VIII. erogaverat. Conquerente postmodum de se ipso Innocentio X. ut refert Baldinuccius in vita Equitis Bernini, quod imperiti cujusdam Administrati suasionem importuna ad eam demolitionem præcepti decreto prope-

Pag. 29.

Verum ne hujusmodi decor augustæ Templi fronti deesset, novæ Turris Campanariæ duplicem ideam proposuit Eques Franciscus Rainaldus Romanus Architectus peritissimus, quam Coronidi frontis imposuisset, ablato ordine (ut pondus minueretur) quem Articum spurium vocarunt Periti. Illam Tabulâ eneâ 65. & Tabula 66. sub numero 1. insculptam proposuimus ex auctoris delineatione acceptam, apud Hæredes servatâ, ne tanti Viri speciosum inventum è papyraceis monumentis longo temporis decursu obliteraret oblivio. Aliam etiam Turrim delineatam obtulit Pontifici Cæsar Braccius in nostra eadem Tabula 66. sub num. 2. expressam.

Fig. 65.
66.

Non absimilem ejusmodi Turris ideam nuperrimè proposuit Eques Fontana in libro 4. de Templo Vaticano cap. 9. & lib. 5. cap. 4. addidit methodum, qua potuerant fabricæ incolu mitati prospicere, & vacillans Turris firmiter contineri in declivi situ; substruendo, validissimi aggeris instar, molem ad sustinendum aptam; quæ methodus licet modò inutilis videatur, Turri jam penitus dejecta, eam tamen immeritò destructam clarissimè demonstrat, quæ tantopere ad Basilicæ decorem, & elegantiam conferebat.

C A P U T XXX.

De Scalis antè Basilicam positis.

NUNC de Scalis, per quas ad Basilicam datur ascensus aliqua delibabimus. Eas à Constantino Imperatore fabricatas fuisse narrat Panvinius his verbis [Gradus marmoreos antè Basilicam fecit Constantinus.] Juxtà veterem morem, qui Basilicas in excelso ut plurimum loco collocabant, narrante Aulo Gellio [Quintum Catulum in Capitolii restitutione voluisse Aream Capitolinam deprimere, ut pluribus gradibus in Ædem conscenderent, suggestusque Templi Jovi dicati, pro fastigii magnitudine altior fieret]: Et Livio libro 8. Annum Latinorum oratorem, cum commotus irâ se ab vestibulo Templi citato gradu proriperet, lapsus per gradus, capite graviter offenso, impactum imo ità esse saxo, ut sopiretur.

De Sept.
Urb. Eccl.
pag. 39.

Lib. 2. c. 10.

Docet Vitruvius in constructione Templi non quærendum esse an gradus Templis sint apponendi, sed tanquàm necessariam partem eos poni debere, quòd non parum faciat ad majestatem, & dignitatem Templi, si à cætero Urbis solo extet. Canonicus Romanus in descript. Vatic. Basilicæ præfatos gradus constructos fuisse tradit ex Romuli demolito Sepulchro, quod tamen Marlianus lib. 4. cap. 22. suæ Typographiæ Urbis Romæ, non Romuli, sed Scipionis Affricani fuisse ait. Eos numero triginta sex fuisse affirmat Torrigius, sed verius Severanus, cui adhæret Illustris. Ciampinus fuisse tantum triginta quinque, in quinque ordines ità distributos, un quemlibet ordinem septem gradus occuparent, exiguusque areæ tractus illos distingueret. Omnes autem graduum ordines ducentos palmos sua longitudine juxtà areæ, atriique latitudinem adæquabant. Latitudine verò omnes simul cum interjacentibus areolis ab ima telluris Planitie ad Aream magnam superiorem palmos nonaginta quinque. Notat Illustris. Ciampinus, ideò quemcumque scalarum ordinem septem constare gradibus, eò quod Architecti in graduum distributione impari numerum observent. [Natura enim (ait ille) semper cum ascendimus, ad sinistram pedem primò movendum nos inclinat, & in eodem gradum plerumque sinister verò remanet suspensus, quasi ipse vellet ascensum terminare. Quare ascendens quamdam patitur molestiam, quia cum Natura sinistro pede velit quietem invenire, illa nequaquam fruitur.

Lib. 3. cap. 2

Num. 48.

MS.
Pag. 43. &
48. cap. 4.Pag. 9. de
votis cor-
rect.

Livius 48. Omnibus graduum ordinibus imminebat Area maxima, quam Vestibulum, seu Suggestum Basilicæ antiqui dixerunt, & Suggestum Areæ superioris Sanctus Leo appellavit, ut distingueret ab aliis inferioribus Areis. Post Constantinianum Imperium annis plusquam octoginta supra centum elapsis, Synmachus Pontifex circa annum 500. ut refert Anastasius, *eisdem gradus amplavit, & alios gradus construxit sub tigno dextrâ, levâque*. Ubi notandum est *Tigni* vocabulo significari ab Anastasio Contabularionem, sive Tectum: Tignus enim dicitur à Tegendo: eaque de causa constructos eos gradus fuisse opinatur Illustris Ciampinus, *ut in umbraculum diei ab Aestu, & in securitatem à pluvia pro majori Populi orantis commoditate inservirent*. Cum narret Bibliorhecarius Christi-fideles antiquitatis devotionis gratia ascendere illos consuevisse, & multoties flexis genibus.

Cap. 4.
Pag. 19.
In Gregorio IV.
Pag. 65.

Et Dominus Abbas Carolus Bartholomæus Piazza in sua Ephemeride Vaticana Carolum Magnum Romam profectum vivente Hadriano I. Pontifice Summo, & Divi Petri Basilicam petentem hanc scalam genuflexum ascendisse; quam tamen piam actionem Baronius non refert, dicens tantum *illum omnes gradus singillatim ejusdem Sanctissimæ Beati Petri Ecclesiæ deosculatum esse*. Quem pium usum, ut Alexander VI. excitaret, singulos gradus flexo poplite, & devotè ascendentibus, septem indulgentiæ annos ipsum concessisse, affirmat Torrigius.

In MS.

Bibliot. &
Seueranus
Pag. 4.
In MS.

Anno succedente septingentesimo nonagesimo quinto Leo III. eos gradus vetustate consumptos restituit. Et narrat Torrigius Benedictum XII. anno sui Pontificatus V. (qui fuit à partu Virginis 1338.) comisisse Antistiti Anagnino eorum Tignorum demolitionem, quorum fabricam Joannes XXII. anno 1316. iterum perfici Canonicis Basilicæ concessit.

Oldoin.
Pag. 1025.

Vasar. par. 2
Pag. 298.

To. 2. pag.
1076.

Post annum octingentesimum decimum sextum, quo Leo III. harum scalarum Restitutor, ut diximus, ex hac vita migravit, anni ferè sexcenti, & duo ultra quadraginta efluxerant, quibus Christi-fideles ex toto Terrarum Orbe ad Sacra Apostolorum Limina accedentes, eos gradus assiduè conscenderunt, cum Pius II. illos multis in locis vel amotos, vel contractos restaurari jussit, prægrandibus Statuis Sanctorum Apostolorum ad infimas graduum extremitates hinc imdè collocatis, ut eorum venerariem in ipso primo limine conciliaret. Eas è marmore formavit Minus Fesulanus Sculptor sub eodem Pio II. de quibus scribens Ciacconius, ait adventasse Romam Despotam Moreæ Demetrium, qui Caput Sancti Andreæ detulit sub eo Pontifice, eumque procerum fuisse, & pulchrum aspectu, ad cujus exemplar Papa Paulus II. (intellige Pium II.) Statuam ingentem marmoream Sancti Pauli, quæ extat ad scalas Sancti Petri effingi fecit.

Ædificata postea Basilicâ à Paulo V. anno 1616. ii gradus redacti fuere ad viginti quatuor, & quidem fronti Basilicæ proximiores, quorum longitudo palmorum erat nonaginta, & SS. Petri, & Pauli Simulachra Pii II. jussu in iis posita expoliri, ornari, & ejus Pontificis nomine restitui curavit, addita in basibus inscriptione, videlicet sub Petri Statua:

PAVLVS V. PONT. MAX. VETERVM SCALARVM GRADIBVS
ADMOTIS NOVAE BASILICAE RESTITVIT ANNO
DOMINI M DC XVII.

In circuitu ejusdem basis:

PETRO CAELI IANITORI PAVLVS V. PONTIF. MAX.
ANNO XII.

Sub Simulachro autem Divi Pauli:

PAVLVS V. PONT. MAX. SCALIS ANTIQVIS RESTITVTIS
INSTAVRAVIT ANNO DOMINI M DC XVII.

Et in

Et in circuitu ,

PAVLO VASI ELECTIONIS PAVLVS V. PONTIF. MAX.
ANNO XII.

Non tamen veteris scalæ altitudinem hos 24. gradus coæquasse existimandum est . Antiquitùs enim Forum Vaticanum , sicuti totum Romanum Solum, humilius fuisse pluribus è monimentis constat . Porro arguitur primò ex horario Obelisco , cùs umbra Gnomonis instar , Solares cursus in subjecta planitie Campi Martii quondam indicabat, postea verò ipsi subjectus delitescens, Secundò , ex collocatione Templi Agrippæ, ad quod per gradus Romani conscendebant , & Columnæ Trajanæ, multorumque ædificiorum , quæ prætermittimus , ne à Vaticano Campo discedamus , in quo Obelisci tota pars Leonibus subjecta tempore Sixti V. prorsùs latebat sub solo , deindè supra aggestam humum ab Equite Dominico Fontana palmis circitèr 33. elevatus, ut apparet in Tabula scenographica , quàm Eques Carolus Fontana exposuit in suo libro de Templo Vaticano pag. 117.

Alexander demùm VII. scalas quoque aliter , quàm Pavius V. construxit, & ad viginti , & unum gradus illas reduxit in triplicem seriem distributos, quarum quæque septem continet , & quidem proximiores Templo , sunt è lapide Tyburtino , reliqui remotiores in duplicem ordinem dispositi è pario marmore . Hos intermediat semicircularis gradatio , per quàm Pontificis , & Regum Sedilia facilè convehuntur , ascenditque singulis annis Tributarius Regni Neapolitani Mannus in solemnè Apostolorum Principis Festo . Hanc declivem gradationem numidico lapide stravit Berninus , gradibus ità sagaciter incurvatis , ut cum rectis gradibus , licèt altioribus , simùl aptè conjungerentur , planamque intermediam aream parum superarent ; Simulachris insuper SS. Petri , & Pauli novam basim subjecit , ut illa eminentiori in loco collocata Populi venerarentur . Demum sub Innocentio XII. feliciter regnante, tota supra gradus area siliceis glebis cooperta est , quas lineæ è lapide Tyburtino , & Pyrite in areolas dividunt .

C A P U T XXXI.

De Porticibus ab Alexandro VII. extructis .

E' BASILICAE gradibus in subjectum Forum si oculos convertamus amplissimum Theatrum sese offert , quod Alexandri VII. quatuor Numismata nobis indicarunt , quorum duo anno 1661. ejus Pontificatus VII. cusa, sinistram Theatri partem Palatio Pontificio proximam præferunt . Totum verò aiaa duo anno duodecimo in lucem edita . In unico ex illis epigraphe est :

VATICANI TEMPLI AREA PORTICIBVS EXORNATA .

Singula insuper hanc aliam ostendunt :

FVNDAMENTA EIVS IN MONTIBVS SANCTIS .

Quàm aptè eruditissimus Pontifex hanc inscriptionem addiderit , ex ipsis proximis collibus coniici clarissimè potest, Vaticano scilicèt , & Janiculensi , quorum glebas , non solùm sacer Martyrum cruor saturavit , tunc , quando (referente Tacito lib. 15.) pereuntibus edita erant ludibria , ut Ferarum , tergis contacti laniatu canum interirent , aut crucibus affixi , aut flammandi , aut ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur , hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat , & Circense ludicrum edebat , habitu aurigæ permixtus plebi , vel curriculo insistens] . Sed eas Apostolorum ipse Princeps , ac ejus Sepultura reddidit sacras , omniaque penitùs ethnicæ Religionis monumenta deleuit .

Igitur Alexander VII. Porticum Vaticanam , quàm 150. fermè ab hinc

Cap. 15.

annis unâ cum ipso Principis Apostolorum Templo designatam à Nicolao V. nullus Antecessorum aggredi-âusus fuerat, ipse à fundamentis incēptam ad umbilicum penè produxit. Eximium certè, atque insigne opus, quòd *nullis veteris Romæ secundum* dixit in suo marmore Pisano Chimentellius.

Præscripserat jam Michael Angelus Bonarota peramplam Porticum in parte occidentali Basilicæ emicycli formam in medio habentem, & in duo alia bracchia hinc indè extensam, è quibus omnia Basilicæ latera inspicere à circum-euntibus commodè possent. In foro verò orientali antè Basilicam aliam duplicem Porticum collocare excogitaverat sub Paulo V. Carolus Madernus, additis hinc indè januis cum paribus ornamentis extructis, quarum altera ad Palatium Vaticanum, altera verò ad Canonicorum Ædes daret ingressum. Sed utriusque ideam mente tantùm conceptam nullus absolvit, & ne penitus illis demortuis deperiret, Sixtus V. in pariete Bibliothecæ Vaticanæ coloribus exprimi jussit delineationem Bonarotæ, utriusque verò delineationem Ichnographicam arcis in tabulis incidi curavit Illustriss. Costagutus, illamque in nostris paginis indicamus in Tabula ultima.

Aliam Porticum excogitavit Maderno defuncto Papyrius Bartolus in triplicem contignationem divisam, & quadratam formam habentem, cujus Iconismum Matthæus Greuter incidit, in quo Fontem à Paulo V. extructum in linea, forum bifariam secante, collocabat.

Fig. 67.

Non absimiles sub Alexandro VII. delineavit Eques Franciscus Rainaldus, alteram quidem in quadrilateram speciem inflexam, alteram verò in elyphum arcuatam. Utriusque Ichnographiam sequens Tabula 67. repræsentat.

Fig. 68.

Plures eodem tempore Pontificiis oculis Berninus exposuit, primum paralellogramma efformabat, quòd in sequenti Tab. 68. transversis lineis expressam damus sub numero 15. & orbicularem figuram sub numero 14. ut in eadem Tabula repræsentatur, qua veluti corona cingeretur Obeliscus à Sixto V. antè Basilicam erectus; ad utriusque fabricam Domus quamplures punctatim à nobis delineatas opus erat evertere.

Cæteræ Tabulæ partes numeris exsculptis indicabuntur :

- 1 Ingressus Palatii Pontificii.
- 2 Domus Sanctæ Inquisitionis.
- 3 Janua Urbis, vulgò di Cavallegieri.
- 4 Palatium Familiæ Cæsæ.
- 5 Via ad Templum Sancti Spiritus.
- 6 Ædes Cyborum, & pro Pœnitentiariis.
- 7 Archivum Urbis.
- 8 Via antiqua Civitatis Leoninæ.
- 9 Ejusdem Civitatis Via nova.
- 20 Templum Sanctæ Catharinæ.
- 1v Fons à Paulo V. extructus.
- 12 Locus Obelisci.
- 13 Domus diversorum.
- 14 Ichnographia Porticus rotundæ.
- 15 Ichnographia Porticus quadrilateræ.

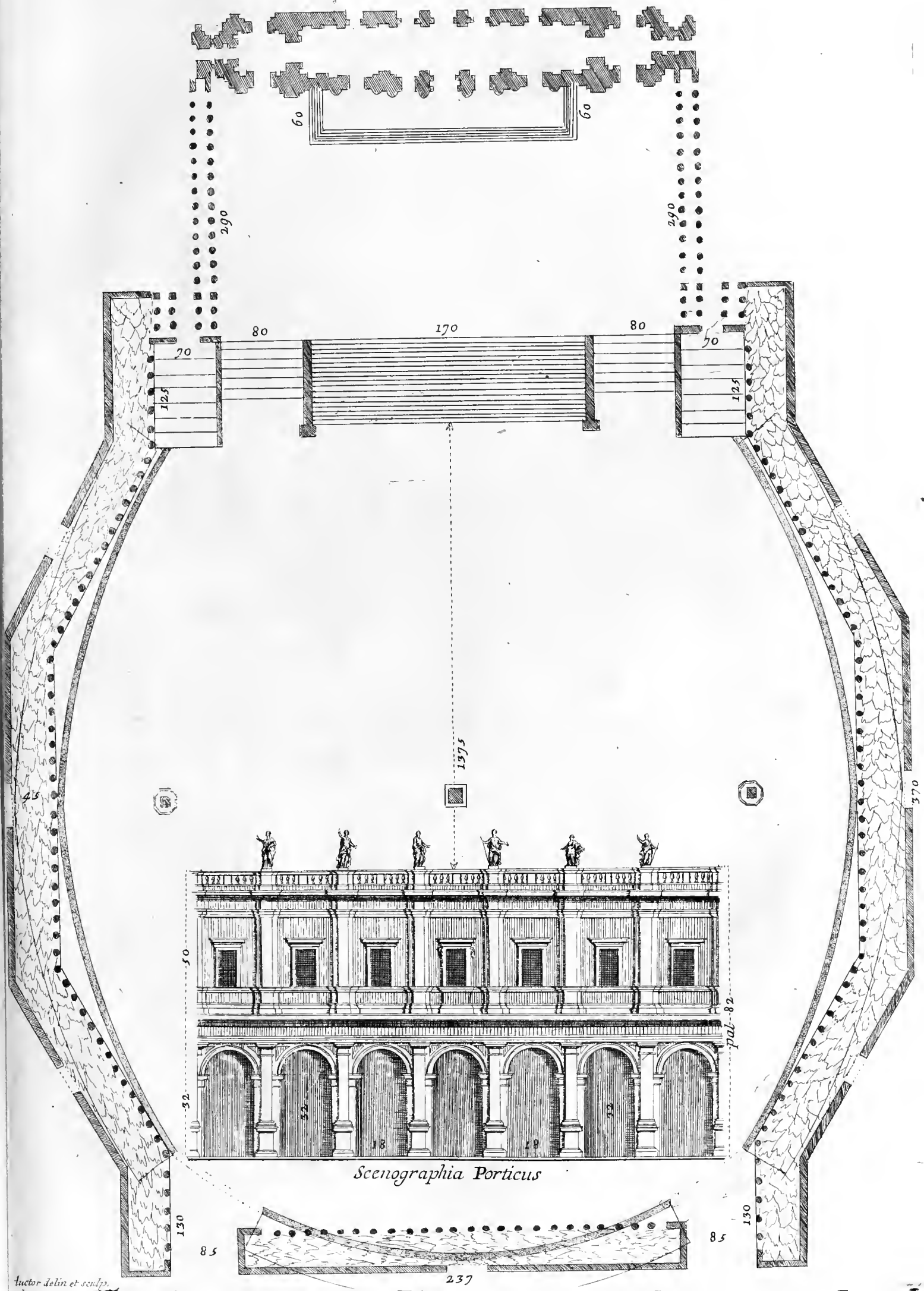
Verùm cum in circulari Theatro centrum non obtineret Obeliscus, utramque hanc Porticus speciem tanquàm dissonam accuratissimus Pontifex rejecit.

Fig. 69.
& 70.

Quamobrem aliàs excogitavit ferax Bernini ingenium, non quidem circulari linea absolutas, sed ovatas, quarum centrum Obeliscus occupabat. Duas delineatas exponimus ex Autographo ipsius Bernini in Bibliotheca Excellentiss. Principis Ghisii asservato. Duobus veluti brachiis in utraque continuata Porticus AA. rectèque extensa frontem Basilicæ complectitur; sed scalæ antè fores diversimodè collocatæ videntur, & Area insuper Fori diversis lineis BB. ex tyburtino, pario, & filiceo lapide reticulata, adjectis pulcherrimis Fontibus CC. pluribusq; in locis, videlicet in II. Gentilitio Ghisæ Domus

syde-

CHNOGRAPHIA AREÆ VATICANÆ CVM PORTICIBVS DVPLICI INFLEXIONE DISPOSITIS
AB EQVITE FRANCISCO RAINALDO

Scenographia Porticus

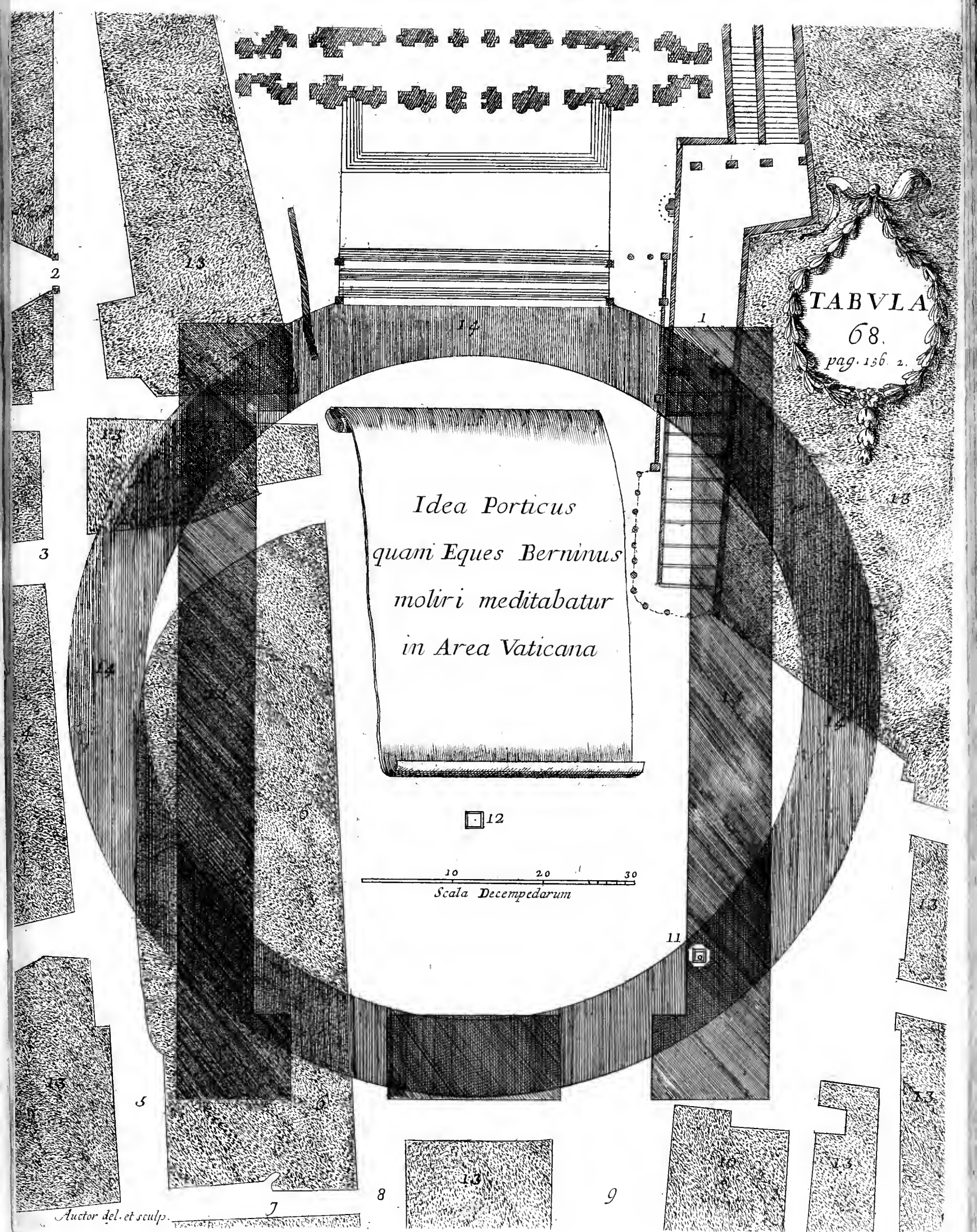
Inceptor delin et sculp.

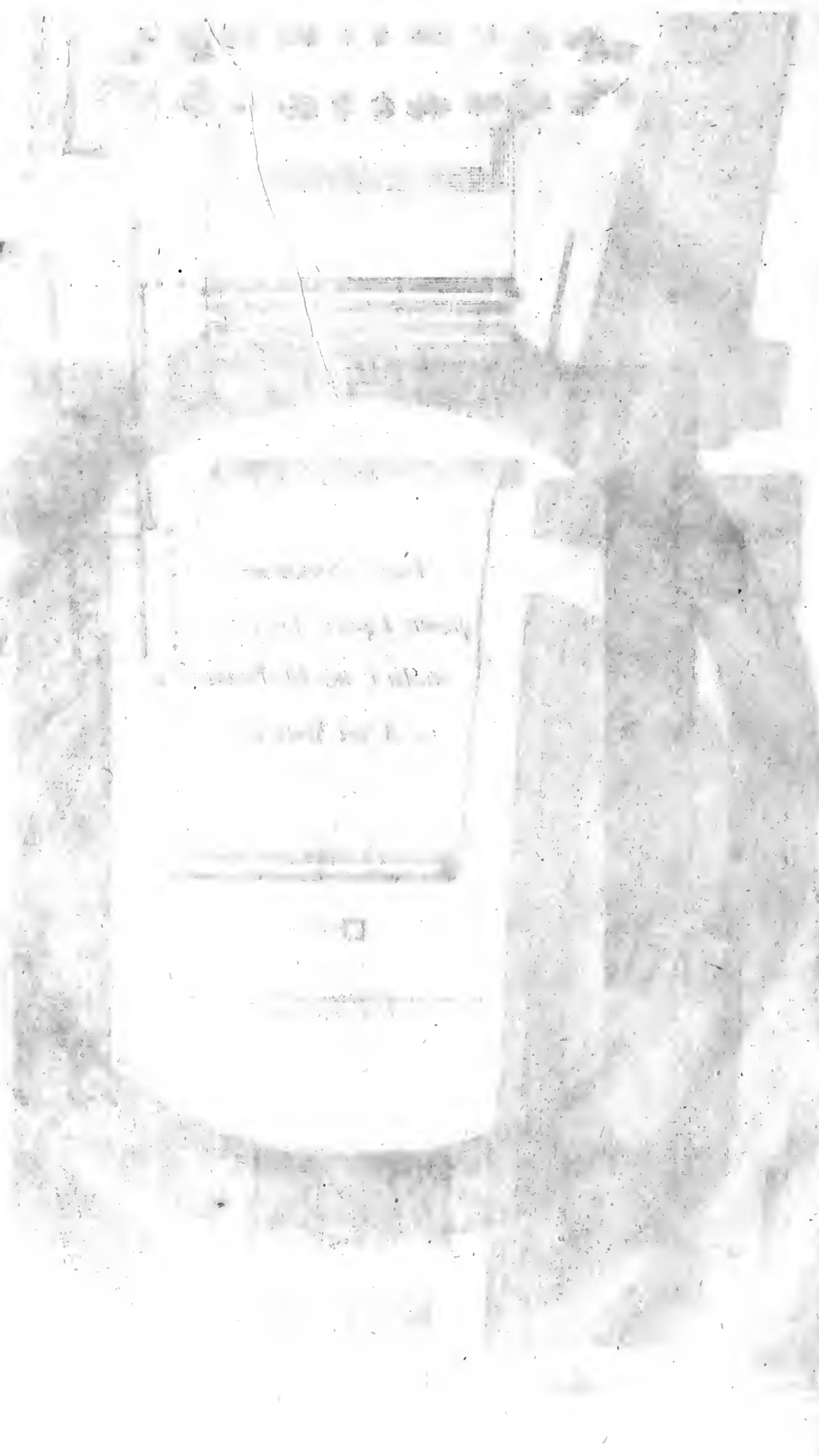

*Idea Porticus
quam Eques Berninus
moliri meditabatur
in Area Vaticana*

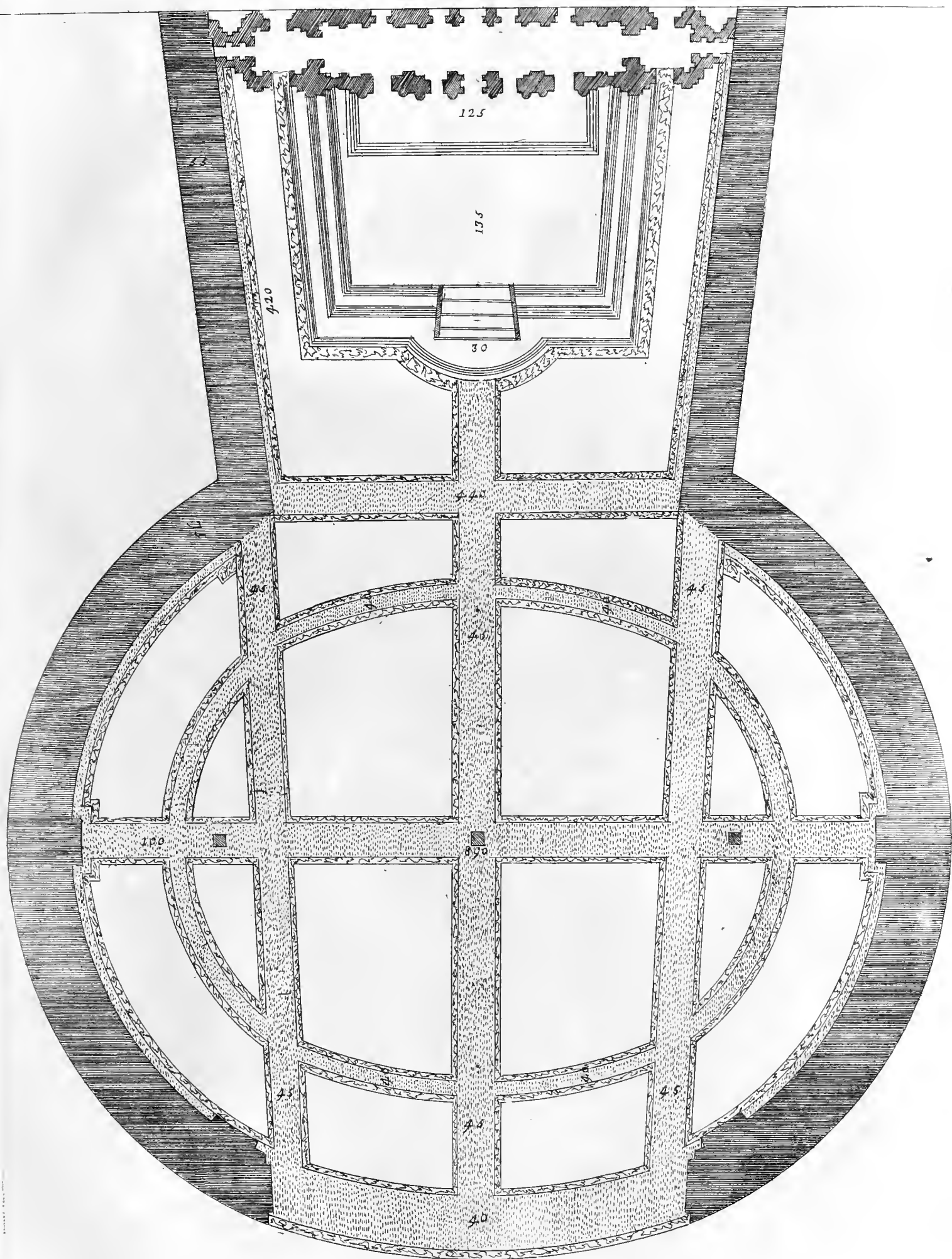
12

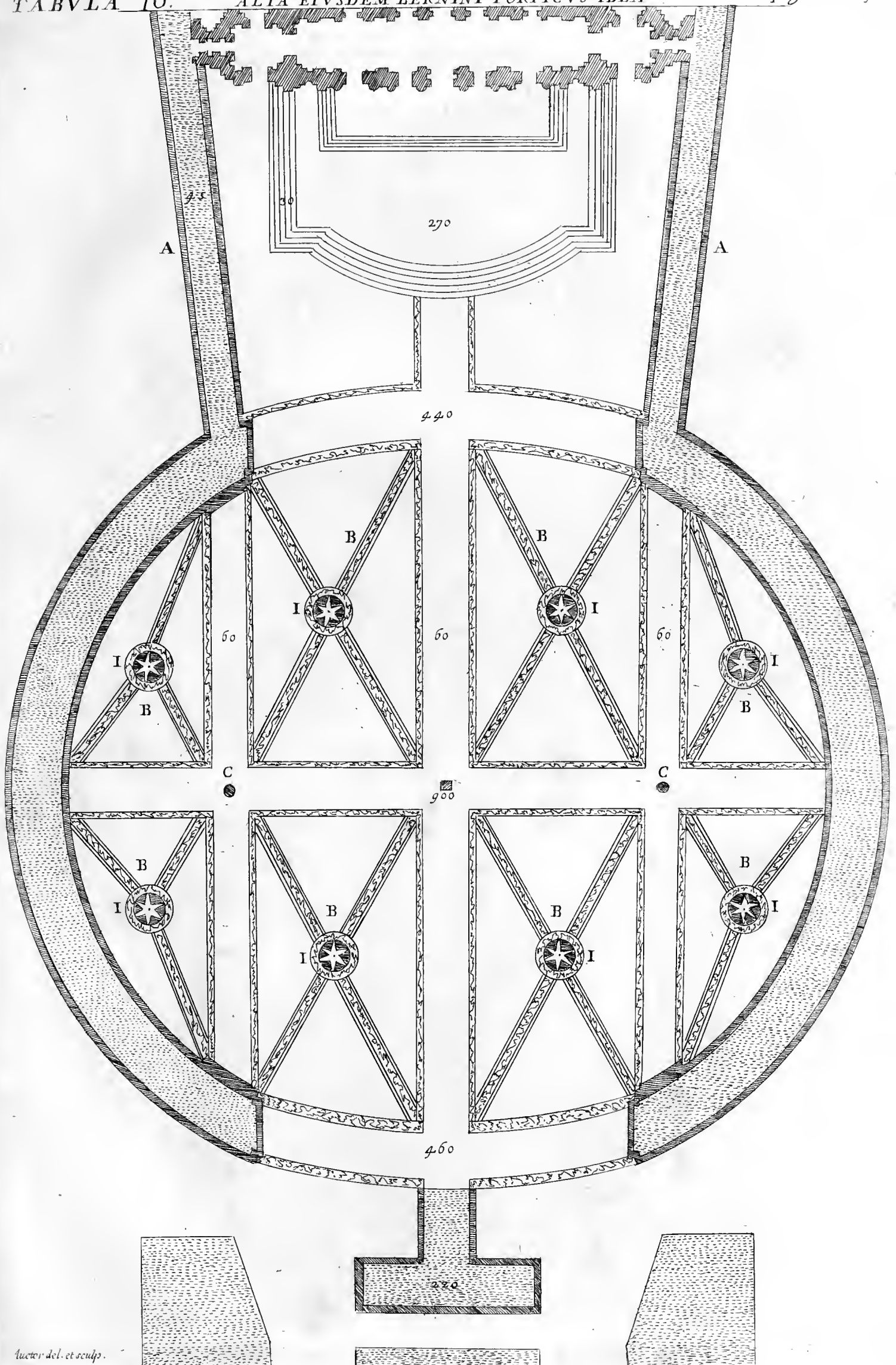
10 20 30
Scala Decempedarum

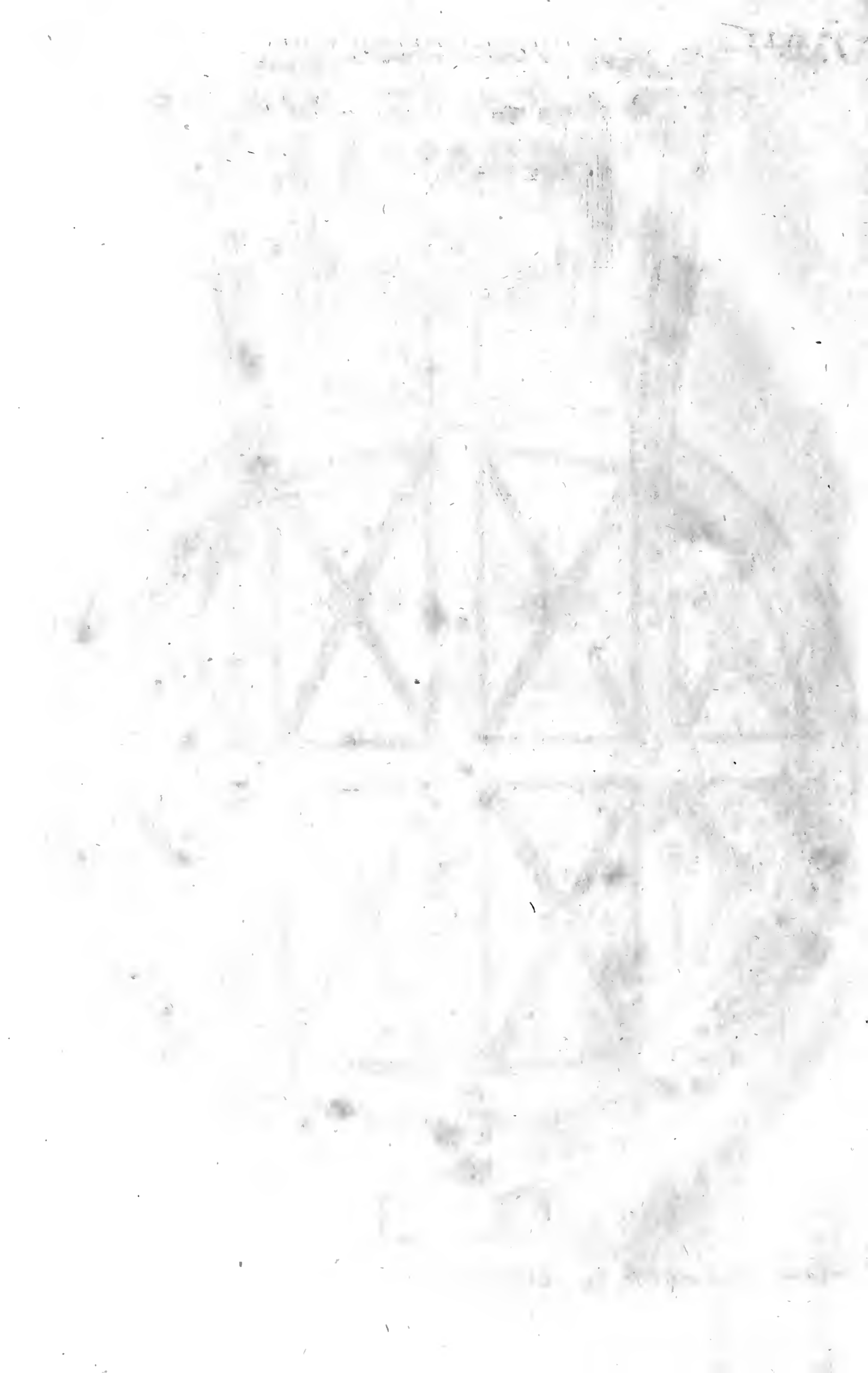

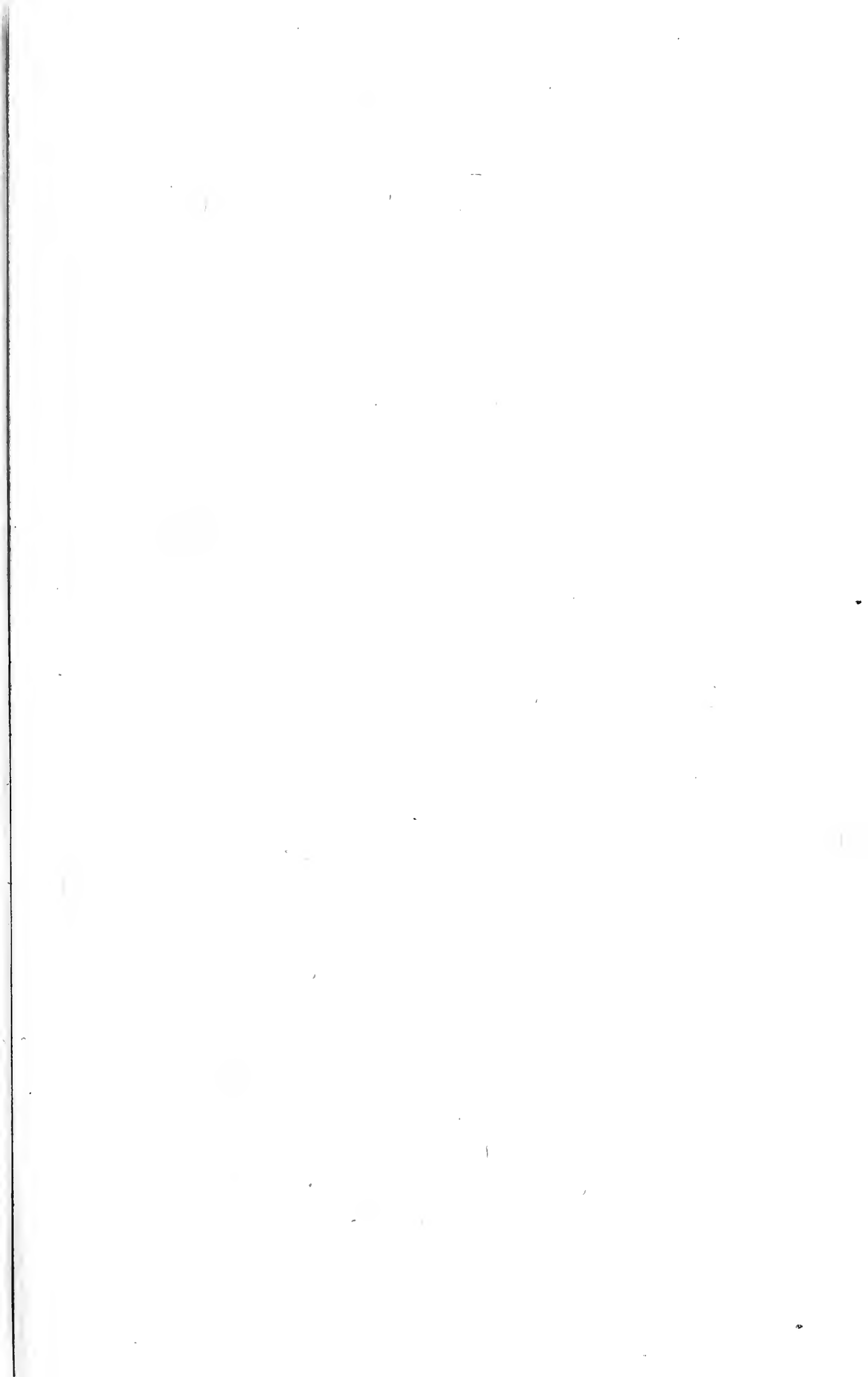

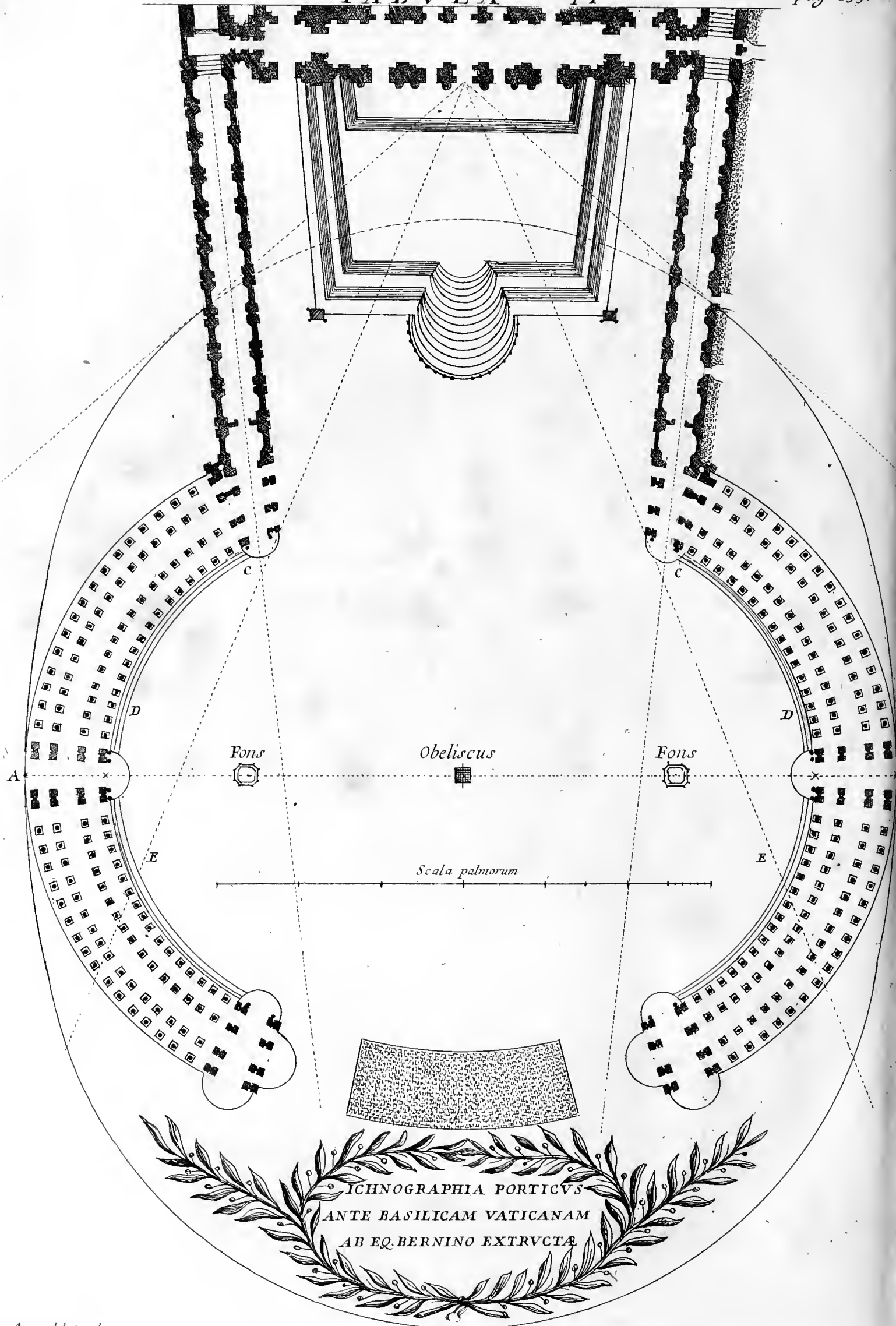
TABVLA 69. DELINEATIO PORTICVS AB EQVITE BERNINO INVENTA

ICHNOGRAPHIA PORTICVS
 ANTE BASILICAM VATICANAM
 AB EQ. BERNINO EXTRVCTÆ

fydere , cuius radii marmoream cratem efficiebant, ad imbrium aquas hauriendas , ut inde per subterraneos ductus in Tyberis alveum facilius excurrerent .

Alia denique in Tab. 71. illam expressimus , quàm cæteris sagacissimus Pontifex prætulit , ut magnificentiorem , ac excelsa Basilicæ mole omnium dignissimam . Nec humanæ gloriæ stimuli ad arduum alioqui opus piissimi Pontificis animum inducere , ut non nemo venenato livoris calamo ausus est affirmare . Apage procacem mentem , quæ de tanto Pontifice hæc temerè audes agitare . Adi tabulam æneam , in qua ejus Porticus Icnographiam sub ipso Alexandro VII. exsculpsit Romæ Joannes Baptista Bonacina publica ex auctoritate , ac æquissimi super Typographis deputati Tribunalis censura . In eadem scilicet incisa leges hæc verba :

Fig. 71.

„ Cum & Hyeme ob vim pluviarum , & Æstate ob Solis vehementiam
 „ accessus per Plateam ad Vaticanam Divi Petri Templum , & Apostolici Pa-
 „ latii functiones sit valdè incommodus , & penè intolerandus , complures
 „ Summi Pontifices Porticum ibi excitare cogitarunt . Hoc eodem publici
 „ boni studio permotus Summ. Pont. Alexander VII. ac etiam , ut magnifi-
 „ centia Templi augetetur , ejusque prospectu eminentiorem redderet , hanc
 „ Porticum erexit , quaternis columnarum ordinibus distinctam , tribusque
 „ ambulationibus intus apertis , ut & peditum , & curruum commoditati con-
 „ fuleret .

Hoc ipsum innuit Inscriptio , quam doloris Castro post Alexandri mortem eruditus calamus , appinxit his verbis :

„ Vaticani Templi Sanctitatem Maximus Alexander , ut Generi humano
 „ augustiorem redderet , circumduxit admirandam Porticum , quam Thea-
 „ trum dixeris , ubi gestum facit cum Majestate Religio .

Relazione
dell' Esse-
quie , per
Pavolo Mo-
neta .

His adde , quæ Augustinus Oldoinus retulit [Cum autem tempore con-
 „ tagiosæ luis , vetito commercio plebecula diurno quæstu vivere assueta ino-
 „ pia conficeretur , præter eleemosynæ largiora subsidia præclaram iniit ejus
 „ non iuutiliter pascendæ rationem , instituta substructione Porticus , quam
 „ centum quinquaginta fermè ab hinc annis , unà cum ipso Principis Apосто-
 „ lorum Templo designatam , nullo tamen superiorum Pontificum aggredi
 „ auso , ipse à fundamentis incæptam ad umbylicum penè perduxit .

Pag. 710.
in addit. ad
C. accon.

Disectis igitur Ædium partibus , quæ Porticus fabricæ impedimento
 erant inter quas præcipuè fuerunt Domus Cyborum nobilissima , & Raphaelis
 Sanctii ab eodem constructa , & picturis exornata , die 25. Augusti anno 1660.
 Ipse Pontifex Sacro Cardinalium Coetu stipatus coram Romanæ nobilitatis
 Proceribus , ac Populi frequentissima Turba primum lapidem posuit , ac pluri-
 ma Numismata , quorum altera pars Pontificis , altera verò ipsius extruendæ
 Porticus Speciem ostentabat .

Martinell.
in Roma
ricercata
giornata 1.

Quadruplici columnarum serie Porticus constat , in quarum singulis , non
 quidem insunt quadraginta columnæ , adeòque omnes simul 320. ut Rever.
 Pater Mabillonius enunciavit in pagina 50, tom. 1. Musæi Italici ; sed triginta
 duæ , & omnes simul 128. quibus si totidem ex adversa parte addantur efficitur
 numerus 256. Ex tribus ambulacris inter columnas circumductis , quæ me-
 dium situm occupant , duplo majorem habent latitudinem pro rhedis excipien-
 dis , quàm illa , quæ utrinque adjacent , Populo liberum iter præbentia . Qua-
 draginta octo insuper Parastatæ interjacent , ubi præcipuè in ateam Porticus
 aditus patent , quibus aliæ 24. prominentes columnæ sunt additæ .

Quadruplicis ordinis columnæ tantam crassitiem habent , ut extensis brac-
 chiis tres Viri eas penè dimeriantur , illa tamen crassities est inæqualis , nam
 extima intimam superat , licèt columnis omnibus insit æqualis altitudo , illis
 præscripta ab Architecto , ad sustinenda æqualia ornamenta . Harum Basis etru-
 scas leges ostendit , Columnæ , Epistylia , Zophori , & Coronæ Jonicas , Dóricas
 verò

verò Capitula . Ambulacris mediis fornices in circula rem formam extructi imminent , sub quibus magnis characteribus hæc inscriptio legitur expressa ea in parte , ubi in orientem absolvitur :

IN VMBRACVLVM DIEI AB ÆSTV .

IN SECVRITATEM A TVRBINE , ET PLVVIA .

Cæteris minoribus lembi speciem referentibus . Supra Epistilia Balaustra insunt Parastatis interjectis , singulisque columnarum spatiis respondent Signa è Tyburtino lapide , alta singula palmis tredecim , exhibentia complures SS. Pontifices , & Martyres , quorum Sacræ Reliquiæ in Basilica piè coluntur . Ubi præcipua sunt ostia Ambulacrorum , inter Statuarum seriem Alexandri VII. Gentilitia Stemmata , subjecto ejus nomine conspiciuntur .

Porticum inter & Templi frontem duo recta ambulacra protenduntur , quorum dexterum Clemens IX. perfecit , sinistrum Alexander , per quod ad Palatium itur Pontificium , utrumque Parastatis exornatur , ac fenestris , & in subjectam Fori aream declivi processu facili descensum præbent , gradus insuper sunt adjecti , ubi utrinque janua easdem ambulationes intercludit . Eam Columnæ ordinis Corinthii , cum Epistylis , Zophoro , & Corona exornant , supra alteram SS. Petri , & Pauli , alteram verò Redemptoris , & Divi Petri extant imagines musivo opere expressæ .

Totius Porticus mensuras luculenter recensuit in suo libro 5. de Templo Vaticano cap. 27. Eques Fontana .

Illum adeat studiosus Lector . Hic tantum illa referemus , quas Bernini jussu Italico idiomate retulit in sua Ichnographica Tabula Joannes Petrus Bonacina :

Diameter longitudinis lineæ exteriores Columnas conjungentis	palm.	1052. $\frac{1}{2}$
Linea latitudinis	palm.	905.
Longitudo lineæ inter interiores columnas	palm.	899. $\frac{1}{2}$
Latitudo	palm.	752.
Latitudo Ambulationis exterioris	palm.	12. $\frac{10}{12}$
Ambulationis mediæ	palm.	23. $\frac{1}{12}$
Ambulationis interioris	palm.	12. $\frac{10}{12}$
Diameter Columnæ exterioris	palm.	7. $\frac{12}{12}$
Interioris	palm.	6. $\frac{1}{2}$
Altitudo Basis , Columnæ , & Capituli	palm.	57. $\frac{1}{2}$
Altitudo Epistylis , Zophori , & Coronicis	palm.	14. $\frac{6}{12}$
Altitudo Basis , supra quam extant Statuæ	palm.	9. $\frac{1}{2}$
Altitudo Statuæ	palm.	13.
Addit Fontana fundamentum esse	palm.	13. profundum .

Fig. 72.

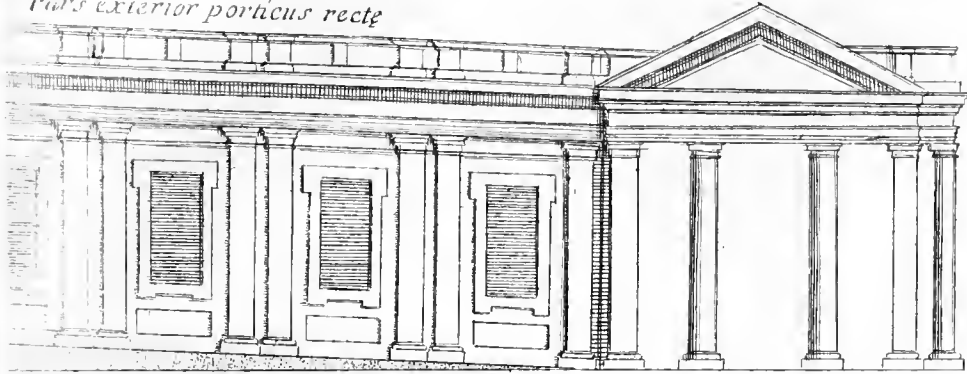
Verum hæc omnia in adjecta Tabula 72. numerorum beneficio oculis clariùs exhibentur . Tota autem ampli Theatri molès octingenta quinquaginta millia nummorum absumpsit .

Debitas Bernino laudes ob hujus admirandæ Porticus fabricam minuere non nemo conatus est , opponens primò , quòd à Bonarotæ delineatione discefferit . Secundò , quòd malè Theatrum illud ita collocarit , ut ejus major diameter paralella esset Basilicæ fronti ; sic enim illa , scilicet linea A B , in exposita Tabula 71. indicata responderet omninò longitudini Basilicæ , illique conjungeretur . Omnes in Elypseos ambitu comprehensi , ubique ejusdem Basilicæ frontem inspicerent , ad Mœnianum , ubi Pontifex sacras Benedictiones impertitur , quòd certè quamplurimis celatur in Area C D E , ut consideranti patebit . Verum in tali delineatione usus est summa sagacitate Berninus ; cum enim in parte Boream respiciente Ædes Pontificiæ situm occuparent , ad hanc partium distributionem illum coegerunt , ac ne idem Palatium destrueret , talem

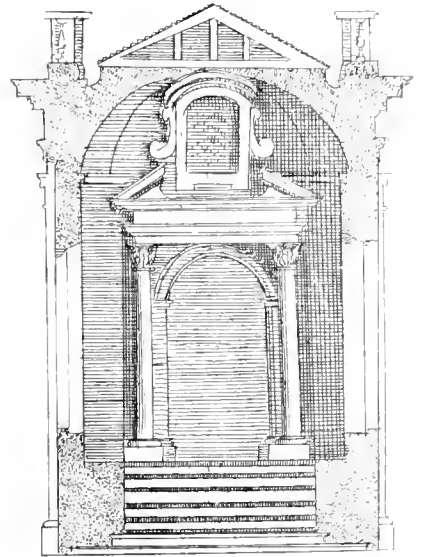
TABVLA 72.

EIVSDEM PORTICVS PARTES CVM MENSVRIS

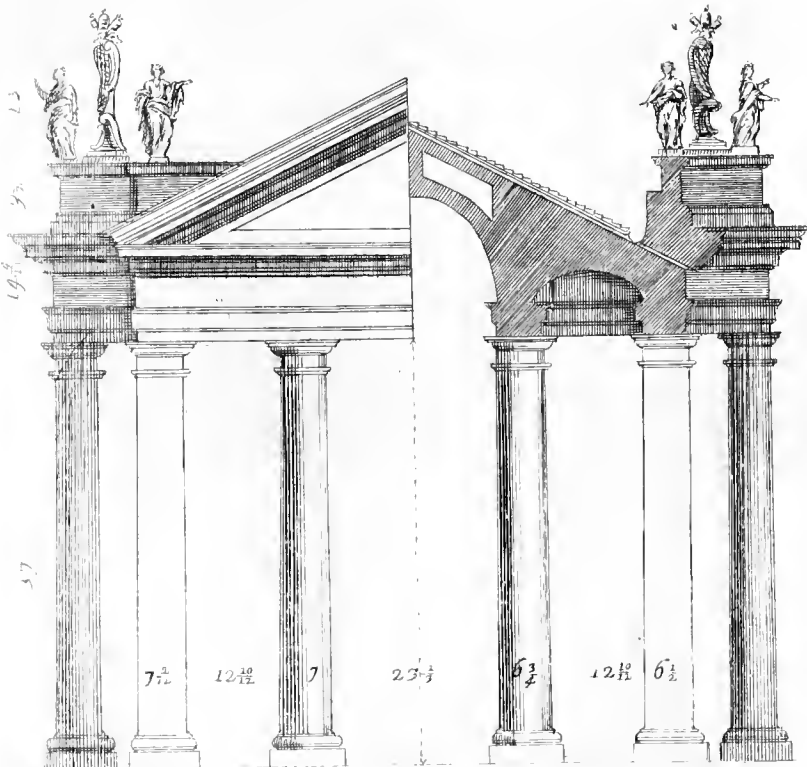
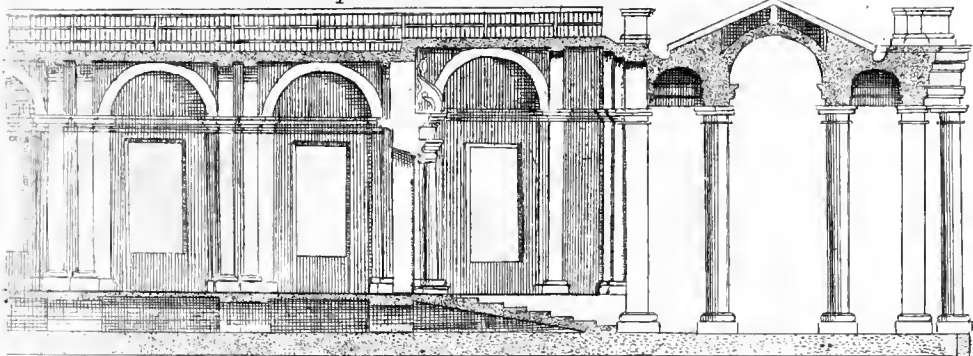
Pars exterior porticus recte

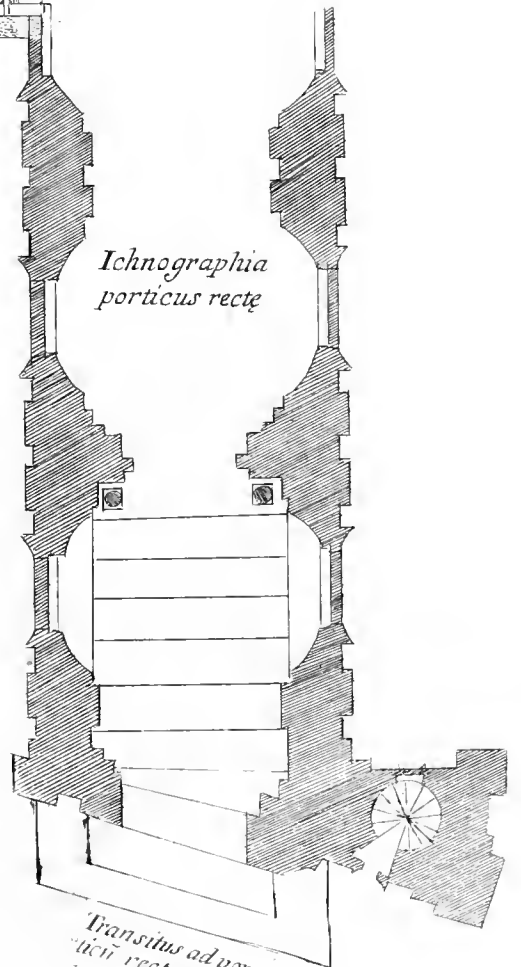
Ianua ducens ad porticum rectam

Pars interior eiusdem porticus

Ichnographia porticus recte

Transitus ad porticum rectam, e porticu ovali

Author del. et sculp.

talem Porticus speciem prudenter excogitavit. His adde, quod refert in vita Philippus Baldinuccius, videlicet ea ratione hanc Porticum collocasse, ut Pag. 28. nempe Pontificio Palatio magis adhærendo Fori prospectus eidem pateret, ac aditus Scalis regis directè respondens.

C A P U T XXXII.

De Fontibus in Foro collocatis.

IN amplo expositæ Porticus Theatro centrum obtinet Obeliscus, & aquarum Fontes hinc indè dispositi Vaticanum Forum condecorant: qui certè silentio haud possunt præteriri. De his igitur primò aliqua delibabimus, de indè de Obelisco fusiùs tractaturi.

Sunt itaque Fontes antè Tempulum non tantùm ad ornatum, sed ad utilem, ac piissimum usum extructi. Illos primùm antè Tabernaculum Dei collocari ipse Deus imperavit Moyli, cum dixit: *Facies, & labrum æneum cum basi sua ad lavandum*, idest, inquit Abulensis, *ad aquam continendam, qua lavarentur primò Sacerdotes, antequàm ad Sacra accederent, secundò partes Victimarum, quæ imolabantur*, quo ritu voluit eosdem admonere internæ puritatis, ut meminissent Sacerdotes sibi deinceps non humi, sed per æthera incedendum esse, ait Philo de Victimis. Id imitati sunt Gentiles in suis prophanis Sacrificiis. Undè illud Hæliodi; *Illotis manibus Sacra tractare est nefas*. Hinc & Sacerdotes novæ Legis in Missa manus lavant, quin & omnes Christiani olim ingressuri Ecclesiam lavabant manus, tùm ut puritatis internæ admonerentur, cùm quia manibus excepturi erant Sacram Eucharistiam, eaque de causa pro Foribus Ecclesiæ positum erat vas aquæ ad purificationem, cujus loco postea remansit vasculum aquæ benedictæ positum in ingressu Ecclesiæ.

Exod. 30. 18. Apud Cornel. à Lap. ibid.

Testatur hunc antiquissimum morem Sanctus Paulinus, qui vixit anno Ep. 12. 410. hoc carmine.

*Sancta nitens Famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantumque manus lavat amne Ministro.*

Et loquens de Divi Petri Basilica, Fontem describit in Atrio quadriportico locatum; sic enim ad Alethium scribit epistola, non trigesima prima, ut dicitur in Biblioth. Patrum tom. 27. pag. 96. sed epist. 33.

„ Juveni præclaro (inquit Divus Paulinus) qui pro defuncta Uxore
„ Ruffina filia Sanctæ Paulæ epulum præbuit omnibus Romæ Pauperibus in
„ Basilica Apostolorum Principis. In atrio cantharum Ministro manibus, &
„ oribus nostris fluentem ructantem fastigiatus solido ære Tholus ornat, & in-
„ umbrat, non sine mystica specie quatuor columnis salientes aquas ambiens.
„ Decet enim ingressum Ecclesiæ talis ornat, ut quòd intùs Mysterio salu-
„ tari geritur, spectabili pro Foribus opere signetur &c.] Declaratque pluri-
„ bus structuræ ejus Fontis mysterium. Quæ omnia Sancti Damasi operi tribuun-
„ tur, cum antè ipsum aquæ dispersæ nullius usus, sed detrimenti essent Mor-
„ tuorum Sepulchris, ipsi nimirum Coemeterio Vaticano.

Baron. to. 4. anno 384. Pontif. 18. num. 19.

Hunc Fontem circa annum 500. exornatum fuisse à Symmacho Pontifice refert Anastasius, inquiens: *Cantharum Beati Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit, & ex musivo Agnos, & Cruces, & Palmas ornavit*. Explicat hæc ornamenta Pompejus Ugonius, referens, fuisse à Symmacho additas quatuor columnis porphyreticis à Sancto Damaso positas, quatuor alias, quæ æneum tectum, cum Pavonibus pariter æneis, quos accepit, referente Panvinio, è Mole Hadriani.

Pag. 95.

In eundem Fontem penitus arefactum ob aquam deperditam, quàm Sanctus Damasus adduxerat, Aquam, Sabbatinam vulgò dictam, Hadrianus Pontif.

Pag. 62.

Pontifex corrivavit circa ann. 780. ut scribit Anastasius, his verbis: [At verò
 ,, jàm per evoluta viginti annorum spatia Forma, quæ vocatur Sabbatina,
 ,, nimis contrafacta existens, per quam decurrebat aqua per Centenarium in
 ,, atrio Ecclesiæ B. Petri Apostoli, simulque & in Balneo juxtà eandem Eccle-
 ,, siam sito, ubi Fratres nostri Christi Pauperes, qui ad accipiendam eleemo-
 ,, synam in Paschalem festivitatem annuè occurrere, & lavari solebant. Aqua
 ,, ex eadem forma neque in atrium Beati Petri, neque infra Civitatem decur-
 ,, rebat, dùm ipsa Forma, ut dictum est, diruta extitit ob centum arcus ipsius
 ,, Formæ magnæ altitudinis constructos, & è fundamentis demolitos, atque
 ,, destructos, ut jàm nulla spes videretur esse eisdem arcus, vel fractam For-
 ,, mam reedificandi, atque restaurandi, ipse Beatissimus, ac Sanctissimus Pre-
 ,, sul aggregans multitudinem Populi per semetipsum ad fabricandum, atque
 ,, restaurandum eandem Formam præparavit, & tantam curam, ac sollicitudi-
 ,, nem in ejusdem Formæ fabrica exhibuit, quod etiam noviter à fundamento
 ,, eam renovavit, atque restauravit, & confestim Centenarium illud, quod
 ,, ex eadem Forma in atrio Ecclesiæ Beati Petri decurrebat, dùm per nimiam
 ,, neglectus incuriam plumbum ipsius Centenarii furtim jàm plurima ex parte
 ,, exinde ablatum fuisset reliquum plumbum conquassatum protinùs isdem
 ,, præcipuus Pastor addita multitudine plumbi ipsum Centenarium no-
 ,, viter fecit, & Deo auspice aqua in atrio Beati Petri, simulque & in præfato
 ,, Balneo, verùm etiam & intùs Civitatem, idem in Genuculo, ubi Molæ
 ,, macinabant, sicut antiquitùs abundanter decurrere fecit]. Hactenùs Bi-
 ,, bliothecarius de Fonte in Atrio Basilicæ aquam Sabbatinam emanante, de qua
 plura dicenda erunt in explicatione Numismatis Pauli V. qui eam iterùm Ro-
 mæ restituit.

De eodem Fonte scripsit Petrus Mallius, quæ sequuntur [In Paradiso
 ,, Sancti Petri est Cantharum, quod fecit fieri Symmachus Pont. columnis
 ,, porphyreticis ornatum, quæ nimirùm columnæ tabulis marmoreis cum
 ,, Gryphonibus connexæ pretioso cælo æneo coopertæ cum floribus, & Del-
 ,, phinis deauratis aquas fundentibus. In medio verò hujus Canthari in eo
 ,, est Pineæ anea, quæ fuit coopertorium cum Sinco æneo, & deaurato super
 ,, Statuam Cibeles matris Deorum in foramine Pantheon, in qua videlicèt
 ,, Pineæ subterranea fistula plumbea subministrabat aquas, per foramina muri
 ,, omnibus indigentibus eâ, & per subterraneam fistulam quædam pars flue-
 ,, bat ab Balneum Imperatoris juxtà Aguleam.

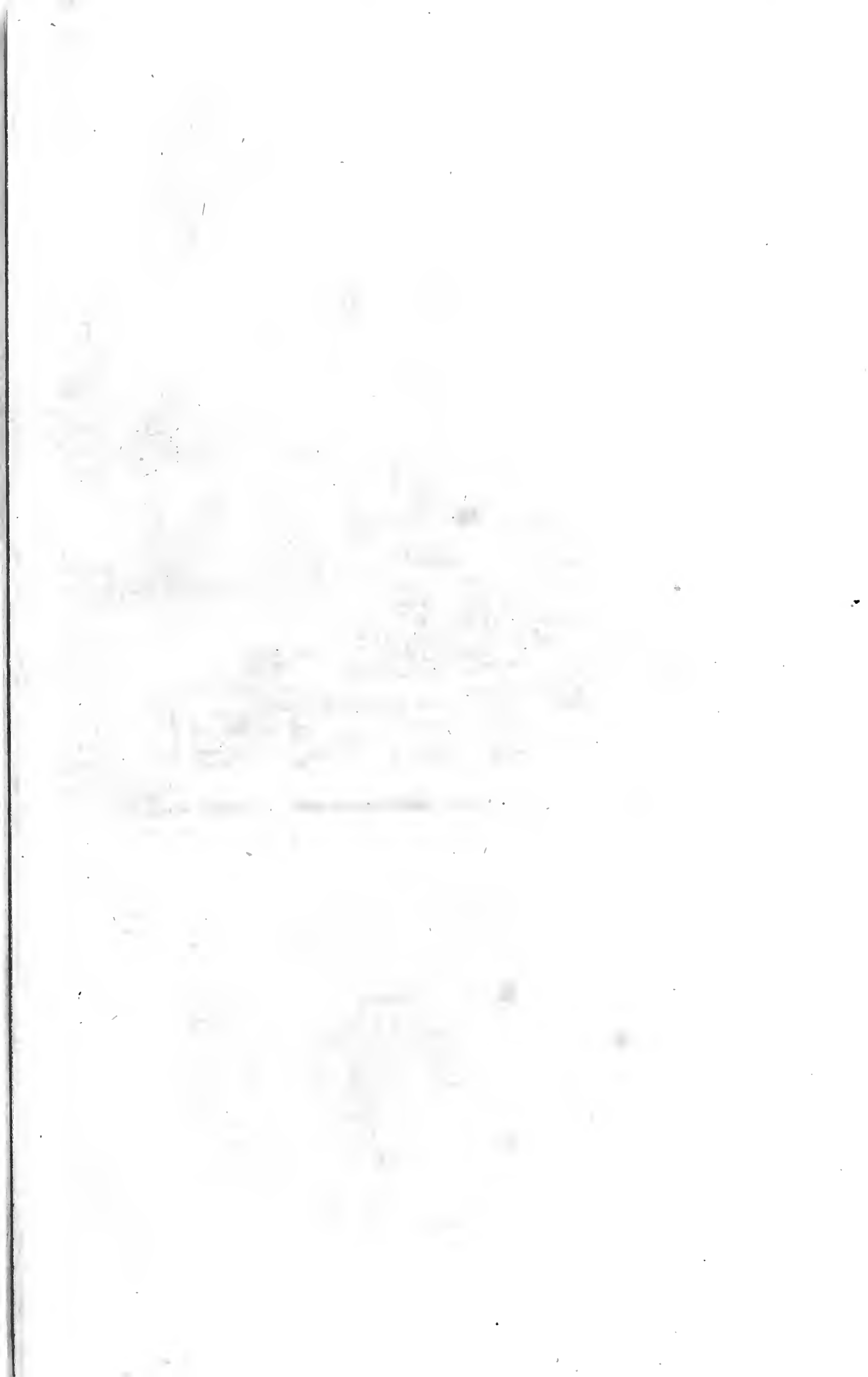
Pag. 48.

Alium Fontem porphyreticum, apud gradus Basilicæ positum fuisse à
 Symmacho Pontifice, narrat idem Mallius: *Ad Chrismatis Unctionem feria
 secunda post Pascha faciendam.* De quo etiam Severanus centum ferè post
 ,, elapsos annos ab Hadriani Pontificatu Nicolaus I. præclara ergà Pau-
 ,, peres præditus pietate, ut Anastasius affirmat, ob eam Claudorum, atque
 ,, Cæcorum, nec non & diversis pœnis affectorum in Porticu Beati Petri
 ,, Apostoli jacentium, ad oram Tyberini fluminis, ad sitim auferendam, non
 ,, posse gressus conspiciens tendere, ac diversarum gentium, quæ undique
 ,, pro sceleribus Apostolica Limina propriis expetebant, utilitatem divinitùs
 ,, attendens, jussit, minimè corpori suo parcens, Formam Aquæductus, qui
 ,, multis à temporibus ruerat, & ad B. Petrum Apostolum ob hoc aqua non du-
 ,, cebatur, in meliorem, quàm fuerat certamine quamplurimo revocari sta-
 ,, tum, ità ut non solùm hominibus profuerit debilibus, sed etiam omni-
 ,, bus Ecclesiam Beati Principis Apostolorum adeuntibus præcipuum opus
 ,, extiterit].

Pag. 63.

Pag. 578.

Præter dictos Fontes, quos in Atrio Quadriportico, & propè Scalas Pon-
 tifices extruxerunt, alium duxit Innocentius VIII. in medium Forum, quem
 olim apud Antiquarios celebrem fuisse affirmat Floravantes Martinellus in
 Roma Sacra. Ejus meminit Torrigius, citatque verba Diarii MS. quæ sunt
 [Innocentius VIII. anno 1490. adificavit in Platea Sancti Petri Fontem mar-
 ,, moreum cum lapidibus figuratis cum duabus urnis rotundis una super aliam
 ,, cum magno artificio, prout videri potest, quem postea Alexander VI. in
 melio-

, meliorem formam ædificavit gentilitio stemmate decoratum] .

Postquàm verò Paulus V. aquam olim dictam Trajanam , seu , ut alii nominarunt , Sabbatinam , restituit , non quidem à lacu Sabate acceptam , sed in agro Braccianensi è saluberrimis fontibus collectam , veteribus aquæ Alsietinæ ductibus restituitis , novisque additis anno 1612. Pontificatus sui VII. eamque è suo nomine Paulam appellavit ; in Civitate Leonina plures egregios Fontes extruxit ; quorum duo antè frontem Basilicæ Vaticanæ extiterunt ; alter quidem muro insertus Palatii Pontificii sub Navicula musivo opere expressa , quinque è tubis aquam eructans commoditati Peregrinorum , alter verò in ipso Foro celsissimè assurgens trecentis palmis ab Obelisco distans , spumantesque globos eiiciens , pro quibus trecentas aquarum uncias Janiculo deductas ad ejus Fontis amœnitatem destinavit . In hoc Fonte , ad altitudinem sexaginta quatuor palmorum elato , porphyreticum labrum è marmore numidico primùm decedentes imbres recipit ; è quo postea in subjecta vasa dilabuntur amnium instar adeò copiosè profiliendo , ut inter elegantissimos , uberimosque Fontes totam Italiam decorantes , hic primùm sibi vindicet locum in Vaticana Platea , à Carolo Maderno sub Paulo V. collocatus . Illum Hieronymus Pretus insignis Poeta sequenti carmine eleganter expressit .

Pag. 87.

*ONDOSA Mole ogn' hor d' acque seconda
Appiè del Vaticano il capo estolle
L' alto di spuma è biancheggiante , e l' onda ,
Benche gelida sia , gorgoglia , e bolle :*

*Quasi corona il marmo orna , e circonda ,
Misto à perle stillanti argento molle ,
Cade un fiume d' intorno , e l' aria inonda ,
E par , che procelloso ondeggi un colle .*

*Meraviglie di PAVOLO : I marmi , i monti
Nuovo Encelado Santo innalza , e muove ,
E trahè nuovo Mosè da Pietre i Fonti .*

*E mentre è il Ciel sereno , il nostro Giove ,
Che i torrenti sotterra al cenno hà pronti ,
Gl' innalza , e senza nube i nemi piove .*

Eundem Fontem Alexander VII. è suo loco amotum in eo collocavit situ , indicato in nostra Ichnographia Porticus sub littera O . aliumque similem Fontem construi jussit in opposita parte meridiem respiciente ; verùm ob ejus obitum hæsit opus ; ejusque constructio etiam toto Clementis IX. Pontificatu neglecta fuit . Verebantur enim Fabricæ Præfecti ne aqua sufficeret , quàm è lacu Braccianensi in Ductus Pauli V. immittere meditabantur ad similem Fontem efficiendum . Omnibus tamen , quæ ad perennitatem aquarum pertinebant ritè examinatis ab Eminentissimo Joanne Costaguto , tùm Clericorum Cameræ Apostolicæ Decano , & Aquis Præfecto , statutum fuit consimilem posse construi , eamque ob rem brevi temporis intervallo sua , qua pollet , solertia Eques Carolus Fontana illum excitavit , ac Divi Petri festo die , aquæ Fœlicis , ac perenni cursu , publicoque cum plausu è plumbeis fistulis emanarunt . Quibus plurimas ob causas eidem Fonti sublatis , & postea ab Innocentio XI. redditis , dùm fœlicis , perpetuòque cursu decurrunt tùm Romani , tùm Advennæ delectantur . Et ne absentium oculis suum desit oblectamentum , ejus Fontis Iconem ad vivum expressi in sequenti Tabula 73. subjecimus .

Fig. 73.

His circa Fontes apud Basilicam Vaticanam extractos delibatis , ad Obeliscum oculos convertamus .

C A P U T XXXIII.

De Obelisco à Sixto V. in Foro Vaticano erecto.

Pag. 155.

Lib. 5. cap. 8

MEDUUM videtur hic occupare ampli Fori locum, in quo Sixtus V. feliciter illum collocavit. Verùm si exactè ejus mensuras accipiat studiosus indagator, ducatque lineam à centro magni Tholi per medium januæ Basilicę, qua forum Bifariam dividatur, animadvertet centrum Obelisci ab eadistare quindecim palmis cum dimidio, Boream versus collocati, ut refert Joannes Petrus Bellori in vita Dominici Fontanę, cui talem errorem tribuerunt aliqui. Eques tamen Carolus Fontana in suo tractatu de Vaticano Templo affirmat talem errorem derivasse ex delineatione Caroli Maderni. Ità enim ille conjunxit sub Paulo V. additamentum Basilicę alteri parti à Bonarota ædificatę, ut non rectam lineam efformaret, sed ad Meridiem deflecteret, qui error satis apparet cum inspicitur hinc angulus acutus indè verò obtusus, ubi Parastatę Sacello Gregoriano conjunguntur. Ego tamen puto non ab eorum Virorum imperitia talem errorem irrepsisse, verùm ab Artificum incuria, fundamenta ponentium à linea diametrali aberrantia, vel quia eam lineam omnium partium directricem malè posuerint, à pariete intermedio adhuc extante impediti.

Erectionem ejus Obelisci plures Auctores suis in paginis retulerunt, inter quos præcipuè Eques Dominicus Fontana adjectis Iconismis, in quibus machinas delineavit ad ejus erectionem adhibitas. Anno demùm proximè elapso 1694. Eques Carolus Fontana in opere, quòd texuit de Templo Vaticano libro 3. [duodecim Tabulis adjectis easdem luculentius comprehendit, adaustus, ut ipse ait, non tam à mutua sanguinis affinitate, sed ne ejus Viri monumenta, æreis tabulis incendio absumptis, penitus interirent.

In earum prima Tabula expressit Obeliscum in antiquo Circo collocatum, deindè in Area antè frontem Basilicę.

In 2. Succulum, seu machinam tractoriam duobus vestibibus trajectam, circa quàm ductorius funis evolvitur.

In 3. Planitiem, in qua Trabium compago collocabatur, ac Ergatę ad amovendum Obeliscum aptę.

In 4. ipsam Trabium compaginationem.

In 5. totam lignorum coagmentationem, ac ipsum Obeliscum ferro munitum, & Polispastis.

In 6. Obelisci primam amotionem à loco antiquo.

In 7. methodum, qua beneficio Trochlearum, & Peritrochiorum Obeliscus supra ligneum stratum jacuit.

In 8. Obeliscum jacentem in tramite aggeribus suffulto, supra quem ad novum locum erectionis deductus est.

In 9. ligneam compaginem circa stylobatam collocatam, supra quam Obeliscum posuerunt.

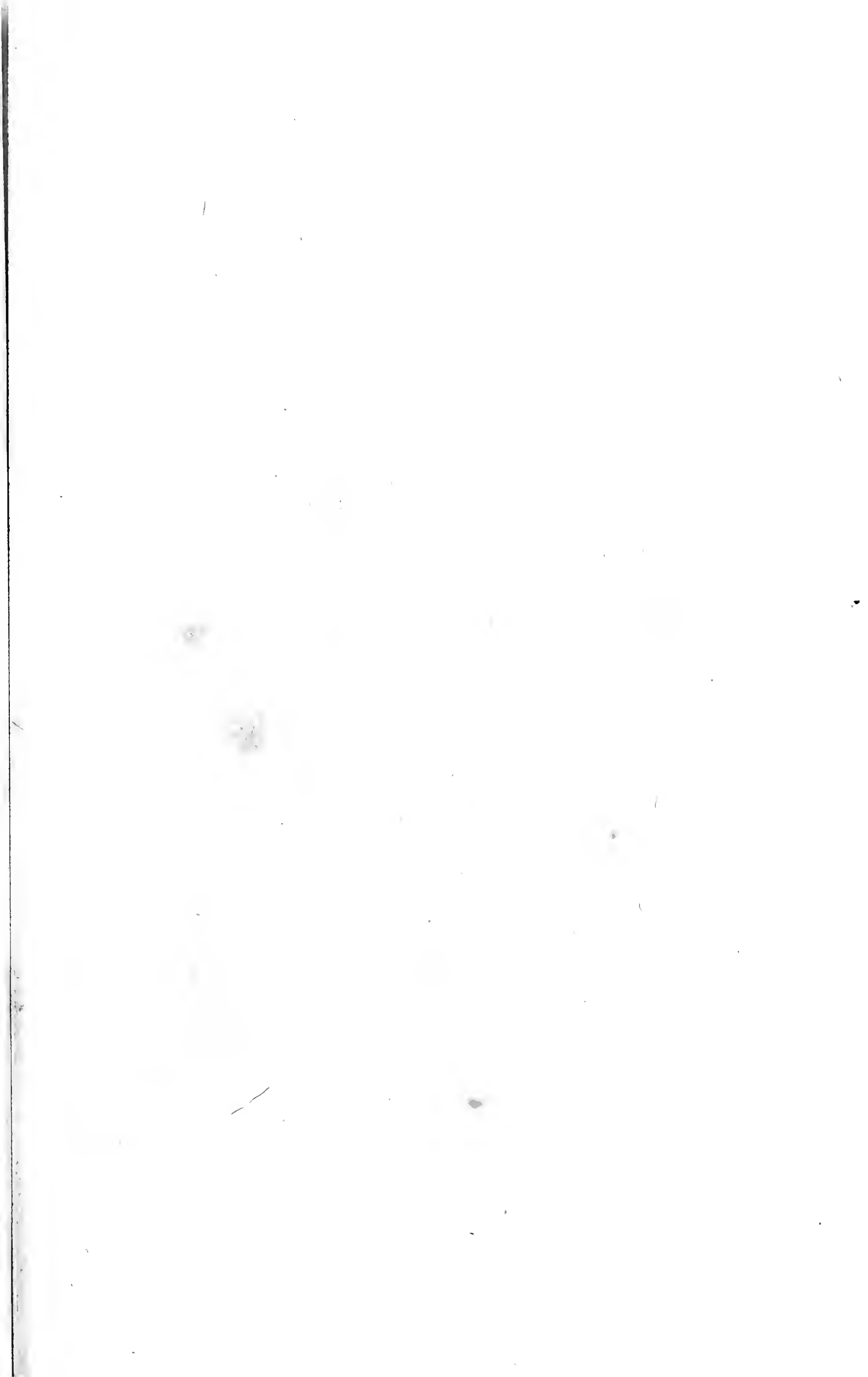
In 10. Obeliscum cum Trochleis, atque Ergatis dispositis ad ejusdem erectionem.

In 11. Suggestum, in quo jacebat ad motionem aptatum, Polyspastorum, ac Cylindrorum beneficio.

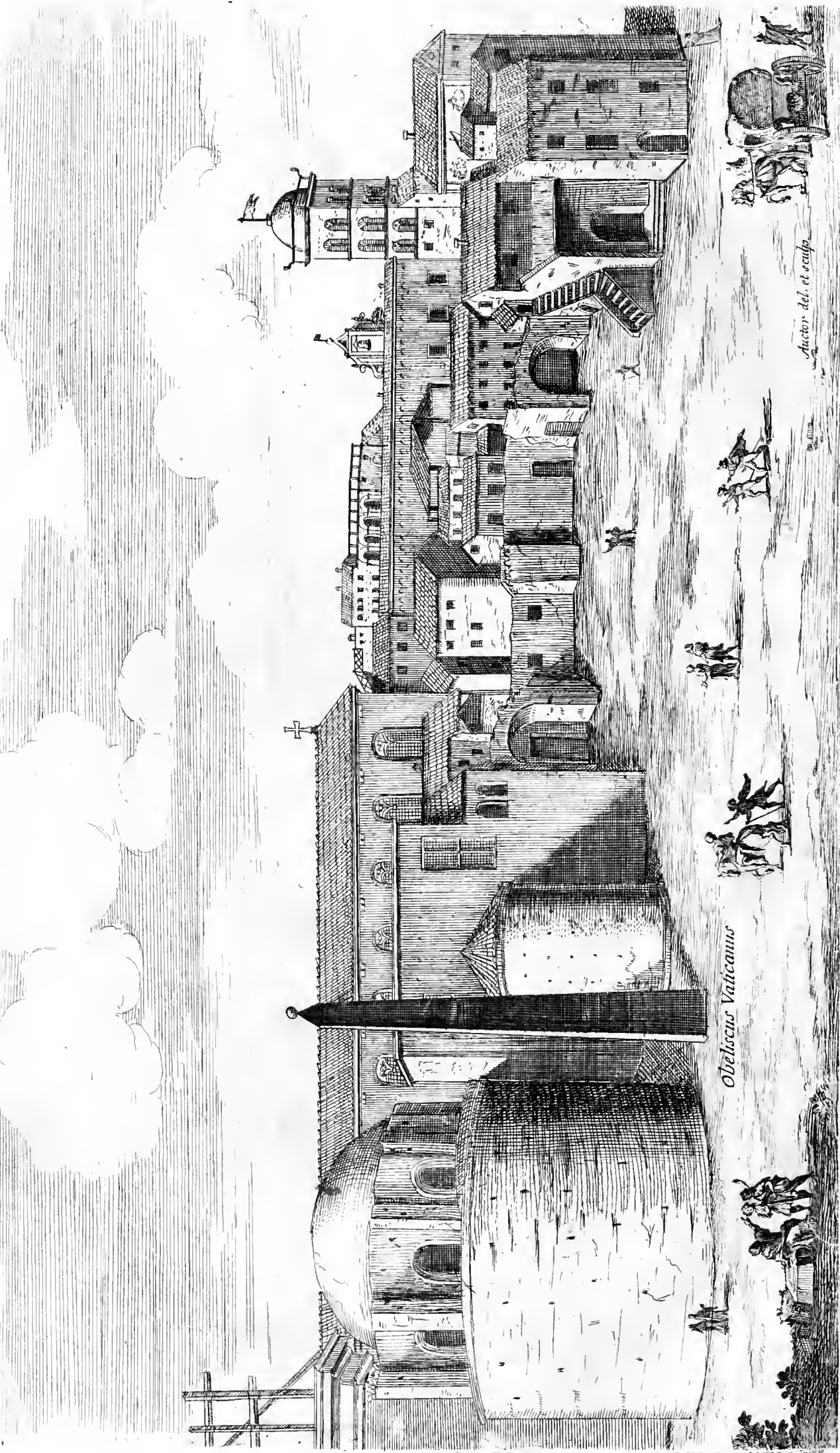
In 12. Succulas in Foro dispositas ad erectionem.

Illas adeat curiosus Lector, nos interim brevissimam, omnia tamen comprehendentem, enarrationem de hujus Obelisci erectione subteximus, ne Vaticanę Basilicę decus præcipuum negligamus, non quidem ad inutilem pompam, sed Divini Nominis gloriam à Sixto V. magnis sumptibus collocatum.

Itaque inter Obeliscos, quos Romani Imperatores in Urbem ex Ægypto transtulerunt non infimus ille fuit, quem in Circo Vaticano erexit Calligula. Illum fuisse à Pherone Sesostris filio, ac Ægyptiorum Rege fabricatum demon-

PROSPECTVS LATERALIS ANTIQVÆ BASILICÆ ET LOCVS VBI ERAT OBELISCVS ANTE PONTIF. SIXTI V.

Obeliscus Vaticanus

Auctor del. et sculp.

demonstrare conatur in suo Commentario de Obelisco Petrus Angelus Bar-
geus , ac Soli sacratum , deindè fractum , cum humi deponeretur ; nàm Obeli-
scum Pheronis fuisse centum cubitorum affirmat Plinius ; Vaticanus autem
quadraginta octo cubitos æquare . Confirmat suam opinionem ex Plinio , ubi Lib. 17. cap.
49.
hæc scribit : *Abies admirationis præcipue in navi , quæ ex Aegypto Caii Principis
jussu Obeliscum in Vaticano Circo statutum , quatuorque truncos lapidis ejusdem ad
sustinendum eum adduxit .*

Scripsit Joannes Palatius in vita Sixti V. *Totilam Gothorum Regem hunc ,
& alios evertisse , & solo aquasse .* Pater Claudius du Molinet ad Numisma
VIII. Sixti V. narrat Sixtum decrevisse illum Cruci consecrare *tunc negle-
ctum humi jacentem , ruderibusque ; ac terrâ penè obrutum , ac delitescentem .*
Sed claudicat utriusque relatio . Postquàm enim Gothi cum Totila Romam
aggressi Obeliscos Arietum imperu suis è basibus dejecerunt , unicus in solo
Vaticano stetit incolumis , ut colligitur ex Horosio lib. 7. cap. 37. & ex Baro-
nio . Quippè etiam Alaricus Gothorum Rex cum Romanæ opes diriperentur , Tom. 5. ann.
410.
jussit omnem sacram supellectilem SS. Petri , & Pauli Basilicis reddi , & Chri-
sti fideles ad eas confugièntes voluit illesos , qua de causa proximus Basilicæ
Obeliscus pristinam servavit integritatem . Vide etiam Baron. ad ann. 547. to. 7.

Insidabat quidem propè fabricam , stylobatis sub agesta humo delite-
scentibus , immersus , ut refert Mercatus usque ad priscam Caii inscriptionem , Fol. 366.
quæ exsculpta legebatur circa basim Obelisci his verbis .

DIVO CAES. DIVI IVLII F. AVGVSTO TI. CAES.
DIVI AVG. F. SACRVM .

Sed tamen erectus , ut apparet in Tabula 74. eo modo delineatus , ut ex- Fig. 74.
tat in Bibliotheca Vaticana .

Lapidem ex quo constat , appellarunt Tebaicum ; è Fodina enim in Te-
baide sita erui solebat hîc lapis . Eum dixerunt etiam Sienitem à Syene Fodi-
nis propinqua . Eundem Henricus Salmuth vocavit Ophytem in notis ad Tit. 31.
Panciroolum . Lætus lib. 11. part. 2. Italica voce nominat *Piropeccido* , quæ signi-
ficat illum maculis igneis aspersum esse , & vulgò dicitur *Granito Orientale* .
Summo ejus acumini conjungebatur Globus æreus auro circumtectus , qui Ju-
lii Cæsaris cineres continuisse ferebatur , sed falsò . Morem enim fuisse apud
antiquos Ægyptios , ac Romanos globos æreos collocandi in verticibus Obe-
liscorum , affirmat Mutius Panfa tract. de Vaticana Bibliotheca , ut indica-
rent , vitam Hominum in Obelisco expressam , paulatim minui , ejusque finem
cum Cælo jungendum , à Globis superimpositis expresso . Quàm etiam ob
causam Globos imponebant columnis milliaria indicantibus , ut scilicet hoc
salutari documento Viatores omnes erudirent . Ceterùm cineribus Cæsaris il-
lum semper caruisse Dominicus Fontana deprehendit , cum sine ulla partium
compositione , ac penitus vacuum illum recognovit . Pag. 204.

Cùm ergò inter omnes Obeliscos , qui Romæ ornameto fuerant , unicus
hîc Vaticanus integer , & erectus , sed humili in loco delitesceret , prout ap-
paret in Tabula supraposita , in Vaticana Bibliotheca delineata , ubi Sixtus V.
coloribus exprimi jussit , nonnullis Pontificibus incescit cupido illum , ex an-
tiqua basi dimotum , situ nobiliori decorandi . Inter omnes primùm Nicolaus
V. arduum hoc opus moliri animo agitavit , de quo Manettus in ejus vita
„ MS. hæc commemorat . Amplissima , & ornatissima Area , & ut Græci dicunt
„ Platea , quàm in Vaticana regione meditabatur , ingentissimum illum , ac
„ maximum Obeliscum in ipso Areæ meditullio è regione ad intermediam
„ prædicti vestibuli portam in hunc modum pulcherrimè simul , atque devo-
„ tissimè collocabat , nàm pro quatuor pusillis aneisque Leonibus , quibus
„ Colossus ipse non pro basibus , ac sustentaculis paulò superficie Soli alti-
„ oribus utitur , quatuor magnas totidem Evangelistarum Statuas , ac soli-
„ do , liquefactoque ære in staturam humanam fabrefacta conflatas , in super-
„ ficie Soli distantibus inter se proportionibus , secundùm Colossi latitudinem

„ ponebat ; super quibus æneis Statuis diversis invicem figuris , juxtà varias
 „ cujuscunque personæ conditiones , perpolitissimè sculptis Colossea moles
 „ sustentabatur . In summitate verò ipsius Colossi alteram JESU Christi Sal-
 „ vatoris nostri Statuam dextera ejus manu auream Crucem bajulantis, ex ære
 „ confectam accommodabat] . Hùc usque Manettus .

Anton. Pi- gallo . Julius III. à Michaele Angelo Bonarota ad locum , ubi nunc est trans-
 ferri peroptarunt , demùm Gregorius XIII. idem opus ipso vivente perficien-
 dum speravit . Nec defuerunt , qui sæpè animo agitaverint , qua ratione , quo
 sumptu , quibusve machinis tam immanis moles è sede , in qua fuerat posita ,
 1586. integra evelleretur , & in Area Vaticana sic statueretur , ut augustissimi Tem-
 pli vestibulum non modò ornare , sed etiam venerari videretur , idque quo
 minùs fecerint , causam omninò fuisse possumus existimare , quòd partim sum-
 ptu deterriti , partim Artificum inscitia diffisi , vel immatura morte sublati ,
 vel aliò animum traduxerint , & à pulcherrimi facti gloria revocaverint . Sta-
 bat itaque Trabs illà saxea obscuro in loco , videbaturque quotidie ab externis
 Nationibus non omninò sine Christianæ pietatis detrimento . A sacris enim
 Altaribus in sui admirationem omnium oculos convertebat , quorum etiam
 plerique Cæsaris cineres venerabantur , quos in sphæra illa inaurata Obelisco
 imposita inclusos esse , sed falsò , ut diximus , ex vulgi opinione sibi persuase-
 rant . Quamobrem , ne diutiùs cum tanto nominis Christiani dedecore , tam
 antiquum antiquæ impietatis , & flagitiorum monumentum superesset , atque ,
 ut animos Hominum potiùs ad verum Dei cultum induceret Sixtus V. à sua
 sede evellèdum existimavit , & imposita illi Cruce in celebri loco statuendum .
 Ab hac adeo laudabili cogitatione nullæ difficultates , neque rei Nummaria ,
 indigentia , quæ exhansto penitus Ærario , summa erat , neque magna Annona
 penuria , qua vehementer laborabatur , deterrere Sixtum potuerunt , quo minùs
 opus tam laboriosum , & à nullis antea tentatum , aggredieretur . Vulgo non
 deerant , qui illum reprehenderent , Vespasiani auctoritate muniti , qui Artifi-
 ci cuidam pollicenti se in Capitolium magnas quasdam Columnas exigua im-
 pensa perducturum , respondit , velle se plebeculam pascere ; Optimè ille qui-
 dem , si ut Obeliscum transferret , in pascenda plebe , Eum sese , quem esse
 oportebat , non præstitisset . Nemo enim fuit , qui negaret Sixtum in ullo de-
 fuisse , undè quisquam se copiosè aleret , nec à reliquis operibus cessatum
 fuit , in quibus plurimorum inopia quotidiano victu sustentabatur ingenti vi
 pecuniarum , quàm amantissimus Pater erogabat .

Duas igitur partes incredibili sapientia in opere adeò insigni excitando
 implevit Sixtus , quarum altera est , ut uno , eodemque tempore beneficentis-
 simum Patrem , & Summum Principem se ostenderet ; altera ut Crucem ejus
 apici imponendo Religiosissimi Sacerdotis , & Pontificis Maximi personam ge-
 reret . In quibus quidem omnium bonorum consensu tantus extitit , quantus
 ne desiderari quidem à quoquam potuit .

Pietatem Sixti celebrat Colmus Gozus in suo Dialogo Romæ impresso
 anno 1586. affirmans sapientissimum Pontificem significasse in quadrangulo
 Obelisci lapide Ecclesiæ Fundamentum , in Leonibus ejusdem firmitatem ,
 Apud Mar- quatuor Montibus , quibus incumbit , totidem Mundi partes illi subjectas . In
 tinell. pag. 15. Cruce verò imposita Redemptorem omnibus dominantem , in Stella Cruci sub-
 jecta Virginem Deiparam , per quam Orbi toti Divina gratia perfunditur .

Itaq; animum ad exornandam Urbem , & ad pietatem in Hominum menti-
 bus imprimendam , cum se totum adjecisset Pontifex , ejus jussu quamplurimi
 sua mente agitarunt , qua ratione , quibusve machinis tam immanis moles è se-
 de , in qua erat , integra evulsa , & in Area Vaticana statueretur . Joannes Pe-
 trus Bellori in vita Dominici Fontanæ asserit , ejus generis peritos Architectos
 Pag. 145. Quingentos Romæ convenisse , quorum singuli suas ideas obtulerunt ad tan-
 tam Molem amovendam . Extat Opusculum Romæ impressum anno 1583. in
 quo Camillus Agrippa Mediolanensis methodum exposuit transferendi Obeli-
 scum ab antiquo ad novum locum , & quidem stantem , absque eo quod humo
 primum

primùm profteneretur : additque à multis diverfas excogitatas fuiſſe . Aliqui enim eum facilè aſportandum opinabantur Veſtis beneficio ; alii validis Helicum viribus , alii denique Rotæ denticulatæ auxilio, qua paulatim ad terram deprimi poſſet , iterùmque extolli . Inter hæc Pontifici operam ſuam obtulit Bartholomæus Ammānatus Architectus Romam miſſus à Magno Hetruriæ Duce , qui tamen integrum anni ſpatium ſibi concedi rogabat , ut operi perficiendo maturè ſtuderet ; Dominicus etiam Fontana ligneam machinam Pontificiis oculis ſubjecit , in qua beneficio Trochlearum parvus Obeliſcus è plumbo conſtatus pari facilitate deprimi , ac elevari poterat . Eodemque artificio fragmenta Obeliſci ex Mauſoleo Auguſti dimovit , aliòque tranſtulit , ut omnibus excogitam à ſe methodum futuri operis comprobaret .

Hic antequàm adeò arduum opus aggrediretur , multa mente agitavit ad optatum finem conſequendum , ſingulari primùm exploravit induſtriã , quantum ponderis munita Spartis , & Trochleis unica Ergata circumacta quadrigæ viribus movere poſſet , comperitque , vicena circiter ponderis millia quamlibet attrahere . Quamobrem quadraginta Ergatas præparavit efferendis octocentenis millibus librarum , quas ineſſe in lapide Obeliſci deprehenderat . Insuper binos Veſtes ad reliquum onus decies centenarum & quadraginta trium millium , quingentarum triginta & ſeptem librarum , quas dabant munimenta tum ferrea , tum lignea Obeliſco addita .

Dominicus
Fontana
pag. 10.

Rejectis igitur ceterorum Artificum inventis , Dominici Fontanæ ideam probavit Sixtus , illamque , ut majori cautela exequi poſſet , eidem binos peritiſſimos Architectos præfecit , ſcilicet Jacobum à Porta , & Bartholomæum Ammannatum , qui ſtatim loco designato , ubi Obeliſcus erigendus erat , in eo trabem excellam collocari curarunt . Tulerat hoc ægrè Fontana , ſuique animi angores Pontifici expoſuit , ut dedecori conſuleret , quòd ſibi imminere arbitrabatur ; ajebat enim ſeſe facilè boni nominis jaçturam facturum , ſi ideas à ſe excogitatas alii infeliciter exequuti fuiſſent , nec illi errores , ſi fortè accidiffent , vulgus tribuiſſet , ſed inventori . Qua ratione prudentiſſimus Pontifex permotus , ſoli Fontanæ totum opus perficiendum commiſit , quod , ut impigrè exequeretur , cognita arenofæ telluris inſtabilitate , ſupra quàm collocandus erat Obeliſcus , quadratum fundamentum ſexaginta palmorum quocumque in latere , & triginta trium extenſum in profunditate anno Sixti Pontificatus II. jecit ſupra ſolum , craſſioribus lignis , viginti quinque palmos ſua longitudine æquantibus , obfirmatum . In eo binas thecas è lapide Tyburtino reconditas fuiſſe narrat Platina , quarum ſingulæ duodecim continebant Numiſmata ænea , omnia Sixti imaginem præſeferentia . Alia inſuper à variis adjuncta ex ære , ac argento , cum duobus aureis ; quorum altera Pars Pii V. efigiem ostendebat , altera verò Juſtitiam cum Religione conjunctam . Addit Latus , ceteroqui meritò damnatus Auctor , ſupra marmoreum ſolum , antequàm baſis collocaretur latinis characteribus exſculptum fuiſſe Nomen Pontificis , Architecti , Annum itidem , quo fabrica extrucebatur , multoſque Proceres ex Medicea , Columnenſi , ac Urſinorum Familiis Numiſmata addidiſſe ex conſenſu Sixti , ejuſdem Pontificis imagine inſignita .

In vita Sixti
libr. 2.
pert. 2.

Hoc fundamento poſito copioſum instrumentorum apparatu fecere , quorum ope machina erat amovēda . Inter ea quadraginta quatuor craſſiores funes , quorum aliqui decempedas centum , ſeu palmos mille æquabant longitudine , aliqui verò ducentas . Opus deindè aggreditur Fontana , cujus ſeriem hic addo iſdem verbis exaratam , quibus legitur in epiſtola in Hiſpaniam tunc temporis miſſa , & Romæ impreſſa anno 1586. in qua quidquid actum fuerit die 29. Aprilis 10. & 17. Septembris in translatione Obeliſci accuratè ſic explicatur :

[Vigefima nona Aprilis ſub ipſa luce opus incæptum eſt . Erat Obeliſcus validiſſimis octo columnis ligneis per latera circumvallatus , quæ concatenatæ , atque aliis ſucceſcentibus , & connexis ipſum apicem ad ſex palmos præcellebant , craſſitiemque explebant palmorum quatuor cum dimidio , altitudinem verò centum viginti trium . Præfatis octo columnis totidem ſaſtigia ſuperimpoſita , à quibus perpetuæ intrâ , extrâque ſuccedentes futura ſtatuta

Tigna

Tigna sustentabant; sic enim ruinæ, & inflexionibus prospectum. Tota verò ipsa machina fortissimis laminis, ferreisque clavis à vertice ad calcem religata plurimis & retinaculis, & ductoriis funibus (hos Cannabos vocant) undequaque suffulta. Itaque quadraginta primùm Trochleæ à totidem movendæ Ergatis, validissimis trabibus, quæ Fastigiis inerant appensæ horum singulis Homines quindecim, Equi duo destinati, qui ad nutum Præfecti (quando unicuique Ergato unus præerat) præsto essent; Præfecti verò ipsi id acceperant, ut cum Tubæ sonitus signum daret, moverent, cum verò campanulæ, sisterent. Nec aliter his, qui vestribus quinque aderant, injunctum est, porrò illæ septuaginta palmorum longitudine ex fortissimis trabibus compactæ erant, tresque ab Obelisci fronte, duo à tergo conspiciebantur. Primo impetu ferrea quædam lamina, quæ machinam, molem ipsam ambientem religabat, disrupta est, qua tamen unius horæ spatium accommodata, decem demùm impulsibus, duos palmos ac dimidium in altum Obeliscus elevatur; nè tamen tantapendente mole finistrum quid accideret, cunei statim, ac Tignorum cæsura; quibus obniteretur, suppositæ, tum deindè afferibus, ac cylindris cubi quidam, ac tessere, quibus infidebat, dimotæ, & quoddam curriculi genus supposito, quò Italis *Strascino* appellatur. Ergata deindè, trabes, & canabi, ceteræque operæ mutata, & in diversam formam compositæ, dies nimirum sex iis impensi, post quos, idest Maji septima, ima pars Obelisci quatuor Ergatorum vi, quæ à tergo movebantur, cæteris, quæ à fronte erant funes remittentibus trahi paulatim cœpit, ipse verò opere clementissimè currebat; dùm ut antea ad Tubæ sonitum posteriora Ergata laxis anterioribus impellebantur, ad campanulæ verò quiescebant cuncta. Igitur duabus antè occasum horis famosissima Moles integra omninò, ac sine ulla prorsus jaçtura humi decubuit; eodie etiam minimè loco dimota, tamen viæ impedimenta, qua deducenda erant sublata sunt; in sequentem autem lucem ab ipso Obelisco ad Aream, ubi nunc visitur, tumulus aggeritur viginti duos palmos ea loci parte, qua prior stabat, in finem eminentius; surgebat enim ille paulatim, ita ut ab Area ad Obeliscum in longitudinem 118. ejus mensuræ, quàm Italis ex decem palmis ad veteris decempedæ similitudinem constantem, Cannam vocant, declivi fastigio decideret. Nè verò agger immensa Mole fatisceret, validissimis trabibus undequaque premebatur, quæ loco catenarum limis, & tigillis connexæ erant. Hæc itaque Moles sex Ergatorum vi trahi cœpta est (illa fuisse quatuor affirmat Bellorus in vita Dominici Fontanæ pag. 152.) Et quòd id temporis in Bononia Pontifex cenaret (ea est Regiæ pars, quæ illac patet prospectus) brevius quidem, quàm credi potest, urgente Principis præsentia peracta est. Verùm cum eo tempore æstivi Soles supramodum sævirent, cessatum est dies aliquot, nè scilicet cannabi, cæteraque linea nimio calore conflagrarent.

Itaque decima Septembris die Sancto Nicolao Tolentinati sacra, quem, ut singularem Patronum Sixtus venerabatur, prima lucis horâ erigi cœpit Obeliscus, cujus jam mucro subtus machinas jacebat: erant enim columnæ octo simili fabrica constructæ fulcimentis stabilitæ, concatenatæ, connexæ, ac priores illæ, quarum meminimus: illas tamen unum & quadraginta palmos pro loci eminentia superabant: super has fastigia totidem; fastigiis inerant trachleæ ab ergatis similiter movendæ. Tota verò ipsa machina externo, internoque comate muniebatur, externumque plurima tigna, & trabes undequaque sustinebant. Ergata autem quadraginta sex, Equi centum quadraginta, Homines sexcenti (octingentos scribit Bellorus) quorum Ergatorum quatuor, ima Obelisci partem trahentibus, reliqua à cuspide ad medium religatum erigebant. Quid multa? eadem horâ vigesima quarta quadraginta septem Ergatorum nisibus, seu, ut refert Bellorus quinquaginta ac duobus, stetit Moles. Cujus rei signo accepto à Custodibus Hadriane Molis, plausum fecere aneorum tormentorum strepitu, & suas festivas voces addiderunt Operarii omnes, qui Dominicum Fontanam supra humeros exceptum, novæ triumphæ pompæ Domum derulere, sociantibus interim Tympanorum sonitu, Tubarumque clangore, ut tanti Architecti peritia celebraretur.

Tum deindè decimâ septimâ Septembris tesserâ, queis antea nitebatur suppositâ sunt, & ad perpendicularum collocatur. Tandem vigesima sexta ejusdem mensis gloriosissimo triumpho delecta est. A Pontifice autem ad id muneris destinatus Ferrantinus Episcopus Amerinus, & Cancellariâ Apostolicâ Regens, solemne prius in Divi Petri Templo Sacrificium fecit, indè ad Obeliscum frequenti supplicatione peracta, multaue super Sanctissimæ Crucis statuam aream, sed inauratam piè precatus, illam tradidit Diacono, sacris adhuc vestibus induto, à quo denique in mucrone collocata est, atque unâ tunc cuncta tormentorum genera, quæ in Sancti Angeli Arce erant, assiduos dedere bombos. Itaque, quod olim desperatum planè opus judicatum est, id antea Sixti V. Pontificis ætas perfecit, & absolvit.

Res frequentissimo Theatro peracta est, atque ex vulgi more non sine perpetuis acclamationibus. Sepserat autem jam pridem trabibus Architectus amplam areæ partem, ut ab opere multitudinem arceret, undè convicinas Domos Curia Proceres adimplebant, reliquum omne confertissima peditum, Equitum, Carpentorum turba occupabat. Et meritò plaudebant: nam nil aliud Obeliscus antè Petri Ædes à Sixto Petri Successore collocatus, significabat, nisi Circi tot sæculis probrosum nomèn, crudelissimique Tyranni memoriâ uno die penitus oblitteratam, & superstitionis cineribus disiectis salutare vivificæ Crucis signum, gloriosè erectum, ac nobilissimum Religionis nostræ trophæum clarissimum de Paganismo triumphum æternum, verè pietatis monumentum.

Huic narrationi libet aliam adnectere circa Crucem Obelisco impositam, quàm Paulus Alaleona Sacrarum Cæremoniarum Magister in suis Diariis Posterorum memoriæ consignavit, his verbis:

[Die 26. Septembris fuit collocata Crux in acumine Obelisci superiori-
 ,, bus diebus erecti, benedicta ab Episcopo Amerino Canonico Sancti Petri,
 ,, post Missam solemniter celebratam super Altare Sanctis. Crucifixi in Tem-
 ,, plo Vaticano, & facta Processione ad Altare erectum propè Obeliscum, ubi
 ,, erat Crux benedicenda, & Antiphona cantata in Processione: *O Crucis vi-*
 ,, *ctoria, & admirabile lignum, super omnia ligna Cedrorum tu sola excelso,*
 ,, *in qua Vita Mundi pependit, in qua Christus triumphavit, & mors mortem*
 ,, *superavit in æternum;* cum aliis cæremoniis, &c. Diaconus, adjuvantibus
 ,, aliis Clericis, & Artificibus sustollit eam, & cum collocata fuerit in sum-
 ,, mitate Obelisci, omnibus inferiùs genuflectentibus, tum cantatur à Canto-
 ,, ribus: *O Crux ave spes unica in hoc salutis tempore, piis adauge gratiam, reis-*
 ,, *que dele crimina.* Et dictis aliis precibus, sublata fuit Crux cum argano,
 ,, quàm unus ex Artificibus ligatus cum canopo tenebat, indutus sacco ru-
 ,, bro, Diaconus verò ascendit superiùs, &c.]

In hac sacra supplicatione refert Torrigius interfuisse viginti Basilicæ Canonicos, 28. Beneficiatos, 18. Clericos pariter Beneficiatos, 4. Mansionarios, 18. Musicos, 6. Sacerdotes Cappellânos, 2. Cæroferarios, Vexillum cum Campanula, 2. Præsules, quorum alter Patriarcha erat Constantinopolitanus. Ad apicem Obelisci ascenderunt Vincentius Bolognættus Beneficiatus, Matthæus Argentus Clericus, & Petrus Ugonuccius Sacrista.

Narratione ista rescripta, aliam luculentiorè inveni exaratam in lamina, in qua Obelisci imaginem incidit eo tempore Joannes Guerra, & publica luce donavit. Illam huc affero ex Italico idiomate translatum:

Hora decima quinta die 26. Septembris, post Sacra solemnè ritu peracta, Episcopus Ferrantinus Pluviali indutus rubro, ad Obeliscum cum Clero iter fecit, sacras interim Preces canente: *O CRUCIS Victoria.* Psalmos: *Quare fremuerunt Gentes. Domine quid multiplicati. Cantate Domino canticum novum. Dominus regnavit; & Cantate Domino.* Quibus absolutis, Episcopus primùm manu in formam crucis extensa Obelisco benedixit, concinente Clero Antiphonam: *Signum Salutis;* & Psalmum: *Exurgat Deus;* postquàm Mitra decoratus Sacer Antistes ait: *Exorcizo Te, &c.* Deindè Mitra deposita: *Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.* Oremus: *Domine JESU Christe &c*
 Post

MS.

Post orationem lustrali aqua ter asperfit Obeliscum, ejusque quatuor faciès ter cultro signavit. Quibus peractis tradidit Diacono Crucem Obelisco imponendam, quam funium beneficio ad apicem elatam, illique infertam, cantante interim Musicorum Choro Hymnum: *Vexilla Regis prodeunt*, &c. Adstantes in Foro sunt venerati, & sacrum Pontificis Diploma à Diacono lectum audierunt, ac plaudentibus æneis tormentis in Arce Hadriani sacram actionem Cantico *Te Deum* absoluerunt.

De Crypt.
Vatic. pag.
247.

Ut verò magis ad Crucis cultum Populos excitaret Sixtus, alio Diplomate prima die Decembris ejusdem anni 1587. emanato, decem annos Indulgentiæ concessit omnibus, qui per Forum Divi Petri transeuntes Orationem Dominicam, & Angelicam Salutationem semel dicerent. Illud ex Archivo Vaticano acceptum die 18. Julii anno 1624. Refert Torrigius, ut sequitur:

Motu proprio, &c.

» Ad augendam Fidelium Religionem, & Animarum salutem, ac ut Crux
» Obelisco in Arca Vaticana (Nobis imperantibus) erecto imposta, ab cun-
» ctis Christi-fidelibus jugiter veneretur, omnibus, & singulis utriusque se-
» xus, Christi-fidelibus ex nunc, deinceps in perpetuum per dictam Plateam
» quaqua versum, die, nocteque, ac ultrò, citròque transeuntibus, dictam
» Crucem (semel Orationem Dominicam, ac Salutationem Angelicam reci-
» tando) adorantibus, ac pro foelici statu Sixti V. & Romanis Pontificibus
» pro tempore existentibus Deum devotè orantibus, toties quoties id fecerint,
» decem annos, ac totidem quadragenas de injustis eis, aut aliàs quomodolibet
» debitis pœnitentiis Apostolica auctoritate perpetuò misericorditer in Domino
» relaxamus, non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis, seu clausulis opportunis.

» Fiat motu proprio F. hoc est *Felix* quo nomine vocabatur Sixtus V.

Balleonus
pag. 43.

Crucem hanc æream, in qua particula veræ Crucis recondita fuit, simul cum Montibus æneis illi subjectis efformarunt Horatius Censor, & Dominicus Ferrerius. Leones pariter Obelisco stante subpositis ex delineamentis Prosperi Brixiani Sculptoris, quibus gentilitium Pontificis Stemma Architectus expressit.

Totam Molem insignivit Sixtus inscriptionibus in basi exsculptis, & à se ipso compositis, quarum ea, quæ Meridiem respicit hæc est:

SIXTVS V. PONT. MAX.
OBELISCVM VATICANVM.
DIIS GENTIVM
IMPIO CVLTV DICATVM,
AD APOSTOLORVM LIMINA
OPEROSO LABORE TRANSTVLIT
ANNO MD LXXXVI.
PONTIFICATVS II.

In parte Occidentali.

CHRISTVS VINCIT,
CHRISTVS REGNAT,
CHRISTVS IMPERAT,
CHRISTVS AB OMNI MALO
PLEBEM SVAM DEFENDAT.

In par-

In parte Orientali:

ECCE CRUCEM DOMINI,
FVGITE PARTES ADVERSÆ
VICIT LEO DE TRIBV IVDA.

Septentrionem versus:

SIXTVS V. PONT. MAX.
CRUCI INVICTÆ
OBELISCVM VATICANVM
AB IMPVRA SVPERSTITIONE
EXPIATVM, IVSTIVS,
ET FELICIVS CONSECRAVIT
ANNO M D LXXXVI. PONTIF. II.

Sub hac Inscriptione aliam addidit, quā Architecti Nomen immortalitati dicaretur, his verbis:

DOMINICVS FONTANA EX PAGO MILIAGRI
NOVOCOMENSI TRANSTVLIT,
ET EREXIT.

In summitate demum Obelisci Basilicæ frontem respiciente:

SANCTISSIMAE CRUCI
SIXTVS V. PONT. MAX.
CONSECRAVIT.
E PRIORE SEDE AVVLSVM,
ET CAESS. AVGG. AC TYB.
I. L. ABLATVM M D LXXXVI.

Quæ omnia ab ipso lapide loquente enunciari bellè finxit Fulvius Cardolus hoc Distico:

*Aegyptus Soli, binis me Roma dicavit
Augustis, sacras Tu piè Sixte CRUCI.*

Re demum peracta ob foelicem laboris exitum Summus Pontifex letus regiis muneribus munificentissimè Fontanam dicavit. Collo enim ejus torquem aureum jussit imponi ab Eminentissimo Cardinali Azzolino, cui addidit quinquies mille aureos nummos, pensionem annuam duorum millium nummorum itidem aureorum, fructusque decem millium aureorum, quos decem Milites Lauretani singulis annis percepturi erant. Trabes insuper omnes, fustes, ferrum, ac instrumenta omnia, quibus in glorioso opere usus ille fuerat, quorum valor viginti millia nummorum æquabat. Quæ munera Pontificiæ liberalitatis, ac generosi animi Sixti V. argumenta toti terrarum Orbi luculenter suppeditarunt.

Ut verò nostra de Obelisco Vaticano perficiatur enarratio, ejus mensuræ superfunt indicandæ, ac lapidis pondus, è quibus certè Pontificis magnificentia, & Architecti virtus clariùs elucescunt. Eas tamen diversimodè enunciatas ab Auctoribus invenio. Aliquas indicavit Camillus Agrippa Architectus Mediolanensis in suo Opusculo, in quo methodum proposuit transferendi Obeliscum. Alias Philippus Pigafetta, diversas etiam Hieronymus Catena in Icone ejusdem Obelisci, quàm Sixto V. regnanti obtulit anno 1587. quas idcirco mihi suadeo accuratissimè desumptas fuisse ex calculis ipsiusmet Domi-

Fig. 75. nici Fontanæ Architecti ; eas omnes , ut clariùs Lectori enarrentur , in sequenti Tabula 75. expressimus .

Sed magis inter se discrepant supradicti Auctores in calculo ponderis ejusdem Obelisci , quòd , antequàm opus aggredieretur Fontana , necessè fuit investigare , ne Ergatarum vires in attrahendo deficerent . Antequàm singulorum supputationem subjiciam , sciendum est , singulis palmis cubicis non idem pondus librarum ab eis tribui , undè fortassè calculi diversitas emanavit . Quidam enim illorum concedunt palmis singulis libras octoginta sex , alii majorem , alii verò minorem quantitatem . Eques autem Dominicus Fontana octoginta sex palmos tribuit , asseritque se hunc numerum ab experientia edoctum . Omnes tamen conveniunt in assignandis palmis cubicis 30. quibuslibet Carris , quæ mensurà est Romàna antiqua lapidum . Utcumque hæc se habeant , eas referam ex illorum paginis fideliter acceptas .

Et primùm de ipso solo Obelisco sine basi loquentes :

Henricus Salmulth Agrippa	affirmat	datis singulis palmis	ponderare
	palm. cub.	11114.	lib. 100.
			1180. 000.
Mercatns		11544.	86.
			956. 148.
Philippus Pigafetta		11114.	87.
			966. 918.
Hieronymus Catena		11544.	86.
			992. 787.
Dominicus Fontana		11544.	86.
			993. 537.

Addit Pigafetta pondus , quòd habebant vestes , repagula , cingula herpagines ferreae , quibus oportuit tantam molem lapideam cingi , ut posset faciliùs moveri , quæ omnia libras æquabant 1042. 824. ut supputat Georgius Draudius in adnotationibus ad Solini memorabilia part. 1. fol. 13. hoc est decies centena millia , octingentas & viginti quatuor libras .

Pigafetta verò ut sequitur :

Repagula straminea num. 140.	libras	3780.
Lignea ex Ulmo		21640.
Cingula ferrea		44160.
Triginta duæ Trachleæ		6400.
Quarum summa complet libras		75990.

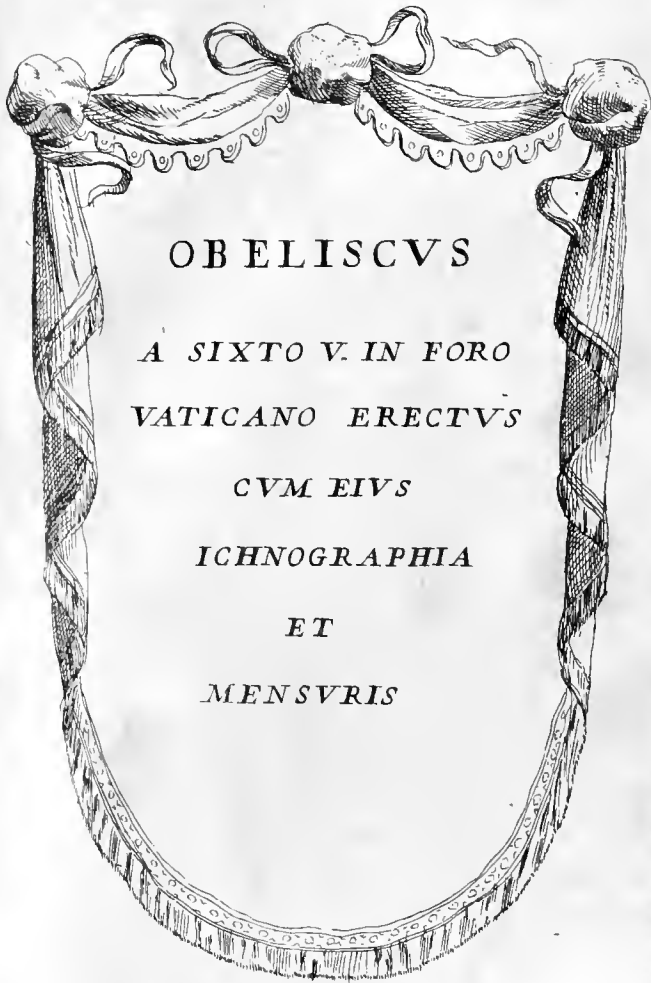
Adeòque totus Obeliscus sic munitus æquabat suo pondere libr. 1042. 428. hoc est decies centena millia , quadraginta duo millia , quadringentas & viginti octo .

Huic ponderi aliarum partium pondera subiicit Pigafetta , videlicet :

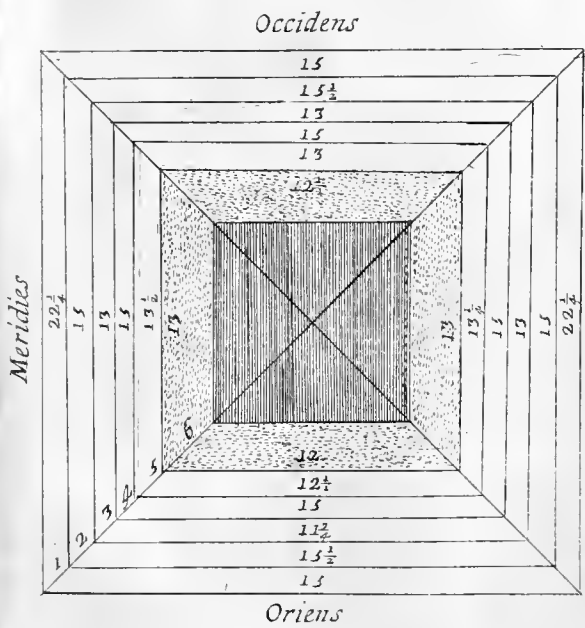
Stylobatarum palm. cub.	2091.	lib. 179826.
Basis	1288.	110768.
Soleæ è lapide Numidico	785.	67510.
Soleæ è marmore Pario	155. $\frac{1}{2}$	93120.
Qui palmi simul uniti sunt	4319.	libræ 451224.

Quòd si hæc summa alteri superiori addatur habebuntur libr. 1493. 652. hoc est decies centena millia , quadringentæ nonaginta tria millia , sexcentæ & quinquaginta duæ .

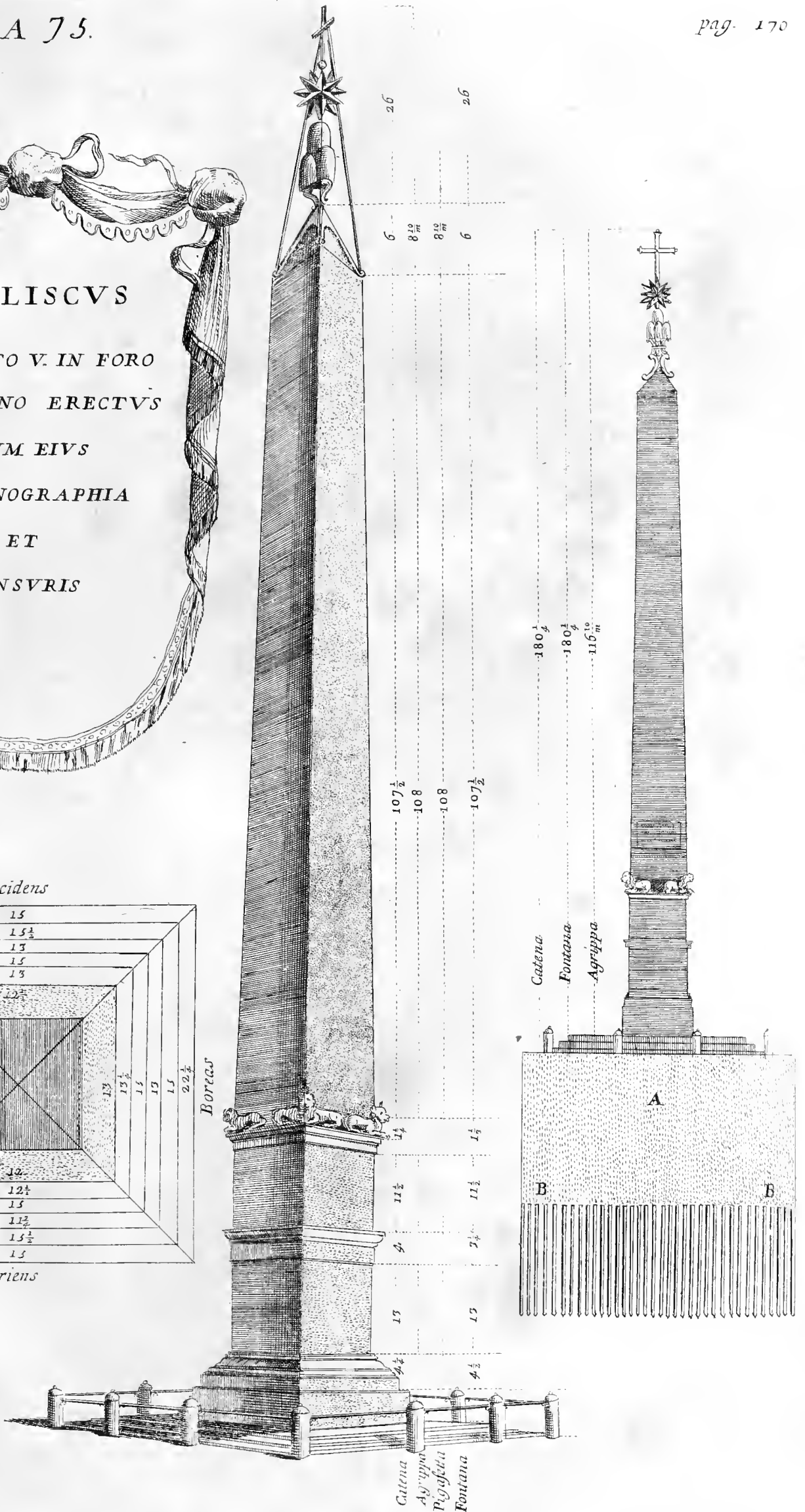
In hujus magni ponderis demissione , translatione , & erectione Dominico Fontana dirigente , octingenti Viri insudarunt , inter quos Antesignanus fuit quidam Matthæus Typhernates , ac centum sexaginta Equi , Ergata quadraginta circumagentes , præter alios quadringentos Operarios , diversis actioni-

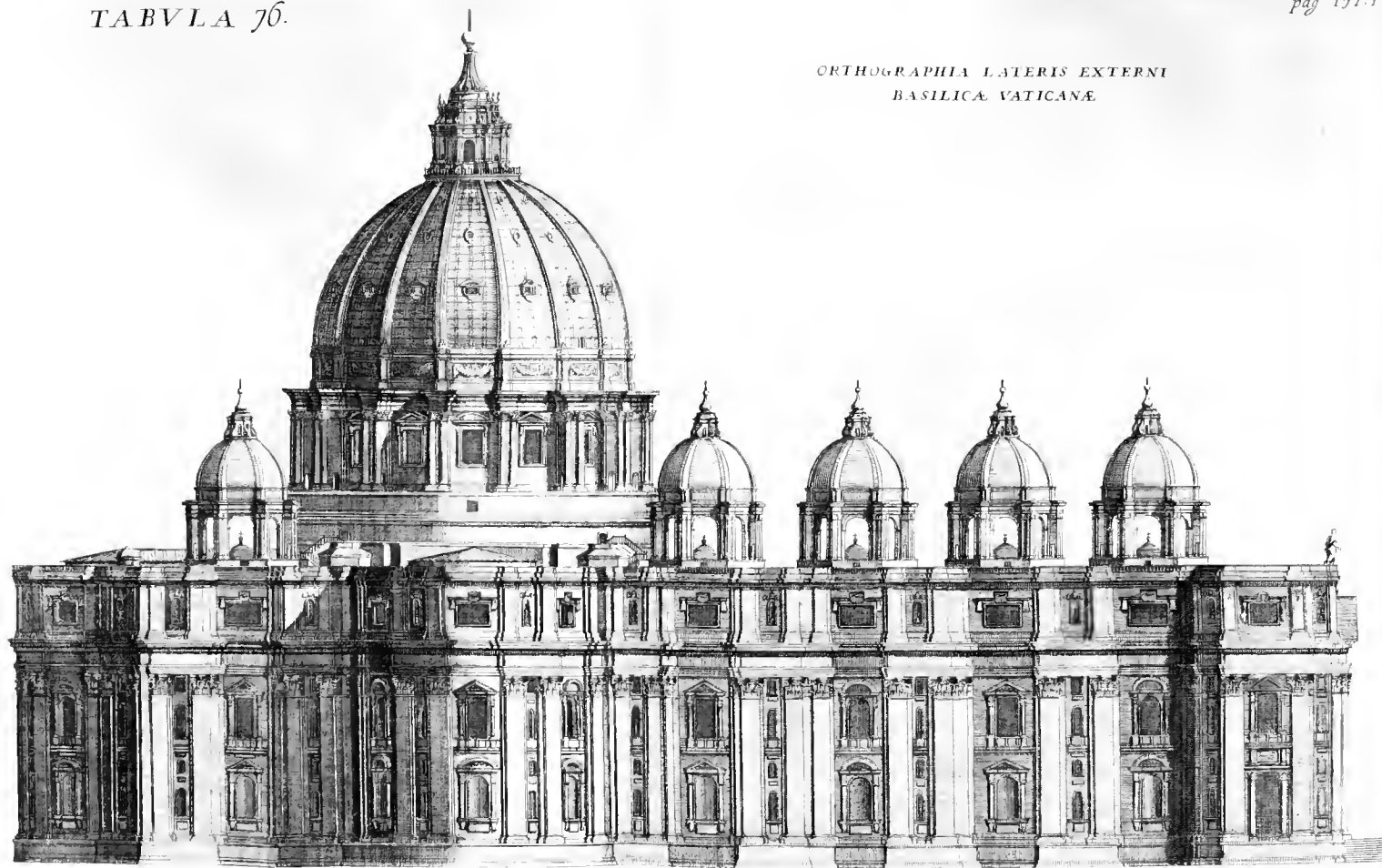
OBELISCVS
 A SIXTO V. IN FORO
 VATICANO ERECTVS
 CVM EIVS
 ICHNOGRAPHIA
 ET
 MENSVRIS

1. Solea 2^a
2. Basis
3. Stylobata
4. Coronelypsis
5. Basis prima
5. Obeliscus

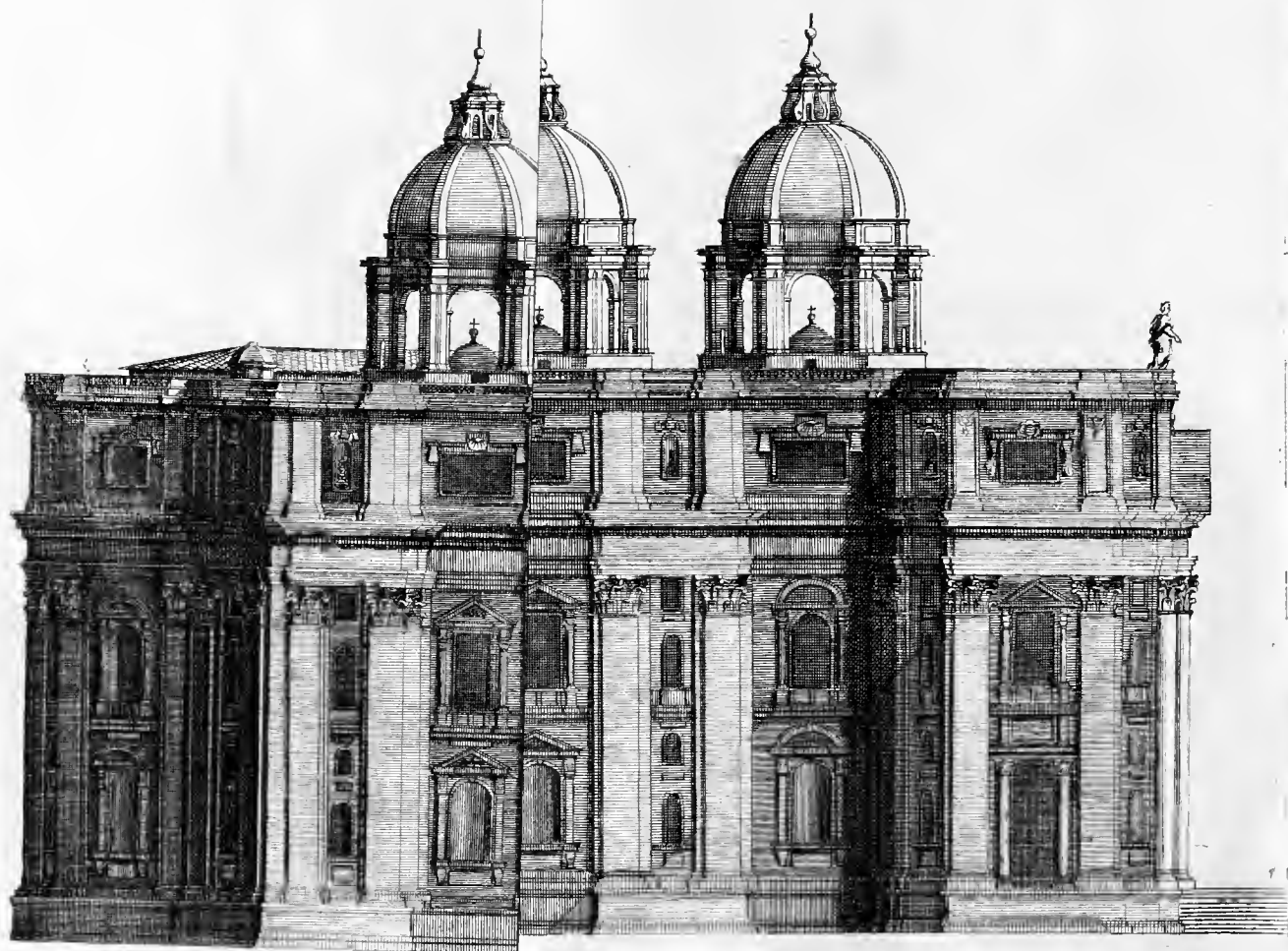
ORTHOGRAPHIA LATERIS EXTERNI
BASILICAE VATICANAE

TABVLA 70

pag. 171.1

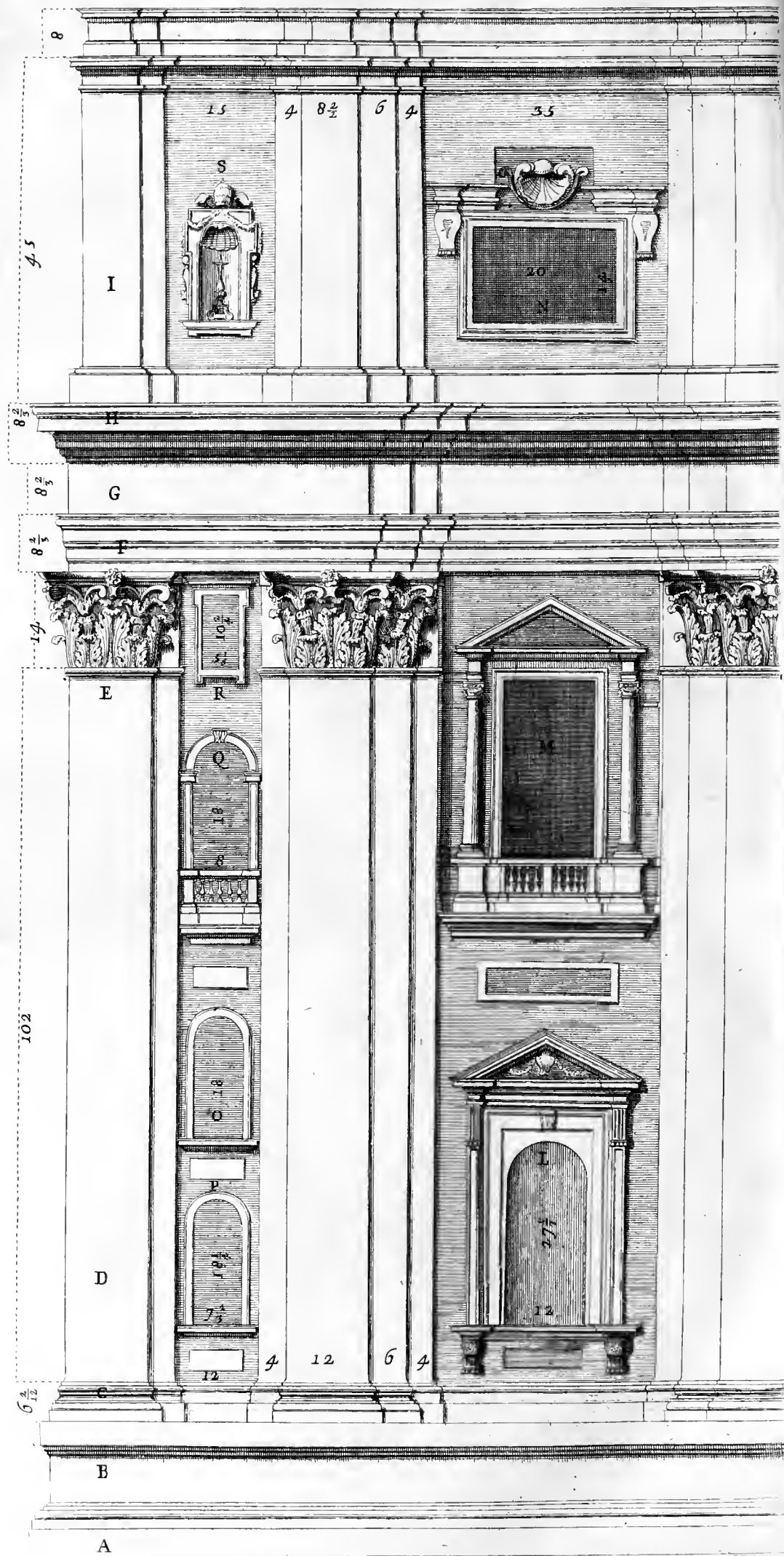
TERIS EXTERNI
ATICANÆ

Hieronymus Frezza incid.

PARS LATERIS EXTERIORIS BASILICÆ CVM ORNATV EIVSQVE MENSVRIS

actionibus addictos, & facto calculo sumptuum impensorum, inventum est eos ascendisse ad summam triginta septem millium nongentorum septuaginta quinque scutorum, excepto ære Crucis, ejusque ornamentorum, atque Leonum, quod Reverendæ Camerae Apostolicæ erat. In perficiendo autem toto opere annus integer consumptus est, quo quidem Sixti V. Religio, ac magnanimitas semper commendabitur, quòd immanem solidi saxi molem fœlici molimine in obsequium Sanctissimæ Crucis constituerit. Vigebit semper apud Posteris operis addò excelsi memoria, quod non paginæ tantum, sed saxa, atque ærea Numismata contestantur. Duo in nostra Tabula expressimus, ipso Sixto regnante in lucem edita. Eorum alterum Obeliscum repræsentat cum lemmate:

Mutius
Panfa de
Bibl. Vatic.
pag. 120.

SACRA PROPHANIS PRÆFERENDA.

Quo declaratur jure Augusti memoriam deletam fuisse translatione ejus saxi in Arcam Vaticanam, illudque meritò in obsequium Crucis Dominicæ consecratum.

Alterum eundem Obeliscum exprimit adjectis verbis:

CAESARIS OBELISCVM MIRAE MAGNITVDINIS
ASPORTAVIT SIXTVS
ATQVE IN FORO DIVI PETRI
FOELICITER EREXIT
ANNO DOMINI M D LXXXVI.

In utroque autem Sixti V. extabat Imago. Atque hæc de Vaticano Obelisco dixisse sufficiat.

C A P U T XXXIV.

De parte Basilicæ exteriori, & minoribus Tholis.

AD Templum oculos iterum convertamus, ut aliqua perlustremus in parte exteriori, quorum nullam adhuc mentionem fecimus. Tabulam primùm adæamus 76. in qua externum ejusdem latus orthographicè delineatum exprimitur, & in eo partes omnes ornatus, è Tyburtino lapide parietibus adjuncti, quæ facilius possunt oculis recognosci, quàm calamo explicari. Ordine Corinthio undequaque ille absolvitur, atque Hemicyclis, Balaustris, Acroteriis, Semicorollis, Floribus, & Fructibus, contextis Ecclesie Insignibus, Epistyllis, Triglyphis, Acanthis, & id genus aliis rebus distinctus; quæ omninò tantam afferunt elegantiam, quanta vix umquam verbis exprimi posset; sed ut clariùs singulæ partes deprehendantur aliam Tabulam 77. adjecimus, quæ portionem lateris in majori proportionem delineatam exhibet, appictis characteribus, ac numeris, quibus pars quælibet, ejusque mensuræ indicantur, quas ex accuratis Equitis Caroli Fontanæ dimensionibus accepimus.

Itaque:

- A. Primam Soleam designat.
- B. Est Basis major Templi.
- C. Basis, è qua surgunt Stylobatæ majores.
- D. Stylobatæ.
- E. Capita Corinthiis regulis efformata.
- F. Epistylum.
- G. Zophorus.
- H. Coronix.
- I. Stylobatæ minores secundi ordinis, quem dicunt Atticum.

- L. Loculamentum majus exornatum .
 M; Fenestra major itidem exornata .
 N. Fenestra minor .
 O. & P. Loculamenta pro Statuis ,
 Q. Fenestra , per quam lumen in Templum ingreditur ,
 R. Alia fenestra minor .
 S. Aliud loculamentum ornatum .

Fig. 78.

Ubi autem paries his ornamentis ditatus absolvitur, emicant in hac parte Meridionali in Tabula expressa quinque minores Tholi, totidemque in opposita Boreali, non quidem ut modò extant, sed ut futuri sunt, juxtà Bonarotæ, & Maderni delineationem. Imposuerat enim ille quatuor Angulis Basilicæ majoribus Tholos rotundo fornice absolutos, hic autem alios sex in ovalem figuram arcuatos extruxit in Sacellis adjunctis; verùm omnes illi, sub majoribus Templi fornicibus delitescunt, præter duos imminentes Sacellis Gregoriano, & Clementino, supra quos alios Tholos extruxerunt, non tantùm ad Basilicæ ornatum, sed ad arcendos imbres, quorum stillicidia maximum afferebant Fabricæ nocumentum. Eorum Iconem in appiæta Tabula 78. exponimus, in qua Tholi testudo conspicitur duplici muro conflata, estque interior sphericè rotundatus, exterior in octangularem figuram inflexus. Hunc juxtà octo latera, in quæ dividitur, octo fulcimenta sustentant Columnis, Basi, & Capitulo Corinthiis exornata, & Epistylis, Zophoro, & Coronice Jonicis. Eisdem Laterna quoque imponitur, quæ Jacobi Barotii, à quo fuit delineata, peritiam commendat.

Lib. 5. c. 22. & 23. Mensuras utriusque Tholi sic refert Eques Carolus Fontana [In Tholo inferiori Tympani laxamentum est palm. 68. Altitudo à stylobata ad summam Coronice palm. 34. Stylobata Coronæ imposita ad palmos affurgit 6. $\frac{3}{4}$. A Stylobatis Plano ad summum hyatum Tholi palmos 33. $\frac{1}{4}$. A summa arcuum Corona ad hyatum Tholi eundem palm. 74. Fenestræ latæ pal. 6. altæ 12. Epistylium, Zophorus, & Coronix quartam inter quintamque partem spatii à Parastade, Basi, & Capitulo occupati sibi usurpant.

Superioris verò Tholi mensuræ ex Iconismi numeribus, & scala palmarum addita facilè deprehendentur.

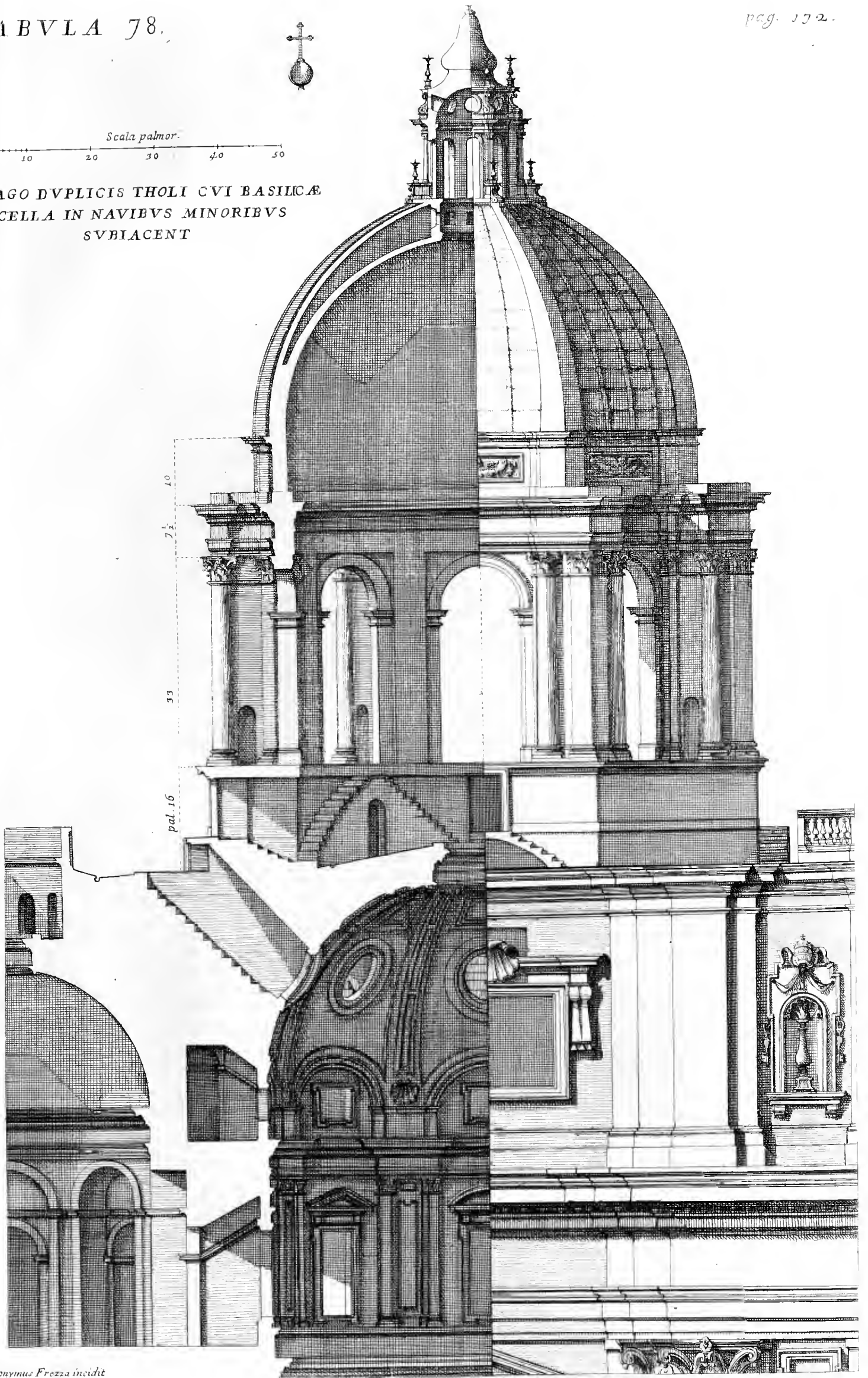
Lib. 6. c. 4. Hæc ea est Sacra Vaticani Basilica Apostolorum Principi erecta, & plurimorum post Constantinum Imperatorem Pontificum studiis ducentorum ferè annorum spatio, ac ingentibus nummorum expensis condecorata. De ea scribens Eques Carolus Fontana, post recensitos quamplures Auctores, qui Tempora quædam veluti portenta Antiquorum celebrarunt, inter quos hærodotum, qui plerisque Asiæ Fanis ampla tribuit encomia, illa minora esse ait, quàm Vaticani, & Salomonis Tempora promerentur. Hanc opinionem jam pridem ab aliis Auctoribus conceptam evincere conatus est insignis Poeta Hieronymus Prætus in epistola, quàm suis Carminibus præmisit, in qua Vaticanam Basilicam à quamplurimis molibus Antiquorum longè superari affirmat, sive ejusdem amplitudo, sive expensæ, sive ornatus, sive Architecturæ delineamenta perpendantur. Sed apage adeò odiosam comparisonem. Vaticanam enim Basilicam, Ethnicorum fabricis posthabitis, admirandus semper venerabitur Fidelium Cœtus, vel unicum ob titulum, quem fronte præfert, Sacro Cælorum Clavigero dicata. Ceterùm quis universa ad eam Basilicam spectantia suis paginis comprehendere, seu calamo posset enunciare? quo labore metiri, conferre inter sese magnitudinem, situm, ordinem, formam, elegantiam partium, ac totius Templi artem demirari? Impossibile etiam dictum est, quàm magna argenti, aurique vis in ea construenda fuerit erogata, quàm magna itidem erogabitur, in ea perficienda. Sudant quotidie Artifices quamplurimi, ut omnibus ejus partibus ultimam manum imponant; tanta enim Molis est amplitudo, ut ipsi tempori dies videantur deesse, quibus omnia quacunque parte absoluta dicantur. Expectat adhuc aliam Summorum Pontificum Seriem, quorum eximia pietas ingentes thesauros tribuat in B. Petri obse-

Scala palmor.

10 20 30 40 50

IMAGO DVPLICIS THOLI CVI BASILICÆ
SACELLA IN NAVIBVS MINORIBVS
SVBIACENT

obsequium, quibus tandem hanc Vaticanam Basilicam cæterarum proculdubio Principem, omni decore exornatam Posteritas demiretur.

Demiramur utique nos, inexplicabiles pecuniæ summas, quas in tantæ molis extruptione absumptas fuisse scimus. Narrat Torrigius expensarum summam anno 1506. usque ad annum 1620. relatam Paulo V. à Carolo Maderno, qui illas exacto calculo numeravit, fuisse quadragies centena millia, ac quinquaginta millia nummorum. Eques verò Carolus Fontana post adnumeratos centum & undecim milliones, præter centum & viginti duo palmarum cubicorum millia, qui continentur in muris Basilicæ, Fundamentis, Porticibus, Ambulacris, subterraneis Colluviariis, Plateis, atque totius ædificii substructionibus, eorum pretium affirmat adæquare sex & tricenos milliones supra centum & quatuordecim millia & sexcentos quinquaginta nummorum Romanorum. His adde pretium Globi ænei, qui Tholo imminet, ferri, ac plumbi copiam, qua Tholus ipse munitur, musivorum ornamenta, aurum, quo fornices decorantur, tecta, marmorata, alia decem minora hemisphæria, marmorea simulacra, Altarium ornatum, eorumque picturas, Pavimentum diversis lapidibus variegatum, Columnas æreas cum magna ænea umbella, Divi Petri Sepulchro imposita, Cathedram, ejusque æreum auro micantem ornatum, Sepulchra Summorum Pontificum, fenestras vitreas, ferreas crates, æneas Fores, Fontes, Obeliscum, Columnas, quorum omnium pretium idem Eques Fontana affirmat se deprehendisse decies mille millium, cum 800. millibus & 532. nummos adæquare. Quamobrem Basilicæ totius pretium implet summam 46. mille millia cum 800. millibus 498. nummorum, relictis aliis expensis factis in delineationibus, & ideis, in demolitione multarum partium jam extructarum, sacræque, ac pretiosæ supellectilis, quam post Constantinum Carolus Magnus, plurimique Pontifices ad sacra peragenda Mysteria, non ad opulentia ostentationem, sed in veræ pietatis argumentum, magnificè erogarunt. Quibus de causis foelicem Vaticanum collem jure dixerimus, in quo tot ingentes, tantosque thesauros in obsequium Principis Apostolorum Fideles omnes deposuerunt. [Foelicem inquam, & beatum dixerimus Vaticanum Campum (loquar verbis piissimi Maffæi Veggii) quem licet ingens olim populorum turba Judæorum vanitati intenta frequentarit, nunc Sanctissimo unius Apostoli Petri nomine excitata, ex omni terrarum Orbe confluens longè ingentior quotidie multitudo invisit, omnis ætatis, omnis sexus, tenuis simul, & præpotens non ad explendas, quod illi factitabant, ebrias suas, & pudendas voluptates, sed ad sanandas cupiditates, & promerendas cælestium bonorum promissas retributiones. Foelicem non falsò eum iterum, & beatum dixerimus, quem etsi Romani olim Imperatores tanto studio, & amore coluerint, dum effrenes tantum suas libidines exfatiarent; nunc Romani Sacratissimi Pontifices multò illis & dignitate, & auctoritate, & majestate superiores melius colunt, totum Orbem sua summa Pontificia potestate moderantes, & Apostoli Petri, cujus Sedi successerunt meritis innitentes, omnibus leges, & jura dant gentibus, dirigunt vitam, componunt mores & studia, quibus omnes pareant Magistratus, obsequantur Principes, inclinent se Reges, & colla submittant.]

Cap. 12.
MS. 1. præ-
rogativ. Ba-
al.

Lib. 6. c. 2.

Pag. 34.

C A P U T XXXV.

*De Porta Palatii Vaticani à Paulo V. & Scalis Regiis
ab Alexandro VII. extructis.*

BASILICA ritè perlustrata, ac totius ambitus exterioris ornatu, à parte Meridiana ad Septentrionalem progredientibus, Palatii Vaticani Porta nobis patet consideranda, quam Paulus V. duplici in Numismate expressit, adjecto lemmate:

PALATII VATICANI PORTA RESTITVTA.

Ad cujus explicationem pauca subijciam.

Steterat jam Palatii Pontificii Janua, quam extruxerat Paulus II. & Innocentius VIII. refecerat, propè Porticum ab Alexandro VI. absolutam, quam expressimus in nostra Tabula 61. ex Vaticana Bibliotheca acceptam, quam etiam indicavit Martinus Ferrabosco in Tabula VI. sub littera KK. Cum autem Paulus V. novum Basilicæ additamentum, illique proximum Porticum excitare decrevisset, eam Palatii partem opus fuit evertere, ubi aderat Janua, ideòque novam excitari à Maderno imperavit, & quidem in augustiorem speciem delineatam, ut apposita ibi inscriptio testabatur, scilicèt:

P A V L V S V.
PALATII ANTERIOREM PORTAM HORARIAM
TVRRES PRIMAE CVSTODIAE
STATIONEM, ET ARMAMENTARIVM,
QVOD NOVAE BASILICAE AEDIFICATIONE
DIRVTA ERANT,
EXTRVXIT,
ANNO SALVTIS MDC VIII.
PONTIF. III.

Fig. 79. Binas ejus ideas Pontifici obtulit Architectus, quas in sua Tabula XXX. Ferrabosco expressit, nosque in Tabul. 79. & 80. hic appositis exponimus. Illis tamen rejectis tertiam construi voluit eo modo, quo expressimus in Tab. 81. à Martino itidem Ferrabosco delineatam. Ejus ornatum Joannes Vansantius Flander composuit. Aeneas fores formavit Horatius Censor Bononiensis. Imagines Virginis Deiparæ, ac Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli delineavit Eques Joseph Cæsari Arpinas, musivo deindè expressas. Angelum insignia Pontificia sustentantem è marmore exsculpsit Nicolaus Corderius.

Imminebat Januæ Turris Campanaria cum Horologio, ad horas diei indicandas extructa, in qua Pontifex collocavit Æs Campanum, quod Calisti III. jussu ad usum Horologii Vaticani fustum fuerat anno 1455. juxtà antiquissimum morem indicandi horas beneficio Campanarum, quarum quidem usum à quibus acceperit Ecclesia non unà est Auctorum inter se dissidentium sententia. Polydorus Virgilius omninò se ignorare fatetur, quisnam Horologii inventor exriterit. Joannes Antonius Castillionæus ait [Nonnulli censuere, primum omnium Augustum Romæ Campanam in Turri Templo Jovis Tonantis finitima posuisse, sed contra horum sententiam pugnant Neoterici omnes, qui Campanas è Turribus Horariis pependisse testantur antè jacta Reipublicæ fundamenta, scilicèt Græcorum Instituto, apud quos multò antè fuerint in usu Horologia Vitruvio teste lib.9. cap.9. quo in capite eorundem Inventores pariter recententur. Vide Carzonum in Platea Univerf. & Pancirolum fol.744.

De hoc

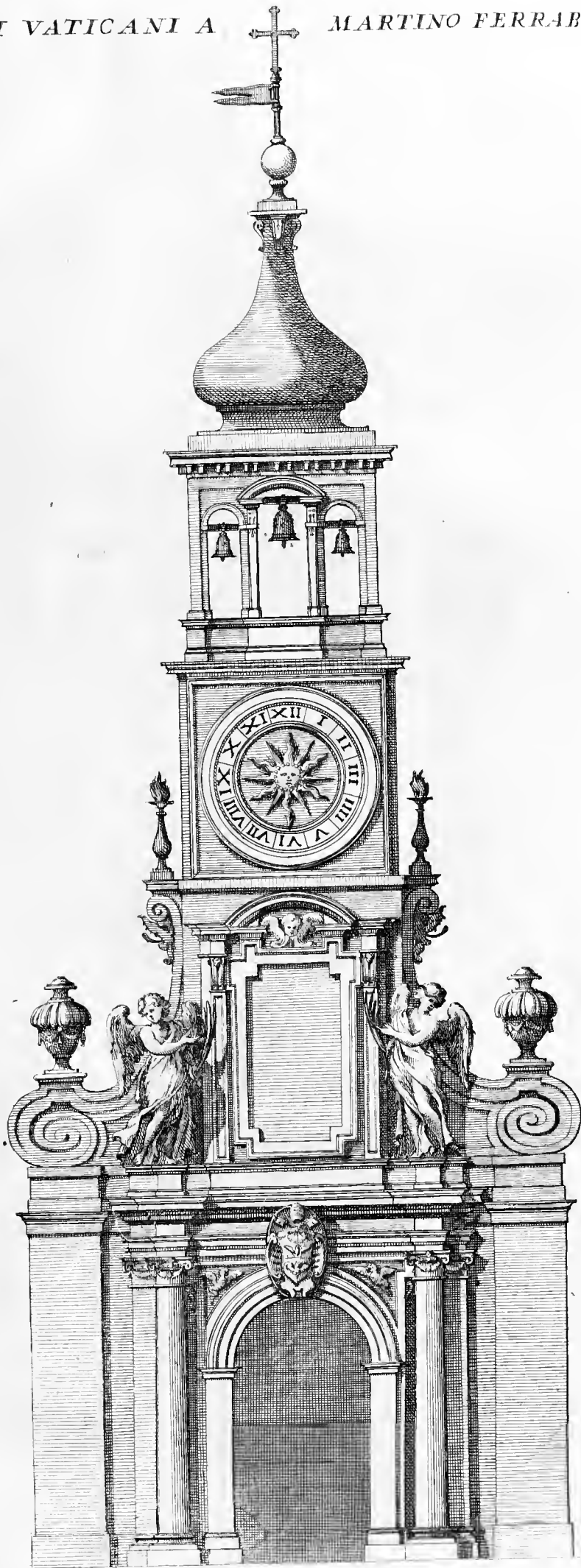
Costagutus
pag.12.

Fig. 80.
Balcoons
pag.176.
Pag.124.
Pag.372.
Pag.115.

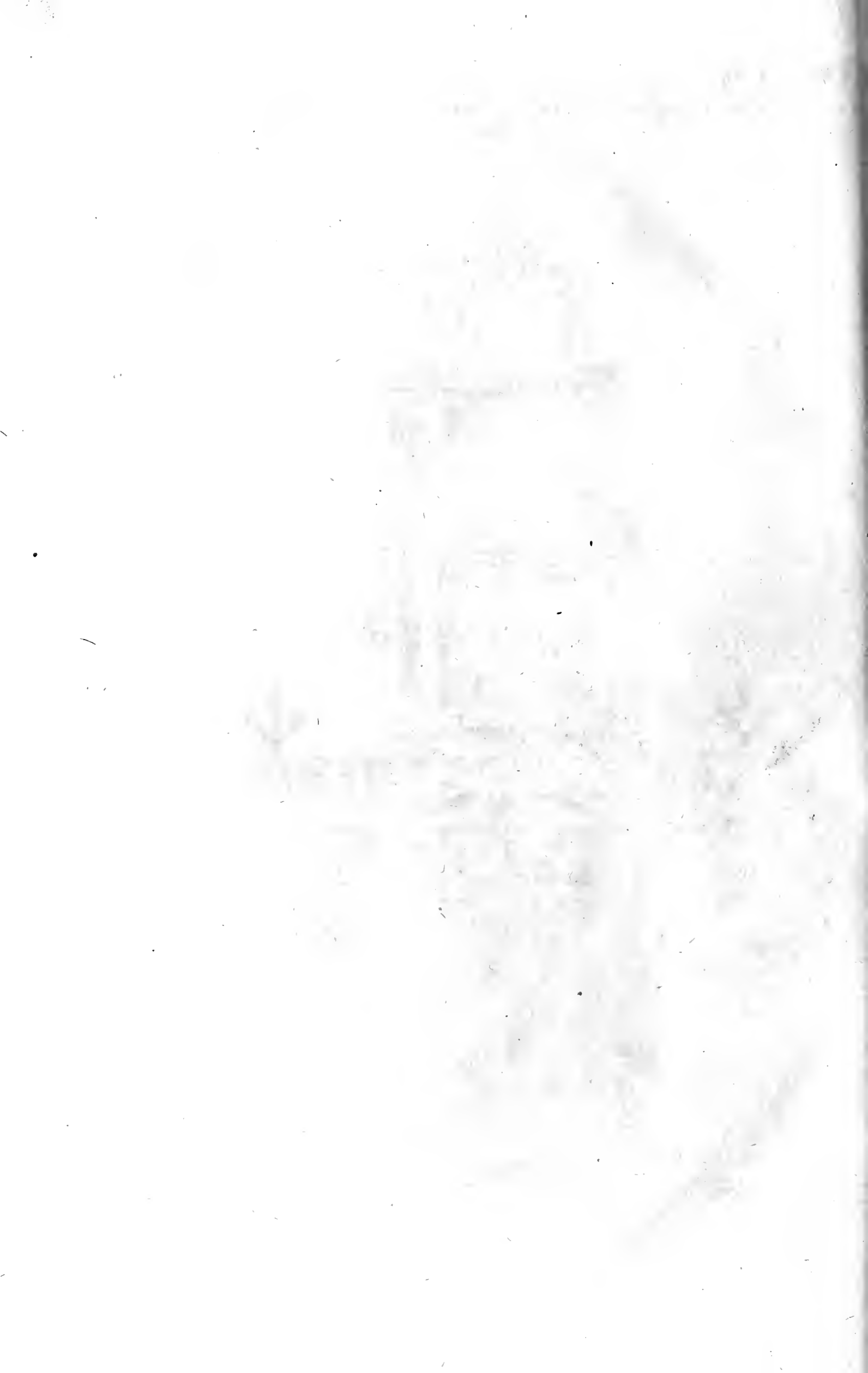
Oldoin,
pag.989.

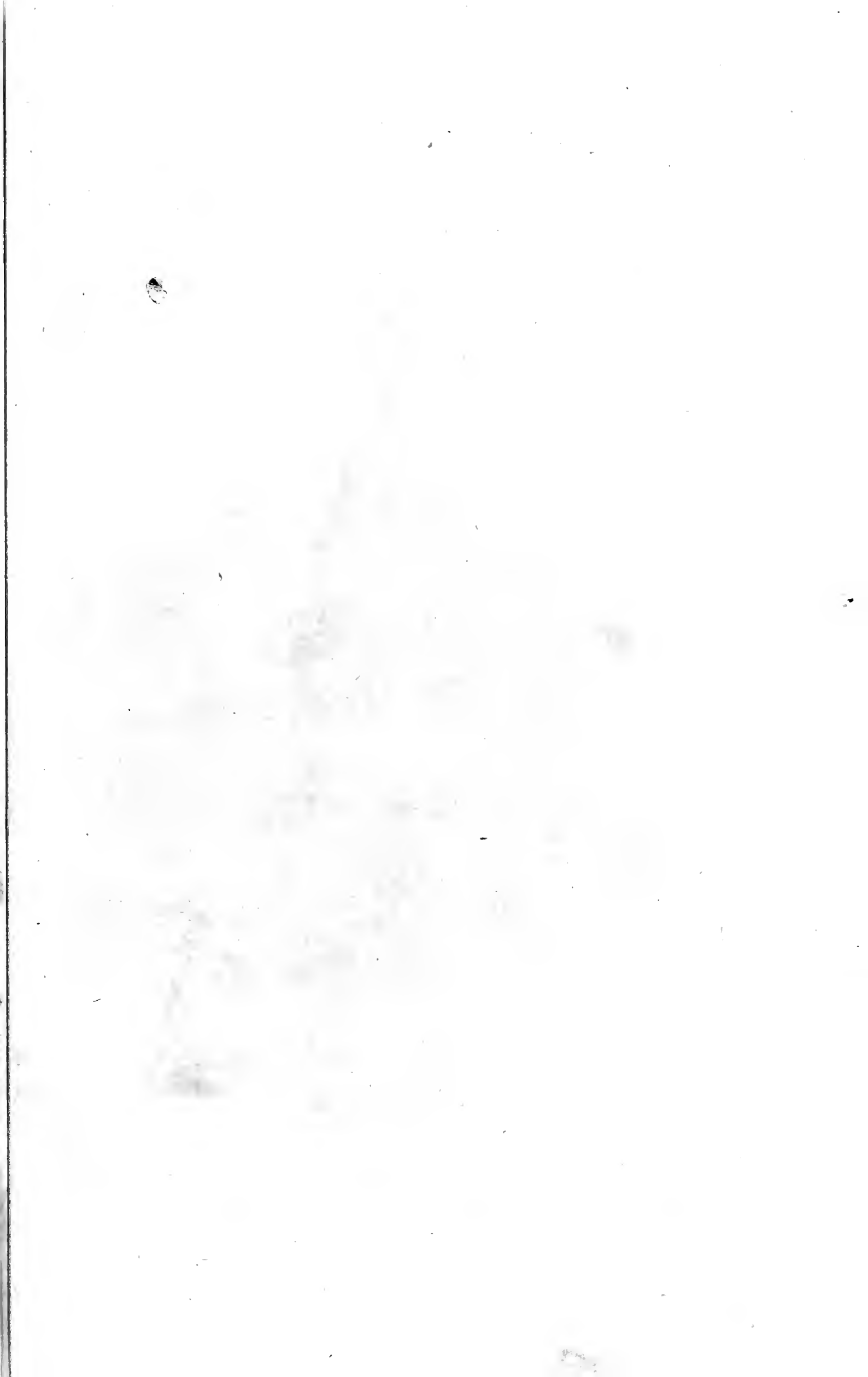
3. de rer.
in. cap.8.

Antiq. Bas.
Vincutina
fasc.2. par.1

TABVLA 81.

PORCIA PALATII VATICANI SVB PAVLO V EXTRVCTA

Alexander Specchi delin et Sculp.

De hoc instrumento mentio est ab anno 730. apud Alcuinum de Off. Div. cap. 17. & Martinus Polonus in suis supputationibus ad ann. Christi 604. ait, quod Sabinianus Pontifex *constituit, ut horæ dies per Ecclesias pulsarentur*. Ad quæ meditatio fuit Platinæ hujusmodi. Hoc fuisse institutum ferunt, ut horæ in Ecclesiis distinguerentur Officij causa. Notat etiam Pater Oldoinus in additione ad ejusdem Sabiniani vitam. Tintinnabulorum grandiorum usum, seu Ecclesiæ Nolanæ ritum ad Romanam transtulisse, ex qua ad reliquas tum Occidentis, tum Orientis Ecclesias permeasse fatetur ingenuè Volateranus lib. 20. Antropol. pag. 251. his verbis: *Horas diei sono Tintinnabulorum distinxit*.

Tom. 2. fol. 422. litt. C.

Sic Paulus V. suos Decessores imitatus, cum Vaticani Palatii Janua Horologium restituit, quo nempe diei, ac noctis horæ Urbis, & Ecclesiæ commodo distinguerentur, ac excubiæ dirigerentur in Arce Hadriana parum distante, ubi (sicuti & alibi in munitioribus Arcibus) major Campana pulsatur, ac Tintinnabula per muros disposita suo strepitu respondent, ab excubiis successivè pulsata.

Portâ restitutâ, ut Vaticanum Palatium adiri à Romanis Pontificibus ex dignitate posset, & antiquis Scalas sublatis, novas è Vaticanis Ædibus è Tyburtino lapide Paulus curavit, quæ ex Templi Porticu primùm assurgentes præclaram è marmore Statuam Sancti Petri ab eodem Pontifice erectam obviam habuerunt, indè bipartito excurrentes flexu, altera, quæ ad Orientem vergit in Vaticani Atrium, altera verò, quæ ad Occidentem in Regiam, quàm dicunt Aulam deferbat, quâ verò flectebatur Pontificia spectabantur Insignia cum hoc Elogio:

PAVLVS V. PONT. MAX.
SCALAS,
QVAE E REGIONE SVNT GRADIBVS
AVXIT, ET ORNAVIT
ANNO M DC XV.
PONTIF. X.

Huic Vaticani Palatii Portæ in parte Boreali collocatæ aliam similem in opposita Meridionali construere Pontificis animo inerat, quæ scilicet in aliud Palatium aditum præberet, Canonicorum commodo excitandum, lateraque similia hinc indè disposita, cum Fontibus sese mutuo respicientibus, quibus tum Basilicæ frontis, tum adjacentis Areæ magnificentia, ac decor magis augetur. Sed Deo sic disponente mors Urbem Pontifice, & hoc novo ornameto Basilicam orbavit.

Stetit Janua à Paulo V. restituta usque ad tempora Alexandri VII. qui cum videret Regiam Scalam, per quàm ad Aulam dabatur ascensus pessimè constitutam, & tanti Palatii dignitati parùm consonam, eam iterùm construere decrevit. Erat enim in partes geminas divisa, quarum altera plusquàm trecentis palmis protensa, unico lumine ex ejus fronte irradiante, adeò erat obscura, ut propterea Summi Pontifices, cum è Palatio in Templum Sella gestatoria deveherentur, ac Purpuratorum Comitantium Cœtus tenebricosum transitum exhorrescerent.

Cùm itaque novæ Scalæ, ac amplissimæ Porticus construendæ curam Bernino commisisset Alexander, opus fuit Januam funditus evertere, ut novis ambulacris locum aptiorem concederet, & Palatio Pontificio augustiorem ingressum. Undè abundè constat, quàm immeritò Bernino gloriam detrudere conata fuerit quorundam invidia. Licet enim ille magnificam Palatii Januam solo æquarit, non tamen ullo despicientiæ, seu contemptus stimulo inductus (ut ajebant aliqui) verùm necessitate coactus, nobile alioqui Maderani monumentum evertit.

Si autem antiquæ Scalæ status à Paulo V. restitutæ cum novo tum Scalarum, tum ingressus à Bernino constructo conferatur, facilè quisquis artis Architectonicæ, ac Simetriæ peritus deprehendet; quantas Berninus laudes, & gloriam

gloriam ex earum fabricam sibi demeruerit. Ipse met Berninus non raro fatebatur Amicis, quod si unquam ex aliquo opere gloriam lucratus fuerat; ex hac certe Sclarum constructione, in qua tot difficillimas res generosis ausis moliri non dubitaverat.

Obstacula enim adeo ingentia sese illi objecerunt, ut penè impossibile opus futurum deprehenderet; verumtamen, dum simul Pontificis non minùs, quam suæ famæ periculum metuebat, nullis parcens laboribus omnia evincere solerti industria conatus, egregiam fabricam perenni gloriæ Alexandri VII. Pontificis, ac sui nominis foeliciter excitavit. Validè primùm magnarum trabium fulcris Aulam Regiam, Sacellum Sixti, aliudque à Paulo, qui illud extruxerat, Paulinum dictum, parietibus antiquæ Scalæ superimposita suffulcivit, & quidem adeo frequenti lignorum invicem colligatorum compage, ut densam sylvam efformarent, qua excelsæ molis pondus sustineretur, ne veterum murorum substructione deficiente, transversum unguem ab antiquo situ discederet. Sacellis itaque, ac Regiâ Aulâ hisce futuris sustentatis, novos parietes extruxit Berninus, novosque validissimos fornices, quibus in posterum firmiter servarentur, & novæ Scalæ gradus commodissimos distribuit, quos è multiplici fenestrarum aperitione clarissima luce illustravit. Sic veteris Scalæ horrorem ablegans, nobilissima addidit ornamenta columnarum è Tyburtino lapide hinc inde dispositarum, rosarum in fornice, ac gentilitiî Stemmatis Alexandri VII. quod duplex Fama sustentat, adjectis insuper stellularis, encarpis, ac puellis, aliisque plasticis ornamentis, quibus intuentium oculi mirificè oblectantur. Quæ omnia, ut magis Pontifex condecoraret, marmoreum Symulachrum addidit Magni Constantini Equo insidentis, quod antea Innocentius X. Bernino efformandum commiserat, ut in Basilica immortale Fundatoris monumentum collocaret. Eminent illud supra marmoream Basim, speciem referens admirantis Crucem, quæ auro splendida in opposito rutilat arcu, sub nobili sipario, cujus lacinia eleganter crispata Regium veluti Tentorium efformant. Quæ omnia clariùs innotescunt in additis Tabulis, quarum prima num. 82. signata transversam Sclarum continet delineationem, secunda verò num. 83. ingressum ostendit, quem jussit exprimi Alexander in Numismate, addito lemmate:

Baldinuc. in
viapag. 34.

Fig. 82.
83.

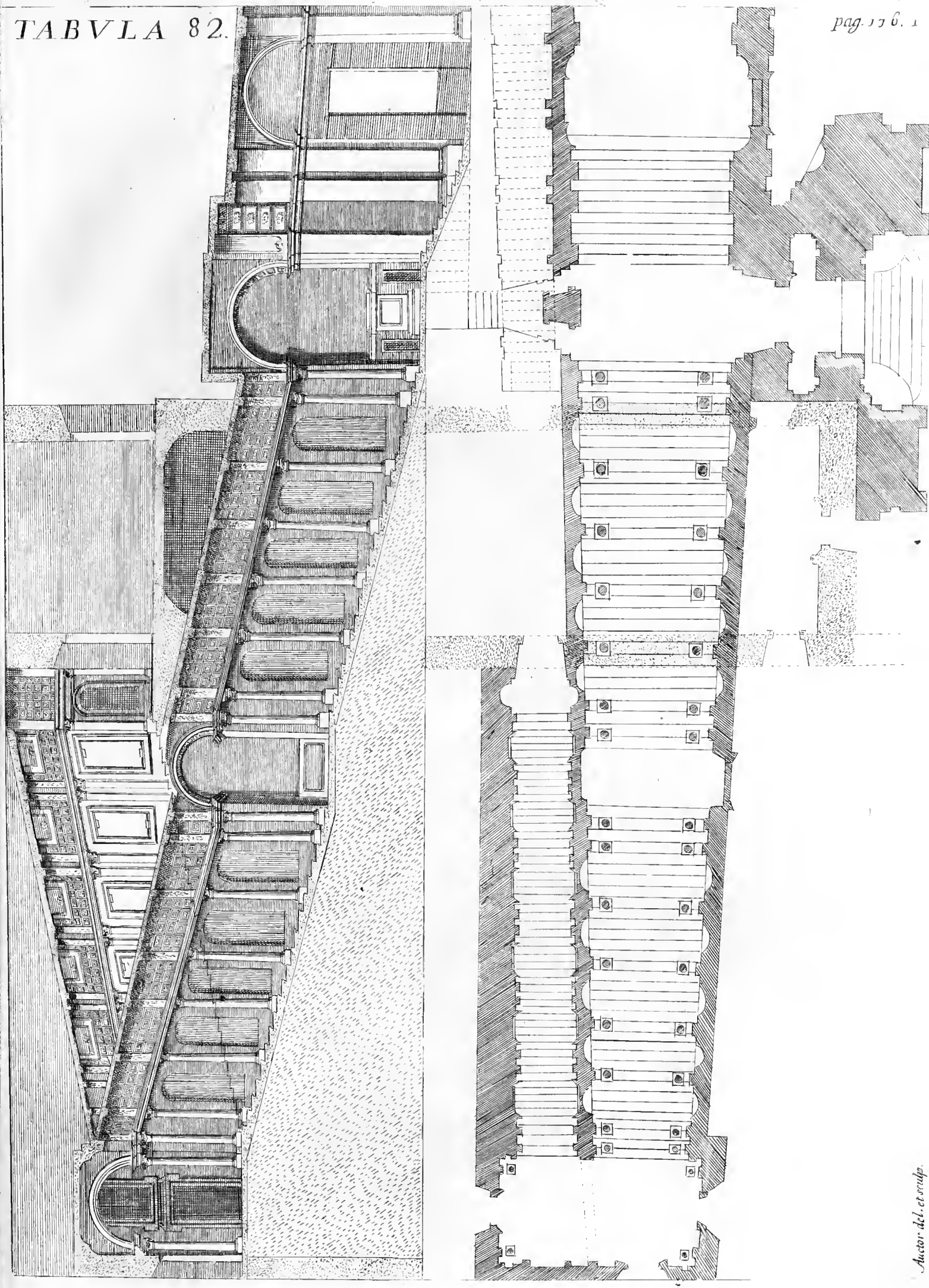
REGIA AB AVLA AD DOMVM DEI.

Definit enim Scala, ubi Porticus patet Basilicæ, quæ Domus Dei à Divino Oraculo nuncupatur. Principium verò habet, ubi aditus referatur ad Aulam Regiam Palatii Pontificii, cujus vastitatem, excelsamque molem à pluribus Summis Pontificibus excitatam admiramur.

Fig. 84.

In Tabula verò 84. Constantini Symulacrum Equo insidentis representatur, quod peritissimo suo scalpro mihi sculpsit Arnoldus Van VVesterhout Antuerpiensis hujus ævi ea in arte celeberrimus.

Deficeret calamus, si ejus Palatii singulas partes describere auderet, sed de eo omninò silere probrosum esset scribenti de Vaticana Basilica. Quamobrem Ichnographicas Tabulas hic exposui, quarum altera ostendit Immanium Vaticanarum substructionum, Hortorum, & Nemorum ædificia, prout tempore Gregorii XIII. extabant, illaque expressit anno 1574. Marius Kartarus; altera verò totam etiam Palatii aream indicat, à Martino Ferrabosco sub Paulo V. delineatam, ut absentium oculis subjicerentur, ac unico intuitu omnes ejus partes, prout tunc extabant, recognosci possent, brevi cum relatione eorum, quæ ad fabricam spectantia è monumentis licuit eruere. Sed antequam illas indigitemus, Chronologicam ejusdem fabricæ enarrationem præmittimus.

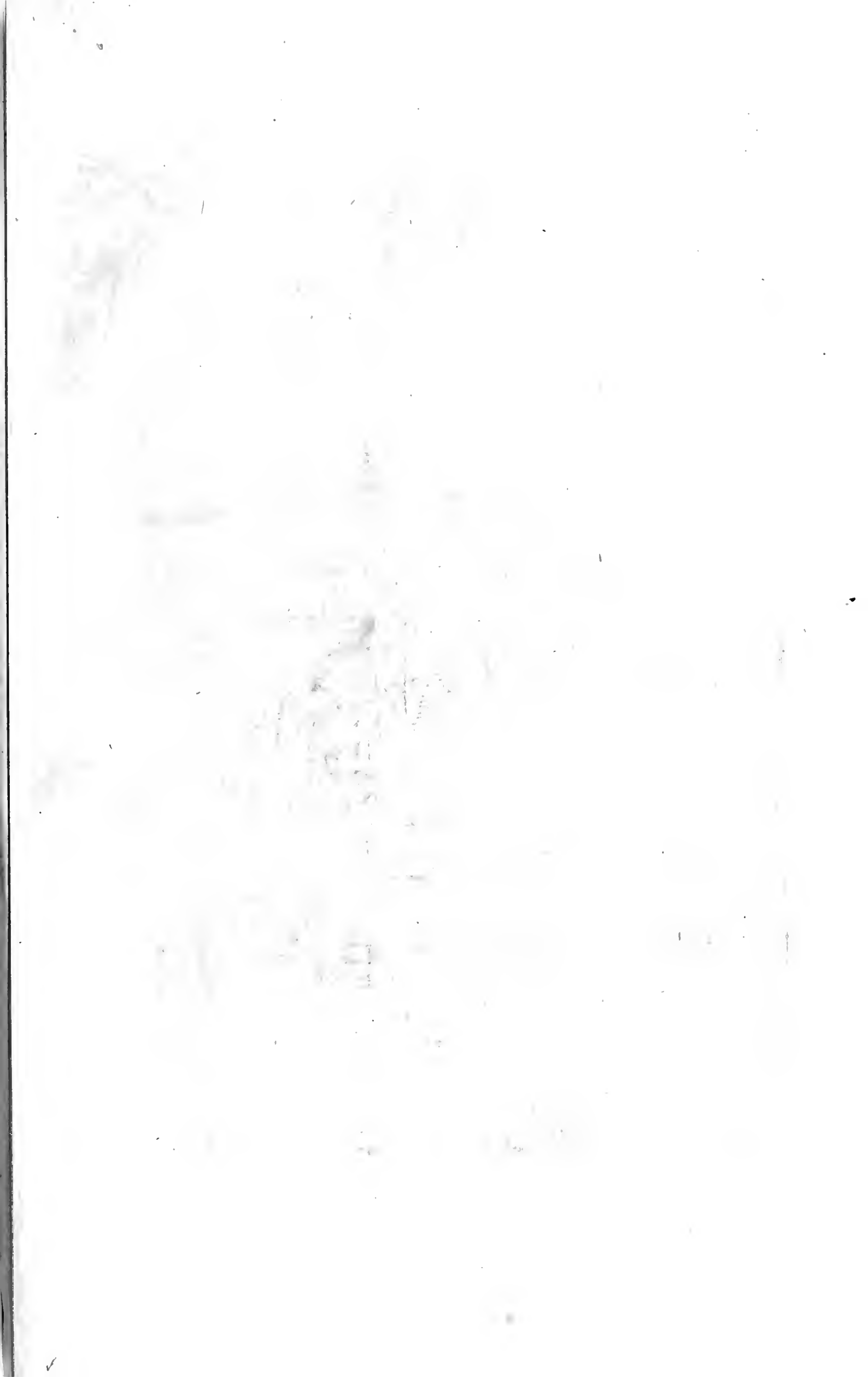

TAB.
87

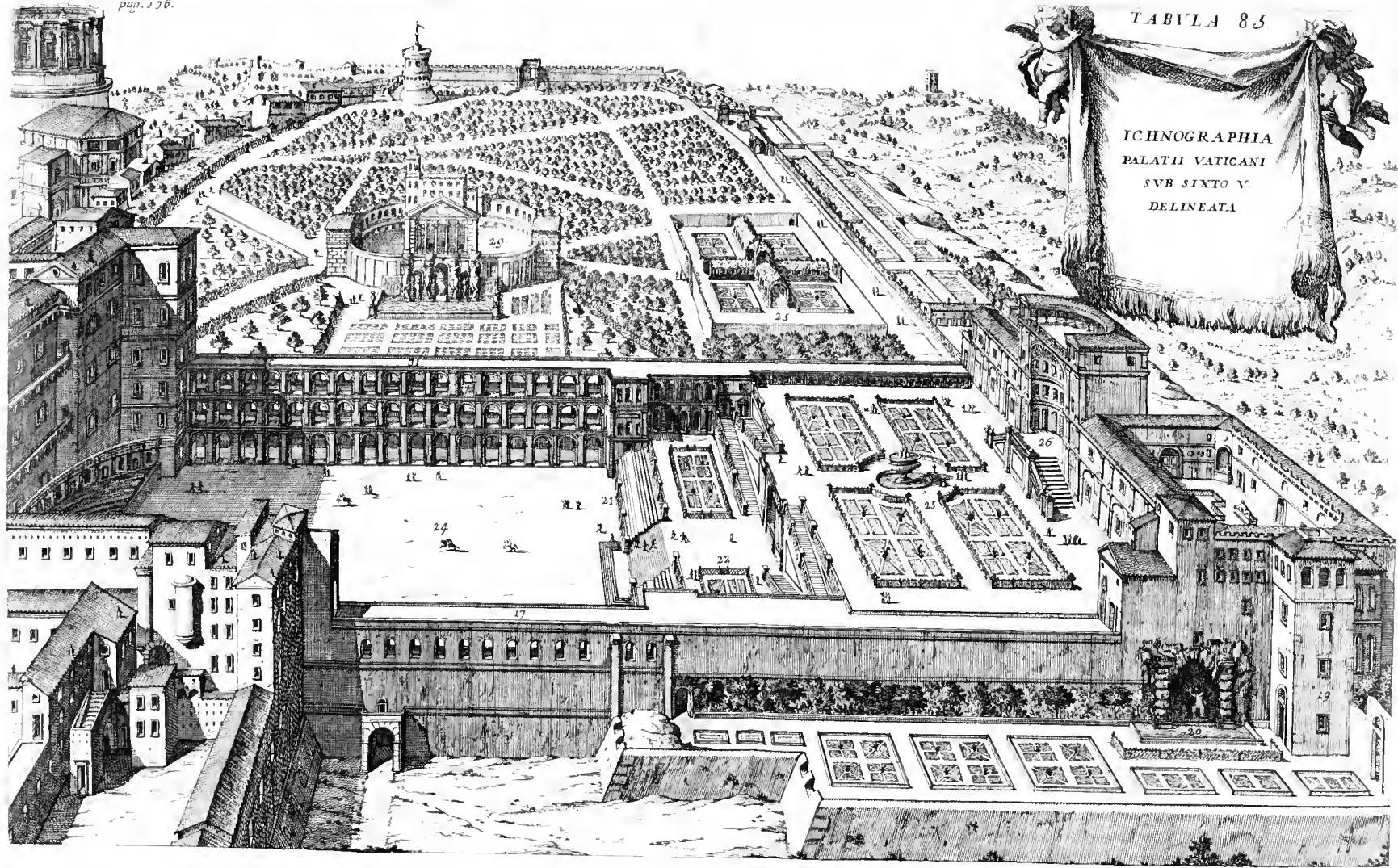
pag. 176

CONSTANTINI MAGNI IMPERATORIS SIMVLACRVM AB EQ. BERNINO
EXCVLPTVM PROPE SCALAS PALATHI VATICANI COLLOCATVM

Arnoldus V. W.
1789

ICHOGRAPHIA
PALATII VATICANI
SVB SIXTO V.
DELINEATA

NOGRAPHIA
 TII VATICANI
 VB SIXTO V.
 DELINEATA

CAPUT XXXVI.

*Palatii Vaticani Ichnographia, ejusque Chronologica
Descriptio.*

VETUSTISSIMUM in Vaticano Romanorum Pontificum domicilium extitisse, plura quidem argumenta suadere videntur; & primò tot Divorum Corpora ab Anacleto condita, Populos omnes ad Sacrum Petri Limen evocantia, salutaris dein Arcana Mysterii, tum dispensatio verbi, sacer demum ipse regenerationis Fons, quibus addendi sunt pii quoq; illi Cœtus stas temporibus in Vaticano celebrati, quibus tres & triginta Pontifices perpetua successione præfuere. Tandem restinctis Tyrannorum odiis res Christiana respirans, Constantino curante convaluit, & tanti Regis pietate trium sæculorum laboribus Pontifices Regis æterni vices gerentes, regia dignitate fulsere, & Lateranas Faustæ Augustæ Domos tenuere, ex paupere recto eveci, ut Generis Humani Rempublicam moderarentur. Referente Baronio his verbis [Pontifices, qui persecutio-

Ad an. 512.
Const. 8.

ne urgente, Domibus publicis spoliati, nec privatis uti tutò poterant, in Cryptis degentes, mox à Constantino Imperatore Regia publica Domo donati fuere, nequaquam passo absque publico ædificio veræ Religionis Pontifices Maximos Romæ agere. Quæ nam autem fuerit Regia Domo à Constantino Melchiadi Romano Pontifici concessa anno sui VII. non ex apocrypho testimonium petimus, sed à certo, antiquo, dignoque Auctore accipimus, nempe ab Optato Milevitano contra Parmen. lib. 1. qui illud fuisse, tradit in Domo Faustæ in Laterano; Domo enim Faustæ dicebantur Ædes Constantini Lateranenses, &c.]

Neque tamen æstimandum est apud Vaticanam Basilicam, ad quam de more sacra operaturos Pontifices sæpiùs oporteret accedere, cum incredibili sumptu conderetur, & in solitudine procul ab Urbe consisteret, nullum hospitium, sub quo Pontifices reficerentur, & quiescerent, vel ab Augusti liberalitate, vel ab ipso Divo Sylvestro extructum fuisse. Dicitur ab Illustrissimo Ciampino [Constantinus à dextris extrà quadriporticum, & parietes Basilicæ ad Austrum, Pontificum Romanorum commodo, ac majestati consulens, magnæ molis Episcopium erexisse, quod indè injuriâ temporum, & Hominum incuriâ penè collapsum in quorundam Canonicorum Domo, nec non in Palatium Sancti Officii Sanctæ Inquisitionis cessit, situm ejus ostendit littera P. in Tab. 7. Alterum etiam Episcopium à sinistris ad Septentrionem, dextera, è diametro oppositum etiam extruxisse]. Floravantes tamen Martinellus, qui scripserat anno 1655. in annotat. 6. super Templo Sancti Nicolai affirmavit *nulla auctoritate confirmari posse Constantinum talia Episcopia extruxisse, verùm à Symmacho Summo Pontifice erecta.*

Cap. 4. de Sac. Bais.

Pag. 140.

Utrumque hæc se habeant, quotquot postea in Ædibus Vaticanis Pontifices moram duxisse traduntur, non humiles in eo loco Sedes illos habuisse æstimandum est. Liberius memoratur non multò post Constantini decessum ad Divum Petrum sæpè commoratus. Illi namque ex Urbe sæpiùs ejecto, & sæpiùs in Urbem revocato, Populos docenti per fugium in suburbanis Cœmeteriis extitisse traditur. Negandam autem aliquam Liberio Sedem haud opinor apud illam, quàm sæpè frequentabat Basilicam. A Liberio ad Symmachum usque annos centenos, & ferè quinquagenos per Græciæ turbas, per Cæsarem, & Barbarorum libidinem agitati Pontifices, Domo pulsi vagi fuere. Quippè ubi Sacrorum labare majestas cæpit sisti difficillimè potuit. Liberio laboribus fracto, reliquisque Pontificibus salute in ancipiti posita, Principatus retinendi facultatem ereptam fuisse videri potuit, & mutuum in perniciem odio intestino sævientes Romani, Barbaris irrupentibus ultrò desertos Imperii limites prodidere.

Nec à Liberio miseranda Romanarum rerum series ad Symmachum usque processit, claræ nimirum illæ, & apud mortaliū deterrimos invidiosæ Pontificum

scum opes nimis citò conciderant, Urbs demùm ipsa Regina Ferrarum Gothicis ab Imperatore Zenone spontè permiffa, Italiæque Regnum humi prostratum jacebat. Hinc Italicarum rerum regimen Ravenna fuit, Theodoricus ipse Victor infectus Arriana Labe, fastuque barbarico tumens, insultare victis, Divina omnia raptare, & Præsuli Symmacho vim inferre studebat; sic opibus imminutis ipsa quoque simul est neglecta Pontificis reverentia, & prostrata Majestas, donec Rege mitiore Vaticanum in secessum abderet sese, quiete fruiturus. Itaque securitatem nactus, & quietem, Basilicæ labantis latera fulsit, magnis Ædibus utrinque conditis, quas ipse, & Pontifices futuri incolerent. Anno enim 498. teste Anastasio, postquam Atrium quadriporticum ornasset, eodem in loco *Episcopia dextrâ, lavâque fecit*, quo quidem nomine Pontificium Palatium indicatur, sicuti etiam dicebatur Episcopium Lateranense Palatium apud Sanctum Joannem. Earum Ædium amplitudinem, & formam in tanta fugientis ævi distantia oblitteratam ad nos vix nominis fama perduxit. Post Symmachum haud meliora tempora ad Leonem usque III. Romam exceperere. Trecentos integros annos laboravit hinc dominatione Gothorum, inde Prætorum præliis, & Civium potentiorum perfidia, Cæsariumque effrenato animo in Sacra, & in Pontifices sævientium. Ferrarum denique gentium Legiones à gelida Regione in Romanos Agros erumpentes Romanam Ditionem iterùm invasere, & prostravere quidquid præteritis cladibus superfuerat, Constantis Cæsaris fraudibus ipsæ Divorum Ædes expilata, & quidquid in Urbe virium remanserat, omninò consumptum.

Neque tamen interea Pontificia dignitas sordere permiffa, quam studia Populorum, claraque probitas Præsulum etiam in squallore venerabilem reddidere. Fuerunt enim ingentia donaria à Regibus multis ad pedes Summorum Sacerdotum demissa. Quò circa non adeò mirùm, si longas per ætates apud eorum temporum Scriptores magnum sit de Vaticanis Ædibus silentium. Illud potiùs mirandum inter præcipites temporum conversiones Vaticanæ Palatia Regiam ad magnificentiam surrexisse, ut illorum ambitu Reges, & Cæsares ad Petri Limina properantes exciperentur. Hinc Regem Carolum Gallorum Decus, solemnia Christi Resurgentis in Augustissima Divi Petri Basilica cum Hadriano celebraturum, primò exceperere Vaticana Palatia, nec multò post ipsum Hadrianum eodem magno Hospite claruere. Tertius enim Leo, postquam ad Aram Divi Petri Augustum Caroli Caput Cæsareo diademate redimivit, cum Vaticanis in Ædibus diutiùs commoratum quoddam Diploma vetustissimum Longobardorum characteribus exaratum, servatum in Archivo Basilicæ contestatur. Et Vaticanis etiam in Ædibus diù solitos commorari Pontifices accepimus ab Anastasio in Paschali I. & Benedicto Canonico in Cælestino II. & Innocentio II. qui ad Aram Divi Petri Vigiliis pernoctantes cum Populo solebant celebrare, æque Palatinis ex Ædibus ad Sacra solemnè procedere, solemnè insuper epulum in Vaticanis Aulis præbere Proceribus, cum ibi degerent in magnis Sacrorum dierum celebritatibus, ut Leo IV. testatur.

A Leonis IV. Pontificatu ad Cœlestini III. Regnum non leviores præteritis rerum conversiones Italiam universam, Pontificiamque ditionem vexavere. Magna Græcia, Latium, Roma ipsa à Saracenis ferro, flammisque vastata, neque continuerunt se ab opibus augustæ Basilicæ diripiendis. Alii deinde succedere hostes magis deteriores. Borealis Turbo Pontificum decus ferè omninò prostravit; erexit tamen illud Magnus Orho. Tria insuper damnata capita Pontificias Infulas aliquando corripuere, tresque simul Antistites Christi tuniceam lacerare sunt ausi. Propitiùs interea Deus res humanas in Cœlestini III. sinu quietescere jussit, anno 1192. Hinc inter cæteras curas non postrema fuit instauratio Vaticani Palatii jam propè diruti, cujus vestigiis Innocentius III. hærens anno 1200. Vaticanas Ædes insignibus Domiciliis auxit, [Cum fecit fieri Domos istas de novo Cappellariam cameram, & Cappellariam Panettariam, Bucellariam, Coquinam, & Marefalciam, Domos Can-

Capit. X.
folio. XII.

Vaticana in
opus citata.

cella-

cellarii, Camerarii, & Eleemosynarii, Aulam autem confirmari præcepit, ac refici Logiam, totumque Palatium claudi muris, & supra Portas erigi Turres, & etiam Domum inter clausuram Palatii, quàm ad habitationem Medici deputavit]. Verba hæc sunt accepta ex ejus vita MS. in Archivo Apostolico Vaticano asservata. Quantum autem tunc esset Palatium Vaticanum indicio est, quòd Petrus II. Aragoniæ Rex cum ingenti comitatu veniens ad Urbem, ut per manus Innocentii III. Regni coronam acciperet, Pontificiis Ædibus in Vaticano exceptus est. Donatus pag. 381.

Cæterùm quæcumque superfuerant ex magnis Ædibus Innocentianis, Nicolao V. Palatium exornante, concidere. Rotundam Turrim in crepidine montis, Templo ad Austrum imminentem, ex tot operibus Innocentii superstitem adhuc miramur, cum Pontificias Ædes non modò Porticibus, Aulis, Cubiculis, Areisque ornaverit, sed Mœnibus etiam, Turribusque, & Propugnaculis seferit, ac munierit. Joannem sanè Armenorum Episcoporum Principem Innocentianis in Ædibus cum magno Præsulum, & Sacerdotum Cœtu anno 1216. Honorius III. perhumaniter excepit, quòd Armenis characteribus exarata, & in Bibliotheca Vaticana servata volumina confirmant, quibus titulus est *Polorchio* à fol. 277. Arabico characterè. Nicolaum quoque III. Ædibus jam ab illo excitatis delectatum satis, superque probarunt Horti Fontibus irrigui, arborumque proceritate peramæni, Mœnia in Urbis speciem circumducta, inscriptique lapides, & paginarum documenta. De eo loquitur Martinus Cusentinus. In Hortis autem hæc legebatur Inscriptio parieti affixa:

ANNO DOMINI MCC LVIII.
 SANCTISSIMVS PATER DOMINVS NICOLAVS PAPA III.
 FIERI FECIT PALATIA,
 ET AVLAM MAIOREM, ET CAPPELLAM,
 ET ALIAS DOMOS ANTIQVAS AMPLIFICAVIT.
 PONTIFICATVS SVI ANNO II.
 ET ANNO II. PONTIFICATVS SVI
 FIERI FECIT CIRCIVITVM MVRORVM
 POMERII HVIVS.
 FVIT AVTEM PRÆDICTVS SVMMVS PONTIFEX
 NATIONE ROMANVS EX PATRE
 DOMINI MATTHÆI RVBEI
 DE DOMO VRSINORVM.

Frequentius deindè Pontifices Vaticanum incoluere. Nicolaum IV. Vaticanis in Ædibus commorari suctum illius arguunt litteræ ad Aragonem, Tutanamque Tartarorum Reges in Vaticano scriptæ apud Sanctum Petrum 4. nonas Aprilis. Paribus argumentis Bonifacium VIII. illas anno 1296. coluisse, constat præsertim ex ejus epistola 538. fol. 150. Biblioth. Vatic. directæ Rectori Archi-hospitalis Sancti Spiritus in Saxia de Urbe. Absentibus verò Pontificibus mirum in modum Vaticani lares fuerunt dilecti, maximasque inter curas non postrema Vaticani restituendi cura semper apud illos fuit, ut Legatos ipsos Urbis Vicarios ei muneri destinaverint. Quòd ab Urbano V. præstitum anno 1366. non ignoramus, ex Regest. fol. 127. Urbani successor Gregorius XI. cum suam Urbi dignitatem jam reddidisset anno 1378. in auitis Vaticani laribus decessit. Comitria tum primùm Vaticanis in Ædibus ad eligendum Pontificem indixere Patres, & celebrarunt. Urbanum VI. in Vaticano Sacello Sacra celebrasse narrant Acta Cereemoniarum fol. 59. nondùm aureo diademate solemnè ritu coronatum; sed ad illum usque diem Ædes Lateranæ sæpius Pontifices detinuerant. Interea temporum motus, & rerum, opes Romanas funditus everterunt, æquata solo Mœnia, & in Romæ vestigio vix agnoscebantur tantæ magnitudinis rudera, cum Bonifacium IX. ingens gloriæ cupido In Bibliot. Vatic.

In Diario
Ani. Petri
ab an. 1402.
ad 16.

solicitabat, ut ad Divi Petri Sepulchrum perpetuam Sedem Successoribus fisteret, cum præsertim Laterana Domus rueret Urbe jam propè prostrata. Quamobrem Æliam molem egregia munitione roboravit, tutamen propè Basilicam Divi Petri incolentibus, & Vaticanas Ædes Pontificibus nobilissimas excitavit. Quod postea reliqui Pontifices consilium sequuti sunt. Innocentius VII. vix umquam à Vaticano abfuit. Illic, & Gregorius XII. perpetuò fuit, dum præfuit. Alexander Vaticanos quidem sacros in Pontificatu non vidit, cum Bononiam discessisset, per Ferdinandum tamen Legatum Ludovico Siciliae Regi Vaticanas Ædes exhibuit, ubi Regio cultu exceptus fuit, quem etiam Regem Joannes XXIII. celebri pompâ in idem Palatium induxit. Ea quoque tempestate Palatium cum Arce conjunxit, extructi perpetua Porticu, per quam ad Arcem Pontifici cubiculum exeunti, quotiescunque libuisset tutus, & secretus pateret accessus. Hæc narrat Hadrianus Petrus in suis Diariis his verbis [Decimaquinta Junii dictus Dominus Noster Papa Joannes XXIII. fecit incipere murare, & fieri facere murum, & andalimum de Palatio Apostolico usque ad Castrum Sancti Angeli per multos Magistros. Item fuit incæptum Fundamentum inter Palatium Apostolicum, & Portam Viridariam. Et ut construi posset, diruta fuerunt aliqua Turres Urbis Leonianæ, quæ numero erant 44.

Martinum V. Basilica, & Vaticana Palatia habuerunt munificentissimum. Eugenium verò Martini Successorem ad firmanda eadem Palatia inopinata re-
cti ruina excitavit. Nicolaus etiam V. non præstantiore solum structura Palatinas Ædes reddidit augustiores domiciliis, ambulationibus, Sacellis geminis, laxiore sinu constructis, sed valido Turrium, & Mœnium molimine adversus Bellorum tormenta firmare illas aggressus, tantum opus haud perficere valuit, magni tamen conatus testis adhuc superest marmorea pars munitorum, & rotunda Turris, Neroniana prætenti vertice despiciens, quæ adhuc extat sub Palatio à Sixto V. excitato, de eo Pontifice loquens Maffæus Veggius, hæc habet [Nicolaus demum V. nobiliore etiam, ac præstantiore structura, & cultu auxit, amplificavitque, additis etiam ad arcendam vim ventorum vitreis specularibus eximiè picturatis, quibus non tantum Palatium ipsum, quam totam insuper Basilicam præclaro certè opere illustravit], Eadem etiam Pio II. mens fuit; nam Palatini parietes credi, cubiculaque plura titulos præferunt Pii, Successere Pauli II. Ædes amplissimæ superioris ædificationis obliterationæ splendorem, ni posteriores illis obfuisent Porticus, & Ambulationes ingentibus pilis impositæ, magnisque substructionibus Basilicæ adnixæ, Turrita frons Palatii, ingens Ædium firmamentum in Regiæ majestatis splendorem educa. Architectum ejus fabricæ fuisse Julianum de Majano affirmat Vasarus.

Sed non minore amplitudine, sumptuque reparator Urbis, & amplificator Sixtus IV. Ambulationes, & Porticus Urbem totam prospicientes instituit, quæ terras humiles perosæ Cælum petere viderentur. Sixto Vaticana Palatia debent Bibliothecam sede nobiliore collocatam, Sacellum inter Orbis miracula numerandum, Aulas ampla laxitate capaces, sedes certas assignatas Palatii Ministris, vagis antea, Prætorianis extructa Domicilia, quorum excubiis tum primùm Regia muniri cœpit Helvetiis à Sixto inductis, Portam servandam posuit Innocentius VIII. Summis Pontificibus non impar; novas insuper ad Basilicam Ædes Pauli II. substructionibus imposuit foro imminentes.

Ab Alexandro Borgia Porticum solidatam ætas mirabitur, qua Palatio Arx Ælia jungitur, Turrim admirando opere Palatino Theatro impositam, Cubiculis, & Aulis auro, & colorum varietate reidentibus augustum Pontificum Domicilium. Borganis etiam ædificationibus triplex illa marmorea Porticus meritò nobis est adnumeranda, quæ excellenti artificio Innocentianas ad Ædes foro superstructa, visa est usque ad Pauli V. tempora, undè stans solemnibus Plebi ad Urbem confluenti Pontifices ritu antiquo benedicerent. Hanc dejectam non sine gravi Vaticanarum Ædium jactura deploramus.

Crevit

Crevit sub Julio II. ædificandi labor in duplici illa milliaria Porticu à Palatio ad Villam Innocentii deducta, firmissimis anteridibus sulca, quibus tecta ambulatio super erecta videtur. Apis quoque illa est amplissima in jugi celsitudine ad Cælum elata, ad quam Porticus à Palatio pertingunt. Ascenditur ex Hortis ad Villam per gradus cochleæ, miro, & novo Architecturæ experimento in Villæ fastigium eductæ, succedunt enim ita alter alteri Architecturæ ordines, falluntque adeò ascendentes oculos, ut mutatam quidem ædificandi formam agnoscat, ubi verò mutatur non præsentiat. Designaverat etiam Julius, fundaveratque Theatrum in Valle, Palatium, & Villam interjacentem, Porticibus marmoratis inclusa, quod postea Pius erexit. Armamentarium præterea in ambulatione inferiore construxit ad Portam illam rustici operis, quæ Neronianos in Hortos spectat, par amplitudine reliquis Julii ædificationibus, & firmitate præstans universis. Pulcherrimum etiam craterem, in Vaticanum à Thermis Titi à Julio perductum huic quoque est adnumerandus; Crater ex solido Ægyptio lapide incorrupto in latitudinem duorum & triginta palmorum circumducto adhuc spectatur, extenuata per laborem plurimum crassitie, ut duos palmos nusquam excedat. Tantorum operum molitores fuere Julianus Giambertus, & Bramantes.

Julio Leonem decimum adnectit læta posteritas. Triplices illæ Palatinæ Sixti Porticus eductæ Cælo, Cubicula Pontificum, Aulæ peramplæ plastici operis emblematis, & spirantibus Raphaelis Urbinatis imaginibus ornata, ac distinctæ, Leonis X. testantur munificentiam. Clemens VII. cui non animus, nec bonarum artium amor, ac studium, sed fortuna magni Principis virtutes perosa defecit, Porticibus, & Columnis (quas Julius III. ad Villam suburbanam postea transtulit) Palatinam Aream ornavit. Aulæ etiam, quibus Sacer Fratrum Senatus haberi consuevit, Cubicula in Aulicorum ministrantium, & in usus Procerum extracta, Clementis liberalitate Vaticanas Ædes auxere.

Nec Paulum III. Romanis Cæsaribus animi magnitudine parem, Aula Regia, fornice constructo, & operibus plastices, ac Architecturæ nitens, unquam conticescet. Additum etiam à Paulo Scalarum decus Aula Regiæ, Sacellum ad Aulam statutum Bonarotæ picturis celeberrimum, Atria, Porticus, Portæ, Aule, Cubicula, universaque ferè Vaticani Palatii fundamenta reposita, Juliana ambulatio ex ipso Palatio ad Villam Innocentianam collapsa à Paulo restituta magni Principis munificentiam celebrabunt.

Julius III. quæcumque primò cogitaverat in oramenta Innocentianæ Villæ conferre, ad suburbanum rus postea transtulit. Ostium tamen elegans ad illam, atriumque interiùs, ubi marmorea Cleopatra in specus reclinata quiescit, picturæ, & plastici operis splendore decoravit. Cubicula non pauca instruxit, & auxit.

Paulus IV. ut erat animo excelso fundamenta in Nemore jecit Villæ quidem angustioris, sed pulcherrimæ. Pius autem IV. ædificandi cupidus Villam eandem, & Hortos, Theatrumque à Julio II. designatum erexit, caveam auxit, & gradibus instruxit. Alteram perpetuam Porticum, Julianæ similem, è regione Hortorum, & Nemoris ad Villam Innocentii perduxit, & extulit. Fontes præterea, Turres, Aulas, Ambulationes, Porticus, & pleraque Palatii decora vel instituit, vel restituit, vel ornavit.

Gregorius XIII. pauperum, & artium parens Turrim ad Theatrum sublimi culmine celebrem Ventorum flatus indicantem, undè illi nomen constituit, coque à Pontificiis Cubiculis ambulationem tectam produxit fornicibus, auro, & colorum varietate distinctis, inscriptis utrinque parieti Pontificiæ Ditionis Urbibus, & Agro. Domicilia quoque Aulas, & Porticus triplices in Meridiem surgentes, Leonis Porticibus conjunxit, indito Bononiæ titulo, quæ pari quoque auri, & colorum fulgore decoravit. Triplices reliquas Porticus, quibus magnæ Areæ Palatinæ Orientale ambitur latus Sixtus V. præclaris facinoribus immortalitatem nactus addidit ad Palatium, quòd à fundamentis excitavit, novum in Palatio Palatium, ex quo subjectæ Urbis

jucundissimus est prospectus, quod ab aliis Pontificibus deindè exornatum hodiè iidem incolunt. Idem Scalas fecit ab Ædibus Vaticanis in Templum Divi Petri, quibus clam Populo descenderent Pontifices. Easdem Ædes Bibliotheca nobilitavit.

Gregorius XIV. perpetuam sui memoriam relicurus brevi in Principatu Palatii decus amplificare contendit, dùm superiores Gregorii XIII. Aulas, & Cubicula picturæ, & auri decore augebat, Borgiæ verò ædificationes Cubiculorum numero amplificabat.

Clemens insuper VIII. ornari etiam multa potuisse docuit, dùm in Sixti Palatio Clementinam Aulam in Regium decus excoluit, præstanti picturæ artificio, & pretiosis marmorum crustis, dùm Ambulationes, & Aulas vetustis in Ædibus exciravit, vel restituit.

Paulus V. ædificationum varietate ædificandi studium nullis terminis circumscribi posse declaravit. Gemina Palatia veteri Palatio circumposuit, alterum ad Borgiæ Turrim, qua Pontificio ex intimo Cubiculo facilis descensus in imos Hortos patet; ea montis regione Palatinas Ædes antea patentes Porta firmissimis antheridibus, valvisque munita clausit, Hortosque ipsos, tum primùm lateritio pariete tribus Portis interjectis sepit, viamque latissimam ad Aream usque Vaticanæ Typographiæ stravit, fornice triumphali posito in Areæ limine. Alterum verò Palatium Paulus extruxit in solo Innocentiani diruti. Portam etiam marmoream composito Architecturæ opere in Solem Orientem ad forum erexit, ut supra indicavimus, quæ Columnis Ægyptiis signis Angelorum è pario marmore colosseis opere tessellato, excelsa Turri, ænea Mole horarum indice, ære Campano horaria spatia multiplici sonitu distinguente, æneis duplicibus valvis, propugnaculis bellico tormentorum apparatu, Prætorianorum Armamentario, & Excubiis, Forum amplissimum ingressuros procul alliciebat, terrebatque. Vestibulum interitis addidit, & Aream cum gemina Porticu foribus validissimis solidatam. Palatinum quoque Armamentarium, omni bellica supellectili, & armorum copia instruxit, ingens subsidium ad improvisa pericula. Horrea Palatina multiplici Annona replevit, Equilia, Stabulasque amplificata, aquationi abundè provisum, quando per aereos tramites inductis aquarum fluminibus, opere, sumptuque vix estimabili Leonianam Urbem aquarum inopia siti confectam saluberrimo rore rigavit, & largo undarum imbri perfudit. Testis est in Area illa magna Vaticani Palatii Fons in rorem spumantem liquefcens, & in lacum præcipiti flexu sese mergens; sub ipsa quoque Petri Navicula Jotti celeberrimi Pictoris tessellato labore ficta, vis aquarum ingens marmorum in labrum emissa sitientibus advenis salubres latices juxta Templi gradus de more antiquo posita. Accedit Fons iisdem ductibus, nobilique ornatu in Aream Prætorianorum non exiguam aquæ vim emittens, sublimis quoque Fons ad imos Hortos, ubi Portam alterius Palatii post ipsum Templum à Paulo erectam, docuimus, ex quo in Palatina Domicilia innumeri Fontes derivantur ingenti labro, undarum copia, & molis magnificentia, pulchritudineque spectandi. Excelsa quoque Porticus è regione Hortorum apud Apsidem Bramantis ad Innocentianam Villam erecta, dorso Fontem sustinet, quem è profundis terræ visceribus emergens in excelsam altitudinem exilit. Craterem, quem ex Thermis Titi eductum à Julio II. memoravimus, obruerant rudera, memoriamque omnem pulcherrimi operis perdidissemus, nisi cæmentarii senis indicium Principem excitasset, ut Aream Theatri admirabundo spectaculo exornaret, ut ex inscriptionibus sequentibus:

PAVLVS V. PONT. MAX.
 PALATII VATICANI
 MVLTIS IN LOCIS INSTAVRATI,
 ATQVE AMPLIFICATI SPLENDOREM,
 HORTORVM ADIACENTIVM
 AMOENITATEM PERENNI
 SALVBRIS AQVÆ COPIA
 DE SVO NOMINE NVNCVPATÆ
 REVOCAVIT,
 AVXIT ANNO DOMINI M DC XIV.
 PONTIF. VIII.

PAVLVS V. PONT. MAX.
 AD AVGENDVM PALATII PROSPECTVM,
 ET HORTORVM DECOREM
 FIERI IVSSIT
 PONTIF. ANNO IV.

CRATEREM LOCO DEIECTVM,
 QVO IVLIVS II. ERVTVM
 E RVINIS THERMARVM
 TITI VESPASIANI CONSTITVERAT:
 RENOVATA, EXORNATAQVE
 BASI RESTITVIT
 ANNO V.

PAVLVS V. PONT. MAX.
 CRATEREM ANNIS AMPLIVS XL.
 TERRA OBRVTVM
 AD HVIVS AMPLISSIMI THEATRI
 VETVS ORNAMENTVM EFFODIENDVM,
 ERIGENDVMQVE MANDAVIT
 PONTIF. ANNO V.

Urbanus VIII. qui Palatium incoluit, multa ad commoditatem Pontificum, & Aulicorum utilitatem composuit, propè Aulam Clementinam. Ambulationem Gregorii XIII. Camera fatifcente tutò munivit: sublapsæ identidem parietum loricæ, quibus cosmographicas per tabulas Italia eleganter exprimitur, pristinum pigmentorum splendorem induxit. In ea hæc extat inscriptio:

VBANVS VIII. PONT. MAX.
 AMVLATIONIS GREGORIANÆ
 FVNDAMENTVM AB AQVÆ SVBLABENTIS
 NOVA PARIETES,
 ET FORNICEM AB IMBRIVM,
 ET TEMPORIS INIVRIA
 VINDICAVIT.

PICTVRAS IN DIES PENE OBSOLESCENTES
 INSTAVRAVIT.
 VNIVERSVM OPVS SACRATVM,
 TECTVMQVE PRISTINO DECORI
 RESTITVIT
 ANNO DOMINI M DC XXXI.
 PONTIF. VERO VIII.

In Xisto autem legitur :

VRBANVS VIII PONT. MAX.
DATARIAM EX INNOCENTII VIII. PALATIO
A PAVLO V. ALIO TRANSLATAM,
INDE HOC IN LOCO CONSTITVIT
ANNO DOMINI MDCXXXIII.
PONTIF. X.

Et in Ambulacro :

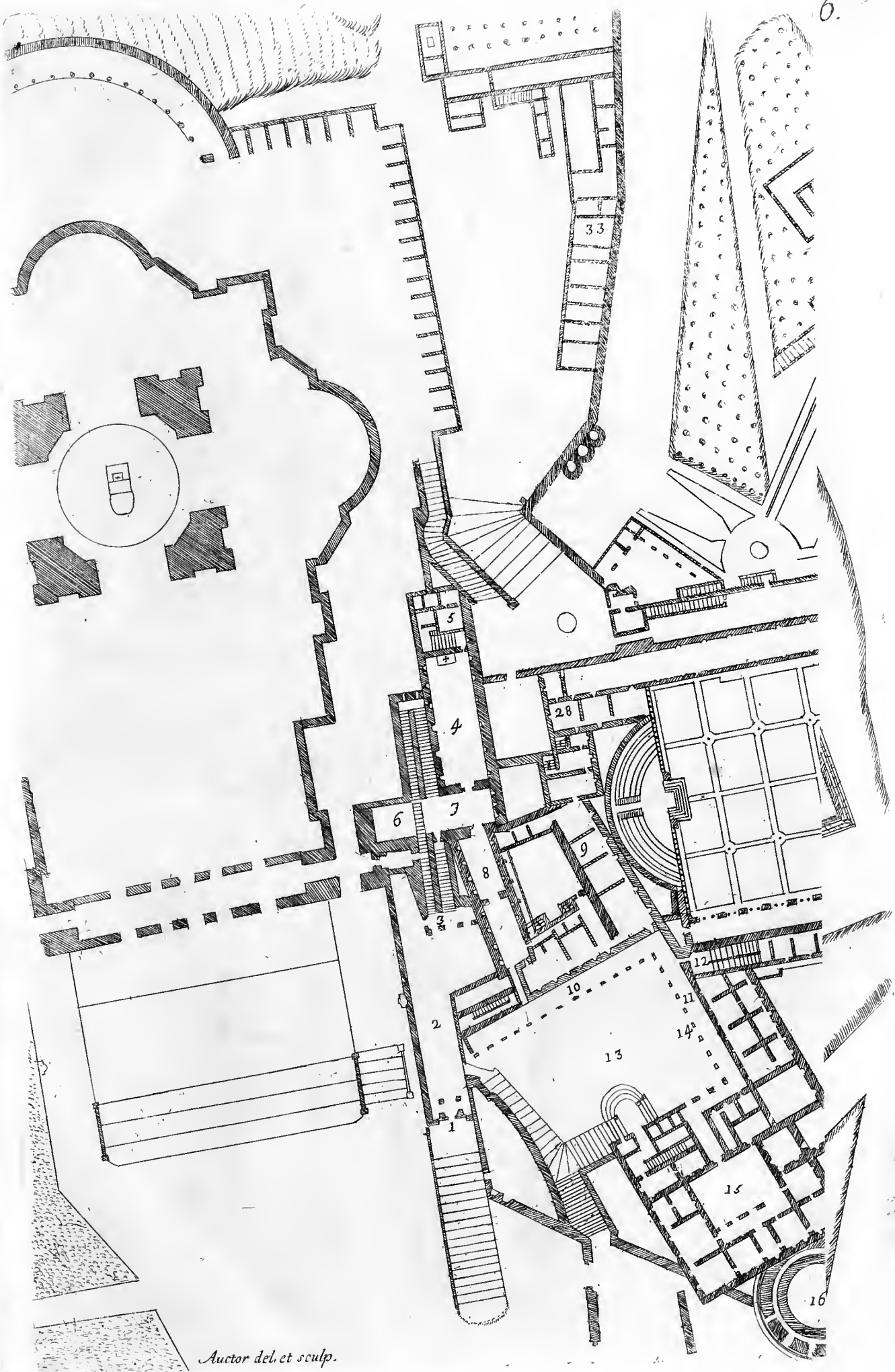
FORNICES , ET PARIETES
HVIVS AMBVLATIONIS ;
IMBRIVM PENETRABILI MADORE LABEFACTATOS,
ET VETVSTATE DEFORMES ,
MAGNAQVE EX PARTE RVDES
RESTITVIT ,
ET PERFECIT ,
AMBVLATIONEMQVE VNIVERSAM DESVPER ,
QVA TEGVLIS , ET IMBRICIBVS ,
QVA LATERITIO HYPATRO AD ARCENDAS
IN POSTERVM TEMPORIS INIVRIAS
MVNIVIT ,
ET AD HANC FORMAM REDEGIT
ANNO DOMINI MDCXXXIII.
PONTIF. X.

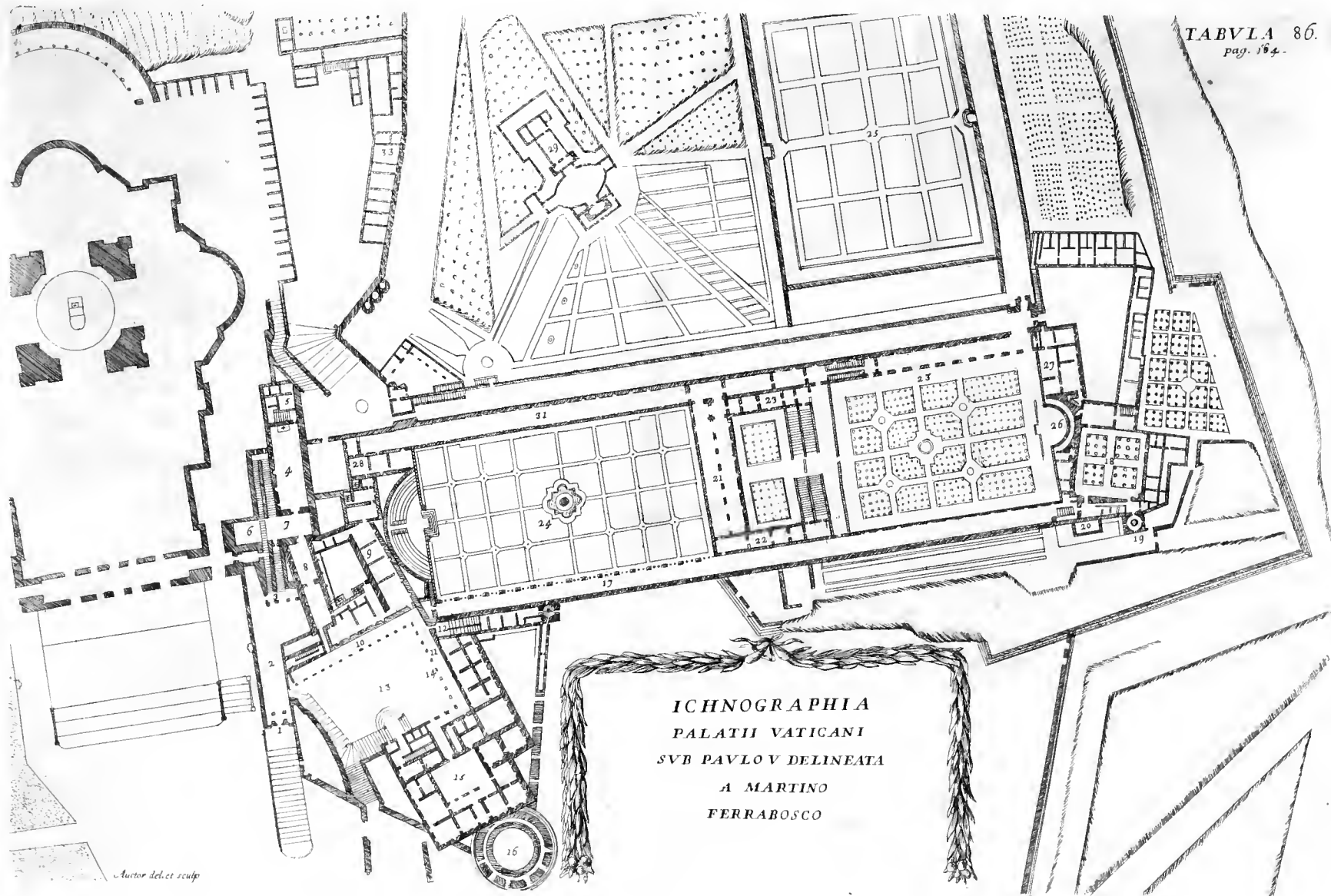
Ad Januam Aulæ , Rotæ Judicibus in Vaticano præscriptam Urbani opus aliud declarat sequens Inscriptio :

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
ROTÆ TRIBVNAL
SVIS PRISCIS SEDIBVS
OB INNOCENTIANAS ÆDES
SOLO ÆQVATAS
ORBATVM CERTO DOMICILIO
RESTITVIT
ANNO SALVTIS MDCXXVIII.
PONTIF. V.

Sermoni silentium finem imponat , cum vel unum hoc opus egregiè probaverit , non tantùm Summorum Pontificum munificentiam , sed superata etiam fuisse vota Mortalium , cum nihil admirabiliùs in Orbe , nec plura sint in uno Palatia , sed plura Oppida in uno Vaticano Palatio conclusa . Numerat enim illud duodecim amplissimas Aulas . Duo maxima Sacella , ad sacras Pontificum Functiones , octo alia minora . Scalas nobiliores viginti . Atria ultrà decem . Officinas quamplurimas . Cubicula pro omnibus Palatinis Administris , alia denique pro ipso Pontifice plusquàm mille , præter inferiora Domicilia Famulorum , subterraneasque Cellas , variis usibus destinatas , quæ Cubicula si unam summam redigantur numerum excedunt tredecim millium . Circa quæ aliqua scitu digna adhuc remanent indicanda , quamobrem Tabulam Ichnographicam 86. adæamus , in qua appiæti numeri ad brevem enarrationem viam aperient .

Fig. 86.

ICHNOGRAPHIA
PALATII VATICANI
SVB PAVLO V DELINEATA
A MARTINO
FERRABOSCO

Auctor del. et sculp.

In tertio Cubiculo Parnassi Montem, & Gymnasium Atheniense idem Raphael, qui etiam in tertio Cubiculo mira arte expressit Civitatem Leoninam incendio consumptam.

Ejusdem Cubiculi Fornicem coloribus decoravit Petrus Perusinus.

10. Porticus delineata à Raphaelè Urbinate sub Leone X. Illius fornices variis picturis exornarunt cum ipsomet Raphaelè multi Pictores præclari, qui ea ætate, quam auream vocavit Vasarus, floruerunt, quos inter Pag. 202.
Joannes Franciscus, vulgo *il Fattore*, illius discipulus, Julius quoque Romanus, Marcus Faventinus, qui Volucres, animalia, cæterasque icunculas expressit, quales viderat in ruderibus Palatii Titi Imperatoris propè Templum Divi Petri ad Vincula detecti.

Joannes Utinensis depinxit Vites, & Uvas in fornice.

In secunda contignatione Raphael è Burgo Diluvium Universale, & Hebræos Virulum adorantes.

Perinus Vago Josue Soli imperantem, ac Bersabeam.

Polydorus à Caravaggio Eliæ Currum.

Julius Romanus Aquam è saxo emanantem ob mandatum Moyfis, & Salomonem Fœminarum litem dirimentem.

Peregrinus Mutinensis Christum in Jordane.

Alias leones Gaudentius Mediolanensis, quæ omnia suo pennicillo Raphael Sanctius absolvit.

Pavimentum autem laterculis composuit Lucas Nebbia, qui in Cubiculis proximis etiam expressit Pontificis insignia.

Eisdem Porticus varia substructione munivit Antonius à Sancto Gallo dictus. Vasar. pag. 319.

11. Porticibus à Leone X. excitatis, aliàs conjunxit Gregorius XIII. cum variis Cubiculis, quibus Bononiæ nomen indiderunt.

Ibi Fornices Vitibus exornavit Cæsar Pedemontanus.

Aliis picturis Fridericus Zuccarus, & Octavianus Mascarinus.

In Cubiculis verò eleganti pennicillo Jacobus Sementa efformavit sacram historiam Filium Viduæ referentem; Redemptorem in Navicula, & Apostolos Petrum in Mare projicientes.

Raphaellinus verò Regiensis depinxit Christum Hierosolymam solemnem cum pompa ingredientem; & Divam Mariam Magdalenam ad pedes ejusdem genuflexam; ipsumque Christum Apostolorum pedes abluentem.

Contignationem verò ejusdem Porticus superiorem picturis exornarunt Nicolaus è Pomerania, Joannes Baptista Picanus, Paris Romanus, Joseph Cæsar Arpinas, Antonius Tempesta, & Matthæus Brillii Flander.

In eadem contignatione Pius IV. forniciem exornari jussit à Nicolao è Pomerania, & Antonio Varese, qui Tabulas Geographicas expressit.

12. Scalæ à Bramante delineatæ, à Joanne Veronense Monacho Olivetano post illius mortem perfectæ. Ut eas in linea recta disponeret sub Paulo III. Sacellum Sanctissimi Sacramenti destruxit, quod suo pennicillo decoraverat Frater Joannes Fesulanus.

Marmoratum opus Joannes Utinensis composuit.

Icones verò expresseverunt Julius Romanus, Joannes Franciscus Bononiensis, Perinus Vago, Peregrinus Mutinensis, Vincentius è Sancto Geminiano, & Polydorus Caravaggius.

Antonius autem à Sancto Gallo Scalas addidit, quæ Regia ab Aula ad Basilicam præbebant descensum sub Clemente VII.

Alias etiam Scalas, quæ in eandem Basilicam progrediuntur Sixtus V. extru fecit, & Lactantius Bononiensis coloribus ornavit. Vasar. pag. 325.

Ad diversas contignationes Palatii aliæ Scalæ ascensum præbent, in quibus varii picturas suas addidere,

Donatus è Formello expressit Christum pedes Discipulorum abluentem in extremitate Sclarum, per quas ad Aulam Regiam ascendunt.

In illis verò, per quas itur ad Porticum Leonis X. Divinum Redemptorem,

qui Petro imponit, ut Cæsari tributum solvat nummo ex ore Piscis ablato.

In Scalis ad Palatium antiquum ducentibus Divum Petrum supra Mare ambulantem, & Socrum ejusdem à morbo liberatam; in aliis Petrum, & Andream in Navicula laborantes.

Balleonus
pag. 16.

13. Atrium, ex quo ad Sixti V. Palatium ascenditur, in eo per commodum Scalarum ascensum statuit cum Parastatis hinc indè dispositis Pius V.

14. In eodem Atrio sub Porticibus à Gregorio XIII. extructis Fontem collocavit Innocentius X. de quo alibi mentionem fecimus.

15. Palatium, quòd Sixtus V. excitari jussit à Dominico Fontana, multis Cubiculis distinctum, in quibus Summi Pontifices commorari solent cum Vaticanas Ædes incolunt.

In eo est Aula, quàm Clementinam dicunt à Clemente VIII.

Balleonus
pag. 132.

In illa Joannes Albertus ex Urbe Sancti Sepulchri diversas Ædes delineavit, Campos, Montes, & Nemora Paulus Brillus.

Historias Antonius Urbinas; & Figuras quamplurimas Cherubinus Albertus.

Et in proximis Cubiculis Balthassar Bononiensis, Eques Gaspar Celius, Paschalis Catus, Antonius Surdus, aliique depinxerunt.

16. Propugnaculum rotundum ab Antonio Roselino Architecto extructum sub Nicolao V.

Ut illud excitaret partem evertit Palatii Innocentii III. quòd Arnulphus Lopus Florentinus delineaverat.

17. Ambulacrum à Julio II. opera Bramantis extructum anno 1403. ut Innocentianas Ædes in Hortis extructas Vaticano Palatio conjungeret.

Illud bina contignatione divisit, quarum prima Doricis regulis efformatur, secunda verò Ionicis.

His imposuisset Hypethrum quadringentos passus sua longitudine æquans ea in parte, quâ Roma prospicitur, sed mortuo Pontifice magnificum opus non absolvit, sicuti in opposita parte Nemori, & colli proxima, fundamenta tantùm jecerat, supra quæ tempore Pii IV. æqualia Ambulacra extruxerunt.

Tale Ambulacrum cum infirmo fundamento Bramans imposuisset, Clementis VII. tempore ingentem ruinam passum Paulus III. reparavit.

Vasar. pag.
145.

In summitate ejusdem propè Palatium sub Julio II. Aviarium efformarunt, in quo Balthassar Perutius umbris expressit opera, quæ singulis anni mensibus præcipuè in campis fiunt.

18. Atrium Pii IV. jussu Statuis antiquis exornatum Laocontis, Apollinis, & Veneris; quibus sub Leone X. alia addiderunt Signa, videlicet Tyberis, Nili, & Cleopatrarum, cætera autem vivente Clemente VIII. addita sunt.

In Palatio ab eodem Pio IV. ibi edificato Fridericus Zuccarus Zonam in Aula depinxit, Pharaonis insuper, & Moyfis Icones.

Fridericus Baroccus Moysem Virgam in Serpentem commutantem.

Cæteras picturas Nicolaus à Pomerancio, & Joannes de Vecchis perfecerunt.

19. Scalæ à Bramante ædificatæ triplici, & vario ordine Architecturæ.

20. Fons rustico, sed eleganti ornamento decoratus, ingentem aquarum vim emanans.

21. Bibliotheca à Sixto V. erecta in loco, ubi erant Scalæ Atrii.

Var. pag.

pag.

Ejus parietes, & fornicem idem Pontifex jussit exornari egregiis picturis, quas certatim perfecere Eques Carolus Guidottus, Joannes Baptista à Puteco, Arrigus Flander, Cæsar Nebbia, Antonius Scalvatus Bononiensis, Auancinus Typhernas, Jacobus Stella, Horatius Gentilescus, Paris Nogarus, Eques Ventura Salimbenus, aliique permulti, inter quos

Hiero-

Hieronymus Nannus Romanus, vulgo appellatus *Il poco, e buono*.

Vasar. pag. 386.

22. Cubicula Bibliothecæ proxima pro Custodibus, Bibliothecariis, & Scriptoribus.

23. Bibliothecæ Archivum Pontificium secretum addidit Paulus V.

24. Fons in magno Atrio collocatus, cujus Crater (ut refert Grimaldus) Pii IV. tempore sepultus in quodam angulo sub Bibliotheca Sixti V. quorundam senum relatu aliqua cum difficultate fuit repertus, & priori loco restitutus, in cujus medio scetet altissimus Fons admirabilis supra basin Tiburtinam, habentem intrâ Draconem cum Stematibus Sanctissimi Domini Nostri Pauli V.

Crater iste ostendit quanta fuerit potentia, & fastus Romanorum. Vasa hæc marmorea in Urbem in usum Thermarum ducentium. Circuitus Crateris est palmorum Romanorum centum & quinque.
In ipso circulo scripta hæc verba leguntur:

IVLIVS II. PONT. MAX.
L A B R V M
LATITVD. PEDVM XXIII.
S. AB TITI VESPASIANI THERMIS
IN CARINIS TEMPORVM INIVRIA
CONFRACTVM
IN VATICANOS HORTOS ADVEXIT,
PRIMAMQVE IN FORMAM RESTITVIT,
ORNAVITQVE,
ANNO SAL. M DIV.
PONTIF. SVI ANNO I.

25. Horti Pontificii, vulgo *Belvedere*, in quibus Antonius Pullarius Palatium Innocentii VIII. delineavit.

Ibi cum depingeret Mantenga Mantuanus, ex insignioribus illius temporis Pictor, & Pontifex nihil illi daret Bello divexatus, quòd adversus Turcas parabat, ingressus Cubiculum depictum, vidensque Simulacrum velamine contectum, interrogavit: Quid esset, quod sub eo lateret? Simulacrum Prudentiæ respondit Mantenga, remoto velamine; cui Pontifex subjunxit: Fac alterum Simulacrum juxtâ illud, quod Patientiam referat. Absoluta deindè pictura liberalibus, & magnificis donis ipsum Mantengam prosequutus est, qui hilaris, & plenè satisfactus Mantuam rediit.

Vasar. pag. 379.

Oldoin. ap an. 1484.

In illis etiam Jacobus Melighinus Architectus Ferrariensis sub Paulo III. multa ædificavit, usus opera Jacobi Barotii.

Vasar. par. 3 pag. 120.

26. Apsis magna, & excelsa, supra quàm Hypetrum columnis exornatum.

27. Palatium, quòd Paulus IV. ædificari jussit, dirigente Pirrho Ligorio.

28. Palatium à Pio V. extructum.

29. Palatium in Nemore excitatum, & Fontibus exornatum à Pirrho Ligorio jussu Pii IV.

Sanctus Titus Fornicem Scalarum suo pennicillo exornavit, expressitque Beatissimam Virginem in Cælum Assumptam in Cubiculo ejusdem Palatii.

Vasar. pag. 185.

Et in Aula Nicolaus Pomerancius varias historias efformavit. Alias Thadæus Zuccarus.

31. Ambulacrum supra Porticum extructum à Gregorio XIII. in cujus parietibus ornamenta disposuit Mutianus Pictor.

Balleonus pag. 188.

Multa coloribus expressit Jacobus Sementa, & Christophorus Roncallus. Geographicas verò Tabulas Ignatius Dantes è Dominicanorum Familia primum, deindè Alatrensis Pastor delineavit.

Urba-

Urbanus autem VIII. eandem Ambulationem, Fornice fatifcente, tutò munivit, & Parietum loricis sublapfis, in quibus Italia eleganter exprimitur, pristinum pigmentorum splendorem restituit.

32. Sub Bibliotheca, Horrea disposuit Paulus V.

Et Armamentarium, quòd deindè Urbanus VIII. caterisque Pontifices ditarent diverso Armorum genere, quibus sexaginta ferè Hominum millia muniri possunt contra Romanæ Ecclesiæ Hostes, si fortè in illos decertandum esset.

33. Propè Ædes à Paulo V. fundatas Furni sunt, in quibus Panis decoquitur pro Pontificia Familia, Militibusque, quos ad Romanæ Urbis tutelam Pontifices alunt.

Eodem in loco Alexander VII. Officinam Monetarum collocavit, in qua decidentium aquarum vi miro artificio, brevique temporis spatio plura Monetarum genera perficiuntur. Sed de illa uberiliter dicendi genus erit in Numismatum Pontificiorum tractatione.

Atque hæc in honorem Beati PETRI Principis Apostolorum cum de Basilica, tum de Palatio Vaticano dixisse sufficiat, quæ ex pluribus monumentis colligere licuit, ut aliquot Pontificum Numismata explicarem. Quòd si tantæ dignitatis argumento non respondere, erudito Lectori videantur; notitiarum inopiæ precor ut tribuat, & Scriptoris exilitatem excuset.

F I N I S.

BREVE RELAZIONE

Del Sito, qualità, e forma antica della Confessione
Sacratissima di S. Pietro, dove si raccontano
ancora molti ornamenti fatti in quella
in varii tempi da diversi Sommi
Pontefici.

DI MICHELE FONIGO DA ESTE.

Alla Santua di Nostro Signore

PAPA URBANO VIII. BEATISSIMO PADRE.

quasi tutti le più sinceri Scrittori dell'Ecclesia
stiche Istorie, e più in specie le quasi con maggiore diligenza
hanno descritte le cose memorabili della Basilica di S. Pietro
Vicario di Christo, e Priore del detto Apostolico Let-
teratissimo, e della vita del signore, e della
Imperio di Nerone, essendo Console, Capitone, e
risse in Roma Crocifixio con le piedi all'uscò nell'io
G... lo; e che dopo morto... secondo la consi-
tudine di quel Temp... pretiosissimi un... & tutto,
Aurelia (ò nella Trionfale come altri... è a me più piace) v...
lazi... e al Tempio di Asolline...
pellito. Ma perchè non è alcuno... in che man-
fe il sotterraneo, e si è se con le... fosse in opero...
più in qualche Casa di legno, e marmo, e...
sempre fatto di questa ferma opinione, che... quel Corpo S...
Croce, e posto in qualche Casa di saldissimo legno fosse per... giorno
Fedeli tenuto nascosto per paura degli Inimici... mentre...
altro, che fabbricassero una qualche Chiesa picciola...
secreatamente, e di notte come si poteva meglio lo...
Dicono... circa trent'anni dopo da...
fosse assai abbellito... del Princip...
se ben qui ancora non dicono in che maniera...
ro quasi; onde alcuni non credute, che...
di momento, poichè Gaius antico...
Aurelio, e vedute la...
libro I. ap. 2. di...
do: *Uro Tropheo Apostolorum persequor...
na profusè, vel in viam, que Osti usque...
hanc Ecclesiam suo san...
certo...
titolo di Tropheo si trovano...
tanto per...
il processo di... non si...
sepolti: Il che nelle persecuzioni sarebbe facil...
principio non vi...
3*

erato. Finora si è li Pontefici Lino, & Cleto, essi ancora stati li ap-
to sepolto in un luogo molto comodo, & opportuno, ordinò il me-
lmo Pontefice per l'avvenire ivi si dovessero tutti li Corpi de Sommi
Pontefici sepolto; & così poi furono posti Evaristo Sesto, Telesforo, Iginio,
Pio, & altri; non si sa però precisamente, se dentro la Tomba stessa, nel-
la quale fu sepolto S. Pietro, se ben molti credano, che non dentro ma
vicino alla medesima parte si fuora per riverenza del Principe degli Apostoli fossero sot-

Raccontano poi che questo Corpo Sacratissimo di S. Pietro insieme con
quello di S. Paolo per alcuni anni giacessero nelle Catacombe della Via Ap-
pentina, e di là da Fedeli; non già come vogliono alcuni, per sottrarli dal peri-
colo che non potevano nella distruzione de sepolchri Vaticani, ordinata
dall'Imperatore Elagabalo, acciò ivi più commodamente agitati potessero le-
vare, che altrimenti non sarebbe stato necessario per farli subito rin-
novar dal suo luogo il Corpo di S. Paolo, posto nella Via Ostiense lontano
da tal pericolo. Ma per causa de' persecutori non potevano più li
Fedeli come erano soliti vantar ne luoghi fuori di quei Santissimi Corpi
senza pericolo della Vita; dubitando che in processo di tempo non rimanesse-
ro, senza la debita custodia, & forse temendo ancora, che un
giorno potessero esser disotterrati, & divorciati non fessero, e le ceneri sparse
in qualche luogo. Li trasferero segretamente nel Cimiterio di Calisto, luogo sotter-
raneo, e nascosto, in quale durando le persecuzioni, alle orationi pubbliche,
& all'esercizio de Santissimi Sacramenti li Fedeli in certi giorni si levano congre-
gati. Non intettero molto tempo però di questi santissimi sepolchri in la luogo nascos-
to, perchè circa gl'anni di Christo CCLIV, sendo forse cessata in parte la persecu-
zione, e non potendo più li Fedeli, scoperti da nemici, nelle Catacombe sicura-
mente congregarsi, furono da San Cornelio Papa al luogo di prima riportati,
& il Corpo di S. Pietro in specie fu riposto in Vaticano, in quei Santi Pon-
tifici nominati di sopra, i Corpi de quali non erano stati in conto alcuno mossi
ne tocchi allora, che alle Catacombe fu il corpo de' Principi degli Apostoli tran-
sportato.

Soggiungono ancora, che per lo spazio di altri anni LXX, in circa giacesse in
Vaticano pacificamente questo Corpo Sacratissimo di San Pietro honorato, e rive-
rito secretamente da Fedeli, che da essere patiti vivevano in quel miglior
modo che potevano, considerata la molta qualità de quei tempi, e le persecutio-
ni, e di che li vivevan Christiani. Ma finalmente, quando a Dio piacque es-
sendo il Pontefice San Silvestro, e nei suoi tempi continuò il persecutore con-
stantino, cessati già li pericoli, e le paure dicono che quell'Imperatore
edificasse un grandissimo, e sontuosissimo Tempio in Vaticano in honore di San Pie-
tro, buona parte del quale è stata a giorno, e si vede, e il nuovo Tempio
bellissimo di costui, e nella parte più degna, e più nobile di quel tem-
pio ripose San Silvestro que Santissimo Corpo, in quel luogo medesimo
in quale dopo la Crocifissione di S. Pietro era stata la prima volta sepolto, il
qual luogo poi dal detto Silvestro egregiamente ornato, e da altri Pontefici
con opere varie, e ricche abbellito, li nomina comunemente la Confes-
sione di San Pietro, che tanto viene a dire, quanto: Luogo nel quale giace San
Pietro, il quale fu Crocifisso, e morto per la confessione della Fede di
Christo.

Di questa Confessione, e di molte altre cose simili si contano quei scrittori intorno la Croci-
fissione di S. Pietro, e sepolitura del Principe degli Apostoli, non v'è però al-
cuno di essi che si sia riferente alla tomba, e sepolchro di S. Pietro in quei
luoghi, in che fu sepolto il Corpo Santissimo, il quale come dicesimo si
contiene poi la Confessione di S. Pietro, che certamente se stata cosa bellissi-
ma, e grande, e però immaginandosi di poter un tempo stesso e servire alla
devozione, e fodistare insieme alli Studiosi dell'istessa antica Istoria;
e di non aver in la Scrittura alcuno, che interamente questa Confessione de-
scriva, e rappresenti, e qui rappresentargliela brevemente; nel che fare per
magior

maggior facilità, e chiarezza terrò tal ordine: Andrò raccogliendo prima alcune membra, ò parti della detta Confessione, che appressò varii Scrittori si ritrouano sparse, e di esse tutte poste insieme formarò un Corpo intiero, un modello, in che mirando si vedrà facilmente, qual fosse già questa Confessione, e fatto questo, mostrerò poi alla Santità Vovra i luoghi tutti, onde haurò prese le parti di questo corpo, acciò sopra quanto haurò detto in questo proposito non possa mai ella, ne altri in cosa alcuna, ancorche minima dubitare:

Quale fosse anticamente la Confessione Santissima di S. Pietro.

Dico dunque per dar principio, che la Confessione Santissima di S. Pietro era anticamente una Camera sotterranea, posta nel mezzo della nave trasversa della Basilica Vaticana sotto l'Altar Maggiore: nella quale per gradi si discendeva. Haveva serrature, Cancelli, e porte che si aprivano per entrarvi, nelli angoli della parte di dentro vi erano quattro colonne, le quali sostentavano la bellissima, e ricchissima volta di questa Camera. V'era nel mezzo un'Altare, & nella fronte di quello una picciola finestrella, che si nominava la Confessione dell'Altare, la quale rispondeva dentro l'Altare istesso sopra un certo forame fatto nel pavimento, che risguardava in un'altra Camera più profonda, entro la quale in una Cassa d'argento rinchiusa in una maggior Cassa di bronzo, che da niuna parte si può aprire, riposa il Principe degl'Apostoli. Dalla parte di fuori veramente haveva questa Confessione dodici Colonne di bellissimo marmo, le quali chiudevano il vestibulo congiunta l'una all'altra, le sei più lontane con una cortina de rossi marmi, che prima si chiamavano Rughe, poi si dissero Pettorali, perche si alzavano dal pavimento fino al petto di un'huomo; le due di mezzo però non con marmi si congiungevano, ma con cancelli, i quali a' tempi debiti si serravano, ed aprivano. Era dunque così fatta anticamente questa Confessione famosissima di S. Pietro differentissima in tutto, da quella, che era prima, che da Pavolo V. fan: mem: ella fosse così nobilmente abbellita, ed ornata. Resta mò che mostri alla Santità Vostra come hò promesso, i luoghi, onde hò pigliato le parti di che hò formato il presente modello dell'Antica Confessione, acciò considerandogli ella diligentemente conosca, che non sono Chimere, ne sogni le cose dette sin qui, e che siamo per dire nel proposito di questa Confessione.

Che la Confessione era un luogo anticamente dove entrar si poteva.

Eperche prima dicevamo, che la Confessione sacratissima di S. Pietro non era anticamente muraglia piana, come a' giorni nostri l'habbiamo veduta, ma era una Camera, ò vero un luogo dove entrar si poteva; questo in molti luoghi Anastasio Bibliotecario Scrittore accuratissimo nel libro suo delle Vite de Sommi Pontefici ce lo dimostra, & principalmente nella Vita di Constantino Papa, quando raccontando il negotio della Professione della Fede mandata da Felice Arcivescouo di Ravenna alla Sede Apostolica, dice che la carta della detta professione, per Pontificem in Sacratissima Confessione posita post multos dies terra, & quasi igne combusta reperta est. L'istesso mostra, & meglio forse il medesimo Anastasio nella Vita di Stefano III. Papa, all'hora, che descrivendo la consecratione fatta dall'Abbate Tuliado à quel Pontefice dell'Instrumento della donatione, & delle Chiavi di tutte le Città, e Terre dell'Escarato, donate da Pipino Rè di Francia alla Chiesa Romana, dice: *Et ipsam Clavem, tam Ravennatum Urbis, quàm diversarum Civitatum*

ipfius Ravennatum Exarcatus, una cum fupradicta donatione de eis à fuo Rege emiffa in Confessione Beatiffimi Petri ponens, eidem Apoftolico, & ejus Vicario Sanctiffimo Papa, atque omnibus ejus Succefforibus Pontificibus perenniter poffidendas, atque difponendas tradidit. Ma molto meglio ancora, & più chiaramente fenza dubbio mostra egli quefto nella Vita di Adriano I. perche raccontando ivi la Confirmatione della medefima donatione di Pipino fatta da Carlo Magno fuo figliuolo alla Sede Apoftolica, quando parla della Carta della detta Confirmatione, dice in quefto modo. *Quam prius fuper Altare Beati Petri, & pofmodum intus in Sancta ejus Confessione ponentes, tam ipfe Francorum Rex quamque ejus Judices Beato Petro, & ejus Vicario Sanctiffimo Adriano Papa fub terribili Sacramento fe fe omnia conſervaturos, quæ in eadem donatione continentur promittentes tradiderunt &c.* Certo quelle parole in Confessione; & in quell'altre: *intus in Sancta Confessione* con diligenza confiderate, e ben peſate, moſtrano apertamente che non foſſero quelle ſcritture, & chiaui attaccate lì con un chiodo alla muraglia di fuori, mà poſte *intus*, dentro, quanto più ſi poteva nella parte interiore, nelle viſcere della detta Confessione, e chiarifcono che ella haveva in quei tempi luogo dentro di ſe, in che coſe ſimili ricevere poteſſe; Iſteſſo poi moſtra ancora il medefimo Anaſtaſio in molt'altri luoghi, come nella vita del predetto Adriano, quando dice che egli, *ob nimium amorem Confessionem Beati Petri intus totam ex auro puriſſimo in laminis, diverſisque hiſtoriis comptè ornavit*, e che fece *intus in Confessione imaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo*, & nella vita di Leone Terzo, quando racconta, che quel Pontefice, *fecit intra Confessionem Salvatorem ſtantem dextera levaque ejus Beati Petri, & Pauli Apoftolorum imagines*: Et che Carlo Magno nel giorno della Coronatione ſua *obtulit in Confessione ejusdem Dei Apoftoli diverſa vaſa ex auro puriſſimo* Benedetto Canonico di S. Pietro, che viſſe al tempo di Celeftino II. Papa nel ſuo Rituale belliffimo manofcritto, moſtra egli ancora chiaramente, che la Confessione di San Pietro era un luogo dove entrar ſi poteva, mentre deſcrivendo le Vigilie ſolenni, che à tempi ſuoi dal Pontefice celebrar ſi ſolevano nella Baſilica Vaticana la notte precedente alla Domenica, *Gaudete*, dice in queſta maniera: *Media nocte ſurgens audito ſigno Dominus Papa, cum omnibus ordinibus ad Sanctum Leonem venire debet ibique Manſonarius preparat Thuribulum Epifcopo, & Epifcopus Pontifici omnibus indutis ſuis indumentis, cubicularii verò cum duobus faculis accenſis in Candelabris debent ire ante Pontificem. Pontifex autem incenſat Altare Sancti Leonis, deinde cum Proceſſione incedens per porticum Pontificum ad S. Gregorium, primum incenſat Altare ejus, & Altare S. Sebaſtiani, & Altare S. Tiburtii, deinde duo Altaria in mediana ad Crucifixum, ubi ab antiquis Patribus audivimus requieſcere Apoftolum Simonem, & Judam, poſtea vadit ad Sudarium Chriſti, quod vocatur Veronica, & incenſat, & Altare S. Mariæ ſimiliter, poſtea accedit ad Sanctum Paſtorem juxta arcum triumphalem, & incenſat deinde diſcedens ad Corpus, incenſat Altare ſuper Sepulcrum S. Petri, & ſic ſedet in ſubſellio cum Candelabris ante ſe, Paraphoniſta cum ſcola incipit Vigiliæ. Ex Egypto vocavi filium meum, Pſalmus Beatus Vir, ſecunda Antiphona: Ecce apparebit Dominus ſuper Nubem Candidam, Pſalmus Quare fremuerunt Gentes; Tertia Antiphona, Ecce veniet Dominus, quem Joannes prædixit &c. Pſalmus Dominus quid multiplicati ſunt. Deinde duo Subdiaconi Baſilicarii dicunt Verſum: Acoliti tenent librum ſtationalem, & cubicularii faculas, & Baſilicarii legunt Lectiones, Gaudens gaudebo in Domino, Diaconus præcipit Tu autem Domine, Primicerius cum Stola cantat Reſponſorium. Finitis tribus Lectionibus, Primicerius dicit Te Deum Laudamus: Subdiaconus Regionarius porrigit Sacramentarium Epifcopo, & Epifcopus tenet ante Pontificem, & Baſilicarii levat Candelabra, & Pontifex dicit Orationem, Diaconus dicit Benedicamus Domino, & Dominus Pontifex benedicit, deinde exiens inde aſcendit ad Altare Majus, & incenſat &c.* Queſte parole *exiens inde*, moſtrano ohiaramente, che queſta Confessione foſſe in luogo dove entrare ſi poteſſe, poiche il Pontefice cantate in quella le Vigilie di là uſciva, per andare all'Altar Maggiore. Queſte parole di Benedetto riferite

riferite quì da noi, che à Studiosi delle Antichità Ecclesiastiche farãno come un pezzo d'oro fino lavorato di belle gioje, se ben son degne d'esser con grandissima diligenza notate, & osservate tutte, poiche non è alcuna di esse sopra la quale non si potessero fare belli, e lunghi discorsi, perche nel progresso di questa nostra Relatione doveranno molte volte servirci, acciò non siamo necessitati replicare più volte, desideramo frà esse siano particolarmente notate, & avuertite per hora le parole tutte da noi scritte con caratteri alquanto maggiori perche valeranno per provare molte delle cose, che siamo per dire intorno il negotio di questa Confessione. Pietro Mallio ancora nel suo Opuscolo: *De Rebus antiquis memorabilibus Basilicæ S. Petri* prova alsai bene, che in questa Santa Confessione à tempo suo entrar si poteva, perche raccontando il modo, che si teneva nel vigilar i Pallii la notte innanzi al giorno, che si dassero alli Arcivescovi, dice che queste Vigilie si celebravano in Confessione, e non dinanzi, ò li appresso. Ma à che irracogliere i luoghi tutti che vagliano à provare questa verità, che sono infiniti? Quando dicemmo più basso, che questa Confessione anticamente haveva Porte, Cancelli, e Serrature, che la chiudevano ed aprivano: bisognerà confessare assolutamente che fosse ella, quale habbiamo detto fatta informa di Camera, e tale, che entrar dentro vi si potesse, poiche ordinariamente non si adoprano serrature, cancelli, ò porte, se non à quei luoghi ne quali si può entrare &c.

*Che la Confessione di San Pietro anticamente
fosse sotterranea.*

CHE questa Confessione poi come dicevamo fosse, & che in quella per gradi si discendesse, lo mostra in molti luoghi il medesimo Anastasio, & primieramente nella vita di Adriano primo, quando descrisse la prima venuta à Roma di Carlo Magno, perche raccontando iui quanto avvenisse, all' hora che visitò quel Rè la prima volta la Basilica Vaticana, dice queste parole: *Sicque cum eodem Pontifice ipse Francorum Rex, simulque & omnes, Episcopi, Abbates, & Judices, & universi Franci, qui cum eo advenerant ad Confessionem Beati Petri appropinquantes seseque pronos ibidem prosternentes Deo nostro omnipotenti, & eidem Apostolorum Principi propria reddiderunt vota glorificantes Divinam potentiam in eo, quod talem per intervenientium suffragia ejusdem Principis Apostolorum concedere iussit victoriam; expleta vero eadem oratione obnixè deprecatus est idem Francorum Rex ante dictum almissimum Pontificem illi licentiam tribuere ad sua orationum vota per diversas Dei Ecclesias persolvendas, & descendentes pariter ad Corpus Beati Petri; tam ipse Sanctissimus Papa quamque antefatus Excellentissimus Francorum Rex cum Judicibus Romanorum & Francorum seseque mutuo per Sacramenta mumentes ingressus est Romam continuò cum Pontifice ipse Francorum Rex &c.* Certo chi ben considera quelle parole *descendentes pariter ad Corpus*, cioè all'Altare che era dentro la Confessione fabricato sopra il Corpo del Principe degl'Apostoli, come diremo più abbasso, conoscerà chiaramente, che era molto più alto il pavimento della Basilica il luogo dove la prima volta per orare s'erano il Rè, & il Pontefice ginocchiati, che non il sito della Confessione, & concluderà che ella era in tutto, ò in parte almeno sotterranea, poiche accostandosi ad essa havea bisognato descendere. Mà più chiaramente mostra quest' istesso il medesimo Anastasio nella vita di Leone III. perche descrivendo egli alcuni ornamenti attorno tal Confessione fatti da quel Pontefice, dice in questo modo: *Idem verò Beatissimus Præsul fecit in Basilica Beati Petri Apostoli nutritoris sui ante Presbyterium Farum volubilem* (era una sorte di lampada, che si usava à quei tempi) *cum Coronis, & Crucibus pensantem inibi libras triginta quinque, & uncias sex. Verum etiam idipsum deorsum ubi sacratissimum Corpus ipsius Principis Apostolorum requievit, renovavit Imaginem auream habentem vultum Salvatoris Domini Nostri Jesu Christi, &c.* quella parola, *deorsum*, certo non è posta lì otiosamente,

mente, ma per mostrare che la Confessione, & il luogo dove giace il Corpo Santissimo di S. Pietro era assai più basso che non il pavimento della Basilica, che non quella parte da lui chiamata, *qui ante Presbyterium*, & in altri luoghi, *Ante Confessionem*: & perciò à maggior dichiarazione v'aggiunse l'Autore la parola *deorsum*, &c.

Che questa Confessione, poi hauesse scala, e gradi per qual in essa si descendesse, lo dice apertamente il medesimo Anastasio con queste parole; mentre racconta alcune opere belle fatte da Adriano I. attorno la detta Confessione. *Aspectum verò Altaris super eandem Confessionem, atque dextra leuaque parte juxtà gradus jam dictæ Confessionis* (ecco i gradi della detta Confessione) *addens in ea argenti libras centum triginta sex curiosè renovavit*. Certo le parole dette di sopra, *descendentes pariter ad corpus*, & queste *juxtà gradus jam dictæ Confessionis*, mostrano chiaramente, che questa Confessione fosse sotterranea, e che per gradi in essa si discendesse. Hora qui stimo io che da lati di questi gradi facesse poi Leone III. quelle sedici colonne, ò balaustri d'argento, otto per parte, e per ornamento, e commodità, delle quali parla il predetto Anastasio con queste parole: *Simulque & columnas versatiles, tamen ingressu corporis dextera leuaque ex parte virorum, ac mulierum paria octo pensantes simul libras nonaginta*. Di questa Camera, e luogo sotterraneo intese Pietro Diamano nella lettera scritta all'Imperatrice Agnese, quando racconta che quella Santa Signora haveva fatta la sua Confessione generale *sub Arcana Beati Petri Confessione*. Chiamò egli quel luogo sotterraneo *Arcana Confessio*, cioè segreta, e recondita à differenza, del vestibolo, cioè di quella parte del pavimento della Basilica vicino alla Confessione, e serrato frà le dodici colonne, del quale diremo più abbasso chiamar si poteva la publica, e non secreta Confessione, e veramente disse bene quel huomo santo, che chiamò questa sotterranea camera Confessione arcana, e secreta, perche era un luogo all' hora ritirato, e sequestrato dagl'occhi del volgo attissimo alla meditatione, e contemplatione delle cose del Cielo, il quale per accrescere più la divotione, & il feruore à chi v'entrava, era assai più oscuro che chiaro, tutto che fosse egli continuamente giorno, e notte dallo splendore di molte ricche, e belle lampade illuminato.

Della Porta, Chiavi, e Serrature della Confessione.

SCesi questi gradi poi al fine della scala vi era la porta con chiaui, & serrature, per la quale si entrava nella Confessione; e quella, che da Adriano I. nella parte inferiore, e superiore fù coperta di lame d'oro; il che attesta il nostro Anastasio con queste parole: *Hic verò egregius Sacerdos ob nimium amorem Confessionem Beati Petri totam intus ex auro purissimo in laminis diversique historis comptè ornavit pondera trecentarum librarum ponens, & in partem superius ejusdem Sacra Confessionis Auri mundissimi libras tredecim pari modo, & ipsius Apostoli Confessionis luminari inferiori libras vngenti quinque*. Parla ancora verso il fine della vita del medesimo Adriano delle parti inferiori, e superiori di questa porta il predetto Anastasio all' hora che facendo un bilancio di quanto haveva speso Adriano in ornar questa Confessione, dice che frà Statue, Imagini, Cancelli, e gl'ornamenti di questa porta v'haveva speso mille trecento venti otto libre d'oro, che importano cento trenta dui mila ottocento scudi. Haveva poi questa porta i suoi cancelli che si aprivano, e ferravano, li quali come asserisce il medesimo Anastasio furono dal predetto Adriano Papa fatti di oro finissimo di peso di libre cinquanta sei, s'aprivano, e ferravano questi cancelli con le sue chiaui, e di questi cancelli, e chiaui parla Gregorio Turonense nel libro de Gloria martyrum cap. 28. quando descrivendo lo stato antico di questa Confessione, dice: *Sed qui orare desiderat referatis Cancellis, quibus locus ambitur &c.* & delle chiaui con che si aprivano questi cancelli così parla nel luogo medesimo *multi enim, & claves aureas ad referandos cancellos Beati sepul-*

sepulchri faciunt, qui ferenter pro benedictione priores accipiunt, quibus infirmitates tribulantium medetur, queste erano quelle chiavi famose appresso l'Istorici Ecclesiastici, che anticamente operar solevano infiniti miracoli, una delle quali, come racconta S. Gregorio nell'epistola ad Theoticum, & Andream, sendo capitata nelle mani di un certo scellerato, il quale come dice egli, *quia Sancti Petri clavis esset, eam despiciens, sed pro eo quòd aur eam eam videt, facere sibi ex illa aliquid volens eduxit cultum, ut eam incideret, qui mox cultellum, quo eam per partes mittere voluit acceptus per spiritum, sibi in guttur defixit eademque hora defunctus cecidit.* Queste chiavi di questi cancelli hò creduto più volte, & credo ancora, che anticamente tenute fossero da quei Cubicularii, li quali da Leone I. Papa furono deputati Custodi de Sepolchri de Santissimi Apostoli, il che dice Anastasio nella vita di quel dotto, e Santo Pontefice con queste parole: *Hic constituit super sepulchra Apostolorum Custodes, qui dicuntur Cubicularii, ex Clero Romano,* certo se custodivano il Sepolcro di San Pietro, bisogna credere tenessero le chiavi ancora, per mezzo delle quali s'andava al detto Sepolcro.

*Che la Confessione era posta sotto l'Altare
del Presbiterio.*

CHE questa Confessione poi fosse posta, come dicevamo sotto l'Altare del Presbiterio, ò Coro della Basilica Vaticana, si cava assai bene da Gregorio Turonense nel libro 1. de Gloria Martyrum al citato cap. 28. dove parlando di questa Confessione Santissima, così dice: *Hoc enim sepulchrum* (così nomina egli la Confessione) *sub Altari collocatum valdè rarum habetur.* Ma molto meglio, e più chiaramente lo dice Anastasio nella vita di Adriano I. con queste parole *Aspectum verò Altaris super eandem Confessionem, atque dextra leuaque parte juxta gradus jam dicta Confessionis, addens in ea argenti libras centum viginti sex curiosè renovavit.* Questo è quell'Altare, che si diceva ancora l'Altare Maggiore attorno il quale fece un'altra volta il medesimo Adriano diverse Istorie, & i lavori di oro, di peso di libbre cinquecento novanta sette. Et Leone III. vi fece sopra quel bello, e gran Ciborio di Argento con quattro colonne di peso in tutto, di libbre due milia settecento, e quattro, che sendo stato poi rubbato da Saraceni al tempo di Gregorio II. Papa Leone I. ne fece un' altro bellissimo, di peso libbre mille sei cento, e sei d'argento, sopra il quale pose sedici Calici di oro purissimo tramezzati da sei ricchissime Corone, cose tutte che furono levate poi dal falso Pontefice Anacleto II. questo similmente è quell'Altare dinanzi il quale, come riferisce Pietro Mallio nel suo opusculo de rebus antiquis memorabilibus Basilicæ Sancti Petri, comandò S. Gregorio, che niuno si potesse consecrare, ne ordinare, se non solo il Sommo Pontefice, il che fino à i giorni nostri è stato poi sempre inviolabilmente osservato.

*Che dentro la Confessione negli Angoli vi fossero
quattro Colonne.*

CHE negli Angoli di questa Santissima Confessione, e di questa sotterranea Cammera dalla parte di dentro vi fossero quattro Colonne di marmo, le quali sostentassero, come dicevamo, la bella, e ricca volta di questa Cammera, lo direbbe chiaramente Anastasio nella Vita di San Silvestro, quando ivi il testo non fosse depravato, come in molti altri luoghi ancora si conoscer esser notabilmente corrotto, perche dove hora dice egli: *Sic inclusit Corpus Beati Petri Apostoli, & recondidit, & ornavit supra ex columnis porphireticis, & alias columnas vitineas, quas de Gracia perduxit, fecit autem & Cameram Basilicæ*

lica ex trina auri fulgentem, & super Corpus Beati Petri, & quod conclusit: secondo il parer mio dovrebbe egli dire in questa maniera: Sic inclusit Corpus Beati Petri Apostoli, & ornavit super columnis porphireticis Cameram ex trina auri fulgentem super Corpus Beati Petri, & super in quod inclusit, & alias columnas vitineas, quas de Gracia perduxit ante Confessionem posuit. Certo non è alcuno che non vegga quanto poco senso abbiano quelle parole aviluppate, trasportate, e confuse, e quanto miglior lettione sia questa racconciata, & apportata da noi; alla quale aderisce ancora Gregorio Turonense nelle più volte citato cap. 28. de Gloria Martyrum, mentre parlando egli di queste colonne, e di questa volta della Confessione, che ei chiama Ciborio, dice in questo modo: *Sepulchrum est in Templo, quod vocitabatur antiquitus Vaticanum, quatuor ordine Columnarum valdè admirabilium numero nonaginta sex, habens; habet etiam quatuor in Altari, que sunt simul centum, preter illas, que Cyborium Sepulchri sustinent,* cioè che sostentano la volta della Camera, che s'ovra al Sepolcro, & più abbasso parlando delle istesse colonne pur dice: *sunt ibi columnæ miræ elegantia, candore niveo, quatuor numero, que Cyborium Sepulchri sustinere dicuntur &c.* e mi dà fastidio se bene Anastasio racconta, che queste colonne erano di porfido, le quali Gregorio Turonense dice di marmo bianco, perche può esser veramente, che al tempo di Gregorio Turonense, queste colonne fossero di marmo bianco, ma che poi levate queste, forse spezzate, e guaste, Adriano I. Pontefice quelle di porfido vi mettesse, all' hora che rifece egli questa volta della Confessione totalmente dall' Antichità rovinata. Che la volta di questa Camera poi fosse ricca, e tutta lavorata di oro è cosa molto facile da credere, perche certo non è verisimile, che havendo Silvestro Papa, e l' Imperatore Constantino fabricato vn così nobile, e sontuoso Tempio ornato di tanti metalli, e marmi, la principale, e la più sacra, e più venerabil parte del detto Tempio questa Confessione Santissima ò parte alcuna di essa fatta l' havessero di rozzi mattoni, ò di semplici travertini. Non ritroviamo però alcuno fin qui, che dica quanto fosse grande, e spatiosa questa Santissima Confessione dalla parte di dentro, se bene pare che assai sufficientemente Paccenni Anastasio nella vita di Adriano I. con quelle parole, *& descendentes pariter ad Corpus Beati Petri* (cioè all' Altare, che era nella Confessione sopra il Corpo del Principe degl' Apostoli, del quale parleremo qui appresso) *tam ipse Sanctiss. Papa, quàm antefatus Excellentiss. Francorum Rex, cum Judicibus Romanorum, & Francorum &c.* perche certo non potea esser luogo picciolo quello, in che entrati star ivi potevano insieme, il Pontefice, il Re con li Giudici de Romani, e de Francesi, con qualche Cardinale ancora, con qualche Barone principale del Rè, se bene per brevità lo tace Anastasio, similmente Benedetto Canonico di San Pietro nel luogo riferito di sopra al cap. 2. mostra chiaramente che questa Confessione fosse assai grande, e spatiosa mentre dice che nel celebrar le Vigilie la notte innanzi la Domenica Gaudete, vi stavano dentro il Pontefice, i Cardinali, i Cantori, i Cubicularii, li Subdiaconi, gl' Acoliti, e gl' altri Ufficiali della Corte Romana, che certo non eran pochi, & per questo non sapendo noi precisamente quanto s' allarghino li termini suoi, dissi già io, che farebbe bene andare cauti nel lavorare li attorno, acciò non incontrasse à Noi, quello, che avvenne à Pelagio II. Papa, del quale racconta Gregorio nell' Epistola ad Constantinam Augustam, che havendo voluto mutar certo argento di questa Confessione, la quale era lontano quindici piedi dal Corpo del Principe degl' Apostoli, hebbe alcune terribile visioni, che ve lo fece restare, ò quello successe à coloro, che lavoravano attorno il Corpo di San Lorenzo, li quali havendo incautamente scoperto quel pretiosissimo Corpo, ebbero à un tratto sì spaventose visioni, che morirono tutti, in termine di otto giorni, come afferma il medemo San Gregorio nella lettera sopradetta. Hora la ricca volta di questa Cammera sotterranea di questa Confessione, essendo per la lunghezza del tempo rovinata, e distrutta, Adriano I. Pontefice la ristaurò, e rinovò, il che dice Anastasio con queste parole,

role, *Cammeram* verò *Beati Petri Apostoli in omnibus destructam, atque dirutam, exemplo olitano exculpens diversis coloribus, à novo fecit.*

*Che dentro la Confessione Sacratissima di S. Pietro
vi fosse anticamente un' Altare.*

CHe poi dentro à questa sotterranea Confessione, come dicevamo da principio, vi fosse un'Altare, lo mostra chiaramente Pietro Damiano nella sopracitata lettera ad Agnese Imperatrice con queste parole: *Sub arcana quoque Beati Petri confessione ante Sacrum Altare me sedere fecisti, et per lugubres gemitus, & amara suspiria ab ipsa quinquenni infantia tenera adhuc, et nuper ablatata cœpisti, & tamen illic ipse Beatus Apostolus corporaliter præsideret, quidquid subtile, vel minutum in humanitatis tuæ potuit titillare visceribus, quidquid incogitationibus vanum, quidquid præterea subrepere potuit in sermone superfluum fidelibus est relationibus evolutum* (già dicevamo sopra, che *Arcana Confessio*) di questi Altari parla ancora Anastasio nella vita di Adriano I. con queste parole, *Cancellos ante eandem Confessionem ex auro purissimo pensantes libras quinquaginta sex, qui fecit simul in Altare intus in sacra ultro, citroque Confessione imaginem in modum Evangeliorum &c.* questo è quel famosissimo Altare, il quale per esser stato fabricato da San Silvestro, e da Constantino immediatamente sopra il Corpo del Principe degli Apostoli, per il Corpo istesso in molti luoghi viene inteso da Anastasio, e da altri, questo è quel Altare, che da San Silvestro fù ornato d'argento, e d'oro con molte pietre pretiose, il che dice il medesimo Anastasio in questo modo, *ipsum Altare argento, & auro clausum cum gemmis præsinitis, & hiacinthinis, et aliis decem ornatum, undique pensas libras ducentas quinquaginta.* Qui sopra quest'Altare ordinò San Gregorio, che celebrar si douessero messe, il che prima non si faceva. Qui sopra fece Papa Zaccaria quella pretiosa veste di seta, e d'oro, con gioje, nella quale era lavorata artificiosamente l'Istoria, & il mistero della Natività di Christo. & Leone III. ornò la fronte di quest'Altare da alto abbasso con bellissime lampade, e diversi veli di seta, e d'oro, Pascale I. vi fece una bella veste con gioje nella quale era ricamata, l'Istoria quando San Pietro fù liberato di prigione dall'Angelo, & in oltre vi fece il propitiatorio d'oro purissimo, di peso di libbre ducento, che dopo fù rinovato, & accresciuto da Leone IV. con l'aggiunta di libbre ottanta d'oro, e settanta sette d'argento: vi fece sopra ancora due bellissime vesti, una con l'Istoria di Christo, che dava le chiavi à San Pietro, l'altra lavorata di perle, e d'oro con molte gioje, & ornò la fronte di quest'Altare con una bellissima tavola d'oro con molte pretiose gemme, sopra quest'Altare sospese Carlo Magno nel giorno che fù coronato Imperatore quella bella, e gran Corona di oro, ornata di molte gioje di peso in tutto di libbre cinquantacinque, della quale si legge nella vita di Leone III. di quest'Altare intese Anastasio quando nella vita di Papa Vigilio, disse che Belisario, *obtulit Beatissimo Petro cereostatas argenteas deauratas numero duas, quæ stant usque hodiè ante Corpus Beati Petri,* cioè innanzi à quest'Altare fabricato sopra il corpo; similmente di quest'Altare, intese nella vita di Gregorio II. quando racconta che Luitprando Rè de Longobardi *ad tantam compunctionem piis ejusdem Pontificis monitis flexus est, utque fuerat indutus exueret, & ante corpus Apostoli poneret mantum Armillarum, Balteum, Spatam, atque enses deauratum, necnon Coronam auream, & Crucem argenteam,* e similmente, quando dice, che Pelagio II. Papa, *investiuit corpus Beati Petri tabulis argenteis deauratis,* e che Onorio I. *fecit Cereostatas majores ex argento paria duo, quæ sunt ante Corpus Beati Petri Apostoli, pensantes singula libras ducentas septuaginta duas, & che Adriano I. fecit in cultu Beati Petri Apostoli ad corpus imaginem, quæ dudum ex argento inerat Salvatoris, Sanctæ Dei Genetricis, Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, atque Andreae de auro purissimo magnæ magnitudinis pensantes libras ducentas,* e che pose in partibus inferioribus, & superioribus Confessionis, atque Cancel-
cellis

cellis simul etiam & circa Corpus ex auro obrizo libras mille trecentas viginti octo, e finalmente di quest'istesso Altare intese Anastasio, quando disse che Leone IV. fecit supra Corpus Beati Petri imagines argenteas numero tres, perche come dicevamo il medesimo Anastasio, & altri, molte volte intendevano di questo Altare quando il Corpo del Principe degli Apostoli nominavano; sopra questo Altare come asserisce il Mallio, ogni settimana celebrar solevano un giorno per uno li Signori Preti Canonici di Santa Maria in Trastevere, di San Grisogono, di Santa Cecilia, di San Marco, di Santa Anastasia, e di San Martino ne Monti. E Stefano IV. Papa, come riferisce Anastasio per maggior grandezza ordinò: *Ut omni die Dominico à septem Episcopis hebdomadariis, qui in Ecclesia Salvatoris observant, Missarum solemnias super Altare Beati Petri celebrarentur, & Gloria in excelsis Deo diceretur.* Questo è quell'Altare sopra il quale, come attesta il predetto Mallio Eugenio III. & Adriano IV. Pontefice offerir solevano sempre qualche dono Magnifico, e Reggio, quando venivano à celebrare Stationi ò vero Messe solenni, nella Basilica Vaticana. Di sopra à quest'Altare anticamente si pigliava sempre la Croce Stationale in tutte le Stationi della Quaresima, il che dice l'istesso Mallio con queste parole: *Hoc quoque non est paruum, quod de institutione Sanctorum Patrum quadam prerogativa sumitur de Sancto Altari Beati Petri Crux Dominica, qua precedit Papam penitentem per totam Quadragesimam ad Stationes, qua nimirum Crux Stationalis ob Christi, & ejus Apost. reuerentiam in tanta veneratione à cunctis est habita, quod, sicut Cantores, ac Regionarii asserunt, hac Cruce non delata immunes ab statione sapè recedunt.* Asserisce il medesimo Anastasio, che nelle Stationi notturne questo Sacro Altare si soleva frequentissimamente incensare, così dicendo nella vita di Stefano VI. Pontefice. *Cum in Basilica Beati Petri Apostolorum Principis, ubi sacro ipse Corpore requiescit cerneret, nocturnis laudibus vix semel tymiamatis incensum offerri instituit, at per singulas lectiones, & responsoria adoleatur,* il che si osservò poi per molti secoli, come attesta il predetto Mallio, il quale parlando del uso del tempo suo nell'incensare questo Altare, dice queste parole. *Et semper cum novem lectiones facimus ejus Sanctissimum Altare ad omne nocturnum incensatur, antiquitus tamen quotidie incensabatur in Stationibus verò nocturnis ad omnem lectionem aduc incensatur.* Dinanzi à quest'Altare anticamente ricever solevano dalle mani del Pontefice le facultà sue, quelli à chi si commetteva il governo, e l'amministrazione de Patrimonij della Sede Apostolica, e sopra esso prestavano il giuramento della solita fedeltà, come accenna San Gregorio nell'epitola à Pietro Subdiacono lib. 2. del Registro epist. settantesima. Qui sopra similmente giuravano obediènza e fedeltà al Sommo Pontefice, & alla Sede Apostolica quelli tutti, che eletti al Governo delle Chiese Metropolitane, ò d'altre soggette immediatamente alla Sede predetta, in Roma per mano del Sommo Pontefice venivano consecrati: il che si cava principalmente dal giuramento prestato da San Bonifazio all'ora che da Gregorio II. fù consecrato Arcivescovo di Mogonza l'anno di Christo 723 e dalla lettera del medesimo San Bonifazio scritta ad Daniele Episcopum, & questo Altare istesso, intese ancora San Gregorio nella sua lettera ad Constantinam Augustam, mentre scrisse quelle parole, *dum Beata recordationis noster, quia argentum, quod supra Sacratissimum Corpus Beati Petri erat longè tamen ab eiusdem Corpore ferè quindecim pedum spatio, mutare voluit, signum ei non parvi terroris apparuit.* Usò egli la parola Corpus in luogo d'Altare in quel modo che habbiamo detto, e fù poi da Anastasio in molti luoghi usata. Dalle quali parole poi cauo io che il Corpo Santissimo di San Pietro, si trova esser quindici piedi, più abbasso, e più sotto, che non è quest'Altare, poiche San Gregorio asserisce che era quindici piedi lontano dal predetto Corpo. Quest'Altare finalmente è quello, il quale sendo stato spogliato de suoi ornamenti, e profanato da Saraceni, Leone IV. l'espìò, reconciliò, ornò di tavole d'oro purissimo con molte gioje, e lo ridusse al pristino culto, & alla solita veneratione Calisto II. poi, sendo il medesimo Altare per la molta Antichità deformato, e guasto, lo ristaurò di nuovo, il che dice il Mallio con queste parole, *Calis-*

Stus Papa II. Altare Beati Petri, quod nimia vetustate, & lapidum percussionibus quodammodo resolutum videbatur optimis marmoribus vestivit, & adornavit, & festo Annuntiationis Beatissimæ Virginis, cum toto concilio lapidem Altaris satis honorificè, & devotè consecravit, in qua consecratione, sicut invenimus in nostris libris scriptum, fecit remissionem trium annorum annualiter ad eum devotè venientibus. Successe questa Consecratione l'Anno di Christo MCXXIII. Allora che si celebrava quel gran Concilio Lateranense, nel quale intervennero mille in circa, tra Vescovi, & Abbati, quando depositò il schismatico Pontefice Maurizio Bundino; fù finalmente dall'Imperatore dopo tanti anni intieramente refa la pace alla Chiesa di Dio.

*Che nella faccia dell' Altare della Confessione
v'era una picciola Fenestrella.*

Plù oltre diceffimo, che nella fronte ò faccia di questo Altare v'era una picciola finestrella, e che questa per mezzo di un forame fatto nel pavimento dentro il Corpo dell'Altare, rispondeva sopra l'Arca di bronzo, nella quale è sepolto il Prencipe degli Apostoli di questa finestrella parla Gregorio Turonense nel libro primo de Gloria Martyrum al cap. 28. con queste parole; *qui orare desiderat, referatis Cancellis quibus locus ille ambitur accedit super Sepulchrum, & sic fenestella paruula patefacta immisso introrsum capite, que necessitas promit efflagitat, nec moratur effectus si petitionis tantum iusta profertur oratio.* Questa finestrella anticamente si diceva la Confessione dell'Altare di San Pietro, e tutti gl'altri, come in mille luoghi mostra Anastasio, avevano già questa fenestrella, ò Confessione, nella quale si conservano le reliquie de Santi, che nella parte anteriore dell'Altare si mettevano per forma della Consecratione. Di questa intese il medesimo Anastasio, quando disse nella vita di Leone IV. *Confessionem verò crebrò dicti Altaris Tabulis ex argento paratis purissimo simili modo tota animi devotione ad antiquum decus, & statum perduxit.* E similmente quando racconta che il medesimo Leone, *Beati Petri supremo fretus amore obtulit in ejus Ecclesia, ante Confessionem Sacri Altaris à dextris, sive à sinistris ad decorem ipsius Basilicæ, Angelos sex ex argento mundissimo pensantes libras septuaginta quatuor,* sotto questa finestrella poi dalla parte di dentro dell'Altare nel piano, ò vero pavimento della Camera della Confessione v'era un forame rotondo come diceffimo, che rispondeva nella picciola Cammeretta, ò vero Confessione interiore, immediatamente sopra l'Arca di Bronzo, nel quale è sepolto il Corpo sacratissimo di San Pietro, e questo forame chiamar si soleva anticamente il bilico della Confessione, del quale nella vita di Benedetto III. parlando Anastasio dice, che quel Pontefice, *in Ecclesia Beati Petri Principis Apostolorum nutritoris sui, præ nimio amore exardescens, ad cooperiendum bilicum Confessionis fecit cooperculum ex auro purissimo pensantem libras tres.* Questo forame, vado credendo jo sia quell'istesso, che dal d. Anastasio nella vita di Nicola I. vien chiamato Giugulo della Confessione, ò almeno che l'ornamento di questo forame si chiamasse Giugulo, poiche mentre racconta, che quel Pontefice frà l'altre sue opere segnalate, *fecit in Confessione Sacratissime Beati Petri, jugulum unū de auro mundissimo, pensas libras numero duas,* par che voglia inferire, che quel Pontefice ornasse di oro sino la circonferenza di questo forame, il quale Benedetto suo predecessore aveva fatto quel coperchio di oro di peso libbre trè, un simile forame ritrovo io anticamente essere stato sopra il Sepolcro di San Pavolo Apostolo nella Confessione sua, del quale parleremo qui sotto; un simile nel Sepolcro di Santa Cecilia, & altri ne sepolcri di altri Santi, come osserva il Signor Cardinal Baronio nel suo Martirologio.

Hora per questa finestrella picciola dell'Altare, e per questo forame rotondo del pavimento di che parliamo, anticamente si calavano i Pallii sopra l'Arca, nel quale giace il Corpo Sacratissimo del Prencipe degli Apostoli, la

fera innanzi che si daffero agl'Arcivescovi, e li si lasciavano tutta la notte seguente, celebrando intanto le Vigilie entro la Confessione li Cantori in quel modo istesso, che celebrar si solevano la notte della festività di San Pietro, delle quali vigilie così scrisse il Mallio nel suo Opuscolo *de rebus Antiquis memorabilibus Basilica Sancti Petri: pallia facimus solemnes: Vigilias in Confessione Beati Petri cantantes Vigilias, quas consuescimus cantare in festo ejusdem Apostoli*, la mattina seguente, poi levati dalla detta Confessione, si consegnavano à gli Arcivescovi, & all'ora nel darli si poteva giustamente dire quelle parole: *Accipe Pallium de Corpore Beati Petri sumptum*, poiche veramente, e realmente si levavano dal Corpo Sacratissimo di San Pietro, sopra il quale erano stati per una notte intiera; e per questo anticamente questi Pallij, si tenevano in tanta stima, che come Reliquie, e cose sacre solevano riferirsi.

Per questa finestrella, e per questo forame ancora si calavano anticamente sopra l'Arca predetta del Principe degli Apostoli quei veli, che anticamente Brandea, Palliola, & Sanctuaria si trovavano nominati, delle virtù meravigliose, de quali scrive queste parole Gregorio Turonense nel libr. 1. de Gloria Martyrum al cap. 28. *quod si beata pignora auferre desiderat palliolum aliquod momentanea pensatura jacet intrinsecus deinde vigilans, ac jejunans devotissimè deprecatur, ut devotioni suae virtus Apostolica suffragetur, mirum dictu, si fides hominis praevaluerit, à templo Palliolum elevatum, ita imbuatur Divina virtute, ut multo amplius, quam prius pensaverat ponderaret, & tunc scit, qui levaverit suscepisse, quod petiit*. Di questi meravigliosi Veli, ò Brandei racconta ancora San Gregorio nell'epistola ad Constantinum Augustum, che essendone stato donato uno à certi Greci da San Leone Papa, dubitando essi della virtù e valor di quel velo, portate le forbici, quel Santo Pontefice ne tagliò un poco, e subito dal luogo tagliato ne uscì sangue in molta abbondanza: si ritrovano appresso l'Istorici Ecclesiastici molti miracoli operati, per mezzo di questi Brandei, li quali per brevità lasciamo di riferire.

Similmente per questa finestrella, e per questo forame si calavano sopra l'Arca medesima del Principe degli Apostoli, quelle picciole chiavi d'oro, le quali cavate di là poi esse ancora, si chiamavano, *claves e dicto Corpore Beati Petri sumpta*, e per segnalato favore à Rè, e gran Principi donar si solevano da Sommi Pontefici, dentro le quali alcune volte acciò fossero più efficaci, e per operatione de miracoli si solevano mettere delle limature delle Catane, con le quali era stato legato San Pietro prigioniero, una di queste Chiavi mandò già San Gregorio in Ispagna à Bevaredo Rè d'Uligotti, con quelle parole, *Clavem parvulam à Sacratissimo Corpore Beati Petri Apostoli pro ejus benedictione transmisimus*. Un'altra simile asserisce haver mandata ad Anastasio Patriarca d'Antiochia, un'altra ad Andrea Dibrea, un'altra à Childelberto Rè di Francia. Un'altra à Teotisto, & Andrea huomini nobili, & altre ad altri, e queste come in molti luoghi attesta l'istesso Santo; poste sopra gl'Infermi li risanavano, portate al collo appese liberavano da mali, e pericoli, & operavano altri stupendi miracoli.

Per questa finestrella, e per questo forame di sua mano propria calò già Carlo Magno sopra l'Arca predetta del Principe degli Apostoli, acciò fosse più ferma, e più valida, una copia dell'Instrumento della donatione fatta dal Padre, Pipino Rè di Francia, e da lui confermata alla Sede Apostolica, delle Città, e Terre dell'Esarcato, che hora si possedono in Romagna, il che accenna Anastasio nella Vita di Adriano I. con queste parole: *Apparem ipsius donationis per eundem, & adscribi faciens ipse Christianissimus Francorum Rex intus super Corpus Beati Petri subtus Evangelia, quae ibidem osculantur pro firmissima Cautela, & Gloria nominis sui, & Regis Francorum memoria proprijs manibus posuit*.

Similmente per questa finestrella, e per questo forame calò Leone III. sopra il Corpo del Principe degli Apostoli quel bel Torribolo di oro da lui fatto di peso

peso di libre due , del quale parla Anastasio, con queste parole . *Verum etiam idem præcipuus Præsul fecit Thuribula Apostolica, duo ex auro purissimo, ex quibus misit unum intus super Corpus ejus, quod pensat libras duas, per queste parole, misit unum intus super Corpus ejus, hò creduto sempre, che questo Turibulo, ò Incensiere fatto da Leone, fosse simile à quell'altro che circa i tempi di Celestino II. adoprar si soleva, nella Basilica di San Paolo per fare odore dentro la Confessione, e sopra il Corpo di quell'Apostolo, del quale incensiere così scrive nel suo Rituale Benedetto Canonico di San Pietro, nella festività della Commemorazione di San Paolo; In quarta lectione surgit Pontifex, & intrat ad Arcam Altaris Sancti Pauli, ubi est foramen, in fundo Arce, super Corpus Apostoli (ecco qui ancora il forame sopra il sepolcro nel fondo dell'Altare, & scoperto eo) ecco il coperchio qui ancora, e forse d'oro, come era quello fatto da Benedetto III. nella Confessione di S. Pietro, nel quale dicefimo sopra, mittit manum deorsum, & apprehendit thuribulum in unco plenum carbonibus, & incenso, & trahit foras incensum, & carbones dat Archidiacono, Archidiaconus autem dat per populum hac ratione, ut quicumque febricitans devotè in fide Apostoli ex eis biberit, sanetur. Iterum replet Thuribulum de carbonibus, & ponit super eos candelam vitream plenam incenso, accendit carbones, & candela incipit bullire, & reponit Thuribulum, & cooperitur foramen arce à Pontifice super Corpus ejus. Perche dunque Anastasio accenna nella vita di S. Silvestro, che nell'istesso modo, emaniera fosse sepellito l'uno, e l'altro de Corpi de SS. Martiri, e quei sempre nell'istesso modo ornati, poi l'uno, e l'altro sepolti da Pontefici Successori, ritrovando noi così nell'uno, come nell'altro Sepolcro finestrella, forame, e Turibulo, vado credendo, che il Turibolo del Sepolcro di S. Pietro fatto da Leone III. servisse anticamente à quell'istesso uso, & in quell'istessa maniera, che serviva il turibolo del Sepolcro di San Paolo, tutto, che per brevità non lo dica Anastasio.*

*Che in un' altra Cammera più bassa di questa si riposi il
Corpo del Prencipe degli Apostoli.*

CHE poi sotto l'Altare della Confessione detto di sopra in un' altra più picciola Cammeretta, quindici piedi più abbasso si riposi il Corpo pretiosissimo del Principe degli Apostoli, lo dice San Gregorio apertamente nell' epistola ad Constantinum Augustum, mentre racconta quanto intravenisse al suo precessore, volendo mutar certo argento della Confessione, che era quindici piedi lontano dal Corpo del detto Apostolo, perche certo non poteva in modo alcuno quest'argento esser lontano dal detto Corpo per larghezza, ò longhezza, ma solo per altezza, e profondità. Accenna questa verità anco Anastasio nella vita di Adriano I. mentre dice, che Carlo Magno pose l'Istromento della donazione da lui fatta alla Sede Apostolica prima sopra l'Altare Maggiore, ò vero del Presbiterio, poi lo portò nella Confessione, e finalmente per corroboratione maggiore lo mise, *intus super Corpus Beati Petri*, certo queste parole mostrano chiaramente, che nella Confessione predetta vi era un'altro luogo più abbasso, più ritirato, e più intrinseco dove è il Corpo, onde bisogna concludere, che vi fossero quali due Confessioni, una esteriore, ovvero superiore, dou'era l'Altare di che parlafimo sopra, l'altra interiore, ò vero inferiore, doue riposa il Corpo di San Pietro. Quest'istesso mostra ancora il predetto Anastasio nella vita di Leone III. quando parlando di quei due turibuli d'oro fatti da quel Pontefice, de quali dicefimo poco sopra, scrive che l'vno di essi fù messo *intus supra Corpus Beati Petri*, cioè più adentro, più abbasso nella Confessione interiore, ovvero inferiore. Si cava questo parimente da Gregorio Turonense, più volte citato cap. 28. nel lib. I. de Gloria Martyrum, mentre dice che chi voleva fare oratione calato nella Confessione *accedebat super sepulchrum*; e apriva quella finestrella, di che

parlafsimo, ma quelli che defideravano *auferre beata pignora*, per quella finestra, *palliolum aliquod momentanea pensantum jacebat intrinsecus*, cioè nella Confessione interiore, ò vero inferiore dove sta il Corpo. Ma molto meglio si cava questa verità con il luogo citato di sopra, di Benedetto Canonico di San Pietro, perche mentre dice egli, che nel fondo dell'Arca, ò vero dell'Altare della Confessione di San Paolo, v'era un forame per il quale si calava quel tale incensiere, sopra il Corpo di quell'Apostolo, veniamo à conoscere, che il Corpo predetto è in sito affai più basso, che non è l'Altare, ò il pavimento della Confessione, e se questo è vero, come è verifsimo, bisogna, che confessiamo, che del Corpo di San Pietro sia l'istesso, cioè che si riposi in luogo più basso affai della Confessione; essendo cosa certa, come accenna Anastasio, e come dicemmo di sopra, che questi due Santissimi Corpi in un istessomodo, e forma furono da S. Silvestro Pontefice sepelliti.

Come fii sepolto il Corpo di S. Pietro.

QUanto al modo, poi cioè in questa Cammeretta inferiore stia il Corpo Sacratissimo del Prencipe degli Apostoli, attesta il Mallio nel suo *Opusculo, de rebus antiquis memorabilibus Basilicae Vaticanae*, che egli fosse riposto da San Silvestro, primieramente entro una cassa d'argento, *loculum argenteum, continentem Sacratissimum Corpus*, così dice egli, e possiamo crederlo (se ben gli Autori più antichi hanno tacciuto questo particolare) che questa cassa fosse d'argento perche abondando fin dall'ora d'immense ricchezze la Chiesa di Dio, onde haveva già molto prima vasi Ecclesiastici tutti sacri, e non sacri d'argento, e d'oro; non è verifsimo che haveffe San Silvestro riposto entro una cassa di legno un sì pretioso tesoro, maggiormente venendo somministrare le cose necessarie tutte à questo negotio del gran Constantino, il più pio, il più generoso, il più liberale Imperatore, che si trovasse mai verso la Chiesa di Dio.

Hor questa cassa di argento fù rinchiusa poi da San Silvestro entro un'altra affai maggior cassa di bronzo, così ben chiusa, che da niuna parte si può aprire, questo lo dice il Mallio, e prima di lui Damaso, & Anastasio con queste parole, *ipsum loculum* (cioè la cassa d'argento detta di sopra) *undique ex are cyprio conclusit quod est immobile*, e descrivendo più minutamente, la qualità forma, e grandezza di questa cassa di bronzo, dicono che ella hà sei faccie uguali di piedi cinque l'una, in questo modo cioè, *ad caput pedes quinque, ad pedes, pedes quinque ad latus dexterum pedes quinque, ad latus sinistrum, pedes quinque, subrus, pedes quinque*, e serrò così bene quel Pontefice la cassa d'argento in quest'altra cassa di Bronzo, acciò non potesse mai in tempo alcuno quel pretiosissimo Corpo essere offeso dall'humidità della terra, ne dall'acque, che per sotterranee, & occulte vene del vicino Colle Vaticano scendevano, le quali in proceso di tempo offese in modo gl'altri Corpi de Santi, che nel vicino Cimiterio giacevano, che furono necessitati i Pontefici di provedervi con fare attorno la Basilica, e Cimiterio predetto diversi condotti, e chiavi- che, le quali in se ricevendo quell'acque per altra strada le conducevano al fiume.

Racconta poi Anastasio predetto, & altri Scrittori ancora, che faceffe San Silvestro sopra questa cassa di bronzo una Croce bellissima di oro, di libbre cinquanta, *in mensuram loci*, dice egli; le quali parole intese d'alcuni, così come sonano, hanno dato loro à credere che questa Confessione interiore, dove giace il Corpo, sia molta piccola se tanto è alta, e larga à punto quant'è la Croce la quale non può essere (dicono) molto grande, tutto che sia di peso di libbre cinquanta d'oro, essendo quel metallo assai più grave degl'altri, però sono andato credendo io, che quella parola, *loci* sia stata posta per errore, in vece de *loculi*, il che quando sia, bisogna concludere che non sia grande la Camera quant'è la Croce predetta, come dicevano quelli; ma che la

Croce

Croce posta à giacere , e stesa sopra la cassa di bronzo sia appunto longa , e larga quant'è la cassa predetta , cioè cinque piedi longa , e larga altrettanto . Quanto à me poi tengo per fermo (non havendo cosa alcuna , che mi persuada il contrario) che la Croce d'oro predetta sia ancora sopra la cassa di bronzo in quel modo istesso che vi fù posta, essendo cosa certissima , che questa Cameretta non è stata aperta mai, ne tocca, doppo che fù involtata , e chiusa da San Silvestro .

In questo modo dunque Beatissimo Padre era fatta anticamente questa Confessione Sacratissima di San Pietro ; era in forma di Camera , & in essa entrar si poteva, era sotterranea ; aveva gradi per i quali in essa si discendeva . Haveva Cancelli, che con chiavi si ferravano ed aprivano ; aveva dentro colonne negli angoli che sostenevano la ricca volta . Haveva Altare dentro di se, e nella fronte di quello era una piccola finestrella, che per mezzo di un forame fatto nel pavimento dentro il Corpo di detto Altare rispondeva nella Confessione interiore, ò vero inferiore, cioè in quella picciola Cameretta, dove riposa il pretiosissimo Corpo del Prencipe degl' Apostoli .

Ornamenti varii della Confessione di S. Pietro .

ERA poi ornata questa Confessione Santissima tutta d'argento, d'oro, e di gioje nobilissimamente, sì che riusciva riguardevole , e venerabile à tutta la Christianità : ogn'uno come dice Cassiodoro nell' Epistola à Gio: Papa libro 2. varior. Epistola 2. bramava di vederla, e tutti generalmente riputavano felicissima, e fortunatissima la Città di Roma poiche possedeva una sì pretiosa cosa : imperoche oltre gl'ornamenti raccontati di sopra Honorio I. Papa la coperse tutta di lame d'argento, che pesavano libbre cento ottanta sette, Adriano I. levato quell'argento per farla più nobile, la foderò tutta di oro fino tirato in foglie sottili, che pesavano trecento libbre, e vi fece una tavola bellissima d'oro con l'immagine di quattro Evangelisti di peso di libbre venti . Leone III. vi fece dentro tre gran Corone d'argento di peso trecento, e sette, rinovò l'immagini di Christo Nostro Signore, della Beatissima Vergine , de Santi Pietro, e Paolo , & Andrea Apostoli, e di Santa Petronilla , fatte già in detta Confessione da Pontefici Predecessori, aggiungendovi libbre ventuna , e tre oncie di oro, vi fece anche tre altre Statue bellissime, una di Christo, l'altre due de Santi Apostoli, Pietro , e Paolo , che tenevano in testa ricchissimi diademi ornati di pretiosissime gioje , e finalmente per renderla d'ogni parte splendida, & ammirabile, lastricò il pavimento di quella tutto con lame di finissimo oro, che pesarono libbre quattrocento cinquanta tre , e oncie sei , e questo particolare ancora mostra chiaramente esser vero quello che dicevamo sopra, cioè, che questa Confessione, non fosse luogo angusto ne piccolo , poiche tante libbre di oro ridotte in lame sottili vi vollero .

Qui dentro in otto gradi , e ricche lampade d'argento , e d'oro fatte in varii tempi da diversi Sommi Pontefici si consumavano anticamente in honore del Prencipe degl'Apostoli , quelle libbre ducento venticinque di odorifero balsamo , e quelle mille libbre di pretioso olio di Nardo ; & in un'incensiere bellissimo d'oro di peso libbre quindici ornato di varie gioje , si abrugiavano quelle cinquecento cinquanta libbre di varii odori, & aromati che si raccoglievano ogn'anno dalle rendite di diverse possessioni, e Casali già donati in diverse parti di Levante dal Grand' Imperatore Constantino alla Basilica Vaticana , come riferisce Anastasio nella vita di San Silvestro , e questo Beatissimo Padre è quanto per hora mi occorre dire di questa Santissima Confessione di San Pietro quanto alla parte di dentro . Ma perche forsi la Santità Vostra, prima che passiamo più innanzi desidera di sapere à tempo di qual Pontefice , e per qual causa mutasse la sua forma Antica questa Confessione , e come essendo prima Camera, e luogo come dicevamo, in che entrar si poteva con le qua-

lità

lità, e parti raccontate di sopra, diventasse muraglia liscia, e piana quale la vedessimo prima; che così notabilmente Papa Paolo V. di fel. mem. l'adornasse. Quanto al primo punto, cioè a tempo di qual Pontefice questa Confessione cangiassè la forma solita, rispondo brevemente, esser mia opinione fermissima, che ciò succedesse al tempo d'Innocenzo III. come lo persuade il trovarla aperta pochi anni prima che il detto Innocentio fosse Pontefice, e dopo lui trovarla serrata sempre. Attestano quelli che scrissero la sua vita, che facesse egli lavorare attorno la detta Confessione; se ben non raccontano la qualità de lavori che vi facesse. Nondimeno il nome di quel Pontefice scritto di Mosaico nella fronte di detta Confessione, che ancor si vede li proprio è poco sopra, doue era la porta à piedi delle scale per la quale come dicevamo si entrava nella detta Confessione, mi fanno credere assolutamente tutte queste cose insieme che il detto Pontefice, e non altri chiudesse questa Santissima Confessione, che per tante centinaia d'Anni era stata aperta, e cospicua all'occhio di tutto il mondo. La causa veramente che l'indusse à levar i gradi predetti, e serrarla: credo certissimo fosse questa; Haveva letto, e veduto quel buon Pontefice nel tempo suo, e de suoi Predecessori essere stati travagliati, ed'afflitti dagl'Imperatori di Germania acerbissimamente gli Pontefici, perseguitata acerbissimamente la Sede Apostolica, e con scisme bruttissime più volte lacerata, e divisa la Chiesa di Dio, però sospettando che non venisse un giorno un'Imperatore così empio, il quale si risolvesse di levar di Roma il Corpo Santissimo di San Pietro, e portarlo in Germania, per iscemare con tal mezzo la riputatione alla Chiesa Romana, ed à suoi Pontefici, & accrescerla à suoi Antipapi, prevenendo prudentissimamente, ferrò nel modo che stà hora questa Confessione Sacrosanta, acciò levandola à questo modo dagl'occhi delli Emoli, & inimici assicurasse se stesso, & i suoi successori da tal pericolo, e conservasse perpetuamente quel pretioso tesoro quel Corpo Santissimo alla Città di Roma, & alla Sede Apostolica. Sapeva egli benissimo che altre volte al tempo di San Gregorio gl'Imperatori Greci havevano tentato sotto varii pretesti, e finite scuse di levar di Roma la Testa di San Paolo Apostolo, e portarla in Constantinopoli imaginandosi à quel modo di accrescer la riputatione, & autorità de suoi Patriarchi, e scemare quella de Romani Pontefici (il che però non venne loro fatto, rimediando à questo pericolo con grandissima prudenza, San Gregorio all' hora Papa come si cava da quella sua lettera scritta *ad Constantianam Augustam*) però dubitando Innocentio che gl'Imperatori di Germania, non tentassero di fare un giorno per forza, quello che gl'Imperatori Greci havevano tentato con fraudi, e con inganni; serò come habbiamo detto questa Santissima Confessione. Credo però io che non facesse all' hora qui altro il medesimo Innocenzo, se non che levata la scala, murasse la porta della Confessione, lasciandola nel resto nello stato, che era di prima, e però stimo io che là dentro in tutte le parti sue sia rimasta qual'era dinanzi, con tutte le qualità che habbiamo raccontate di sopra. M'immagino poi che all' hora il medesimo Innocenzo per nascondere meglio il secreto di questa Santiss. Confessione cavasse sotto il Presbiterio quel picciol luogo, che si disse poi, *Oratorium post Confessionem* al piano della Basilica, al quale si entrava per due porticelle da lati del detto Presbiterio, che hoggi di è posto sotto il piano della Basilica sotto l'Altar Maggiore la dove è quel picciolo Altare, in che si celebra, che dagl'huomini poco intendenti delle Istorie Ecclesiastiche si crede, e stima esser l'Antica Confessione di San Pietro.

*Parte esteriore della Confessione di San Pietro,
e suoi Ornamenti.*

QUanto poi alla parte esteriore di questa Confessione per rappresentarla intieramente alla Santità vostra, non solo come era dentro mà anco com'era fatta dalla parte di fuori, qui ancora ritroviamo essere ella in varii tempi stata ornata da Pontefici, & Imperatori, con diversi doni ricchissimi d'Argento e d'oro, in modo che questa parte di fuori rispondeva mirabilmente alla bellezza, e ricchezza della parte di dentro; Imperciocche primieramente alla fronte di questa Confessione (così si chiamava quel muro che era sotto l'Altar Maggiore sopra la scala, e porta della Confessione) à prieghi di Sisto III. Pontefice, come racconta Anastasio, *obtulit Valentinianus Augustus Imaginem Auream cum duodecim portis* (cioè con dodici nicchi) & *Apostolos duodecim, & Salvatorem gemmis pretiosissimis ornatum*, la quale Immagine per la sua bellezza, e ricchezza ornava mirabilmente l'aspetto di questa Santissima Confessione, & il medesimo Pontefice subito ornò il resto della fronte, che rimaneva era coperta dalla predetta Immagine di puro Argento che pesò in tutto libre quattrocento, da lati della scala, e porta predetta sospese Leone III. due scuti, ò sian due gran Tavole rotonde d'Argento di peso di libre novantaquattro, e mezza, in una delle quali era scritto in lettere latine il Simbolo della nostra Fede, e nell'altra era scritto il medesimo Simbolo in lettere Greche, e nel mezzo di essi fece una Tavola bellissima di oro con lavori esquisite di peso di libre ventinove. E perche à fianchi di questa fronte della Confessione v'erano gl'aditi, per li quali si entrava nel Coro, ò vero Presbiterio, qui il medesimo Leone, vi fece i Cancelli, ò vero porte di finissimo argento di peso di libre mille cinquecento settanta tre; e Leone IV. per ornamento della fronte di questa Confessione vi aggiunse due Angioli, e quattro tavole molto belle d'argento dorato di peso in tutto di libre quarantaquattro, ma vaglia dire il vero Beatissimo Padre, tutto che questi tanti ornamenti d'argento, e d'oro, e di goje fatti qui alla fronte di questa Confessione, da Valentiniano Imperatore, e da Pontefici nominati di sopra, fossero molti nobili, e ricchi, e belli stimo però io che non arrivassero di gran lunga alla vaghezza, maestà di quelle, che vi sono stati fatti ultimamente da Paolo V. san. mem. perche veramente egli con ricchi Bronzi, e pretiosissimi marmi, con statue, colonne, & altri belli lavori l'hà in modo nobilitata, che à giorni nostri è cosa stupendissima da vedere, onde ardisco di dire, che quando faranno messe in opera le gran colonne, & altri belli lavori, fatti da artificiosa manò mirabilissimamente, le belle statue, & altre vaghe opere di dorati metalli, che di già di ordine della Santità Vostra si fondono in Vaticano per farne Ciborio sopra l'Altar Maggiore, che sourasta à questa Confessione Sacratissima, non haverà il Mondo, non che Roma cosa più maggiore, e magnifica, più bella, ne più ricca di questa.

E perche dicevamo sin da principio che dinanzi à questa Confessione vi erano dodici colonne di marmo bianco che circondavano il vestibolo della detta Confessione, & aprivano l'adito al Presbiterio, lontane dalla Confessione, e l'una dall'altre con i spatii giusti, e proportionali, in modo che accrescevano al luogo e maestà, & ornamento mirabile; quivi similmente non restorno diversi Pontefici di fare ornamenti diversi, ricchi, e pretiosi per rendere in ogni parte vaga, e riguardevole questa Santissima Confessione, imperciocche le prime sei condotte di Grecia da Constantino, e poste da San Silvestro alla Confessione vicine, che si chiamano filoparie ò vero vitinee, perche con artificio bellissimo erano lavorate tutte à racemi d'uva, e fogliami di viti, essendovi stati poste sopra alcune travi egregiamente lavorate, ò dal predetto Constantino, ò da altri, che veramente non si sà, sopra di queste in quella par-

re che posava sopra li capitelli delle predette colonne, fece Sergio I. Pontefice sei gran Candelieri di argento di peso di libbre trenta l'uno, e tra li due che erano sopra le colonne di mezzo, fu posta poi un'immagine d'argento bellissima di San Pietro, sotto la quale sospese Leone III. vna pretiosa lampana d'oro ornata di varie gioje di peso di libbre sette, e mezza, sopra le altre sei colonne poste à rincontro di questi da Gregorio III. le quali le furono mandate à donare da Ravenna da Enticheo Esarco, pose il medesimo Gregorio una gran trave tutta coperta d'argento, nella quale come attesta Anastasio dalla parte di fuora, cioè verso il Corpo della Basilica, erano scolpite le immagini di Christo Signor Nostro, e de suoi Santi Apostoli, e dalla parte di dentro la Confessione le Immagini della Madre di Dio, e di alcune Sante Vergini, che furono poi rinnovate tutte da Leone III. con spesa di libbre cento ventisei, e mezza d'argento, pose ancora il medesimo Gregorio sopra questa trave alcuni gran candelieri intramezzati con alcuni gigli bellissimi, che pesavano in tutto libbre settecento d'argento, e Leone III. sopra questa trave istessa nella parte di mezzo vi pose una bella Immagine di Christo Salvator Nostro di peso di libbre settantanove di oro, e sei Angeli di argento dorati, tre per banda, i due maggiori de quali erano più vicini alla predetta Immagine del Salvatore pesavano in tutto libbre sessanta tre, e gl' altri quattro minori tutti insieme libbre sessantotto. Per queste statue poi, pose il medesimo Leone di sotto bellissimi Calici d'argento tramezzati fra le dette statue, nove per banda, di peso in tutto di libbre cento ottantadue. Sospese egli più volte à questa trave nella parte di mezzo per entrare al vestibolo della Confessione un turribulo ricchissimo di oro, di peso di libbre dicisetze, & un velo, ovvero portiera bellissima di seta, & oro. E perche già Papa Zaccharia suo Precessore frà le due colonne di mezzo, ove egli sospese il Torribolo, aveva fatto un'arco molto ricco di libbre settanta d'argento, il medesimo Leone levato quello ve ne fece un altro assai maggiore, e più bello, di peso di libbre cento trentuna, e mezza d'argento, e poco dopo frà queste due stesse colonne di mezzo fece sei colonne d'argento dorato intagliate con varie Istorie di peso di libbre cento quarantasette, che ferravano l'adito del vestibolo, in loco delle quali ve ne fece poi altre maggiori, le quali insieme con cancelli, che chiudevano gl'aditi del Presbiterio, de quali dicevamo sopra, pesarono libbre mille cinquecento settantatre d'argento. Attorno queste colonne, poi fece Gregorio IV. quattordici veli bellissimi, che à certe festività vi si ponevano, ne quali artificiosamente erano intessuti li martirii di San Pietro, e Paolo Apostoli, e Leone IV. ve ne fece altri dieci pur bellissimi con molti leoni lavorati dentro l'impresa del suo nome. Leone III. ancora sospese fra queste colonne di Gregorio, alla trave d'argento detta di sopra quattro lampade d'argento di lavoro mirabile di peso di libbre ventisette in tutto, e perche queste colonne di che hora parliamo erano unite l'una all'altra (eccetto però le due di mezzo con certi marmi rossi, che prima si dicevano rughe, e poi si dissero pettorali, il medesimo Leone in questi rossi marmi fece alcuni lavori bellissimi d'oro fino con molte pretiose gioje, che pesarono in tutto libbre quarantanove, quello spatio poi che era rinchiuso, tra queste colonne, e la fronte della Confessione, cioè quella parte del pavimento della Chiesa, che si chiamava il vestibolo della Confessione, Adriano I. lo coperse, e lastricò tutto d'argento finissimo, il che dice Anastasio con queste parole; *ab introitu ad rugas usque ad Confessionem pavementum vestivit de argento purissimo, quod pensat libras centum quinquaginta*, e Leone III. in questo spazio così lastricato dal suo precessore, vi pose due Angeli grandi, d'argento, uno alla destra parte, e l'altro alla sinistra della Confessione, che pesarono libbre cento quaranta sei, & accrescevano mirabilmente la maestà, e la bellezza del luogo, il quale come la Santità Vostra, hà possuto fin qui vedere, era tale in tutte le parti sue, che accostandosi, e entrandosi dentro in qualunque parte si rivolgeva la vista, non rappresen-

tava altro oggetto à gl'occhi de riguardanti se non fino argento , oro purissimo, pretiosissime gioje , & altre cose simili ricchissime , e di valore , onde pareva apunto, che li Santi Pontefici de quei tempi in altro non dispensassero i tesori della Sede Apostolica, se non in ornare , & abbellire questa Santissima Confessione, che garreggiassero insieme l'uno con l'altro di farla più illustre, e più nobile sempre , che non era stata lasciata da suoi Precessori .

Fuori delle sopradette colonne poi, cioè dinanzi al vestibolo della detta Confessione sospese Adriano I. quella sua bellissima, e grandissima lampada , la quale come racconta Anastasio conteneva mille trecento settanta lumi, ne si accendeva mai, se non in quattro festività dell'Anno principalissime , cioè nel giorno di Natale di Nostro Signore, nel giorno santissimo di Pasqua di Resurrettione , nella festività de Santi Apostoli Pietro, e Paolo , e nel giorno Anniversario della Coronatione del Sommo Pontefice , e da canti di questa lampada sospese poi Leone III. quattro altre lampade minori d'argento , due per banda , di lavoro bellissimo , la maggior delle quali pesava libre sessanta tre d'argento, e l'altra libre venticinque, e mezza , le due minori libre ventisette d'argento in tutto, e queste ancora non si accendevano mai se non nelle Domeniche, e feste principali dell'Anno per mantenimento delle quali si spendevano li frutti di quelli settecento venti soldi lasciati da Agatone Papa, e di quelli mille lasciati da Gregorio II. e di quelle venti libre di oro lasciate già da Zaccaria Papa, acciò come dice Anastasio *de lucro earum in liminaribus Apostolus proficeret* . Dinanzi alle dette colonne ancora vi pose il predetto Pontefice Leone III. due gran candelieri d'argento di peso in tutto di libre cento novant'otto .

Ci farebbero Beatifs. Padre infinite altre cose belle da raccontare così circa il sito, qualità, e forma antica di questa sacratissima Confessione di S. Pietro, come circa gl'ornamenti fatti in quella in varii tempi da diversi Sommi Pontefici; ma per brevità li tralascio , non havendo io havuto pensiero di dir quel tutto che dir si poteva in questo proposito, ma di esporre solamente à gl'occhi del Mondo la detta Confessione qual era prima , parendomi male, che si perdesse totalmente la memoria del suo stato primiero , mentre ogni giorno si v'è rinovando, e facendo più bella . Havendo dunque sodisfatto come meglio hò potuto à questo mio desiderio, ne mi restando qui altro , che fare, deposta la penna , m'inchino alli Santissimi Piedi della Beatitudine Vostra, e quelli riverentemente bagiando , la supplico humilissimamente si degni ricevere, e gradir con la solita benignità sua questa mia breve relatione , qualunque ella si sij, come un picciol segno del grandissimo desiderio , che tengo di servire alla Santità Vostra, & à questa Santa Sede, perche facendolo ella, mi darà animo di mandar fuori altre mie fatighe Ecclesiastiche utili, e belle , le quali già stanno in procinto di farsi vedere , aspettando solo tanto , che trovar possino Protettore tale, sotto la cui ombra uscir possino sicuramente . Pregarò in questo mentre DIO benedetto si degni concedere alla Beatitudine Vostra longhissima vita , sanità , e felicità con tutti quei beni maggiori, che ella può, e s'è à se stessa desiderare .

IL FINE DELLA RELATIONE .

E R R A T A :

C O R R I G E .

Pag.	5.	scripserunt enarationem	scripserunt enarrationem
	7.	successivis quodammodo	successivis quodammodo
	8.	& lapillis	ut lapillis
	9.	prodierunt, in luum	prodierunt in lucem
	10.	excepta quamquam	excepta quamquam
	13.	latitudinem	altitudinem
	14.	alta palmorum longitudiue	alta palmis longitudine
	16.	perfundebatur	perfundebantur
	19.	aberrari Vaticani	aberrat Vaticani
	20.	Domitiæ	Domitiæ
	22.	tribui	tribui
	42.	eiusdem	eiusdem
	115.	Bibliotheca	Bibliotheca
	147.	debitans	dubitans

Ejusmodi alia benignus Lector condonabit.

CATALOGUS AUTHORUM,

QUORUM MENTIO FACTA EST.

A

Fabri Honoratis Societatis Jesu.
Fabretus Raphael.

de **A**NGELIS Paulus.
Alarius Leo.
Albertus Leo Baptista.
Alpharanus Tiberius.
Augustinus Antonius.
Alberinus Rutilius.
Aringus Paulus.
Acta Eruditorum Lipsiensia.
S. Augustinus.

B

Baronius Casar.
Bisciola Lalius.
Bibliothecarius Anastasius.
Bembus Petrus Cardinalis.
Balleonus Joannes.
Baldinuccius Philippus.
Bulengerus Julius Casar.
Bona Joannes Cardinalis.

C

Ciampinus Joannes Praeful.
Carolus Ferdinandus.
Ciacconius Alphonfus.
Condivus Afcanius.
Chiarellus Dominicus Antonius.
Cluverius Philippus.
Caelius Gaspar.
Chimentellius Valefius.
Chrysoftomus S. Joannes.
Castilioneus Jo: Antonius.
Casalius Jo: Baptista.
à S. Carolo Ludovicus.

D

Donatus Alexander Soc. Jesu.
S. Damafus.
Durantes Jo: Stephanus.
Durandus Gulielmus.

F

Fontana Carolus.
Fontana Dominicus.
Fanuccius Camillus.
Ferrabosco Martinus.
Forestus Societatis Jesu.

G

Grimaldus Jacobus.
S. Gregorius Magnus.
S. Gregorius Turonensis.
S: Gregorius Nazianzenus.
Goltius Hubertus.
Gellius Aulus.

K

Kirchmanus Joannes.

L

Ligorius Pirrus.
Laurus Jacobus.
Leo Ostiensis.
Lipfius Justus.
Lampridius Aelius.
S. Leo Papa.

M

Mallius Petrus.
Marlianus Bartholomæus.
Manettus Jannotius.
Mabillonius Joannes.
Madernus Carolus.
Martinellus Floravantes.
Marinus Jo: Baptista.
Mercatus Michael.

N

Nardinus Famianns.
Novidius Ambrosius.

O

Oldoinus Augustinus Soc. Jesu.

P

Panvinius Onuphrius.
Plinius.
Plutarchus.
Palatius Joannes Baptista.
Phæbeus Franciscus Maria.

Polonus Martinus .
 Pancirolus Guidus .
 Pacichellus Jo: Baptista .
 Piazza Bartholomæus .
 Pretus Hieronymus .
 Panfa Mutius .
 Pigafetta Antonius .
 Pollionus M. Vitruvius .

R

Rubeus Michael Angelus .
 Rainaldus Odoricus .
 Rocca Angelus .
 Raynaudus Theophilus .

S

Severanus Joannes .
 Spondanus .
 Serlius Sebastianus .

Scherderus Laurentius .
 Stefanescus Cardinalis .
 Sodo Franciscus .
 Sarnellus Pompejus .
 Salmuth Henricus .

T

Torradius Franciscus Maria .
 Titus Philippus .
 Tostatus Alphonsus Abulensis .

V

Veggus Maffæus .
 Ugonius Pompejus .
 Vafarus Georgius .
 Ughellius Pompejus .
 Volateranus Raphael .
 Walfridus .

INDEX RERUM.

A

- A**LEXANDER VI. Rom. Pontifex cubicula addit Palatio Vaticano pag. 180. refecit ambulacrum, quo Arx Hadriani eidem Palatio conjungitur. p. 180.
- Alexander VII. D. Petri Cathedram sub Apfide Basilicæ collocat cum æreo ornatu. 111.
- Altaria in Basilica Vaticana antiqua. 25. & seqq.
- Mortuorum Sancti Bonifacii. De Peregrinis. Sancti Gregorii Magni. S. Georgii. 26.
- Annunciationis B. Mariæ. Sancti Blasii. Sancti Nicolai. S. Marci. Sanctæ Mariæ. S. Catharinæ. SS. Processi, & Martiniani. S. Mariæ de Prægnantibus. Sanctæ Mariæ de Cancellis. Sancti Hadriani. 27.
- S. Leonis. S. Mauriti. Sancti Sylvestri. Sancti Sixti. S. Bartholomæi. De Offibus. S. Antonii. S. Crucis. S. Luciae. S. Annæ 28.
- B. Virginis. S. Joannis Evangelistæ. S. Joannis Baptistæ. SS. Regum Magorum. Mortuorum. Sancti Ægidii. S. Nicolai. S. Jacobi. S. Hieronymi. S. Augustini. S. Ambrosii. S. Martini. S. Agathæ. S. Luciae. S. Marci. S. Abundii. B. Mariæ 28.
- SS. Laurentii, & Georgii. Vultus Sancti. S. Mariæ ad Præsepe. Sancti Tridenti. S. Vencellai. Sancti Antonii Abbatis 29.
- Sancti Gabini. SS. Processi, & Martiniani. 40.
- SS. Simonis, & Judæ. S. Mariæ de Concha. SS. Filippi, & Jacobi. S. Pastoris. 29.
- S. Martialis. Sanctiss. Crucifixi. SS. Laurentii, & Georgii. B. Mariæ de Turri. 32.
- S. Leonis. B. Virginis. 92.
- S. Petri cum Simone mago in terram decidenti. 93.
- SS. Valeriæ, & Martialis. SS. Simonis, & Judæ. Sancti Thomæ. Sancti Petri Cruci affixi. Sancti Gregorii Magni. 93.
- SS. Petri, & Andree. 94.

- SS. Francisci Assis. & Antonii Patavini. 94.
- S. Joannis Chrysofomi. 94.
- Beatæ Virginis in Templo se offerentis. 96.
- D. Petri sanitatem reddentis. 92.
- Altare ex ligno antiquitus constabat; deinde efficitur marmoreum à D. Silvestro. 121.
- Altaria translata sub Paulo III. 59.
- Altaria quæ è veteri Basilica supererant tempore Pauli V. 82.
- Andreas Bolgius fecit Statuam S. Helenæ. 133.
- S. Andree Templum. 22.
- Antonius Filaretus Sculptor insignis januas arcas pro Basilica efformat. 140.
- Apfis, vidi Tribuna.
- S. Apollinaris Monasterium, & Ecclesia. 24.
- Aqua Sabbatina ab Adriano Pontifice ducta ad Basilicam Vaticanam. 160.
- Arcus Triumphalis dictus. 34.
- Architecti Romam vocati pro novo Basilicæ additamento sub Paulo V. 83.
- Atrium in porticu Basilicæ. 41. Ejus forma, & mensuræ. 13. A quibus ornatum. 41. Partes ejusdem interiores explicatæ. 14. Ejus columnarum numerus qualis extiterit. 14.
- Auctores, qui scripserunt de Basilica Vaticana. 5.

B

- B**Althassari Peruzio fabricæ cura committitur. 56.
- Basilicæ Ichnographia juxtà mentem Peruzii. 56.
- Basilica Vaticana in Numismatibus Pontificiis expressa. 10. Eam primò Constantinus Imperator excitavit. 11. Idem duodecim terræ cophinos propriis humeris asportavit. ejusdem mensuræ. 12. non eadem apud Authores. 12.
- Antiqua diruta 60. A diversis hostibus fidei Christianæ direpta. 44. Basilicæ juxtà typum Bramantis Ichnographia. 54. Antiquæ destructio à Grimaldo relata. 82. Novæ fundamenta quo anno jacta. 51. Ejus constructio sub Nicolao V. 60. Additamentum à Paulo V. quando
- D d 3 incæp-

inceptum 80. Cur eo modo quo videtur . 82. Primi lapidis positio . 83. Ejusdem inscriptio 83. A Paulo V. perfectæ descriptio, & Scenographica delineatio . 87. Lateris exterioris delineatio 171. Ejusdem partes, & mensuræ 172. Frontis delineatio 146.

Basilicæ Vaticanæ dignitas 173. Pecuniæ in ejus fabrica expensæ . 173.

Basilicæ cur Sanctorum nominibus inscribantur . 145.

Basilicæ antiquæ forma apud Ethnicos. 11. Vaticanam fuisse primò à Constantino fabricatam testantur nummi . 10. Et lateres parietum idem comprobarunt 10. Cleri fuit ædificatione perfectæ. 10. Ejus Ichnographia . 11. Constabat sex navibus in formam Crucis dispositis . 11. 15.

Basilicam Antonius à S. Gallo majorem designat. 57. Ejus Ichnographia exponitur in tabula 14. pag. 58.

Baptismatis Fõs in antiqua Basilica. 28. Ejus Sacellum 97. In Vaticano qualis fuerit ejusdem Fons. 98. à S. Damaso restitutus. 98. Ab aliis ornatus. 99. Ejus aquas restituit Urbanus VIII. & in fontem congeffit Innocentius X. 99. Olim servabatur in Sarcophago marmoreo Probi. 100. In meliorem formam extrui curat Illustris. Præsul Joannes Carolus Vespinianus 100. Novi fontis ideas excogitavit Eques Carolus Fontana . 100. 103. è lapide porphiretico sepulchri Hadriani curat efformari, & ornamentis aureis exornat. 102. Ejusdem forma in tabula ærea exculpta. 103

Baptisma olim ubique conferebatur . 97.

Bernardinus Rosellinus Architectus . 49.

Berninus Eques turrim pro campanis extruit, sed non absolvit . 151 A calumniis defenditur ibid. Cathedram Divi Petri magnificè exornat jussu Alex. VII. 111. Confessionem æream mausoleum imponit juxta Urbani VIII. mentem . 112. Difficultates objectæ ne tale opus aggrediretur . 127.

Bibliotheca Pontificia . 23. In Vaticanis ædibus primùm à Sixto IV. collocatur, deindè Sixtus V. in nobiliorem locum transfert . 181.

Bramantis mors . 54.

C

C Campanariæ usus, sacer quo tempore cæperit . 148.

Campanarum Basilicæ numerus, & inscriptions . 149.

Campus Varicanus aeris insalubritate anti- quitus odibilis 9. Nunc ob D. Petri tumulum venerabilis . 31.

Corradossus insignis Numismatum Sculptor . 50.

Cathedra Sancti Petri lignea quare dicatur Prima Sedes . 108. Semper servata in Basilica magna cum veneratione 108. 111. probatur fuisse D. Petri 108. Ornamentis prophanis decorata, & quare 108 109. Ad eam mittebantur Neophiti recenter baptizati . 109. Pannis pretiosis exornata . 111. Summa impensarum in tali opere 111. Ejus Machinæ delineatio 111.

Circus Neronis sub Basilica Constantiniana latebat . 17. Ejus descriptio, mensuræ, & Ichnographia . 19.

Clemens VII. perficit Tribunam Basilicæ . 57.

Clemens VIII. Sacellum magnificum ædificat 80. Laminas plumbeas atque æneas Tholo maximo imponit. 77. Laternam eidem addit . 78.

Clerus Vaticanæ Basilicæ è quibus constet . 95.

Cœmeterium Vaticanum antiquum . 24.

Columnæ vitineæ antè Altare Divi Petri . 121.

Columnæ è variegato marmore addidit Innocentius X. cum aliis marmoreis ornamentis . 136.

Confessio, vide Sepulchrum .

Confessionem D. Petri quomodo Paulus V. exornaverit 124. 127. Ejus antiqua forma 115. A variis Pontificibus exornata . 118. & seq.

Confessionis ornatus æreus ab Urbano VIII. impositus describitur . 128. in tabula ærea delineatus 128. Quo tempore positus 130. Expensarum summa in eodem conficiendo 130.

Cryptæ sub Pavimento Basilicæ . 125. Earum descriptio, & delinatio ibid.

Crux in fronte Basilicæ antiquæ . 42.

Cyborium Altari impositum, cujus formæ fuerit . 121. A diversis Pontificibus renovatum . 122.

D

D Escripção ædificiorum non pertinet solum ad architectos . 6.

E

Eugenius IV. Palatium Vaticanum ampliat. 180.

F

Fabricæ exteriores Basilicæ additæ. 22.
Qua de causa. 25.

Fenestræ Basilicæ quomodo in ea dispositæ. 37. Earum descriptio. 15. Forma, & mensuræ 37. laminis vitreis ornata à diversis. 37.

Fons Baptismatis in antiqua Basilica. 28.
Fons apud gradus Basilicæ. 159. In medio foro Vaticano extructus ab Innocentio VIII. 160. Alius à Paulo V. 160. Idem translatus ab Alexandro VII. eique similis excitatus. 161. Alius in atrio Vaticano exornatus à Simmaco Pontifice. 159. Cur antiquitus fontes additi Templis. 159.

Formosus Pontifex ornavit Basilicam. 34.
Ejus Pontificis cadaver salutarunt imagines depictæ in Basilica. 34.

Fornices extruxit Michael Angelus Bonarota Tiburtino lapide, sine camenti. 69. Fornices simul cum ornatu extruxit Bramans. 53. Fornicum extruendorum fulcimenta à Michaele Angelo Bonarota inventa. 53.

Franciscus Mochus exculpfit statuam S. Andree. 133.

Frater Jucundus Veronensis Dominicanus suam operam impendit in fabrica Basilicæ. 50.

Frons antiquæ Basilicæ 38. 41. A quibus exornata. 141.

G

GAlli simulachrum Turri campanariæ. cur olim impositum. 150.

Gregorius XIII. Turrim cubicula, & Porticum excitat in Palatio Vaticano. 181.

Gregorius XIV. Aulas in Palatio Vaticano exornat. 182.

S. Gregorii Oratorium. 24.

S. Gregorii Nazianzeni ossa condita in Sacello Gregoriano. 74.

H

Hieronimus Mutianus pictor egregius 73. Ejus sepulchri inscriptio. ibid.

I

JAnuæ antique Basilicæ 40. A quibus exornata 139. & seq. Media olim argentea nunc ænea 140. vide Porta.

Ichnographia novi Templi primùm excogitata. 183. Alia diversa 184.

Imbrices, vide Tegula.

Innocentius III. Palatium Vaticanum refecit, & auget 178.

Inscriptiones in nova Basilica positæ 86. Ab Urbano VIII. mutatae ibid. Alia in fundamentis novæ Basilicæ. 51.

Jacobus Barozius fabricæ præficitur. 72: Ejus origo, & laudes. 72.

Jacobus à Porta post mortem Barozii fabricæ præficitur 73.

Joannis Ciampini Præsuli Illustrissimi laudes. 8.

Joannes XXIII. porticum primus extruxit qua conjungitur Palatio Vaticano Arx Hadrianus. 180.

Joseph Montanus picturas Basilicæ mpro artificio restaurat. 96.

Julius II. Pontifex novam Basilicam excitavit. 50. Ejus Numismata à Carradosso celata. 50. Porticum aliaque adificia addidit Palatio Vaticano. 181.

Julius III. ædificat in Palatio Vaticano. 181. Fabricam Basilicæ post Paulum III. prosequitur. 63.

Julianus cur à Sancto Gallo dictus. 53. Primùm cum Julio II. Novam fabricam meditatatur. 50.

L

Lampadarum ante Confessionem numerus, & forma. 131.

Laternæ delineatio. 78. ejusdem descriptio, & Ichnographia. 79.

Laurentius Berninus Eques sculpfit statuam S. Longini. 133. vide Berninus.

Laurentius Florentinus vulgò Lorenzetto Fabricæ Præfectus. 58. Inscripção ejus tumuli. 58.

Lazzaro Bramanti Basilicæ fabrica commissa à Julio II. 50.

Leo X. post obitum Julii II. Basilicę fabricam profequitur . 55. Cubicula addit Palatio Vaticano . 181. Ejus numismata cum delineatione Basilicę . 56.

Ornamenta Basilicę addita ab Urbano VIII & Innocentio X. 132.

M

- S. **M**aria dicta in Porticu . 22. dicta etiam de Febribus . 23.
 Martinus V. Palatium Vaticanum auget . 180.
 Michael Angelus Bonarota Romam vocatus à Paulo III. pro fabrica absolvenda . 59. Ideam Antonii à S. Gallo improbavit 59. Novam delineavit 60. Ejus Ichnographia . 60. egrè tulit Basilicę antiquę everfionem . 50. Indignatur contrà Bramantem . 50. Ob invidiam aliquorum vexatus 63. Calumnias detegit . 63. In fabricę cura suam operam gratis impendit . 66. Coronam pro Tholo sub Paulo IV. celeriter adificat . 69. Ejus mors . Tumulus illi erectus . 72.
 Michael Lonigus multa scripsit de antiqua Confessione . 115.

N

- N**avicula è musivo opere à Jotto expressa . 195. Ubi collocata . 43.
 Quot in locis extiterit . 105. An fuerit in atrio posita , ut prophanus cultus ergà Solem nascentem aboliretur . 106.
 Nicolaus V. novam Basilicam meditat . 46. Palatium Vaticanum auget . 178. 180.
 Numismata Summorum Pontificum Basilicam Vaticanam exhibentia . 9.

O

- O**beliscus Vaticanus translatus à Sixto V. à multis descriptus . 162. à quo fuerit primùm erectus . 163. Romę nunquam humo dejectus . 163. Ejus inscriptiones . 168. Illum transferre in aream Vaticanam voluerunt multi Summi Pontifices . 163. Sixtus V. tale opus perfecit in honorem S. Crucis . 164. Opus arduum moliti sunt quamplurimi . 164. Ejus translationis enarratio . 165. In ejus apice Cruz collocatur sacro cum apparatu . 167. Ejus mensurę . 170. Expenfarum summa in ejus erectione . 170.

P

- P**alatium an Pontifices habuerint propè Basilicam Vaticanam . 177. A diversis Pontificibus extructum . 178. Ejus cubicula numerum tredecim millium excedunt . 184. Ichnographia ejusdem duplici in tabula expressa . 177. Chronologica descriptio . 177.
 Paulus III. Basilicę Parietes exteriores tiburtino lapide circumvestire decernit . 57. Sacellum , & Scalas ædificat in Palatio Vaticano . 181. Amplissimo diplomate Bonarotę Fabricam commisit . 61. parietes Basilicę anteriores tiburtino lapide circumtextit . 62.
 Paulus IV. Fundamenta Palatii in Nemore jecit . 182.
 Paulus V. Basilicam longiorem efficit . 80. Antiquam , quę supererat ob ruinę periculum evertit 81. antequam destrueretur eam delinearı curavit 81. multas eedes ambulacra , & fontes addit Palatio Vaticano . 182. Portam ejusdem nobiliorē aperit . 183. Ejus stemma gentilitium in fornice Basilicę efformatum à Provenzali musivo opere . 104.
 Pastimentum à Quibus compositum è vario marmore 104.
 S. Petri statua ænea in Basilica collocata . 107.
 S. Petri Cathedra vide Cathedra .
 S. Petronillę Templum . 23.
 Pius IV. Porticum , & Fontes Palatio Vaticano addit 99. Diplomata Pauli III. Julii III. & Pauli IV. renovat , & Bonarotam confirmat in fabricę Præfectura . 72. Calumnias illi illatas detegit . 72.
 Pictores qui suo pennicillo aliquid expresserunt in Palatio Vaticano . 185.
 Pictura sub Tholo minori in parte dextera Basilicę à quibus facta 92. alię in Basilica . 37.
 In Palatio à quibus facta . 183.
 Plasticum opus à quo fuerit restitutum . 138.
 Podium circa parietes Basilicę . 37.
 Porta Palatii Vaticani à diversis Pontificibus extructa : 174. Sub Paulo V. diversas delineavit Martinus Ferraboscus 212. Ejus Icon . 175. Ab Equite Bernino destructa sub Alexandro VII. 175.
 Porta Aurea , vel Sancta dicta hoc Anno Jubi-

Jubilæi 1700. ab Eminentissimo Cardinali Emmanuelli Bullioneo aperta . 141
 Ejus aperitionis Ritus describitur . ibid.
 Porticus antiquæ Basilicæ . 38. dicebatur
 Palmata . 41. à quibus ornata 39. aper-
 ram cum columnis ante Basilicam deli-
 neavit Bonarota. 70. 137. à Paulo V. ex-
 tructa . 137. Madernus clausam illam
 fecit 137. ejus mensuræ , & delineatio .
 137. in Templis ad quem usum facta 143
 quo tempore absoluta 143. Porticus su-
 perior cum menianis cur addita . 144.
 Porticum inter Palatium Vaticanum , &
 Arcem Adriani primum extruxit Joa-
 nes XXIII. 180. eandem refecit Ale-
 xander VI. 180. Item Urbanus VIII.
 ibid.
 Porticus in foro Vaticano ab Alexandro
 VII. excitata non ad inanem gloriam ,
 sed ad utilem usum 155. & seq. Clemens
 IX. eas perfecit 158. earum mensuræ
 158. cur Berninus illas in eam formam
 extruxerit 158. Earum varia delineatio
 Pontifici oblata 156.
 Probi Aedificium 24.

R

Raphael Sanctius Romam accersitur
 jussu Leonis X. 55.
 Rete Aeneum in porticu Basilicæ 41.

S

Sacella novæ Basilicæ Vaticanæ 88. &
 seq. vide etiam Altaria .
 Sacellum Gregorianum extructum sub
 Gregorio XIII. 73. à Jacobo à Porta
 ibid. ejus descriptio ibid. & 75. Cle-
 mentinum à quibus exornatum picturis
 93.
 Sacellum Sacri Baptismatis vide Baptif-
 matis Sacellum .
 Sacrarium vetus 23.
 Scala quam dicunt Regiam ab Equite Ber-
 nino ædificata 174. Ejus Ichnographica
 delineatio 176.
 Scalæ ante Basilicam fieri solitæ 134. Quæ
 fuerint ante Vaticanam 44. 134. eas
 Paulus V. restaurat 154. Alexander de-
 mum VII. in meliorem formam redegit
 155.
 Sepulchrum D. Petri quare dicatur Con-
 fessio 114. fuit prima Sedes Summorum
 Pontificum 11.

Sepulchrum diversorum in sacra Basilicæ
 cæptis 125. Alia in Basilica videlicet
 Comitissæ Mathildis 89. num. 3. Sixti
 IV. 89. Gregorii XIII. 90. Clementis X,
 91. Urbani VIII. 91. Pauli III. 91. Ale-
 xandri VII. 92. Leonis XI. 94. Innocen-
 tii VIII. 96. Innocentii XI. 94. Innocen-
 tii XII. 89. Christianæ Reginæ Suecorum
 104.
 Sepulchralis inscriptio in tumulo Antonii
 à Sancto Gallo 59. in tumulo Raphaelis
 56.
 Sixtus IV. Palatio Vaticano multa addi-
 dit 180.
 Sixti V. Laudes 75. 77. Idem Palatium
 extruxit apud Basilicam 181.
 S. Solii Monasterium. 24.
 Statua B. Virginis vide B. Virginis statua
 S. Veronicæ , S. Longini , S. Elenæ , S.
 Andrea 133.
 Suggestum marmoreum pro Evangelio
 cantando 33.
 Symmacus Pontifex Palatium Vaticanum
 primum posuit 178.

T

Templum S. Mariæ vide S. Mariæ .
 Tectum Basilicæ varii Pontifices re-
 fecerunt 37. ejus contignationis expres-
 sio 34. Tegulæ antiquæ ejusdem 34.
 Tetudinem navis majoris ornatu conde-
 corat Carolus Madernus 104.
 Tholi maximi ideam compegit Bonarota
 70. illum contrui jubet Sixtus V. 75.
 Jacobus à Porta construxit juxta typum
 Bonarotæ paucis variatis 75. Quando
 fieri cœptus 70. Lignorum compagina-
 tio pro ejus fornice extruendo 76. ejus
 Ichnographia in tabula delineata 76.
 Tholi ejusdem delineatio 76. ejusque
 descriptio & mensuræ 79. 76. eiusdem
 Ichnographia 76. Picturæ in illo à qui-
 bus delineata 79.
 Tholi maximi rimula Equitis Bernini in-
 curiæ tribuerunt aliqui falsis rationibus
 innixi 134.
 Tholi Basilicæ imponendi forma juxta ty-
 pum Bramantis 54.
 S. Thomæ oratorium 22.
 Tribunæ forma & mensuræ 33. à quibus
 refecta & ornata 33.
 Turris campanaria à Bernino excitata 151.
 ob ruinæ metum destructa 152. Cur
 templo addita 149. Galli simulacrum
 cur eidem imponebatur 149. in Basilica
 Vati-

Vaticana antiqua multiplex 144. pro
nova Basilica diversæ; Turres excogita-
tæ 151. & seq.

V

V Alvæ æneæ propè atrium Basilicæ
42. Columnis ornata 43. Provincia-
rum Pontifici subjectarum nominibus
insignitæ 43.

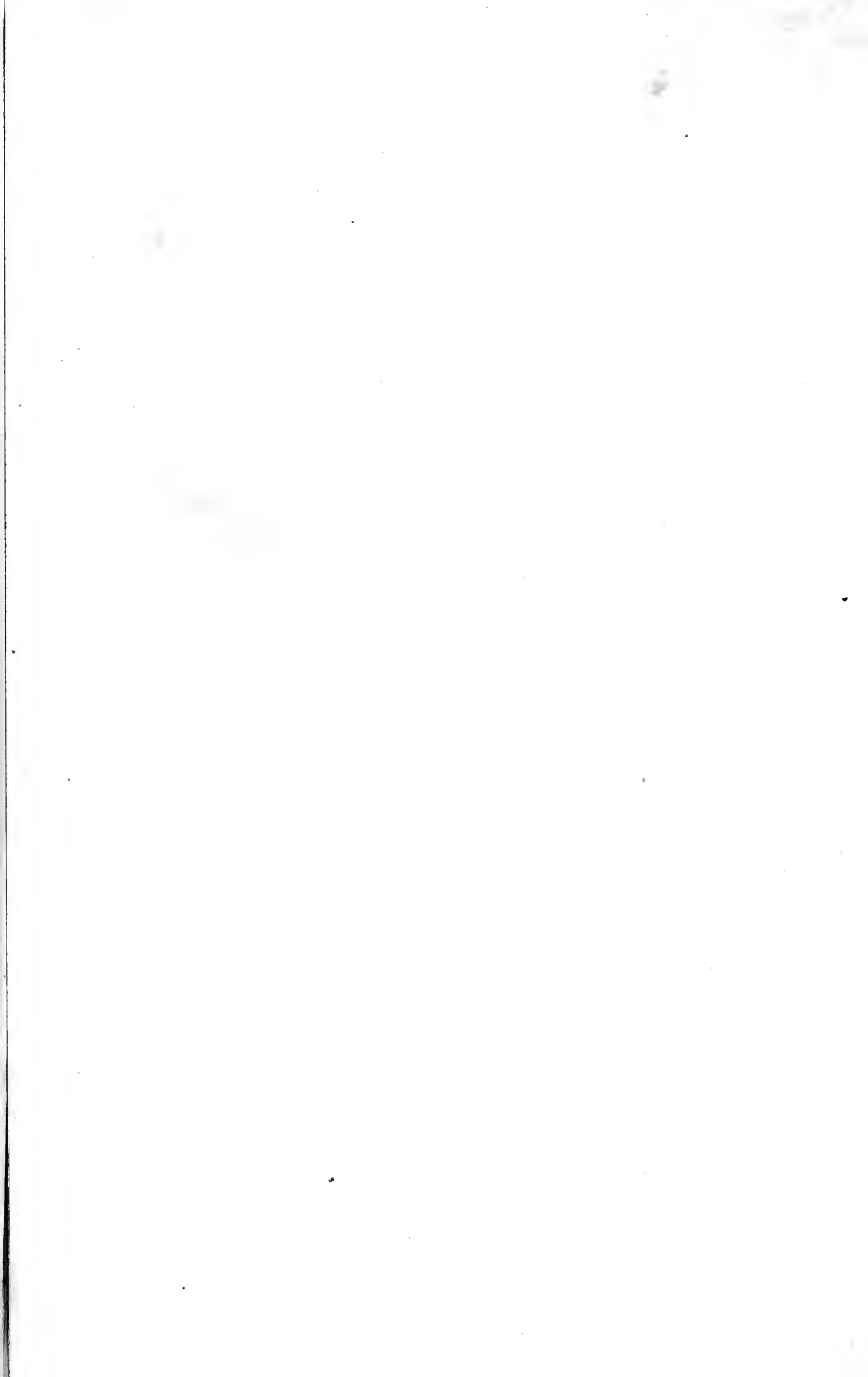
B. Virginis Mariæ statua Redemptorem fi-
nu sustinentis 94. cur juniorem Filio il-
lam Bonarota efformaverit . 95.

Urbanus VII. Tholum maximum plum-
beis laminis circumvestiri jubet 77.

Urbanus VIII. multa ad commoditatem
Aulicorum componit in Palatio Vati-
cano 183. Ejus inscriptiones 183.

Urbani VIII. monumentum lapideum gra-
ti animi ergo à Canonicis positum 134.
vide Sepulchrum .

F I N I S .

Panji 12. Aug 1806 - French 8 -

